

והשב את העבודה

דיני קרבן הפסח

לימוד קדשים בעיון אליבא דהלכתא

מהדורת ביקורת

ניסן תש"פ

להערות והארות:

Kdushatyosef@gmail.com | korbanot@gmail.com

טל: 050-4115124

והשב את העבודה

דיני קרבן הפסח

פרק א - החייבים בקרבן פסח (ובו נכללו דיני הפטורים והמעוכבים מלעשות הפסח)..... א

פרק ב - לקיחת הקרבן וכל דיני המינוי וחבורת הפסח..... טו

פרק ג - דינים הנוהגים משעת לקיחת הקרבן עד שעת שחיטתו..... כז

פרק ד - שחיטת הפסח וזריקת דמו..... לז

פרק ה - סדר הוצאת האמורים והקטרתם..... נז

פרק ו - הכשרת הבשר לאכילה..... עד

פרק ז - דיני צליית הפסח..... פד

פרק ח - מקום אכילת הפסח ודיני חבורת הפסח..... צה

פרק ט - דיני אכילת הפסח..... קז

פרק י - קרבן חגיגה..... קלה

פרק יא - דיני פסח שני..... קלח

פרק יב - פסח הבא בטומאה..... קמו

פרק א - החייבים בקרבן פסח (ובו נכללו דיני הפטורים והמעוכבים מלעשות הפסח)

- א. כל אדם מישראל מבן י"ג שנה ויום אחד^א מצווה על הקרבת קרבן פסח ביום י"ד בניסן בין הערביים, אחד האנשים ואחד הנשים^ב מצווים במצוה זו, ואם עבר במזיד ונתבטל מלעשות הפסח (ואין בו אחד מן הפטורים המוזכרים להלן) הרי זה חייב כרת, ואם עשה פסח שני יתבאר להלן בדיני פסח שני אם נפטר בכך מחיוב הכרת.
- על כן צריך כל אדם מישראל להפריש קרבן עבור חובת הפסח, או להתמנות על קרבן חבירו (ויתבארו פרטי הדינים בזה להלן בפרק ב') ולהביאו לעזרה ביום י"ד בניסן כדי לעשות כל סדר ההקרבה המבואר להלן פרק ד'.
- ב. גרים ועבדים חייבים אף הם בהקרבת הפסח (ואם נתגייר סמוך לפסח ראה להלן בפרק זה), ואפי' הפריש קרבן לפסחו בעודו גוי ואח"כ נתגייר יכול להקריבו ולצאת בו יד"ח^ג.
- ג. קטן שיכול לאכול כזית מן הפסח אשר אביו שחט עליו את הקרבן י"א דיוצא בזה יד"ח^ד, ואפי' אם נעשה גדול^ה קודם פסח שני אינו חייב לעשות פסח שני, ויש חולקים^ו.

הפטורים והמעוכבים מלעשות הפסח

טמאים

- ד. כל טמא שאינו יכול ליטוהר לליל ט"ו בניסן ולאכול הפסח הר"ז פטור מלעשות הפסח ונדחה לפסח שני (מלבד כאשר רוב הציבור טמאים בטומאת מת^א שאינם נדחים לפסח שני אלא עושים את הפסח בטומאה וכפי שיתבאר בדיני פסח הבא בטומאה).

^א אע"ג דלא ידעינן אם הביא ב' שערות (ראה מנ"ח ו, יג), ומ"מ כל זמן שלא ידעינן בודאי שהביא ב' שערות דיינינן ליה לחומרא כקטן.

^ב בגמ' פסחים צא, ב נח' בזה תנאי, והר"מ ריש הל' ק"פ פסק כמאן דמחייב.

^ג ר"מ ק"פ ד, ט ודלא כהירושלמי ע"ש.

^ד כ"כ הר"מ פ"ה מק"פ ה"ז, והאחרונים נתקשו בדבריו היאך יוצא יד"ח במה שיקריבו עליו בהיותו קטן ראה מנ"ח ושם בספר המפתח, ובביאור דעת הר"מ ראה חי' רח"ה שם ובקה"י יבמות סמ"ג ובשאר אחרונים.

^ה ואם נעשה גדול בליל ט"ו מצדד המנ"ח מצוה ו' סק"ה דאינו יוצא יד"ח אפי' לדעת הר"מ ואינו יכול לאכול מן הקרבן וצ"ע.

^ו כן נראה מפשטות דברי הגמ' למאי דקיי"ל שה לבית אבות לאו דאורי, וכן בראשונים נדרים לו, א נתקשו כיצד מאכילין את הפסח לקטנים הלא אין הפסח נאכל אלא למנוייו, ומשמע דאפי' בקטן שהגיע לחינוך הקשו כן, אלמא דאין מינוי אביו חשוב מינוי מה"ת.

^ז ראה משך חכמה במדבר ט, יג דטמא מת אין עליו חיוב לטרוח ולבוא קרוב לעזרה כדי לבדוק אם עושים פסח בטומאה.

ה. טמאים שיכולים לטבול ביום י"ד ולהיות טהורים לערב (כגון הטמאים בטומאת שרץ או נבילה, או זב שראה ב' ראיות^ט וספר הזב ז' נקיים וכן הזבה שראתה יום אחד או יומיים והחלה לשמור יום א' בטהרה, וי"ד בניסן הוא גמר ספירתם^י) הרי אלו חייבים לטבול^{יא} ולעשות הפסח, ואע"פ שאחר הטבילה עדיין טמאים הם בטומאה קלה עד שתעריב השמש (ונקראים טבולי יום) ואינם יכולים להכנס לעזרה, מ"מ חייבים הם להימנות על קרבן שיישחט ויזרק דמו בעבורם, ואם נמנעו ולא טבלו במזיד הרי אלו חייבים כרת^{יב}, ואע"פ שבידם לטבול בכל עת שירצו אין לשחוט עליהם את הפסח קודם שיטבלו^{יג}, ואפי' בדיעבד אם שחטו עליהם את הפסח קודם טבילה אינם יוצאים יד"ח^{יד} אע"פ שטבלו אחר השחיטה וטהורים הם לערב.

ו. טמא מת שנטמא באחת מן טומאות המת שהנזיר מגלח עליהם^{טו}, י"א שחמור הוא משאר טמאים, ואפי' אם חל יום השביעי שלו ביום י"ד בניסן שיכול לקבל הזאה ולטבול וליטהר לערב, אעפ"כ דחוי הוא מלעשות הפסח ועל כרחו ידחה לפסח שני^{טז}, ויש חולקים וסוברים שדינו כשאר טמאים שיכולים ליטהר לערב כנ"ל בסעיף ה', ושוחטין עליו אחר שקבל הזאה וטבל^{יז}.

^ח אבל נדה ביום הז' לטומאתה אינה יכולה לטבול ביום י"ד, דנדה אינה טובלת אלא בלילה, ועל כן אין שוחטין עליה את הפסח, ר"מ פ"ו מק"פ ה"ג.

^ט דאם ראו ג' ראיות הרי אלו חייבים בקרבן ויתבאר דינם להלן בסעיף ח'.

^י ואם טבלו הזב או הזבה ביום י"ד ואח"כ שחטו עליהם את הפסח, ובו ביום אחר עשיית הפסח ראו ראית זוב, אע"ג דקיי"ל דסותרים את כל ז' הנקיים וטמאים הם למפרע, ס"ל לר"מ הל' ק"פ ו, ג, דהציץ מרצה עליהם ויוצאים יד"ח בעשיית הפסח ופטורים מלעשות פ"ש (אבל אסורים לאכול את הפסח), דסבר הר"מ דטומאת התהום שהותרה בפסח זהו אף בטומאת זיבה, אבל הראב"ד בהשגות הל' נזירות ו, יח, חולק דס"ל דלא הותרה טוה"ת דזיבה, וראה זב"ת בסוגיא דפסחים פא, א.

^{יא} וצריך להתכוין לטבול כדי ליטהר לקודש כיוון שרוצה לאכול מן הפסח, ראה מתני' דחגיגה יח, ב, ובר"מ פ"ג מאבה"ט ה"ב.

^{יב} גמ' סט, ב, וכ"פ הר"מ הל' ק"פ ה, ד.

^{יג} מח' היא בגמ' ז, ב, אם שוחטין וזורקין על טמא שרץ קודם שטבל ולהלכה פסק הר"מ פ"ו מק"פ ה"א דאין שוחטין עליו קודם שיטבול (ונח' הפוסקים בדעת הר"מ אם ס"ל דמה"ת אין שוחטין על ט"ש או שהוא רק מדרבנן ויתבאר באריכות בדיני פסח הבא בטומאה).

^{יד} כ"כ התוס' זבחים כג, ב (בד"ה אי נימא) דאפי' בדיעבד אין הציץ מרצה, ובקר"א שם נתקשה בזה וכ' שלא ידע הכרח לזה ובפרט לדעת הסוברים דהא דאין שוחטים על ט"ש זהו רק מדרבנן, וע"ש במהר"ם שי"ף ובפנ"מ וכן בחזו"א זבחים ד, ד, שהכריחו כדברי התוס' (ולענ"ד יש להוכיח כן מן הגמ' פסחים צג, א, בדעת ר"ע שם דוק ותשכח), אמנם אכתי ליכא ראיא דאפי' אם אין שו"ז על ט"ש זהו רק מדרבנן דלא יועיל אפי' בדיעבד ומ"מ מסתימת הפוסקים נראה שכך הוא הדין.

^{טו} דטומאת מת שאין הנזיר מגלח עליה אינה חמורה כ"כ דאין חייבין עליה כרת דביא"מ ודאכילת קדשים בטומאת הגוף, וע"כ אינו נדחה מעשיית הפסח ראה לקוטי הלכות ז, ב, (תוה"ק אות ר').

^{טז} כ"ה דעת הר"מ פ"ו מק"פ ה"ב וראייתו מן הפס' ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם וכו' ומפי' השמועה למדו שאותו יום היה יום שביעי שלהם ואפ"ה נדחו מלעשות הפסח. ונח' האחרונים בדעת הר"מ אם חומרת טומאת המת הוא דין מדיני הפסח או שהוא מחמת דין כללי בכל הקרבנות שאין טמא מת משלח קרבנותיו ואכ"מ.

^{יז} כ"ה דעת הראב"ד בהשגות שם, וכן דעת התוס' פסחים צ, ב, בד"ה שחל (אלא שמחולקים הם עם הראב"ד בביאור פרשת "ויהי אנשים הטמאים לנפש אדם" ע"ש), וכן דעת הסמ"ג עשין רכ"ד.

ז. אם חל יום י"ד בניסן להיות בשבת אותו טמא מת אין לו תקנה, לפי שחכמים גזרו שאין מזין בשבת^{יח} (שמא יטלטלו את מי ההזאה ד"א ברה"ר) ועל כן לא יוכל ליטהר לערב, ואע"פ שממילא נדחה מלעשות הפסח חכמים העמידו דבריהם אפי' כנגד עשה שיש בו כרת^{יט}, וראה הערה^כ.

ת. טמאים אשר טהרתם תלויה בהבאת קרבנות^{כא} כגון זב שראה ג' ראיות או זבה שראתה ג' ימים או יולדת או מצורע (והם הנקראים מחוסרי כפרה), וכבר הגיע יום הבאת קרבנותיהם ב"ד ניסן או קודם לכן, צריכים להקריב קרבנותיהם קודם תמיד של בין הערביים ואח"כ יקריבו הפסח בזמנו (ואם חל י"ד בניסן להיות בשבת אינם יכולים להקריב קרבנות כפרתם ובעל כרחם נדחים מלעשות הפסח), ובדיעבד שוחטין עליהם את הפסח אפי' קודם שהקריבו קרבנותיהם^{כב} ובתנאי שימסרו קרבנותיהם לבי"ד קודם שישחטו עליהם את הפסח^{כג}, שבכך אנו בטוחים שלא יתרשלו מלהקריב קרבנותיהם ולא יטהרו לערב^{כד}. לאחר שקרבו קרבנותיהם צריכים הם טבילה קודם שיאכלו את הקודש^{כה}.

^{יח} ומה"ט ט"מ שהחל ליטהר בח' בניסן אם י' בניסן שהוא יום השלישי למנין טהרתו חל בשבת א"א יהיה להזות עליו, ואותו האיש לא יוכל ליטהר ליום י"ד בניסן.

^{יט} מתני' סה,ב ובגמ' סט,א וכ"פ הר"מ והראב"ד פ"ו מק"פ ה"ו.

^כ כל דברינו בסעיף זה הם לדעת הסוברים דטמא מת בשביעי שלו דינו כטמא שרץ, ואם היה אפשר להזות עליו בו ביום לא היה נדחה מן הפסח, אבל לדעת הר"מ הנ"ל אם חל שביעי שלו ב"ד בניסן בלא"ה הוא דחוי מן הפסח אפי' אם יזו עליו, וע"כ הר"מ פ"ו מק"פ ה"ו מפרש כל האי הלכתא בחל שביעי שלו ב"ג בניסן ואותו יום חל להיות בשבת ואם יזו עליו היום יוכל ליטהר ליום י"ד ולעשות הפסח, ואעפ"כ גזרו חכמים דאין מזין עליו בשבת, ועל כרחו ידחה מלעשות הפסח, והוסיף הר"מ דהטעם באמת שהעמידו חכמים דבריהם במקום כרת הוא מפני שאין תועלת ההזאה עבור יום השבת אלא למחר ליום י"ד בניסן (ולפ"ז אפשר דיסבור הר"מ דט"מ שנטמא בטומאה שאין הנזיר מגלח עליה שמודה הר"מ דאם חל ז' שלו ב"ד בניסן דיכול ליטהר ולעשות הפסח בעודו טבוי, דאפי' אם יחול ז' שלו ב"ד בניסן שחל בשבת מזין עליו דתועלת ההזאה היא עבור יום זה וצ"ע), והראב"ד שם חולק וכ' דחז"ל העמידו דבריהם מפני שיכול להגיע לחיוב כרת ע"י ההזאה אם יטלטל ד"א ברה"ר, ועוד יש טעמים אחרים בזה ואין להאריך.

^{כא} דהיינו שאף אחר שטבלו לטומאתם עדיין טמאים הם לקודש עד שיביאו קרבנותיהם, ומ"מ טומאה זו אינה מעכבת מלעשות הפסח כמו שטומאת הטבוי אינה מעכבת מלעשות הפסח.

^{כב} כ"כ הליקוטי הלכות פסחים שם, דבגמ' נט,א מבואר דהא דשרינן להקריב קרבנות המחוסרי כפרה אחר תמיד של בעה"ב הוא משום דיבוא עשה דפסח שיש בו כרת וידחה עשה דהשלמה (דהיינו האיסור להקריב אחר תמיד של בין הערביים) שאין בו כרת, וא"כ לכתחילה בודאי ראוי שלא לבוא לידי דחיית איסור השלמה {ודע דדעת הפנ"מ זבחים יז,ב דהא דשוחטין על זב מחו"כ זהו רק למ"ד מחו"כ דזב לאו כזב דמי (ולכאורה מוכח כן בעין משפט כריתות י,א ובזה מיושבת תמיהת הקר"א נזיר מה,א ע"ד העין משפט) אמנם בצ"ק שם וכן בקר"א הנ"ל מוכח דהך דינא הוא אפי' למ"ד דמחו"כ דזב כזב דמי}.

^{כג} כ"פ הר"מ פ"ו מק"פ ה"ד ומקורו בגמ' צ,ב, ובתוס' רע"א פסחים אות מ"ה הק' דלמסקנת הסוגיא ליכא שום הכרח לדין זה דצריכים למסור קרבנותיהם לבי"ד, וראה שפ"א פסחים שם, ובחזו"א זבחים ד,ו.

^{כד} ומ"מ אם מאיזה סיבה נתרשלו ולא קרבו קרבנותיו יצא יד"ח הפסח וא"צ לעשות פסח שני, ואסור לו לאכול את הפסח דעדיין טמא הוא, ראה תוס' פסחים נט,א בד"ה אתי עשה.

^{כה} ראה תוס' צ,ב בד"ה מחוסר, ויכול לטבול אפי' לבילה קודם האכילה, שטבילה זו אינה צריכה הערב שמש, וראה דברי הלח"מ ק"פ ו,ט שכ' בדעת הר"מ דא"צ טבילה (ובפתח הבית הל' ק"פ פ"ו אות ע"ב תמה ע"ד הלח"מ וכן תמה הקר"א זבחים צט,ב).

ט. מי שנטמא בספק טומאה ברשות היחיד דינו כטמא ודאי, ונדחה לפסח שני^כ, ואם נטמא באופן שהוא טמא רק מספק י"א דאע"פ שהוא מנוע מלעשות הפסח צריך הוא לצאת לדרך רחוקה קודם שיגיע זמן עשיית הפסח כדי להיפטר בודאי^{כז}.

י. מי שנטמא בטומאה דרבנן י"א^{כח} שחכמים לא העמידו דבריהם במקום כרת והתירו לו לעשות הפסח, וי"א שדינו כטמא מדאורייתא ונדחה הוא לפסח שני^{כט}.

^כ כ"פ הר"מ פ"ז מק"פ ה"ז, ובירושלמי ס"פ האשה נח' בזה אמוראי דר' יוחנן אמר דדינו רק כספק טמא ומשלחים אותו לדרך רחוקה ור' הושעיא פליג ופסק הר"מ כר' הושעיא. והנה האחרונים נתקשו בדעת הר"מ דבפס"ז מהל' אבה"ט ה"א נראה מדבריו דס"ט ברה"י דינו כטמא הוא רק חומרא מדרבנן אבל מדאורייתא הוא טהור, וא"כ אמאי פסק הר"מ כר' הושעיא. ובמהרי"ט אלגאזי בכורות סמ"ב אות י"א תי' דהיכא דאיכא רגלים לדבר שנטמא מודה הר"מ דבספק ברה"י הוא טמא מדאורייתא, ובכה"ג מיירי הר"מ בהל' ק"פ דנדחה הטמא לפ"ש, ובמק"ד טהרות מו, תי' דאה"נ ס"ט ברה"י אינו טמא אלא מדרבנן, וס"ל לר"מ דטמא מדרבנן נדחה לפ"ש ע"ש (ומשמע דא"צ לשלחו לדרך רחוקה, ולכאורה צ"ע בזה דמאחר דמדאורייתא מחזא חזי למה לא נעשה לו תקנה לשלחו לדרך רחוקה, וכי תימא דסו"ס הוא מעוכב מחמת דרבנן וע"כ נחשב כאינו ראוי מדאורייתא, א"כ אף בספק טמא נימא כן ולמה א"ר יוחנן דמשלחים אותו לדרך רחוקה, ועיין בסמוך דבאמת דעת הערה"ש דטמא מדרבנן משלחין אותו לדרך רחוקה וצל"ע).

^{כז} כ"כ המהרי"ט אלגאזי הנ"ל ע"פ סוגיית הירושלמי (וע"ש דמשכח"ל טמא מספק במי שנטמא מספק ואינו ידוע אם הספק נולד ברה"י או ברה"ר), וראה או"ש הל' ק"פ ז, ט בביאור דין זה, וע"ש בשער"י ש"א ספ"ב דכל מי שהוא אנוס מלעשות הפסח, לכתחילה יש לו להביא את עצמו למצב של פטור ולהיות בדרך רחוקה. חבורה שנטמא אחד מהם בודאי ואין ידוע מי הוא שנטמא ידחו כולם לפ"ש כן איתא בתוספתא פסחים פ"ז ה"י, ולכאורה צריכים כל בני החבורה לצאת לדרך רחוקה.

^{כח} כ"כ המהרי"ט אלגאזי הנ"ל וראייתו ממה דהתירו חז"ל טומאת בית הפרס לעושי פסח כדאיתא בגמ' צב, ונפסק בר"מ פ"ו מק"פ ה"ח (ויש שדייקו כן מדברי הפענח דא פר' קרח עה"פ 'ואת האש זרה' הלאה דמבואר שם דאם מישאל ואליצפן היו נטמאים בטומאה דרבנן היו יכולים לעשות הפסח).

^{כט} כ"כ המק"ד טהרות מט, ומה שהביא המריט"א ראייה מטומאת בית הפרס, כ' המק"ד דאדרבה משם מוכח שחז"ל העמידו דבריהם אף במקום כרת דהרי לא התירו לו לעבור בבית הפרס אלא ע"י בדיקת ניפוח כמבואר בגמ' צב, ואם הלך בלא ניפוח נדחה לפ"ש זהו תו"ד (ובאמת אינו מבואר כן בהדיא בגמ', וע"ש בתוס' שהביאו מתני' דאהלות יח, דאם הלך בלא בדיקת ניפוח מביאין את העפר שאדם זה יכול היה להסיטו בדרכו ונותנין אותו לתוך כברה לראות אם נמצא שם עצם כשעורה, ולכאורה כוונת המק"ד למשנה זו, ולדעתו אם הלך בלא ניפוח אינו יכול לעשות הפסח כל זמן שלא יעשה הבדיקה המובאת במתני' דאהלות, וע"ש בספר שער הקרבן פ"א סט"ז-י"ז בפרטי האי הלכתא דטומאת בית הפרס לעושה הפסח), וכדברי המק"ד כ"כ ההפלאה בחי' ליו"ד סי' שצז (ע"ש שיישב בזה דברי התוס' צא, א בד"ה שהיה, שנתקשו בהם רבים), וכ"כ בערה"ש העתיד סי' קצא, יג וע"ש בסו"ט דמ"מ משלחין אותו לדרך רחוקה כדי שיהיה פטור מה"ת. ולכאורה יש להביא ראייה לדבריהם מן הירושלמי ריש פ' מי שהיה דמבואר דאם רוב הציבור היו טמאים בטומאת ע"ז (שהיא מטמאה רק מדבריהם) נדחים לפסח שני, וע"ש בפ"י הרדב"ז ביא"מ ד, יז ואכ"מ.

יא. אם נטמא אדם בטומאת מת מכוסה^ל אשר לא נודע לשום אדם בעולם על קיומה (והיא נקראת בלשון חז"ל טומאת התהום), הלכה למשה מסיני שטומאה זו אינה מעכבת את עשיית הפסח, אפילו אחר שנודעה הטומאה ונתברר לו שהוא טמא למפרע^{לא}, ונחלקו רבותינו מתי ובאיזה אופן הותרה טומאת התהום כמבואר בהערה^{לב}.

יב. מי שמת לו אחד מקרוביו, אם עדיין לא הגיע זמן עשיית הפסח (דהיינו קודם חצות יום י"ד בניסן) יש לו להתעסק בקבורתו אע"פ שיטמא וידחה מלעשות הפסח^{לג}, ואם מת לו מת אחר חצות אין לו להטמא^{לד} אא"כ מדובר במת מצוה שאין לו מי שיתעסק בקבורתו^{לה}.

^ל דהיינו שהיה המת טמון בקרקע ולא נודע לאדם בעולם שהוא שם (אבל אם רואים שאותו אדם נהרג ע"י אדם אחר אי"ז טוה"ת כי ההורג יודע בו, ראה דברי הר"מ הל' נזירות וי"ח) ועבר אדם פלוני והאחיל על המת בודאי או בספק כמו שיתבאר, ועתה נודע לנו שיש שם מת, אבל בטוה"ת דשרץ או נבילה שהיו מכוסים בעפר והושיט אדם ידו אל העפר ולא ידע שנגע בהם ואחר זמן נודע שהיה שם שרץ או נבילה אפשר דלא נאמר בהם הקולא דטוה"ת ולמעשה צ"ע בזה ראה לקוטי הלכות בפסחים פ"ב (תוה"ק אות ר'), ובענין טוה"ת דזיבה ראה מה שכתבנו לעיל בסעיף ה' בהערה, ודע דלהלכה קיי"ל דטוה"ת הותרה בין בבעלים שנודע להם שנטמאו בטוה"ת, ובין בכהנים העוסקים בעבודת הפסח כ"פ הר"מ הל' ביא"מ ד, והלוקטי הלכות שם.

^{לא} אבל אדם שנטמא בטומאה ידועה אלא שלא ידע שנטמא ושחטו עליו את הפסח, ואח"כ נודע לו שהוא טמא אינו יוצא יד"ח ואם עבר זמן עשיית הפסח הר"ז צריך לעשות פסח שני, ראה מתני' דפסחים פ"ב ובר"מ ק"פ וי"ב.

^{לב} הנה יעויין היטב בסוגיא דפסחים פ"א, ושם ברש"י ובתוס' וכן בר"מ פ"ו מק"פ הי"א- י"ב ובפ"ד מביא"מ ה"ו, ובדברי הוב"ת פסחים שם, והעולה דרש"י והתוס' סברי דטוה"ת הותרה בין היכא שנתברר לו שנטמא בודאי בין היכא שנטמא בספק, אלא דלא הותרה טוה"ת רק היכא שנודע לו אחר ששחט הפסח (אפי' שנודע לו קודם זריקת דמו) דיוצא יד"ח בעשיית הפסח ופטור מלעשות פ"ש (וראה שער הקרבן ריש פ"א אם מותר לו ג"כ לאכול את בשר הפסח בלילה), אבל אם נודע לו קודם שחיטת הפסח הר"ז מעוכב מלעשות הפסח ויידחה לפ"ש, אמנם דעת הר"מ דהותרה טוה"ת אף אם נודע לו קודם השחיטה, אלא שלא הותרה באופן זה רק היכא דנטמא מספק ולא בודאי, ואם נודע לו שנטמא בודאי כ' הוב"ת דאין היתר לר"מ אפי' נודע לו אחר השחיטה ובזה איכא חומרא לשיטת הר"מ, ומ"מ דעת הרבה פוסקים דאם נודע לו אחר הזריקה מתיר הר"מ אפי' בטומאת ודאי, ראה שער הקרבן ס"ג שם, ועע"ש בהרחבה בכל הפרק בדיני טוה"ת.

^{לז} ראה סוגיית הגמ' זבחים ק"א, ושם בלקוטי הלכות {וע"ש בזב"ת דנראה מדבריו דהיכא דמת קודם חצות מצוה מן הדין להטמא למתו וממילא ידחה מן הפסח (ואע"פ שנח' הר"מ והראב"ד פ"ב מאבל ה"ו אם המצוה ליטמא לקרובים היא רק בכהנים או גם בישראל צ"ל דבלא"ה איכא מצות קבורה עיין בזה בשער הקרבן פ"א סכ"א) ולפ"ז אף אם מת לו מת ביג' בניסן דינו כן, אמנם באו"ש הל' ק"פ וט עמד על זה שהר"מ לא הזכיר דין זה בפירושו, וכ' דהר"מ סמך על מש"כ דמי שמת לו מת ביד"ח קודם חצות חלה עליו אנינות ונדחה מלעשות הפסח וא"כ פשיטא דנטמא לקרובו דהרי בלא"ה אינו עושה פסח משום דין אנינות, ולפ"ז אם מת לו מת ביד"ג בניסן דמצד דין אנינות אינו נדחה מלעשות הפסח וכמו שיתבאר להלן, יתכן לפ"ז דאין לו ליטמא לקרובו דע"י כן ידחה מלעשות הפסח (ובאמת נידון זה תלוי בב' ביאורי רש"י בסוגיא דזבחים שם וראה חזו"א קדשים קמא סל"ח שדעתו כדעת הוב"ת ע"ש). ומכאן יש ללמוד דבלא צורך אין לו לאדם לטמא את עצמו בחינם קודם הפסח באופן שידחה מלעשות הפסח, אמנם אם עבר ונטמא קודם חצות וע"י זה נדחה מלעשות הפסח אינו חייב כרת (כן מבואר בתוס' פסחים צ"ג, א בדר"ה אלא, וראה שו"ת בית שערים או"ח סי' שסט ובמשנה הלכות ח"י סע"ד שכתבו דהתוס' מייירי במטמא א"ע קודם חצות, אבל לאחר חצות ודאי חייב כרת).

^{לח} כמבואר בזבחים שם (ואם מת לו מת ביד"ג ונדחת קבורתו עד י"ד אחר חצות ע"ש בחזו"א מה דינו).

^{לה} כנ"ל וכ"פ מרן הח"ח שם, וכן בלקוטי הלכות סנהדרין דל"ו, ושם בעין משפט אות ד' תמה הח"ח על שלא נמצא דין זה בדברי הר"מ. וכבר עמדו בזה קמאי ראה צל"ח ברכות ד"כ שכ' דהר"מ ס"ל דלהלכה אין מת מצוה דוחה עשיית הפסח, ובאו"ש הנ"ל כ' דהר"מ ס"ל דקבורת מת מצוה דוחה את הפסח רק קודם חצות יום י"ד וצ"ע (וע"ע בספר המפתח הל' אבל ג, ח).

הנמצאים בדרך רחוקה

יג. מי שנמצא בחצות יום י"ד^ל (שהוא זמן תחילת עשיית הפסח) במרחק גדול מירושלים כך שאם ילך ברגליו הילוך בינוני (שאינו מהיר ואינו איטי) לא יספיק להיכנס לעזרה^ל בזמן עשיית הפסח דהיינו שלא יספיק להגיע לעזרה קודם שקיעת החמה^ל, הרי זה פטור מלעשות הפסח ונדחה לפסח שני^ל, אע"פ שיכול להגיע בזמן ע"י סוסים וכדו"ב.^ל

יד. שיערו חכמים דרך הילוכו של אדם בהליכה בינונית במשך ו' שעות והוא שיעור ט"ז מילין (מיל אחד הוא אלפיים אמה)^מ, ולכן אם בחצות יום י"ד נמצא אדם במרחק גדול מט"ז מילין מן העזרה הרי זה פטור מלעשות הפסח, וראה בהערה דיש בזה דעות נוספות^{מב}.

נראה דשיעור הנ"ל אינו נמדד במרחק אוירי אלא כפי דרכי ההילוך המצויות באותה עת^{נג}.

^ל כן פסק הזב"ת פסחים צג,ב שכן דעת רש"י והתוס' והר"ח והרמב"ן עה"ת, וכן מוכח בירושלמי דהזמן הקובע לדרך רחוקה הוא חצות יום י"ד, ודלא כהר"מ פ"ה מק"פ ה"ט שפסק דהזמן הקובע לדרך רחוקה הוא נץ החמה דיום י"ד, והאחרונים נתקשו בדברי הר"מ ואכ"מ.

^ל אע"ג דבגמ' נראה דהמרחק נמדד אל חומת ירושלים, מ"מ כתבו הרש"ש והשפ"א צג,ב שהוא שלא בדקדוק כי העיקר הוא שיוכל להגיע אל מקום עשיית הפסח דהיינו העזרה.

^ל בגמ' צג,ב נח' עולא ורב יהודה אם צריך שיוכל להגיע בזמן עשיית הפסח או אפי' בזמן אכילת הפסח, ופסקו הפוסקים כדעת עולא ראה לקוטי הלכות שם. **ובענין שקעה"ח** מבואר בסוגיא שם דהכוונה לשקיעת גלגל החמה שנכסה מעינינו {ובמלואים לשער הקרבן ס"ו ה' מ'כאן על שיטת היראים דס"ל דבין השמשות מתחיל שלושת רבעי מיל קודם לזמן הנ"ל וא"כ לכאורה שיעור דרך רחוקה קטן לדידיה כמעט במיל, והעלה שם באמת דלחומרא אולי יש לחוש לדעת היראים ע"ש דנפ"מ אם נמצא בשעה ששוחטים עליו במרחק שהוא בתוך התחום לדין ולדעת היראים הוא ספק דרך רחוקה דאפשר דאינו יוצא יד"ח (ולהלן יתבאר דעת הר"מ דשיעור דרך רחוקה הוא ט"ו מילין ודלא כפשטות הסוגיא שהוא ט"ז מילין, ובודאי דאין להחמיר הן כהר"מ והן כהיראים ולומר שהוא כשיעור י"ד מילין לערך, ומ"מ אולי ראוי לצרף ב' השיטות ולהחמיר בכשיעור ט"ו מילין)}, ובתוס' בסוגיא נתקשו בזה לדעת ר"ת דס"ל דשקיעת גלגל החמה עדיין יום הוא ועדיין זמן עשייה הוא, ותיצרו התוס' ב' תירוצים יעו"ש (ובת' הב' מבואר שמדאו' הוא עדיין זמן עשיית הפסח לדעת ר"ת אלא דחז"ל גזרו וצ"ע לפ"ז אם דין דרך רחוקה נקבע כפי גזירת חז"ל ועיין ברש"ש צג,ב שעמד בזה) ובשג"א ס"י כ' לתרץ דאחר השקיעה א"א לשחוט הפסח כי אינו קרוי בין הערביים אע"פ שהוא עדיין יום, וע"ע בשער הקרבן במילואים ס"ג.

^ל בחזו"א זבחים ד, יז כ' להוכיח דאפי' באופן שלא יהיה לו תקנה בפסח שני איכא פטורא דדרך רחוקה בפסח ראשון.

^מ כן מבואר בגמ' צד,א ונפסק בר"מ פ"ה מק"פ ה"ט.

^{מא} כ"פ הזב"ת בסוגיא דאמרינן בגמ' דהילוך אדם ביום מעלה"ש עד צאה"כ הוא מ' מילין, מעלה"ש עד הנה"ח (וכן משקעה"ח עד צאה"כ) ד' מילין פשו להו ל"ב מילין לכל היום מהנץ עד השקיעה וא"כ מחצית היום הוא ט"ז מילין.

^{מב} הר"מ פ"ה מק"פ ה"ט פסק שהוא שיעור ט"ו מילין ותמהו עליו האחרונים דזהו למאי דס"ד מעיקרא דמן עלה"ש עד הנץ איכא ה' מילין וא"כ מנה"ח עד השקיעה איכא רק ל' מילין וחציין הוא ט"ו מילין אבל למסקנא נדחית שיטה זו, וכ' האחרונים דכנראה דהיה לר"מ נוסחא אחרת בגמ'. ויש שכתבו ליישב דברי הר"מ עם נוסחא דידן (ראה שושנים לדוד, וכן במעדני יו"ט ברכות פ"א ס"י). **ודע** דדברי המשנ"ב הם לשיטתיה שתפס לעיקר בדעת הגר"א דשיעור מיל הוא כ"ב דקות ומחצה והוא כפי החשבון שיש ל"ב מיל מן הנץ עד השקיעה שהם י"ב שעות דוק ותשכח, אבל דעת החזו"א או"ח ס"ג וכן ס"י קכג שהעיקר בדעת הגר"א דשיעור מיל הוא ח"י דקות דס"ל שלמסקנא יש מן הנץ עד השקיעה מ' מילין, ולפ"ז נמצא דשיעור דרך רחוקה הוא כ' מילין ולא ט"ז מילין, וצ"ע למעשה אם יש להחמיר כדעת מרן החזו"א.

^{מג} כן נראה בדברי התוס' צג,ב בד"ה רב יהודה, במש"כ שם דהשתא איסתתום דרכים, ואם היה החשבון לפי מרחק אוירי אין הבנה לדבריהם, ועיין בחזו"א או"ח ס"י קכ"ד לדף צג,ב דמספק"ל אם היה נהר בינו לבין ירושלים וצריך להקיפו ברגליו היקף מרובה האם כל אותו היקף נכנס לחשבון דרך רחוקה.

טו. יש להסתפק כשחל יום י"ד בניסן להיות בשבת מה דינו של אדם הנמצא בחצות מחוץ לתחום העיר ירושלים (דהיינו מחוץ לאלפיים אמה שהם מיל אחד) אם דינו כדין הנמצא בדרך רחוקה מאחר שאינו יכול לבוא לעשות הפסח מפני איסור תחומין,^מ או שדינו כשאר האנוסים.

טז. מי שהיה בדרך רחוקה בחצות יום י"ד הרי הוא נדחה מלעשות הפסח ואפי' אם שחטו עליו את הפסח אינו יוצא יד"ח^מ אע"פ שאח"כ הגיע במרוצה לירושלים ומזומן הוא לאכול את הפסח, שכבר התורה דחתה אותו מן הפסח, אמנם אם הוא הגיע במרוצה לעזרה קודם סוף זמן השחיטה והספיק לשחוט את הפסח דעת הרבה אחרונים דיוצא בו יד"ח וראה הערה^מ.

יז. יש אומרים דשיעור דרך רחוקה אינו נשאר קבוע כל זמן עשיית הפסח אלא משערין אותו כפי הזמן הנותר עד שקיעת החמה (שהוא סוף זמן השחיטה כנ"ל), ולכן לאחר שעברו ג' שעות מחצות היום יהיה שיעור דרך רחוקה ח' מילין שהם מחצית הדרך^מ, וכן הוא לפי חשבון זה בכל שעה ושעה^מ.

^מ כ"כ האור חדש פסחים פ"א (על תד"ה עקר) שדינו כדין הנמצא בדרך רחוקה ולבסוף כתב לדחות דזה דמי למי שנמצא בתוך התחום ומעוכב מלבוא מחמת איזה אונס דאין דינו כמי שנמצא בדרך רחוקה {והנה מדברי האור חדש מבואר דחז"ל לא התירו איסור תחומין דרבנן לצורך עשיית הפסח, וכ"כ הרע"א בדור"ח פסחים צ"ב, וברש"ש שם ודלא כדעת יש מי שאומר שחז"ל התירו איסור תחומין דרבנן לצורך עשיית הפסח, ובדברי התוס' פסחים שם בד"ה רב יהודה משמע קצת כוותיה {, ובקרני ראם פסחים צ"ב, כ' בדעת התוס' שם דדוקא המנוע מלבוא מחמת איסור דאין דינו כנמצא בדרך רחוקה אבל לא המנוע מחמת איסור דרבנן, ודבריו הם כמסקנת האור חדש דהמעוכב מחמת איסור דרבנן אין דינו כנמצא בדרך רחוקה (ומ"מ עדיין י"ל דהנמצא מחוץ ל"ב מיל דינו כנמצא בדרך רחוקה למ"ד ד"ב מיל הוא מדאורי'), אמנם לעיל בהערה הבאנו מדברי התוס' דהמעוכב מלשחוט אחר השקיעה מחמת גזירה דרבנן נחשב בדרך רחוקה וכתבנו שכן דעת הרש"ש ואולי יש לחלק בין איסור תחומין לבין פסול דרבנן בעבודת המתיר של הקרבן (וכן חילק בשו"ת בני ציון או"ח סל"ח) ונפ"מ בכל הנ"ל אם שחטו את הפסח על אדם זה הנמצא מחוץ לתחום, דאם דינו כנמצא בדרך רחוקה לא יצא יד"ח כמש"נ, ואם אין דינו כנמצא בדרך רחוקה י"ל דיוצא בו יד"ח ופטור מלעשות פסח שני, דאע"ג דהוא מעוכב מלבוא ולאכול מדרבנן, מ"מ כיוון דמדאורי' מחזא חזי י"ל דבדיעבד יוצא יד"ח, ואפי' אי נימא דגם אם דינו רק כאנוס מחמת איסור דרבנן בלבד אינו יוצא יד"ח אפי' בדיעבד, עדיין יש נפ"מ בספק האחרונים הנ"ל לדעת הר"מ דכל הפטור מחמת דרך רחוקה נפטר מן הכרת אפי' אם יזיד ולא יעשה את הפסח השני וכפי שיתבאר בדיני פ"ש.

^מ בגמ' צ"ב, נח' בזה אמוראי, ופסקו הפוסקים כמאן דמחמיר ראה דברי הר"מ פ"ה מק"פ ה"ג ובליקוטי הלכות שם (וברמב"ם עה"ת במדבר ט', פסק כמ"ד דמהני לשחוט עליו אם יגיע לבסוף).

^מ כ"כ הקרי"ס פ"ה מק"פ ודייק כן מדברי רש"י, וכ"כ החזו"א או"ח סי' קכ"ד לסוגיין ובאבי עזרי' הל' ק"פ ה"ג, ודלא כהמנ"ח שפ"י שכ' דאע"פ שבא במרוצה כבר דחייה רחמנא (וע"ע בשפ"א צ"ד, דמספק"ל אם הגיע ולא עשה אם חייב כרת, ואפשר דלדינא מודה השפ"א דאם הגיע בזמן שחיטה דמצי לשחוט אלא דמסתפק אם לא עשה אם חייב כרת, אמנם בדברי האחרונים הנ"ל מבואר דאם הגיע ולא עשה חייב כרת. ודע דמדברי החזו"א הנ"ל נראה דלא דוקא אם הגיע לעזרה יכול לשחוט הפסח אלא אפי' אם התקרב לירושלים כדי שיעור שיוכל להגיע בהילוך בינוני לעזרה עד סוף זמן השחיטה שוב נתחייב בעשיית הפסח ואם שחטו עליו את הפסח יוצא בו יד"ח, וכ"כ בשעורי הגרמ"ד זבחים נו"א, בשם מרן הגר"ח.

^מ ועל כן מי שהיה מחוץ לתחום ט"ז מיל בחצות היום יכול להכנס לתוך התחום כעבור מספר שעות ועדיין לא יתחייב לעשות הפסח. ^מ כן נקט מרן החזו"א וכן נראה דס"ל למרן הגר"ח הלוי זצ"ל כמובא בהע' לעיל, וכן דעת ההפלאה פסחים צ"ג,א (ובדברי ההפלאה יש ח"י גדול דמבואר שם דמי שהיה בחצות בתוך ט"ז מיל, ונשתהה במקומו כמה שעות והשתא הוא בדרך רחוקה כפי חשבון הנ"ל, אם ישחטו עליו השתא את הקרבן לא יצא בו יד"ח, דכך הוא הדין בכל הנמצא בדרך רחוקה אע"פ שאותו האיש לא נדחה בחצות ואדרבה מחוייב הוא לעשות כל טעדיק לעלות לירושלים ולעשות הפסח), אמנם החזו"א זבחים סי' ד' סקט"ז כתב דמי שהיה בחצות מחוץ לט"ז מיל ואחר כמה שעות נכנס לתוך תחום זה, אפי' אם נמצא במרחק י"ד מיל שעה א' קודם הפסח והוא יכול להגיע בסוסים, הר"ז מחוייב להגיע ואינו פטור משום דרך רחוקה וצ"ע.

יח. מי שהיה בחצות יום י"ד בדרך קרובה (דהיינו בתוך ט"ז מיל לעזרה), שוב אינו נפטר מחובת הפסח אע"פ שיצא אח"כ לדרך רחוקה, ואם נשתהה במזיד וע"י כך נמנע מלעשות הפסח חייב כרת^מ, ואם יצא לדרך רחוקה קודם חצות הרי זה פטור (וראה הערה אם מותר לו לעשות כן לכתחילה)².

יט. י"א דאדם טמא שיכול ליטھر לערב (ומצווה לעשות כן כמו שנתבאר) אין לו פטור דרך רחוקה^{נא}, ואפי' אם היה עומד בחצות היום מחוץ לט"ז מילין אלא שיכול לבוא במרוצה או ע"י סוסים, הר"ז חייב לעשות כן ולטھر עצמו לערב (וראה הערה דדין זה אינו מוסכם כ"כ)^{נב}.

כ. מי שהיה בתוך תחום ט"ז מילין לירושלים אלא שנתעכב מלבוא ע"י איזה אונס, כגון שנתמלאה הדרך באנשים ועגלות וא"א היה לעלות לירושלים, אינו בדין דרך רחוקה^{נב} אלא הריהו כשאר האנוסים^{נב} (ואפי' אחר שעבר האונס

^מ כן מבואר בירושלמי פסחים פ"ה ה"ב, וכ"כ בהפלאה ס"פ האשה, ובחזו"א זבחים ד, טז כ' מתחילה דהבבלי (פסחים פ, א) פליג על הירושלמי ולבסוף העלה דדברי הירושלמי מוכרחים (והק' מהגמ' פ, א יש ליישבה בכמה אנפי ראה שער הקרבן במילואים ס"ז).
^נ הנה דעת הצ"ח פסחים ג, ב דאין שום חיוב קודם זמן הפסח להתקרב לירושלים וכשמגיע חצות יום י"ד והוא בדרך רחוקה ממילא הוא פטור (ויל"ע לדבריו אם גם מי שהיה בקרבת מקום יכול לכתחילה להתרחק), וכן דעת הישועות מלכו הל' ק"פ א, ב כדעת הצ"ח אלא שכתב שאם הפריש קרבן לפסחו חייב לעלות עמו להקריבו ע"ש, ובמנ"ח מצוה ה' סק"ג פליג ע"ד הצ"ח ופשיטא ליה דודאי איכא מצוה על כל ישראל להתקרב לירושלים לעשות הפסח, ובדיעבד אם לא נתקברו פטרתם התורה, וכן ס"ל ליעב"ץ (שאילת יעב"ץ ח"א סי' קכז), וכתב שם דחובה זו חלה ל' יום קודם החג ועל כן מי שדר רחוק טפי ממהלך ל' יום פטור מחיוב זה, וע"ע להלן סכ"ב בענין הדריס בחו"ל.

^{נא} כן מבואר בתד"ה משלחין דף פ, א, וראה תד"ה ואין דף צד, ב (ובתוס' דף פ' הנ"ל נראה דנח' הריב"א ור"י בטעם הדבר אם הוא מגזיה"כ או דסברא היא דסו"ס טמא אפי' אם יטבול ויהיה בקרבת מקום הרי אינו יכול ליכנס בעצמו לעזרה ולעשות את הפסח אלא צריך לעשותו ע"י שליח, א"כ אף כשהוא בדרך רחוקה יעשה ע"י שליח ולא יפטר (ובספר לחמי תודה כ' דנפ"מ בין ר"י לריב"א בטמא שטבל והשתא הוא טבוי' לדברי הריב"א בטבוי' ליכא גזיה"כ ומפטר משום דרך רחוקה, ולדעת ר"י כיוון שאף טבוי' אינו יכול ליכנס לעזרה אינו מפטר משום דרך רחוקה, וכ"כ החת"ס בתשו' ח"ז ס"ה-ו).

^{נב} הצ"ח סט, ב חולק ע"ד התוס' בפירוש האי מימרא "אין דרך רחוקה לטמא" ומפרשה בדרך פשוטה באופן שליכא בזה שום חידוש דין, וכ"נ בדעת הר"מ דהשמיטת דברי מלכאל ח"ב סצ"ט סק"י וע"ש שנראה דכן ס"ל לרש"י, וע"ע בזה בשער הקרבן פ"ב סי"א.

^{נב} ברייתא דף צד, א, ונפ"מ למאי דפסק הר"מ ק"פ ה, ב דטמא ומי שהיה בדרך רחוקה אינם כשאר אנוסים, דכיוון שהתורה פטרתם מלעשות הפסח ממילא אפי' אם לא יעשו פסח שני במזיד יפטרו מכרת, משא"כ בשאר אנוסים שנאנסו מלעשות את הפסח, אמנם י"ח ע"ד הר"מ ויתבאר בע"ה בפרק העוסק בדיני פסח שני. ובעיקר דברי הברייתא הנ"ל פי' רש"י דאם נחסמה הדרך והוא בעצמו יכול לעלות לירושלים ברגליו אלא שאין יכול לעלות עם אשתו וילדיו הר"ז מחויב לעלות לבדו ולעשות הפסח.

^{נב} ולכאורה נראה פשוט דאפי' אם שחטו עליו את הפסח, אם היה ברור בשעת השחיטה שלא יוכל לבוא לערב לא יצא יד"ח וחייב לעשות פסח שני אע"פ שלא היה בדרך רחוקה דסו"ס הוא אינו בר עשיית הפסח, אמנם יל"ע בזה בדברי הר"מ ספ"ה מק"פ דמי שהיה חבוש בבית האסורים של נכרים (ונמצא בדרך קרובה) אין שוחטין עליו את הפסח אפי' אם הבטיחו הגוים לשחררו לערב כיוון שפיהם דיבר שווא ואם עברו ושחטו עליו ויצא לערב הר"ז אוכל, ואם לא יצא פטור מלעשות פ"ש ע"כ, וקשה דכיוון דחבוש זה אינו בר עשיית הפסח למה יפטר מפ"ש, ואולי י"ל דכיוון שהבטיחוהו לשחררו לערב הוא עכ"פ ספק אם הוא בר עשיית הפסח, וע"כ דינו דלכתחילה אין שוחטין עליו ובדיעבד יוצא יד"ח אפי' אם באמת לא נשתחרר (וממילא כן יהיה הדין בכל מי שהוא בדרך קרובה ויש לו איזה מעכב אשר הוא מסופק אם יוכל לעשות הפסח), שו"ר באו"ש ק"פ ט, ט וכן בערה"ש העתיד קפח, כט שהרגישו בזה וכתבו דטעם הר"מ דפסק דבדיעבד יצא יד"ח הוא משום דשמא ההלכה בזה כהבבלי דאם אמרו הגוים שישחררוהו שוחטין עליו לכתחילה בהדי חבורה אחרת, ואם שחטו עליו ולבסוף לא שחררוהו הר"ז כאונס הבא אחר השחיטה, ולפ"ז י"ל דמי שהוא מסופק מחמת אונס בשעה ששחטו עליו שמא לא יוכל לאכול הפסח, ולבסוף באמת נתברר דהאונס מעכבו מלאכול הפסח דאינו יוצא יד"ח וצריך לעשות פ"ש.

אם כבר נכנס היו"ט דפסח, אין לו לעבור איסור תחומין כדי לאכול את הפסח אע"פ שאיסור תחומין אינו אלא מדרבנן^ה).

חולה וזקן

כא. חולה שמפני חוליו אינו יכול לאכול כזית^י בשר צלי^י בתוך כדי אכילת פרס, אי אפשר לשחוט עליו את הפסח^י והרי הוא כשאר האנוסים מלעשות הפסח שנדחין לפסח שני, וכן הדין בזקן שאינו יכול לאכול כשיעור הנ"ל מפני חולשתו.

כב. חולה או זקן שבשעת שחיטת הפסח או בשעת זריקת דם הפסח^י אינם ראויים לאכול כזית הרי הם דחויים מלעשות הפסח, ואפי' אם הבריא לערב והשתא יכולים לאכול כזית לא יצאו ידי חובה ועושים פסח שני^ס.

הפטורים מן הראיה

כג. יש אומרים שכל הפטורים ממצות עליה לרגל וראיית פני העזרה הרי אלו פטורים מן הפסח^ס, ועל כן מי שאין לו קרקע^כ, או זקן וחולה שאין יכולים להלך ברגליהם, או חרש וסומא וכל הנזכרים^כ בדברי הרמב"ם פ"ב מחגיגה ה"א

^ה כן מבואר בדברי האחרונים הנזכרים בהערה לעיל סעיף ט"ו, וברע"א בדור"ח שם הקשה אמאי לא נתיר לו איסור תחומין (אפי' למ"ד תחומין דא"ר) לצורך אוכל נפש, ועיין בזה במרחשת ח"א ס"י סק"ב ובעמק ברכה דיני יו"ט ס"ז.

^י ויל"ע בחולה שיכול לדחוק את עצמו ולאכול כזית אלא שהוא באופן שהאכילה מזיקה לו האם שוחטין עליו את הפסח דסו"ס יכול לאכול כזית, או דלמא הוא כאכילה גסה דלאו שמה אכילה ואין אדם יוצא יד"ח בכזאת אכילה, והר"ז חשוב כאדם שאינו ראוי לאכילה (וראה דרך אמונה הל' תרומות פ"י ה"ח בבאה"ל בד"ה לא שיזיק, דמדמה ליה לאכילה גסה).

^י ולכאורה כל שיכול לאכול כזית מהחלקים הקלים יותר לאכילה כגון בשר מוח הבהמה שהוא רך יותר, סגי בכך וחשוב כאדם הראוי לאכילה. ומה שכתבנו בשר צלי היינו לאפוקי ממבושל שהמבושל קל יותר לאכילה ראה סוכה מב,ב ושם בתד"ה יכול וכ"כ הראב"ה סוכה ס' תרצט (וע"ש בערל"נ מש"כ בדעת הר"מ וכ"כ ביד דוד סוכה שם וצ"ע).

^י מתני' צא, א ור"מ הל' ק"פ ב,ג.

^י ברייתא דף עח,ב וכ"פ הר"מ ק"פ ב,ז, וכ' בחזון יחזקאל פסחים שם דהוא הדין אם חלה בין שחיטה לזריקה ושוב הבריא קודם הזריקה דאינו יוצא יד"ח, ועיין בדבריו על התוספתא ז,ח שנראה שהתוספתא חולקת על הגמ' בדין זה וראה חס"ד שם.

^ס חזו"א קדשים ד,כ דבעינן שיהא גברא דחזי לאכילה אף בשעת עשיית הפסח, ובחסד לאברהם הל' ק"פ ב,ז כ' לחדש דאם יש אומדן דעת דיבריא לערב שוחטין עליו את הפסח לכתחילה. וכן אפי' באופן שאין ידוע אם יבריא ועברו ושחטו עליו את הפסח, נהי דאינו יכול לאכול דלמא בשעת שחיטת הפסח לא היה ראוי להבריא אלא שנתחדשה אצלו סיבה שהבריא מחמתה, מ"מ מידי ספק לא נפיק דלמא באמת היה ראוי להבריא בשעת שחיטה רק אנחנו לא ידענו מכך, ועל כן מספק הוא יוצא יד"ח ופטור מלעשות פסח שני, ודבריו המה מחודשים ולא נראה כן מסתימת שאר המפרשים.

^ס כ"כ התוס' בפסחים ג,ב בד"ה מאליה לחד תירוצא, וכפי הבנת רוב האחרונים (אמנם הצ"ח שם פ"י דאין זה כוונת התוס' ובודאי מודו התוס' דהפטורים מן הראיה חייבים בפסח).

^כ כמבואר בגמ' פסחים ח,ב דמי שאין לו קרקע פטור מן הראיה, אמנם הר"מ פ"ב מחגיגה ה"א השמיט מימרא זו, ובמהריק"ו שם תמה דלא מצינו מי שיחלוק בזה, וע"ש בספר המפתח בתי' האחרונים בזה, וא"כ אפי' אם היה ההלכה כהתוס' במה שהשוו דיני הפסח לדיני הראיה עדיין א"א היה להקל במי שאין לו קרקע.

^כ ואע"פ שלא נזכרו בהדיא בדברי התוס' מ"מ כיוון דס"ל לתוס' דילפינן דיני הפסח מדיני ראיה אף אלו בכלל, מנ"ח ה',ג.

הרי אלו פטורים מן הפסח, וכן מי שדר בחו"ל^{טז}, ויש חולקים בכל הנ"ל וסוברים דאף הפטורים מן הראיה חייבים בפסח^{טז} וכן עיקר.

גר שנתגייר סמוך לפסח

כד. גר שנתגייר סמוך לפסח גזרו בו חכמים לדנו כטמא מת כל שבעת ימים שאחר הגירות^{טז} ואח"כ יוכל לעשות הפסח^{טז} (וראה הערה בענין גירות שנתגיירה^{טז}), ואם עבר ושחט את הפסח קודם שעברו עליו ז' ימים אפשר דיצא יד"ח^{טז}.

^{טז} במל"מ ק"פ א, א תמה מנ"ל לתוס' שמי שדר בחו"ל פטור מן הראיה ומן הפסח, וראה באור חדש פסחים שם (וכ"כ בשו"ת בנין ציון החדשות ספ"ד ובמהר"ם שי"ק המובא שם בבנין ציון) שכ' דהתוס' לשיטתם בקיד' לז, ב בד"ה הואיל שנא' גבי פסח "ביאה" ודרשין שאינו אלא אחרי ירושה ושיבה, ובמרומי שדה תי' דכוונת התוס' דמי שדר בחו"ל ויש לו רק קרקע בחו"ל הר"ז כמי שאין לו קרקע כי קרקע בחו"ל חשובה כמטלטלין (וכע"ז כ' בשו"מ מהדורא א' ח"א סכ"א), והנה אע"ג דמי שדר בחו"ל בלא"ה יכול להפטר משום דרך רחוקה, מ"מ נפ"מ בכל מו"מ הנ"ל לדעת הפוסקים דדרך רחוקה אינה פוטרתו מלהשתדל להתקרב לירושלים בטרם עת, וכן נפ"מ לדעת הפוסקים דבפסח שני ליכא פטורא דדרך רחוקה דמ"מ יהיה פטור משום ישיבת חו"ל (ועיין במנ"ח ה, ג, שהביא ראיה לדברי התוס' דיושבי חו"ל פטורים מלעלות לרגל ומלעשות פסח מגמ' דפסחים ע, ב, ובחזו"א או"ח סי' קכ"ד לדף ע, ב, וכן בחי' המהרא"ל צינץ שם דחו ראיית המנ"ח).

^{טז} כ"כ האחרונים בדעת הר"מ שסתם ולא הזכיר כלל דהפטורים מן הראיה פטורים מן הפסח (וכ"נ מסתימת ש"פ), והנה המל"מ ק"פ א, א תמה ע"ד התוס' דהרי קיי"ל דנשים חייבות בפסח אע"פ שפטורות מן הראיה, ובמנ"ח ה, ג תי' דשאני נשים ועבדים דנדרבו בהדיא גבי פסח, ובאור חדש תי' דהתוס' שם ס"ל כמ"ד נשים בראשון רשות זלפ"ד נמצא דלהלכה כיוון דקיי"ל דנשים בראשון חובה ממילא אף לדעת התוס' יהיו הפטורים מן הראיה מחייבים לעשות הפסח.

^{טז} ראה שער הקרבן פ"א סעיף ל"ה אם מונין השבעת ימים משעת המילה או משעת הטבילה וצ"ע בזה (ומ"מ ודאי דיכול להתחיל למנות ז' ימים אף קודם הבאת קרבנותיו ראה הר המריה פ"א ממחור"כ אות ו' וברש"ש כריתות ט, א).

^{טז} גמ' פסחים צב, א וכ"פ הר"מ פ"ו מק"פ ה"ז, וע"ש בר"מ ובראב"ד שנח' מאיזה טעם החמירו בו חז"ל והעמידו דבריהם אף במקום כרת, ויש בזה נפ"מ לדינא כפי שיתבאר בסמוך. הנה מבואר בר"מ פ"א ממחור"כ ה"ב דגר שנתגייר אע"פ שמל וטבל אינו יכול לאכול בקדשים עד שיביא קרבנותיו (עיי"ש מה הם קרבנות הגר), וע"ש בס' המפתח דדעת הרבה אחרונים דקרבן פסח שאני, ויכול להקריבו אע"פ שעדיין לא הביא קרבנותיו, אמנם דעת המנ"ח מצוה ה, כ (בקומץ המנחה) וכן דעת האו"ש הל' מחור"כ שם דאף בפסח צריך להביא קרבנותיו בשביל לעשות הפסח וכשאר קדשים (ועיי"ש אם צריך טבילה אחר הבאת קרבנותיו כשאר מחוסרי כפרה שצריכים טבילה לקודש). וע"ש במנ"ח שדן לומר דאם חל יום השביעי של הגר בי"ד בניסן דיוכל לעשות הפסח אפי' לדעת הר"מ הסובר דטבול יום דטמא מת אינו עושה את הפסח (כמבואר לעיל ס"ו).

^{טז} ראה ס' המפתח שם דכתבו האחרונים דלטעם הר"מ בהא דהחמירו חכמים גבי גר, נראה דבגירות שטבלה לגירותה בערב פסח לא העמידו חכמים דבריהם במקום כרת ועושה את הפסח, והעירו בתוספתא ז, ט מבואר דשפחה (גויה) שטבלה ג"כ גזרו בה חכמים, אמנם הר"מ השמיט דברי התוספתא ואפשר דס"ל דלית הלכתא כהתוספתא.

^{טז} בירושלמי ס"פ האשה מבואר דבדיעבד אם שחטו עליו את הפסח יוצא יד"ח, ובמנ"ח מצוה ה' אות כ' דן בזה (ופלא שלא ציין לירושלמי) והעלה דכיוון דאותו הגר אסור באכילת הפסח מדרבנן שוב הוי אינו ראוי לאכילה מדאורי' ואינו יוצא יד"ח (אמנם יסוד זה אינו מוסכם כ"כ ראה מש"כ באריכות בשער הקרבן פ"א סל"ח בהערה).

אונן

כה. אדם שמת לו אחד משבעה קרוביו (שחייב להתאבל עליהם), אם מת אותו הקרוב ביום י"ג בניסן או ביום י"ד אחר חצות חייב האונן לעשות הפסח^פ כדינו וקודם שיאכל את הפסח צריך טבילה^ט (ולהלן יתבאר דאין שוחטין עליו את הפסח כשהוא לבדו אלא בצירוף אנשים אחרים), ואם מת הקרוב ביום י"ד קודם חצות אין שוחטין את הפסח עבור האונן^כ ואם עברו ושחטו י"א דיצא יד"ח ואוכל את הפסח לערב^כ.
ואם מת אותו הקרוב ביום י"ד אחר עשיית הפסח או אם נקבר מתו ביום י"ד אחר השקיעה או ששמע בליל ט"ו שמת לו מת וכדו' יתבאר להלן בפרק ט' העוסק באכילת הפסח האם הותרה לו אכילת הפסח, או שמא נאסר באכילת הפסח (ומ"מ יוצא יד"ח בהקרבת הפסח מאחר שהקריבו בהיתר).

^פ זבחים ק,א ופסחים צב,א וכן פסקו הר"מ פ"ו מק"פ ה"ט והלקוטי הלכות שם, דכיוון דחובת הפסח קדמה לאנינות תו אינה נדחית מפני האנינות והאונן עושה את פסחו ואוכל לערב (וראה שער הקרבן פ"א סכ"ג בהערה, דיכול לאכול מן הפסח אפי' יותר מכזית, וע"ש אם יכול ג"כ לאכול מן שאר קדשים כגון חגיגה ושלמים).

^ט כן איתא במתני' פסחים צא,ב וכ"פ הר"מ שם, ופרש"י דטבילה זו משום מעלה דחומר בקודש היא, דאונן צריך טבילה לקודש כדאיתא בחגיגה כא,א משום היסח הדעת דחיישינן שמא נטמא בזמן שהיה אונן ולא אדעתיה, אמנם הר"מ כתב דטעמא דהצריכוהו טבילה לאונן שעשה את פסחו הוא בשביל שיפרוש מאנינותו ולא יסיח דעתו, ומבואר שטעם הטבילה הוא בשביל להבא ולא משום העבר וכבר עמד בזה הלח"מ שם וכ' דס"ל לר"מ דהכא לא שייך טעם הטבילה דמס' חגיגה, דכיוון דמת לו המת בע"פ ויודע האונן שצריך לאכול פסחו לערב ליכא למיחש שמא נטמא ולא אדעתיה, ובקרא זבחים צט,ב תי' דטבילה דמס' חגיגה ודאי לא שייכא כאן, דהרי אף אחר שיטבול אכתי אונן הוא וא"כ מה הועילה טבילתו ועל כרחך צ"ל דהכא לא החמירו חז"ל להצריכו טבילה כשאר אונן אלא הוא תקנה חדשה באונן העושה את הפסח, והנה קושיית הקרא (שאף אחר טבילתו אונן הוא) הוקשתה אף לרבינו בעל הלקוטי הלכות, ועל כן כתב בפסחים שם (תוה"ק אות ז') דצריך לטבול בלילה בדוקא, דאם יטבול ביום חזרה אנינות עליו וצריך לטבול שנית (שו"ר שכ"כ בתפא"י פסחים פ"ח אות ל"ח).

^כ זבחים שם, וטעמא משום דאונן אינו משלח קרבנותיו כדדרשינן בגמ' מו"ק טו,ב 'שלמים בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא אונן', וברש"י זבחים שם כ' בדעת אביי שהוא דין דאור', ובתוס' פסחים צב,ב בד"ה הכא מבואר שהוא רק מדרבנן וחכמים העמידו דבריהם במקום כרת וראה עוד בסמוך.

^כ כ"פ הר"מ שם וכ' האחרונים (ראה זב"ת זבחים שם בד"ה רבא) דהר"מ היה לו גי' אחרת בגמ', וא"כ אפשר דלגי' הספרים דידן ליכא חילוק בין לכתחילה לדיעבד ואפי' בדיעבד לא הורצה, ובדעת הר"מ כתב הזב"ת דס"ל דמה שאונן אינו משלח קרבנותיו זהו רק מדרבנן וע"כ בדיעבד אם זרקו עליו הורצה, אמנם בקרא זבחים ק,א הוכיח בדעת הר"מ דאונן אינו משלח קרבנותיו מדאור' ואפ"ה פסק הר"מ שבדיעבד הורצה וצ"ע (ועיין בזה בחזון יחזקאל תוספתא דקרבנות יא,א), ועע"ש בקרא דאם רק שחטו עליו לכתחילה אין זורקין עליו את הדם. והנה יעויי"ש זבז"ת בהמשך דבריו שכ' דאפשר דאף הר"מ מודה דאין חילוק בין לכתחילה לדיעבד, אלא דהר"מ מיירי דלא נודע לו עדיין שמת לו מת דבכה"ג אם שחטו עליו את הפסח יצא יד"ח, ודברי מרן צ"ע במה שר"ל כן בדעת הר"מ, דהר"מ סתם הדברים וכ' דבכל אופן שישחטו עליו את הפסח הורצה ומ"מ י"ל באמת דבאופן הנ"ל שלא נודע לו יודו כ"ע לדעת הר"מ דהורצה בדיעבד, וכן י"ל דאם מת לו מת קודם חצות ולא נודע לו רק עד אחר חצות דיש לו לשחוט את הפסח לכתחילה, ועיין בזה בשער הקרבן פ"א סכ"ה בהערה.

ערל

כו. ערל שיכול למול את עצמו חייב להסיר ערלתו ואח"כ יעשה הפסח ויאכלנו בלילה (וראה הערה)^{טז}, ואם לא מל את עצמו במזיד חייב כרת^{טז}, וכל זמן שעדיין לא מל א"א לשחוט עליו את הפסח^{טז} ואפי' בדיעבד אינו מועיל^{טז}.

כז. מי שמתו אחיו מחמת מילה אע"פ שהוא אנוס מלמול את עצמו הרי הוא בכלל ערל והוא מעוכב מלעשות הפסח^{טז}, וי"א שדינו כערל קודם שהגיע זמנו למול^{טז}.

כח. מי שנולד מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית אינו יכול לעשות את הפסח כל זמן שלא הטיפו ממנו דם ברית^{טז} וי"א שיכול לעשות הפסח^{טז}.

כט. מי שמלו אותו כדין ואח"כ נמשכה ערלתו (והוא הנקרא משוך) שדינו לחזור ולמול את עצמו מדרבנן, נראה שיכול לעשות הפסח אפי' קודם שיחזור וימול את עצמו^{טז}, ויש מחמירין בזה^{טז}.

מילת בניו ועבדיו

ל. נאמר בתוה"ק (שמות יב, מח) וכי יגור אתך גר ועשה פסח לה' המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו וכו', וכן נא' (שם, מד) וכל עבד איש מקנת כסף ומלתה אותו אז יאכל בו (דהיינו האדון, דאחר שימול את העבד יוכל האדון לעשות את

^{טז} בברייתא דף צב, א איתא דערל מל ואח"כ טובל ואוכל את פסחו, ובתוס' שם תמהו דלא מצינו חיוב טבילה בערל שמל בשום מקום וכן תמה בתוס' הרשב"א שם, וכ"ה בפסקי התוס' אות ר"ה דערל שמל א"צ טבילה אפי' מדרבנן, וכן כתבו האחרונים בדעת הר"מ פ"ו מק"פ ה"ז שהשמיט שם ענין הטבילה (וע"ש בס' המפתח שבארו האחרונים בכמה אופנים למה הוזכרה טבילה בברייתא) אמנם במנ"ח רפכ, טז כ' לתרץ קו' התוס' דערל שמל ודאי לא גרע מאונן ומחור"כ שהצריכו חז"ל טבילה לקודש משום היסח הדעת.

^{טז} פסחים' סט, א וכ"פ הר"מ פ"ה מק"פ ה"ד.

^{טז} ראה ח' מרן רי"ז הלוי עה"ת פר' בא דבפסח מצרים לא עיכבה הערלות את עשיית הפסח רק את אכילת הפסח.

^{טז} כן מבואר בגמ' פסחים שם וראה תד"ה האי דף סט, ב וכן מפורש בתוספתא פ"ז סוף ה"ח וע"ש בחזון יחזקאל, וראה פתח הבית הל' ק"פ פ"ה אות מ', וכן בספר המפתח פ"ו ה"ז.

^{טז} כן פירש"י ביבמות ע, א וכן דעת התוס' והרבה מן הראשונים שם, וכ"כ החינוך מ' רפ"ב.

^{טז} כ"כ הראשונים משמיה דר"ת {ודין ערל קודם שהגיע זמנו למול (דהיינו קודם ח' ימים) הוא ספק בגמ' יבמות שם אם דינו כערל או אין דינו כערל, ולדעת חלק מהראשונים למסקנא אין דינו כערל וא"כ לדעת ר"ת מצי לעשות הפסח, ולדעת הרבה ראשונים האי דינא קאי בתיקו, וא"כ אפי' לר"ת לא מצי לעשות הפסח מספק, ולא הרחבנו בזה כי בלא"ה דעת רוב הפוסקים דלא כר"ת}.

^{טז} בשו"ע יו"ד רסג, ד נפסק דנולד מהול צריך הטפת דם ברית משום דחיישין לערלה כבושה וא"כ דינו כספק ערל, וממילא אסור בעשיית הפסח מספק, ראה יש"ש יבמות פ"ח ס"ה, ובמנ"ח מצוה יז, ג, ובדרך אמונה פ"ז מתרומות הי"א (צה"ל אות קכו).

^{טז} כ"ה לדעת הפוסקים דנולד מהול א"צ הטפת דם ברית (הו"ד בב"י יו"ד שם) וכ"כ כ"פ בדעת הר"מ פ"ז מתרומות הי"א שפסק דנולד מהול אוכל בתרומה אף קודם הטפת דם ברית, אע"פ שפסק דחייב בהטפה והטעם כ' בקר"א יבמות עב, א דהטפת דם ברית היא חומרא מדרבנן בעלמא ולא החמירו לענין תרומה וא"כ ה"נ לא החמירו לענין פסח, אמנם יש שתי דברי הר"מ באופ"א וחילקו בין תרומה לק"פ, ולדבריהם מודה הר"מ דאסור בעשיית הפסח קודם הטפת דם ברית ראה קה"י שבת סנ"א.

^{טז} בעיקר דין משוך נח' הראשונים אם גזרו ביה חכמים אף לענין תרומה שאסור לאכול בתרומה עד שיחזור וימול א"ע, ראה שער הקרבן פט"ו ס"ה, ואפי' לדעת האוסרים כ' המנ"ח מ' יז, ג דלענין קרבן פסח לא העמידו חכמים דבריהם במקום כרת ומצי לעשות הפסח, וכ"נ בדברי הרב"ז בתשו' המובאים בפרי יצחק ח"ב סכ"ט.

^{טז} כ"כ הפרי יצחק ח"ב סכ"ט וכתב דדין זה תלוי במח' הר"מ והראב"ד בטעם לכך שהעמידו חז"ל את דבריהם במקום כרת דקרבן פסח.

הפסח, כ"כ רש"י שם), מכאן למדו חז"ל שמילת בניו הקטנים^{פד} שמוטל עליו למולם, וכן מילת עבדיו^{פה} וטבילת שפחותיו^{פו} מעכבת את האדם מלעשות הפסח^{פז}, וצריך למולם קודם שיעשה הפסח, ואם קדם ושחט בטרם שימול אותם אינו יוצא יד^{פח}.

לא. במה דברים אמורים שמילת בניו ועבדיו מעכבתו מלעשות הפסח, בזמן שהוא יכול למולם אבל אם אי אפשר לו למולם שעדיין לא הגיע זמנם למול, או אפי' הגיע זמנם אלא שהם חולים, או שחל יום י"ד בניסן בשבת והבריא בו ביום שאי אפשר למולם בשבת, דמילה שלא בזמנה אינה דוחה את השבת, אינם מעכבים עליו מלעשות הפסח^{פט}, ואם הבן או העבד ראויים עתה למילה אלא שיש אונס אחר המעכב מלמול ראה הערה^צ.

^{פד} כ"פ הר"מ הל' ק"פ ה,ה, וכתב המנ"ח מצוה ב' סק"ד דס"ל לר"מ דאין מילת בניו מעכבתו מלעשות הפסח אלא רק משום שמוטל עליו למולם, ועל כן משהגדילו דהם מצווים על עצמם ואין המצוה מוטלת עליו אינם מעכבים עליו (ובשעורי הגר"ד פורבסקי זצ"ל יבמות דף ע"א, ב אות צ"ט כתב דנראה דלא פקע חיוב האב משהגדיל הבן רק דמכיון שהבן עצמו נתחייב ועיקר החיוב למול מוטל עליו לכן אין חיוב האב מעכבו מלעשות הפסח, ולפ"ז כ' דאם הבן אנוס מאיזה סיבה מלקיים חיובו והאב יכול למולו, דבכה"ג יהיה מעוכב מלעשות הפסח אע"פ שבנו הגדיל).

^{פה} ראה שער הקרבן פ"ג סעיפים ד-ה שנתבאר היטב איזה עבד מעכבו מלעשות הפסח ואיזה עבד אין מעכבו.

^{פו} כ"פ הר"מ פ"ה מק"פ ה"ה ומקורו מהתוספתא פ"ח ה"ז (וע"ש בהשגות שנראה דעתו דבפסח דורות אין טבילת שפחותיו מעכבת וע"ש במהריק"ו דהעיקר כדעת הר"מ), ובמנ"ח מצוה יז, יב כ' דדוקא טבילת השפחות מעכבת אבל טבילת העבדים אינה מעכבת, וע"ש במגיה למנ"ח שציין דבהגהותיו על הר"מ כתב המנ"ח דאף טבילת העבדים מעכבת וע"ע בשער הקרבן פ"ג ס"י.

^{פי} יבמות ע, ב וכ"פ הר"מ הל' ק"פ ה,ה,

^{פח} כ"פ הר"מ שם.

^{פט} כן מבואר בסוגיא דיבמות שם, וכ"פ הר"מ פ"ט מק"פ ה"ט {ועיין בשעה"מ הל' ק"פ שם שהביא דברי כמה ראשונים שכתבו דבנ"י במדבר היו מעוכבים מלעשות הפסח לפי שלא נשבה להם רוח צפונית ולא יכלו למול את הבנים שנולדו להם במדבר מפני הסכנה, והק' השעה"מ דמה בכך הלא כיוון שאנוסים הם אין מילת בניהם מעכבתם (וכה"ק המקנה קיד' לז, ב) וכתב השעה"מ ליישב דבריהם בדוחק ע"ש, ובטל תורה פסחים צב, א כתב ליישב דכיוון דמה שלא נשבה רוח צפונית היה בעון חטאם אינם חשובים כאנוסים}, וכ' המנ"ח מצוה יז, ט דהא דאנוס אינו מעכבו הני מילי היכא דלא היתה מעולם שעה אחת שהיה ראוי למול בה, אבל אם היתה שעה שהיו הבן או העבד ראויים למול ושוב ארע אונס הר"ז מעכבו מלעשות הפסח, אמנם דעת הקר"א יבמות ע"א, א (בד"ה ומסיק) דאם ארע אונס חולי לבנו בערב פסח והשתא אינו יכול למולו אינו מעוכב מלעשות הפסח אע"פ שיכל למולו קודם לכן, ואם חל ע"פ להיות בשבת והשתא אינו יכול למולו (כי מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת) מספק"ל התם לקר"א אם יכול לעשות הפסח, דלמא בכה"ג אינו חשיב אונס כי היה ידוע לו שיחול ע"פ להיות בשבת יעוי"ש, וע"ע בסמוך.

^צ בגמ' יבמות ע"א, ב מבואר בדעת רבא דאם היה האב בבית האסורים בע"פ ומפני כן אינו יכול למול את בנו הר"ז אונס ואין מילת בנו מעכבת את עשיית הפסח, ויכול לשלוח שליח שישחוט עבורו את הפסח (וע"ש במאירי שאינו מחוייב למול את בנו ע"י שליח, וביאר בערל"נ דכיוון דמצוה בו יותר מבשלוחו על כן אינו חייב למול ע"י שליח), והר"מ פ"ט מק"פ ה"ט השמיט דברי רבא וכ' המהריק"ו שם דאפשר דס"ל לר"מ דשאר אמוראי פליגי עליה דרבא וסבירא להו דכל כה"ג אינו חשוב אונס, והרי הוא מעוכב מלעשות הפסח מחמת מילת בנו, ולכאורה הסבירא לחלק היא דהכא הבן מצד עצמו ראוי למילה ורק דבר אחר מעכב. והנה בגמ' פסחים צב, א אמרינן דערל הזהא ואיזמל העמידו דבריהם במקום כרת, ופירש"י (וכן פי' ר"ח) דאם יש לו זכר למול וחל ע"פ להיות בשבת והוא שכח להביא איזמל, א"א להביא איזמל אפי' דרך כרמלית וכדו', דלא התירו לו חז"ל איסור זה אע"פ שימנע מלעשות הפסח, והק' בשעה"מ פ"ט מק"פ ה"ט דלמה ימנע מלעשות הפסח, דמאחר ואסרו חכמים להביא האיזמל הרי הוא אנוס על המילה ויוכל לעשות הפסח כמו דמצינו במי שהיה חבוש בבית האסורים דאף אונס שאינו מצד התינוק אינו מעכבו מלעשות הפסח, ות"י השעה"מ (וכן תי' האו"ש ק"פ א, יח) דכיוון שיכל להביא האיזמל מע"ש חשיב כיכול למולו, ועל כן הוא מעוכב מלעשות הפסח, והוסיף השעה"מ דיש ללמוד מכאן דאם נולד חולי לתינוק בע"פ והוא יכל למולו קודם לכן, דאי"ז אונס והר"ז מעוכב מלעשות הפסח, והיינו כדעת המנ"ח הנ"ל.

לב. נסתפקו הפוסקים בדין האשה האם מילת בניה או עבדיה מעכבים אותה מלעשות הפסח^א. קטן אין מילת עבדיו מעכבתו מלעשות ומלאכול את הפסח^ב.

ישראל מומר

לג. ישראל מומר לע"ז (וי"א דאף המומר לחלל את השבת בפרהסיא^א וראה הערה צד) הרי הוא מעוכב מלעשות הפסח כל זמן שלא עשה תשובה^ב, ואם שחטו עליו את הפסח בעודו מומר אינו יוצא בו יד"ח אע"פ שאח"כ עשה תשובה קודם זמן האכילה^צ.

^א הכס"מ פ"ה מק"פ ה"ו כ' בדעת הר"מ דעבד אשה אינו מעכבה מלעשות הפסח, והק' עליו במל"מ שם דבגמ' יבמות לא משמע כן (וראה פתח הבית פ"ה מק"פ אות מ"ד מש"כ ליישב בק' המל"מ), ובמנ"ח מצוה ב' סק"ו נוטה לומר דאשה מצווה במילת עבדיה (אע"פ שאינה מצווה במילת בנה) ועל כן בודאי היא מעוכבת מלעשות הפסח כל זמן שלא מלה את עבדיה, וכ"כ המנ"ח במצוה י"ז סק"ג, וע"ש במנ"ח שהביא דברי המהרש"א יבמות ע"א, ב"דג"כ פשיטא ליה לדינא דעבד אשה מעכב עליה, אלא דס"ל למהרש"א דאע"פ שאינה מצווה האשה על מילת עבדיה, אפ"ה גזה"כ היא גבי פסח שמילת עבדיה מעכבת אותה, ומזה למד המהרש"א דכמו כן מילת בניה מעכבתה אע"פ שאין האשה מצווה למול את בנה (וכ"כ בשאג"א סנ"ג דמילת עבדיה מעכבתה אע"פ שאינה מצווה עליה) אבל דעת המנ"ח שם דדוקא מילת עבדיה מעכבתה אבל מילת בניה אין מעכבתה לפי שאינה מצווה על מילת בניה (וכ"נ דעת האו"ז ח"ב סצ"ו) ע"ש כי קיצרנו.

^ב כ"פ הר"מ פ"ה מק"פ ה"ו וע"ש במהריק"ו דכיוון שאין הקטן מצווה במילת עבדיו על כן אינם מעכבים אותו מלעשות הפסח, ועיין במנ"ח מצוה יז, שדעתו דדוקא עבד דקטן אינו מעכב עליו אבל עבד דשוטה מעכב עליו מלאכול ע"ש טעמו, וראה שער הקרבן פ"ג ס"ט.

^צ כן נוטה דעת המנ"ח מצוה י"ג וכן מבואר בדברי הטורי אבן חגיגה ד, ב כפי שדייק המנ"ח סק"ב שם, וכן מצדד האבי עזרי פ"ה מק"פ ה"ג, וראה ספר המפתח לר"מ פ"א מהל' ק"פ ה"כ, אמנם בר"מ ק"פ ט, ז משמע דרק מומר לע"ז קרוי בן נכר לענין ק"פ (כ"כ החזו"א יו"ד ס"ב סוס"ק י"ח וכ"כ האחיעזר ח"ג ס"נ א"ג, וכ"נ מלשון המכילתא שהביא הר"מ בסה"מ ל"ח קכ"ח ע"ש).

^ד הנה באבי עזרי שם נקט דאפי' אם נאמר דמחלל שבת בפרהסיא אינו חשוב כבן נכר מ"מ הוא מנוע מלעשות הפסח משום שהוא מומר ואין מקבלין שום קרבן מן המומר כמו שפסק הר"מ פ"ג ממעה"ק ה"ד ופ"ג משגגות ה"ז, ובאמת היא תמיהה עצומה על כל האחרונים הנ"ל שדנו אם מחלל שבת חשוב כבן נכר או לא, דתיפול"ל שהוא מומר ואין מקבלין ממנו שום קרבן (ולדעת התוס' דס"ל דאינו נעשה מומר רק אם הוא רגיל בעבירה אולי יש ליישב דנפ"מ במה שהוא נחשב כבן נכר לענין שנפסל מן הפסח אפי' אם עבר עבירה פ"א, אמנם דעת הר"מ דאפי' בפעם א' נעשה מומר כמש"כ במל"מ ה"ל' שגגות שם וא"כ הדרא ק' לדוכתיה), ולכאורה י"ל דס"ל לכל הני פוסקים דבקרבן פסח שיכול אדם להמנות את חברו על קרבן ידיה אין חסרון במה שחבירו מומר לפי שעיקר הקרבן אינו של המומר, וע"כ אפשר דמחלל שבת יתמנה על קרבן אחרים ויצא יד"ח אא"כ נימא דהוא בכלל בן נכר והתורה מיעטתו מעשיית הפסח כנ"ל, ועדיין צל"ע וה' יאיר עיני בתורתו (שו"ר לגר"ש קוטלר בחי' לקדשים סי"ז דמה משמע מדברי הר"מ דמחלל שבת בפרהסיא אינו חשוב כבן נכר ואינו מנוע מלאכול את הפסח זה דוקא כשחילל שבת אחר עשיית הפסח, אבל אם בעת עשיית הפסח היה מומר לחלל שבתות הר"ז מנוע מלעשות הפסח).

^ה כן מבואר בדברי התוס' בכ"ד דתשובה מועילה ראה חזו"א שם, וכן פשיטא ליה למנ"ח שם, וכן מדוקדק בקרי"ס פ"ט מק"פ, וראה מאירי פסחים כח, ב דגדולי הדורות פירשו שאע"פ שעשה תשובה הרי הוא דחוי מלעשות הפסח, והמאירי שם חולק עליהם (וראה שער הקרבן פט"ו ס"ח).

^ז כן משמע בתוס' ביבמות ע"א, בסד"ה בו, ובפסחים כח, ב בד"ה כל וביתר ביאור בתוס' הרשב"א שם, וכ"כ המנ"ח יג, ה מתחילה, אלא שאח"כ נראה דהדר ביה ע"ש במש"כ בקומץ המנחה (ובפשוטו נראה דבכה"ג שעשה תשובה קודם האכילה אסור לו לאכול רק משום האיסור שלא למנויי אלא אין בו הלאו דבן נכר לא יאכל בו דהשתא הרי אינו בן נכר, אמנם בקרי"ס פ"ט מק"פ אין נראה כן).

פרק ב - לקיחת הקרבן וכל דיני המינוי וחבורת הפסח

- א. קרבן הפסח בא מן הכבשים הזכרים או מן העזים הזכרים בלבד^א, ואינו בא אלא מבין שמונת^ב ימים^ג ועד בן שנה מעת הוולדו^ד, ומצוה להביאו מן המובחר^ה (בגודל בשומן ובנוי^ו), אלא שצריך לאמוד היטב שיוכלו בני החבורה לאכלו כולו, שלא יבוא לידי נותר וייצא שכרם בהפסדם.
- ב. כל המחוייבים בקרבן פסח צריכים שיהיה להם חלק בקרבן קודם תחילת שחיטתו, וזהו ע"י אחד משני האופנים הבאים: א. שיוקדש הקרבן מתחילה עבורם (בין שמקדישו הוא בעצמו בין שהקדישו חבריו עבורו מדעתו, אבל אם הקדישו חבריו עבורו שלא מדעתו אינו יוצא בו יד^ז וראה הערה^ח). ב. יכול הוא להתמנות על קרבן שכבר הקדישוהו אחרים לצורך עצמם, ודיני המינוי יבוארו בהמשך בע"ה.

^א מפורש בתורה שמות יב,ה, וראה פסחים ג,ב בתד"ה מאליה, שכתבו דרוב פסחיהם היו באים מן הכבשים וכתב הרש"ש פסחים ט,ב דאע"ג דבכל הקרבנות אין עדיפות לכבש על עז, שמא בקרבן פסח הידור הוא לקחת כבש לפי שהוא היה האליל של המצרים.

^ב י"א דהטעם בזה הוא בכדי שייצא הקרבן מכלל ספק נפל (עיי' בזה היטב במל"מ פ"ג מאיסור"מ ה"ח, וכן במהריט"א פ"ק דבכורות סי"ד), והסכימו רוב הפוסקים דאין צריך להמתין ז' ימים מעל"ע אלא אפי' אם נולדה הבהמה ביום א' אחה"צ סמוך לשקעה"ח מיד כשיגיע מוצ"ש יצאה מכלל חשש נפל (ראה פ"ת יו"ד טו,ב), וא"כ אפי' אם נולד הולד בז' בניסן סמוך לליל ח' בניסן אפשר להקריבו לפסחו.

^ג ואפי' לכתחילה יכול לקחת בן ח' ימים כמבואר במתני' פרה א,ד, וכ"פ הר"מ פ"א ממעה"ק הי"ב, ולא הצריכו חז"ל לקחת לכתחילה קרבן מבין ל' יום ומעלה כמו שהצריכו בכמה קרבנות המנויים שם במשנה, דמכיון שהפסח אינו נאכל אלא למנויו חיישינן שאם יצטרכו להביא כבש גדול קצת שמא יבוא לידי נותר כ"כ הר"ש והרא"ש והרע"ב שם, וע"ש בפיהמ"ש לר"מ ובתפא"י שכתבו טעמים אחרים. באופן שלוקח הבהמה לקרבן מן הנכרי אין הנכרי נאמן לומר שבהמה זו כבר בת ח' ימים ראה שו"ע יו"ד טו,ג.

^ד כמבואר בגמ' ערכין יב,ב ובשאר מקומות דבדקדשים מונין את השנים לפי מנין שנות הבהמה ולא לפי שנות העולם, וע"ש בתד"ה שנתו דמונין השנת מעת לידת הבהמה ולא משעה שנעשית ראויה להקרבה (דהיינו מגיל ח' ימים), וכן מבואר ברה"מ פ"א ממעה"ק הי"ג, ואם נתעברה השנה לא נשלמת שנתו בחלוף י"ב חדשים אלא רק בהגיע עת הוולדו ראה שו"ע יו"ד שו,יא, ואפי' שעות פוסלות בקדשים כמבואר בגמ' זבחים כה,ב ונפסק בר"מ פ"א ממעה"ק הי"ג, ולכן אם נולד השה בבוקר יום י"ד בניסן א"א להקריבו לחובת הפסח לשנה הבאה ע"ש בר"מ.

^ה וראה גמ' כריתות יב,ב ושם בתד"ה מכלל, דמצוה מן המובחר להביא כבש בן שנתו בסלע אבל אינו לעיכובא, וכ"פ הלוקטי הלכות כריתות כז,א, ואם מביאו בפחות ממעה כסף חשוב עבריינא, וראה מג"א שלד, לד, וע"ש בתו"י דרבנן תיקנו להביא כבש בסלע והני מילי כשמביא כבש בסוף שנתו, אבל אם מביאו בן ח' ימים אפי' במעה יבא (וראה טה"ק זבחים מח,א דשיעור סלע נאמר בכבש אבל בעז לא מצאנו שיעור בדמיו, ובפי' הריב"ב"ן שקלים פ"ו ה"ד כ' דאפשר ששיעורו ככבש), וע"ע בספר תורת הקרבנות פ"ח ס"ז.

^ו ראה תורת הקרבנות פ"ה ס"ד.

^ז כן מבואר בגמ' נדרים לו,א ובירושלמי פסחים פ"ח ה"א (ובר"מ לא נזכר דין זה בהדיא ראה ספר המפתח ק"פ ב,ח), וראה קר"א נדרים לו,ב (בסד"ה והר"ן) שכתב דא"צ לדיני שליחות בהפרשת הקרבן אלא כל היכא דידעינן דניח"ל בהפרשת חבריו סגי בכך אפי' בלא דעתו, ולכאורה משמע כדבריו בגמ' שבת קמח,ב, דמבואר שם דרועה שרגיל בעה"ב לקחת ממנו בהמה לפסחו יכול הרועה להקדישה עבור בעה"ב אפי' בלא דעתו (ולכאורה כ"ה הדין במי שרגיל להתמנות על פסחו של חבריו מידי שנה בשנה שיועיל

ג. לצורך הקדשת הבהמה יש לקנות מתחילה את הבהמה בקנין המועיל¹ (ונכון לזוהר לקנות הבהמה בקנין המועיל מדאורייתא)², וצריך לשלם עבור הבהמה ממעות חולין שבידו (או ממעות חולין שהקדישם לצורך הפסח כפי שיתבאר) ולא ממעות מעשר שני, דכל דבר שהוא חובה על האדם אינו יכול לקנותו במעות מעשר³, או במעות מעשר כספים⁴, ולאחר שקנאה יכול להקדישה הן לצורך חובתו והן לצורך חבירו⁵ (מדעת חבירו כנ"ל), ויכול להקדישה אפי' קודם הפסח⁶, ולהלן יתבאר שמן הראוי להקדישה סמוך ככל האפשר לשעת ההקדשה⁷, שלא יבוא בה לידי מכשול, וראה הערה טו.

הפרשה עברו דכהפרשה מדעת דמי וראה ספר הליקוטין לר"מ שם), אמנם בצ"פ הל' מאכ"א ד, כב כתב דלא מהני בזה גילוי דעת אלא בעינן שליחות גמורה עבור ההקדש (וראה שו"ת חת"ס יו"ד סי' שכא), ורועה הרגיל לקנות אצלו חשיב כשלוחו ע"ש וצ"ע (וע"ש בצ"פ דמחלק בהאי דינא דמפריש שלא מדעת חבירו בין המקדיש עבור חבירו לבין הממנה חבירו על קרבן שהקדיש עבור עצמו, דהממנה את חבירו בלא דעתו מהני כל שהוא זכות עבור חבירו וצ"ע אף בזה), וע"ע להלן בהערה לסעיף י' מה שכתבנו בענין זה.

ודע דאפי' היכא שהפרישו קרבן עבורו שלא מדעתו י"א דאם נודע לו אח"כ קודם השחיטה ונתרצה במעשה חבירו עולה לו ההקדשה הנעשית לאחר מכן, ראה דברי השיטה ערכין כא, ב שכתב שבכל קרבנות הצריכים דעת בעת ההפרשה סגי בריצוי אף לאחר ההפרשה וכן נוטה דעת הזב"ת ערכין שם להלכה, וראה תורת הקרבנות פ"ג סכ"ח.

^ח יעויין בזה בהרחבה בתורת הקרבנות פרק ט'.

^ט ראה משנ"ב תרנח, נכון לזוהר לקנות האתרוג הן ע"י קנין כסף והן ע"י קנין משיכה, וכ"כ בבאה"ל סי' י"א ס"ו (בד"ה מצמר) לענין קניית חוטי הציצית וראה פרטי ההלכות בזה בתורת הקרבנות שם ואכ"מ {ואם חל י"ד בניסן להיות בשבת והוא עדיין לא קנה בהמה לפסחו ודאי מותר לו לקנות אפי' בשבת בלא פיסוק דמים ראה שו"ע או"ח שכג, ד וכן בס"י תקא, ובמשנ"ב שו"ד, וראה סוגיית הגמ' שבת קמח, ב, ומ"מ יל"ע באיזה קנין יקנה, דבמעות ודאי אסור לקנות וכן בסודר ראה מחה"ש סי' תקכ"ז סקי"ט, ובמשיכה גרידא אפשר דאינו מועיל לדאו' כמש"נ, ולכאורה וצ"ל דיקפיד לקנות בקנין חצר (ובאו"ש סוף הל' לולב כ' דיכול לקנות ע"י משכון ע"ש בדבריו, אמנם מדברי הראשונים כתובות ז, גבי אתפסוה מטלטלין לכתובתה לא משמע כן, ומשמע דמותר רק להניח משכון בעלמא עבור סמיכות דעת המוכר אבל קנין משכון אסור, וע"ע במג"א שו"ט וצ"ע) וע"ע להלן בהערה לסעיף י"ב מה שכתבנו בענין מינוי על הקרבן בשבת}.

^י דעת היעב"ץ בספרו בירת מגדל עז (בית מדות פ"כ) דמצות הפסח כיוון שיש בה כרת חייב אדם לבזבז כל ממנו כדי לקיימה, ובמנ"ח מצוה ה' סק"ג מסתפק בזה, ודעת האו"ש חגיגה ב, ב דא"צ לבזבז כל ממנו ע"ש (וראה דברי המהר"ל בגבורות ה' פל"ז עה"פ משכו וקחו שעל מצוה זו חייב אדם לבזבז ממנו טפי משאר מצוות ע"ש הטעם).

^{יא} מתני' מנחות פב, א.

^{יב} ואפי' לפוסקים המתירים להשתמש במעשר כספים עבור דבר מצוה, הני מילי מצוה שאינו מחוייב בה ראה יו"ד רמט, א ושם בנו"כ.

^{יג} ואם קנו שנים או יותר את הבהמה בשותפות יל"ע אם יכול אחד להקדיש הבהמה עבור כל השותפים, דידוע דעת המהרי"ט בתשו' ח"א סי' קכ"ז דאין אדם מקדיש בהמה שלו ע"י שליח, וא"כ כשיש לכל אחד חלק בבהמה אולי יצטרך הוא בעצמו להקדיש את חלקו, ועיין מה שכתבנו בזה בפ"ג סכ"ב בהערה.

^{יד} כמבואר בגמ' חולין מא, ב דפסח הפרשתו כל השנה כולה. נוסח הקדשת הבהמה יתבאר להלן פ"ג סכ"ב.

^{טו} וע"כ יש לזוהר מלומר אפי' בדרך אגב בהמה זו לפסח וכדו' עד שעה הסמוכה לשחיטה.

^{טז} הנה ראוי לעורר בכאן דאפי' קודם ההקדש יתכן דהבהמה נאסרת מלהשתמש בה צרכי חולין, מחמת דין הזמנה, דחפץ שהזמינו לצורך דבר קדושה ע"י מעשה כל דהו (כגון שקנאו עבור איזה דבר קדושה) הר"ז נאסר כמבואר בהרבה מקומות, ויתכן דהוא הדין בקרבן כמבואר בהרחבה בתורת הקרבנות פ"א יעוי"ש, ועל כן הוצא להמנע מכל חשש יחשוב כשקונה את הבהמה שקונה אותה לכל צורך שיחפץ בו בין לצורך קרבן פסח בין לצורך חולין.

- ד. אע"פ שאסרו חז"ל לגדל בהמה דקה בא"י, מ"מ לצורך קרבן התירו להשהותה אצלו עד שלוש ימים¹ באופן שהיא שמורה בביתו ואינה רועה בשדות².
- ה. רשאי אדם לקנות בהמה אפי' בערב הפסח (ובלבד שתהא מבוקרת ממום כדינה כפי שיתבאר), וכפי הנראה היה מנהג קדום לקנות בהמה בעשור לחודש ניסן ולקושרה בכרעי המיטה זכר לפסח מצרים³.
- ו. תיקנו חז"ל שלוש ימים קודם החג מתחילים לדרוש ברבים בהלכות הקרבן⁴, דכיון שהלכותיו מרובות ואפי' ע"י מום קל הוא נפסל מהקרבה לכן צריך זמן רב ללימוד פרטי ההלכות וכן לטרוח ולמצוא בהמה נקיה ממום ומובחרת להקרבה, וצריך כל אחד לזרז את עצמו לכך.

השולח שליח לעשות עבורו את הפסח

- ז. העושה שליח שיפריש⁵ עבור המשלח בהמה לקרבן פסח ואח"כ יקריבנה בעדו, אפי' אם היה דרך המשלח להקריב כל שנה כבש והלך השליח והקריב עז, יצא המשלח יד"ח הואיל ולא אמר לו במפורש שחוט עלי כבש⁶. ואם הקריב השליח כבש ועז כדי שיבחר המשלח מהמובחר בעיניו, אין המשלח יוצא יד"ח אפי' בבהמה שהקריבו בעבורו בתחילה⁷, ואם קבע לו המשלח מאיזה מין ישחט ושכח השליח מה אמר לו המשלח וא"א לו עתה לברר ראה במשנה פסחים פח, ב מה תקנתו.
- ח. חבורה שהפרישו בהמה לפסחם והלכה לאיבוד, ואמרו לאחד מבני החבורה לך וחפש את הבהמה ושחוט אותה עבורנו, ואח"כ כשראו שהלה מתמהמה הלכו ולקחו בהמה אחרת כדי לשוחטה, עדיין לא בטלה שליחות הראשון⁸, ואם קדם הוא ומצא את הפסח האבוד ושחטו⁹ קודם שישחטו הם, הרי כולם יוצאים יד"ח בראשון והשני ישרף, ואם הם הקדימו ושחטו בראשונה הם יוצאים בשל עצמם והוא יוצא בשל עצמו (דהיינו בפסח האבוד), ואם אין ידוע

¹ כן איתא בגמ' ב"ק עט, ב ונפסק בר"מ פ"ה מנז"מ ה"ז דמשהיין בהמה לצורך הרגל ל' יום.

² ר"מ שם, ועיין בשטמ"ק ב"ק פ"א ד"א דצריך אף לקושרה בתוך הבית בכרעי המיטה וכדו', וע"ע בפרטי הלכות אלו בתורת הקרבנות פרק י'.

³ ראה מתני' דכלים פ"ט מ"ב ושם בתפא"י, וראה דברי רש"י חולין נד, ב בד"ה לא, וכן מוזכר בעדות הנציב הרומי המובאת בסידור בית יעקב להגר"י עמדין בסדר קרבן פסח, שבהגיע י' בניסן היו יוצאים כולם לקנות את הזבח.

⁴ כן מבואר בגמ' ע"ז ה, ב דעיקר תקנת שלוש ימים קודם החג היא מפני הלכות הקרבן ומפני דיני מומין שבו ע"ש בתוס', וע"ע בב"י או"ח סי' תכט ושם בנו"כ.

⁵ הנה דעת המהרי"ט בתשו' ח"א סי' קכז (בד"ה ותו) דא"א לעשות שליח להקדיש בהמה ידידה, דמילי לא מימסרין לשליח, וא"כ לדעת המהרי"ט צ"ל שהשליח מקדיש בהמה של עצמו עבור חבירו, ולהלן פ"ג סכ"ב הרחבנו בענין זה.

⁶ פסחים פח, ב וכ"פ הר"מ פ"ג מק"פ ה"א.

⁷ שם בגמ', והטעם דאין נמנין על ב' פסחים כאחד לאכול מן הראשון מהם שישחט דליכא ברירה ע"ש ברש"י (ולהלן נרחיב בזה בע"ה בביאור שיטת הר"מ בהך דינא).

⁸ כן מבואר במתני' צח, ב ודייק מכאן רש"י בתשו' (הו"ד במרדכי גיטין רמז שסו וכן בשו"ת מהר"ם ד"פ סי' תקפט וביש"ש גיטין פ"ד ס"ד) דמי שעשה שליח אין השליחות בטילה ע"י גילוי דעת בעלמא עד שיבטלנה המשלח בפירוש, ועיין בזה בטור אה"ע קמא, מג (ושם מבואר דהרמ"ה חולק, וראה שו"ת עונג יו"ט סי' קנט בד"ה ויש, מה יענה הרמ"ה בראיית רש"י מסוגיין, ומ"מ העיקר כדעת רש"י שכן הסכמת הפוסקים).

⁹ כ' החזו"א זבחים סי"ט סקמ"ט דהכל תלוי במעשה השחיטה, ואם שחטו את השני אחר שחיטת הראשון אפי' קודם שייזרק דמו של הראשון, נפסל השני, דהוי כפסח בלא בעלים ע"ש, וע"ע בזה היטב בחי' הגר"ח בסוגיין ובשער הקרבן במילואים סי"ט.

איזה פסח נשחט ראשון או שנשחטו שניהם בב"א, הוא אוכל את פסחו והם אינם אוכלים לא מזה ולא מזה^כ ואעפ"כ יצאו יד"ח ופטורים מלעשות פסח שני^כ.

ט. כמו כן אם אמרו לו צא וחפש את הפסח ושחוט עלינו, ואמר הוא להם אם לא אמצא עשו אתם את הפסח אף בעבורי, שנמצא שהוא שליח שלהם והם שלוחים שלו, כולם יוצאים יד"ח בקרבן הראשון שיישחט (והשני פסול), ואם אין ידוע איזה נשחט ראשון או שנשחטו שניהם בב"א^כ אין יכולים לאכול משניהם ואעפ"כ פטורים מלעשות פסח שני וראה הערה כט.

י. אם לא אמרו לו בני החבורה כלום וכן הוא לא אמר להם שום דבר בפירוש, אע"פ שהיו ביניהם רמיזות שיש בהם אומדן דעת שישחוט כל אחד עבור השני, אעפ"כ לא נעשים שלוחים זה לזה ויאכל כל אחד מפסחו של עצמו^ל.

^כ שהרי אין ידוע באיזה קרבן יצאו יד"ח, וע"כ אין יכולים לאכול משום קרבן דלמא יצאו יד"ח בקרבן השני ואין הפסח נאכל אלא למנוייו.

^כ כן איתא במתני' שם, והק' התוס' דכיון דיש ספק משעה ראשונה א"כ אותם בני החבורה אינם ראויים לאכילת הפסח, וכל שאינו ראוי לאכילת הפסח אין יוצא יד"ח אף בעשיית הפסח כמבואר בגמ' דף פח, ב, ובאמת בירושלמי שם (וכ"נ בדעת רש"י) איתא דמתני' אזלא כר' נתן הסובר דאכילת הפסח לא מעכבא, וא"כ מתני' היא דלא כהלכתא ולהלכה צריכים בני החבורה לעשות פ"ש, אמנם דעת התוס' דמתני' איתא ככ"ע אלא שסתמו ולא פירשו טעם בדבר, והאחרונים כתבו בזה כמה סברות ראה דברי המהרש"א שם, ובלח"מ ק"פ ג, וכן בצל"ח שם (ולכאורה לטעם הצל"ח אין בני החבורה יוצאים יד"ח בודאי אלא רק מספק, וקצת קשה לפ"ז מדברי הר"מ, דדעת הר"מ מבואר דמי שיצא רק מספק יש לו עצה לעשות פסח שני, וכאן סתם וכתב דפטורים מפסח שני, ומשמע דא"צ לעשות פ"ש אפי' מספק, וע"ע בשער הקרבן במילואים סי"ט), וכדעת התוס' כן העיקר להלכה שכ"פ אף הר"מ הל' ק"פ ג, ד, וע"ע בסמוך.

^כ כ"כ החזו"א וזבחים יט, מט אע"פ שאינו מפורש כן במתני', ודלא כהג' הראמ"ה בסוגיין שכתב דבכה"ג אם נשחטו בב"א יזרקו דם של איזה מהם שירצו ויאכלוהו ע"ש.

^כ דין זה אינו מפורש במתני', אבל הר"מ פ"ג מק"פ ה"ו פסק כן דאף בכה"ג ששני הפסחים נפסלים ואינם נאכלים יוצאים הבעלים יד"ח ופטורים מפ"ש, וכ"פ הלקוטי הלכות בסוגיין, ובצל"ח בסוגיין מצדד לומר דבכה"ג דשני הפסחים נפסלים באמת אין הבעלים יוצאים יד"ח וע"כ לא הוזכר דין זה במתני' ע"ש שתמה ע"ד הר"מ, וע"ע היטב בכתבי הגר"ח לסוגיין בביאור דעת הר"מ (וע"ש דאפשר שאם דמו של הנשחט ראשון נשפך ולא נזרק יוכשר השני לאכילה) ומבואר בדבריו דס"ל לר"מ דפטורים מפ"ש רק מחמת הספק, וראה מה שהקשינו בהע' לעיל ע"ד הצל"ח וכן יקשה ע"ד הגר"ח הנ"ל.

^ל עיקר דין זה מוזכר במתני' שם, ומה שכתבנו 'אע"פ שהיו ביניהם רמיזות' וכו' הוא לקוח מדברי הר"מ פ"ג מק"פ ה"ו, ולכאורה מבואר בדבריו דעבור שחיטת הפסח לא סגי בגילוי דעת דזכות הוא לו שישחטו בעבורו אלא בעינן שליחות מפורשת וכן למד בדבריו הצ"ח הל' מתנ"ע דף נב, (בד"ה והנה) וכן בהל' מתנ"ע פ"ז הט"ו, אמנם לעיל בתחילת הפרק הבאנו דעת כמה אחרונים דהמקדיש עבור חבריו א"צ שליחות גמורה אלא סגי בגילוי דעת, ויל"ע כיצד יפרשו דברי הר"מ, ובחסד לאברהם הל' ק"פ כאן כתב דהר"מ מיירי באופן שאין יודעים איזה שחיטה קדמה לחבירתה שבאופן זה אם באמת נעשו שלוחים זה לזה נמצא דשליחותם היא קלקלתם שלא יוכלו לאכול משום פסח כנזכר לעיל, וע"כ כתב הר"מ דלא מהני גילוי דעת דבאמת לאו זכות הוא להם, אבל בעלמא ודאי מהני גילוי דעת היכא דזכות הוא לו, ולענ"ד הוא דוחק גדול בדברי הר"מ, כי לפ"ז באופן שידוע מי שחט ראשון באמת כולם יצאו יד"ח בקרבנו ואוכלים רק מן הראשון, והר"מ סתם ולא פירש, ואולי י"ל בדעת הר"מ דבאמת מי שגילה בדעתו שניח"ל לצאת ע"י חבריו סגי בכך וא"צ שיעשהו שליח בפירוש, אבל בנידו"ד נהי דהיה גילוי דעת מתחילה סו"ס אח"כ כשהלכו ולקחו בהמה אחרת כדי לשוחטה הרי גילו בדעתם דניח"ל לצאת בשל עצמם ולא בשל, ובשלמא אם היו עושים אותו מתחילה שליח בפירוש שוב לא אתי גילוי דעת ומבטל שליחות וכמשנ"ל בדעת רש"י בתשו', אבל השתא שלא עשו אותו שליח בפירוש אתי גילוי דעת ומבטל גילוי דעת ולכן יוצא כ"א בשלו, כן נראה לפרש בדעת הר"מ.

דיני המינוי

יא. כפי שהזכרנו בתחילת הפרק ישנה אפשרות נוספת לצאת ידי חובת הקרבת הפסח, ע"י שימנה את עצמו על קרבן חבירו, ואע"פ שכבר הקדישו חבירו לצורך חובת עצמו יכול למנות עימו אחרים על קרבנול"א עד שעת שחיטת הקרבן^{לב}.

יב. נחלקו הקדמונים בגדר המינוי על הקרבן אחר מעשה ההקדש, ויש בזה נפ"מ למעשה בצורת המינוי אם הוא נעשה ע"י מעשה קנין בדוקא ובדרך מקח וממכר^{לג}, או שמועיל המינוי אפי' בדיבור בלבד כמבואר באריכות בהערה^{לד}.

^{לא} ראה פסחים פט, ב בתד"ה וזה, מנין גמרינן דאפשר להתמנות אחר ההקדש.

^{לב} כדאיתא במתני' פט, א ונפסק בר"מ ק"פ ב, יד, אבל אחר השחיטה א"א להתמנות על הקרבן.

^{לג} ולדיעה זו נכון ליזהר לקנות בקנין המועיל מדאו' כפי שנתבאר לעיל בסעיף ג', ואם חל י"ד בניסן להיות בשבת ורוצה להתמנות עתה על בהמת חבירו ע"ש בהערה מה שכתבנו ושייך אף לכאן (אמנם בגמ' שבת קמח, ב מבואר דלהתמנות כמה כנ"א על בהמה בשבת וביו"ט חמיר טפי מלקנות בהמה לעצמו, וע"ש בתוס' דליתא להאי גירסא דכן מוכח בגמ' ביצה כז, ב, ועיין בבאה"ל ריש סי' ת"ק דכן עיקר להלכה דמותר להתמנות על בהמה בשבת וביו"ט בלא פיסוק דמים, אמנם הרשב"א מחמיר בזה באופנים מסויימים כמבואר שם והמחמיר תע"ב).

^{לד} בגמ' פסחים פט, ב - צ, א נח' רבי ורבנן, דלדעת רבי (אליבא דר' אושעיא) ילפינן מקרא דאם ימעט הבית מהיות משה דאדם משייר בפסחו, שאע"פ שכבר הקדישו בהמתו לצורך פסחו יש לו בה שיויר שיכול למוכרה לאחר שיהיה לו בה חלק (ומדברי התוס' ב"ק סו, ב בד"ה דגזל, נראה דיכול למכרה לגמרי לאחר וכדעת ריה"ג הסובר כן בכל קק"ל, ובגרי"פ פערלא ח"א שנט, א הק' דמסוגיין אינו מוכח רק שיכול למנות אחר עמו על קרבנו אבל לא למכרו לגמרי ע"ש), ורבנן פליגי ע"ד רבי, וכ' התוס' בדף פט, ב בד"ה וזה, דהא דמהני מינוי לרבנן אחר ההקדש היינו משום שהמקדיש מקדיש מתחילה על דעת כן שיהיה מוקדש עבור כל מי שיתמנה עליו אח"כ, ומבואר דלרבנן דרבי חל המינוי למפרע משעת ההקדש (ואע"ג דלכאורה הוא תלוי בברירה כ' החזו"א או"ח סי' קכ"ד לסוגיין דכיון דגלי קרא דיכול להתמנות אחר ההקדש ע"כ גלי קרא דיכול להקדיש ולברר אח"כ בעליו, וע"ע בחזון יחזקאל פסחים שם שתי' באופ"א וכ"כ הרידב"ז בירושלמי כאן וכ"כ האמר"ב דיני פסח ס"ס ב') וכ' החזו"א הנ"ל בסק"ב דלרבנן דרבי ענין המינוי אינו ענין ממוני כלל, ומכאן זה כתב לחדש דאפי' אם כבר קבל מעות מחבירו בכדי למנותו על קרבנו יכול הממנה לחזור בו אח"כ עד שעת השחיטה ע"ש, אבל לרבי ענין המינוי הוא מכירת זכות ממון בקרבן ע"ש בחזו"א בסק"ה. והנה במש"כ התוס' דהמינוי חל למפרע משעה ראשונה, בירושלמי פ' האשה ה"ד נח' בה אמוראי, דדעת רב הונא שהמינוי חל למפרע משעה ראשונה ודעת ר' זעירא שהמינוי חל מכאן ולהבא ושם בירושלמי מוכח דהעיקר כדעת ר' זעירא וצ"ע ע"ד התוס' שנקטו כרב הונא {ואולי ס"ל לתוס' דר' זעירא דנקט דהמינוי חל מכאן ולהבא ס"ל כרבי, אמנם יל"ע אם אפשר לומר כן, דבירושלמי שם מביא רביה לדעת ר' זעירא מדברי ר' יהודה להלן דף צט, א דמבואר שם דהמנויים על הקרבן בשעת ההקדש הם עיקר החבורה, ואילו הנמנים אח"כ הם רק טפלים, ומוכח דהמינוי חל רק מכאן ולהבא ועל כן הם רק טפלים, ולכאורה לדעת רבי שענין המינוי הוא מכירת זכות ממון לכאורה אף הנמנים אח"כ הרי הם ממש כבעלי הקרבן (וכ"כ בחסדי דוד על התוספתא פ"ז ה"ה דר' יהודה לא ס"ל כרבי וכ"כ בחי' ר"א מאלין ח"א סי' ס"ג ע"ש), וע"כ צ"ל בדעת ר' זעירא דענין המינוי הוא גזיה"כ מיוחדת בק"פ שיוכל לצאת בו יד"ח אפי' באופן שלא נעשה בעלים משעה ראשונה, וע"ש בפי' מרן הגר"ק שליט"א שדעתו דלר' זעירא א"צ שיהיה לו חלק בקרבן ע"י קנין ממון, אלא אפי' בדיבור גרידא}. ובעיקר מח' רבי ורבנן דעת הר"מ פ"ד מק"פ ה"י דהלכה כרבי (וכדעת ר' אושעיא) ודעת האו"ז ח"ב סי' ר"כ דהלכה כרבנן (והיינו כדעת ר' זעירא דהמינוי חל מכאן ולהבא, דבירושלמי מוכח דר' זעירא אתי כר' יהודה, והאו"ז גופא פסק כר"י), דאין הלכה כרבי מחבירו, ובלקוטי הלכות בסוגיין הביא דעת הר"מ ודעת האו"ז ולא הכריע ונראה שהוא ספיקא דינא, ולפ"ז אף כל גדר המינוי נשאר בספק להלכה, ונפ"מ אי בעינן מינוי בדרך קנין בדוקא וכדעת רבי או דענין המינוי אינו נעשה בדרך קנין וסגי בדיבור גרידא וכדעת רבנן, ובפסקי התוס' עמ"ס קיד' אות פ' איתא דהמינוי בק"פ הוא רק בקנין ולא בדיבור, ואולי ס"ל כדעת הר"מ דהלכה כדברי רבי {והנה בחי' מרן רי"ז הלוי הל' ק"פ דייק מדברי רש"י בזבחים דהמינוי נעשה ע"י קנין, וביאר שם דבפסח לא סגי במה שהוא בעלים על הכפרה אלא צריך שיהיה ג"כ בעלים על הפשר שיוכל לאכול ממנו וזה נעשה רק ע"י קנין, ולכאורה יש לדחות כפי הנראה מדברי החזו"א הנ"ל בסק"ה שכל דיני הממונות בקרבן תלויים בבעלות על הכפרה, ומי שא"א לו להיות בעלים על הכפרה

{ ובכדי למנוע ספיקות מיותרים ראוי להמתין עם ההקדש עד סמוך לשחיטה ואז להקדיש את הבהמה עבור כל הנמנים עליה, ובאופן זה ודאי א"צ קנין מכל אחד, ובלא"ה יתבאר להלן בפרק ג' דראוי לאחר את מעשה ההקדש ככל האפשר }.

יג. אין אדם יכול להתמנות אלא מדעת בעל הקרבן (ואם זכה בקרבן שלא מדעת הבעלים כגון בעל הקרבן שמת וירשו בנו, או אם הלכה הבהמה והזיקה בהמה אחרת שיש לניזק זכות בבשר הבהמה כדין שור תם שהזיק יל"ע אם נחשב כמנוי ויוצא יד"ח בקרבן וראה הערה^ל), ואם יש כמה בעלים כגון שהקדישו מתחילה בשותפות, א"צ דעת כולם במינוי אלא יכול אחד מהבעלים^{לו} למנות את חבריו עימו בחלקו היחסי^{לז} בקרבן בלא דעת שאר הבעלים^{לח} (ומ"מ יכולים שאר השותפים לומר לו טול חלקך אחר הצלייה ותאכל אותו במקום נפרד וכמו שיתבאר להלן בפרק ח').

אין לו ג"כ זכות ממון בבשר, וא"כ ה"נ מי שיש לו זכות בכפרה ממילא יש לו זכות בבשר ג"כ שיוכל לאכלו וא"צ לזה מעשה קנין, ולדינא הדבר תלוי במח' רבי ורבנן כפי שנתבאר וכמבואר בדברי החזו"א בסוגיין וכן באמר"ב דיני פסח ס"ב (ומש"כ החזו"א שם בחי' לדרך פח, אהאדון יכול למנות את עבדו אע"פ שאין העבד יכול לקבל מתנה מיד רבו, מפני שאין במינוי זכות ממון אלא שנעשה בעלים על הפסח לקיים בו מצות פסח, נראה דהיינו דוקא בעבד שיכול האדון למנותו על הפסח בע"כ, ועל כן הוא מינוי מחודש בלא קנין, משא"כ בשאר אינשי דאין מתמנים אלא מדעתם, זהו רק ע"י קנין לדעת רבי, וע"ש בחזו"א בעמ' 420 מש"כ בשם המלבושי יו"ט ומבואר שם בדבריו דאף לרבי אין המינוי תלוי בזכות ממון בלבד אלא צריך ג"כ "כח מקנה" דהיינו שיהיה המינוי נעשה ע"י בעלים הממנה ע"ש היטב ויתבאר עוד להלן), ובאבי עזרי מעילה ד, ח' כ' להוכיח מסוגיין דלא כמרן הרי"ז הלוי דמוכח דא"צ קנין, ודבריו שם צע"ג דכל הוכחתו שם היא משיטת רבנן או משיטת רבי אליבא דאביי, אבל לרבי אליבא דר' אושעיא אה"נ דהמינוי נעשה ע"י קנין וכמש"נ }.

לח בתוס' ב"ק סו"ב (בד"ה דגול) מבואר דלולי דגלי קרא דקרבן גזול פסול, אם היה גזול קרבן פסח מחבירו וקונהו היה יוצא בו יד"ח לדעת רבי דמהניא מכירה בק"פ, ומבואר דלדעת רבי כל שזוכה בקרבן יוצא בו יד"ח אפי' בלא דעת בעלים הראשונים, ובמתני' דפסחים צח, א איתא המפריש פסחו ומת לא יביאנו בנו אחריו לשם פסח, וכ' בתוס' הרשב"א דף פט, א דמתני' מיירי כשהיה הבן ממונה כבר על פסח אחר, ומבואר דאם עדיין לא נתמנה יכול לצאת יד"ח בפסח זה שירשו מאביו, אמנם בחזו"א א"ח ס"י קכד (עמ' 420) ציין לדברי התוס' רי"ד דבן שירש את אביו אינו יוצא יד"ח בהאי קרבן, דלא סגי בקנין ממון בלבד אלא צריך ג"כ את כח המינוי של הבעלים ע"ש, וע"ע באבי עזרי ק"פ ד, ה. ובענין בהמת פסח שהזיקה כ' המנ"ח מ' נא, דהניזק יוצא בה יד"ח, וזהו שלא כדעת החזו"א הנ"ל { אמנם דברי המנ"ח תמוהים מצד אחר, דהרי מבואר בהדיא דהניזק אין לו בעלות על הכפרה של הקרבן ראה חי' מרן רי"ז הלוי על הל' ק"פ וראה שער הקרבן פ"ה סכ"ו בהערה, ועע"ש במנ"ח דאפי' באופן שהניזק כבר יצא יד"ח פסחו מ"מ יש לו זכות ממון בקרבן ויכול למכרה לאחר, אמנם דעת החזו"א א"ח ס"י קכד לדרך פט, ב סק"ה דא"א שיהיה זכות ממון בק"פ בלא זכות כפרה, ועל כן פסח שהזיק אין בו לניזק שום זכות ממון ע"ש וע"ע בסמוך בהערה לסעיף י"ד }.

לז ויל"ע אם המתמנה יכול למנות אף אחרים או שכח המינוי שייך רק לבעלים של הקרבן משעת ההקדש, ובגמ' צט, א מוכח בדעת ר' יוסי דהמתמנה יכול לחזור ולמנות אחרים (ואולי יש לדחות דהתם מיירי דשאר הבעלים משכו ידיהם מן הקרבן והוא נשאר יחידי ע"כ נעשה הוא הבעלים רצ"ע, וע"ע בחי' רא"ל מאלין ח"א ס"י ס"ג דמסתפק בזה). ועיין בקובץ ישרון חכ"ד עמ' תרס"ד בשם הגרי"מ פיינשטיין צ"ל דפשיטא ליה דלר' יהודה אין המתמנה יכול למנות ע"ש.

לח ואם ממנה כמה אנשים על חלקו היחסי בקרבן צריך לדאוג שיהיה לכ"א כזית כפי חשבון חלקו של הממנה, ואינו מועיל לאותם המתמנים מה שיש הרבה כזיתים לשאר בעלי הקרבן, ראה ערה"ש העתיד קפו, יט.

לח כן מבואר במתני' פט, ב.

יד. אפשר וראוי למנות על קרבן אחד אנשים רבים (כדי שלא יבואו לידי נותר) ובלבד שיהיה לכל אחד כזית בשר^ט שיוכל לקיים בו מצות אכילת הפסח^ז, ואם נתמנו כל כך אנשים באופן שהיה לכ"א כזית מצומצם, ושוב נתווספו מנויים אחרים, הראשונים יוצאים יד"ח בקרבן, והשניים שנתווספו אין יוצאים יד"ח^{מא} וראה הערה^{מב}.

טו. אין להתמנות על שני פסחים^{מג} על דעת שיישחטו שניהם בעבורו ובשעת אכילה יברר מאיזה מהם חפץ לאכול, בין אם היו שני הפסחים שלו לבדם בין אם היו של שתי חבורות נפרדות והוא נמנה עם שתיהם, ואם עבר ועשה כן ראה בהערה מה דינו^{מד}.

^{טז} ולהלן בפרק ט' יתבאר באיזה חלקים בבהמה מקיימים מצות אכילת הפסח, ולפי אלו החלקים צריך לשער כמות הכזיתים שבבהמה {ובחי' הרע"א זבחים לג, מבואר בדביעבד מועיל לחשוב אף את הבשר שבתוך העצם אע"פ שלמעשה א"א לאוכלו משום שבירת עצם ע"ש בדבריו, ובאמת פלוגתא היא בירושלמי פסחים פ"ז ה"י דשמואל סבר דהמתמנה על בשר שבעצם אין מינויו מינוי ור' יוחנן מכשיר בדיעבד, אמנם בבבלי פסחים פד, ב משמע דהעיקר כדעת שמואל ע"ש בפירוש"י, וכ"נ מסתימת הר"מ הל' ק"פ י, ועיי' בספר תרועת מלך סנ"ו סק"י (וע"ע ביד אליהו ח"א פסקים ספ"ה שמסתפק בכיו"ב במי שנתמנה על שומן הגיד יעוי"ש)}.
^{מז} מתני' פטא, וכ"פ הר"מ הל' ק"פ ב, יד.

^{מא} פסחים דף עח, ב וכ"פ הר"מ שם, ואע"ג דבאו"ז ח"ב סי' רכ"ה פסק כדעת ר' נתן דאכילת הפסח לא מעכבא, העיקר כדעת הר"מ שפסק כרבנן ראה לקוטי הלכות פסחים שם (וע"ש במהריק"ו דאם נמנו עליו מתחילה חבורה גדולה שאין לכ"א מהם כזית אף אחד אינו יוצא יד"ח), ועיי' בחזו"א הנ"ל דאע"פ שהשניים שילמו עבור חלק בקרבן ועשו קנין על כך, וא"כ לכאורה אף הראשונים לא ייצאו בו יד"ח דסו"ס אין להם זכות ממון של כזית בקרבן, מ"מ כיון שאין לשניים אפשרות לצאת יד"ח בקרבן זה שוב אין קניינם כלום, ויכולים הראשונים לצאת בו יד"ח ואינם צריכים לשוב ולקנות חלקם מן השניים ע"ש.

^{מב} ראה שער הקרבן פ"ה ס"ד דיש להסתפק אם אח"כ ימשכו מקצת מן הראשונים את ידם מן הקרבן באופן שעתה יהיה כזית אף לשניים, האם יוצאים בו ידי חובה או שצריכים להמנות מחדש.

^{מג} שליח שא"ל המשלח שחוט לי פסח ממין פלוני ושכח השליח מה א"ל המשלח האם גדי או טלה, ראה בר"מ פ"ג מק"פ ה"ב מה תקנתו.

^{מד} בגמ' פח, ב מבואר דהנמנה על ב' פסחים כדי לאכול מאיזה מהם שירצה אינו אוכל לא מן הראשון ולא מן השני (וע"ש ברש"י שהטעם משום דקיי"ל דאין ברירה, אמנם באו"ז ח"ב סי' ריט כ' דאפי' מ"ד דיש ברירה מודה הכא, עע"ש מש"כ בהאי דינא), וכ"פ הר"מ פ"ג מק"פ ה"א דשליח ששחט עבור המשלח גדי וטלה אין המשלח אוכל משניהם ויצאו שניהם לבית השריפה (ובערה"ש העתיד קפוא, כ' דמ"מ פטור מלעשות פ"ש כי יצא יד"ח בא' מהם ודבריו צע"ג ואכ"מ). וע"ע בדבריו רש"י להלן צח, ב בסוף העמוד שהנמנה על ב' פסחים אי"ז מנין, וכתב המנ"ח מצוה יד, דהר"ז כאילו לא נמנה על אף א' מהם ע"ש בדבריו, אמנם העירו האחרונים דהר"מ סותר ד"ע דפ"ב מק"פ ה"א פסק הר"מ דהמתמנה עצמו על ב' פסחים אוכל מן הראשון הנשחט עליו והוא מימרא דהירושלמי פ"ח ה"ב (ובאמת מוכח בירושלמי דחולק על סוגיית הבבלי דף פח, ב וע"ע בסמוך), וזהו דלא כמש"כ בפ"ג ה"א דשני הפסחים יוצאים לבית השריפה, והרבה תי' נאמרו בישוב דעת הר"מ ונסכמם בקצרה, א. השפ"א על הל' ק"פ ג, א וכן בחזון יחזקאל פסחים פח, ב תי' דפ"ג ה"א מיירי הר"מ במי שנמנה בדרך ברירה שיברר בשעת אכילה באיזה מהם הוא חפץ וזה אי אפשר, אבל מי שנמנה על ב' פסחים ובאמת ניחא ליה בשניהם בשווה ואין לו קפידא בזה יותר מבזה בכה"ג אוכל מן הנשחט ראשון. ב. העונג יו"ט אה"ע סי' קס"ו וכן בגליון הש"ס על הירושלמי שם (וכן משמע בפסקי הרי"ד פסחים שם) תי' כעין תי' הנ"ל, דבפרק ג' מיירי הר"מ במי שנתמנה על גדי וטלה דיש שמקפיד בגדי ויש שבטלה וע"כ בשעת שחיטה הוא ספק במאי יתרצה ועל כן אינו יוצא יד"ח, אבל במתמנה על ב' טלאים לית לן בה (וע"ש במהרש"א דבתוס' מוכח דאף בב' טלאים שייך קפידא בין כחוש לשמן וכדו' ונלע"ד דהכל כפי הענין ובודאי מודה העונג יו"ט דאם הוא ענין שיש בו קפידא דלא מהני לר"מ, ולכן גם אם מתמנה בב' חבורות נפרדות דודאי יש קפידא בין חבורה האחת לשניה דלא מהני ודו"ק. ג. ביד דוד ובאור חדש פסחים שם תי' דיש לחלק בין המתמנה על ב' פסחים לבדו בלא שום שותפים שבזה שניהם פסולים, לבין מתמנה על ב' פסחים של ב' חבורות שבזה מאחר שהפסחים כשרים מצד שאר מנויים שבהם, אף הוא יוצא יד"ח בראשון שנשחט ע"ש הטעם. ד. במרומי שדה ובקהלת יעקב פסחים שם תי' דס"ל לר"מ דלכתחילה אסור להפריש ב' פסחים אבל בדיעבד יוצא יד"ח בראשון, ובפ"ג מיירי הר"מ במפריש ע"י שליח שכיון שאסור לעשות כן בטלה שליחותו והר"ז כמי שלא הפריש כלל (וישנם תי' נוספים ראה ספר המפתח פ"ב מק"פ ה"א), ולדינא בודאי היכא דנתמנה מראש על ב'

ואם נמנה על שני פסחים בתורת אחריות כדי להיות סמוך ובטוח שייצא יד"ח בעשיית הפסח באחד משניהם (ולא מפני שיש לו איזה העדפה באחד על פני חבירו), הרי זה מינוי המועיל, ויוצא הוא יד"ח בקרבן הראשון מהם שישחט^מ.

משיכת ידיו מן הקרבן

טז. כשם שניתן להמנות על הקרבן עד שעת שחיטה, כמו כן המנויים כבר על הקרבן (בין מתחילת הקדשו בין שנתמנו עליו אחר הקדשו) יכולים למשוך את ידיהם ולבטל את מינויים^מ מן הקרבן עד שעת שחיטה^מ, כדי להמנות על קרבן אחר, ומ"מ יש להקפיד שלפחות אחד מן הבעלים של הקרבן שהיה מנוי עליו משעת ההקדש ישאר מנוי עליו בשעת שחיטה^מ, וכל שכן שיש להקפיד שלא ימשכו כל המנויים את ידיהם וישאר הקרבן שעה אחת בלא מנויים כלל^מ, ואם עברו ועשו כן שוב אין לו תקנה^ה.

קרבנות בדרך ברירה אין יכול לאכול מא' מהם, ומ"מ יל"ע אם יכול לעשות פ"ש, דדלמא יצא יד"ח לדעת כ"פ (אם נתמנה על ב' פסחים של ב' חבורות או דנתמנה בעצמו שלא ע"י שליח כנ"ל) או דלמא דמאחר והוא ספיקא דדינא ממילא מעיקרא לאו לאכילה קאי ואינו יוצא יד"ח בתורת ודאי וצ"ע בזה.

מ"ה ראה דברי החזו"א או"ח סי' קכ"ד לדף צח,ב (ומדבריו שם נראה דאף רש"י שכ' דאין נמנין על ב' פסחים מודה לזה) וכ"כ בשו"ת מהרי"א ענין (תלמיד מובהק לרבינו הקצה"ח) סי' כ"ג וע"ש שזהו ג"כ כוונת הירושלמי והר"מ דנמנין על ב' פסחים, וע"ע במילואים לשער הקרבן סי' י"ג.

מ"ו ראה מק"ד בקונטרס שבסוף הספר סי' ג' סק"א שכ' דמשיכה מן הקרבן מפקעת כל כוחו מהפסח, וכן משמע מדברי התוס' דף עג,ב בד"ה פסולו (ועיין בזה היטב בקובץ ישורון חכ"ד עמ' תרפד משמיה דהגרי"מ פיינשטיין זצ"ל), אמנם באבי עזרי ק"פ ד,ה תמה ע"ד התוס' ודעתו שם שאף אחר המשיכה הוא נשאר בעלים על הקרבן אלא שאינו מנוי עליו ואין הקרבן נקרב בעבורו, ובאמת יכול הוא עדיין למנות אחרים על הקרבן אף אחר שמשך את ידיו, וכן מבואר במלבושי יו"ט ח"ב חלק הפלפולים סכ"ח ע"ש (והנה בספר פניני רבינו הגרי"ז עמ' תרס"ט מספק"ל לגרמ"מ שולזינגר זצ"ל לדעת הגרי"ז דמינוי נעשה ע"י קנין אם משיכה מן הקרבן נעשית ג"כ ע"י קנין והפקר, ולדעת האבי עזרי הנ"ל שאף אחר המשיכה עדיין בעלים הוא פשיטא דהמשיכה היא בדיבור גרידא, ונראה עוד לדעת האבי עזרי אם רוצה לחזור בו מן המשיכה יכול לחזור בדיבור גרידא וא"צ שוב מעשה קנין משא"כ למק"ד), ובחזו"א או"ח סי' קכ"ד (עמ' 420) נראה שדעתו כדעת המק"ד הנ"ל.

מ"ז מתני' פט,א, וכ"פ הר"מ ק"פ ב,יד, וראה חזו"א או"ח סי' קכ"ד (עמ' 420) דאם נמשך אחר השחיטה וקודם הזריקה אע"ג דלא אהני מעשיו מ"מ תו לא מועיל לו זריקת הדם ואינו יוצא יד"ח, ומ"מ אם שוב חזר בו ממשיכתו קודם זריקת הדם ודאי יוצא יד"ח דבאמת הוא קרבן ידיה ע"ש היטב (וע"ע בשער הקרבן מילואים סי' כ"ג).

מ"ח בגמ' צט,א נח' בזה ר' יהודה ור' יוסי, דלדעת ר' יהודה דרשינן מקרא דאע"ג דמתמעטין והולכין ע"י משיכה צריך שיהיה אחד מהבעלים הראשונים קיים, ובאו"ז ח"ב סי' ריח פסק כוותיה וכ"פ המאירי בסוגיין וכ"פ מרן הח"ח בלקוטי הלכות בתוה"ק שם דמותו לכל החבורה למשוך ידה מן הפסח ובלבד שישאר אחד מן הראשונים קיים, והר"מ השמיט דין זה (ומ"מ ראה לח"מ ק"פ ג,ז ושם במהריק"ו שדעתם שהר"מ פסק כר' יהודה, ועיין בהערה לסעיף י"ב די"א דרבי לית ליה דינא דר' יהודה, והר"מ פסק כרבי וכעת צ"ע). ודע דבגמ' שם מבואר דאם אדם אחד הקדיש פסח לחובתו ואח"כ מינה אדם נוסף, דאותו אדם הנוסף חשוב ג"כ כבעלים משעת ההקדש, דכיון דאין שוחטין את הפסח על היחיד מעיקרא לאמנויי אחריןא בהדיה קאי ע"ש (ואע"ג דהר"מ פסק דשוחטין את הפסח על היחיד מ"מ כיון דלכתחילה נזהרים שלא לעשות כן ממילא מודה הר"מ דאף השני חשוב כבעלים כ"כ האחרונים הנ"ל).

מ"ט שבזה אף ר' יוסי מודה שאין להניח את הפסח בלא בעלים אפי' שעה אחת.

¹ ראה תד"ה פסולו בדף עג,ב, וכן בתד"ה ונטרחו בדף פט,א ובטעם הדבר ראה במק"ד הנ"ל ובחזו"א או"ח סי' קכ"ד לדף פט,א וכן בעמ' 420, וע"ע בקובץ ישורון חכ"ד עמ' תרסד בדברי הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל (ושם בתוס' מבואר דאם הפריש ב' פסחים לאחריות ונתכפר בא' מהם אין השני נפסל ויכולים אחרים להתכפר בו, וע"ע בתוס' הרשב"א דף פט,א).

המפריש מעות לפסחו

יז. מי שהקדיש מכספו כדי לקחת בו קרבן פסח הכסף קדוש בקדושת דמים למזבח, ואם יקנה בו בהמה תתקדש הבהמה בקדושת הגוף להקריבה על המזבח^{יא} והכסף יחזור להיות חולין.

יח. אם המפריש אינו רוצה לקחת בכסף בהמה שלימה, אלא רוצה להימנות על קרבן חבירו ולשלם לו במעות הללי^{יב} עבור חלקו, נחלקו הפוסקים אם המעות חוזרות להיות חולין ביד המוכר^{יג}, ומ"מ יכול המוכר לקחת במעות הללו קרבן חגיגה או עצים לצליית הפסח או מצה ומרור^{יד}, וכן יכול לשלם בהם הוצאות שיש לו עבור ביעור החמץ שברשותו^{טו}, שכל אלו הדברים הם מצרכי הפסח, וכמו כן המפריש עצמו אם אין לו צורך להשתמש במעותיו עבור קרבן הפסח או שכבר לקח בהם קרבן, ונותרו לו חלק מהמעות יכול להשתמש בהם לקניית צרכי הפסח הנ"ל^{טז}, והמעות חוזרות להיות חולין.

יט. אם נותרו למפריש מן מעות הפסח ואין לו צורך בהם אפי' לקניית שאר צרכי הקרבן, יכול הוא לתת את המעות לאדם אחר שיקנה בהם פסח לחובתו^{יז} וראה הערה^{יח}, ואם אינו נותנם לאדם אחר, צריך לקנות במותר המעות בהמה ולהקריבה קרבן שלמים כדין מותר הפסח שקרב שלמים^{יט}.

^{יא} דיני המפריש מעות לקרבן נתבארו בארוכה בספר תורת הקרבנות פי"ז יעוי"ש.

^{יב} ואם משלם לו למוכר במעות חולין, יכול המוכר לעשות במעות כרצונו אפי' לקנות בהם דבר חולין, כ"כ הלכותי הלכות דף צ,א (תוה"ק אות ס').

^{יג} בגמ' צ,א נח' בזה רבי ורבנן, דלדעת רבי המעות יוצאות לחולין אע"פ שאין הקדש מתחלל על הקדש, דילפינן מקרא דאדם שמקדיש את הפסח הרי הוא משייר בקדושת הפסח לענין זה שאם יקבל עבורו מעות הקדש יצאו המעות לחולין, ורבנן פליגי (ועיין בחזו"א או"ח סי' קכ"ד לסוגיא הנ"ל דלרבנן אפי' אם תהיה דעתו בפירוש לשייר בקדושת הפסח לא מהני דעתו ואין המעות יוצאות לחולין, אמנם הגר"פ פערלא עשין ק"י כתב דאם התנה בפירוש מהני אף לרבנן), ולהלכה נח' רבואתא כמי יש לפסוק, דהר"מ פ"ד מק"פ ה"י פוסק כרבי, והא"ז ח"ב סי' ר"כ פוסק כרבנן והובאו ב' הדעות בלקוטי הלכות לסוגיין ולא הכריע ביניהם, הלכך יש להחמיר בזה שאין המעות יוצאות לגמרי לחולין ואין המוכר יכול לעשות בהם כרצונו (וע"ע בזה היטב בירושלמי פסחים ח,ג ושם בנו"כ).

^{יד} בגמ' צ,א נח' בזה רבה ור' זירא, וע"ש באו"ז שלהלכה אפי' לרבנן יש להקל בכל זה וכ"פ הלכותי הלכות שם, ומה שכתבנו קרבן חגיגה אע"פ שלא נזכר בגמ' נראה דודאי לא גרע קרבן חגיגה משאר צרכי הפסח, וע"ע בברייתא פט,ב הממנה אחרים עימו על פסחו ועל חגיגתו וכו', ובפי' הרגמ"ה לתמורה ל,ב איתא דיכול לקנות במעות עצים לצליית הפסח וכן תבלין לתבל בו את הפסח.

^{טו} כ"כ המל"מ פ"ד מק"פ סוף הי"א דאף זה מצרכי הפסח, דאינו יכול לעשות הפסח כל זמן שיש לו חמץ ברשותו.

^{טז} כן מבואר בר"מ פ"ד מק"פ הי"א כפי שביארו בדעתו המהריק"ו והמל"מ שם, וכן החכ"צ בתשו' סי' קיג ועוד אחרונים (ראה סי' המפתח), ואף חכמים מודים בזה.

^{יז} רש"י בד"ה ונטרחו פסחים דף פט,א, וכ"כ התוס' והתוס' הרשב"א שם.

^{יח} בתוספתא פ"ט ה"ז (וכן מבואר בירושלמי ט,ז) איתא המפריש מעות לפסחו ומת אם היה בנו ממונה יביאם אחריו לשם פסח ואם לא יביאם שלמים, ומבואר מדברי התוספתא דדיני המיני שייכים אף במעות הפסח וכ"כ במק"ד בקו' שבסוף הספר סי' ג' סק"א דאם ימשכו כל המנויים את ידם מן המעות שוב אין להם תקנה כמש"נ בענין קרבן פסח שנשאר בלא בעלים, ולפ"ז צ"ל דמש"כ התוס' בדף פ"ט שאם נתותרו מן המעות יכול אחר להתכפר בהם, מיירי כשאותו בעל המעות כבר יצא יד"ח ואין לו צורך במעות ומ"מ לא משך ידו מהם וע"כ יכול למנות אחרים עליהם, וע"ע בחזו"א או"ח סי' קכד לדף פט,א וכן בשער הקרבן פ"ה סכ"ב.

^{יט} ר"מ פ"ד מק"פ ה"י.

מינוי בני ביתו

כ. יכול אדם למנות את בנו ובתו הקטנים (אפי' אם אינם סמוכים על שולחנו ואינם מתפרנסים ממנו)⁹ על פסחו אפי' שלא מדעתם ובעל כרחם¹⁰, וכן הדין בעבדו ובשפחתו הכנענים שיכול למנותם על פסחו בעל כרחם¹¹, ואפי' אם הקדימו העבדים והקריבו פסח עבור עצמם אינם אוכלים אלא מפסח שהקריב עבורם האדון שלהם¹².

כא. בנו ובתו הגדולים (אפי' סמוכים על שולחנו) וכן עבדיו העבריים אינו יכול למנותם אלא מדעתם¹³, ואם שמעו שמינה אותם אביהם ושתקו ולא מחו, חשוב כמינוי מדעת דמן הסתם נוח להם להימנות על קרבן אביהם¹⁴, ומ"מ אם הלכו ושחטו קרבן עבור עצמם אפי' אחר שחיתת אביהם יוצאים בשל עצמם ולא בשל אביהם¹⁵ (ויש מי שחולק¹⁶).

⁹ כ"כ המהר"י קורקוס פ"ב מק"פ ה"ח.

¹⁰ כן מבואר בבביתא בפסחים דף פח, א וכו' פ"ה הר"מ הל' ק"פ ב, ח. והנה דעת הר"מ פ"ה מק"פ ה"ז, דאע"פ שאינו מחוייב לשחוט את הפסח עבור בניו הקטנים מ"מ אם שחט הפסח בעבורם הרי אלו יוצאים בו יד"ח מדאו', ונפ"מ שאם הגדילו בין פסח ראשון לשני א"צ לעשות פסח שני, אמנם הרבה ראשונים חולקים ע"ד הר"מ וס"ל דלמאי דקיי"ל דשה לבית אבות לאו דאו' אין לקטן שום דין מינוי מדאו', ויכול הוא לאכול את הפסח אע"פ שאינו נחשב כמנוי מן התורה (עיין בזה להלן ריש פרק ט'), ומ"מ כתב החת"ס בחי' סוגיות סוגיא דברירה דף לט, א וכו' כההלת יעקב פסחים פט, א והשלמי נדרים לו, א דאפי' להנך ראשונים בעינן עכ"פ מינוי מדרבנן (וע"ש בשלמי נדרים דדעת התוס פסחים פח, א דאפי' אם לא נתמנה יש להתיר לו לאכול משום מצות חינוך, דדחינן איסור דשלא למנוי דרבנן משום מצות חינוך), ועיין בזה במילואים לשער הקרבן בסימן א'. ובדעת הר"מ דחשיב מינוי מה"ת כ' הגר"א קוטלר זצ"ל (אוסף חידושי סיד"ד אות ו') דאין האב יכול למנותו על קרבן בפ"ע רק לצרפו לקרבן שלו (וכן אין יכול לצרפו לקרבן של אחרים ע"ש), וכ"כ בכתבי הגר"ח בענין שה לב"א לאו דאורייתא דיכול לעשותו רק כנטפל אל הבעלים של הקרבן, ועיין במנ"ח מצוה ה, ד, ועע"ש בדעת הגר"ח שאע"פ שיכול למנותו על הקרבן, אחר שמינהו אין יכול למשוך את ידי בנו מן הקרבן (וכן יעויין בזה בחזו"א או"ח סי' קכ"ד עמ' 420 בד"ה נדרים). ודע דבגמ' דף פח, א משמע שיתום שאין לו אב ויש לו אפוטרופוס, מינוי האפוטרופוס חשוב כמינוי האב, ובחזו"א הנ"ל לא משמע כן וצ"ע ועיין בזה בשער הקרבן פ"ו סי' (וראה בחי' הגר"ח ק"פ ה, ז שכתב דמשמע מדברי הגמ' דאם מינה האפוטרופוס את היתום על קרבן מסוים אסור לו לאכול מקרבן אחר, ומשמע דיש בו דין מינוי, ואולי י"ל שהוא רק מדרבנן כמשנ"ל בשם החת"ס).

¹¹ פסחים שם ובר"מ שם, ועיין בחי' רח"ה הנ"ל דיש מכאן סיוע לדברי הר"מ גבי מינוי בניו הקטנים, וע"ע בכתבי הגר"ח בענין מינוי קטן לק"פ מש"כ בזה).

¹² כן מבואר בגמ' שם ובתוספתא ז, ד (ושם בתוספתא לגי' הספרים נראה דיש חילוק בזה בין בניו הקטנים לעבדו, שבניו הקטנים אם שחטו קודם אביהם יוצאים בשל עצמן, וכ"כ החזון יחזקאל שם, ומ"מ צ"ע איך יכולים להצטרף מדעתם לקרבן של אחרים ודברי החזון יחזקאל שם צ"ע), והר"מ פ"ב מק"פ ה"ט שינה ממש"כ בבביתא וכו' דאם שחט עליהם רבם ואח"כ שחטו בעצמם יוצאין בשל רבם ולא הזכיר הר"מ מה הדין כששחטו ברישא וצ"ע. עוד בדין העבדים ראה שער הקרבן פ"ו סע' ח-ט בענין עבד של ב' שותפין וכן במי שהוא חציו עבד וחציו בן חורין.

¹³ תוס' דף פח, א בד"ה על ידי וכו' תוס' הרשב"א שם.

¹⁴ גמ' פח, א וכו' פ"ה הר"מ הל' ק"פ ב, ח ואם לא ידעו כלל במינוי עד אחר השחיטה לא יצאו יד"ח ראה נדרי זריזין לקר"ש קלוגר נדרים לו, א, וכו' כמלכי בקודש בספר הליקוטים לר"מ שם (וע"ש שאם רגיל אביו לשחוט עליו בכל שנה חשיב מדעתו), וכ"כ בחסד לאברהם הל' ק"פ שם (וע"ש דאפי' נודע לו לכן על המינוי אחר המינוי קודם השחיטה ושתק ולא מיחה הר"ז מועיל, וראה דברינו לעיל בסעיף ב' בהערה שהמפריש פסח עבור חבריו שלא מדעתו מועיל ריצוי קודם השחיטה).

¹⁵ ראה אוה"ח הק' שמות יב, ד בד"ה לפי אכלו, שנראה מדבריו דכל אדם הסמוך על שולחנו של בעה"ב דינו כבנו ובתו וצ"ע בזה.

¹⁶ כ"פ הר"מ הל' ק"פ ב, י, ובודאי מיירי דכבר שמעו מן המינוי קודם השחיטה ושתקו ולא מיחו, דאל"כ בלא"ה לא היו יוצאים יד"ח בשל אביהם כנ"ל, ואפ"ה מועילה מחאתם לאחר זמן ואפי' לאחר שחיתת אביהם (ונראה דהיינו דוקא כששמעו ושתקו אבל אם נתרצו בהדיא ושחט עליהם אביהם שוב לא תועיל מחאה ופשוט), וע"ע במרחשת ח"ב סס"י דאם רק לקחו קרבן עבור עצמם ועדיין לא שחטוהו אי"ז מחאה.

כב. האשה פעמים שאומדן הדעת הוא שנוח לה בקרבן בעלה ופעמים בקרבן אביה ופעמים הוא ספק וראה פרטי הלכה זו בשער הקרבן פ"ו סעיף ז'.

מינוי חולה וזקן

כג. זקן או חולה שאינם יכולים לאכול כזית מן הפסח שנתמנו על הקרבן יש להסתפק אם נחשב מינויים כמינוי המועיל לענין שאם יחזרו ויבראו קודם השחיטה יועיל להם מינויים הראשון ולא יצטרכו לשוב ולהימנות, וכן יש להסתפק באדם בריא שנתמנה ואח"כ חלה ושוב חזר והבריא אם צריך להתמנות מחדש^ט, וראה הערה^ז.

דיני חבורת הפסח

כד. נאמר בתורה (שמות יב, ד) "ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו וכו'" פסוק זה מלמדנו שאם היו בני ביתו מועטים מכדי לאכול שה שלם, צריך למנות עליו את שכניו וחבריו כדי שלא יבוא השה לידי נותר, וא"כ צריך ראש החבורה לאמוד היטב את בני חבורתו אם יוכלו בין כולם לאכול את כל השה כדי שלא יעברו על איסור נותר.

כה. חבורה שלפי אומדן הדעת אין ביכולתם לאכול את כל השה אין שוחטין עליהם את הפסח^ח, וי"א שאם אחד מהם יכול לאכול כזית שוחטין עליהם את הפסח^ט, ובאופן שאין בני החבורה יכולים לצרף אחרים או להצטרף לאחרים, ואם לא נשחוט בעבורם יימנעו מלעשות הפסח, יש להסתפק אם שוחטים בעבורם לכתחילה^י.

^ט בתוס' רי"ד ריש פ' האשה מבואר דאם לא מיחו בשעה ששחט עליהם אביהם שוב אינם יכולים למחות וא"כ נמצא דחולק ע"ד הר"מ.

^ט בחי' רח"ה ק"פ ב,ו (הב') כתב בפשיטות דכל שנתמנה בזמן שהיה חולה ולא הוה מצי לאכול כזית מינויו לאו כלום הוא וכשיבריא צריך להתמנות מחדש, אבל היכא דנתמנה כשהיה בריא ואח"כ חלה והבריא מבואר שם בדבריו דמינויו לא פקע וא"צ להתמנות מחדש, ובחזו"א זכאים ס"ס ד' מסתפק גבי חולה שנתמנה אם מינויו הוה מינוי וכמו"כ מסתפק שם באופן שנתמנה כשהוא בריא ושוב חלה והבריא אם צריך מינוי מחדש, וא"כ למעשה בודאי דיש להחמיר בכל אופן להצריכו מינוי מחדש.

^ע ודע דיש ליוזר בזה שלא למנות לחבורה מי שאינו יכול לאכול כזית, דהפוסקים דייקו מדברי הר"מ ק"פ ב,ג דאע"ג דהשוחט את הפסח לאוכליו ושלא לאוכליו הר"ז כשר, הני מילי בדיעבד אבל לכתחילה אין לשחוט את הפסח לאוכליו ושלא לאוכליו ראה לקוטי הלכות פסחים דף צא,א ושם בזב"ת בד"ה אין ועע"ש בס' המפתח וכן להלן בסעיף כה (ולכאורה העצה לזה שיכוון השוחט רק עבור המנויים הראויים לאכילה כמבואר להלן בפרק ד').

^ע כן מבואר בגמ' פסחים צא,א לדעת רוב הפוסקים (ע"ש בתד"ה עשרה ושם במלא הרועים וכן בתוס' הרשב"א ובר"י מלוני"ל, וכן מבואר בר"מ דאפי' באופן שאיכא רק חשש בעלמא שמא יבוא לידי נותר אין שוחטין את הפסח וכפי שיתבאר), ונראה פשוט דאם עברו ושחטו עליהם את הפסח, הפסח כשר ויוצאים בו יד"ח וראה שער הקרבן פ"ה ס"ט.

^ע כן נקט רש"י שם לדעת רוב האחרונים (ויש שכתבו בדעת רש"י דאפי' אם כל בני החבורה יכולים לאכול כזית אחד ביחד שוחטין עליהם את הפסח ולכאורה הביאור בזה כמ"כ הגרי"פ פערלא עשין מ"ז בשיטת רש"י דהקרבנות הפסח ואכילתו מצוה אחת הם, ובדיעבד א"צ שכ"א מבני החבורה יאכל כזית אלא המצוה שהקרבן יאכל ע"י בני החבורה וא"כ נראה דאפי' אם כ"א אוכל פחות מכזית מהני), ובלקוטי הלכות תוה"ק אות ג' הביא דברי רש"י בתור יש אומרים, וע"ע בסמוך.

^ע בלקוטי הלכות (זב"ת בד"ה אין) כ' דאולי כוונת רש"י דאם אין להם אפשרות להצטרף לאחרים ככה"ג שוחטין עליהם את הפסח אע"פ שיבוא לידי נותר כדי שלא יתבטלו מן המצוה ואינו ברור שם בדבריו אם ככה"ג מודה הר"מ לדברי רש"י, ובמרכה"מ הל' ק"פ ב,ב כ' בהדיא דרש"י מיירי באופן שאם לא נתיר לו לשחוט יתבטל מן המצוה אבל בלא"ה מודה רש"י דלכתחילה אין לשחוט היכא

- כו. י"א דלכתחילה אין לשחוט את הפסח על כל בני החבורה אם אין כל אחד מהם יכול לאכול כזית^{עד}.
- כז. מותר לשחוט את הפסח אפי' על היחיד אם יש אומדן שיכול לאכול את השם כולו^{עה} ומ"מ ראוי להשתדל לצרף עמו אדם נוסף^{עי}.
- כח. מה שאמרנו שמותר לשחוט את הפסח על היחיד היינו דוקא באדם בריא, אבל אדם חלוש מפני איזה חולי או מפני זקנה אין שוחטין עליו אפי' אם כפי מצבו כעת יש אומדן שיכול לאכול את כל השם לפי שחוששין שמא יכבד עליו חוליו^{עז}, ואפי' על חבורה שלימה של זקנים וחולים אין שוחטים את הפסח כדי שלא יבוא לידי נותר^{עח}, ואם עברו ושחטו יוצאים בו יד"ח ואוכלים מן הפסח לערב^{עט}.
- כט. כמו כן אין לשחוט על חבורה שכולם אוננים שמא יוותר מן בשר הפסח וראה הערה^פ.
- ל. אין עושים חבורה שכולה נשים ועבדים או קטנים ועבדים מפני קלות ראש שתהיה ביניהם^{פא}, אבל עושים חבורה שכולה נשים או כולה עבדים אבל לא חבורה שכולה קטנים^{פב}, וכן אין עושים חבורה שכולה גרים^{פג}.

דיבוא לידי נותר, והר"מ פליג אפי' באופן שיתבטל מן הפסח דטוב להתבטל מן הפסח בשוא"ת משידחה ל"ת דבל תותירו (וצ"ע דהרי אף הל"ת דבל תותירו אינו נדחה בידים אלא בממילא בשוא"ת), וע"ע בשער הקרבן פ"ה ס"ט בהערה.

^{עד} כ"פ הר"מ הל' ק"פ ב,ג דס"ל דזהו חי' המשנה בדף צא,א וכ"פ הזב"ת הנ"ל וראה מה שכתבנו לעיל בהערה בסעיף כ"ג.

^{עה} במשנה צא,א נח' ר' יהודה ור' יוסי אם שוחטין את הפסח על היחיד ופסק הר"מ הל' ק"פ ב,ב כר' יוסי דשוחטין על היחיד, וראה זב"ת שם דבירושלמי מבואר דבדיעבד אפי' לר' יהודה כשר אם שחטו על היחיד ולפ"ז לר' יוסי שרי לשחוט אפי' לכתחילה (וראה שער הקרבן פ"ה ס"ח דיש שכתבו דר' יהודה פוסל אפי' בדיעבד ולפ"ז אפשר דלכתחילה מודה ר' יוסי דאין שוחטין על היחיד), ומה שכתבנו דבעינן שיוכל לאכול את כל השם פשוט הוא כמשנ"ל (ובאמת רש"י כתב כפי שיטתו דלר' יוסי אפי' אם יכול היחיד לאכול כזית שוחטין עליו, ולית הלכתא כוותיה כמש"נ).

^{עו} כ"כ הר"מ שם, וכ' הכס"מ שמקורו בגמ' דף צה,א, וכ"פ הזב"ת שם, והדגיש שאין הכוונה שלכתחילה אין לשחוט רק הוא זירזו בעלמא.

^{עז} מתני' צא,א ושם ברש"י.

^{עח} כ"פ הר"מ פ"ב מק"פ ה"ד והוא כפי פירושו בפיהמ"ש שם.

^{עט} ר"מ שם.

^פ כ"פ הר"מ שם וכ' דלפי שהאונן מפני אנינותו ומרירותו אכילתו מועטה חיישין שמא ישאירו מן הפסח ויביאוהו לידי פסול, אבל רש"י פי' דגבי אונן החשש הוא שמא יטמא למתו ולא יוכל לאכול מן הפסח לערב, וכתבו המהריק"ו והזב"ת שם דלפי' רש"י אם כבר נקבר המת דתו ליכא חשש שמא יטמא למתו שוחטין אפי' על האוננים.

^{פא} כן איתא בגמ' צא,א דאין עושין חבורת נשים ועבדים משום תפלות (דבר עבירה) ולא קטנים ועבדים משום פריצותא וכ"פ הר"מ שם וכ' הטעם משום קלות ראש, וכ' המרומי שדה פסחים שם דכן כוונת הגמ' במש"כ דחיישין לדבר עבירה דהיינו קלות ראש דהרהור דאין כבוד הקרבן בכך, ובאמת צריך בזה זהירות גדולה אף בחבורת נשים ואנשים שלא יהיה ח"ו מציאות של הרהור בעת שאוכלים בחבורה אחת (ולהלכה דקיי"ל דהפסח נאכל בב' חבורות בודאי ראוי שיאכלו האנשים לבדם והנשים לבדן ולעשות מחיצה ביניהם, ובפרט כשנמנו על הפסח אנשים רבים מכמה משפחות).

^{פב} כ"כ הר"מ שם דאין עושין חבורה של קטנים לפי שאינם בני דעת, וע"ש בכס"מ דאפשר שאם הגיעו לעונת הנדרים שהקדשן הקדש עושין, וראה במג"ח ה"ד משה"ק ע"ד הכס"מ, ועיין בזב"ת פסחים צא,א שכוונת הר"מ שכוין שאינם בני דעת חיישין שמא יביאו את בשר הפסח לידי בזיון, וע"ע בהלכה זו בשער הקרבן פ"ה סי"ב.

^{פג} כן איתא בגמ' פסחים צא,ב דאין עושין חבורה שכולה גרים שמא ידקדקו בו ויביאוהו לידי פסול ופי' רש"י שמא ידקדקו בו משום שאינם בני תורה יחמירו עליו לדקדק ויפסלוהו על חנם, אבל הר"מ הל' ק"פ שם כ' דאין עושין חבורה שכולה גרים שמא לא ידקדקו בו ויביאוהו לידי פסול (ומדברי שניהם חזינן דצריך שיהיה בכל חבורה לפחות אדם אחד שיודע הלכות הפסח על בורין שלא יחמיר במקום שיש להקל ולא יקל במקום שצריך להחמיר), ומ"מ אם עברו ושחטו עליהם הפסח כשר.

פרק ג - דינים הנוהגים משעת לקיחת הקרבן עד שעת שחיטתו

ביקור הקרבן ממום

א. קרבן הפסח טעון ביקור ד' ימים קודם יום השחיטה^א (ויום השחיטה עצמו אינו מן מנין הד' ימים^ב), דהיינו שאדם הבקי בדיני המומים^ג ומכיר בצורת המומים ובתוארם, יבדוק במתינות את הבהמה כדי לראות שהיא נקיה ממום וראויה להקרבה^ד (ואם נמצא בבדיקה מום שיכול לעבור עד השחיטה ראה הערה^ה), וניתן לבקר את הבהמה אף קודם שיקדישנה כשהיא עדיין בהמת חולין^ו.

^א כן מבואר בגמ' פסחים צו, א לדעת רוב המפרשים וכ"פ בלקוטי הלכות שם.

^ב כ"כ רש"י ערכין יג, ב, וכ"פ האו"ז הל' פסח סי' רטז, וכן משמע מדברי הר"מ פ"א מתמו"מ ה"ט וכ"פ המהריק"ו שם והלקוטי הלכות בערכין שם וכן בפסחים דף צו, א וכן עיקר, ועל כן יום בניסן הוא יום תחילת הביקור, וצריך להקפיד לבקר את הבהמה קודם שקעה"ח.

^ג וכתב הר"מ הל' שקלים ד, ד דהיו מבקרי מומים בירושלים שמקבלים את שכרם מתרומת הלשכה.

^ד כתב האו"ז הל' פסח סי' רכח דהדעת נוטה שאם לא ביקרו היטב אין כאן ביקור כלל. וצריך לזה זהירות גדולה ולבדוק במתינות ובישוב הדעת כי לפעמים ימצא מום קטן שקשה להבחין בו, אשר הוא פוסל את הבהמה להקרבה, ואם לא יבחין בו ויקריב את הבהמה עבור חובתו הרי ביטל מ"ע שיש בה כרת של הקרבת הפסח וכן מ"ע של אכילת הפסח, ומלבד זאת שייכים כמה לאוין בהקרבת בהמה בעלת מום כמבואר בגמ' פ"ק דתמורה.

^ה החזו"א או"ח סי' קכד לדף צו, א כתב לחדש דאם יש בבהמה מום עובר בהני ד' ימים אינה נחשבת מבוקרת, לפי שצריך שתהיה נקיה ממום כל ד"י שקודם השחיטה, וכ"כ בשו"ת יד אליהו בהשמטות לחלק הכתבים (בדף פד, א) דענין הביקור שיהיה מוכן ומתוקן להקרבה ד"י קודם שחיטתו, ואם מצא בתחילת בדיקתו מום עובר שאפשר להסירו בידים (כגון יבלת) חייב להסירו בשעה ראשונה ולא לחכות לשעת ההקרבה, וביד אליהו שם נתקשה מהא דאמרינן (גבי ק"פ) דחתיכת יבלתו דוחה את השבת, דהיכי משכח"ל הרי בעינן שיהיה מבוקר ד"י מקודם, ויש שכ' לתרץ דמיירי שעלתה היבלת בו ביום (וביד אליהו שם כ' ג"כ לתרץ כן ולבסוף דחה תי' זה).

^ו כן הוכיח החזו"א הנ"ל מכמה ראיות, וכן מסקנת הטו"א מגילה כט, ב, וע"ע בזה בספר שקל הקודש למרן הגר"ק שליט"א פ"א משקלים ה"ט בבאה"ל בד"ה בחמישה, ובמנחת אברהם מנחות מט, ב.

- ב. ביקור זה הוא למצוה מן המובחר ואינו מעכב את כשרות הקרבן¹, וי"א שהוא לעיכובא שאם הקרבן אינו מבוקר ד' ימים קודם שחיטתו הר"ז פסול², ויש חולקים על כל האמור בסעיפים הללו וסוברים דקרבן פסח א"צ כלל ביקור ד' ימים קודם שחיטתו³.
- ג. נחלקו הפוסקים אם צריך לבקר את הקרבן בכל יום מאותם הד' ימים או שמספיק לבקרו ביום הראשון דהיינו ביום י' בניסן ותו לא⁴, ולמעשה יש להחמיר בזה^א. ונראה דאפי' אם אחד מהד' ימים חל בשבת יש לבקר את הבהמה אפי' בשבת, וכל שכן אם יום י' בניסן חל בשבת שיש לבקרה בו ביום^ב.
- ד. החל משעת ביקור הראשון ביום י' בניסן ועד השחיטה הבהמה אינה יוצאת לרעות בעדר לפי שצריך לשומרה היטב שלא יפול בה מום³.

¹ כן הוכיח הגבורת ארי ביומא כט,א, וכ"כ בשו"ת תורת חסד או"ח סכ"ג, וכ"פ החזו"א הנ"ל, וכן דעת המלבי"ם בפ"י לתו"כ אות כ"ג, וכ"כ בקהלת יעקב ובכפות תמרים סוכה דף מב,א וכן הוכיח בשו"ת יד אליהו הנ"ל, ולדינא בודאי יש להקל בדיעבד כדעת המתירין דיש לצרף דעת הסוברים דקרבן פסח א"צ ביקור כלל.

² כן מסקנת האו"ז הל' פסח סי' רט"ז וסי' רכ"ח וראייתו מדברי ר' יוסי בסוכה דף מב,א דהשווה את התמיד שאינו מבוקר כהלכתו בשבת חייב חטאת, ומשמע דאפי' אם נמצא תם הר"ז חייב חטאת כיון שלא ביקרו וביקור מעכב, וכ"כ התוס' שם (וראה שער הקרבן פ"ד ס"ח מה שיש לדחות בראיה זו).

³ כ"כ בחי' המיוחסים לרשב"א מנחות דף מט,ב, וכ"כ האחרונים בדעת הר"מ שהשמיט הלכה זו מהלכות ק"פ והיינו משום דס"ל דקרבן פסח אינו טעון ביקור ד' ימים (וראה באבי עזרי הל' ק"פ א, בביאור סוגיית הגמ' דף צו,א לדעת הר"מ), ולהלן יתבאר דאפי' לדיעה זו צריך עכ"פ לבקר את הקרבן פעם אחת קודם השחיטה ולדעת רוב הפוסקים ביקור שקודם השחיטה הוא לעיכובא (אם לא ביקרו קודם לכן).

⁴ מדברי רד"ה למשמרת בפסחים צו,א מבואר דמבקרין אותו בכל יום ויום מאותם ד' ימים, וכ"כ בקונטרס חומר בקודש לבעל התפא"י פ"ב סכ"ו, וכ"כ בספר עבודת הקרבנות סל"ט סק"ב בדעת רש"י, אמנם בסי' מ' סק"ג כ' בעל עבודת הקרבנות דמדברי הר"מ פ"א מתמו"מ ה"ט משמע דהיו מבקרים את הבהמה רק בתחילת הד' ימים ותו לא (ושוב כ' לדחות ע"ש), ועיין בזה במנחת אברהם מנחות מט,ב דמבאר דהר"מ ורש"י נח' במהות דין הביקור וע"כ פליגי אם צריך לבקרו בכל יום, ובחזו"א או"ח סי' קכ"ד מסתפק אם צריך לבקרו בכל יום או בחד ביקור סגי והניח בצ"ע.

^א כ"נ פשוט, דאע"ג דיש לצרף דעת הפוסקים דא"צ כלל ביקור ד' ימים בקרבן פסח מ"מ העיקר להלכה דק"פ בעי ביקור כנ"ל, וכן דעת הפוסקים נוטה יותר דצריך לבקרו בכל יום.

^ב בשטמ"ק מנחות ז,א אות ח' מבואר דביקור ד' ימים נעשה אף בשבת (ואע"ג דבתוספתא שבת פ"ז ה"ז איתא דאין מבקרין את המומין בשבת, צ"ל דהני מילי ביקור שאינו מחויב בו אבל ביקור שהוא מחויב בו עושין אפי' בשבת וכמו שמסיימת שם התוספתא שעבור בו ביום מבקרין את המומין בשבת), וע"כ ביקור ד' בניסן שהוא חיוב לכ"ע פשוט דמבקרין אף בשבת, אמנם ביקור שאר ימים שכתבנו לעיל להסתפק בזה היה מקום לומר דנהי דמחמירין לבדוק, מ"מ בשבת יש להחמיר שלא לבדוק דאולי הוא שלא לצורך, ומ"מ כתבנו דנראה שיש לבדוק אף בשבת דכן נראה עיקר בפוסקים דיש לבדוק בכ"א מהד' ימים.

³ כן איתא במגילת תענית פ"א ר' עקיבא אומר (גבי קרבן התמיד) מנין שלא יצא וירעה בעדר וכו' והוא מדין משמרת כמבואר שם (ולעיל בריש פרק ב' הזכרנו המנהג שהיו נוהגים לקשור הבהמה לכרעי המטה מיום י' בניסן זכר לפסח מצרים).

בדיקת הסכין

ה. נהגו ישראל להביא את סכין השחיטה מביתם^ז, ועל כן ראוי לבדוק את הסכין מבעוד מועד כדי שיוכל לבדוק במתינות ובישוב הדעת כנדרש ואח"כ יצניענו במקום המשתמר, ואעפ"כ לכתחילה יחזור ויבדוק את הסכין קודם השחיטה^{טו}.

ו. סכין השחיטה צריך להיות כלי שרת^{טז} ועל כן צריך להקדישו, ואם שחט את הפסח בלא להקדיש את הסכין ראה הערה^ז, ונחלקו הפוסקים אם מותר להקדישה בשבת^י על כן אם חל ערב הפסח להיות בשבת יקדים להקדישה מערב שבת^{יט}.

ז. כמו כן כשחל ערב פסח להיות בשבת אסור לטלטל את הסכין דרך כרמלית וכדו', על כן יקדים להביא את הסכין לביהמ"ק^ק מערב שבת ויצניענה שם^{כא}, ואם שכח ולא הביא את הסכין מבעוד יום יתחוב את הסכין בתוך הצמר של הכבש (ומי שיש לו עז יתחוב את הסכין בין קרניו) והכבש יוליכו עד המקדש^{כב}, ואם כבר הקדיש את הכבש לקרבן א"א להשתמש בו לצורך הבאת הסכין^{כג}.

^ז כן מבואר בכמה דוכתי, ובעיקר בסוגיא דפסחים סו, א, ובטעם הדבר כ' החת"ס בתשו' חיו"ד סי' קי"ד (בד"ה ואשר) דכיון דבית השחיטה רותח והסכין בולעת מבשר הפסח, אסור לשחוט בסכין ששחט בה חבירו דהרי אין הפסח נאכל אלא למנוייו, ודינו כשוחט בסכין ששחט בה בהמה טריפה אשר נתבארו דיניה בשו"ע יו"ד יג, יעו"י^ש, ועל כן היה כ"א שוחט בסכין פרטית המיוחדת לו, וע"ע בשו"ת זרע אברהם (חתנו של האו"ש) ס"ו סק"ג שכ"כ.

^{טו} כמבואר כל זה בשו"ע יו"ד סי' י"ח סי"ד.

^{טז} כן דעת רוב הפוסקים ראה תוס' פסחים סו, א, ובתוס' זבחים מז, א, ובדברי הראשונים חולין ג, א, וכ"פ הר"מ פ"ד ממעה"ק ה"ז וכ"פ הלכותי הלכות בפרק דם חטאת בתוה"ק אות י', ודלא כדעת המכשירים ראה תוס' חולין דף ג, א, (ובשו"ת בית יצחק יו"ד ח"א ס"ו אות י"ג כ' דבק"פ ודאי בעינן שתהיה הסכין כלי שרת ע"ש טעמו). ועיין במקדש דוד סי' ב' סוס"ק ב' שהקשה דבירושלמי יומא ג, איתא דכלי שרת צריך שתהא תחילת עשייתו לכלי שרת אבל אם נעשה לצורך הדיוט אין לשוב ולייחדו לגבוה, ובסוגיין משמע דאפי' סכינים שהוכנו לצורך הדיוט הקדישום לקרבן פסח והניח בצ"ע, ובמצפ"א זבחים מז, א, תי' דלצורך תשמיש ארעי שרי להקדיש לגבוה אפי' כלי שתחילת עשייתו היה לצורך הדיוט, וע"ע במועדים וזמנים ח"ז סי' רי"ט ובח"ג ס"ס רכח, וכן במשיב נפש פסחים עט, א.

^י הנה דעת הר"מ שם וכן דעת הרמב"ן חולין ג, א, דבדיעבד השחיטה כשירה, אמנם מדברי ש"ר בחולין שם שלא תי' כתירוץ הרמב"ן משמע דס"ל דלעיקובא בעינן שתהא הסכין כלי שרת, וע"ע בזה בס' המפתח לר"מ שם, ובלקוטי הלכות הנ"ל כ' דבדיעבד אם שחט י"א דהקרבן כשר.

^{י"ב} בצ"ח ובפתח הבית פסחים סו, א, מבואר דאסור להקדיש את הסכין בשבת וכ"נ דעת המהרש"א שם, אמנם דעת הקרני ראם (על המהרש"א שם) שמותר להקדיש וביאר כן אף בדעת המהרש"א, וכן דעת המקור ברוך ח"א ס"ג (ע"ש שהביא לזה ראה מסדר הפסח הנדפס בגמ' קודם פ' תמיד נשחט), וע"ע בשו"מ מ"ק ח"ב סי' קצט ובמועדים וזמנים ח"ג סי' רכח מש"כ בזה.

^{י"ט} ע"ש בצ"ח דאם שכח להקדישה מע"ש יכול ליתנה לקטן המופלא לאיש שיקדישנה בשבת (למ"ד ספינן לקטן איסור דרבנן) וע"ש בהג' בר"ט מה שהק' על דבריו.

^כ באופן שאין תיקון עירוב המתיר לטלטל ופשוט.

^{כא} כן מבואר בסוגיא דפסחים סו, א, דכיון דאפשר מאתמול אי"ז דוחה את השבת.

^{כב} פסחים שם, דלצורך מצוה התירו איסור מחמר כלאחר יד, וע"ש בתוס' רי"ד דאפשר לכתחילה לסמוך על עצה זו ולהביא כך את הסכין בשבת.

^{כג} פסחים סו, ב, אמנם דעת הירושלמי שם דכל עבודה שהיא לצורך הקרבן אין בה מעילה, ולהלכה יש לפסוק כדעת הבבלי, וכ"פ הר"מ הל' ק"פ א, יט.

ביעור חמץ

ח. נאמר בתורה "לא תשחט על חמץ דם זבחי^{כד}, מכאן^{כה} שהשוחט את הפסח ויש ברשותו^{כז} או ברשות אחד מבני החבורה^{כח} כזית^{כט} חמץ עובר בלאו^ל, ועל כן חייב כ"א מבני החבורה לבער^ל את כל החמץ שברשותו כדי שלא להיכשל או להכשיל באיסור זה (מלבד איסור בל יראה ובל ימצא) ומ"מ אם עבר ושחט באיסור הפסח כשר^{לא}.

ט. הן השוחט והן הזורק את הדם והן המקטיר את אמורי הקרבן עוברים בלאו זה^{לב} אע"פ שאינם מבני החבורה^{לג} הנמנים על פסח זה, וי"א דאף המקבל והמוליך את הדם עוברים בלאו זה^{לד} (ובדבר בני החבורה עצמם אם עוברים בלאו ראה הערה בסעיף הקודם).

^{כד} שמות לד, כה.

^{כה} מתני' פסחים סג, א, ובר"מ פ"א מק"פ ה"ה.

^{כו} בפ"י הר"ש לכלים א, ח מבואר דדוקא אם נמצא החמץ בירושלים הר"ז עובר אבל אם נמצא החמץ מחוץ לירושלים אינו עובר בלאו זה, והרע"א בגה"ש וכן בתשו' קמא סי' קע"ו וכן הרש"ש שם תמהו ע"ד הר"ש מנ"ל חידוש זה, וכן הר"מ לא הזכיר דבר זה שאינו עובר אא"כ החמץ בירושלים, וכן מרן הח"ח בלקוטי הלכות פסחים שם לא הזכיר דעת הר"ש. כתב בשאג"א סע"ח דאפי' לסוברים דחמץ שלו שהוציאו מביתו ומרשותו אינו מוזהר עליו בבל יראה, לענין לאו דלא תשחט על חמץ כ"ע מודו דמוזהר בכה"ג ע"ש.

^{כז} פסחים שם, ר"מ שם (אבל אם היה חמץ לאדם אחר שאינו מבני החבורה, אזי אע"פ שהחמץ בעזרה ורואים אותו בעת השחיטה אין מוזהרין עליו, פסחים סג, ב), ובמאירי פסחים שם הוסיף דכמו"כ השוחט עובר אם יש חמץ ברשות מי שעומד לקבל את הדם או להוליכו או לזרוק או להקטיר את האמורין וכן מבואר בפ"י הריב"ן שם, אמנם בצל"ח שם וכן במנ"ח ריש מצוה פ"ט כתבו דפשוט שאין השוחט עובר אם יש חמץ ברשות הזורק או המקטיר דמה לו לשוחט אצלם, ועיין בזה בשער הקרבן פ"ח ס"ו.

^{כח} כ"פ הר"מ שם, ובמנ"ח פט, ג, כ' דאם היה לו חצי זית יתכן דעובר על איסור תורה דחצי שיעור לדעת כמה אחרונים, וע"ע בזה בשער הקרבן פ"ח סעיפים טו-יז בענין ב' חצאי זיתים בב' מקומות אם מצטרפים וכן ב' בני חבורה שיש להם כזית א' בשותפות, וע"ש בסעיף י"ח בענין מי שיש ברשותו חמץ נוקשה או תערובת חמץ, וכבר נסתפק בזה במנ"ח סק"ז שם.

^{כט} בפשוטו הכוונה דהשוחט עובר אפי' אם אין לו חמץ אלא רק לא' מבני החבורה של אותו הפסח יש לו חמץ וכן דעת רוב הפוסקים (ודעת התוס' דרק השוחט או הזורק וכדו' שהם העובדים והעושים מלאכת הקרבן הם העוברים בלאו זה, אבל בני החבורה שאינם עובדים אינם עוברים בלאו אפי' מי שהחמץ ברשותו, אבל מדברי רש"י והיראים נראה דכל בני החבורה עוברים בלאו זה כשיודעים שיש חמץ לא' מהם ראה בזב"ת פסחים שם) אמנם בזב"ת פסחים שם למד בדעת הר"מ בספר המצוות (ל"ת קט"ו) ובדעת החינוך מצוה פ"ט דרק מי שיש ברשותו חמץ עובר בלאו זה בין אם היה מעובדי עבודת הקרבן ובין אחד מבני החבורה הנמנים על הקרבן, ואין השוחט עובר אם אין ברשותו חמץ ע"ש וע"ע במנ"ח פט, יד שנראה שפירש דעת החינוך והר"מ באופ"א, וראה שער הקרבן פ"ח סעיפים ד-ה (וע"ש בענין חמץ של חולה וזקן שנתמנו על הפסח, וראה עוד מנ"ח פט, ו בדבר חמץ של קטן).

^ל ואפי' אם בדעתו לבער את החמץ אח"כ הר"ז עובר על לאו דלא תשחט, אפי' להסוברים דאינו עובר בכה"ג אבל יראה ראה שאג"א סי' ע"ח, ובשו"ת אבנ"ז או"ח ס"ס שי"ז, ובשער הקרבן סכ"א שם, ועע"ש בשער הקרבן בסעיף כ' בענין חמץ שנפלה עליו מפולת ובסעיף כ"ב בענין חמץ שקבל עליו אחריות. ועיין לעיל פ"ב סי"ח שיכול לקחת ממעות שהקדיש לקרבן פסח עבור הוצאות הביעור כיון שהם צורך הקרבן.

^{לא} כ"כ התוס' בפסחים שם דכן מבואר בתוספתא, וכ"פ הר"מ שם והלקוטי הלכות שם, ובחי' הרע"א הק' דבגוונא דהשוחט מזיד והוא אינו מבני החבורה אינו נעשה שלוחם דאשדל"ע, וממילא יפסל הפסח לפי ששחטו בלא שליחות ע"ש ועיין בזה בשער הקרבן פ"ח ס"ב בהערה.

^{לב} כן מבואר בגמ' פסחים סג, ב, ולכאורה נראה פשוט דאף הזורק והמקטיר עוברים כאשר יש חמץ לא' מבני החבורה, למאן דמחייב בכה"ג בשוחט, וראה שער הקרבן פ"ח ס"ה (ואם הזורק עובר באופן שיש כזית חמץ לשוחט יעויין בזה בשער הקרבן בס"ו בהערה).

^{לג} בירושלמי פ"ה ה"ז נח' בזה ר' יוחנן ור"ל ודעת ר' יוחנן דהשוחט עובר אע"פ שהוא אינו מבני החבורה וכן הסכמת הפוסקים.

^{לד} כ"כ המאירי והר"י מלוניל פסחים שם, אמנם בירושלמי שם איתא בהדיא דהמקבל והמוליך אינם מוזהרים בלאו זה וכ"פ הלקוטי הלכות שם, וראה שער הקרבן פ"ח ס"ב.

י. ההולך לשחוט את פסחו ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אם יש לו זמן לחזור לביתו ולבער את החמץ ואח"כ לחזור ולעשות את הפסח צריך לחזור לביתו, ואם אין לו מספיק זמן, אם עדיין לא הגיעה שעה ששית יבטל את החמץ שברשותו ודי בזה^ל, ואם נזכר אחר תחילת שעה ששית שכבר אי אפשר לבטל את החמץ^{לי} נחלקו הפוסקים אם רשאי הוא לשחוט את הפסח^{לז}.

גילוח צואר הבהמה

יא. יש לגזוז את הצמר מצואר הבהמה במקום השחיטה כדי שלא להכנס לחשש פסול חלדה הפוסל את השחיטה^{לא}, וכן בכדי שיהיה נוח לשחוט ולא תפגם הסכין^{לב}, ובעת הגזיזה יש לזהר שלא לפצוע את צואר הבהמה^{לג}.
יב. אם כבר הקדיש את הבהמה אסור לגזוז ממנה את הצמר אפי' לצורך השחיטה, ומ"מ מותר לתלוש את הצמר ביד לצורך השחיטה^{לד}.

^{לה} מתני' פסחים מט,א, וראה מג"ח פט,ה ובשאג"א סע"ח שהוכיחו משם שביטול מועיל שלא לעבור על לאו דלא תשחט, וכ"כ הפמ"ג בפתיחה להל' פסח ח"א פ"ב אות ב' (אמנם בראש יוסף פסחים דף ה,א כ' דלא מהני ביטול ללאו דלא תשחט וצריך לבעור מן העולם, וצ"ל לדבריו דמש"כ במתני' דיבטל את החמץ וישחוט הפסח הוא משום שבדיעבד מצות הפסח דוחה ללאו דלא תשחט, ובאמת הביטול מועיל רק ללאו דלא יראה ולא ללאו דלא תשחט), ולכאורה י"ל דאע"ג דביטול מועיל ללאו דלא תשחט אולי מדרבנן צריך ביעור בדוקא, וכל שיכול לבער ואינו מבער עובר מדרבנן אלאו דלא תשחט אע"פ שביטל (ואע"ג דבלא"ה עובר מדרבנן אבל יראה מ"מ נפ"מ לשוחט את הפסח ויש לא' מבני החבורה חמץ שביטלו ולא ביערו ואפשר עדיין לבערו כגון שהוא סמוך לעזרה ודו"ק) ונראה להביא ראיה לזה מדברי המל"מ ספ"ד מק"פ ש"כ דיכול להשתמש במעות שהקדישם לק"פ עבור הוצאות ביעור החמץ, ואי איתא דביטול לבד מהני ללאו דלא תשחט א"כ נמצא דהוצאות הביעור הם רק עבור לאו דכל יראה ואין בהם שום צורך לקרבן ואיך יוכל להשתמש במעות הפסח לצורך כך וז"ב.

^{לי} שמשעה ששית ואילך החמץ אינו ברשותו של אדם ואינו יכול לבטלו (ולענין לעבור עליו עשאו הכתוב ברשותו).

^{לז} במג"א תמד,יא פסק דאם נזכר אחר הזמן שכבר אינו יכול לבטל, חייב לחזור ולבער את החמץ אע"פ שיתבטל מן המצוה כיון שעובר בכל רגע אעשה דתשבתו, וכדבריו פסק המשנ"ב סק"ט שם וכ' דכן מבואר במהר"ם חלאווה פסחים דף מ"ט, ובפמ"ג שם איתא דדוקא משום עשה דתשבתו צריך לחזור לביתו אבל משום לאו דלא תשחט אמרינן יבא עשה דפסח שיש בו כרת וידחה ללאו, וא"כ אם נזכר א' מבני החבורה שיש לו חמץ בביתו יחזור הוא לבדו לביתו לבער את החמץ, ובני החבורה ישחטו עליו את הפסח ע"ש (ועיין לעיל בהערה מה שכתבנו בדעת הראש יוסף), וכן כתבו האחרונים בדעת האבן העזר או"ח שם שחלק ע"ד המג"א וכתב דאם א"א לו לבטל א"צ לחזור לביתו היכא דיתבטל מן המצוה, ועל כרחך דס"ל לאבן העזר דיבא עשה וידחה ל"ת דלא תשחט, עיין בזה בצל"ח פסחים דף מט,א, אמנם דעת הצל"ח עצמו דלא אמרינן בכה"ג עדל"ת ע"ש טעמו וע"ע בזה בתוס' רע"א למתני' פסחים פ"ג מ"ו, וע"ע בהג' החת"ס ובהג' הגר"ש אמסטרדם לשו"ע או"ח שם שדעתם כדעת הצל"ח, ולדעת הצל"ח וסיעתו צריך אותו אדם שיש לו חמץ בביתו למשוך ידיו מן הקרבן כדי שיוכלו בני החבורה לשחוט את פסחם (וע"ע בשו"ע או"ח תמד,ז דינים השייכים להלכה זו).

^{לח} כמבואר בשו"ע יו"ד כד,ח בהג"ה (ומש"כ הרמ"א צמר מסובך ע"ש בשמ"ח סי"ב שהוא לאו בדוקא, וכתב עוד שלא יסמוך על הבדלת הצמר לכאן ולכאן ועע"ש בתבו"ש).

^{לט} שו"ת דברי מלכאל ח"ג סמ"א (וע"ש בענין רחיצת הצואר במים להסיר כל לכלוך שיכול לפגום את הסכין).

^מ שבוה יכול להכנס לשאלות חמורות של "נקובת הושט" ראה שו"ע יו"ד ס"ס כ"ג בהג"ה.

^{מא} כ"פ השו"ע יו"ד שח,ג, ומשמע דאף בעזים שרי לתלוש ביד את השיער שבמקום השחיטה, וראה שעה"מ פ"ג מיו"ט ה"ג ש' דבשיער עזים שדרכו בתלישה אין היתר בכך (ונפ"מ במי שיש לו עז לפסחו), ועיין בזה בבאה"ל הל' יו"ט תצח, יג בד"ה לא ימרט.

יג. אם חל ערב פסח להיות בשבת והוא עדיין לא גזז את הצמר, אסור אפי' לתלוש את הצמר ביד^{מב}, ואפי' אם עדיין לא הקדיש את הבהמה ועדיין חולין היא, ועל כן אם שכח לגזוז מערב שבת יזהר לפנות היטב את הצמר בידו לצידי צואר הבהמה כדי להכין מקום לשחיטה^{מג}.

הבאת הבהמה לעזרה

יד. אע"פ שביקר את הקרבן ד' ימים קודם יום השחיטה, חוזר ומבקר^{מד} את הקרבן קודם יציאתו לבית המקדש^{מה} לראות שלא נפל בו מום בינתיים^{מו} וראוי הוא להקרבה^{מי}.

טו. יזרז את עצמו להקדים ולבוא לביהמ"ק להיות מן הראשונים שנכנסים לשחוט את הפסח (להלן בפרק ד' יתבאר שהפסח נשחט בשלוש כתות אחת אחר השניה, וכת השלישית קראוה חז"ל כת עצלנות^{מז}).

טז. אין צורך שיבואו כל בני החבורה לעזרה, ויכולים לשלוח^{מט} את פסחם ביד אחד מבני החבורה (או אפי' ביד שליח שאינו מבני החבורה), ומ"מ יראו לשלוח מספיק אנשים כדי שלא תתעכב מלאכת ההפשט והוצאת האימורין והבאת הבהמה חזרה לירושלים.

^{מב} כ"פ בשו"ע או"ח תצח, יב, וע"ש במג"א שנתקשה בדברי השו"ע, דמדברי הפוסקים משמע דמאן דאוסר לתלוש ביד בכוונה ביו"ט אוסר אף בבהמה קדושה, ומאן דמתיר מתיר בתרוויהו, וא"כ המחבר שהתיר תלישה ביד בכוונה בבהמת הקדש לצורך השחיטה אמאי החמיר בזה בבהמת חולין ביו"ט, וְת"י המג"א דס"ל לשו"ע מדרנפשיה להחמיר טפי בבהמת חולין ביו"ט מבהמת הקדש (וע"ש במחה"ש בטעם הדבר).

^{מג} מחצית השקל שם (ע"ד המג"א סקכ"ג), ואם יש שם צמר מסובך וא"א לפנותו בלא לתלוש מתיר המשנ"ב תצח, סה לתלוש בידו אם לא היה לו פנאי לעשות כן בעיו"ט, ויל"ע בנידו"ד אם יש להתיר כמו"כ בע"פ שחל בשבת עבור מצות הקרבת הפסח, דיתכן דשבת חמירא טפי מיו"ט וצ"ע.

^{מד} כן איתא במשנה דתמיד ג, גבי קרבן תמיד, דאע"פ שהוא מבוקר מבערב מבקרין אותו לאור האבוקות, וביקור זה הוא מלבד ביקור ד' ימים שהם קודם יום השחיטה כמו שנתבאר לעיל (וראה חזו"א או"ח סי' קכד לדף צו, א שאפשר שדין זה הוא מדרבנן ואפשר שנוהג אף בכל הקרבנות מלבד תמיד ופסח), וכן מבואר בגמ' עירובין דף קג, א שהיו מבקרין את הפסח אף בע"פ אפי' כשחל בשבת.

^{מה} כן מבואר בגמ' עירובין שם וכתב רש"י (בד"ה אלא אמר רב יוסף) דכאו"א מבקר פסחו ומתקנו בביתו ואח"כ מביאו למקדש, ולכאורה היו מבקרים בביתם ולא בעזרה כי הוא יותר נוח וכן אם תימצא הבהמה פגומה יביאו אחרת, ומ"מ פשוט שאם רצה יכול לבקרה בביהמ"ק.

^{מו} וע"ש בסוגיא דעירובין דאם מצא יבלת בבהמה וחל ע"פ להיות בשבת (שאסור להסיר יבלת בשבת משום איסור גזוז) מאי תקנתיה, ועיין בר"מ פ"א מק"פ הי"ח.

^{מי} ונראה מדברי הפוסקים דביקור זה אינו לעיכובא כיון שכבר ביקרו ד' ימים קודם יום השחיטה (אמנם במאירי סוכה מב, א כ' דביקור זה הוא לעיכובא אע"פ שהיה מבוקר קודם לכן וכעת לא מצאתי לו חבר), אמנם אם לא ביקרו כלל לא קודם יום השחיטה ולא ביום השחיטה י"ל דהשחיטה פסולה לכ"ע, אף לדעת הסוברים דביקור ד' ימים אינו מעכב, דלכל הפחות צריך לבקרו פעם אחת לראות שאינו בע"מ, וכ"כ בשו"ת תורת חסד או"ח סי' כ"ג ובספר הר אפרים על המכילתא פר' בא (וביארזו בזה דברי ר' יוסי המובאים בברייתא בגמ' סוכה מב, א) ועיין בזה היטב במנחת אברהם עמ"ס מנחות מט, ב, אמנם דעת המנ"ח מצוה ה' סק"ב דאפי' אם שחט בלא ביקור כלל ואף אחר השחיטה לא השגיח לראות אם היה בו מום, הקרבן כשר, וע"ע במשך חכמה פר' ויקרא עה"פ תמים יקריבנו.

^{מז} פסחים סה, א דהו"ל לזרוזי נפשיהו.

^{מט} ומ"מ בודאי מצוה בו יותר מבשלוחו.

^נ ולשיטת הפוסקים דהשוחט את הפסח צריך להיות שלוחם של בני החבורה, צריכים בני החבורה למנות את ההולך לשחוט, ולהלן בפ"ד דיני השחיטה עוד נדבר בזה בעז"ה.

יז. החל מחצות^{נא} היום ואילך^{נב} (שהוא זמן הראוי להקרבת הקרבן) הרי הוא כעין יו"ט^{נג} וחל איסור עשיית מלאכה^{נד} על כל מביאי הקרבן^{נה} אפי' אותם שאינם הולכים לעזרה, אבל הטמא והנמצא בדרך רחוקה שאינם עושים את הפסח מותרים במלאכה, ויש מי שאוסר^{נו}.

יח. קודם היציאה לעזרה ראוי לקשור אל הבהמה איזה סימן, שאם תתערב בבהמות אחרות יידע להבחין איזה בהמה היא שלו (ואם נתערבה באחרות ואינם יודעים להבחין^{ני} איזה בהמה שייכת לכל חבורה ראה הערה^{נכ}), וכמו כן ראוי לקושרה בחבל לשומרה בדרך שלא תברח ותבוא לידי קלקול ופגם, ואם הבהמה כבר קדושה שאסור להניח עליה משא שאינו לצרכה, וכן בבהמת חולין כשחל ע"פ להיות בשבת והוא צריך להוליכה דרך כרמלית וכדו', ראה הערה^{נט}.

נא ואם הביא קרבן חגיגת י"ד קודם חצות (לדעת הסוברים שזמן הקרבתו הוא קודם חצות ראה להלן בדיני קרבן חגיגה) ראה תורת הקרבנות פמ"ד ס"ד בהערה אם נאסר במלאכה מתחילת היום. כמו כן יש מקומות שנהגו להחמיר לאסור המלאכה כל יום י"ד מנה"ח ואילך (ועיין בתד"ה שתי בפסחים יד, א שכתבו משמיה דהירושלמי דירושלים היא מקום שנהגו בו איסור כל יום י"ד לפי שמתקבצים שם בנ"א אף ממקומות שנוהגים בהם איסור, ועיין במג"א תסח, יב שהביא דברי התוס').

נב ואפי' אחר הקרבת הקרבן, כן נראה דעת רוב הפוסקים, ראה תורת הקרבנות סי"ב שם.

נכ וראה עוד בספר תורת הקרבנות פמ"ד בענין שאר דינים הנוהגים בזמן הקרבת הקרבן.

נד י"א דאיסורו מה"ת וי"א מדרבנן (ראה תורת הקרבנות סי"ב שם) ובמשנ"ב ריש סי' תס"ח נקט כדעת הסוברים שהוא מדרבנן, וראה תורת הקרבנות סעיפים יח-כא דאיסור המלאכה הוא כעין חול המועד ולא כעין יו"ט, ואפי' קיל טפי מחוה"מ לענין כמה מלאכות יעוריי"ש כל פרטי הדינים בזה.

נה ראה דרך חכמה למרן הגר"ק שליט"א פ"ו מכלה"מ סקמ"ב.

ני הצ"ח פסחים נ, א למד בדעת התוס' שם שחז"ל גזרו איסור מלאכה על כל ישראל כיון שהרוב עוסקים בהקרבת הפסח, אמנם יעוריי"ש במצפ"א שביאר דברי התוס' באופ"א וממילא נדחה חידושו של הצ"ח וכ"כ הגרי"א ספקטור בשו"ת באר יצחק אה"ע ס"ח ענף ו', וכן דעת המהר"ל צינץ באלף המגן ריש סי' תסח שהטמא והנמצא בדרך רחוקה אינם אסורים במלאכה (ואע"פ שי"א שאיסור המלאכה בע"פ אינו מטעם הקרבת הקרבן מ"מ העיקר כדעת הפוסקים שהוא מחמת הקרבת הקרבן כמש"כ בבאה"ל ריש סי' תס"ח וא"כ יש להקל בטמא ובמי שהיה בדרך רחוקה).

נכ ואם יש עד אחד שמעיד שבהמה זו שייכת לחבורה פלונית ראה חזון יחזקאל על תוספתא דפסחים ה, י.

נז הנה בדין זה יש להבחין בין ב' אופנים, אופן האחד הוא שכל הבהמות שנתערבו הם עדיין חולין ואופן השני שכל הבהמות שנתערבו כבר הוקדשו לפסח, והנה אופן הראשון אינו כ"כ מסובך רק צריך שכל חבורה תמשוך בהמה אחת מן התערובת ותקנה אותה בקנין המועיל, אבל באופן השני הפתרון יותר מסובך וצריך לדעת בזה כמה פרטי הלכות בדיני המינוי ומשיכת ידיו מן המינוי, ונתבאר פרטי הדינים בגמ' פסחים ס"פ מי שהיה, ועל כן בכל מקרה של תערובת יעשו שאלת חכם כיצד יש לתקן את הדבר (וראה שער הקרבן סוף פ"ה), ודע דאם עברו ושחטו כך את הפסח כשהוא בתערובת, אפי' אם יכוונו בעת השחיטה עבור מי ששייכת לו בהמה זו אינם יוצאים יד"ח כיון שהפסח אינו ראוי לאכילה (דכ"א מסופק בו דלמא הוא שייך לחבורה האחרת ואין הפסח נאכל אלא לבני החבורה) כמבואר בגמ' דף פח, ב.

נט בענין קשירת חבל לבהמה לשומרה איתא בגמ' שבת נב, א אמר רב כל נטירותא יתירא בבהמה משאוי הוא ואסורה הבהמה לצאת כך בשבת, ונפסק בשו"ע או"ח שה"ז דפרה ושור אין יוצאים בחבל שבצוארם דאינם צריכים שמירה, אבל עגלים מותרים לפי שהם מורדים בקל, ולכאורה טלאים אינם כעגלים ואסורים לצאת בחבל. והנה שם בגמ' מקשינן עליה דרב מברייטא דאם קשרה לפרה אדומה במוסירה כשירה, ואי ס"ד דמוסירה משאוי הוא (כיון שהוא נטירותא יתירא) אמאי הפרה כשירה הרי עליה עול (ובשאר קדשים אסור לעשות כן משום עבודה בקדשים) ותיצרו בגמ' ג' תירוצים, אביי אמר במוליכה מעיר לעיר (שבכ"ה ג' אין המוסירה חשובה שמירה יתירה) רבא אמר שאני פרה דדמיה יקרין ואצלה אי"ז שמירה יתירה, רבינא אמר במורדת שהיא בורחת לכאן ולכאן ואצלה אי"ז שמירה יתירה, ולהלכה פסק הר"מ פ"א מפרה ה"ז כתיורצא דרבינא דדוקא במורדת שרי לקושרה (וכן נראה מדברי הכס"מ שם דהר"מ פסק רק כרבינא וכן כתבו החזו"א פרה ס"ב ב' ובשו"ת דובב מישרים ח"ג סנ"ז ובדעת יוסף פרה ב, ד ובנחל איתן ס"ט ס"ה סק"ג, אמנם במים חיים הו"ד בספר הליקוטים לר"מ שם כתב דאף דעת הר"מ דכל האוקימתות אמת להלכה) אבל בהג"א שבת שם (פ"ה ס"א) פסק דכל האוקימתות נכונות להלכה, וא"כ בנידוד בבהמה שכבר הקדישוה ומוליכין הבהמה מי-ם לביהמ"ק

יט. אם חל ערב פסח להיות בשבת והבהמה עדיין קטנה ואינה יכולה להלך ברגליה עד העזרה, אסור להרכיבה על כתיפו^ט אם הולך דרך כרמלית וכדו'^{סא}, וכן אם היתה בהמתו מחוץ לתחום שבת (דהיינו מחוץ לאלפיים אמה מן העיר) אסור להביאה מחוץ לתחום לצורך ההקרבנה, דמאחר שיכל לעשות פעולות אלו מבעוד יום לא התירו לו חכמים לעשותם בשבת (וי"א דמותר לטלטל הבהמה דרך כרמלית וכדו' ורק דרך רה"ר אסור, וכמו"כ מותר להביאה מחוץ לאלפיים אמה ורק מחוץ ל"ב מיל אסור להביאה^{סב}), ובענין טלטול סכין השחיטה בשבת ראה מה שכתבנו לעיל בסעיף ז'.

כ. טוב להשקות את הבהמה סמוך לשחיטה^{סג}, וכמו כן ראוי לנקותה מכל טינוף קודם שיביאנה לעזרה, דאין זה מכבוד העזרה ומכבוד הקרבן שיהיה מלוכלך^{סד}.

דדמי למוליכה מעיר לעיר יהיה תלוי הדין במח' הר"מ וההג"א הנ"ל כל זמן שהבהמה אינה מורדת (וסתם עז י"א דהוי כמורדת ראה חי' הרשב"א שבת שם וברה"מ פ"כ משבת הי"א, אמנם בא"ר שה"א איתא דעז אינה כמורדת), ומ"מ אפי' להג"א מיד כשיגיע להר הבית יצטרך להסיר החבל דאז הוא יהיה כבר כמשאוי, ואולי י"ל דמפני ריבוי האנשים והבהמות אין החבל חשוב כנטיירותא יתירה אפי' בהר הבית, ויתכן עוד דאפי' הר"מ יודה לזה וצ"ע. **ובענין בהמת חולין** ומוליכה בשבת לביהמ"ק דרך כרמלית וכדו' תלוי ג"כ במח' הר"מ וההג"א הנ"ל, אלא דבזה יש לצרף דעת המתירין משאוי בהמה בכרמלית (ראה משנ"ב שה"מג דמביא דעת האוסרים ודעת המתירים ולא הכריע ביניהם). **ובדבר קשור של סימן** לקשור לבהמה של הקדש שיכירוה אם תתערב באחרות, ראה שו"ת חת"ס חיו"ד סי' שה (הו"ד בפ"ת יו"ד שח"א) דמותר לקשור רצועה קטנה בככור כדי שלא יכשלו בו (וכן מתיר לצאת בהאי רצועה אפי' לכרמלית ע"ש) וע"ע בגבורת ארי יומא מא, א (בד"ה בראש) בענין לשון של זהורית שבראש השעיר, שכ' דרצועה קלה אין בה משום עבודה בקדשים.

^ט בענין טלטול הבהמה בשבת שלא לצורך ההקרבנה מבואר בתוס' שבת קיז, א (בד"ה הכא) דהבהמה מוקצה בשבת ואסורה בטלטול (ועיין בזה בדרו"ח מכת"י לרע"א עמ"ס ביצה כ, ב מש"כ בזה בענין כל קדשים הקרבים בשבת יו"ט), אמנם יתכן דהתוס' אזלי בזה לשיטתם כמו שכתבו בסוכה מב, ב דלולב מוקצה הוא אע"ג דחזי למצוה, ולמעשה נהגו דלא כהתוס' וכמש"כ החזו"א או"ח מט, ט וש"פ (וע"ע במשנת רע"א בענייני מוקצה בהאיר יוסף סי' ע"ד שכ' לחלק בין לולב לבהמה).

^{סא} כן איתא במתני' פסחים סה, ב דהרכבתו והבאתו מחוץ לתחום אינם דוחין את השבת וע"ש במאירי דמתני' מיירי אפי' בכרמלית וכ"נ משו"ת הרי"ד סי' פ"ח, ומש"כ רש"י דמתני' מיירי ברה"ר וכמ"ד דחי נושא את עצמו אפי' בבהמה, נראה דהיינו משום דבגמ' עירובין קג, א איכא מ"ד דמתני' מיירי באיסור דאו' וכפי שיתבאר, וע"כ הוצרך רש"י לאוקמי מתני' ברה"ר, אבל למ"ד דאפי' שבות דרבנן אינו נדחה הכא נמי טלטול בכרמלית אינו נדחה (וכ"נ מדברי התוי"ט שם דדברי רש"י הם לאו בדוקא) וכ"נ מפשטות דברי התוס' דף סו, א בד"ה תוחב ע"ש במהרש"א ובצל"ח וכ"כ בשו"ת דברי מלכאל ח"א או"ח ס"ה.

^{סב} בגמ' עירובין דף קג, א איכא חד מ"ד דמוקי למתני' באיסור דאו', וכן פי' הר"מ בפיהמ"ש פסחים שם, וראה פי' המהריק"ו פ"א מק"פ הי"ח שדעתו שם שכן פסק הר"מ למעשה דרק איסור דאו' אינו נדחה, ועל כן ליכא איסור רק במביא דרך רה"ר (ולהלכה לא אמרינן חי נושא את עצמו בבהמה כמו שפסק הר"מ פי"ח משבת הט"ז), ומתני' אזלא כמ"ד תחומין דאו' או במביא מחוץ ל"ב מיל שלדעת הר"מ בכה"ג לכ"ע איכא איסור תחומין מדאורייתא ע"ש.

^{סג} ראה הגמ' פסחים כ, א ושם ברש"י שהיה רגילות להעביר את הקרבנות בנהר כשמביאם לעזרה כדי להשקותם סמוך לשחיטה, וכן איתא בשו"ע יו"ד לט, יב גבי שחיטת חולין (וכתב הפמ"ג שם שטוב להשקותה מים צוננין) וע"ש בש"ך סקל"ב שיש בזה ב' תועלות, חדא שיהא העור נוח להפשט (ובודאי שבקרבן פסח הוא דבר הנצרך מאוד שיהיה אפשר להפשט בזריזות ולא להתעכב, וכן בכה"ג שהעור נוח להפשט לא נפלט מן הבשר ביחד עם העור) ועוד יש תועלת בהשקאת הבהמה שע"י כך מתנתקים רירים מעל גבי הריאה ובוזה נמנעים משאלות מיותרות ומחששות של סירכות בריאה, אמנם בשו"ת חת"ס יו"ד סל"ט איתא דבגדיים וטלאים בני שנתן א"צ להשקותם משום סירכות לפי שאין סירכות מצויות בהם וא"כ בק"פ לא שייך טעם הנ"ל, וע"ע בשו"ת עין יצחק יו"ד ס"ט ענף ב' דכ' דאסור לכוין להשקות קרבן תוך שנתו עבור הסרת הסירכות כמו שאסור למעך בסירכות שלו, ומ"מ אם משקה לתועלת ההפשט מותר.

^{סד} כ"נ פשוט, וראה בסידור בית יעקב לגר"י עמדין וצ"ל שמביא עדות מנציב רומאי שכתב שהיו מעבירים הבהמות בנחל סמוך לירושלים כדי לרחצן ולנקותן מכל לכלוך, וכ"כ בשו"ת דברי מלכאל ח"ג סמ"א על דברי הגמ' פסחים כ, א הנ"ל, שהיו מעבירים את

כא. ישנם כמה וכמה פרטי הלכות הנוהגות באדם הנכנס להר הבית וכן בנכנס לעזרה, ואין כאן המקום לפרטם כי אינם מדיני הקרבן עצמו, וחייב כל הנכנס להר הבית ולעזרה לדעת היטב כל ההלכות הנוהגות במקום מקודש זה.

הקדשת הבהמה לקרבן

כב. סמוך לשחיטה ככל האפשר יקדיש את הבהמה לשם קרבן פסח עבורו ועבור כל בני החבורה^{טו}, ויאמר הרי זה לפסחינו או הרי זה פסחינו וראה הערה^{טז}, ויכול להקדיש את הבהמה אף בתוך העזרה^{טז}.

הבהמות בנהר משום הקריבהו נא לפחתך וכו', וע"ע בספר תבנית היכל פ"ב סעיף י"ב שכתב דהיה מקוה מים סמוך להר הבית שבו היו מנקים את הבהמות מן הלכלוך.

^{טו} והנה יש להעיר כאן הערה חשובה, דידועים דברי המהרי"ט בתשו' ח"א סי' קנז דא"א להקדיש ע"י שליח (ואע"ג דהרבה אחרונים חולקים על זה, כמו"כ הרבה אחרונים נקטו כהמהרי"ט ראה תורת הקרבנות פ"ב סמ"ב ובדואי יש לחוש לדברי המהרי"ט), וא"כ היאך יקדיש אדם אחד עבור כל בני החבורה השותפים בגוף הבהמה, ובשו"ת חת"ס או"ח סי' קטז וכן בנדרים זריזין לגר"ש קלוגר בחלק התשו' דף עב,א כתבו דשותף ודאי יכול להקדיש עבורו ועבור שאר השותפין אפי' לדעת המהרי"ט {וע"ע בחת"ס חיו"ד סי' שכא שכ' לחדש דבקרבן חובה מודה המהרי"ט דאפשר להקדיש ע"י שליח, ובדברי החת"ס שם מתבאר ח"י נוסף, דלשיטת המהרי"ט כשם שא"א להקדיש ע"י שליח כמו"כ אין אדם יכול להקדיש בהמתו עבור חבריו שאף הפרשה זו היא מדין שליחות, אמנם דעת הרבה פוסקים (ראה תוה"ק שם) דבכה"ג שהבהמה היא ממון המקדיש ודאי מודה המהרי"ט שיכול להקדישה עבור חבריו, ולפי"ז יש **עצה פשוטה בנידון דידן**, שלא יקנו בני החבורה חלק בבהמה קודם ההקדש ותהיה הבהמה כולה שייכת למקדיש והוא יקדיש עבור כולם}, ואפי' לדעת החת"ס והגר"ש ק"ה הנ"ל אם שלחו בני החבורה את הבהמה ביד שליח שאינו מבני החבורה לא יוכל השליח להקדישה בעבורם, וא"כ יצטרכו בני החבורה להקדישה בעצמם קודם שישלחוה ביד השליח (וראה אמר"ב הל' נדרים סכ"ו שעבד ודאי יכול להקדיש עבור רבו, ועע"ש שאם עשו את השליח לשחוט את הקרבן ולא רק להקדישו דמהני אפי' לדעת המהרי"ט ע"ש הטעם).

^{טז} בגמ' נדרים ו,א מבואר דאם אמר "הרי זו חטאת" הר"ז כאילו לא אמר כלום אע"פ שבאמת הוא מחוייב חטאת, דלשון זה הוא לשון נדבה וצריך לומר לשון שיתפרש ממנו שהוא לחובתו, ולכאורה כך הוא הדין בכל קרבן חובה שאינו בא בנדבה שצריך להקדישו בלשון המועיל, ועיין בגמ' חולין מא,ב דלשון "לשם חטאתי" הוא בודאי לשון המועיל דמשמע שהוא עבור חובתו, ובפוסקים יש מח' גדולה בענין זה אם סגי שיאמר הרי זו חטאתי דהעיקר הוא תוספת היו"ד שבתיבת "חטאת" או דצ"ל הרי זו לחטאתי שאז הוא כמו לשם חטאתי, או שמא מספיק לומר "לשם חטאת" בלא תוספת יו"ד דהעיקר הוא במה שאומר "לשם" יעויין בזה בשו"ע יו"ד סי' ה' ס"א ושם בט"ז סק"ד ובש"ך סק"ו ובשאר נוס"כ וע"ע בזה בתורת הקרבנות פ"ב ס"ח בסיכום שיטות הפוסקים בהלכה זו, והנה בר"מ פ"א מק"פ הי"ט משמע דלשון הרי זה פסח הוא לשון המועיל בק"פ וצ"ע מאי שנא ק"פ מקרבן חטאת דשניהם אינם באים בנדבה, וע"ש בתוה"ק מש"כ בזה בשם הגר"ד לנדרו שליט"א וצ"ע למעשה.

^{טז} כדאיתא בגמ' פסחים סו,ב אמרו עליו על הלל מימיו לא מעל אדם בעולתו אלא מביאה חולין לעזרה ומקדישה, ואע"ג דאסור להכניס חולין לעזרה, כ' התוס' שם (וכן דעת הרבה ראשונים) דרק כשעושה איזה פעולה שהיא כעין עבודה אסור להכניס חולין לעזרה, אבל להכניס סתם שרי, ואע"ג דהרבה ראשונים סברי דאסור להכניס חולין לעזרה אפי' כשאינו עושה בהם שום מעשה כעין עבודה (ראה דברי הר"מ שחיטה ב,ג), אילה"ק עליהו מהלל, דכיון דמכניס את הבהמה כדי להקדישה ולהקריבה ואינו מכניסה סתם אין בזה איסור, כן תירצו התוס' במנחות פא,א כפי שהבין בדבריהם המל"מ שחיטה ב,ג {וע"ש במל"מ שנתקשה בדברי התוס' ביצה כב, דאמרינן שם בגמ' דבבא בן בוטא הביא כל צאן קדר שבירושלים והעמידן בעזרה ואמר כל מי שרוצה להביאן לקרבן ביו"ט ולסמוך יבוא ויסמוך (דרצה לקבוע הלכה כהלל שסומכין על הנדרים והנדרות הקרביין ביו"ט), והק' התוס' דהלא אין מביאין חולין לעזרה, ותי' דהעמידן בהר הבית, והק' המל"מ דלמה לא תירצו דלצורך הקרבתם שרי להכניס חולין ונשאר בצ"ע (ולענ"ד יש לתרץ דשאני התם דמאן ימר דירצו כל ישראל להביאם לקרבן וא"כ נמצא דמכניס חולין בעזרה, שו"ר שכ"כ בספר עיני אברהם פ"י ממעה"ק הי"א)}, וע"ע בריטב"א חולין קל,א דכל שאינו עושה מעין עבודה ליכא איסור להכניס חולין אלא רק מדרבנן, וחכמים

כג. אפילו אם חל ערב פסח להיות בשבת יכול להקדיש את הבהמה בו ביום^{סח}, ואפי' לכתחילה יכול להשהות את מעשה ההקדש לשבת^{סט}.

כד. אחר ההקדש אסורה הבהמה בגיזה ובעבודה ועל כן צריך ליזהר שלא להניח עליה שום חפץ שאינו לצורכה, וכן שלא להישען עליה (ועיין לעיל בסעיף י"ח בענין החבל המיועד לשמירתה).

התירו כל שהוא לצורך ע"ש. אמנם הר"ן בנדרים ט, ב (בד"ה מביאה) כ' דהלל לא התיר להביא חולין לעזרה אלא בפתח העזרה מבחוץ היה מקדיש את הבהמה, ומ"מ כיון ששאר פוסקים חולקים ע"ד הר"ן יש להקל כוותיהו.
^{סח} כן מבואר בגמ' פסחים שם דחובות שקבוע להם זמן לבו ביום מותר להקדישן אפי' בשבת (ובירושלמי פ"ח ה"ג נח' בזה אמוראי ע"ש).

^{סט} כ"כ במלאכת שלמה ביצה פ"ה מ"ב ובמרכה"מ פ"ט משבת ה"ח, וכ"כ בשו"ת שו"מ מהדו"ק ח"א סי' ס"ג ובשו"ת משיב דבר סי' פ', ובערה"ש העתיד קדשים סי' קפ"ג סי"ד דכיון דיש צורך להמתין עם ההקדש עד סמוך לשחיטה התירו חז"ל להקדישו לכתחילה אפי' בשבת, אמנם בראש המזבח זבחים ו, ב כ' דלכתחילה יש להקדיש הקרבן מע"ש.

פרק ד - שחיטת הפסח וזריקת דמו

שתי מצוות נצטוו ישראל בדבר קרבן הפסח^א, האחת היא הקרבת הקרבן ביום י"ד בניסן אחר חצות היום, שיהא הקרבן קרב בעד כל המחויב בדבר והיא מצוה שיש בה כרת שהמבטלה במזיד הריהו ענוש כרת, והשנית היא אכילת כזית מן הפסח בליל ט"ו בניסן והיא מצוה עשה כשאר מצוות ואין בה ענוש כרת.

כאמור מצות הקרבת הקרבן היא שיהא הקרבן קרב בעדו (דהיינו שיהיה לו חלק בקרבן כפי שנתבאר באריכות בפרק ב') ומיד כשנעשו בקרבן ארבעת עבודות המתיר בהכשר (שחיטה, הולכה, קבלה, זריקה) כבר יצאו בעלי הקרבן יד"ח המצוה^ב ופטורים מלהביא פסח שני, אפי' אם יארע להם אונס לאחר מכן ולא יוכלו לאכול את הפסח ולקיים את מצות האכילה.

בפרקים הבאים (פ"ד-ה) נעסוק בדיני מצות הקרבת הפסח, ואילו דיני מצות אכילת הפסח יתבארו להלן בפרק ט'.

זמן שחיטת הפסח

א. הפסח נשחט אחר הקרבת התמיד של בין הערביים^י ואחר הקטרת הקטורת של בין הערביים והטבת הנרות^ז (וכן מנחת התמיד וחביתי כה"ג ונסכים קרבים קודם לפסח^ח), ובדיעבד אפילו אם שחט וזרק את דם הפסח קודם שחיטת

^א כן מבואר בספר המצוות לר"מ עשין נ"ה – נ"ו, ובחינוך מצוות ה'–ו', ובבה"ג עשין ע"ז–ע"ח, ובסמ"ג עשין רכג, רכה דהם ב' מצוות נפרדות ע"ש בדבריהם (אמנם בחי' הגרי"פ עשין מ"ז כ' בדעת רש"י ובדעת הרס"ג דהכל מצוה אחת ע"ש).

^ב ואע"ג דאיכא ג"כ הקטרת אמורי הפסח, הקטרה לא מעכבא כפרה, ובס"ד יתבארו דיני ההקטרה בפרק הבא.

^ג מתני' ריש פרק תמיד נשחט, והטעם מבואר בגמ' נט,א דיאחור הפסח שנא' בו ערב ובין הערביים מן התמיד שנא' בו רק בין הערביים, וכ"פ הר"מ פ"א מק"פ ה"ד (ובפ"א מתמו"מ ה"ג כ' הר"מ דהפסח נשחט אחר התמיד לפי שא"א שישחטו כל ישראל את פסחיהם בשתי שעות, ונתקשו האחרונים למה הוצרך הר"מ לטעם אחר מטעם הנזכר בגמ').

^ד בגמ' שם יש בזה מח' אם הפסח קודם לקטורת ולנרות או מאוחר להם, ופסק הר"מ הנ"ל כמ"ד דקטורת ונרות קודמין לפסח ע"ש בנו"כ למה פסק הר"מ כהך מ"ד (ולשון הר"מ שם דאחר שמטיבין את הנרות מתחילין לשחוט את הפסחים ובגור אריה יהודה דיני פסח ס"ו סק"א ר"ל דדוקא הטבת הנרות קודמת לפסח אבל לא הדלקת הנרות, אמנם במשאת משה פסחים סע"ג דחה דיוק הנ"ל, וכן מפורש ברש"י דף נח,ב דנרות המוזכרים בברייתא היינו הדלקת הנרות), וכ"פ הסמ"ג עשין רכ"ג והלקוטי הלכות פסחים שם.

^ה כ"כ האחרונים ראה או"ש וישועות מלכו הל' ק"פ שם, וכ"כ בפנ"י פסחים שם (אלא שנתקשה איך היו מספיקים בשעה א' לעשות כל זה), וראה חזו"א מנחות ס"ל סק"ז וכן סל"ו סק"ה, ונח' הראשונים בסדר ההקדמה די"א דהיו מקריבים את מנחת התמיד והחביתין אחר הקטורת ואחריהם הנסכים ולבסוף הנרות, וי"א דאחר קטורת ונרות היו מקריבים את המנחות והנסכים ראה שעה"ק במילואים סכ"א, ודעת החזו"א הנ"ל כדעה ראשונה (וראה מק"ד סל"ב סק"ו דנסתפק דלמא בבין הערביים היו מקריבים את מנחת החביתין קודם הקטורת, ורק מנחת הנסכים היתה נעשית אחר הקטורת).

התמיד יצא יד"ח¹ ובלבד שישחט אחר חצות² יום י"ד בניסן (וראה הערה כיצד יש לנהוג לכתחילה באופן ששחט את הפסח קודם התמיד³).

ב. זמן שחיטת התמיד של בין הערביים בי"ד בניסן⁴ היה בחלוף שבע ומחצה שעות (זמניות) מתחילת היום, ותחילת שחיטת קרבנות הפסח החלה בחלוף שעה⁵ (זמנית) אחת דהיינו בשמונה ומחצה, ויכולים לשחוט עד סמוך⁶ לשקיעת החמה⁷, וכאשר חל י"ד בניסן להיות בערב שבת (שצריך לגמור כל הכנתו לצליה ולהכניסו לתנור קודם שקיעת החמה, לפי שאין צליית הפסח דוחה את השבת) מקדימים לשחוט את התמיד בשש ומחצה ומתחילים בשחיטת הפסח בשבע ומחצה⁸.

¹ מתני' דף סא, א וכו' פ"ה הר"מ הנ"ל.

² כן מבואר במתני' שם דאם שחטו קודם חצות הר"ז פסול, וכן פסק הר"מ (ומן התורה זמנו מחצות ואילך, דמחצות היום ואילך מתחיל זמן דבין הערביים, ראה טושו"ע או"ח סי' תנח ושם במשנ"ב וראה פר"ח או"ח סי' רלג ושם בפמ"ג א"א סק"ב, וכן במנ"ח ה, ודלא כמש"כ הח"י ועוד פוסקים בסי' תנח שם דזמנו הוא רק משש ומחצה, וראה עוד שער הקרבן פ"ז ס"א).

³ דבר זה מבואר במתני' שם דאם קדם ושחט הפסח יעמוד ויהא ממרס בדם הפסח (שלא יקרוש הדם) וימתין עד שיזרוק את דם התמיד ואח"כ יזרוק את דם הפסח { וכתב בהר המריה ריש הל' ק"פ אות י"ג משמיה דהירושלמי פסחים פ"ה ה"ג (אליבא דפי' קרבן העדה שם) דמיד אחר זריקת דם התמיד יכול לזרוק את דם הפסח וא"צ להמתין עד אחר הקטרת אברי התמיד, ועיין בזה בחזו"א מנחות לג, יב, וע"ע בישועות מלכו הל' ק"פ א, ד, דאם שחט קודם לנרות א"צ להמתין ולמרס }, ובגמ' זבחים צא, א מבואר דהני מילי היכא דכבר נשחט התמיד בשעה שבא לפנינו לשאול מה לעשות, דאז צריך להמתין עם זריקת דם הפסח, אבל אם עדיין לא שחט את התמיד אינו צריך להמתין כל כך עבור זריקת דם הפסח, אמנם הר"מ העתיק דברי המשנה והשמיט דברי הגמ' דזבחים הנ"ל ויש אחרונים שכתבו בדעתו דס"ל דלעולם ממתין עם זריקת דם הפסח כיוון שבדין צריך לעשותו אחר התמיד ראה פי' הר המריה הנ"ל וראה שער הקרבן פ"ז ס"ג בהערה.

⁴ ובכל השנה כולה זמנו בשמונה ומחצה, ומשום עשיית הפסח מקדמין ליה בשעה חדא, מתני' דפסחים נח, א.

⁵ כן היה נצרך שיהיו זמן של כשעה עבור סדר הקרבת התמיד ואיבריו, והקרבת מנחה ונסכים וקטורת ונרות כמש"נ.

⁶ א"ע"ג דמעיקר הדין יכול לשחוט עד שקעה"ח, מ"מ הרי צריך אף לזרוק את הדם קודם שקעה"ח, וע"כ צריך לסיים השחיטה כמה דק' קודם השקיעה.

⁷ והיינו שקיעת גלגל החמה, כן מבואר בפסחים דצ"ג בסוגיא דדרך רחוקה כפי שבארנו לעיל פ"א סי"ג יעו"י"ש, וכו' פ"ה הר"מ פ"א מק"פ ה"ד דשוחטין את הפסח עד סוף היום, וכן פסק בפ"א מתמו"מ ה"ג לענין תמיד של בין הערביים { ובשאג"א סי"ז הק' ע"ד הר"מ דלכאורה היה לנו להחמיר שלא לשחוט הן את התמיד והן את הפסח אחר פלג המנחה לפי שלדעת ר' יהודה אחר פלג המנחה לכאורה כבר אינו נקרא בין הערביים, ותי' האחרונים דאף לר' יהודה אפשר להקריב את התמיד אחר פלג המנחה עכ"פ בדיעבד ובפסח דכתיב ביה בערב ובין הערביים אפשר דאף לכתחילה, ראה לח"מ פ"ג מתפילה ה"ב, ובשו"ת ביה"ל ח"א ס"ט, ובישועות מלכו הל' ק"פ א, ד, ובמהר"ם שיק מצוה ת"א (בד"ה והנה בחג הסוכות), ובברכת ראש עמ"ס ברכות בסוף הפתיחה לפ"ד, וע"ע במנ"ח תא, ז (וראה ספר ראש"ל צ"ל לרבינו האוה"ח הק' עמ"ס ברכות דף כז, א דהר"מ ס"ל דהעיקר להלכה כרבנן דר' יהודה, וכ"כ באבי עזרי הל' תפילה פ"ה ה"ז) }.

⁸ מתני' שם וכו' פ"ה הר"מ פ"א מתמו"מ ה"ה (וראה מנ"ח מצוה ה' סק"ו שכתב דבר חידוש דאפי' אם ליכא תמיד מאיזה סיבה אין להקדים לשחוט את הפסח אלא ממתנין ושוחטין אותו בזמנו הראוי לו, וראה אבי עזרי הל' ק"פ א, ד דפליג ע"ד המנ"ח).

הפסח נשחט בג' כתות

ג. מצוה לחלק את כל הבאים לעזרה לג' כתות^י שכל כת תיכנס לעזרה ותשחט את קרבנותיה^י בנפרד, ומפני הספק הצריכו חז"ל שבכל אחת מהכתות יהיו לכל הפחות שלושים אנשים^י, ומ"מ אפילו אם היו כל הקהל בסה"כ חמישים אנשים עדיין יכולים לקיים מצות ג' כתות כמבואר בהערה^י.

ד. כיצד היו עושים^י, בתחילה היו נכנסים העומדים בסמוך לשערי^י העזרה וכשנתמלאה העזרה היו נועלים^י שערי העזרה ומתחילים הנמצאים בעזרה לשחוט את פסחיהם והם נקראים כת הראשונה, ומשסיימו מעשה הפסח יצאו לחוץ ונכנסו אחרים במקומם עד שנתמלאה העזרה שנית ושוב היו נועלים את שערי העזרה, וכמעשה כת הראשונה כן מעשה כת השניה ואחריה היתה כת שלישית^{כא}.

^י "מתני' פסחים סד, א שנא' (שמות יב, ו) ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל, קהל ועדה וישראל.

^י בגמ' זבחים צ, ב מבואר דהקרבת הכבשים קודמת להקרבת העזים מפני שנתרבו הכבשים באמוריהם (שבכבשים אף האליה עולה לגבוה), וכ"פ הר"מ פ"ט מתמ"מ ה"ט, וראה חזו"א מנחות לג, יב דאפי' היו הקרבנות שייכים לכמה אנשים וכמה כהנים עוסקים בהקרבה, מצוה להקדים מין אחר לחבירו ככל דיני הקדימה השנויים שם, וא"כ לכאורה ה"ה בהקרבת הפסח מתחילה היו שוחטים כל הכבשים של אותה הכת ולבסוף את העזים.

^י מימרא דר' יצחק שם סד, ב דמספק^ל אי בעינן קהל ועדה וישראל בב"א או בזה אחר זה, לכן בעינן ג' כתות של שלושים שלושים. ודע דהני שלושים יכולים להיות אפי' בני חבורה אחת כמבואר בצ"ח פסחים שם ובשאר פוסקים, ועיין בחדו"א לאברהם פ"א מק"פ הי"א דמספק^ל אי נשים מצטרפות למנין ע"ש (וראה ספר הליקוטים לר"מ הל' ק"פ שם דיש מי שכתב דאפי' אם נפסלו קרבנות איזה כת ולא יצאו יד"ח בהקרבתם אפ"ה מצטרפת עשייתם לחשבון ג' כתות וא"כ כת נוספת מלבדם, ולענ"ד דבריו צ"ע ג' ולא ידעתי מנ"ל ד"ז).

^י כן מבואר בגמ' שם, והיינו דמתחילה יכנסו ל' אנשים והם יהיו כת ראשונה ואח"כ ייצאו עשרה מהם ויכנסו עשרה אחרים, ושוב ייצאו עשרה ויכנסו עשרה האחרונים, ובכך תתקיים שחיטת הפסח בג' כתות שבכ"א איכא ל' אנשים {ובפירש"י מבואר דמתחילה יעשו כל הל' את פסחיהם ואח"כ ייצאו עשרה וכו' וכן משמע בר"מ פ"א מק"פ ה"י, אמנם בפ"י ר"ח וכן במאירי פסחים שם איתא דמתחילה נכנסים שלושים ועושים את הפסח עשרה מיניה ואח"כ יוצאים אותם שעשו את הפסח ונכנסים עשרה אחרים, ולבסוף נשארים שלושים שלא עשו ועושים את הפסח באחרונה, וכ"כ באו"ז ח"ב סי' רכו ע"ש שהק' על פי' רש"י דלדבריו כיוון ששחטו כל הל' בראשונה איך יצטרפו לכתות הבאות, דלכאורה כל שיצאו יד"ח אינם מצטרפים למנין הקהל, וכדבריהם פסק בערה"ש העתיד סי' קפב, (וע"ע במאירי שם ד"מ דכיוון שבכת הראשונה היו ל' בנ"א א"צ שיהיו ל' אנשים בכל כת וכת אלא סגי בכתות של עשרה עשרה כדי להשלים מנין ג' כתות, אמנם בצ"ח מבואר דכיוון דמספק^ל דלמא קהל ועדה וישראל בב"א בעינן, צריך שיהיו בכל כת וכת ל' אנשים וכ"ה פשוט דברי הפוסקים וע"ע בסמוך).

^י "מתני' פסחים שם ובר"מ פ"א מק"פ הי"א.

^י לא נתבאר בהדיא דרך איזה שער היו נכנסים לעזרה להקריב את הפסח ואולי היו נכנסים דרך שער הבכורות הנמצא בדרום העזרה שדרך שם היו מביאים כל קרבנות הקדשים קלים ששחיתתן אף בדרום ראה פי' הרא"ש שקלים ו, ב (וכן בריש מדות) ובפני משה על הירושלמי שם ובפי' ראשון לציון למתני' פ"ק דמדות, אמנם בתוי"ט מדות א, ד כ' דרק את הבכורות היו מכניסים דרך שם (ראה תפא"י שם בטעם הדבר), וברא"ש שקלים שם הביא בשם י"מ דכל הקרבנות היו מכניסים דרך שער הקרבן שבצפון ששם מקום הטבעות, וע"ע ברש"ש פסחים סד, ב שכ' דכשהיתה כת הראשונה בעזרה היתה כת השניה עומדת הכן בעזרת נשים, ולכאורה לפ"ד היו נכנסים דרך שער ניקנור שבמזרח.

^כ בגמ' סד, ב נח' אביי ורבה אם היו הדלתות ננעלות בדרך נס או שהיו נועלים אותם בידים דאין סומכין על הנס, ופסק הר"מ שם כרבא דנועלים הדלתות בידים.

^{כא} ובכניסת כת השלישית לכאורה לא היה צורך לנעול שערי העזרה (שו"ר שכ"כ בספר הליקוטים לר"מ פ"א מק"פ ה"ט). איתא בגמ' דף סה, א דכת שלישית נקראת כת עצלנית דהו"ל לזרוזי נפשיהו להיות מן הראשונים {כתב בערה"ש העתיד קפב, דאין להוסיף על ג' כתות ואפי' אם נתקבץ עם רב אין לחלקם לד' וה' כתות, דהתורה הקפידה על ג' כתות, ולפ"ז יל"ע באם נתאחרו איזה יחידים והגיעו לעזרה אחר שחיטת הג' כתות, דלכאורה יעשו הפסח בפחות פחות מעשרה כדי שלא ייחשבו לכת נוספת, ולמעשה

ה. לא נצטוו ישראל על שחיטת הפסח בג' כתות אלא רק לכתחילה, אבל בדיעבד יוצאים יד"ח עשיית הפסח אף אם לא שחטוהו בג' כתות^{כב}, ואפי' אם היו הקהל פחות מחמישים אנשים שוחטים את הפסח^{כג} ויוצאים ידי חובתם וראה הערה יד.

אמירת ההלל

ו. בשעה שהנכנסים לעזרה היו עוסקים בעשיית^{כד} הפסח היו הלויים עומדים על הדוכן^{כה} וקוראים את ההלל^{כו} (ויש מי שכתב דאף בעלי הקרבן העומדים בעזרה היו קוראים את ההלל^{כז}), ואם גמרו הלויים לקרות את ההלל בזמן

צ"ע דכיוון דמספק"ל דלמא לא קפיד קרא על מנין הכתות רק הקפיד שיהיו שוחטים ל' אנשים ביחד, ואף אם שוחטים בב' ובג' כתות צריך בכל כת וכת ל' אנשים כמשנ"ל בשם הצ"ח, א"כ לכתחילה יצטרכו המתאספים הנ"ל להמתין עד שיתקבצו ל' אנשים וישחטו כולם את הפסח וצ"ע בזה (וע"ע בספר הליקוט לר"מ פ"א מק"פ ה"כ בענין יחיד שבא אחר עשיית הג' כתות).

^{כב} כ"כ הר"מ ק"פ א, יא, וכ' הצ"ח בסוגיין דראה לזה מגמ' קידושין מב, א דא"ר נתן דיכולים כל ישראל לצאת בפסח אחד (וא"צ כזית לכאן"א), וכן מבואר בריטב"א ובתוס' הרא"ש קיד' שם ושוב כ' הצ"ח דיש לדחות ע"ש, וע"ע בזב"ת בסוגיין בטעם שבדיעבד כשר.

^{כג} וכתב המאירי דאם היו פחות מחמישים שוחטין את הפסח כולם כאחד ואין נחלקים לג' כתות (ולכאורה יל"ע בזה למאי דכתב הצ"ח בסוגיין דתנא דמתני' ודאי סבר דעיקר קפידת הכתוב שיתחלקו לג' כתות של עשרה עשרה, ומאי דמספק"ל בגמ' דלמא בעינן כולהו בב"א היינו משום דעת ר' נתן הנ"ל דיוצאים כל ישראל בפסח אחד דאיהו ודאי סבר דכולהו בב"א בעינן, וא"כ היכא דא"א לקיים תרומיהו דלמא עדיף טפי להתחלק לג' כתות של עשרה עשרה כפי דעת תנא דמתני' ועיין).

^{כד} הנה כמה אחרונים דייקו בדברי הר"מ דאם ליכא נ' בנ"א לכתחילה אין שוחטין ונמנעים מלעשות הפסח (אלא דאם עברו ושחטו יצאו יד"ח כמש"נ), ונתקשו האחרונים מנ"ל לר"מ דבר זה, וראה ח' הגר"פ פערלא עשין נ"ז שדחה דברי הר"מ וכ' דהעיקר כדעת ש"פ דאם ליכא חמישים שוחטין אף לכתחילה (ואולי אף דעת הר"מ כן, וכונתו דאם ליכא נ' צריך להשתדל לחזור אחר נ' ראה ספר הליקוטים שם ודוחק, ועיין בספר קרבן חגיגה סי"ח מש"כ לבאר בדעת הר"מ ע"פ סוד).

^{כה} בתד"ה קראו פסחים סד, א מבואר דלא היו קוראים את ההלל בשעת הקרבת האימורין ובשו"ת אבנ"ז או"ח סכ"ב סק"ד כתב בדעת התוס' דהיו קוראים את ההלל כל זמן שחיטת הפסח וזריקת דמו (אמנם יעויין בתד"ה שאין בברכות לה, א דמוכח בדבריהם דרק בשעת שחיטת הפסח היו קוראים את ההלל ולא בזריקת דמו, ואולי מח' היא בין בעלי התוס' וצ"ע), אמנם מדברי הר"מ פ"א מק"פ הי"א נראה שהיו קוראים אף בשעת הקרבת הקרבן דהיינו הקטרת האמורין.

^{כו} תוספתא דפסחים פ"ד ה"ט.

^{כז} כ"פ הר"מ שם וכ"כ בתד"ה שייר סוכה נד, א דהלויים היו קוראים את ההלל והביאו לזה ראה מתוספתא הנ"ל, וכ"פ הזב"ת בסוגיין. ובעיקר חובת אמירת ההלל בשחיטת הפסח ראה ח' מרן רי"ז הלוי הל' ק"פ שם שהוא מדאו' כשאר קרבנות הטעונים שירה, אמנם במנ"ח סוף מצוה שצ"ד, ובמק"ד סכ"ה סק"ג נקטו שהוא רק דין דרבנן {ובמהר"ץ חיות ערכין יב, כ' דבלא ספק דהיו מברכים על הלל זה, וכן מבואר בשו"ת הר"י מגאש סמ"ד, אמנם מצאתי בסדר ליל פסח לר' אליהו מלונדריש (חד מן קמאי) שכ' דלא היו מברכים על הלל זה כשם שלא היו מברכים על שאר שירי הקרבנות, וע"ע בח' מרן רי"ז הלוי פ"ג מחנוכה ה"ו}. ועיין ברש"ש פסחים צה, א דמספק"ל באופן שמקריבים את הפסח פחות מעשרה אנשים אם קוראים את ההלל דאין שירה אלא בציבור (ובברכות יד, א כ' הרש"ש בפשטות דאינו נאמר בפחות מ', וע"ש ברש"ש דהלל זה כיוון דאינו נא' ביחיד אינו חמור כ"כ לענין דיני הפסקה), וראה שו"ת אבנ"ז או"ח סי' תקלח.

^{כח} כ"כ רש"י בסוכה נד, ב דהכתות עצמם היו קורין את ההלל, ובתוס' שם הקשו דמפורש בתוספתא דהלויים היו קורין את ההלל, ומפורסמים דברי מרן הרי"ז הלוי בהל' ק"פ בישוב שיטת רש"י דאיכא ב' דינים באמירת ההלל בשעת העשיית הפסח האחד שייך ללויים כשאר שירות והשני לבעלי הקרבן יעוי"ש (וכידוע דבעדות הנציב הרומי (המובאת בסידור היעב"ץ עמודי עולם) איתא שאף בעלי הקרבן היו אומרים הלל, וכשהרצו ראה זו בפני מרן הגר"ז לא אבה לקבלה דאין מביאין ראה מעדות הנכרי, ראה משמר הלוי סוכה ס"ס פ"ד).

שאנשי הכת הנמצאת בעזרה טרם סיימה את מלאכת עשיית הפסח היו מתחילים הלויים לקרות את ההלל פעם נוספת.^{כט}

- ז. קודם שהיו הלויים קוראים את ההלל היו הכהנים תוקעים בחצוצרות שלושה קולות, תקיעה תרועה ותקיעה^ל, ואם הוצרכו לקרות פעם נוספת את ההלל כמו שנתבאר היו הכהנים תוקעים בשנית קודם אמירת ההלל^{לא}, וי"א דההלל עצמו מחולק לג' חלקים וקודם כל חלק וחלק היו הכהנים תוקעים בחצוצרות^{לב}.
- ח. מלבד הלויים העומדים על הדוכן ושרים בפיהם היו עומדים שם אחרים^{לג} המנגנים בכלי שיר כבכל יום^{לד}, ומפני ריבוי השמחה היו מוסיפים לנגן אף בחלילים^{לה}.

^{כט} מתני' פסחים סד, א, וע"ש דמעולם לא הוצרכו לקרות את ההלל ג' פעמים { וראה דברי רש"י סוכה שם דפירש דהתחילו לקרות פעם ג' אלא שהכתות סיימו לשחוט קודם שיגמרו קריאה הג', וראה מלאכת שלמה למתני' דפסחים פ"ה מ"ז דנטה לומר דבכה"ג היו הלויים מסיימים את הקריאה אחר גמר השחיטה, אמנם בחי' מרן הרי"ז הלוי על הל' חנוכה מבואר דלא היו צריכים לגמור את הקריאה אפי' אם לא גמרו את ההלל אפילו פעם אחת ע"ש הטעם, אמנם בריטב"א סוכה שם מבואר דד"ז נחלקו בו חכמים ור' יהודה אם צריך לגמור את ההלל בכל כל לפחות פ"א, ולהלכה קיי"ל כחכמים דצריך לגמור אפי' אם כבר סיימו לשחוט, ומשמע דאם התחילו פעם שניה לכ"ע מפסיקין באמצע וא"צ לגמור }.

^ל מתני' שם וכ"פ הר"מ הי"ב שם וע"ע בר"מ פ"ג מכלי המקדש ה"ה.

^{לא} כ"כ הר"מ שם וכן דעת רש"י ותוס' סוכה דנ"ד דהיו תוקעים אף לקריאה השניה, ודלא כהריטב"א סוכה שם שכ' שלא היו תקיעות לקריאה השניה.

^{לב} כ"כ התוס' שם, וכ"כ הר"י מלוניל פסחים סד, א (אהבתי כי ישמע הוא תחילת פרק הב' והודו הוא תחילת פרק הג', והר"י מלוניל כ' דמן המיצר הוא תחילת פרק הג'), וראה או"ש הל' ק"פ א"ב דאם אנשי הכת מועטין באופן שלא היו צריכים לשנות באמירת ההלל, מודה הר"מ דהיו תוקעים על כל חלק וחלק מההלל.

^{לג} ואותם המנגנים בכלי שיר א"צ להיות לויים בדוקא אלא אפי' ישראלים המיוחסים המשיאין לכהונה, ר"מ פ"ג מכלה"מ ה"ג.

^{לד} דאע"ג דאמרין במתני' דערכין י, א דיי"ב ימים בשנה החליל מכה לפני המזבח וערב פסח הוא א' מאותם ימים, אין הכוונה למעט בשאר כלי שיר אלא בתוספת לכלי שיר הנוהגים בשאר ימות השנה, ראה זב"ת סוף מס' תמיד בד"ה ואין שכן פסק לפ"ד רש"י סוכה נב, וכו"כ המנ"ח שצד, ח (ובמק"ד כה, ג דייק מדברי רש"י בערכין שם דבאותם י"ב ימים היו מנגנים בחלילים בלבד, אמנם יעוי"ש בגי' הצ"ק דלפ"ד יש לדחות דיוק הנ"ל), וע"ש בזב"ת דבדברי הר"מ משמע דבכל ימות השנה היו מנגנים אף בחלילים וא"כ לפי דבריו צ"ל דבאלו הי"ב ימים נתחדש דמנגנים רק בחלילים (ובתפא"י ערכין פ"ב אות כ"ח ר"ל דבאלו הי"ב ימים נתחדש דהחלילים מנגנים לפני המזבח ולא על הדוכן), ושוב כתב דאף הר"מ מפרש כרש"י ע"ש (וכן נמצא בעדות הנציב הרומי הנזכרת לעיל דהיו מנגנים בשחיטת הפסח בכל כלי שיר).

^{לה} מתני' ערכין י, א וכ"פ הר"מ פ"ג מכלה"מ ה"ו, עוד כתב הר"מ שם דהנגינה בחליל (וה"ה בשאר כלי שיר ראה לקוטי הלכות בסוף תמיד בתוה"ק אות ו') דוחה את השבת, וא"כ אפי' אם חל י"ד בניסן להיות בשבת היו מנגנים בכל הכלי שיר (ואע"ג דפסק הר"מ דעיקר שירה בפה ואיכא מ"ד דאם עיקר שירה בפה אין הנגינה בכלים דוחה את השבת, ס"ל לר"מ דלדינא קיי"ל דנגינת כלי שיר דוחה את השבת אע"פ שעיקר השירה בפה דסו"ס יש בזה צורך עבודה ונגינה בכלי שיר בשבת היא רק שבות, ראה לקוטי הלכות ריש פרק החליל ושם בזב"ת בד"ה מ"מ).

דיני שחיטת הפסח

- ט. מצוה על בעלי הקרבן לשחוט את הפסח^ל הם^{לו} או שלוחם^{לח}, ואם נשחט הפסח בלא שליחות י"א דאינם יוצאים יד"ח^{לט}, ויש חולקים וסוברים דהבעלים יוצאים יד"ח^מ.
- י. שחיטת הפסח כשירה בכל מקום בעזרה^{מא}, וכשמשיבים את הבהמה לשחיטה יש להקפיד שלא יהיו אחוריה כנגד המזבח^{מב}, וצריכים המסייעים בהכנת הפסח לתופסה היטב בשעת השחיטה כדי שלא תזוז^{מג}, ונחלקו הפוסקים אם מותר לקשור את יד הבהמה לרגלה בכדי שיהיה נוח לתופסה^{מד}.

^{לו} פסחים ז,ב ושם ברש"י וראה סוגיית הגמ' קידושין מא,ב {וראה שו"ת מנח"ב סי"ג ענף א' דיש מי שכתב דאין כלל מצוה על הבעלים וא"צ בזה לשליחות כלל ושכן משמע בירושלמי קיד' פ"ב ה"א וע"ש כיצד מבאר דברי הגמ' דהבבלי, אמנם הסכמת הפוסקים דמצוה על הבעלים לשחוט בעצמם או ע"י שלוחם (וברש"ש פסחים שם העיר דלכאורה לדברי הש"ך חו"מ שפב,ד כשהבעלים יכולים לשחוט בעצמם אסור להם לשחוט ע"י שליח, וע"ש די"ל דגדר מצות הבעלים היא לדאוג שיישחט הקרבן בין על ידם ובין ע"י שלוחם), וע"ש במנח"ב בענף ב' שכ' דבעינן לזה כל דיני שליחות ולא סגי בגילוי דעת, וראה מנ"ח מצוה ה' סקכ"ב שכ' בתו"ד דכשנאחד מבעלי הקרבן שוחט א"צ דיני שליחות עבור שאר בעלי הקרבן (ע"ש שלמד כן מדברי הגמ' קיד' מב,א אמנם בדברי הפנ"י שם מבואר דאפי' בכה"ג בעינן דין שליחות וכ"נ ברע"א פסחים סג,ב ואכמ"ל) {

^{לי} ואפי' כשחל ע"פ להיות בשבת יכולים הבעלים לשחוט ראה חזו"א אה"ע סי' קלד ליבמות דף לג,ב, וראה שער הקרבן פ"ז סי"ב בהערה.

^{לח} באו"ז הל' פסח סי' רכד כתב ח' גדול, דאחר דנתחדשה שליחות בשחיטת הפסח, יכול אדם לשחוט פסחו של חברו אפי' שלא מדעת חברו, דזכות הוא לו ומהני ליה מדין זכין (וע"ש דנקט דכן כוונת הירושלמי הנ"ל, ומוכח בדבריו דס"ל דאין כלל מצוה מצוה לשחוט בעצמו טפי מבשלוcho, דאל"כ לאו זכות הוא לגביה דדלמא ניה"ל למעבד המצוה בעצמו), ולמעשה צ"ע בזה. ובענין מינוי השליחות ראה שער הקרבן סי"א שם דאפשר למנות שליח אפי' קודם יום י"ד בניסן.

^{לט} כ"כ הרע"א פסחים סג,ב וכן מבואר בקהלת יעקב (לבעל המשכנ"י) פסחים שם, וכ"נ דעת הנובי"ת אה"ע סי' קי"ב אות ה', וכן נקט המנ"ח מצוה ה' סקכ"ב אלא דלא ברירא ליה כ"כ ע"ש בדבריו (ודבר פשוט הוא דצריך השוחט להיות שליח של כל בני החבורה ולא סגי במה שהוא שליח של א' מבני החבורה).

^מ כ"כ בשו"ת מנח"ב סי' י"ד-ט"ו ע"ש שהאריך בזה, וכן כתבו הישועות מלכו ק"פ א,א ובאו"ש הל' מקואות א,ח אות י"א, ובקובץ הערות סע"ו סק"ז כ' להוכיח כן מגמ' דפסחים עא,ב דמבואר שם דמותר לשחוט שה העומד בעזרה כדי שייצאו בעליו של השחט יד"ח הפסח אע"פ שלא מינו אותו לשליח בעבורם, אלא שכ' לדחות דאולי כיוון שאבד השחט מבעליו דעתם שכל המוצאו ישחטנו (ראה דברי הר"ן נדרים לו,א בד"ה גופא א"ר יוחנן), וכ"כ בשו"ת זרע אברהם ס"ו סק"ח דכיוון שאבד דעתו שכל המוצאו ישחטנו, ועוד כתב לדברי האו"ז הנ"ל בלא"ה לא קשיא, דזכות הוא לו שישחטנו בעבורו ונמצא דנתקיים דין השליחות אפי' בלא מינוי מפורש {ומ"מ אף לדברי האו"ז משכח"ל שחיטה בלא שליחות כגון בגוונא שיש איזה מעשה עבירה בשחיטה (כגון שוחט על החמץ) דאמרינן דאשד"ע, או בגוונא שגילו הבעלים שניה"ל לשחוט בעצמם ובא אחר ושחט את הפסח, דבזה אתינן לפלוגתא האחרונים הנ"ל}.

^{מא} מתני' זבחים נו,ב הבכור והמעשר והפסח קדשים קלים ושחיטתן בכל מקום בעזרה, וכתב הר"מ פ"ה ממעה"ק ה"ד דאפי' מאחורי ההיכל שרי לשחוט ע"ש וראה כס"מ שם.

^{מב} במתני' דתמיד רפ"ד איתא דמעמידין את התמיד כשראשו לדרום (ואחוריו לצפון שהרי התמיד נשחט בצפון במקום הטבעות) ופניו למערב, ופירשו הראב"ד והרע"ב שם וכן בבאר שבע שם דהטעם שמעמידין את הבהמה כשראשה לצד המזבח הוא משום דחיישינן שמא תטיל גללים וגנאי הוא למזבח וכדאיתא בגמ' יומא לו,א גבי פרו של כה"ג, ונראה פשוט דבכל הקרבנות ראוי לחוש לכך {והנה בגמ' שם איתא גבי סמיכה בק"ק דמעמיד את הבהמה בצפון כשראשה למערב ופירשו שם רש"י והמאירי וכ"נ מדברי הר"מ פ"ג ממעה"ק ה"ד דאחוריה כלפי מזרח ולא כלפי דרום, וכתב בספר מנחם משיב נפש דסבירא להו דיש לחלק בין פרו של כה"ג שעומד בין האולם למזבח שאם יהיו אחוריו למזרח יהיו ממש כנגד המזבח, אבל בבהמה שעומדת בצפון אין קפידא שיהיו אחוריה למזרח שהוא לא מכוון כנגד המזבח, אבל להעמיד אחוריה כנגד דרום מודו כ"ע דאיכא קפידא שמא תטיל גללים (ובמתני' דתמיד הנ"ל דאמרינן דראשו כלפי דרום פירש המפרש על תמיד דבעינן לקרב ראש קרבן התמיד ככל האפשר אל המזבח וראה

יא. סכין השחיטה צריכה להיות כלי שרת כמו שנתבאר לעיל,^{מא} וכמו כן יש להקפיד שלא יהיה דבר החוצץ בין יד השוחט לסכין^{מב}, ויש מקילין בכך^{מג}.

חסדי דוד מנחות פ"ה ה"ג, וע"ע בשושנים לדוד תמיד שם שכ' דדוקא בפרו של כה"ג ששוהה שם זמן מרובה חיישינן להטלת גללים אבל לא בשאר קרבנות), אמנם בפ"ה ר"ח ובפ"ה רבינו אליקים יומא שם כתבו בהדיא דאף בסמיכת ק"ק מעמידין הבהמה כשראשה לדרום וראה שפ"א שם {, ובהא דאמרנו דפניו למערב ראה שיח יצחק יומא מה, ב"ד ה"ה הו"א דבקק"ל ליתא להאי דינא ודקדק כן מדברי הר"מ ספ"ג ממעה ק"ע"ש. ודע דעוד יש לזהר לכתחילה שלא לשחוט בהמה אחת בפני האחרת שמה תיטרף משום ביעתותא, כמבואר בפ"ה יו"ד סל"ו סקט"ז, וצריך לזה שימת לב מפני דוחק האנשים והבהמות הנמצאים בעזרה.

מב. שאם תנענע הבהמה את ראשה וצוארה בעת שחיטת הסימנים, יש לחוש שהשחיטה לא תעשה כדין מכמה טעמים ראה שו"ת אבנ"ז יו"ד ס"ו וכן בשו"ת מנח"י ח"י סנ"ט.

מג. במתני' תמיד שם אמרינן דלא היו כופתין את התמיד ובגמ' שם לא, בנח' אם הוא משום בזיון קדשים או משום חוקות הגוים, ופסק הר"מ פ"א מתמו"מ ה"י דאין כופתין את הטלה שלא לחקות את המינים אלא אוחזין ידיו ורגליו בידיהן, ומשמע מדבריו דאסור לקושרו כלל אלא רק לתפסו בידים, אמנם שאר מפרשים נקטו דשרי לקשור יד ורגל ורק לקשור ד' רגליו ביחד אסור, ובלקוטי הלכות תמיד שם (תוה"ק אות א') פסק כהר"מ והוסיף די"א דשרי לקשור יד ורגל, וכ"פ בעבודת הקרבנות סמ"ג וכתב עוד דה"ה בשאר הקרבנות דג"כ אסור לקשור וכן מבואר בתפא"י תמיד שם (וראה בבאר שבע תמיד שם דכשאר דרך העובד ע"ז להקפיד לקשור את קרבנם ליכא איסור וא"כ יל"ע בזה למעשה כשתשוב העבודה לבית המקדש בב"א).

מח. פ"ג ס"ו וע"ש בסעיף ה' בענין בדיקת הסכין.

מט. כ"כ הר"מ בפיהמ"ש עירובין פ"י מ"ד דאסור שתהיה חציצה בין ידו לסכין (אע"ג דקיי"ל דשחיטה לאו עבודה היא וכשירה בזר), וכ"כ בתפא"י זבחים פ"ג יכין אות ג'. ובעיקר האי דינא כתבו האחרונים כמה טעמים בדעת הר"מ, דיש שכתבו דמכיון שסכין השחיטה צריכה להיות כלי שרת לכך אסור שתהיה חציצה בין ידו לכלי שרת (ראה שו"ת מקור ברוך ח"א ס"ג, וכן בדורש לציון סוף דרוש ה' בהוספה מבנו של הנוב"י, וראה שו"ת אג"מ יו"ד ח"ב סט"ז, וע"ש שדעת השואל דהר"מ אוסר משום בזיון), ויש שכתבו דאי"ז דין בכל כלי שרת רק דגבי סכין דכתיב ויקח את המאכלת בידו, דמינה ילפינן דהסכין צריכה להיות כלי שרת, בעינן לקיחה בלא חציצה כמו בלולב, ראה שו"ת זכר יצחק ח"ב סמ"ה אות ג', הו"ד במקור ברוך שם, ובערה"ש העתיד הל' ביא"מ סמ"ג ס"ה-ו' כתב דנהי דשחיטה לאו עבודה גמורה היא, מ"מ לענין דין חציצה עבודה היא ודינה כשאר עבודות ע"ש (וכן לענין עבודה בשמאל שאסור לשחוט בידו השמאלית, אמנם במק"ד ס"ז סק"א כ' דמותר לשחוט בשמאל ואכמ"ל), ולענין לפסול בדיעבד היכא דשחט ע"י דבר החוצץ, דעת הערה"ש הנ"ל נוטה להחמיר בזה, אמנם לשאר טעמים הנ"ל לכאורה יש להקל בזה, דהנה דעת הר"מ פ"ד ממעה ק"ה"ז דבדיעבד א"צ סכין כלי שרת, וא"כ הכא נמי בדיעבד לא תפסול חציצה וכ"כ בתפארת יעקב ע"ד התפא"י הנ"ל, אמנם יעויין בדברינו לעיל פ"ג ס"ו דהרבה פוסקים ס"ל שצריך סכין כלי שרת אפי' בדיעבד, ואולי יש לצרף את דעת המקילין בדין החציצה המוזכרים בסמוך.

מז. כן מבואר בתד"ה בטומאת פסחים דף עט, א והובאו דבריהם בפוסקים הנ"ל ומדויק בדבריהם דאפי' אם בעינן שתהיה הסכין כלי שרת אין להקפיד על חציצה (אמנם יעויין בהג' מהרש"ם פסחים שם שכ' דלא הקילו התוס' אלא רק כאשר הדבר החוצץ הוא כעין בית יד לסכין, ועוד כ' דלא הקילו התוס' רק באופן שא"א לשחוט בלא חציצה), ובשו"ת אג"מ שם כ' דהר"מ ביד החזקה הדר ביה ממש"כ בפיהמ"ש ע"ש, וע"ע בחי' רח"ה פ"ג מתמו"מ שם שכ' דכל עבודה הכשירה בשמאל אין בה דין חציצה.

מעשה השחיטה

יב. השוחט אוחד בסכין בידו האחת ובידו השנית אוחד בסימני הבהמה^{מח}, ומברך^{מט} ברכת המצות^נ (וי"א דאם אחד מבני החבורה נוכח במעמד השחיטה הריהו מברך שהחיינו^{נא}) ושוחט, וצריך לכוין^{נב} בשעת השחיטה^{נב} ששוחט לשם ששה דברים, דהיינו לשם קרבן הפסח ולשם בעלי הקרבן^{נב}, ולשם שאר דברים המפורטים בהערה^{נב}.

^{מח} כ"פ בשו"ע יו"ד כ, דטוב לתפוס בסימנים בעת השחיטה אפי' בשחיטת חולין, ובשחיטת קדשים יש טעם נוסף כפי המבואר להלן דמיד כשמתחיל לצאת הדם צריך השוחט לתפוס בסימנים ולהניחם כנגד כלי הקבלה עבור קבלת הדם, והדרך הנוחה לכך היא ע"י שיאחז את הסימנים בעת השחיטה (ולפ"ז צריך לתפוס את הסימנים למטה בסמוך לחזה הבהמה ולשחוט למעלה מידו סמוך יותר לראש הבהמה).

^{מט} ונוסח הברכה בא"י אמ"ה אקב"ו על שחיטת הזבח {כ"כ בעבודת הקרבנות הנדמ"ח סמ"ח (ובנוסח ישן כתב על השחיטה) וע"ע באהל משה לגראמ"ה סוף מס' פסחים שאין הבדל בנוסח הברכה בין שחיטת הפסח לשחיטת שאר קרבנות ואינו מברך 'על שחיטת הפסח', אמנם בספר הבתים שערי ברכות שער י"ד כתב דנוסח הברכה 'לשחוט את הפסח' וכ"כ בהגמ"י רפ"ג ממילה וצ"ע בזה}.
ו**אם היה השוחט אחד מבני החבורה** שנמצא שמקיים מצות השחיטה בעצמו ולא ע"י שליח, לדעת הר"מ פ"א מברכות הי"א – י"ב הר"ז מברך 'לשחוט את הזבח', וכדעת הר"מ שם כ"פ השו"ע יו"ד רס"ה, לענין ברכת המילה כשהאב מוהל את בנו (אמנם יעוי"ש בברכ"י שנקט דלא פסיקא ליה לשו"ע לפסוק כהר"מ ופסק הברכ"י לברך 'על המילה' אפי' כשהאב עצמו מוהל את בנו), אמנם דעת הרבה ראשונים (רש"י והר"ן פסחים ז,ב וכן דעת העיטור המובא בטור הל' מילה שם וכ"כ הרבה פוסקים) דכל מצוה שאפשר לעשותה ע"י שליח אזי אפי' כשעושה בעצמו מברך בלשון 'על', וכ' הטור וכ"פ הרמ"א שם דנהגו שלא לחלק בנוסח הברכה בין מוהל בעצמו למוהל ע"י שליח, וכ' הפרישה שם דנהגו שלא לחלק כיון שהעיקר להלכה כהפוסקים החולקים על הר"מ, ולפ"ז אף בשחיטת הפסח לעולם יש לברך 'על שחיטת הזבח', אמנם הלבוש פירש כוונת הטור והרמ"א דכיון שרוב פעמים האב אינו יכול למול בעצמו ומל ע"י שליח, לכן נהגו דלעולם מברכים בלשון 'על' משום לא פלוג, ולפ"ז י"ל דבשחיטת הפסח כשאחד מבני החבורה שוחט דיברך 'לשחוט את הפסח' אף לדעת הטור והרמ"א ועדיין צ"ע בזה.

^נ ואם רוצה לשחוט כמה קרבנות יכוין לפטור כולם כשמברך בתחילה, ויזהר שלא לדבר בדבר שאינו מענין השחיטה עד גמר השחיטה, ראה שו"ע יו"ד יט,ה, ואם עבר ושח בדברים שאינם מענין השחיטה ע"ש בנו"כ אם צריך לחזור ולברך. אם שחט בלא ברכה כ' בספר האגור ריש הל' שחיטה דבשחיטת קדשים הנהיגו חומרא שהשחיטה פסולה, ולא נזכר דבר זה בפוסקים כלל.

^{נא} כ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' ס"ה דכיוון דשחיטת הפסח היא מצוה בפ"ע והיא באה מזמן פשיטא דיש לברך שהחיינו {ומה שכתבנו דזהו דוקא אם אחד מבני החבורה נוכח הוא ע"פ דברי הר"מ פ"א מברכות ה"י דאין מברך שהחיינו אלא על מצוה שעושה אותה לעצמו, וכתב הב"י בבד"ה יו"ד רס"ה, דאפי' כשאחר עושה המצוה בשליחותו והוא נוכח שם בעת עשיית המצוה הר"ז מברך שהחיינו, וכ' בשו"ע שם שכן נהגו וע"ש בבהגר"א שכן עיקר}, ואע"ג דכתב הרמ"א יו"ד כח,ב גבי שחיטת חולין דמי ששוחט בפעם הראשונה אינו מברך שהחיינו לפי שמזיק לבריה, כתב בשבט הלוי ח"ט סי' קי"ג דיש לחלק בין שחיטת חולין לשחיטת קדשים, דבשחיטת קדשים אין מניעה לברך שהחיינו ע"ש. אמנם בשו"ת שבט סופר יו"ד ס"ל נקט דלא היו מברכים שהחיינו אף בשחיטת קדשים מחמת הטעם הנזכר ברמ"א, וכמו"כ יש לציין לדברי הקרבן נתנאל פ"ק דפסחים ס"י אות י' (וכ"כ בהגהותיו נתיב חיים לשו"ע או"ח סי' תלב) דפשיטא ליה דלא היו מברכים שהחיינו בעת זביחת הפסח, ואסבר לה ע"פ דברי המרדכי סוכה סי' תשסט הו"ד בב"י סי' תרמ"א גבי ברכת שהחיינו על עשיית הסוכה (אמנם סברת המרדכי שם אינה מוסכמת על כל הפוסקים וא"כ למעשה צ"ע בזה).

^{נב} כן איתא במתני' דזבחים מו,ב ואע"ג דדעת ר' יוסי שם דהתנו חכמים שלא לומר לשמה שמא יבוא לומר שלא לשמה, מ"מ להלכה קיי"ל כדעת ת"ק, כ"פ הר"מ פ"ד ממעה"ק ה"י וכ"פ הלכותי הלכות זבחים שם {ובתוס' זבחים ב,ב, מבואר דלר' יוסי לא תיקנו חז"ל אלא שלא לומר בפה אבל לחשוב צריך (ועיין הטעם בזה ברש"י ובעול"ש שם) וברדב"ז הל' מעה"ק הי"א שם נקט דכן ס"ל לר"מ ופסק הר"מ כר' יוסי, וכ"כ בקדושת יו"ט למהרי"ט אלאזי סל"ה וע"ע בחס"ד ספ"ה מתוספתא דקרבנות, ולפ"ז לכאורה היה לנו להחמיר דלא לומר בפה וכדעת ר' יוסי (ובאמת נראה דכן ס"ל לתוס' דהלכה כר' יוסי ראה זבחים עא,ב בד"ה לשם) אמנם הר"מ לא הזכיר ד"ז אפי' ברמז שיהיה אסור לומר בפה, ועיין בחס"ד שם וצ"ע}, ואע"ג דקיי"ל דסתמא כלשמה דמי ואפי' לא חישוב כלל הזבח כשר מ"מ מצוה לכתחילה לחשב בהדיא לשם כל אלו הדברים (ונח' הפוסקים אם הוא מצוה מה"ת או מדרבנן, דדעת הקר"א

בפתיחה למס' זבחים שהוא רק מדרבנן, אמנם דעת הגבול"א יומא מד,א ועוד הרבה אחרונים שהוא מה"ת ואין להאריך). **ופסק בלקוטי הלכות שם** (זב"ת ד"ה לשם) דבמחשבה לשם הני ו' דברים סגי וא"צ לומר בפה ששוחט לשם אלו הדברים, דכן משמע מדברי הר"מ ומדברי רש"י אע"פ שמדברי התוס' לא נראה כן (נראה כוונתו דדוקא לר' יוסי כ' התוס' דסגי במחשבה אבל לת"ק בעי דיבור, ולענד"נ דאפי' אם נסבור כן בדעת התוס' מ"מ כבר כתבנו דהתוס' סברי דהלכה כר' יוסי וא"כ להלכה יודו התוס' לדברי הר"מ) וע"ע בעבודת הקרבנות סמ"ט ובערה"ש העתיד ע,יח, וכן ראה שו"ת חת"ס אה"ע ח"ב ס"ט שכ' דכל מידי שסתמו לשמה א"צ דיבור אלא סגי במחשבה. **והנה** ע"ע שם בזב"ת דס"ל דהיכא דאמרינן כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה מהני לקיים בזה מצות מחשבת הלשמה וא"צ לחשוב בפועל כל פעם מחדש, ומ"מ נלענ"ד דהיינו דוקא בכמה עבודות בקרבן אחד כדאיתא שם בזב"ת, אבל אדם ששוחט כמה קרבנות פסח עבור כמה חבורות נראה פשוט דבשתי קרבנות השייכים לב' חבורות נפרדות לא אמרינן כל העושה וכו', כיון דהם שתי עשיות נפרדות, וא"כ לכאורה יצטרך השוחט לחשוב כל פעם מחדש ששוחט לשם ששה דברים, ובע"ה עוד נדבר בזה להלן.

^י ודע דיש כמה ענייני מחשבות הפוסלות את הפסח אם חישב בהם השוחט (מלבד מחשבות הפסול הנוהגות אף בשאר זבחים) ראה דברי הר"מ פ"ב מק"פ ה"ה-ו', וכיוון שאינם דינים המצויים לא הזכרנום, והרוצה לעמוד על פרטי דינים הנ"ל בהרחבה יעיין בספר שער הקרבן פרק ט'.

^י ויכוין לשם כל המנויים על הקרבן הראויים לאכילתו. **והנה לפום ריהטא היה נ"ל בפשטות דאין צורך לפרט כל המנויים בשמותם וסגי בכונה כללית לשם בעלי הקרבן** וראיה ברורה לזה מדברי רש"י זבחים עא,ב דמבואר שם בדבריו דכשמכוין לשם מי שהוא בעליו חשוב ככוונה מעלייתא (ויל"ע בזה בדברי רש"י עירובין לז,א בד"ה לאיזה, וע"ש בתוס' הרא"ש דמיישב על נכון), ואע"ג דהתוס' שם בד"ה לשם נח' ע"ד רש"י היינו מטעמא אחרינא, אבל בעיקר דברי רש"י דכשמכוין לשם מי שהוא בעליו חשובה כוונה נראה דמודו התוס', ועיין בזה בט"ק ובמים קדושים שם וכן ביד דוד זבחים ב,ב ובזרע אברהם ס"ד סק"ד, אמנם בשפ"א שם כ' לחד תירוץ דס"ל לתוס' דכוונה כזו אינה מועילה טפי מסתמא לשמה. אמנם שבתי וראיתי דברי הספרי ריש פר' קרח דאיתא שם בזה"ל "מנין אתה אומר שאם זרק את הדם ואין יודע לשם מי זרקו והקטיר את החלב ואינו יודע לשם מי הקטירו שהכהנים נושאים עון וכו'", ומבואר לכאורה דאם אין הכהן יודע לשם מי הוא זורק יש בזה נשיאות עון, וכ"כ בעל הכתר כהונה בפי' לספרי שם דלכתחילה ראוי שידע הכהן לשם מי הוא זורק וכן נקט בפי' עמק הנצי"ב שם דבכה"ג אין הכפרה מן המובחר, אכן בס"ד מצאתי פירושים נוספים בדברי הספרי באופן שליכא סתירה לדברינו לעיל, ראשית ראה פי' הרבינו הלל דאין יודע הכהן אם זרק לשם בעלים או לשם אדם אחר והיינו דמספק"ל לכהן אם זרק בשינוי בעלים, ואחריו נמשך בעל החס"ד בפי' לספרי שם ע"ש, ובשפ"א ריש זבחים נקט דכוונת הספרי דאין הכהן יודע שזורקים לשם השם (וע"ש דמיישב בזה משה"ק האחרונים מדברי הספרי הנ"ל ע"ד התוס' ריש זבחים שכתבו דבהקטרה לא שייך מחשבה לשם בעלים), וכ"כ במכתבי תורה (קאלינא) סי' ע"ב, ובמצודת דוד לדרב"ז מצוה ש"ג מפרש דברי הספרי שאין הכהן יודע לכוין סוד הקרבן ע"ש, וע"ע בתו"כ דיבורא דנדבה פרשתא ג' אות י"ג ושם בפי' הראשונים דאם נתעברה עולה בחולין ימכרו החולין לצורך עולות ויקרבו הכל עולות כ"א לשם מי שהוא בעליו, ואי איתא דיש בענין זה נשיאות עון לא מסתבר שיתקנו כן חכמים, וע"ע במה שכתבנו להלן בהערה לסעיף כ"א בענין מחשבת לשמה בהולכת הדם. **ומה שכתבנו** דצריך לכוין עבור המנויים 'הראויים לאכילתו' הוא מפני דעת הר"מ פ"ב מק"פ ה"ג (ע"ש בספר המפתח) הסובר דאע"ג דהשוחט לאוכליו ושלא לאוכליו כשר, לכתחילה אסור לשחוט כן, וא"כ אם ישחט בסתם לשם כל המנויים יש לחוש דלמא אחד מהם נטמא או נעשה חולה שאינו יכול לאכול כזית והנמצאים בעזרה אין יודעים מכך ונמצא דנשחט הזבח לאוכליו ושלא לאוכליו ודו"ק {וע"ע בחדס לאברהם ק"פ ב,א שר"ל דבלא"ה צריך לכוין בהדיא בקרבן פסח ששוחט למנויו ולאוכליו ואם לא עשה כן פסול אף בדיעבד ולא אמרינן בזה דסתמא לשמה קאי ע"ש הטעם, ומ"מ מסיק דהעיקר להלכה דאף בזה אמרינן דסתמא לשמה קאי וע"ע בזה בקה"י פסחים סמ"ח}, **ודע דמדברי הקר"א** ריש זבחים נראה דלדעת התוס' ליכא מצוה לחשוב ששוחט לשם בעלים אלא רק ששוחט כדי שיתכפרו הבעלים בזריקה (וכן הדין בקבלה ובהולכה) ע"ש היטב ויל"ע בזה.

^י לשם ששה דברים הזבח נזבח, לשם זבח, לשם זבח, לשם זבוח, לשם השם, לשם אשים, לשם ריח, לשם ניחוח (מתני' זבחים מו,ב ואמרינן בגמ' דהיינו מדכתיב עולה אשה ריח ניחוח לה', (ויקרא א,ט), **לשם זבח** יכוין לשם קרבן פסח. **לשם זבוח** יכוין לשם בעלי הקרבן וכפי שנתבאר בהע' לעיל. **לשם השם** יכוין לשם מי שאמר והיה העולם כדאיתא בגמ' זבחים שם, ובא לאפוקי שלא יכוין לשם אלהים אחרים ראה זב"ת שם וכן בחומר בקודש לבעל התפא"י רפ"ג וכן בעבודת הקרבנות סמ"ט, וראה רמב"ן עה"ת ויקרא א,ט דיכוין לשם המיוחד שהוא שם הוי"ה, ועיין בזה בזבחי אפרים זבחים מו,ב. **לשם אשים** יכוין לשחוט ע"מ שיקטיר את האמורין

יג. שוחט את שני סימני הבהמה הקנה והושט (לכתחילה את כל הסימנים¹¹ ובדיעבד מספיק שישחט את רוב שני הסימנים), ומלבד זאת צריך להקפיד לחתוך את כל ורידי הבהמה היכולים להיחתך ביחד עם הסימנים¹², ואם לא נחתכו הורידים בשעת השחיטה צריך לנקוב¹³ אותם קודם שתגמור הבהמה לפרכס¹⁴.

ותאכלם האש לגמרי, לאפוקי שלא יעלם על האש רק בשביל לעשותם בשר צלוי ע"ג גחלים. לשם ריח יכוין להקטירם באופן העושה ריח דהיינו שיניחם מתחילה על המערכה ולא יצלה אותם מתחילה מחוץ למערכה ויניחם על המערכה אחר שכבר נצלו. לשם ניחוח יכוין לעשות נחת רוח לקב"ה שציוה ונעשה רצונו.

¹¹ אפי' בשחיטת חולין לכתחילה יש לשחוט את כל הסימנים כדאיתא בגמ' חולין כז, א ובר"מ פ"א משחיטה ה"ט, ובקדשים יש ענין נוסף למרק את השחיטה כדאיתא בגמ' יומא לג, א וחולין כט, ב {ופי' רש"י כדי שייצא הדם יפה, וראה משמר הלויים חולין סכ"ב שדייק מדברי הראשונים דהטעם מפני שיש מצוה לכתחילה לקבל את כל דם הבהמה לכן צריך לשחטה באופן שייצא כל הדם הראוי לצאת בשחיטה (וראה בנה"כ יו"ד כד, ה דאסור לשבור מפרקת הבהמה בשחיטת קדשים כיוון שפעולה זו גורמת לדם להבלע באיברים ולא לצאת יפה, וראה שו"ת מקור ברוך ח"א סי"ט, ועיין בתוספתא קרבנות ח, ו ובחס"ד שם), {, ובפמ"ג א"א סי' תרכ"א סק"ד רצה לדייק בדברי הר"מ מעה"ק ד, ח דבקדשים לכתחילה יכולים לשחוט רוב סימנים, דדין שחיטת כל הסימנים הוא רק מדרבנן ואין שבות במקדש, אמנם דעת רוב הפוסקים דאף בקדשים בעינן לכתחילה שחיטת כל הסימנים כמ"ש (ובסמוך יתבאר טעם נוסף להצריך שחיטת כל הסימנים בשחיטת הפסח). וע"ש בפמ"ג דמספיק"ל בשחיטת קדשים בשבת אם מותר למרק את השחיטה, דכיון דמה"ת סגי ברוב סימנים אולי יאסר לגמור את השחיטה, דפשיטא דבהמה ששחט בה רוב שנים אסור מה"ת לשחוט בה מיעוט הנשאר, ולא אתי מצות מירוק דרבנן ודחיא איסור תורה, אמנם בהג' מהרש"ק ע"ד הפמ"ג שם כ' דבהמה ששחט בה רוב שנים ליכא איסור תורה לגמור את השחיטה, ובמק"ד סכ"ה סק"א כ' דאפי' איכא איסור תורה מ"מ מצות מירוק היא ג"כ מה"ת כדי שיוכל לקבל את כל דם הבהמה, וע"ע בהע' הגריש"א יומא טו, א, וכן הסכמת הפוסקים דאף בשבת מצוה למרק את השחיטה וראה ערה"ש העתיד קפג, ה).

¹² בגמ' חולין כט, א מבואר דבכל שחיטת קדשים צריך לשחוט את הסימנים באופן שייחתכו אף הורידין (ומ"מ אין נוהגים בהם דיני שחיטה רק דצריך לחותכם בכל דרך שהיא) דבשחיטת קדשים לדם הוא צריך, ואע"ג דהר"מ מעה"ק ד, ח לא הזכיר דין זה בפירוש כתב בהר המוריה שם דודאי דכך היא ההלכה (ואולי הוא נרמז במש"כ הר"מ שם דמוציא הסימנים והורידין לתוך המזרק כדי שיתקבל הדם כולו בכלי ודו"ק). ובשחיטת הפסח ישנו צורך נוסף לשחיטת הורידין כפי המבואר בגמ' חולין כז, א ובשו"ע יו"ד סכ"ב דכשדעתו לצלות את הבהמה כשהיא שלימה צריך לחתוך את הורידין בעת השחיטה כדי שייצא הדם היטב, דאם לא ייצא הדם היטב לא תועיל בו אף פעולת הצליה לפולטו מאחר שצולחה כשהוא שלם ואין לדם מאין לצאת, כ"כ בשו"ת ביה"ל ח"ב ס"י אות ד' ובישועות יעקב יו"ד כב, ג דיש להקפיד בזה בשחיטת הפסח (ואע"ג דמוציאין את האיברים הפנימיים וצולין אותם מחוץ לבהמה, ס"ל לפוסקים הנ"ל דאכתי חשוב כשלם לענין זה), והנה מבואר בפוסקים יו"ד סכ"ב דלכל הפחות צריך לחתוך ב' ורידין (ראה פר"ח סק"ב ובש"פ), וכתב בתב"ש סק"ב שם דכיון דמשמע בר"מ דצריך לחתוך ב' ורידין מסויימים ואנן לא בקיאינן בהו לכן צריך להחמיר ולחתוך כל הורידין היכולים להישחט בהדי הסימנים ע"ש, וכן כתבו הפלתי סק"א והפר"ת סק"א שם {וע"ע בב"י ס"ס כ"ב די"א דכמו"כ היכא דצולחה כשהוא שלם צריך להקפיד לשחוט את כל הסימנים ולא סגי ברוב סימנים דבלא זה אין הדם יוצא יפה, וכתב הב"י דלא מצינו מאן דחש לזה וכ"כ הדרכ"מ שם, אמנם הב"ח שם כ' דמצינו כן לרשב"א בתוה"ב וכן יש לנהוג, וכן החמיר הפמ"ג משב"ז סק"א וע"ע בסמוך }.

¹³ וכן לדעת המחמירין הנ"ל המצריכים שחיטת כל הסימנים אם שחט רק רוב סימנים יכול לנקוב את המיעוט כל זמן שהבהמה מפרכסת רק וזהר לא לעשות כן בדרך חיתוך ע"י סכין השחיטה שלא תיפסל הבהמה משום שהייה בשחיטה, אלא יעשה זאת בדרך קריעה ע"י מסמר או ביד ראה פמ"ג הנ"ל, וראה דרכ"ת סק"ד שכן יעשה כשמקב הורידין אחר השחיטה ע"ש הטעם.

¹⁴ שו"ע יו"ד שם, שכל זמן שהבהמה מפרכסת הדם עדיין חם ויוצא, אבל אחר זמן זה הדם מתקרר ואינו יוצא היטב אפי' אם יחתוך את הורידין. ואם לא עשה כן וצלה את הבהמה כשהיא שלימה ע"ש בשו"ע דהורידין וכדי נטילה מסביבם נאסרים, אמנם דעת הישועות יעקב והביה"ל הנ"ל דבק"פ בדיעבד אינו נאסר ע"ש הטעם (וע"ש בביה"ל דמדברי התוס' נראה דאף בקדשים נאסר בדיעבד, ולפ"ז יהיה צריך לחתוך את הקרבן לאיברים ולצלותו כן בדדיעבד דעת רוח"פ דמצות צליה כשהוא שלם אינה לעיכובא).

יד. מיד כשמתחיל לצאת הדם^ט מניח השוחט^{טז} באמצעות ידו השניה את סימני הבהמה והורידים כנגד כלי הקבלה^{כב} הנמצא ביד הכהן המקבל, והטעם בזה י"א שהוא בכדי שייצא הדם מן הורידים ישר לתוך הכלי^{כג}, וי"א כדי שיתקבל כל הדם בכלי^{כד}, אחר גמר השחיטה השוחט מסיר את סכין השחיטה מצואר הבהמה.^{כה}

טו. לאחר השחיטה צריך לבדוק את סימני הבהמה שנשחטו כראוי^{כו}, וכן יש לבדוק את סכין השחיטה שלא נפגמה^{כז}. אם נמצאת הסכין פגומה או שנמצא שלא נשחטו הסימנים כראוי, הרי הבהמה כנבילה^{כח} וצריך להוציאה בהקדם מן העזרה, ויש לזהר טובא שלא תטמא הנבילה את הנמצאים בעזרה ואת בשר הקדשים.

טז. רצוי להכניס דבר מה לתוך פה הבהמה כדי שישאר הפה פתוח אף כשתתקשה הבהמה ויהיה אפשר להכניס בקל את השפוד דרך פיה ולצלוחה.

יז. בשעת השחיטה הוכשר בשר הבהמה לקבל טומאה^{כט} וצריך לשמור עליו משעת השחיטה עד גמר האכילה שלא יקבל טומאה^ל, ואם הסיחו דעתם משמירת הקרבן, הבשר נפסל^{לא}.

^ט כן דייקו האחרונים בדברי הר"מ מעה"ק ד, ח, דצריך לקבל אף את הדם היוצא קודם גמר השחיטה, ראה או"ש ושם בספר המפתח (וראה מנחת אברהם זבחים כה, א מש"כ משמיה דמרן הגר"ז).

^{כא} ופשוט דיכול אדם אחר לסייע במלאכה זו וא"צ לזה כהן כשר ראה חזו"א זבחים ד, יא, וראה אבני"ז או"ח סי' קעד.

^{כב} דהיינו מעל אורו של כלי, דלתוך הכלי ממש א"א להכניס את הסימנים כ"כ רש"י זבחים כה, ב, ובטעם הדבר כ' רש"י דבעינן לקבל את הדם ישר מן הבהמה, ואם יניח את הכלי רחוק מן הורידין והדם יגיע בקילוח לתוך הכלי אין זו קבלה ישר מן הבהמה לפי שהדם עובר דרך אור של קרקע העזרה, אמנם בדברי הר"מ מעה"ק ד, ח, דייקו כמה אחרונים דצריך שיתן את הורידין בתוך הכלי ממש, אמנם ברדב"ז ובהר"ם שם מבואר בדברי הר"מ הם לא בדוקא ואף לדבריו סגי ליתן הורידין מעל הכלי, וכ"נ דס"ל לרבינו בעל הלכותי הלכות בסוגיא זבחים שם שפסק כדברי רש"י ולא ציין שלדעת הר"מ צריך ליתנם בתוך הכלי.

^{כג} כן פירש רש"י כמש"נ לעיל בהערה, וכתבו האחרונים שזהו לעיכובא ואם נתקבל הדם דרך אור הקרקע נפסל הדם אע"פ שלא נח בשום מקום קודם שנתקבל בכלי, ראה קר"א ושפ"א זבחים שם (וע"ש מה שהקשו בזה), וכן בזב"ת שם בד"ה נשפך וע"ע בחזו"א זבחים ה, ו.

^{כד} כן מבואר בר"מ פ"ד ממעה"ק ה"ח ולפ"ז דין זה דנתינת הורידין הוא רק לכתחילה אבל בדיעבד הדם כשר, ראה דברי האחרונים הנ"ל.

^{כה} זבחים כה, א וכ"פ הר"מ מעה"ק ד, ח, והטעם כדי שלא יטפף דם מן הסכין לתוך כלי הקבלה, דדם המגיע מן הסכין הוא דם פסול לפי שצריך שיתקבל הדם בכלי ישר מן הפר, ומ"מ אם נפל דם מן הסכין אל הכלי הר"ז מתבטל ברוב ואינו פוסל שאר הדם שבכלי כן מבואר בזב"ת זבחים שם (עוד אמרינן שם בגמ' דדם שע"ג הסכין מקנחו בשפת המזרק, וכ' במק"ד טהרות סנ"א שכיון שנתקדש הדם ע"י סכין גנאי הוא לקנח את הדם במפה של חול, וברדב"ז הל' מעה"ק שם כ' דמקנחו בכלי כיון שאף דם זה צריך שפיכה ליסוד, וזה ח"י גדול, וע"ע בספר טל תורה זבחים כה, א אם יכול לשחוט ק"פ נוסף אם קינח את הסכין בשפת המזרק בלבד).

^{כו} חולין ט, א וכן נפסק בשו"ע יו"ד כה, א.

^{כז} שו"ע שם יח, יב, ויכול לבדוק אחר שישחוט בהמות רבות וא"צ לבדוק אחר כל שחיטה ושחיטה, רק עצה טובה היא לבדוק אחר כל שחיטה שאם תימצא הסכין פגומה לא נצטרך לפסול הרבה בהמות.

^{כח} כשלא שחט רוב סימנים הבהמה ודאי נבילה, וכשנמצאת הסכין פגומה הבהמה רק ספק נבילה ראה דברי הש"ך יו"ד יח, א, וראה הג' הרע"א יו"ד סי' א' על דברי הט"ז סק"ו ובסי' יג, ג.

^{כט} אע"ג דדם קדשים אינו מכשיר מ"מ חייבת הקודש מכשרת, ובקרבנות דהעבירות בנהר קודם כניסתם לעזרה (כמבואר לעיל פ"ג) אם נשאר משקה טופח עליהם בשעת שחיטה הוא מכשיר לקבל טומאה אפי' בלא טעם דחייבת הקודש, ראה דברי התוס' חולין ב, ב, בד"ה שמא ובראשונים שם.

^ל כמבואר ברש"י חולין ב, ב, (בד"ה ובמוקדשין) ובשאר פוסקים דדין משמרת תרומותי נוהג אף בקדשים.

^{לא} בגמ' פסחים לד, א נחלקו ר"י ור"ל, דר' יוחנן סבר היסח הדעת פסול טומאה הוי דחיישינן מספק שמא נטמא, ור"ל סבר פסול הגוף הוי ואפי' יבוא אליהו ויאמר דלא נטמא הבשר פסלינן ליה ע"ש, ועיין במל"מ פ"ט מפסה"מ ה"ד שתמה על הר"מ שהשמיט האי הלכתא (וראה דברי המרכה"מ שם), וע"ש בגליון הרע"א שהר"מ רמז לדין זה בהל' בית הבחירה, וכן הסכמת הפוסקים דהלכה כר'

קבלת הדם

ית. בזמן שהשוחרט מכין עצמו לשחיטה, עומד הכהן²² ומחזיק בידו הימנית כלי שרת (הנקרא מזרק) עבור קבלת הדם, הכהן מברך²³ ומניח את המזרק בצמוד לצואר הבהמה²⁴ ומשתדל לקבל את כל הדם²⁵ היוצא מן הבהמה, מלבד הדם של עור הבהמה ומלבד הדם היוצא באחרונה²⁶ (הנקרא דם התמצית²⁷), ובדיעבד כל שקיבל דם בכדי שיעור הזאה²⁸ יכול לזורקו ולצאת בו יד²⁹.

יוחנן דהיסח הדעת פסול טומאה הוי. {בעיקר דין היסח הדעת, ראה מתני' דשקלים ז,ג דאיברים שנמצאו בעזרה ובי-ס אסורים באכילה, ובירושלמי ה"ב שם מביא דעת ר' הושעיא דאסורים משום היסח הדעת לפי שנאבדו, אמנם בדעת ר' יוסי שם נקטו הרבה מפרשים דפליג ע"ד ר' אושעיא וס"ל דמשום היסח הדעת לא היה לנו ולפוסלם, וכ"נ דס"ל לר"מ הל' פסח"מ שם דלא הזכיר טעם היסח הדעת (אמנם בפ"י הרע"ב כ' דאסורים משום היסח"ד וע"י בתוי"ט), והטעם דליכא התם פסול היסח"ד כ' במפרשי הירושלמי שם דבעזרה ליכא למיחש לטומאה ואין שם פסול היסח"ד, אמנם הרבה פוסקים חולקים וסותרו טעם זה, דבדאי שייך פסול היסח"ד בעזרה דאל"כ לא יהיה לעולם דין היסח"ד בקדשי קדשים, והעיקר כמש"כ התוס' חגיגה כא, א בסד"ה האונן דבדבר הנאבד ליכא פסול היסח"ד, דלא נפסל רק היכא שבידו לשומרו והוא מסיח דעת ממנו, וכ"כ הצ"ח והרש"ש פסחים לד, א וכ"כ התפא"י שקלים שם (אלא דהאחרונים נתקשו מאוד בסברא, דאדרבא כשנאבד טפי איכא למיחש לטומאה, ומכאן זה כ' בשו"ת אחיעזר ח"ב ס"א דדברי התוס' הם רק לר"ל דפסול הגוף הוי, אמנם ש"פ סברי דדברי התוס' הם להלכה וכדעת ר' יוחנן ראה חזו"א טהרות יו, מק"ד טהרות מז, א וכן מו"ב, ובשיח יצחק חגיגה שם, וע"ע בשו"מ מהדו"ק ח"ב סי' קמז). עוד יש לציין לדברי הרמב"ן והריטב"א חולין דף ב, ב, דכשארע ספק טומאה לבשר קודש הר"ז טמא מספק אפי' ברה"ר דבפסול היסח"ד מחמירין אפי' בס"ט ברה"ר ע"ש הטעם, ובשו"ת אחיעזר שם כ' דמרהיט דבריהם נראה דנקטו כן אפי' לדעת ר' יוחנן דפסול טומאה הוי וכן הסכים בשו"ת בית יצחק או"ח סי' קיג (וראה שו"מ מהדורא ג' ח"א סרי"ד) וכן נקטו החזו"א והמק"ד הנ"ל דבפסול היסח"ד מחמירין אף ברה"ר ובדבר שאין בו דעת לישאל ע"ש בדבריהם, וכתב בשו"ת אחיעזר שם דהרמב"ן והריטב"א שם מיירי באופן שהאדם בעצמו הביא את הבשר למצב של ספק, אבל באופן שארע לו באונס ספק טומאה אין לטמאות הבשר משום היסח"ד, ובכה"ג הדרינן לכלל דס"ט ברה"ר טהור וז"ב (ועע"ש) באחיעזר דאף שאר הראשונים בחולין שם דלא תירצו כהרמב"ן והריטב"א מודים לעיקר יסוד הנ"ל, וע"ע בר"מ הל' פסוה"מ א, ב, ושם בספר המפתח).

²² מעבודת הקבלה ואילך אין העבודה כשירה אלא בכהנים {והסכימו האחרונים דבעבודת הפסח היו שוות כל המשמרות ולא היתה העבודה שייכת למשמר העובד באותו השבוע ראה רש"י תמורה יד, א ובחשק שלמה מנחות סב, א וכן נוטה דעת המנ"ח תקט, ד (אמנם במצוה ה, כא לא כתב כן), וכ"כ האבהא"ז בהשמטה להל' ביא"מ ד, יד }.

²³ ראה מל"מ ריש הל' מעה"ק דדעת הרמב"ן בהשגות לספר המצוות דעל כל עבודה איכא ברכה, וכ' המל"מ דאף הר"מ מודה לזה ודלא כדעת הלב שמח ע"ש, וע"ע בנחל איתן סי' ה' ס"ב סק"ו, ומדברי המל"מ שם נראה דנוסח הבכרה הוא בא"י אמ"ה אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וציונו לקבל את הדם ע"ש בדבריו, ובספר עבודת הקרבנות ס"נ כ' הנוסח על מצות קבלת הדם ולא ידעתי למה (שו"ר דבסי' קס"ה) בענין הקרבת חטאת יחיד כ' בעל עבודת הקרבנות דנוסח הברכה היא לקבל דם חטאת, וא"כ בק"פ יכרך לקבל דם הפסח וצ"ע). ובברכה אחת פוטר כל קבלות הדם שיקבל, וראה מה שכתבנו בענין זה לעיל בברכת השחיטה.

²⁴ כמש"נ לעיל בסעיף י"ד יעו"ש, ואם יצא הדם בחוזה ונפל לרצפה קודם שנתקבל בכלי, דם זה פסול לכ"ע כדאיתא במתני' דזבחים כה, א.

²⁵ דמצוה לקבל את כל הדם כדאיתא בגמ' זבחים שם וכ"פ הר"מ מעה"ק ד, ח, ועיין לעיל בסעיף י"ד בהערה בענין דם היוצא קודם גמר השחיטה (ובמנחת אברהם זבחים שם נסתפק למ"ד דבק"פ ליכא שפיכת שיריים דלמא ליכא מצוה לקבל כל דמו ע"ש, ועיין במש"כ בשעורי הגרמ"ד זבחים לה, א).

²⁶ כן מבואר בסוגיא דזבחים שם, והנה יעויין היטב בסוגיא דכריתות כב, א ושם בפירש"י ובליקוטי הלכות, והעולה דחמישה מיני דמים הם, בתחילה הדם שותת (דהיינו שיוצא בקילוח אלא שאינו ניתן לרחוק רק נופל ויורד, ראה דברי רש"י סנהדרין עז, ב בד"ה בשותת) אלא שמתחילה הדם שחור ואח"כ הוא מאדים, ובשלב הג' הוא יוצא בקילוח בחוזה וניתן לרחוק ואח"כ שוב חוזר להיות שותת, ולבסוף הוא יוצא בקושי ונקרא דם התמצית מלשון ונמצה דמו שנשחט ויוצא (וראה רד"ה דם בפסחים סה, ב שכ' שה' מיני דמים הם, וברש"ש שם העיר דבכריתות נזכרו בדברי רש"י רק ד' מיני דמים, ול"ק כלל דבכריתות לא הזכיר רש"י את דם התמצית

יט. כל זמן שהדם יוצא הכהן עומד על רגליו^ט ומחזיק את הכלי בידו הימנית^פ ומקפיד שיהיה הכלי באויר בלא שייסמך על קרקע העזרה^{פא}. בשעת קבלת הדם הכהן מכויין לשם קרבן פסח ולשם בעלי הקרבן,^{פב} ובענין שאר הכוונות המפורטות לעיל במעשה השחיטה ישנה מחלוקת הפוסקים אם צריך לכויין בהם בעבודת הקבלה^{פג}.

וה"ק). וכתב הלכותי הלכות דלהלכה נח' הר"מ והתוס' גבי דם שחיטה באיזה מין ממיני דמים הנ"ל האוכלו חייב כרת, דלדעת התוס' רק דם היוצא בקילוח למרחק הר"ז בכרת ולרמב"ם הכל בכרת חוץ מדם השחור ומדם התמצית, וכתב דלכאורה נפ"מ בזה לענין כפרת הדם בקדשים דלכאורה רק דם שהוא בכרת מכפר, אלא דהקשה דבגמ' דזבחים ממעטינן רק דם התמצית מקבלה וא"כ מוכח דכל הדמים מכפרים דאל"כ אמאי מצוה לקבלם, ועל כן מסיק שם דלענין כפרה כ"ע מודו דכל דמים הנ"ל מכפרים מלבד דם התמצית (אמנם יעויין במק"ד ס"ז סק"ב ובקר"א זבחים שם שכתבו דשפיר שייך לומר דמצוה לקבל את כל הדם אפי' אותו דם שאינו ראוי לזריקה, ולדבריהם יתכן לומר דלדעת התוס' הנ"ל אע"פ שמצוה לקבל את כל הדם מלבד דם התמצית כדמוכח בסוגיא דזבחים, מ"מ רק דם המקלח לרחוק מכפר, דרק דם זה הוא דם הנפש שחייבים עליו כרת, ולפ"ז אם לא קיבל עכ"פ מעט מדם המקלח לא יוכל לזרוק את הדם, וכן משמע באמת בתוספתא דקרבנות ח, ו ע"ש בחס"ד, ולמעשה צ"ע בזה).

יז במתני' דזבחים עח,א ושם בגמ' עט,ב מבואר דאם נתערב אפי' מעט מדם התמצית בהדי שאר דמים הכל פסול ע"ש הטעם, והק' השפ"א עח,א היאך אפשר ליזהר בזה דמצד אחד מצוה לקבל כל הדם ומאידך אם יקבל אפי' משהו מדם התמצית הר"ז פסול, וכ' דלא פסלינן שם בגמ' בנתערב דם התמצית רק היכא שיצא מתחילה בפ"ע ואח"כ נתערב, אלא שנשאר שם בצ"ע, אמנם התפא"י בחיבורו חומר בקודש פ"ו ה"ב פשיטא ליה דאם קיבל מעט מדם העזר או מדם התמצית בשעת קבלת הדם דלא נפסל בכך דלא ניתנה תורה למלאכי השרת.

עח לקוטי הלכות זבחים כה,א (וראה כס"מ פ"א מפסוה"מ הכ"ו).

עט כדאיתא בזבחים כג,ב דעבודה צריכה להיות בעמידה מדכתיב לעמוד לשרת, וכ"פ הר"מ ביא"מ ה,טז {ואם עומד ונסמך על איזה דבר אינו חשוב כעומד לענין עבודה, ראה זבחים יט,ב ושם בתד"ה וליבת וכן במג"א קמא,ב ובבהגר"א חו"מ יז,ו, והני מילי שנסמך באופן שאם ינטל אותו הדבר לא יוכל לעמוד ראה שיטה זבחים שם ובא"ר סי' קמא ובפמ"ג או"ח סצ"ד א"א סק"י (ומשמע בדבריו דאפי' לכתחילה עובד כן), ואם עבר ועבד בסמיכה האם עבודתו פסולה כמו בעובד כשהוא יושב, ראה מלא הרועים ערך ישיבה בעזרה אות ט' שדין זה תלוי במח' הפוסקים, אמנם בפמ"ג או"ח סי' קמא א"א סק"ב כ' דאינו מחלל עבודה וכ"כ בעול"ש זבחים טז,א דסמיכה אינה כשיבה לפסול בדיעבד}. ובענין צורת העבודה בקבלת הדם הנה שחיטת הבהמה היתה נעשית על קרקע העזרה וא"כ לצורך קבלת הדם היה צריך הכהן לכופף קומתו כמו אדם המשתחוה, וצ"ל דאף בכה"ג דינו כעומד, וראיה לזה מקידוש ידיו ורגליו שהוקש לעבודה ואע"כ היה מקדש באופן שהוא שוחה לפניו ומניח ידיו על רגליו כדאיתא בר"מ ביא"מ ה,טז, שו"ר שכ"כ התפא"י בחומר בקודש פ"א הכ"ג ששוחה דינו כעומד וראיה לזה מקידוש ידיו וכ"כ הטו"א מגילה כא,א, ועיין ביריעות שלמה הל' ביא"מ שם דכ' דעל כרחק דשוחה כעומד לענין עבודה דאל"כ כיצד היה מקבל הכהן את הדם. אמנם בתוס' זבחים טז,א בהג"ה איתא דאסור לעבוד בצורה של השתחוואה (ועיין במל"מ הל' ביא"מ שם שהבין בכוונת התוס' דכתבו כן רק אם ישיבה בעזרה אסורה מה"ת, אמנם בשפ"א זבחים שם פליג וכ' דדין זה אינו תלוי בדין ישיבה בעזרה ע"ש), ובשעה"מ פ"ז מבית הבחירה ה"ו הבין בדבריהם דאסור לעבוד בקומה כפופה והק' דגבי קידוש ידיו חזינן דחשיב שפיר כעמידה, ותי' דגזה"כ היא בקידוש ידיו אבל בשאר עבודות באמת אסור לעבוד כן, וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר ח"ח ס"ט אות ח' ובמלא הרועים הנ"ל (ע"ש שכ' בדביעבד ודאי עבודתו כשירה), ולפ"ז יל"ע באיזה אופן היו עושים את עבודת הקבלה, וצ"ל דהכהן היה מכופף מעט את ברכיו ושאר גופו היה זקוף (ולכאורה צריך ליזהר כשעושה כן שלא לסמוך את ירכיו על אחורי שוקו דאולי בכה"ג דינו כיושב), וע"ע בספר שרשי הים הל' ביא"מ שתי' קר' השעה"מ ע"ד התוס' מקידוש ידיו, דכל עבודה שדרך לעשותה ע"י השתחוואה חשוב המשתחוואה כעומד, וכתב דכן מוכח מקבלת הדם דעל כרחק דהיה הכהן צריך לכופף קומתו, ולפי דבריו אין נפ"מ בדברי התוס' לענין עבודת הקבלה רק לענין שאר עבודות (וע"ע בחס"ד מנחות א,ח דהבין דברי התוס' באופ"א ולפי דבריו ליתא לחידושו דהשעה"מ).

פ מתני' זבחים טו,ב וכ"פ הר"מ ביא"מ ה,יח, ואם קיבל בשמאל עבודתו פסולה, אבל אם שמאלו רק מסייעת סיוע שאין בו ממש עבודתו כשירה כמבואר בר"מ שם ומקורו בשבת צג,ב (וראה תפא"י חומר בקודש פ"א הכ"ב וכן במג"א קפג,ו ושם במחזה"ש), ומ"מ לכתחילה אין לקבל באופן זה ראה תבו"ש ס"ב סקנ"ד, ובשו"ת חכ"צ ספ"ב.

פא כ"כ בזב"ת זבחים כה,א בד"ה ורידין ע"פ הגמ' דמנחות זב,ו וע"ע ברדב"ז ריש פ"ה ממעה"ק.

כ. מזרקי הדם שבהם היו מקבלים את הדם היו מחודדים בתחתית הכלי כדי שלא יוכלו הכהנים להניח את הכלי, ויהיו מוכרחים להחזיק בכלי ולמרס את הדם כדי שלא יקרש^פ, ואם בכל זאת קרש הדם שבמזרק ראה בהערה אם יש תקנה לאותו הקרבן^פ.

הולכת הדם למזבח

כא. הכהנים היו עומדים שורות שורות^פ ממקום השחיטה עד סמוך למזבח, הכהן שקיבל את הדם מוסר את מזרק הדם הנמצא ביד ימינו לכהן העומד ראשון בשורה והוא מקבלו גם כן ביד ימינו^פ, ומושיט את המזרק לכהן העומד אחריו^פ עד שמגיע המזרק לכהן האחרון העומד בסמוך למזבח, והוא מברך ומכוין לשמה^פ ופוסע מעט^ז אל עבר המזבח בטרם ששופך את הדם (וי"א דכל אחד מהכהנים העומדים בשורה צריך לפסוע מעט לכיוון חבירו ולא להעביר את המזרק בהושטת היד בלבד^ז).

^פ ר"מ פ"ד ממעה"ק ה"י, ואע"ג דהשוחט כבר חישב כן בשעת השחיטה, צריך המקבל לחזור ולחשוב כן, דבתרי גברי לא אמרינן דכל העושה על דעת ראשונה הוא עושה ראה זב"ת זבחים מו, ב בד"ה לשם.

^פ ראה מל"מ מעה"ק ד"א ובלח"מ שם, ובתוס' רע"א ספ"ד מזבחים, ובמנ"ח קטו, טו, ובערה"ש העתיד ס"ע סי"ט ואילך שכתבו שדעת התוס' ריש מס' זבחים דבכל עבודות המתיר (וכן בהקטרה כפי שיתבאר להלן) צריך לכוין לשם ששה דברים, ולדעת הר"מ שם א"צ לכוין אלא רק בשחיטה, אמנם בזב"ת זבחים מו, ב מבואר דאף לר"מ צריך לחשב לשם ו' דברים היכא דלא שייך לומר שעושה על דעת ראשונה ע"ש (וראה מרכה"מ הל' מעה"ק שם).

^פ מתני' פסחים סד, א.

^פ בקר"א מנחות כא, א מבואר דדם פסח שקרש נפסל, דדם הפסח דינו בשפיכה כמו שיתבאר ודם קרוש אינו נשפך, וכן מצדד המק"ד ס"ז סק"ד, וע"ע בכתבי הגרי"ז שם דאף לדבריו נפסל הדם, אמנם דעת החזו"א מנחות ס"ג סק"ח דדם שקרש אפשר לפוררו ולשופכו וכשר {ואם כשנקרש הדם יש סביבותיו כמין משקה צלול כמים אשר מראהו כמראה דם, יכול להתכפר באותו המשקה הנקרא צללתא דמא כמבואר בגמ' חולין פז, ב (וע"ש בתו"ח דא"צ שיהיה מראהו ממש כמראה דם אלא סגי במראה אדמומית, אמנם ש"פ פליגי ואכמ"ל), ואפי' אם קרש לגמרי רק אחר זמן נפרש מן הדם הקרוש נוזל הנ"ל אפשר דראוי להתכפר בו, ודין זה תלוי לכאורה אם איכא דין דיחוי בדם הפסח שקרש ראה כתבי הגרי"ז שם }.

^פ מתני' פסחים סד, א, והטעם אמרינן בגמ' סד, ב משום ברוב עם הדרת מלך שהיו כולם עסוקים בעבודה, עוד איתא במתני' דהיו מזרקי כסף ומזרקי זהב ולא היו מערבים ביניהם אלא שורה של כסף כולה של כסף ושל זהב כולה זהב.

^פ לסוברים דהושטה ביד חשובה עבודת הולכה פשיטא דיש לעשותה ביד ימין, ובחי' הר"י מלוניל פסחים שם נראה דאפי' אם אינה חשובה עבודה יש לעשותה בימין ואולי הוא משום כבוד המצוה, וראה מג"א קמז, יא ושם במחה"ש.

^פ ואחר שהתחילו לזרוק הדם על המזבח היו הכהנים העומדים בשורה מחזירים בחזרה את הכלים הרקים אל מקום השחיטה, וכל כהן היה מחזיק את הכלי המלא בימינו ואת הכלי הריקן בשמאלו (ראה מג"א הנ"ל), ואמרינן בגמ' סד, ב דכשמושיט הכהן שבידו הכלי המלא את הכלי אל חבירו העומד בצידו צריך מתחילה לקחת את הכלי המלא בידו הימנית ורק אח"כ לתת לו בחזרה את הכלי הריקן בידו השמאלית משום שאין מעבירין על המצוות (שהחזרת הריקן אינו מצווה אלא רק תשמישי מצוה כ"כ המאירי).

^פ דיני הברכה וכוונת הלשמה בעבודת ההולכה שוים לעבודת הקבלה (מלבד נוסח הברכה כמוכן) ותלמדנו משם. ואע"ג דהמוליך היה ג"כ שופך את הדם ומברך קודם שישפוך כמו שיתבאר, נראה פשוט דהיה מברך אף על ההולכה, דאע"ג דנראה מדברי המל"מ ריש הל' מעה"ק דכשכהן אחד היה עובד כל סדר עבודות הקרבן היה מברך ברכה אחת על כל העבודות, הכא שאינו עושה כל סדר העבודות צריך לברך הן על ההולכה והן על השפיכה. {בענין כוונת הלשמה הנה ז"ב דהמוליך והשופך לא היו יודעים לאיזה חבורה שייך כל מזרק ועל כרחך דהיו צריכים לכוין בכוונה סתומה לשם הבעלים של דם פסח זה שבידיהם בלא לפרט מי הוא הבעלים, וזה ראייה למה שכתבנו לעיל דמהניא כזו כוונה }.

^ז הנה להלכה דעת רוח"פ דהולכה שלא ברגל אלא בהושטת יד אינה חשובה הולכה, ומ"מ אין צורך שתהיה כל ההולכה ממקום השחיטה עד המזבח ברגל ומספיק שאפי' כהן אחד יפסע כמה פסיעות לקיים את עבודת ההולכה, ועל כן כתבו דהכהן האחרון העומד קרוב למזבח היה פוסע קצת ושופך (וזהו שאמרו בגמ' זבחים יד, ב ופסחים סד, ב דנייד פורתא), ראה חי' המאירי והר"י

כב. מאחר והכהנים עובדים בזריזות רבה נשפך דם רב מן מזרקי הדם^{כב}, ועל כן צריך ליהזר מאד שלא יתלכלכו בגדי הכהונה ויעבדו הכהנים בבגדים מלוכלכים^{כג}, וכן שלא יחצוץ דם שהתחיל להתייבש^{כד} בין רגלי הכהנים לרצפת העזרה^{כה} או בין יד הכהן לכלי^{כו}.

מלוגיל פסחים שם, וכ"כ השיטה בשם הריב"א בזבחים טו,א (הודפס בהשמטות) הו"ד בזבחי אפרים שם, וכ"כ בספר מראה כהן זבחים שם, וכן כתבו המהריק"ו והמרכה"מ והחסד לאברהם בהל' ק"פ א,יד שכן דעת הר"מ שם, וכ"כ הקהלת יעקב (לבעל המשכנ"י) פסחים שם, ובאבן האזל פ"א מפסוה"מ בסוף הלכה א' {ודע דכ"פ כתבו בדעת הר"מ דס"ל להלכה דאפי' כהן האחרון א"צ לפסוע, דס"ל להלכה דעבודת ההולכה מתקיימת אף בהושטת היד מאחד לשני, ראה זב"ת זבחים יד,ב בד"ה איתמר, ובקר"א טו,א שם, וכן בנזר הקודש טו,ב, וכ"כ הקהלת יעקב הנ"ל בתירוצו הב' ע"ש (וע"ע בערה"ש העתיד קפב,כא), ולדבריהם נמצא דכל הכהנים העומדים בשורה ומושיטים את המזרק זל"ז צריכים להקפיד על כל דיני ופסולי העבודה, משא"כ לדעת כל הפוסקים הנ"ל שרק הכהן האחרון הוא העובד }.

^{כא} כן מבואר במל"מ פ"א מפסוה"מ הכ"ג דכל ההולכה צריכה להיות ברגל ולא סגי במקצת הולכה ברגל (ומ"מ כהן שפוסע קצת ותוך כדי הליכתו מקרב את המזרק לחבירו בהושטה ודאי דמועיל אף לדעת המל"מ ועיין בזה בישועת דוד ח"ו סכ"ב), וכן מבואר בצל"ח פסחים סד,ב, וכ"כ החזון יחזקאל שם, וכ"כ מרן בעל הלקוטי הלכות בסוגיא דפסחים שם (בתוה"ק אות צ'), וכ"כ בהר המוריה הל' ק"פ א,יד {ולשיטה זו כל הכהנים שותפים בעבודת ההולכה וצריכים להקפיד על כל דיני העבודה, וצ"ע איך יכוונו לשמה בכל פעם שהולכים מעט לדעת הסוברים שאף בהולכה צריך לכוין לשם ששה דברים (ולכאורה אין לומר בזה דכל העושה על דעת ראשונה הוא עושה כמו שבארנו לעיל במעשה השחיטה דמזבח לזבח לא אמרינן כל העושה וכו') }.

^{כב} בסידור בית יעקב להגר"י עמדין זצ"ל בסוף סדר אמירת ק"פ מובא עדות מנציב רומי המתאר את סדר העבודה כפי שראו עיניו, ושם כתב שהכהנים היו כ"כ זריזים בעבודתם עד שהיו הכפות (המזרקים) שבידם נראות רצות ובאות כחצים ביד גיבור, ובגמ' פסחים סה,א איתא דמתוך זריזותם נשפך לפעמים מן הדם {דם שנשפך מן הכלי אין מצוה לאוספו בחזרה לתוך הכלי (אע"פ שנתבאר לעיל דמצוה לקבל את כל הדם), כ"כ בתד"ה חישב במעילה ז,א, וראה חזו"א זבחים ה,ה, ועיין בקר"א מעילה שם שנתקשה בזה }.

^{כג} בגמ' זבחים יח,ב במואר דכהן שעובד בבגדים מטושטשים (מלוכלכים) עבודתו פסולה, וכן איתא בפסחים סה,ב, וכ"פ הר"מ פ"ח מכלי המקדש ה"ד, וע"ש בדרך חכמה למרן הגר"ח ק"ק סקכ"ה דאפי' מלוכלך במשהו פוסל אם ניכר הוא ע"ש {ובעדות הנציב הרומי הנ"ל כ' דהכהנים היו לבושים בבגדים אדומים כדי שלא ייראה הדם אם יפול על הבגד (ודבריו מתאימים עם דברי המנ"ח קא,ג שכ' דאין קפידא בבגדי כהן הדיוט באיזה צבע יהיו), ומ"מ יש לפקפק בזה על עדותו לפי שכתב שם דכמו"כ היה לבושם קצר כדי שלא יעכב את העבודה, וזה ודאי אינו דהרי בעינן מדו בד שיהא הלבוש כמדת הכהן ואכמ"ל }.

^{כד} בגמ' פסחים סה,א מבואר דדם לח אינו חוצץ, ובגמ' מנחות כא,א א"ר גידל דדם חוצץ בין לח בין יבש, ומסיק שם דלח חוצץ היכא דסריך שהתחיל להתייבש קצת ע"ש בפירש"י (ושם ברש"ש ובחשק שלמה מה שהגיהו בדבריו), והר"מ מקוואות ב,ב כתב 'דם שנסרך בבשר אפי' לח חוצץ', וע"ש בכס"מ דהסמ"ג עשין רמח הבין בר"מ דדם לח לגמרי שנמצא על הבשר הר"ז חוצץ משום שמקפיד עליו, והק' הסמ"ג דבגמ' פסחים הנ"ל מוכח דדם לח אינו חוצץ כלל אע"פ שנמצא על הבשר, וכ' הכס"מ דכוונת הר"מ דדם לח שנסרך הר"ז חוצץ (והיינו כפירש"י הנ"ל) ול"ק מיד, וכן דעת רוה"פ דהעיקר כפירש"י הנ"ל ראה דברי הש"ך יו"ד קצח,כ, ובסד"ט סקל"ב, ובהג' יד שאול שם, ובחס"ד מקוואות ו,ט (ובקר"א מנחות שם הבין בר"מ כדעת הסמ"ג הנ"ל וצ"ע לפ"ז קו' הסמ"ג, ותי' השבות יעקב ח"א סי' ס"ט דדם לח חוצץ רק מדרבנן ובמקדש לא גזור, וע"ע בזה בקובץ כתבי בית ישראל עמ' תצו בשם בעל הדברי יחזקאל).

^{כה} ראה פסחים סה,ב (ע"ש דמבואר דהיו פוקקים את העזרה בכוונה כדי שיתקבץ הדם, והלכו הכהנים בתוך הדם כשהיו מוליכים עצים למערכה דשבח הוא להם, וכשהיו צריכים לעבוד עבודה היו הולכים ע"ג איצטבאות), ובשבות יעקב הנ"ל הק' מכאן על פסק הרמ"א קצח,יז דמי שאומנותו בדם אין הדם חוצץ אצלו (אפי' יבש), ועיין בסד"ט סקנ"ב שם שתי' הקו' בב' אופנים, חדא דבגמ' מיירי בכהנים שהולכים ע"ג רצפה שמלאה דם דבכה"ג איכא חציצה על רוב הרגל והוה רובו דאינו מקפיד דגזרו בו חכמים אף במי שאומנותו בכך (ולפ"ז אין לחוש אם יהיה דם יבש על מיעוט רגלו של הכהן), ועוד תי' דכיוון דהחציצה היא ברצפה ולא על רגלו של הכהן אי"ז תלוי כלל בקפידת הכהן.

^{כו} ר"מ פ"ה מביא"מ הי"ז (ולפ"ד הסד"ט הנ"ל יש לצדד להתיר בדם מועט ע"ג ידו של הכהן כיוון שאומנותו בכך).

שפיכת הדם על המזבח

כג. מקום שפיכת הדם הוא בחלקו התחתון של המזבח^צ, באחת משלוש קרנות (זוויות) המזבח^צ שיש להם יסוד^צ (קרן מזרחית דרומית לא היה לה יסוד^פ), וי"א דאין צריך לשפוך במקום הקרנות אלא כל קיר שיש לו יסוד בתחתיתו כשר לשפיכה^ק.

^צ כך הוא הדין בכל קרבן בהמה הנעשה במזבח החיצון, מלבד חטאת בהמה.

^צ כן היא דעת ר"פ דכל מתן דמים צריך להיות במקום הקרנות אפי' דם הפסח (ומקום הקרנות אפילו בחלקו התחתון של המזבח הוא עד אמה מזוית המזבח עצמה לכאן ולכאן ראה חזו"א זבחים טז,א, ובחס"ד לתוספתא דקרבנות ו,ו, ובמרכה"מ פ"ב מפסוה"מ ה"ט, אמנם בזב"ת זבחים נג,ב בד"ה כמין לא משמע כן, וע"ע להלן בסמוך) ראה דברי השיטה בשם הר"פ בזבחים סד,א (ולגי' הצ"ק אף התוס' שם מודים לזה), וכן מדויק בדברי רש"י זבחים לד,ב בד"ה כנגד היסוד, וכן כתבו המאירי והר"י מלוניל בחי' לפסחים סד,א, וכן דייקו האחרונים בדברי הר"מ פ"ה ממעה"ק הי"ז, ראה קר"א זבחים סד,א ובזבחי אפרים זבחים נג,א וע"ע בר"מ פסוה"מ ב,ט, אמנם בהל' ק"פ לא הזכיר הר"מ דין זה אפי' ברמז, וע"ע בספר נרות שלמה לגרמ"מ שולזינגר סי' פ"ה (וע"ש בר"י מלוניל שמצוה לתת בקרן מזרחית צפונית, וכ"כ המאירי ד"א כן, ודבריהם שם מוקשים מאוד וצ"ע).

^צ בתוספתא פסחים ד,ט מבואר דשופך במקום שיש בו יסוד, וכ"פ הר"מ פ"א מק"פ ה"ו ובהל' י"ד (והפוסקים נתקשו בזה מנין ילפינן דם הפסח טעון יסוד אף למ"ד דהפסח בשפיכה ראה ספר המפתח מעה"ק ה"ז ואכ"מ), ואם שפך במקום שאין לו יסוד ראה שער הקרבן פ"ז סי"ט ושם בהערה.

^פ כדאיתא בגמ' זבחים נג,ב.

^ק כן דעת התוס' בזבחים סד,א בד"ה מפני, וכ"נ דעת פסקי הרי"ד פסחים סד,א, וכ"נ דס"ל למרן בעל הלכותי הלכות בס"פ איזהו מקומן (בתוה"ק אות ו') שפסק דם הפסח בשפיכה בצד שיש יסוד תחתיו, ולא הזכיר כלל ד"א דם הפסח טעון קרן (ונראה דאזיל בזה לשיטתיה כמש"כ בזב"ת נג,ב דלמטה מחוט הסיקרא אין נקרא כלל 'קרן' ומה שנותנים דם העולה וכדו' בזווית המזבח זהו רק משום דין 'סביב', וא"כ בפסח דליכא דין 'סביב' אין קפידא בזווית המזבח, שו"ר שכ"כ במשמר הלוי עה"ת פר' תצוה כט,יב ע"ש). { והנה יעויין היטב בזבחים פ,ב בתד"ה בל תוסיף בסה"ד, והעולה דלחד תירוצא ס"ל לתוס' דקרבנות שדמם ניתן במתנה אחת (כגון בכור ופסח) שנתנם על זוית המזבח והדם מתפשט לכאן ולכאן וניכר הוא מב' צדדים של המזבח, הר"ז עובר בבל תוסיף, אע"פ שזרק פעם אחת, שהרי דינם לתת את הדם מצד אחד בלבד של המזבח (וע"ש בשעורי הגרמ"ד דהתוס' אזלי לשיטתם דאין דין קרן בבכור ופסח, וע"ע בארצה"ח למלבי"ם סי"א ארץ יהודא סקי"א שמביא סיעתא מדברי התוס' לשיטת העיטור הנזכרת שם), ולכאורה הגם שכתבנו שדעת ר"פ דיש דין קרן בדם הפסח, יש לחוש לכתחילה שלא לשפוך על הזוית עצמה כדי שלא לעבור בב"ת לדעת התוס', אלא ישפוך משוך מעט מן זוית המזבח, דעד אמה קרוי קרן כמש"נ }

כד. הכהן עומד על רצפת העזרה בסמוך למזבח ומקרב את המזרק שבידו לקיר המזבח, מברך ומכוין לשמה^{קי}, ושופך^{קי} את הדם בנחת מן המזרק על קיר המזבח^{קי} והדם הולך ונשפך על היסוד^{קי}.

כה. דעת רוב הפוסקים דאין מצות שפיכת שיריים בקרבן פסח^{קי}.

כו. אם חל י"ד בניסן להיות בשבת עושים ככל סדר ארבעת העבודות המפורט בפרק זה^{קי}, וכמו"כ היו רוחצים את העזרה לנקותה משיירי הדם שעל הרצפה^{קי}, ואין שום שינוי בהלכות הנזכרות בפרק זה בין ערב פסח שחל ביום חול לערב פסח שחל בשבת.

^{קי} ככל אשר נתבאר לעיל בעבודת הקבלה וההולכה (וראה אהל משה לגראמ"ה בסוף מס' פסחים שכתב דנוסח הברכה בדמים הניתנים בשפיכה הוא 'לשפוך הדם במזבח).

^{קי} בגמ' נח' תנאי בכמה דוכתי אם דם הפסח הוא בזריקה או בשפיכה והסכימו הפוסקים דהלכה כמ"ד בשפיכה ראה פי' ר"ח סוף פסחים, וכ"פ הר"מ פ"ה ממעה"ק הי"ז ובפ"א מק"פ ה"ו והלכה י"ד, וכ"כ המאירי בפסחים סד, א, וכ"נ דעת הראב"ד בפי' לתמיד ל, ב, וכ"פ הלכותי הלכות בס"פ איזהו מקומן (בתוה"ק אות ו'), וע"ש דאם שינה וזרק במקום לשפוך לא יצא יד"ח אפי' בדיעבד. ^{קי} הנה עיקר החילוק בין זריקה לשפיכה מבואר בדברי רש"י פסחים פט, א בד"ה פסח, דריקה היא מרחוק ובכח, ושפיכה היא מקרוב ובנחת מן הכלי אל קיר המזבח, וכן כתבו פסקי הרי"ד פסחים סד, א והמהריק"ו הל' ק"פ א, ו, וכ"כ החזו"א זבחים טז, ז, וראה דברי המאירי פסחים קכא, א (ויש בזה פירושים נוספים ראה מרכה"מ מעה"ק ה"ז, ובערה"ש העתיד סי' קפ"ב ע"פ הירושלמי פסחים ה, ו, ובאהל משה הנ"ל, ויש שכתבו שענין השפיכה הוא ששופך בב"א כל מה שבכלי ראה שעורי הגרמ"ד זבחים לה, א, ובלבוש מרדכי זבחים ס"ט ועיין בקרבן העדה בירושלמי הנ"ל, ומ"מ העיקר לדינא כמו שכתבנו בפנים), וע"ש בחזו"א דשופך על קיר המזבח והדם נופל על היסוד, אבל לא ישפוך ישר על גג היסוד וכן מבואר בדברי רש"י הנ"ל (אמנם יעויין בשטמ"ק זבחים נז, א דנראה קצת מדבריו דשופך על גג היסוד, וע"ע בשעורי הגרמ"ד זבחים פא, א). והנה מיד כשהגיע הדם למזבח יצאו הבעלים יד"ח מצות עשיית הפסח (אפי' לדעת הסוברים דאיכא מצות שפיכת שיריים) כמש"נ בהקדמה לפירקין.

^{קי} ויזהר מאוד שלא יתלכלכו בגדיו מן הדם בעת השפיכה.

^{קי} כן דעת הראב"ד בפירושו לתמיד ל, ב, וכן דעת הר"י אפרים המובא שם בראב"ד (וס"ל שם שבכל הקרבנות מלבד חטאת ליכא שפיכת שיריים, ובסברא זו יחידיאה הוא), וכן כתבו האחרונים בדעת הר"מ מעה"ק ה"ז וכן בפ"א מק"פ, שהשמיט דין שפיכת שיריים בפסח, ראה שפ"א זבחי אפרים זבחים לו, א, ובשו"ת אג"מ חו"מ ח"א סק"ח, ובאהל משה סוף פסחים, ובמרכה"מ מעה"ק שם (ודעתו שם דכיון דדם הפסח דינו בשפיכה דין הוא שצריך לשפוך כל הדם בב"א ועל כן אין בו מצות שפיכת שיריים, ועיין לעיל בהערה דכן ס"ל לכמה אחרונים), וכן היעב"ץ בסדר הפסח שלו המיוסד ברובו על דברי הר"מ השמיט דין שפיכת שיריים, וכן מדוקדק בדברי התוספתא דקרבנות ו, ו, ע"ש, ולפ"ז דם הנשאר בכלי יישפך לאמת המים {ולכאורה יכול לשופכו במקומו על הרצפה דהרי היו מדיחים את העזרה וכל הדמים היו הולכים לאמת המים. ואולי יש לנהוג לכתחילה לשפוך מתחילה על המזבח את כל הדם שבכלי ולא לשייר ממנו כלום, שבזה אנו מרוויחים את דעת הפוסקים דבדמים הניתנין בשפיכה צריך לשפוך את כל הדם שבכלי בשפיכה אחת וכמשנ"ל, וכן ארוחנא בזה במקצת דעת הסוברים דיש בפסח מצות שיריים, כיוון די"א דאפי' בקרבנות שיש בהם מצות שיריים ליכא חיוב לשייר את הדם, אלא רק אם נשאר דם מצוה לשופכו בתורת שיריים (ראה בתד"ה העולה זבחים נג, ב בשם הר"ר משה, וע"ש בזב"ת בד"ה ודמה דכן משמע מדברי רש"י) . ומאידך דעת התוס' בכ"ד דיש שפיכת שיריים בפסח (אלא דיש מי שכ' דהנ"מ למ"ד הפסח בזריקה, אבל למ"ד דהפסח בשפיכה יודו התוס' שאין בו מצות שיריים ראה שערי זיו קדשים ס"ח, ועיין בזבחי אפרים הנ"ל שכ' דדין מצות שיריים תלוי באם הפסח בזריקה או בשפיכה), וכ"כ בערה"ש סע"ב סכ"ד ע"ש שמשנה הגי' בדברי הר"מ (ולכאורה לשיטתם צריך לשפוך השיריים בקרן דרומית מערבית כמו בשאר זבחים, אלא דלפ"ז יקשה ממתני' דפסחים סד, א דמבואר שם דהכהנים העומדים בשורה מחזירים את המזרקים הרקים ממקום השפיכה למקום השחיטה, ואי נימא דאחר השפיכה היה הכהן מוליך את המזרק לקרן דרומית מערבית לקיים מצות שיריים למה הוא עצמו לא היה מחזיר את המזרק).

^{קי} מתני' פסחים סד, א 'כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת', וראה פסחים סה, ב במתני'.

^{קי} בגמ' פסחים סה, א נחלקו בזה ר"א וחכמים, ופסק הר"מ ק"פ א, טז כחכמים.

בדיקת טריפות

כו. בודקים^{קט} את הריאה^{ק"י} בקרבן פסח^{ק"א} כשם שבודקים את הריאה בשחיטת חולין, ואם נמצאת הבהמה טריפה חוזרים בני החבורה ושוחטים בהמה אחרת עבור חובת הפסח^{ק"ב} לפי שלא יצאו יד"ח, וכל הנוגע בטרופה נטמא מדבריהם^{ק"ג}, ואם נמצאת הבהמה ספק טריפה ראה הערה^{ק"ד}.

^{קט} עיין בדרכ"מ יו"ד סל"ה אות א' שהזכיר מין בדיקה המובאת בקדמונים אשר ניתן לבדוק הבהמה בעודה חיה אם טריפה היא או לא, ועיין בדרכ"ת לט"ח שהזכיר בדיקות נוספות, וכ' הדרכ"מ דאין לסמוך על בדיקה זו בלחוד בלא לבדוק את הריאה וכן סיים הדרכ"ת, ומ"מ נראה דראוי להשתדל בזה כמה שאפשר לבדוק את הבהמה סמוך לשחיטתה, כדי שלא לשחוט טריפה בעזרה ולזרוק דמה על המזבח, וכ"כ הרבינו בחיי צו ז, ח (ומסתמא כוונתו שם לבדיקה המוזכרת בדרכ"ת הנ"ל דוק ותשכח).
^{ק"י} הנה לכאורה היה ראוי לבדוק את הריאה קודם שפיכת הדם כמבואר ביו"ד כח, ב דאין לברך על כיסוי הדם בחיה קודם בדיקת הריאה שמא תימצא טריפה ונמצא דבירך ברכה לבטלה, והכא נמי אם תימצא טריפה נמצא דבירך לבטלה על ההולכה ועל השפיכה וכן זרק דם פסול על המזבח, ומ"מ כמדומה שבמציאות לא שייך כלל לבדוק קודם השפיכה מחמת ריבוי הקרבנות ומיעוט הזמן הניתן לכל כת בעשיית הפסח, ומסתמא לא היה פנאי לבדוק את הריאה רק אחר שפיכת הדם למזבח, והיכא דלא אפשר סמכין ארובא דרוב בהמות לאו טריפות נינהו ומברכים {וע"ע באו"ז הל' טריפות ס"ס תי"א ובשבלי הלקט ח"ב ס"ס כ"ז שכתבו דודאי לא היו בודקים את הריאה (אפי' בשאר קרבנות) קודם הזריקה דהרי אין מפשריטין את העור קודם זריקה כמו שיתבאר להלן, וא"כ א"א היה להוציא את הריאה לחוץ לבדקה דאם יעשו כן ידבקו נימין לאימורים ואי"ז כבוד שמים כדאיתא בשבת פ' כל כתבי (ואע"ג דבכדי לבדוק את הריאה מסירכות אין צורך להוציאה לחוץ ואפשר לבדקה בלא שידבקו נימין באימורים, מ"מ איכא כמה מיני טריפות בריאה שא"א לבדוקם היטב בלא להוציא את הריאה לחוץ כדאיתא באו"ז שם בהמשך דבריו, וכן איתא בפמ"ג יו"ד סל"ט שפ"ד סק"ד, אמנם יעויין בלבושי שרד סק"ב שם דמתקנת חז"ל א"צ לבדוק את הריאה רק מפני חשש סירכות, אבל בדיקת שאר טריפות שבריאנה אינה מתקנת חז"ל אלא רק ממנהגא, וא"כ אפשר לבדוק את הריאה קודם הזריקה בדיקת פנים בלבד ואח"כ לבדוק אותה בדיקת חוץ}.

^{ק"א} כן מבואר בשו"ת הריב"ש סי' קס"ג דודאי היו בודקים את הריאה במקדש כדי שלא יקריבו פסול לגבוה, ואע"ג דבדיקת ריאה היא רק מדרבנן, לא שייך בכגון דא האי כללא דאין גוזרין שבות במקדש ע"ש, וכ"כ כ"פ שכן עיקר ראה ערה"ש יו"ד לט"ב, ובדעת' למהרש"ם סק"ד ובישועות יעקב סק"א שם, ובאמר"ב דיני טריפות ס"ה, וכ"כ בשו"ת כת"ס יו"ד סכ"ז ובשו"ת משכנ"י יו"ד סט"ז (אלא שכתב דלדעת הר"מ דבדיקת הריאה אינה תקנ"ח אלא רק ממנהגא, אפשר שלא היתה נוהגת במקדש ועיין בסמוך), אמנם דעת כמה אחרונים דלא היתה בדיקת ריאה נוהגת במקדש דלא גזרו שבות במקדש ראה שו"ת טוטו"ד קמא ס"ג (וע"ש שיש בזה ג"כ בזיון קדשים להצריכם בדיקה, אמנם באמר"ב ובשו"ת כת"ס הנ"ל דחו סברא זו, דדבר שבדוקים אחריו בכל הבהמות ולא רק בבהמה מסוימת שנולד בה ריעותא אין זה בזיון, וע"ע בפלתי נח, ה), וכן בשו"ת שו"מ תליתאה ח"ג סנ"ו, אלא שבמקום אחר כתבו דבבהמות הנאכלות לבעלים היו הבעלים צריכיל לבדוק את הריאה קודם האכילה ראה שו"ת טוטו"ד תניינא בקו"א סל"ג ובשו"מ רביעאה ח"ב סי' קמ"ז, ולפ"ז בק"פ כ"ע יודו דבעי בדיקה עכ"פ לפני האכילה (ועיין בשו"ת קנאת סופרים סל"ב וצ"ע), וע"ע בשו"ת עין יצחק יו"ד ס"ט שכ' בדעת הר"מ דקרבן שאין בו אכילת בעלים לא היו בודקים את הריאה ע"ש בכל דבריו {אמנם עדיין יש בזה מקום עיון כיון דק"פ היה בא מן הכבשים ומן העזים בני שנתן, דהנה הגם שהסכימו הפוסקים דאף בגדיים וטלאים רכים צריך לבדוק את הריאה כדאיתא בשמ"ח ריש סל"ט ובש"פ, מ"מ כתב הלבושי שרד סקט"ו שם דכיון דלא שכיח בהו סירכות (דמה"ט מקלינן גביהו היכא דנאבדה הריאה כדאיתא ברמ"א לט"ב), אין חיוב הבדיקה בהם מתקנת חז"ל אלא רק ממנהגא (וע"ש שמדברי השמ"ח לא נראה כן), ולפ"ז יל"ע בזה אם היו נוהגים בבדיקת הריאה במקדש אף בגדיים וטלאים בני שנתן כיון שאין בהם חיוב גמור אלא מנהג בלבד ואין הסירכות מצויות בהם (וראה תבו"ש סק"ח דכל זמן שקרויין טלאים בלשון בנ"א יש להקל גבם מטעם שאין הסירכות מצויות בהם, וכ' הדרכ"ת סקס"ג דהיינו דוקא כל זמן שהם בני שנתן ע"ש), ומסתמת דברי הריב"ש נראה דבכל הקרבנות היתה בדיקת ריאה במקדש אפי' בקרבנות בני שנתן}.

^{ק"ב} ר"מ הל' ק"פ א, כ, ואפי' אם חל ע"פ להיות בשבת הולכים ושוחטים עד שתימצא הבהמה כשירה.

^{ק"ג} גמ' חולין עג, א וכ"פ הר"מ פ"ב מאבה"ט ה"ח שאם נגע בה בטרופה שנשחטה דבר קודש הר"ז נטמא מד"ס, ובפשוטו נראה דאף אדם הנוגע בה נטמא מדבריהם, וכן מבואר בהדיא ברד"ה בטרופה חולין קכג, ב, וראה כללי טומאות לרבינו הגר"א שמנה את

נטמא דם או הבשר או שנטמאו הבעלים קודם שפיכת הדם

כת. אם נטמא דם הפסח^{קט} ולא נודעה טומאתו לכהן הנותנו על המזבח, ושפכו הכהן על המזבח בשוגג, יצאו הבעלים יד"ח ויכולים לאכול את הבשר בלילה^{קט}, ואם נתנו הכהן על המזבח במזיד הבעלים יוצאים יד"ח ופטורים מפסח שני אלא שאסורים לאכול את הבשר בלילה^{ק"י}.

הטריפה בין אבות הטומאה מדרבנן וא"כ לכאורה מטמאה אדם, וכן נקט האו"ש הל' אבה"ט שם (וע"ש שכ' דמה"ט הקפידו שישחט ישראל את הפסח, שמפני ריבוי הפסחים לא ימלט שיימצאו טריפות ולא רצו שיטמאו הכהנים, על כן לא שחטו הכהנים דע"פ רוב השוחט נוגע בבשר, אבל המקבל את הדם אינו נטמא דודאי לא גרע מדם נבילה שאינו מטמא, כן נראה בביאור דבריו שם), ולפ"ז יש להקפיד שכל הנוגע בטריפה יחזור ויטבול קודם שישחטו עליו את הפסח למאי דברירנא לעיל פ"א ס"י שדעת רוב הפוסקים דאף טומאה דרבנן מעכבת מלעשות הפסח (אמנם יעויין בספר טעם ודעת הל' אבה"ט שם, בביאורי הלכה בד"ה נטמא, שדעת הר"מ נראה דלא מטמאה אדם, וכ"כ הגרי"פ פערלא ח"ב ל"ת י"א), ויל"ע בנמצאת הבהמה ספק טריפה אם שייכא בה טומאה או דאמרינן סד"ר לקולא.

^{ק"י} הנה יש לפשוט ספק זה מגמ' דפסחים פח, ב דחמישה חבורות שנודע קודם הזריקה שקרבן של אחת מהם הוא בע"מ, אינן יוצאים יד"ח בזריקה כיון שבשעת זריקה אין הקרבן ראוי לאכילה, ומבואר דאפי' אם אינו ראוי לאכילה מחמת ספק בלבד כגון התם דאסור רק מפני התערובת, אפי' אינו יוצא יד"ח וחייב לעשות פ"ש (וכן אם נותר עדיין זמן ביום י"ד בניסן חייב לשחוט בהמה נוספת לפסחו), ואפי' אם נימא דבספק טריפה ליכא רק איסור דרבנן (לדעת הר"מ דס' דאו' אסור רק מדרבנן) אכתי מבואר בפוסקים דבשר הפסח האסור מצד עצמו באכילה אפי' מדרבנן, חשוב כאינו ראוי לאכילה מדאו' ואינו יוצא יד"ח בזריקה כיוון דאכילת פסחים מעכבא, ראה קהלת יעקב למהרי"י אלגאזי תוספת דרבנן אות הסמ"ך, ובשו"ת אחיעזר ח"ב סט"ו, וכן מוכח בדעת החו"ד ק"א, ה ע"ש, וכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה ח"א סי' רעו, וע"ע בשו"ת נובי"ק יו"ד סנ"ז שכ' דכל בהמת קדשים בחזקת איסור היא עומדת ואפי' נולד בה איזה ספק טריפה או אפי' ספ"ס הרי היא בחזקת איסור, ולפי דבריו בכל ספק טריפה הנולד בבהמת קדשים הרי"ז אסורה לכ"ע מדאו' אפי' לדעת הר"מ ודו"ק {ובענין הגמ' דפסחים הנ"ל כיון דאתא לידן נימא בה מילתא, הנה מבואר שם דאם אחר הזריקה נתערבו עורות של כמה חבורות ונתגלה מום באחד העורות (וה"ה אם נתערבו בני מעיים של כמה חבורות בעת הדחתם ונתגלה איזה טריפה בבני מעים) דאינם יכולים לאכול את הפסח מחמת מחמת ספק תערובת, ומאידך אין יכולים לעשות פסח שני דדלמא כבר יצאו יד"ח בפסח ראשון, דדלמא היה קרבנם כשר ובעת הזריקה עדיין היה ראוי לאכילה, ובגמ' שם שקלינן וטרינן למצוא עצה שיוכלו להקריב פסח שני ע"י איזה תנאי וכדו', ומסקינן דכיוון דא"א להקריב באופן המותר לכתחילה על כן אין לעשות פ"ש (ועייין בזה באריכות בשער הקרבן ספ"י בכל המו"מ שיש בזה), והק' התוס' שם בד"ה הנ"מ דמה בכך שא"א לעשות באופן המותר לכתחילה, סו"ס כ"א מהם מוזהר בעשה שיש בו כרת ומסופק אם יצא יד"ח, ולמה לא נתיר לו לעשות באופן המותר רק בדיעבד, ותירצו דכיוון שבאמת רובם יצאו יד"ח דהרי רק קרבן אחד נמצא פסול, עדיף להיות שוא"ת ולא נתיר להם להקריב באופן שאינו ראוי לכתחילה, ומשמע מדבריהם שבאופן שנפל הספק רק בין שתי חבורות שאין כאן רוב שיצאו יד"ח (וכן אם נפל ספק לאיזה אדם פרטי) באמת מתירין להם לעשות פ"ש באופן המוזכר שם בגמ' אע"פ שאי"ז לכתחילה, וכ"כ המהריק"ו והלח"מ בדעת הר"מ פ"ד מק"פ ה"א ודלא כדעת הראב"ד שם, וע"ע בזה בשער הקרבן הנ"ל ולמעשה צ"ע.

^{קט} ודע דדעת הר"מ ספ"א מפסח^מ דדם קדשים אינו מקבל טומאה, ודעת רוב האחרונים דאפי' מדרבנן אינו מקבל טומאה לדעת הר"מ, אמנם להלכה דעת רוב הפוסקים דדם קדשים מקבל טומאה עיין בזה בזב"ת פסחים פ"ב, ובשם בתוה"ק.

^{קט} פסחים פ"ב, ובשם ברש"י ובתוס' (ושם מבואר דאפי' אם טימא אחד את הדם במזיד, אלא שהכהן הנותן על המזבח לא ידע מזה ושפך את הדם בשוגג, דין הפסח כנזרק דמו בשוגג ולא במזיד), ועייין בגמ' יבמות ז', א המובאת בתוס' שם דמבואר דהנפ"מ בין זרקו בשוגג למזיד היא רק להתיר את הבשר באכילה אבל הבעלים יוצאים יד"ח בכל מקרה כיון דמדאו' הציץ מרצה על טומאת הדם, וחכמים גזרו שלא לזרוק את הדם במזיד.

^{ק"י} תוספות פסחים שם ע"פ הגמ' ביבמות כנ"ל, וכ"פ הלקוטי הלכות פסחים שם.

כט. אם נטמא בשר הפסח^{ק"ח} (או חלק ממנו באופן שלא נשאר כזית בשר לכל אחד מהמנויים^{ק"ט}) קודם הזריקה, ונתן הכהן את הדם על המזבח לא יצאו הבעלים יד"ח אפילו אם היה הכהן שוגג^{קכ}, וי"א שאם נתנו הכהן בשוגג יצאו הבעלים יד"ח^{קכא}.

ל. אם נטמאו הבעלים^{קכב} אחר השחיטה קודם נתינת הדם למזבח אינם יוצאים יד"ח^{קכג} אפי' אם שפך הכהן את הדם בשוגג^{קכד}.

^{ק"ח} ואם נטמאו אימורי הפסח אי"ז מעכב כלל ויכול לזרוק את הדם לכתחילה כיון שהבשר קיים כמבואר במתני' דפסחים ע"ב, ויכול לאכול את הבשר אע"פ שלא הוקטרו האמורין, ראה תד"ה עשאו פסחים נט, ב. והבשר שנטמא ישרף ביום י"ד בניסן לפי שפסולו בגופו וא"צ עיבור צורה ר"מ הל' ק"פ ד, ג, וע"ש בכמה פרטי דינים בענין שריפת הבשר ומקורו במתני' דפסחים פ"א, ב ובגמ' שם {ובצל"ח פסחים כח, א כתב דבר חידוש, דאם לא ישרפנו ביום י"ד בניסן יעבור על איסור נותר, דאיסור נותר שייך אף בקרבן פסול, ובמנ"ח מצוה קמב, ג האריך לחלוק עליו וכ' דנהי דמצוה מן המובחר לשרוף ב"ד בניסן משום דזריזין מקדימין למצוה, מ"מ אם נשתהה בשריפה ודאי אינו עובר באיסור נותר, וכן דעת רוב האחרונים}.

^{ק"ט} פשוט, דהרי בענין שיהיה כזית לכאור"א אף בשעת הזריקה וראה ר"מ ק"פ ד, ב ושם בכס"מ.

^{קכ} כ"ה דעת התוס' פסחים פ, ב וכן מבואר בפשוטו בסוגיא דפסחים ע"א, דכיון דקיי"ל דלא כר' נתן וסבירא לן דאכילת הפסח מעכבא ובפשוטו לא מהני בזה ריצוי ציץ אפי' כשזרק את הדם בשוגג, וכן פסק הלכותי הלכות שם שכן עיקר אלא שהזכיר דעת הי"א המובאת בסמוך.

^{קכא} כ"ה דעת הר"מ פ"ד מק"פ ה"ב (ומשמע מדבריו דאם זרק במזיד לא יצא יד"ח מדאור' וחייב לעשות פ"ש, והאחרונים נתקשו בזה דכיון דבשוגג איכא ריצוי ציץ לכאורה אף במזיד צריך לצאת יד"ח, דמדאור' לכאורה ליכא חילוק בריצוי ציץ בין שוגג למזיד, וכיון שמדאור' ציץ מרצה איך יכולים רבנן לגזור שלא ייצא יד"ח וכמש"נ בגמ' יבמות ז, א הנזכרת לעיל בהערה, ועיין בזב"ח פסחים שם מש"כ בזה), והאחרונים נתקשו מאוד בדברי הר"מ היאך שייך בזה ריצוי ציץ (אפי' כשזרק בשוגג) דסו"ס הבשר טמא ואכילת הפסח מעכבא ותירצו דברי הר"מ באופנים שונים ראה שער הקרבן פ"י ס"ב בהערה, וע"ש שאף התוס' רי"ד פסחים ע"ב, כתב כדברי הר"מ וא"כ למעשה צ"ע אם יוכלו הבעלים לעשות פסח שני.

^{קכב} מתני' פסחים פ, ב, דאין הציץ מרצה על טומאת הגוף, ואפי' אם לא נודע לבעלים (או לכהן העובד) שנטמאו רק אחר זמן נודע להם שהיו טמאים בשעת עשיית הפסח לא יצאו יד"ח וצריכים לעשות פ"ש, כפי שבארנו לעיל בפרק א' ס"א, וע"ש מה שכתבנו בענין טומאת התהום.

^{קכג} ואפי' אם נטמאו כל הבעלים קודם הזריקה ונמצא שפסח זה אין לו אוכלין לא ישרף ב"ד בניסן, דכיון דאין פסולו בגופו הר"ז טעון עיבור צורה וישרף בט"ז בניסן, ר"מ ק"פ ד, ג, (וע"ש בדין נטמאו כל הבעלים קודם השחיטה, וראה שער הקרבן פ"י ס"ז)

^{קכד} ונראה פשוט דאם נטמא בשרץ או בנבילה וכדו' וטבל קודם הזריקה דשפיר יוצא יד"ח, דסו"ס היה טהור הן בשעת שחיטה והן בשעת זריקה {ואפי' למאי דכ' החס"ד והחזון יחזקאל ע"ד התוספתא דפסחים ז, ח דמי שהיה חולה שאינו יכול לאכול כזית בין שחיטה לזריקה אינו יוצא יד"ח, ומקורם מגמ' דפסחים ע"ב, ע"ש, נראה דטמא שאני שהרי בידו לטבול ואינו נדחה (ועיין בחזון יחזקאל פסחים שם דמבואר באמת דחידוש דין זה תלוי בדין דיחוי) }

פרק ה - סדר הוצאת האמורים והקטרתם

הפשטת העור

א. אחר שפיכת הדם^א על המזבח היו לוקחים בני החבורה^ב את קרבנם אל ווי התלייה אשר היו קבועים בכתלים ובעמודים הנמצאים בבית המטבחים שבעזרה^ג, כדי לתלותו ולהפשיט את עורו^ד, ומי שלא היה לו מקום פנוי לתלות את בהמתו היה מניח מקלות על כתפיו ועל כתפי חברו ועליהם היה תולה את קרבנו^ה.

^א כתב הר"מ הל' מעה"ק ה, יחד כל הקרבנות כולם אין מפשיטין אותם קודם הזריקה ומקורו בגמ' דזבחים קג, ב וכו"פ הלכות הלכות שם (תוה"ק אות ק') דלכתחילה אין מפשיטין את העור קודם זריקה לפי שאין להשהות את הדם הרבה זמן (ע"ש ברש"י), וע"ע בזה בשער הקרבן פ"ז סכ"ג.

^ב דהפשט כשר בזר (וראה דברי רש"י פסחים סה, ב בד"ה והקטירין וראה הפס' בדה"י ב' לה, יא), וכו' המאירי סד, ב דמסתמא כל שאפשר לעשותו בזרים היה נעשה בהם מפני רוב טרדת הכהנים, וראה פי' העמק דבר ריש ויקרא דכל עבודה הכשרה בזר מצוה על הבעלים לטרוח בה בעצמו.

^ג מתני' פסחים סד, א, ובר"מ הל' ק"פ א, יד.

^ד ובכד לתלותו היו נוקבים את הרגל מעל הארכובה התחתונה (הנמכרת עם הראש) בין הגיד האלים לעצם, וכך היו תולים את הבהמה על הווים כשרגליה למעלה וראשה למטה, ובטן הבהמה כלפי המפשיט.

^ה בעיקר חובת ההפשט בק"פ ובשאר קרבנות (מלבד עולה) ראה משמר הלוי עמ"ס זבחים סי' קמ"ז דציין לכמה ראשונים הסוברים דליכא חובת הפשט אלא רק בכדי שלא ייטנפו האמורים בעת הוצאתם מגוף הבהמה, ולפלא שלא ציין דמדברי הר"מ בס' המצוות שורש י"ב וכן בהל' מעה"ק ה, יח נראה דבכל הקרבנות יש מצות הפשט כמו בעולה, וע"ש בקרי"ס בפ"ז וכן בפ"ט דילפינן לכולהו מעולה, ועיין במצפ"א זבחים קג, ב, אמנם הרדב"ז ריש פ"ז ממעה"ק נקט דדעת הר"מ כדעת רוב הפוסקים, וע"ע בזה בהדרת קודש מעה"ק ה, יח.

^ו מתני' פסחים סד, א, ואם חל ע"פ להיות בשבת איתא במתני' דאסור להשתמש במקלות וראה גמ' שבת קכג, ב, ולמעשה מבואר בר"מ פ"א מק"פ הי"ד, ט"ז דאף בשבת היו משתמשים במקלות, וראה ספר המפתח הי"ד שם.

ב. מפשיטים את כל עור הבהמה מן הרגליים¹ ועד סוף הצוואר², ואפילו כשחל י"ד בניסן להיות בשבת מפשיטים כדרך שעושים ביום חול³, ואחר גמר ההפשט מתחילים בהוצאת האמורים, וי"א דלעולם מפשיטים בתחילה רק עד החזה ומיד מתחילים בהוצאת האמורים⁴, ואח"כ מסיימים את ההפשט, וכן י"א דכשחל י"ד בניסן להיות בשבת אסור לסיים את ההפשט כדרך שעושים ביום חול אלא מפשיטים בשינוי⁵.

¹ הנה בהפשט העולה מבואר בראשונים רפ"ד מתמיד (וכ"כ הרדב"ז מזה"ק ו,ה, והלקוטי הלכות תמיד שם) דאף עור הכרעיים הוא בכלל ההפשט, והנה בענין הפשט הפסח שלדעת רוב הפוסקים ליכא חובה בעצם ההפשט אלא רק בכדי שלא ייטפנו האימורין בשיער הבהמה בעת הוצאתם מן הבהמה (ולא ילפינן שאר קרבנות מעולה וראה בהערה לעיל), יל"ע באופן שחפצים בני החבורה לצלות את הפסח עם עור הרגליים האם יכולים להניחו ולא להפשטו כיוון שאין כ"כ חשש שיידבק משיער הרגלים על האמורים. ובענין עור הראש פשוט שאין חובה להפשטו דאפי' בעולה א"צ להפשטו כדאיתא בחולין כז,א וברש"י שם, אלא שאם רצו בני החבורה רשאים להפשטו (ומ"מ רצוי להשאירו דמכיוון שהבהמה מונחת בתנור כשראשה כלפי מטה כפי שיתבאר, והראש סמוך אל האש יש חשש שהבשר ייחרך ויפסד, ועל כן רצוי לצלותו עם העור).

² כ"ה דעת הר"מ פ"א מק"פ הי"ד דמפשיטין מתחילה את כל העור ורק בסוף ההפשט מתחילים בהוצאת האמורים, ושם בהל' ט"ז מבואר בדבריו שאין הבדל בזה בין היכא דחל י"ד בניסן ביום חול או חל בשבת, והאחרונים הקשו ע"ד הר"מ מסוגיא דשבת קלג,ב דמוכח שם לכאורה דמתחילה היה מפשיט רק עד החזה (כמו בקרבן תמיד) ומיד כשהגיע לחזה היה מוציא את האמורים, ותירצו דס"ל לר"מ דסוגיות חלוקות הם ראה שעה"מ הל' ק"פ שם, ובשאג"א סנ"א {ובעיקר קו' האחרונים מסוגיא דשבת הנ"ל} (שהיא המקור לדברי הי"א הנזכרים בסעיף זה), יש לציין לדברי ח' הר"ן שבת שם שלדבריו ליכא שום הוכחה מדברי הגמ', ודעתו שם כדעת הר"מ (אלא שאפשר דס"ל דרק כשחל בשבת היו מפשיטים כולו מתחילה, אבל ביום חול היו עושים כדרך שעושים בקרבן התמיד כפי שיתבאר, ואין לי הכרע בדבריו), וכן יש לציין לדברי הרמב"ן שם דלמסקנא לא קיי"ל כפי דס"ד מעיקרא אלא לרבנן גומר ההפשט כולו ואח"כ מוציא את האמורים עיין בזה באמר"ב דיני שבת ס"ל, ואע"ג דגבי קרבן התמיד מבואר בריש פ"ד מתמיד שהיו מפשיטים בתחילה עד החזה וכשהגיעו לחזה היו מתחילים בנייתוח האיברים, י"ל דפסח שאני, ראה ספר עולת תמיד ושם בהג' מנחת התמיד אות ל"ח דלכל הפירושים המוזכרים שם בפוסקים בטעם סדר עבודת התמיד ליכא למילף קרבן פסח מעבודת התמיד, ודברי הר"מ מיושבים היטב יעוי"ש}, וכדברי הר"מ כן משמע בסוגיא דהירושלמי פסחים פ"ו ה"א במש"כ שלא יהא נראה כנוטל אמורין מתוך זבח מנוול ראה פי' מן הגרע"ק שם, וכ"כ הריטב"א שבת קיז,א, וכ"פ הלקוטי הלכות בריש פ' אלו דברים (בתוה"ק שם) גבי ע"פ שחל בשבת, ובדבריו בתוה"ק פסחים סד,א מבואר דס"ל דליכא חילוק בזה בין היכא דחל ע"פ בחול או בשבת וכדעת הר"מ הנ"ל.

³ אע"ג דבגמ' שבת קטז,ב משמע דמהחזה ולמטה (שאינן בהפשט זה תועלת להוצאת האמורים) צריך להפשט בשינוי כשחל ע"פ להיות בשבת, ס"ל לר"מ בהל' ק"פ שם דלהלכה לא קיי"ל כן אלא יכול להפשט בלא שינוי כלל, ראה לח"מ ומהירק"ו שם וכן בשעה"מ הנ"ל {וע"ש בשעה"מ דכמו"כ מותר לסיים את ההפשט אף כשאין חשש שיסריח הבשר ואין חשש בזיון קדשים, ודלא כפשטות הסוגיא דשבת קטז,ב, וע"ע בזה בספר המפתח לר"מ שם}, ובצל"ח פסחים סה,ב הביא ראיה לדעת הר"מ ממימרא דרב עיליש שם, וכ"כ הקהלת יעקב פסחים סד,א וע"ע בערה"ש סי' קפג,י, וכ"כ התוס' בשבת קיז,א אחד תירוצא וכן דעת הרבה ראשונים בשבת קלג,ב דלהלכה א"צ להפשט בשינוי כדמוכח בגמ' שם, וכ"פ הגר"א או"ח שלד,יח, וכ"פ הלקוטי הלכות הנ"ל וציין די"א דצריך להפשט בשינוי.

⁴ ובשבת אחר גמר ההפשט מותר לטלטל את העור אגב הבשר דהיינו בשביל הבשר כדי שיישמר ולא יתכלך כמש"כ התוס' ותוס' הרא"ש שבת קטז,ב, וכ"ש שמותר לטלטל את הבשר (אפי' אחר שהוציאו ממנו את האמורים) מחמה לצל וכדו' וכדעת רוב הראשונים שם {ודעת הרמב"ן והרשב"א שם דהעורות מותר לטלטלן כדרכם כיון דראויים לישב עליהם, אמנם להלכה יעויין בשו"ע או"ח שח, כה ושם במשנ"ב ס"ק ק"ה דמבואר דעור בהמה דקה לח (שעור לא נתייבש) אסור בטלטול הן לדעת השו"ע והן לדעת הרמ"א, וא"כ בנידון דידן אין להתיר כי אם לצורך שמירת הבשר}.

⁵ כ"כ רש"י בשבת דף קלג,ב (בד"ה מפשיט) דילפינן הפשט הפסח מהפשט התמיד, וראה מה שנתבאר בזה בהע' לעיל.

⁶ כן דעת התוס' בפסחים בריש פ' אלו דברים, וכן נקטו התוס' בשבת קיז,א (בד"ה דשקיל) בתירוצם הראשון, והטעם משום שלא הותרה מלאכת ההפשט בשבת רק לצורך ההקטרה, ולכן ההפשט מהחזה ולמטה שאין בו צורך הקטרה לא הותר לעשותו כדרכו אלא

ג. בשר הנשאר דבוק לעור בעת הפשטתו, אם יש בבשר שיעור כזית מקובץ במקום אחד צריך לגררו מן העור ולתלותו על השפור ביחד עם שאר הבשר¹⁷, ואם אין בבשר שיעור כזית או שיש בו כזית אלא שמפוזר בכמה מקומות¹⁸, או אפילו אם יש בו כזית במקום אחד אלא שהוא דק ומרודד¹⁹, הרי הבשר נטפל אל העור ובטל ממנו דין בשר קדשים²⁰

רק בשינוי ראה סוגיא דשבת קטז, ב, ובענין השינוי פי' רש"י קיז, א דמפשיט בחתיכות קטנות דאין דרך הפשט בכך וע"ש בתוס', ור"ח פי' שעושה נקבים בעור המופשט.

י' פשוט, ומ"מ ראוי לזהר שלא לבא לידי כך כיון שלדעת כ"פ אם נחסר בפסח מעט מן הבשר תו לא הוי "שלם" ראה חי' המאירי ריש פרק כ"צ שכ' בדעת הר"מ דצריך לצלות את הקרבן עם שומן גיה"נ כדי שיהיה שלם, ועיין בכע"ז בישועות מלכו פ"י מק"פ הי"א וברבינו מנוח פ"ח מחו"מ הי"א, וכן בתוס' הרשב"א ריש פ' כ"צ מבואר דאם נאסר הפסח בכ"ק והוצרך לקלפו תו לא הוי שלם (ולכאורה אף לדבריהם כל שלא נחסר כזית מן הבשר במקום א' חשוב הפסח כשלם כנלענ"ד), וצריך לזה שימת לב כשמפשיט את העור מן הכסלים וכן כשמפשיט את העור מן החזה, שבקל נפלטת שכבת הכסלים החיצונה בהדי העור, וכן בקל נפלט שומן החזה עם העור.

י" הנה הלכה זו סבוכה וסתומה היא מאוד ומוכרח אני להאריך. הנה במתני' דחולין קכד, א נח' ר' ישמעאל ור"ע גבי **טומאת נבילה** בעור בהמה שנשאר עליו ב' חצאי זיתים בשר נבילה דלר"י מטמא במשא ולר"ע דהלכתא כוותיה אינו מטמא אפי' במשא לפי שהעור מבטל את הבשר, וחשוב הכל כעור שאינו מטמא טומאת נבילה, וברש"י חולין קכא, א בד"ה חייבין מבואר דכמו כן **בטל הבשר לענין איסור נבילה** והאוכלו אינו עובר בלאו דנבילה {ואע"ג דהתוס' שם פליגי וס"ל דהאוכלו עובר בלאו דנבילה נראה פשוט דהתוס' מיירי שם בשיטת ר' יהודה הסובר דביטול הבשר תלוי בביטול האדם וע"כ נקטי דאין ביטול האדם מועיל לענין איסור, אבל לר"ע דס"ל דהעור מבטל את הבשר והבשר נטפל לגמרי אל העור באמת יודו התוס' דהבשר בטל אפי' לענין איסור אכילה (שור' בספר חבורי טהרה שכ"כ, אמנם בחזו"א יו"ד סרי"ד לחולין שם נקט דהתוס' מיירי אפי' לדעת החולקים על ר' יהודה, וסברת התוס' דכל עיקר כוונת התורה במאכלות אסורות הוא שנחשוב הדבר האסור כעץ בעלמא, וא"כ מה בכך דהבשר בטל לעור וחשוב כעץ דאכתי אין זה מפקיע ממנו את האיסור שבו ע"ש, וא"כ נראה דאפי' לדברי החזו"א יודו התוס' בשאר מילי כגון מחשבת פיגול או מצות אכילת קדשים דדין הבשר כדין העור), ובר מן דין דעת התוס' הרא"ש שם כדברי רש"י דפקע האיסור מן הבשר, וכן ברש"ש שם תמה ע"ד התוס' דמצינו במתני' דתרומות יא, ה דמהניא מחשבה אף לענין איסור (והתוס' בעצמם בזבחים פו, א בד"ה ופליגא הביאו משנה זו וכתבו דעצמות קדשים שיש עליהם מעט בשר אם השליכין בטל שם אוכל מינייהו, ועיין בזה היטב בתקנת עזרא ספ"ב ממעילה), אמנם במק"ד לא, א כ' דא"א ללמוד ממשנה זו לשאר איסורים, דדוקא בתרומה וקדשים מהני ביטול האדם ע"ש, והר"מ פ"ד ממאכ"א הי"ח השמיט דין בשר שע"ג העור לענין איסור אכילה וראה בחס"ד לתוספתא דחולין חו, וצ"ע}, **ובדין בשר הנפלט עם העור לענין מחשבת פיגול** פסק הר"מ פי"ד מפסה"מ ה"ז דאם חישב לאכול את הבשר שנפלט עם העור לא פיגל דהר"ז כדבר שאינו ראוי לאכילה, ועיין בזב"ת ספ"ג מזבחים בד"ה השוחט וכן בד"ה פיגל באלל, וע"ש שהתוס' בזבחים לה, א מחלקים בין מחשבת אכילה למחשבת הקטרה, דאם חישב להקטיר הבשר שע"ג העור הר"ז פיגול וכ"כ בטה"ק שם, וצ"ע דכיון דבטל שם הבשר מיניה היאך מהניא ביה מחשבת הקטרה (ונ"ל דהתוס' שם מיירי בשיטת ר' יהודה וכפי שיטתם בחולין דלר' יהודה לא מהני מחשבת ביטול רק לענין טומאת נבילות, ועל כן לא בטל ממנו שם בשר שבו, ומ"מ אם חישב לאוכלו אינו מפגל דאין בזה חשיבות אכילה לענין פיגול כנזכר בדברי הזב"ת הנ"ל).

¹⁷ דכיון שהבשר דק הוא נפרש על פני שטח גדול ואין אדם טורח בו לגררו מן העור ולקבצו אע"פ שיש בו כזית, כן מבואר בגמ' חולין ובפירש"י שם וכ"פ הר"מ פ"א מאבה"ט הי"א (אלא שבזה אינו בטל הבשר אל העור בממילא, רק בצירוף ביטול המפשיט שמבטלו לעור כמבואר בגמ', וא"כ יש להסתפק גבי ק"פ השייך לכל בני החבורה וא' מבני החבורה מפשיטו ונפלט לו כזית בשר מרודד אם מהני ביטול המפשיט, או דלמא מאחר שיש לקרבן בעלים רבים אין המפשיט יכול לבטל את הבשר בלא דעת כל בני החבורה).

¹⁸ כן מוכח לכאורה מכל המבואר לעיל דבשר הנפלט עם העור דינו כעור לכל מילי, וא"כ אף בבשר קדשים הנפלט עם העור כשם שאין שום קדושה בעור הבהמה הכא נמי ייפקעו כל דיני הקדשים אף מן הבשר (ובמק"ד המובא לעיל מבואר דמהני טפי לבטל בשר קדשים מבשר נבילה) {אמנם יש שכתבו לפקפק בזה מחמת דברי הר"מ פ"א מאבה"ט הי"ב שכ' דב' חצאי זיתים העור מבטלן ואינם מטמאין במגע ובמשא **שכל שאינו מטמא מן הנבילה במגע אינו מטמא במשא**, ומבואר דלולי האי כללא דכל שאינו מטמא וכו' היה הבשר מטמא במשא, וא"כ מוכח בדברי הר"מ דאין הבשר בטל לגמרי ועדיין שם בשר עליו, וא"כ אפשר דבבשר קדשים לא תפקע

(וראה הערה), ואפילו אם חזר וגרר את הבשר מן העור אינו ברור אם חוזר הבשר להיות כבשר קדשים או שדינו רק כבשר חולין^י, וראה הערה כיצד יש לנהוג למעשה^י.

ד. עור הבהמה מתחלק בין כל בני החבורה, ואפילו מי שנתמנה על הבשר בתורת צדקה יש לו חלק בעור^י.

קדושת הקרבן מן הבשר, ונהי דבפשוטו ליכא ביה מצות אכילת קדשים מדקיי"ל דאין מפגלין בבשר זה כמשנ"ל בדעת הר"מ, מ"מ י"ל דנפ"מ שאסור לזרקו וצריך לשרפו בהדי נותר (ובזב"ת ספ"ג מזבחים בד"ה השוחט מבואר דשייך שיהיה בשר קדשים שמצוין באכילתו ומ"מ אין מפגלין בו, ומ"מ היא סברא מחודשת), ולענ"ד נראה דליכא סתירה מדברי הר"מ לכל מה שנתבאר בדברינו, דבאמת אף לר"מ בטל הבשר וחשוב כעור בעלמא, ומה שהוצרך הר"מ לומר דכל שאינו מטמא במגע אינו מטמא במשא היינו משום שלענין טומאת משא חשובים ב' החצאי זיתים כאחד כיוון שהם ניטלים כאחד, ונמצא דלענין טומאת משא חשובים ככזית בשר במקום אחד שאין העור מבטלו, וע"כ הוצרך הר"מ לומר דכל שאינו מטמא במגע אינו מטמא במשא, עיין בזה היטב בשער"י ש"ג ספ"ז שכן מבואר בדבריו, וכן יעויין בספר טעם ודעת הל' אבה"ט שם בבאה"ל בד"ה שכל, וממילא בשר קדשים כיוון שכל חצי זית דבוק לבדו וכדי לאוכלם צריך לגרר כ"א בפני עצמו אינם מצטרפים והעור מבטלם אף לדעת הר"מ^י.

י' בפרק א' מאבה"ט ה"ח נח' הר"מ והראב"ד דדעת הר"מ דאם חזר וכנס את הבשר למקום אחד והיה בו כזית הר"ז חוזר ומטמא טומאת נבילה, והראב"ד חולק דכיון דכבר נתבטל הבשר שוב אינו חוזר ומטמא טומאת נבילה אלא רק טומאת אוכלין (ויש שדייקו בדברי הר"מ דרק בכזית מרודד במקום אחד מהני כינוסו, אבל בב' חצאי זיתים מודה הר"מ דלא מהני כינוס, ראה מרכה"מ שם וכן בספר נופת צופים לאביו של הפמ"ג בריש פר' חוקת, ובחזון יחזקאל לתוספתא דחולין ח', ודיק בדברי הר"מ דאם היה רק חצי זית בשר הדבוק לעור לא מהני ביה כינוס), והנה לדעת הראב"ד פשיטא דבשר קדשים הבטל אל העור אין לו תקנה, ובדעת הר"מ יש להסתפק היכא דכנס את הבשר אם אגלאי מילתא דמעולם לא נתבטל וא"כ אם ארע כן בבשר קדשים לא בטלה קדושתו, או דלמא דעת הר"מ דלא מהני הכינוס רק מכאן ולהבא, וס"ל דכינוס מהני כיון דלא נתבטל הבשר רק בהיותו דבוק לעור, ולפ"ז צ"ע בבשר קדשים אם חוזר ונעשה קדוש אחר שכבר נתבטל {ומ"מ נראה פשוט דאפי' אם נאמר דכשמכנסו הוי כבשר קדשים ומקיים מצוה באכילתו, אינו מחוייב לעשות כן, דכיון שאין דרך העולם לטרוח ולאוכלו בכך (דמה"ט אין בו מחשבת פיגול כמשנ"ל) לא חייבתו התורה לעשות כן}.

י"י הנה לאור כל המבואר לעיל נראה דלמעשה אין צורך להחמיר ולגרר את הבשר ולאוכלו בתורת קדשים {ולא עוד אלא שהוא חומרא דאתי לידי קולא, דכיון שי"א דאף אחר שיגררו יהיה הבשר בשר חולין כמשנ"י, והרי חז"ל גזרו בבשר חולין דפוסל את הקודש כדאיתא בר"מ פ"א מאבה"ט ה"ה (ובפשוטו זהו אפי' בבשר הנעשה על טהרת הקודש ראה ספר טעם ודעת שם), ואם יצלהו ויאכלהו ביחד עם בשר הפסח יכול לבוא לידי תקלה}, ומ"מ יתכן דיש מקום להחמיר שלא לנהוג בבשר הנפלט עם העור מנהג חולין, וישרפנו בט"ז בניסן בהדי הנותר ושאר דברים הטעונים שריפה. והנה לעיל בהערה נתבאר דבשר דק ומרודד בשיעור כזית אינו בטל לעור מאליו רק בצירוף ביטול המפשיט, וא"כ אם יהיה מעיקרא בדעת המפשיט לגרור את הבשר לכאורה לא יתבטל ויישאר בו קדושת הקרבן לכ"ע (ועיין בחזו"א עוקצין א, יד שמצדד דאפי' במקום שהעור לבדו מבטל את הבשר מהניא עצה זו).

י"ט תוספתא דפסחים פ"ז ה"י, ועיין בחס"ד שם בטעם הדבר, והפוסקים השמיטו הלכה זו.

הוצאת האמורים

ה. אחר גמר ההפשט מחתכים^כ בטן הבהמה ומוציאים את קרבי הבהמה לחוץ^{כא} ומפרישים^{כב} מהם את האמורים המוקטרים על המזבח^{כג}, ונותנים את האמורים לתוך כלי^{כד} עד שיבוא הכהן ויוליך את האמורים להקטירם על המזבח^{כה}.

ו. אימורי^{כו} הקרבן נכתבו במפורש בתורה^{כז} ואלו הם :

^כ הסכין שמחתכים בה את האמורים יש מי שכתב שצריכה להיות כלי שרת, ראה שער העזרה סי' קמ"ו וע"ש די"ח. ^{כא} הנה איתא בגמ' מנחות עז, ב מאי דכתיב ואת כל חלבו ירים ממנו, שלא ינתח בשר קודם שיטול אימורין, ולמדנו שצריך שיהיה הקרבן שלם בעת הוצאת האמורין (וראה שעורי הגרי"מ במנחות שם מש"כ בזה בשיטת רש"י), וכן איתא בתו"כ דבורא דנדרבה פ"כ ס"ב וע"ש בפ' הראב"ד, וכ"פ הר"מ פ"ט ממעה"ק ה"ו (ע"ש בספר הליקוטים וכן באו"ש), וכ"פ בלקוט הלכות במנחות שם, והנה יעויין בפירוש תוס' אחרות לתו"כ (חובה ריש פרק ד') שכתב חידוש גדול, דלמאי דמבואר דלא ינתח קודם שיטול האמורין הכא נמי אסור להפריש את הקרביים מן הבהמה וליטול מהם החלבים כשהם מופרדים מן הבהמה, ובאמת דבר זה הוא קשה ביותר וכמעט שאינו בדרך האפשר ליטול כך כל החלבים מגוף הבהמה, ולענ"ד יש להוכיח מן הירושלמי דלא כהמפרש הנ"ל, דבירושלמי פ' כ"צ מבואר דהיו ממחים ומנקים את הקרביים קודם הוצאת האמורים, ובודאי לא יתכן כלל לנקות את הקרביים כשהם מחוברים עדיין לבהמה, ואע"ג דיתבאר להלן דלא קיי"ל בהא כהירושלמי, אלא מוציאים את האמורים קודם מיחוי הקרביים, מ"מ יש להוכיח עכ"פ דליכא קפידא בחיתוך הקרביים מן הבהמה, והטעם נראה פשוט כפי המבואר בגמ' חולין לב, ב דאחר שחיתת הסימנים חשובים הקרביים כמנחי בדיקולא (כמונחים בתוך הסל) ואינם נחשבים עוד כמחברים לבהמה, וא"כ פשיטא דליכא קפידא כלל בהוצאתם לחוץ, ומ"מ צריך ליזהר בזה כשמסיר חלב מן בשר הכסלים וכן חלב שתחת המתניים שלא יחתוך את הבשר מן הבהמה ויסיר ממנו החלב כשהוא תלוש, ובק"פ בלא"ה אסור לעשות כן דהרי צריך לצלות את הקרבן כשהוא שלם.

^{כב} ראה תד"ה לא נצרכא בחולין צט, א דמקום חתך (דהיינו מקום הגבול בין חלק האמורים העולה לגבוה לבין הבשר הנאכל) מותר באכילה ואין צורך לגררו בסכין, אמנם החת"ס בחי' שם כתב דרש"י חולק בזה ומחמיר, וכן בחי' תו"ח שם כ' להחמיר בזה דלא כהתוס' וכ"כ המשך חכמה ויקרא ד, י (וכ' שם דאף מקום החתך עולה לגבוה).

^{כג} ראה מנח"א מנחות עז, ז (וכן בזבחים קי, א) שכתב משמיה דרבינו הגרי"ז דהוצאת האמורים אינה הכשר מצוה בלבד בעבור ההקטרה אלא היא גופא מצוה היא כעין מצות ניתוח בעולה ע"ש, וע"ע במק"ד סכ"ד סוס"ק א', ומ"מ פשיטא דהוצאת האמורים כשירה בזר כמבואר בדברי רש"י פסחים סה, ב (בד"ה והקטירן), ודלא כמש"כ המנח"א שם, וראה מה שכתבנו לעיל בהערה בענין הפשטת העור דכשירה בזר.

^{כד} דאסור להניחם על הרצפה כדי שלא יהיו קדשי שמים מוטלים כנבילה, כ"כ התוס' יומא סז, ב, וכ"כ הכס"מ והמהריק"ו פ"ז ממעה"ק ה"א (וע"ש במהריק"ו דנותנם בכלי שרת, ולכאורה טעמו כפי שמצינו בכ"ד שגנאי הוא להניח קדשי שמים העולים לגבוה בכלי חול).

^{כה} דהולכת האמורים למזבח היא עבודה הצריכה כהונה כפי שיתבאר להלן, ויזהר הזר הנותן את האמורים לתוך הכלי שלא לקרבם למזבח.

^{כו} ודע דאימורי הקרבן אין מעכבין זא"ז, ואפי' אם נאבדו או נטמאו ולא נשאר אלא רק כזית מן האמורים צריך להקטיר אותו הכזית כמבואר בכ"ד (וע"ע בתו"כ דיבורא דנדרבה פרשתא י"ד אות ט'), ועיין בהעמק דבר ויקרא ג, יא דמדייק מקרא דאם נחסר א' מכל האמורים אע"פ שכשר אינו עולה כ"כ לריח ניחוח.

^{כז} ויקרא ג, ג-ד, והקטרת האליה בכבשים מפורשת בפס' ט' שם {והנה על אף שנכתבו אמורי הבהמה במפורש ישנם ספיקות ומחלוקות רבות בדברי הפוסקים בסוגיא זו הנוגעים הלכה למעשה לרבים מחלקי הבהמה, והיא דאיכא ספק בחלק מחלקי הבהמה אם הוא מהנקטרים ע"ג המזבח או מן הנאכלים, מספק א"א להקטירו דכל המקטיר לגבוה כזית מן הבשר הנאכל עובר בלאו דכל שממנו לאישים הרי הוא בבל תקטירו (מנחות נז, ב ובר"מ פ"ה מאיסו"מ ה"ה, ואפי' לשם עצים אסור להקטירו דהלכה כחכמים דר"א ראה זבחים עז, א ובר"מ פ"ו מפסוה"מ ה"כ, ואפי' בפחות מכזית אפשר שאסור מה"ת משום ח"ש ראה מנ"ח ריש מ' קי"ז), ואע"ג דהמניח מן האמורים ואינו מקטירם עובר בלאו דלא ילין וכו' עד בוקר, שוא"ת עדיף, וכן א"א לאוכלו דדלמא מן הנקטרים הוא ואסור באכילה, ועל כן צריך להניחו בעזרה (דא"א להוציאו לחוץ דדלמא מן הנקטרים הוא ופוסלו בידים כשמוציאו מחוץ

א. החלב^כ המכסה את הקרב^{כט}.

ב. כל החלב אשר על הקרב^{לא} (כולל חלב האסור שבקיבה^{לג} ושבמעיל^{לד} הדק^{לה}).

לעזרה) עד שתעובר צורתו ויירשף כשאר פסוה"מ, ומ"מ אי"ז מעכב את אכילת הקרבן (אפי' לדעת הסוברים דלא נותר הבשר לאכילה עד שיוקטרו כל האמורים, ראה חזו"א או"ח סי' קכ"ד לפסחים דף נ"ט) דכיון דא"א להקטיר מחמת ספק איסור חשוב כנאבדו האמורים דמותר הבשר באכילה כ"ג פשוט}.

כ בתוך החלב עוברים חוטי דם דקים אשר לכאורה אין בהם דין הקטרה דהרי אינם כחלב כמבואר בחולין צב,ב, וע"ש ברש"י שאסורים רק מדרבנן, ונראה דאפי' לדעת הר"מ הל' מאכ"א ז,טז דנוטה לומר שאסורים מדאור' כעין חצי שיעור (ראה שו"ת אחיעזר ח"ג סל"א דהיינו כחצי שיעור באיכות שאינם חלב גמור), מ"מ אינם בהקטרה דרך חלב גמור נקטר ע"ג המזבח, וכן הדין בכל אותם החוטים והקרומים האסורים משום חלב כפי שיתבאר, ומ"מ מסתימת הפוסקים נראה פשוט דכל זמן שהם מחוברים בחלב בודאי נקטרים עימו וא"צ לנקרם ולהפרידם {וראה קרי"ס פ"ב ממעילה דמבואר בדבריו דבכל הקרבנות נתחדש דינא דחיבורי עולין, וא"כ פשוט דא"צ להפריד החוטים, אמנם בחי' מרן רי"ז הלוי ריש הל' מעה"ק (וכן במק"ד ס"ה סק"ג) מבואר דבשאר קרבנות ליתא לדינא דחיבורי עולין, ולדבריהם צ"ע מסתימת דברי הפוסקים כנ"ל (ואולי י"ל דכשנא' בתורה חלב המכסה הכוונה לחלב ולכל מידי הנכלל בו וצ"ע)}.

כט הוא החלב הפרוס כשמלה על הקרביים ראה חולין מט,ב ושם ברש"י, ומתחבר החלב המכסה את הקרב לחלבי הקיבה, הן לחלב הנמצא על צד הקיבה הנראה כקשת הנקרא חלב דאקשתא (ואף חלב זה דאקשתא הרי הוא בהקטרה כפי שיתבאר) והן לחלב הנמצא מצדה השני של הקיבה הנראה כמיתר הנקרא חלב דאיתרא {והנה חלב דאיתרא אינו נקטר כפי שיתבאר להלן, ויש בזה ספק גדול דהנה יעויין בפמ"ג יו"ד משב"ז מח,א דנח' הראשונים אם חלב דאיתרא הוא כל החלב הנמצא על צד הקיבה הנראה כמיתר עד שמתחבר לחלב המכסה, או שחלב דאיתרא הוא רק כחוט המשוך כמיתר, וכל השאר הוא חלב גמור שבודאי נקטר ע"ג המזבח, אלא שאין אנו יודעים להבחין איזה הוא חוט החלב דאיתרא ע"ש בפמ"ג (וכ"כ הקר"א חולין נ,א דיש בזה מח' הפוסקים, וראה תב"ש מח,א, וכן משמע בב"י יו"ד סד,יד, אמנם הערה"ש יו"ד סד,כו חולק וס"ל דלכ"ע כל החלב הנמצא בצד המיתר הוא חלב דאיתרא) וא"כ למעשה צריך להסיר את כל החלב הנמצא על צד הקיבה העשוי כמיתר, עד שיגיע לחלב שאין בו ספק שהוא שייך לחלב המכסה שדינו בהקטרה, ויניח את כל החלב הנ"ל בעזרה עד שתעובר צורתו כמשנ"ל} כמו"כ מתחבר החלב המכסה את הקרב לחלב הדקין הנמצא בריש מעיא, וכן לחלב ההמסס ובית הכוסות.

ל איתא בגמ' חולין צג,א דחלב שעל המסס ובית הכוסות זהו חלב שעל הקרב {וכ' היש"ש פ"ז ס"ז דמה שבין ההמסס לבית הכוסות אינו אלא שומן ומותר מעיקה"ד, והנה עיקר ראייתו מתשו"ר יואל המובאת במרדכי וכן באריכות גדולה בראבי"ה סי' אלף קכ"ח, וא"כ דבריו צ"ע דהר" יואל מייירי בחלב שבין הכרס לבית הכוסות ואזיל בזה לשיטתיה דחלב שעל הכרס מותר כפי שיתבאר, אבל חלב שבין ההמסס לבית הכוסות ודאי אסור הוא, וכ"כ הש"ך והפר"ח יו"ד סמ"ח סעיף ז' בשם הראשונים, וא"כ אף חלב זה הוא בהקטרה}, והקרום שבהמסס וביה"כ הנמצא מתחת לחלב איתא בראבי"ה סי' אלף צ"ח ובאו"ה ריש סי' כ' שצריך להסירו לפי שאסור באכילה, ומשמע שם באו"ה שהקרום אסור מדינא דגמ' (דלעיל מיניה בכלל יט,ח הזכיר קרומים האסורים ממנהגא בלבד) וא"כ ודאי דאף בק"פ צריך להסירו ומ"מ צ"ע בזה כי לא נזכר קרום זה בגמ' בין קרומים האסורים, ומ"מ פשוט וברור דקרום זה אינו בהקטרה.

לא הנה על הכרס מתחת לחלב המכסה את הקרב ישנו קרום ומתחת לקרום ישנו חלב הדבוק לבשר הכרס עצמה, וחלב זה נחלקו בו גדולי עולם, הר" אפרים והר" יואל והובאו דבריהם באריכות גדולה בראבי"ה סי' אלף קכ"ח ובאו"ה הל' טריפות סי' תי"ג, דדעת הר" אפרים דהן החלב והן הקרום שמעליו אסורים מה"ת והר"ז בכלל החלב שעל הקרב (וראה בתועפות ראם על היראים סמ"ז סקי"ז דקרום זה חייבין עליו כרת לר' אפרים), והר" יואל מתיר את החלב באכילה ואוסר את הקרום מדרבנן, ולמעשה הוא ספק להלכה ראה שו"ע יו"ד סד,ט ושם בנו"כ ובש"פ, ועל כן צריך להסיר את החלב ואת הקרום ולהניחם עד יום ט"ז בניסן כפי שבארנו בהקדמה לסעיף זה (ובמלבי"ם בפ"י לתו"כ אות קס"ח כ' דהקרום בהקטרה לכ"ע ודבריו שם צ"ע), והנה יעויין בתוך אריכות המו"מ שבין הר" אפרים לר' יואל דמבואר שם דאפי' לדעת הר" יואל דחלב הכרס מותר, מ"מ החלב שמצד הטחול ושממתחת לטחול אסור (הטחול שוכב על הכרס ודבוק אליה במקום עוביו של הטחול כפי שיתבאר), וכ"כ בהגה"ת אשר"י חולין פ"ג ס"ל הו"ד בדרכ"מ סי' ס"ד אות ג', ויל"ע לפ"ז בחלב שבמקום הנ"ל האם הוא בהקטרה מאחר שהוא אסור לכ"ע ולמעשה צ"ע משום שאפשר שאיסורו רק משום שבולע משאר חלבים האסורים שבטחול, אבל מצד עצמו אינו חלב האסור. ודע דבכרס עצמה ישנם כפלים ובתוך הכפלים ישנו ג"כ

חלב וראה שו"ת התשב"ץ ח"ד סמ"ח דחלב זה מותר מעיקה"ד אפי' לדעת הר' אפרים ע"ש בטעם הדבר, וכן בדברי הר' יואל המובאים בראבי"ה הנ"ל מוזכר שיש מי שר"ל כן, אלא שדעת הר' יואל שאין לחלק בכך, ומי שאוסר את חלב הכרס צריך לאסור אף החלב שבתוך הכפלים, וכן מובא בסדר ניקור להר"ץ שכן נוהגים.

^ל אמרינן בגמ' חולין צג, א קרום שעל דד הטחול (דהיינו מקום עוביו של הטחול ששם הוא דבוק לכרס) אסור וחייבין עליו, וכן נקטו הפוסקים, והנה בגמ' לא נזכר מדין חלב שעל הטחול אלא רק דין הקרום, אמנם בסדה"נ לבעל העיטור המובא בטור יו"ד סי' ס"ה וכן באו"ז הל' גיה"נ סי' תמ"ח ובש"פ נקטו דיש לנקרו ביחד עם הקרום, והנה לא נתבאר היטב בפוסקים דין הקרום ודין החלב שעליו לענין הקטרה ומעטה עלינו לברר ד"ז באר היטב ולהוציא הדין לאשורו. הנה כתב הרמב"ן עה"ת ויקרא ג, ט דאיכא מין חלב האסור מה"ת באיסורא דחלב אע"פ שאינו קרב למזבח והיינו חלב הטחול, ואינו מבואר בדברי הרמב"ן מנ"ל דבר זה ואמאי באמת אינו קרב על המזבח, ולכאורה צ"ל דס"ל לרמב"ן דחלב שעל הטחול אינו חשוב כחלב שעל הקרב וממילא אינו קרב ע"ג המזבח וכן מבואר בדברי הקר"א חולין נא, ע"ש (והא דאסור חלב הטחול מדאו' כ' הרמב"ן דאיסור האכילה אינו תלוי אם עולה החלב לגבוה ואכמ"ל), אמנם בדברי רש"י חולין שם מבואר בהדיא דקרום הטחול הוא מחלב שעל הקרב עיין בעזרת כהנים (נדבה פרשתא י"ד בתוס' העזרה בד"ה את כל החלב) שציין לדברי רש"י ותמה ע"ד הרמב"ן דהכתוב צוות כל חלב לה' (ויקרא ג, טז), וכן פי' הר"י מלוגיל חולין שם ובאורחות חיים הל' איסורי מאכלות דקרום הטחול הוא מחלב שעל הקרב, ועיין בסמ"ג ל"ת קל"ח כשמדבר על חלב המכסה את הקרב דכתב דחלב שעל דד הטחול ממנו הוא (מן חלב המכסה) והוא כעין קרום, וכ"ה בספר האשכול הל' חלב שקרום שעל הדר חייבין עליו שמחלב הקרב נתהווה, וע"ע בראב"ן סי' רנ"ה דקרום שעל הדר חלב גמור הוא, וכן מבואר ביראים סמ"ז דחלב הטחול הוא מכלל חלב המכסה את הקרב ובפשוטו עולה לגבוה, וע"ע בהעמ"ש שאילתא סח, ד, וא"כ לדינא יש לפסוק דלא כרבינו הרמב"ן (ולכאורה יש להוכיח כן אף מדברי הראשונים שנו"נ בחידוש היראים שכתב דאיסור החלב תלוי בדין הקרבה לגבוה, ולא הקשו דמשכח"ל חלב האסור שאינו עולה לגבוה ודו"ק). אמנם לענ"ד עדיין יל"ע בקרום הטחול אם עולה לגבוה, דהנה כ' הכרתי סד, יג דהקרום עצמו אין חייבין עליו אלא רק משום דאיכא כזית חלב שדבוק בו והוא ע"פ דברי הר"ן חולין שם (וכן משמע בפסקי הרי"ד שם), וא"כ פשיטא דהקרום אינו בהקטרה, אכן דברי הר"ן מחודשים הם וברובא דרובא דהפוסקים מבואר דהקרום עצמו חייבין עליו כרת, וכבר עוררו בזה החכמ"א כלל כה, והדע"ת סד, י על דברי הכו"פ, אלא שעדיין י"ל דליכא דין הקטרה בקרום מטעם אחר, דהנה כ' הלבוש יו"ד סד, י דחייבין על קרום הטחול משום שדבוק לחלב הכרס ויוצק ממנו, ומשמע דאינו אסור מצד עצמו אלא רק משום טעם הבלוע בו ולכאורה ככה"ג ליכא דין הקטרה, ומ"מ אפי' להנ"ל יש מקום לומר דהקרום נטפל לכל החלב הדבוק בו ונקטר אגב החלב (ועיין בתפארת יעקב חולין שם שבודאי כ"ה הדין לפי דבריו שם), סוף דבר נלענ"ד דיש להסיר את כל החלב והקרומים (דכמה קרומים הם זה למעלה מזה וכולם אסורים ראה באו"ז הל' גיה"נ סי' תמ"ח) ממקום עוביו של הטחול כפי שיתבאר בסמוך ולהקטירם לגבוה (אבל השומן הנמצא ע"ג הטחול מתחת לקרומים שומן כשר הוא וא"צ לנקרו מעיקה"ד כמבואר בשו"ת מהרש"ם ח"ג סכ"ח ובשו"ת בנין ציון ח"א סמ"ח הו"ד בדרכ"ת סד, ס). **ועתה פש גבן לברורי מהו מקום עוביו של הטחול** ששם הוא חלב האסור מה"ת, והנה נידון זה שייך אף בהל' טריפות בדמקום עוביו של הטחול פוסל נקב ובוה דנו הפוסקים בכמה חילוקי מקומות בטחול, והעולה דמקום הדק המקיף למקום העב מן הצדדין ובראשו ודבוק אף הוא לכרס ודאי חשוב כעוביו ראה פמ"ג שפ"ד מג, ו ובט"ז ובפר"ח סק"א שם וכן במשב"ז שם (וע"ש בפ"ת סק"א משמיה דהפמ"א ונראה דלענין איסור חלב אף הפמ"א יודה דמקום הדק שבחלק העב חשוב כהעב), ובמקום העב עצמו במקום שאינו דבוק ממש לכרס נח' בו גדולי הפוסקים ראה שו"ע מג, ו ושם בש"ך, ובתבו"ש מג, ו ובפר"ח סק"ח ובשפ"ד סק"ו, ולמעשה כיוון שי"א שאי"ז חשוב כמקום עוביו א"א להקטיר החלב ששם לגבוה וצריך להסירו ולהניחו עד יום ט"ז בניסן (ועיין בפמ"ג משב"ז סד, י דמבואר בדבריו דמקום עוביו לענין טריפות ולענין חלב חד הוא, וע"ש שלמד בט"ז דיש חילוק במקום עוביו שאינו דבוק לכרס בין אורכו לרוחבו וצ"ע בזה), ועיין בתבו"ש מו, ג, דחלב שעל מקום עובי הטחול בצד שאינו דבוק לכרס (דהטחול מצדו האחד דבוק לכרס ומצדו השני לטרפס) ג"כ אסור מדאו', ולמד כן בדברי הט"ז סד, י, וכ"נ בדברי הפר"ח סד, טז, ובפשוטו זהו אפי' לפוסקים האוסרים חלב הטחול משום דיבוקו לחלב הכרס ויל"ע בזה.

^ל דביקבה איכא ב' חלבים כדאיתא בגמ' חולין מט, ב דאקשתא ודאייתרא (ראה ביאורם לעיל בהערה בענין חלב המכסה), דאקשתא הסכימו בו הפוסקים שהוא אסור מדאו' ועל כן דינו בהקטרה (ובצל"ח חולין שם כ' שאסור רק מדרבנן, אמנם העיקר דהוא אסור מדאו' וכדעת ריה"פ), ובחלב דאייתרא נח' בו הפוסקים ולמעשה דעת השו"ע יו"ד סד, יד שהוא אסור ממנהגא בלבד ודעת הרמ"א שהוא אסור מדינא (או מדרבנן או מחמת ספק דאו'), וא"כ לכ"ע אינו בהקטרה, ולמעשה ראה מה שכתבנו לעיל דיש להסתפק לדעת

הר"מ היכן הוא הגבול בין חלב דאיתרא לחלב המכסה וע"ש כיצד יש לנהוג מספק. ובענין קרום הקיבה איתא בראבי"ה סי' אלף צ"ח ובעוד ראשונים שצריך להסירו ולכאורה הוא רק ממנהג פרישות שהנהיגו ישראל, וא"כ יל"ע גבי ק"פ אם מסירים אותו, דאפי' בשומן הגיד שהוא מנהג פרישות המוזכר בגמ' י"א שנאכל הוא בפסח כפי שיתבאר להלן בפרק ו' וצ"ע.

י"ר בבה"ג הל' טריפות מנה שומן שעל הסניא דיבי בהדי חלבים האסורים, וכן יעויין בפרישה יו"ד סה, מז שכן פירש בדברי בעל העיטור המובא שם בטור, ועיין בזה בשו"ת ברכת חיים סנ"ב שנו"נ בטעם הדבר והעלה שחלב זה עומד במחלוקת, וע"ע בזה בדרכ"ת יו"ד סד, צז, ובשו"ת צ"צ יו"ד ס"ז נקט שהוא חומרא בעלמא, ולמעשה א"א להקטירו ומ"מ צריך לנקרו.

י"ה בגמ' חולין מט, ב מרבינן לחלב הדקין מקרא דואת כל החלב אשר על הקרב, ופירש"י דכ"ע מורו בזה ולא נחלקו רק בחלב דאיתרא, אמנם בדף צג, א כ' רש"י דר' ישמעאל פליג בחלב הדקין, והאחרונים העירו בסתירת דברי רש"י ותרצו בכמה אנפי, ולמעשה אין כ"כ נפ"מ כיוון דדעת ר"ה פ' דהלכה כר"ע ולדידיה ודאי נתרבה חלב הדקין מקרא {והר"מ בפ"א ממעה"ק הי"ח כשמדבר באמורי הקרבן השמיט חלב הדקין (וכן במאירי חולין מט, ב ובדף צג, ב השמיט חלב הדקין מן האימורין) ועיין בקר"א חולין נ, א ובמגיה למל"מ פ"ג משגגות ה"ה מש"כ בזה, וכן יעויין ביד יהודה יו"ד מח, א דהר"מ ס"ל דחלב הדקין אינו בהקטרה, אמנם בעזרת כהנים לתו"כ דיבורא דנדבה פ"ז (בתוספות העזרה בד"ה את כל החלב) נתן טעם להשמטת הר"מ וכתב דלדינא ודאי מודה הר"מ דחלב שע"ג הדקין הוא בהקטרה, ומ"מ נלענ"ד דאין בזה כ"כ נפ"מ כיוון שדעת ר"ה פ' דהלכה כר"ע, ולר"ע פשוט דחלב הדקין הוא בהקטרה (והר"מ אפשר דס"ל דהלכה כר' ישמעאל כמש"כ הכס"מ שם, ואפשר דס"ל דר' ישמעאל פליג בחלב הדקין). ובגמ' חולין צג, א אמר שמואל ריש מעיא באמתא בעי גריה וזהו חלב שעל הדקין, והנה במימרא זו איכא כמה מחלוקות בין אשלי רברבי הנוגעות למעשה ואציגם בקצרה. הנה פירש"י בד"ה ריש מעיא, כשהדקין יוצאין מן הקיבה צריך לגרר חלב שעליהן באורך אמה (ובסמ"ג ל"ת קל"ח העתיק בדברי רש"י דתחילת האי חלב הוא ממקום שהקיבה מתחילה להתקצר, וראה בדמשק אליעזר חולין שם שהוא למעלה ממקום תחילת הדקין עצמם, וע"ש שר"ל דנח" בזה רש"י והר"מ, וכעת לא מצאתי ענין זה בש"פ), ומבואר בדברי רש"י שני דינים, האחד דחלב זה הוא בתחילת המעיים הסמוכים לקיבה, והשני דאורך זה החלב הוא אמה (והאחרונים נתקשו בזה אם נאמר שיעור אחד הן בשור הגדול והן בכבש קטן ראה פמ"ג יו"ד סי' ס"ד בשפ"ד סק"א וכן בש"פ), והנה במש"כ רש"י דחלב זה הוא במעי הסמוך לקיבה כן הסכמת ר"ה פ', אמנם הר"מ בפ"ז ממאכ"א ה"ט מזכיר פירוש נוסף בשם הגאונים שחלב זה נמצא במעי האחרון שממנו יוצא הרעי (הנקרא חלחולת או כרכשתא), וכתב הראב"ד שם שכן עיקר, והנה בשו"ע יו"ד סד, טו איתא דיר"ש יחמיר כדעת ב' פירושים הנ"ל ומ"מ נראה בדבריו דפי' רש"י הוא העיקר להלכה, ולפ"ז חלב שעל המעי הסמוך לקיבה הוא בהקטרה וכפי שיתבאר, וחלב שעל הכרכשתא לכאורה נאכל בפסח, דאם אנו מקטירים חלב שעל מעי הסמוך לקיבה א"כ אנו נוקטים דליכא ספק, דמספק א"א להקטיר כמשנ"ל (ואין לומר דחז"ל החמירו משום שאפשר דב' הפירושים אמת, ועל כן אף אנו נחמיר באכילה לענין ק"פ, דהרי מבואר בפוסקים יו"ד שם דאם נתערבו ב' החלבים הנ"ל בתבשיל אין צריך ס' רק כנגד א' מהם לפי שרק אחד מהם אסור, אמנם בכ"פ מבואר דצריך לנקר חלק מן הכרכשתא משום חלב הכליות הדבוק לשם ראה או"ה כלל כ, טו וביש"ש חולין ז, ז ובעוד פוסקים, וע"ע באו"ה יט, ח בענין קרום הכרכשתא וצל"ע למעשה), ומ"מ בודאי צריך ליזהר שלא ישרא על הכרכשתא מחלב הכליות וז"פ. ובמש"כ רש"י דהאי חלב הוא בשיעור אורך אמה כ"כ כמה פוסקים, אמנם הר"מ סתם ולא הזכיר שיעור בהאי חלב, וכתב הרא"ש פ"ז מחולין ס"ו דהר"מ מפרש ריש מעיא באמתא דהבני מעיים עצמם קרויים אמתא על שם אמת המים, וא"כ לדעת הר"מ לא נתפרש שיעור בהאי חלב {וכתבו האחרונים דלדעת הר"מ לא נאסר רק שיעור מועט בסמוך לקיבה, ראה שו"ת עבודת הגרשוני סי' ס"ו (וע"ש ששיטת הר"מ מחוורת טפי), וכן בשבו"י ח"ג סי' ס"ה, ובשב יעקב סכ"ו, ובשו"ת חוט השני סי' ס"ה כ' דלר"מ אסור רק החלב התותב, ובשו"ת כנסת יחזקאל כ' דאסור כל החלב עד שהמעי מתחיל להתעקל}, וא"כ למעשה א"א להקטיר מהאי חלב כי אם דבר מועט וכל שאר החלב עד שיעור אמה מסירו ומניחו בעזרה עד יום ט"ז בניסן כמש"נ (וברמ"א יו"ד סד, טו כתב דנהגו למדוד בזרוע וא"צ אורך אמה בצמצום, ומבואר בכ"פ דדברי הרמ"א קאי אף אריש מעיא הסמוכים לקיבה וצ"ע כיצד יש לנהוג בק"פ, ועע"ש בדברי הרמ"א מש"כ משמיה דהמרדכי דכשמושך את הדקין בעודם חמים נדבק החלב בהדורה דכנתא וצריך ליזהר בזה). עוד אזכיר ענין אחד שדנו בו הפוסקים בחלב הדקין, והוא בדבר השומן הנמצא ע"ג המעי עצמו מתחת לקרום שעליו שוכב חלב הדקין, ושומן זה נחלקו בו גדולי הפוסקים דיש מתירים ויש אוסרים ע"ש במפרשי השו"ע ובש"פ, ולמעשה צריך לנקרו ולהסירו בשיעור אמה ביחד עם הקרום ולהניחו בעזרה.

ג. שתי הכליות והחלב שעליהם.^ל

ד. חלב^ל הכסלים^ל (ובעניין חלב שתחת המתניים ראה הערה)^ט

^ל מצוי שחלק מחלב הכליות נשאר דבוק בכבד סמוך לאצבע הכבד כדאיתא בסדר ניקור לר"צ, וצריך להסירו מכל מקום שהוא ולהקטירו, וכן הדין בשאר חלבים הנקטרים ופשוט. כשמסיר את הכליות מן הבהמה יש להזהר בחוט הדם הדבוק בשדרה בין שתי הכליות שלא ליטלו עם הכליות כי הוא אינו בהקטרה { אבל חוטין העוברים בתוך החלב ונכנסים לכוליא נקטרים ביחד עם הכליות וא"צ להסירם כמשנ"ל בחוטין הנמצאים בחלב המכסה, וכמו"כ נראה פשוט דקרום הכוליא התחתון אע"פ שאינו נחשב כחלב מה"ת, נקטר ביחד עם הכוליא לפי שהוא כחלק ממנה לפי שעוטף אותה (וראה הג' זית רענן לבעל המג"א על הילקו"ש פר' צו רמז תקט שכ' בפשטות דיותרת הכבד היתה נקטרת בהדי הקרום שעליה), וכן בלובן כוליא (חלב המותר הנמצא בתוך הכוליא) כתבו התוס' חולין צב, בסד"ה אמר אביי דקרב אגב הכוליא (וקצת משמע מדבריהם דאינו קרב מצד עצמו אלא רק משום שמחובר בכוליא ונפ"מ היכא דפירש מן הכוליא וצ"ע בזה) }.

^ל אמרינן בגמ' חולין צג, א האי תרבא דקליבוסתא אסור וענוש כרת וזהו חלב שעל הכסלים, ונח' רבותינו הראשונים במקומו של זה החלב, דרש"י והרבה ראשונים נקטי דהוא סמוך לאליה, והר"מ והרי"ף והרבה ראשונים נקטי שהוא במקום חיבור הירכיים (ראה יש"ש חולין פ"ז ס"ה ובכנה"ג יו"ד סי' ס"ד הג' ב"י אות כ"ג, ובהעמ"ש שאילתא סח, דפירוש הר"מ ופירוש הר"ף אחד הוא), והנה בספר האגור הל' חלב מבואר דיש נפ"מ למעשה בהאי פלוגתא דכ"א פליג אדחבריה אלא שיש להחמיר כתרוויהו, וא"כ לענין הקטרה לכאורה א"א להקטיר חלב זה, אמנם ביש"ש ובכנה"ג הנ"ל כתבו דאלו ואלו דברי אלקים חיים ומשמע דתרוויהו מחלבי הכסלים נניהו, וע"ע היטב בפ"י הראב"ד לתו"כ (נדבה פרשתא י"ד ס"ז) וביתר ביאור בפ"י המלבי"ם לתו"כ אות קע"א דמבואר בדבריהם דהמח' היא רק מהיכן נתרבה בפסוקים כל חלב אבל למעשה באמת תרוויהו אסורים, ועיין בהעמ"ש הנ"ל שנראה מדבריו דחלב דהר"מ הוא ודאי חלב הכסלים ובחלב דרש"י איכא מח' אם הוא מחלב הכסלים או מחלב הכליות (ראה פ"י הראב"ד הנ"ל וכן בדמש"א חולין שם דחלב דקליבוסתא הוא דבוק לחלב הכליות), וכע"ז כ' בתשובותיו בשו"ת משיב דבר ח"א סכ"א ע"ש, וא"כ נראה דלמעשה הכל בהקטרה, ועל כן צריך לנקר היטב כל חלב שבגלוי באיזור הירכיים ובחלל עצם ההנק"א ולהקטירו לגבוה { וצריך לזה שימת לב ודקדוק רב שלא יישאר שום חלב בחלל עצם ההנק"א, ובפרט בגדי שאין מסירים את הזנב שלו והניקור שם קשה משל כבש, ובפרט בחלב הדבוק בחוזק לעצם, וצריך לגרור העצם היטב בגב הסכין וליזהר שלא לפגום את העצם אפי' פגם בכדי חגירת הצפורן (משום איסור שבירת עצם בפסח, עיין בזה להלן בפרק ט') }.

^ל הכסלים הם שכבות בשר דקות החופות ומסובבות את כל חלל הבהמה מן השדרה אל תחתית הבטן מכאן ומכאן, תחילתם מן הירכיים ונמשכות עד החזה, והנה ג' שכבות הם, החיצונה קרובה לעור הבהמה והפנימית סמוכה לאיברי הבהמה הפנימיים, ע"ג הכסלים מבפנים בחלל הבהמה ישנו קרום דק האסור משום חלב (י"א דזהו קרמא דכפלי המוזכר בגמ' חולין צג, א בין קרומים האסורים משום חלב, ומ"מ אינו בהקטרה, דחוטין וקרומים האסורים משום חלב אינם נקטרים כפי שנתבאר לעיל בענין חלב המכסה יעו"ש, וצריך לנקרו ולזרוקו), ואם יימצא חלב מתחת לזה הקרום על גבי הבשר חלב גמור הוא ומוקטר לגבוה לכ"ע כדאיתא בתשו' הרשב"א ח"א ס"ח ה"ד בב"י יו"ד סד, ז, וע"ע בשלחן גבוה יו"ד סד, טו, וראה שו"ת משיב דבר ח"ב סכ"א, והנה מתחת לקרום הנ"ל נמצאת שכבת הכסלים הפנימית המורכבת מרצועת בשר דקה (הדומה לצווארון) ומן אותה רצועת בשר נמשך קרום עב ולבן, ומרהיט דברי רש"י בגמ' שם נראה דחלב שמתחת לאותה רצועת בשר הוא חלב המותר מפני שהבשר חופהו, אבל חלב שתחת הקרום עב ולבן נח' בו הפוסקים, דעת האוסרים דחיפוי קרום עב לא דמי לחיפוי בשר וחלב האסור הוא, ובארץ אשכנז נהגים בו היתר דס"ל דחשיב חיפוי מעליא ולזה נוטה דעת רש"י (והובאו ב' הדעות ברמ"א יו"ד סד, ז), אמנם בסדר ניקור לר"ץ וכן בתשו' הר"י סוראזינה (המודפסת בסוף שו"ת הרא"ש ד"), ובזבח שמואל (וציין אליו השו"מ תליתאה ח"א ס"י קצ"ח), פירשו דברי רש"י באופ"א ונקטו דהחלב שתחת קרום העב הנ"ל אסור לכ"ע, ולא נחלקו אלא בחלב שתחת קרום הדק הנמצא מתחת לאותו קרום העב (ואותו קרום דק נמשך מן שכבת הכסלים האמצעית), ולדבריהם כל החלב שבין שכבת הכסלים הפנימית לאמצעית יש לנקרו ולהקטירו לגבוה, וחלב שתחת הקרום הדק הנמשך מן השכבה האמצעית יש לנקרו מספק וע"ש בדבריהם דכן נהוג בהרבה קהילות { ועיין בשו"ת מהרשד"ם יו"ד סנ"ב שכתב ששומן חתיכת חמשה אצבעות (שהיא נמצאת יותר בעומק הכסלים מכל החלבים הנ"ל) הר"ז חלב גמור לדעת בני ספרד החולקים על סברת בני אשכנז המוזכרת ברש"י, ולכאורה מוכח מדבריו כדעת הפוסקים הנ"ל, אמנם בעיקר דין חתיכת הה' אצבעות הנ"ל מבואר בתשו' הר"י סוראזינה הנ"ל דמעיקה"ד מותרת היא, ובחזו"א תשובות וגנוזים ח"ג איתא

דהעיקר כהמתירין {, ולמעשה א"א להקטיר שום חלב מחלבים הנ"ל מלבד מה שמונח על שכבת הכסלים הראשונה כמ"נ, ושאר כל החלבים הנ"ל יש לנקרם היטב ולהניחם עד יום ט"ז בניסן (וע"ע להלן בפ"ו בענין הכשרת בשר הכסלים לאכילה).

^{לט} אמרינן בגמ' חולין צג, א האי תרבא דתותי מתני אסור ואע"ג שהבשר חופהו (וחלב שהבשר חופה אותו מותר) בהמה בחייה פרוקי מפרקא (איבריה נעים לכאן ולכאן והחלב מתגלה ואי"ז חלב שהבשר חופהו), ובפשוטו הוא חלב גמור וצריך להקטירו לגבוה, אמנם יש שלמדו בדברי התוס' שם (בד"ה בעי) שאינו אסור אלא רק מדרבנן דבאמת מחופה הוא, אלא דחז"ל החמירו בו משום טעמא דפרוקי מפרקא, ראה דרכ"ת סד, מ וכן בתפארת יעקב חולין שם (וע"ש שכן ס"ל לראב"ד בהשגות פ"י מק"פ הי"א שהבין בדעת הר"מ שם שצולין את הבהמה ביחד עם החלב שתחת המתניים, ועיין במק"ד ה, ג שתמה ע"ד הראב"ד), וכ"כ המהריק"ו הל' ק"פ שם, אמנם במק"ד הנ"ל ציין לדברי רש"י עה"ת ויקרא ג, ד דמבואר שם דתרבא דתותי מתני הוא חלב הכסלים האמור בתורה (וכן יש לדייק בדברי רש"י חולין שם), וכן מבואר בחס"ד לתוספתא דחולין ט, ג, וכ"כ בערה"ש יו"ד סד, כח, וכ"כ הכס"מ הל' ק"פ שזהו חלב האסור מה"ת, וכ"ה בב"י יו"ד ס"ס ס"ה דיש בו בהאי חלב איסור כרת, ולכאורה יש לפסוק כן ולהקטירו לגבוה, אמנם יש לפקפק על זה מטעם אחר דהנה נח' הפוסקים היכן הוא מקומו של חלב זה, דדעת רש"י שהוא תחת המותן התחתון הנקרא לונבי"ל, ובר"מ הל' מאכ"א ז, ח שהוא כמין ב' פתילות חלב בעיקרי המתניים סמוך לראש הירך ונראה דמפרש באופן מרש"י (וע"ע בתשובות הר"מ מהדור' מקיצי נרדמים סי' רנ"ב), ובדברי הרי"ף נקטו האחרונים דמפרש דהוא מעל מותן העליון (הנקרא קושלי"ן) סמוך לעור הבהמה, וביש"ש ס"ה כ' דהמרדכי הבין בדעת הרי"ף שהוא סמוך לשומן האליה, וכמו"כ ישנם דעות נוספות בפוסקים, ואע"ג שאינו מפורש בהדיא בדבריהם דפליגי אהדדי וא"כ אפשר דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולהלכה הכל אמת, מ"מ בדברי האגור הל' חלב מבואר דפליגי אהדדי וכן מבואר בב"י יו"ד סי' ס"ה שכ' דיש לחוש לכל הפירושים משום ספק איסור כרת, וא"כ לענין הקטרה יש לנו לחוש בכל א' מאלו החלבים דלמא האי חלב הוא חלב המחופה בבשר ולא חלב הוא וא"א להקטירו, וא"כ למעשה יש להסיר את כל החלבים שנהוג לנקרם אע"פ שנראים כמחופים בבשר ולהניחם עד יום ט"ז בניסן.

^מ בענין יותרת הכבד האמורה בתורה ישנה מח' גדולה בפוסקים לאיזה חלק בבהמה נתכוונה התורה, דדעת הר"מ בפיהמ"ש בהקדמה לסדר קדשים דהכוונה לאצבע הכבד (ובכס"מ הל' מזה"ק א, יח ציין לדברי הר"מ הנ"ל), וכ"כ הערוך בערך אצבע, וכ"כ הרי"ף גיאת הל' יו"כ בשם רב האי (וכ' שם דאף חצר הכבד הנוכרת בכ"ד היינו אצבע הכבד ועיין בזה בסמוך), והו"ד אף בספר האשכול דף קע, א (ובתועפות ראם על היראים סמ"ז כ' דכן כוונת הרשב"ם ויקרא ג, ד ולענ"ד אינו מוכרח כ"כ), וכ"פ התפא"י בחומר בקודש פ"א סכ"ב. אמנם רובא דרובא דהפוסקים פליגי עליהו וס"ל דיותרת הכבד הוא המסך המחובר בכבד ומפריד בין אברי הנשימה לאברי העיכול (הנקרא בלשון חז"ל טרפש הכבד), ראה דברי רש"י עה"ת ויקרא ג, ד { ובתרגום שם איתא דיותרת הכבד היינו חצרא דכבדא, ובהרבה ראשונים מצאנו דחצר הכבד היינו הטרפש (ראה פי' רגמ"ה חולין לח, ב ובמרדכי חולין סי' תר"כ, ובא"ו הל' טריפות סי' תכ"ט, ובעוד הרבה פוסקים), אמנם ברי"ף גיאת הנ"ל מבואר דחצר הכבד היינו אצבע הכבד, וע"ע בראבי"ה סי' אלף צ"ח ד"ג בתרגום חצרא דכבדא ע"ש {, וכן ביראים סמ"ז (ומכח זה כתב לחדש דשומן הטרפש אסור בכרת כשאר חלבים לפי שקרב ע"ג המזבח ועיין בסמוך), וכן מוכח בראב"ן בפ"י לחולין אות רמ"ב, ובמשפטי בדיקת הריאה לר' יונה דהטרפש קרוי בלשון תורה יותרת הכבד, וכן בסה"ת הל' או"ה סמ"ג, וכן מוכח בסמ"ג ל"ת קל"ח שכ' דשומן היותרת קרב על המזבח והרי באצבע הכבד ליכא שומן כידוע (וע"ע בסמ"ג עשין ק"פ), וכן מוכח ברוקח סי' תי"א שכ' דיותרת הכבד בעי לנקרה (בשחיטת חולין), וכן מוכח בתוס' חולין צב, ב וברא"ש חולין פ"ז ס"ג ובעוד ראשונים שדנו בחידושו דהיראים הנ"ל ולא כתבו לדחות דיותרת הכבד היינו אצבע הכבד, ושומן הטרפש אינו קרב כלל על המזבח, וכן מוכח בדברי הב"י יו"ד מא, ח ע"ש היטב (וכוונתו שם דיש חילוקי מקומות בטרפש עצמו כמבואר בשו"ע שם, וע"ש בשלחן גבוה), וכן נקט המלבי"ם בפ"י לתו"כ אות קע"ב, ולכאורה יש לפסוק כן להלכה דטרפש הכבד הוא הקרב ע"ג המזבח (ובענין אצבע הכבד ע"ע בסמוך).

^{מא} כן ילפינן בתו"כ פר' י"ד ה"ח מקרא דואת היותרת על הכבד, וכ"כ רש"י ויקרא ג, ד, וכ"פ הר"מ פ"א ממעה"ק הי"ח, אלא שיש בזה מבוכה גדולה מהו אותו המעט מן הכבד, דבפ"י הראב"ד לתו"כ שם מבואר דלוקח מעט מן הכבד במקום דיבוקו ליותרת ומניחם כך כשהם מחוברים זל"ז, אלא שלא נתפרש בדבריו שיעור אותו המעט מן הכבד, ובפנים יפות ויקרא ג, ד כ' דבעינן כזית מן הכבד שזהו שיעור חיותו לענין טריפות, ועל כן צריך לקחת מן הכבד במקום דיבוקו בטרפש שזהו מקום חיותו (אלא שי"א שמקום חיות הכבד הוא במקום דיבוקו עם הכליות וא"כ צריך לקחתו משם ע"ש בדבריו), ובמלבי"ם הנ"ל כ' ג"כ שמניח מן הכבד במקום דיבוקו לטרפש אלא שהוסיף לומר דמניח מן הכבד עד מקום דיבוקו עם הכליות, אמנם בפ"י הרא"ש עמ"ס תמיד לא, א בד"ה אצבע הכבד

ו. אם מקריב כבש לפסחו מקטיר אף את האליה^{מב} (זנב הכבש) ומסיר עם האליה^{מג} מעט מן השדרה^{מד} עד מקום הכליות^{מה}.

משמע שמעט מן הכבד היינו אצבע הכבד שהיה נוטלו עם היותה, ראה מנחת אברהם על התור"כ הנ"ל שכ"כ בדעת הרא"ש, וכ"כ בספר באר היטב עה"ת ויקרא ג, ד (אמנם מש"כ שם שכ"ה דעת הר"מ צע"ג).

^{מב} העור שתחת לאליה דינו כבשר ואינו נקטר ביחד עם האליה, ראה זבחים כח, א ושם בלקוטי הלכות ובתוה"ק אות ט', ועל כן צריך להפשיטו מן האליה ולצלוחו ביחד עם שאר הבשר (בענין העור שמעל האליה אם צריך להסירו או שיכול להקטירו ביחד עם האליה ראה שער העזרה סצ"ד).

^{מג} בתו"כ פ' דנדבה פי"ט אות ב' דרש ר"ע 'חלבו האליה' להביא את החלב שבין הפקוקלות, וראה דברי הרמב"ן ויקרא ג, ט שכתב דכשיסירו את האליה עד העצה יהיה דבוק בה מצידה הפנימי חלק מחלב הפקוקלות (שהוא שייך לחלב הכסלים כמבואר בתו"כ שם בפ"ד אות ז'), ומשמע קצת דדין הוא שיהיה חלב זה דבוק לאליה ויוקטר כך ולא מצאתי כעת מי שיעמוד בזה.

^{מד} ראה ח"י מרן רי"ז הלוי ריש הל' מעה"ק וכן במק"ד ס"ה סק"ג שכתבו לחדש דעצם השדרה היא חלק מן האמורין ואפי' אם פירשה הרי היא נקטרת.

^{מה} מדכתיב 'לעומת העצה יסירנה' ודרשו חז"ל מקום שהכליות יועצות {חולין יא, א (ומבואר שם עוד שצריך להסיר את הכל כמקשה אחת ולא חתיכות חתיכות, מדכתיב 'האליה תמימה') ועיין בתו"כ פר' דנדבה פי"ט אות ג', וכ"פ הר"מ פ"א ממעה"ק הי"ח}, וכתב הראב"ד בפירושו לתו"כ שם שנוטל עוד חוליא אחת מסוף השדרה הסמוכה אל האליה, ובר"מ שם כתב דנוטל עם האליה חוליות מן השדרה, אמנם נלענ"ד דליכא מחלוקת דהר"מ בפיהמ"ש בהקדמה לסדר קדשים הוסיף לבאר דהן החוליות אשר בין הירכיים שקורין אותם הטבחים שדרתא, ומבואר דכוונת הר"מ לחוליות השדרתא שהם אחר סיום עיקר חוליות השדרה (ואדרבה מרהיטת לשונו נראה דאינו נוטל כלל מחוליות השדרה עצמה אלא רק את השדרתא, וראה בתרגום ויקרא ג, ט שתרגם לעומת העצה, לקבל שדרתא, ומשמע דאינו מסיר יותר, אמנם לכאורה דבר זה לא ניתן ליאמר דהרי אין זה מקום הכליות, וכבר עמד בזה המלבי"ם בפ"י לתו"כ אות קפ"ג), וא"כ איכא למימר דאף הר"מ מודה דמסיר רק חוליא א' מן השדרה, שו"ר שכ"כ בבאר היטב עה"ת ויקרא ג, ט, ובפ"י מרן הח"ח לתו"כ כ' שמסיר כמו זרת למעלה מן האליה ושוב הביא פירוש הראב"ד, ולא נתחווירו לי דבריו בזה. **וע"ע בדברי המלבי"ם שם** בביאור דברי התו"כ ותוכן דבריו שם דמקום הכליות הוא כנגד אמצע העצם של השדרה, ועל כן כשמגיע למקום זה שהוא כנגד הכליות, חותך בבשר שמעל השדרה עד שמגיע לשדרה, וכשמגיע לשדרה אינו חותך ושובר את העצם עצמה אלא ממשיך לחתוך עם הסכין (בין העצם לבין הבשר שע"ג העצם) לכיוון ראש הבהמה עד שמגיע לפרק שבין עצם לעצם ושם הוא חותך ומפריד בין האליה והחוליא שעמה לשאר השדרה, וכן העתיק בעבודת הקרבנות סי' קס"ז אות ו'.

ניקוי הקרביים

ז. לאחר נטילת החלבים מן הקרביים^מ היו מוציאים מן הקרביים את כל הצואה והפרש שבתוכם^מ, ואף כשחל ערב פסח להיות בשבת עושים כן^מ, אלא שבשבת אין מדיחים את הקרביים במים^מ וצריכים להמתין עם הדחת הקרביים לליל יו"ט.

^מ הנה איתא בירושלמי פסחים פ"ו ה"א דמיחוי הקרביים דוחה את השבת כדי שלא יהיה נראה כנוטל אימורים מתוך זבח מנוול, ונראה מדברי הירושלמי דניקוי הקרביים היה קודם נטילת האמורים דזהו כבוד האמורים, וכן כתב המלכי בקודש פ"א מק"פ הי"ד ודקדק כן מדברי הר"מ שם שכתב דין מיחוי הקרביים קודם הוצאת האימורים, אלא שכתב בטעם הדבר שצריך לעסוק מתחילה במה שבא לידו בראשונה ודבריו שם צ"ע, אמנם ברש"י (הו"ד בכס"מ ק"פ א, יד) ובפי' הר"י מלוניל ובפי' הריב"ן בריש פ"ו מפסחים פירשו דמיחוי הקרביים דוחה שבת לפי שאם ישאר הפרש בתוכם עד ליל יו"ט יסריח הבשר, ומבואר בדבריהם דאין צורך במיחוי הקרביים עבור הוצאת האימורים, וממילא אין שום צורך להתעסק במיחוי הקרביים קודם נטילת האמורים (וראה פי' הריב"ן שם שבאמת כ' דיש לגרוס במתני' הקטר חלביו קודם מיחוי קרביו), וכן מוכח בסדר הקרבת הפסח ליעב"ץ שפעולת מיחוי הקרביים היתה לאחר הוצאת האמורים (והנה סדר היעב"ץ מיוסד בעיקרו על דברי הר"מ ובהכרח דס"ל דאין לדייק מדברי הר"מ דהמיחוי קודם להוצאת האמורים, וע"ע בר"מ שם בהלכה ו' שמדבר בדיני הקטרת אימורי הפסח והשמיט שם דין מיחוי הקרביים, ומשמע שפעולת המיחוי אינה שייכת להקטרת האימורים ודו"ק), וכן מוכח בדברי השו"מ רביעאה ח"ב סנ"ח שכתב דמיחוי הקרביים היה נעשה מחוץ לעזרה וא"כ פשיטא דהיה נעשה בתר הוצאת האמורים, וע"ע בעבודת הקרבנות בסדר ק"פ סי"ב, ומ"מ נראה דמיד כשסיימו ליטול את החלבים מן הקרביים היה אפשר להתחיל לנקותם אע"פ שעדיין לא נסתיימה נטילת כל האמורים מן הקרבן, דמי שמופקד על הוצאת האמורים ימשיך במלאכתו, ואדם אחר מבני החבורה יטול את הקרביים לנקותם {וכמו כן נראה דמיד כשנטלו את יותרת הכבד (שהוא הטרפס המבדיל בין אברי העיכול לריאה כמשנ"ל) אפשר להוציא את הריאה ולבודקה בדיקת חוץ (ובדיקת פנים אפשר לעשות עוד קודם ההפשט ראה מה שכתבנו לעיל בפרק ד' סכ"ז בהערה) }.

^מ ופשוט דליכא חובה לעשות פעולה זו בעזרה ובודאי אם רצו להוליך את הקרביים בזריזות לביתם שבירושלים ולנקותם שם הרשות בידם, אלא עצה טובה לעשות פעולת הניקוי בעזרה או בהר הבית ע"מ להקל מעליהם טורח משא הבהמה לביתם שבירושלים, ומ"מ בשבת שא"א להוליך הבהמה לביתם חובה לנקות את הקרביים בעודם ממתינים בהר הבית או בעזרה כדי שלא יסריחו {והנה אמרין בגמ' חולין צג, א דחוטי הכסלים האסורים משום חלב (ואינם בהקטרה כמשנ"ל בענין חוטיין וקרומים האסורים משום חלב), נשלפים בקלות מן הבהמה בעוד שהבהמה חמה במקצת לאחר השחיטה, אבל לאחר שעברה חמימות הבהמה אינם נשלפים בקלות וצריך לחטט אחריהם בבשר, וא"כ עצה טובה היא להסיר את חוטי הכסלים קודם שילכו לביתם שבירושלים (ולהלן בפרק ו' יתבאר מהם חוטי הכסלים האסורים), וכ"כ האחרונים בענין חוטי הטחול האסורים משום חלב, ראה במחזיק ברכה יו"ד סד, יא ובבית לחם יהודא סקי"ב שם בשם המהרשד"ם ורש"ל (וברמ"א סד, יג כתב דאם שרו את הבשר במים ג"כ נשלפים החוטים בקלות, אמנם עצה זו אינה נוחה כ"כ לעשותה בק"פ, שאם ישרה את הבשר במים יצטרך אח"כ לייבשו היטב קודם הצלייה, דאסור לצלות את בשר הפסח כשהוא רטוב מן המים כפי שיתבאר להלן בפרק ז') }.

^מ כן איתא במתני' פסחים סה, ב דמיחוי קרביו דוחה את השבת, דחז"ל התיירו לעשות כן כדי שלא יסריח הבשר כמשנ"ל (ואם לא היו מתירים חז"ל את פעולת המיחוי היה אסור לעשות כן משום דדמי לממחק ויש בו איסור דרבנן כ"כ בפי' הריב"ן הנ"ל, ובתפא"י פסחים שם כ' דמיחוי אסור משום דדומה לדישה), והנה בגמ' סח, א נחלקו אמוראי דלדעת רב הונא לא הותרה אלא רק הוצאת הצואה והפרש, ולדעת ר' חייא בר רב הותרה אף הוצאת הליחה הדבוקה במעיים ע"י גרירתה בסכין, והר"מ סתם ולא הזכיר מזה כלום, ומ"מ מבואר במהריק"ו פ"א מק"פ הי"ד דאף גרירת הליחה מותרת (וכן משמע בפי' ר"ח למתני' שפי' דמיחוי הקרביים היא הליחה ומשמע שסובר כדעת ר' חייא בר רב), אמנם בערה"ש העתיד סי' קפ"ג, י"ז נקט דהלכה כרב הונא וממילא אסור לגרור הליחה בסכין.

^מ כן מבואר במשנה שם, והטעם דאף אם לא ידיחו בשבת לא יסריח הבשר, ועל כן יש להמתין עם ההדחה ליו"ט.

^י ואחר הדחת הקרביים יש להקפיד לייבשם היטב, ראה הערה לעיל בסמוך.

הולכת האימורים למזבח

- ח. הולכת האימורים למזבח^{נא} עבודה היא ונעשית ע"י כהן הכשר לעבודה בלבד^{נב}, ואם הולך זר את האימורים אפי' פסיעה אחת י"א שנפסלו האימורים להקטרה^{נז}.
- ט. כשיסימו הבעלים או שלוחם להפריש את כלי^{נח} האימורים מן הקרבן וליתנם בכלי, נוטלם הכהן להוליכם^{נח} למזבח כדי להקטירם, ויכול הכהן להוליכם בין בכלי^{נח} בין בידיו^{נח} (ואפי' ביד שמאל^{נח}).
- י. אין לערב אימורי כמה קרבנות בכלי אחד באופן שאינם מופרדים ומובדלים זה מזה, באופן שלא יוכל להקטיר אימורי כל קרבן בנפרד^{נט}.

^{נא} ראה מק"ד ס"ה סק"ב שמסיק שם דהולכת האימורים על הכבש אל ראש המזבח הרי היא מכלל עבודת ההולכה ואינה שייכת לעבודת ההקטרה, וכן מבואר בחזו"א מנחות כג, ועיין בזה בכתבי הגרי"ז מנחות י,א. ודע דהגם דמצינו באיברי העולה שהיו מניחים אותם מתחילה על הכבש ושוב מעלים אותם לראש המזבח, לא מצינו באימורי שאר הקרבנות שהיו עושים כן, ואע"פ שצריך למולחם כמו שיתבאר, אפשר למולחם כשהם נתונים בכלי שבידו וא"צ להניחם על הכבש.

^{נב} כן מבואר בגמ' פסחים סה,ב ובגמ' זבחים לה,א וכ"פ הר"מ פ"א מפסוה"מ הכ"ב.

^{נז} עיין במל"מ פ"א מפסוה"מ הכ"ז דיש לדמות הולכת האיברים להולכת הדם (ומשה"ק שם ע"ד הר"מ למה לא הזכיר שאם הוליכם זר נפסל הזבח, ישבו האחרונים דאע"פ שנפסלו האימורים לא נפסל הזבח, דהקטרה לא מעכבא כפרה), וכ"כ השפ"א והחיבת הקודש זבחים יד,ב, וכן מבואר בקר"א רפ"ב מזבחים, וכ"כ בשיח יצחק יומא מח,ב, ומדהשוו הפוסקים הנ"ל הולכת זר באימורים להולכת דם נראה דאפי' אם הולך הזר את האימורים אפי' פסיעה אחת שוב אין להם תקנה כמבואר בר"מ שם לענין הולכת הדם, וע"ע בהר המוריה הל' פסה"מ שם שנוטה להכשיר בדיעבד את האימורים אע"פ שהוליכם זר, ומ"מ דעת רזה"פ לפסול אפי' בדיעבד כמש"נ.

^{נח} דקודם שסימו להפריש את כל האימורים מן הקרבן, אין להקטיר חלק מהאימורים דמצוה להקטיר כל אימורי הקרבן כולם כאחד כפי שיתבאר להלן בדיני ההקטרה.

^{נח} ומבואר בגמ' פסחים סה,ב דכיוון דהולכת האימורים עבודה היא, ורצפת העזרה היתה מלאה דם, היו הכהנים הולכים אל המזבח ע"ג איצטבאות.

^{נח} ועיין באבני נזר או"ח עה,ד דבעינן דוקא כלי שרת, ואם עשה את העבודה בכלי חול או שרץ איזה בגד סביב ידו היא חציצה והעבודה פסולה, אבל החזו"א מנחות כב,ב נקט דאפי' אם הולך את האימורים בכלי חול עבודה כשירה היא (אבל אם כרץ ידו בבגד מודה החזו"א דעבודתו פסולה), וע"ע בקר"א מנחות כו,א מש"כ לדקדק בדברי הר"מ פסוה"מ ב,כה, ולתחילה נראה פשוט דיש להוליך את האימורים בכלי שרת, דגנאי הוא להניח קדשי שמים בכלי חול וראה מה שכתבנו לעיל בהערה לסעיף ה'.

^{נח} הנה דין זה נח' בו הראשונים, דמדברי רש"י ביומא סז,ב ובפסחים סה,ב נראה דבעינן להוליך בכלי בדוקא, ודעת בעה"מ פסחים שם דהולכת האימורים היא בידים בדוקא, וכן איתא בספר הישר לר"ת סי' שנ"ט, וע"ע במאירי פסחים שם (וכ"נ בפסקי הרי"ד בפסחים שם, ואפשר דס"ל דרק ההקטרה נעשית בידים אבל ההולכה אפשר לעשותה בכלי), אבל דעת הר"מ רפ"ז ממעה"ק ודעת התוס' ביומא שם וכן דעת רוב הראשונים דאפשר להוליך בין בידו ובין בכלי (וראה דברי הראב"ד בהשגות על בעה"מ שם שנראה מדבריו שעדיף טפי להוליך בכלי, וראה ערה"ש העתיד עו,ג שמנהג הכהנים היה להוליך בכלי), וכ"פ הר"מ פ"ב מפסוה"מ הכ"ד לענין הקטרת האימורין עצמה שנעשית בין ביד ובין בכלי, דס"ל דהבחיית המובאת במנחות כו,א היא אף לרבנן, וכ"פ הלכות הלכות במנחות שם, וא"כ פשוט דה"ה להולכת האימורים, וע"ע בחזו"א זבחים ד,י.

^{נח} גמ' מנחות י,א, ופשוט הוא בכל הפוסקים.

^{נט} בגמ' פסחים סד,ב דרשינן מקרא שלא יערב חלביו של קרבן אחד בשל חברו, ובתוספתא דפסחים ד,ט מבואר דיכול לתת אימורים של ארבע וחמש קרבנות בקערה אחת, וצ"ל דמניחם בקערה באופן שכ"כ מופרד מחבירו ואינם מעורבים ועל כן בבואו לראש המזבח יוכל להקטיר כ"א בנפרד, ראה פי' המלבי"ם לתו"כ אות קע"ד, וכן מבואר בירושלמי פסחים ספ"ה לפי' הפני משה שם, ועיין בהר המוריה פ"י מתמו"מ סקל"א שפי' הפני משה הוא המכוון בדברי הירושלמי, והביא לזה ראה מגמ' דיומא סז,ב דמשמע שם דהכה"ג נותן אימורי פר ושעיר בקערה אחת (ועיין במק"ד כג,ג שנתקשה בדברי הגמ' דיומא היאך מותר לערב אימורי פר ושעיר וע"ש בהג' שמועת חיים), וכן נקט בעזרת כהנים דיבור דנרבה פי"ז בתוספות העזרה בד"ה והקטירם, ועיין באבהא"ז פ"י מתמו"מ

הקטרת האימורים

יא. קודם שיקטיר את האימורים על המזבח, מולח^א הכהן את האימורים יפה יפה ומפזר מלח ע"ג האימורים כמו שעושים במליחת הבשר כדי לבשלו בקדירה^א (וראה הערה), ומ"מ אין צריך להשהות את המלח על האימורים אלא יכול להקטירם מיד אחר המליחה^ב.

שהוסיף עוד דכשנותן כמה אימורים בקערה צריך שיהיה ניכר בכ"א לאיזה קרבן הוא שייך {והנה עיקר הוכחתו מדברי הר"מ שם שפסק דאם נתערבו כמה אימורים בקערה מקטירם כולם כאחד, אכן יעויין בכתבי הגר"ח לפסחים סד, ב (משמיה דהגרי"ז) מש"כ בביאור דברי הר"מ ולדבריו ליכא ראייה ליסודו דהאבהא"ז (ובעיקר דברי הר"מ דאם נתערבו האימורים לא נפסלו בדיעבד, כן מבואר בגמ' מנחות פט, ב).}

פ. מצות עשה למלוח כל הקרבנות קודם שיעלו למזבח שנאמר על כל קרבנך תקריב מלח, ר"מ פ"ה ממע"ק הי"א (וע"ש במל"מ שתמה למה השמיט הר"מ דלכתחילה מולחים במלח סדומית), ואם הקטיר את האימורים בלא מלח עובר אף בלאו ומ"מ הקרבן כשר (שם בהל' י"ב, ועייין בקר"א מנחות יט, ב ובזב"ת שם שנקטו דלא מקיים מצות הקטרה ומ"מ לא נפסל הקרבן בכך וע"ע בספר המפתח שם), וכתב הרדב"ז פ"ז ממע"ק ה"א דהכהן מולח את האימורים מן המלח הנתון ע"ג הכבש, וכן נוטה דעת החס"ד לתוספתא דמנחות ו, ב, אמנם בדברי התוספתא שם נראה דמולח ממלח הנתון בראש המזבח וכבר העיר החס"ד דבגמ' לא משמע כן (וע"ש בחס"ד בד"ה ומאי דמסיים מש"כ באופן מעשה המליחה). והנה לעיל בפרק ד' סיי"ח הבאנו דברי המל"מ בריש הל' מעה"ק שכ' בשם הרמב"ן בספר המצוות שורש י"ב דמברכים על כל עבודה ועבודה, ושם מבואר ברמב"ן דעל כל אחת מט"ו העבודות המוזכרות בברייתא דמנחות יח, ב, איכא ברכה, ושם בברייתא מוזכר אף מליחה וא"כ קודם שמולח צריך הכהן לברך (ויל"ע אם מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן כיוון די"א דאם מלח זר כשר בדיעבד, ועייין בעזרת כהנים בדיבור דנדבה בתוספות העזרה סוף פרשתא ח' שעבודה שכשירה בזר לכתחילה אין אומרים אשר קדשנו וכו', ומבואר דעבודה שנעשית לכתחילה רק בכהנים מברכים בנוסח אשר קדשנו וכו').

ס. דהיינו שיפזר מלח על האימורים מכל הצדדים שלא יסאר מקום פנוי בלא מלח (ראה חולין קיג, א ובשו"ע יו"ד סט, ד), כן מבואר בגמ' מנחות כא, א לגי' רוב הראשונים דמליחת קדשים היא כמליחת בשר לקדירה, אמנם הר"ח והר"ב גרשום והרבה ראשונים גרסו בגמ' דמליחת בשר קדשים היא כמליחת בשר לצלי, וכן גרס הר"מ כמבואר בדבריו בפ"ה ממע"ק הי"א, ופירשו כמה אחרונים דכוונת הגמ' דבמליחת בשר לקדשים א"צ כמות מלח מרובה כמו במליחה לבישול אלא סגי במליחה מועטת כפי שעושים לצלי (ויש בזה מח' אם חייבים למלוח בשר לצלי או שאין חיוב רק שרגילות לעשות כן כדי ליתן טעם ואכ"מ), ראה יש"ש פ"ק דחולין סכ"ו וכן בשעה"מ הל' יו"ט ג, ד, אמנם בכנה"ג יו"ד סי' ע"ו (הג' ב"י אות י"ח), וכ"נ דעת הערה"ש העתיד נט, טז דדעת הר"מ דמליחה לצלי שווה בכמותה למליחה לקדירה, ובמהריק"ו שם נראה דלא השוותה הגמ' מליחת קדשים למליחת צלי אלא רק לענין שיהיו הזמן, דבמליחת קדשים א"צ להשהות הבשר במלחו כשם שבמליחה לצלי א"צ להשהות, אבל לענין שיעור כמות המליחה באמת צריך למלוח הקדשים כמליחה לקדירה, ונמצא דלדעת הפוסקים הנ"ל אין נפ"מ בגי' הגמ' לענין שיעור כמות המליחה בקדשים, ופשוט דיש להחמיר בזה ולמלוח יפה יפה מכל הצדדים כפי שמולחים לקדירה (וע"ע בסמ"ג ל"ת קל"ז מש"כ בשם הריצב"א, ותו"ד דבאמת מליחת קדשים היא כמליחת צלי, ומליחת צלי פחותה ממליחה לקדירה, אלא שנראה מדבריו שם שכל ההפרש ביניהם הוא שבמליחה לקדירה בעי לשפוש בידיו כדי שיבלע בו המלח ובמליחה לצלי א"צ לכך וצ"ע). עוד כתב הר"מ שם דבדיעבד אם מלח מליחה כל שהיא אפי' בגרר מלח אחד כשר, וע"ש בספר המפתח די"א דמליחה כלשהי מהניא בכדי לא לעבור על לאו דהקטרה בלא מליחה, ומ"מ אינו מקיים העשה דעל כל קרבנך תקריב מלח ואכמ"ל.

כ. כן איתא בתוה"ב לרשב"א ב"ג ש"ג, וכ"כ הריטב"א בחולין קיב, א בד"ה א"ר נחמן, וכ"כ המרדכי חולין סי' תש"כ, וכן כתב בעל העיטור בשער הראשון (ו, א) ע"ש שהביא לזה ראייה מן הירושלמי דנדרים פ"ב ה"ד (וע"ש בקרבן העדה שפי' בהיפך דצריך להשהות את האימורים במלח, וע"ע בסמ"ג הנ"ל מש"כ בדברי הירושלמי), וכן מבואר במהריק"ו הנ"ל דלכך השוו מליחת צלי למליחת קדשים לומר שא"צ להשהות במלח, וכל זה דלא כדעת הראב"ד בפ"י לתמיד ריש פ"ה דלמצוה מן המובחר יש להשהות את האימורים במלח כדי שיעור שייצא הדם מן הבשר, וכדבריו כתב הגבורת ארי יומא כו, ב {ובחזו"ד צא, ט כתב דאסור להשהות את האימורים במלחם בכדי שיעור מליחה, דאם ישהה אותם הר"ז כצולה את האימורים מחוץ למערכה דתו ליכא בהם ריח ניתוח (כמבואר לעיל בפרק ד'), וכדבריו העתיק המנ"ח במוסף השבת מלאכת דש סק"ה, אמנם יש מהאחרונים שכתבו לדחות חידושו

יב. הכהן עולה לראש המזבח ועומד בצד המערכה^{טו}, מברך^{טז} ונותן את כל אימורי הקרבן כולם כאחד^{טז} על גבי אש המזבח (ומכוין לשמה בעת הקטרת האימורין וראה הערה)^{טז}, ויכול להקטיר את האימורים בין בידיו ובין באמצעות הכלי שבו מונחים האימורים^{טז}.

דהחוו"ד ראה הג' אמר"ב על החוו"ד שם, וראה שו"ת מקור ברוך ח"א סי"ג, ויש שכתבו לדחות דמליחה אינה ממש כצלייה וכשם שאין חייבין עליה בשבת לדעת הרבה פוסקים, כמו"כ אינו נחשב כצלייה חוץ למערכה (וע"ע בכלי חמדה פר' כי תבוא ס"ה דבק"פ ליכא קפידא במה דליכא ריח נוחח ודבריו המה מחודשים מאוד).

טו. הנה בענין איברי העולה דרשינן בגמ' זבחים סב,ב מקרא דועשית עולותיך הבשר והדם, דמה דם בזריקה אף בשר בזריקה, ועפ"ז נקטו הרבה פוסקים דהקטרת איברי העולה נעשית ע"י זריקה מרחוק שהכהן עומד על הכבש וזורק את האיברים אל המערכה, ובשאר אימורי הקרבנות לא נתבאר דינם בפירוש כיצד נותנם על המערכה, אמנם דעת רוב האחרונים דליכא באימורי הפסח דין זריקה ראה בחומר בקודש לבעל התפא"י פ"ו ס"ו, וכ"כ הזבחי אפרים זבחים שם דבשאר אימורי הקרבנות ליכא דין זריקה, וכ"נ בדעת החזו"א זבחים סי"ז סק"ז דרק בעולה איכא דין זריקה (וע"ע היטב בדבריו דנראה דאם אין באימורים דין זריקה מהכבש היה מולחם במלח הנתון בראש המזבח ולא במלח הנתון ע"ג הכבש ועיין), ועיין במנ"ח מצוה קטו, כז שכתב דבעולת העוף כיוון שדמה אינו ניתן בזריקה ממילא אף בשרה אינו ניתן בזריקה ע"ג האש, ולפ"ז אף בק"פ כיוון שאין דמו ניתן בזריקה אין דין זריקה בהקטרת אימוריו, אמנם בהג' התפארת יעקב על בעל התפא"י הק' דהר"מ בריש פ"ז ממעה"ק (גבי אימורי חטאות הנעשות בפנים ובחוץ) וכן בריש פ"ט ממעה"ק (גבי אימורי האשם) נקט בהדיא לשון זריקה בהקטרת האימורים {ועיין במנ"ח הנ"ל דלשון זריקה האמור גבי עולת העוף הוא לאו בדוקא וא"כ אפשר דאף בהני הוא לאו בדוקא, ובפרט למאי דמבואר בגמ' זבחים שם דאף בלא שהיה מתחדש דין זריקה, היה מוכרח הכהן לתת את האיברים בזריקה כיוון שצריך ליתנם ע"ג האש הדולקת (ומ"מ לא היה צריך לזורק מהכבש אלא יכול לעמוד בסמוך ולזורק), וע"ע במנחת אברהם בפי' לתו"כ ח"א עמ' פ"ג שלמד בדעת הר"מ דבשאר קרבנות שאינם עולה ליכא דין זריקה מהכבש אבל יש דין זריקה מראש המזבח אל המערכה (ע"ש בדבריו דס"ל דבעולה איכא ב' זריקות מהכבש למזבח ומהמזבח למערכה ואכמ"ל), ובעיקר דקדוק הנ"ל בדברי הר"מ יש לציין לדברי הר"מ בפ"ט ממעה"ק ה"ד שמדבר שם באימורי שלמי ציבור ושם לא הזכיר ענין זריקה אלא רק דמוציא את האימורין ומולחן ומקטירן, וכן בהל' י"א שם בענין שלמי יחיד, וכן בהל' כ"ה בענין בכור מעשר ופסח, וא"כ אם באנו לדקדק דברי הר"מ יש לנו לחלק בדין הזריקה בין אימורי העולה החטאת והאשם לאימורי שאר הקרבנות וכעת לא מצאתי מי שידבר בזה}.

טז. ראה בהע' לעיל מה שכתבנו בענין ברכה על המליחה, והנה בברייתא דמנחות הנ"ל (יח,ב) מוזכרת אף הקטרה וא"כ ודאי דמברכים ופשוט, וכן איתא באבודרהם (בחלק ברכת המצוות) דמברך על הקטרת אימורין, ועיין בנחל איתן סי' ה' ס"ב סק"ו דכ"ה בתוספתא דברכות ה, כג היה מקריב זבחים ביום וכו' אומר בא"י אקב"ו להקריב זבחים, ופי' מרן הגר"ח דהתוספתא מיירי בהקטרת אימורין (וע"ע בנחל איתן שם בסעיף ג' סק"א אות ו' דמבאר למה מברך בלמ"ד ולא מברך בלשון 'על').

טז. כן איתא בגמ' פסחים סד,ב ובתו"כ דיבורא דנדבה פרשתא י"ד סעיף י' (ובלקוטי הלכות ספ"ה מפסחים בעין משפט אות א' תמה על שלא נזכר דין זה במפורש בדברי הר"מ, ועיין במהריק"ו הל' ק"פ א,ו דדין זה כללו הר"מ בדבריו שם, וע"ע בכתבי הגר"ח פסחים סד,ב), ופירשו הרבינו הלל והעוז"כ בפירושם לתו"כ שם שצריך להקריב כל חלבי הקרבן ביחד ולא כל אחד באנפי נפשיה, וכ"כ המהריט"א בספרו קדושת יו"ט סל"ז דצריך להשליך כל האימורים בב"א אל האש, ועיין בספר זרע אברהם ס"ד סק"ט שציין דכן ס"ל לבעל הית רענן, ושם בזרע אברהם ציין לדברי הראב"ד בפי' לתו"כ שפירש דצריך להקטירם כאחד שלא יפסיק בהקטרתם, והבין בעל הזרע אברהם בדברי הראב"ד דא"צ להקטירם בב"א רק העיקר שלא יהיה הפסק בין תחילת ההקטרה לסוף ההקטרה (ולא נתבאר לפי דבריו מה נחשב להפסק), ולענ"ד אין הכרח בדברי הראב"ד דחולק על כל הנ"ל וכן מוכח בהמשך דבריו שם שכתב דבהקטרת איברי העולה ליתא להאי דינא כדאיתא בפ"ז מתמיד שהיו מקטירים כל נתח לבדו, אלמא דבאימורי שאר הקרבנות צריך להקטירם בב"א ממש (ועיין במלבי"ם בפירושו לתו"כ שם שבשאר אימורים יכול להקטירם בב"א וא"צ להקטירם אחד אחד כאיברי העולה ודבריו צ"ע). והנה בגמ' דפסחים ובתו"כ שם מבואר דאסור לערב חלבי קרבן אחד בשל חבירו וכבר בארנו הלכה זו לעיל בסעיף י' (וע"ש מה הדין בדיעבד היכא דנתערבו חלבים בחלבים), ומ"מ על המערכה עצמה מותר שיהיו החלבים מעורבים וא"צ שיהיו אימורי כל הקרבנות מופרדים האחד מחבירו כשהם נשרפים באש המערכה, ראה דברי הפוסקים הנזכרים בדברינו לעיל.

^{טו} כ"ה דעת התוס' בריש מס' זבחים דאף בהקטרה בעינן מחשבת לשמה כמו בד' עבודות המתיר של הקרבן, אלא שבהקטרה לא שייך מחשבה לשם בעלים ע"ש בדבריהם (וע"ע בפי' הרא"ם ויקרא א, ט דלכאורה אף מחשבת לשם אישים לא שייכא בהקטרה, ועע"ש מש"כ בשיטת רש"י), ובדעת הר"מ נקטו הרבה אחרונים דבהקטרה א"צ כלל לחשוב לשמה, ראה דבריו בפ"ד ממעה"ק הי"א ושם בלח"מ ובמל"מ וכן בתור"ע ספ"ד מזבחים ובחומר בקודש לבעל התפא"י פ"ג ס"ב, אמנם בלקוטי הלכות בספ"ד מזבחים (בזב"ת בד"ה לשם) מצדד לומר דהר"מ מודה לתוס', ומה דהשמיט מחשבת לשמה בהקטרה הוא רק משום שכל העושה ע"ד ראשונה הוא עושה, אבל היכא דליכא למימר כל העושה וכו' וכגון שהכהן המקטיר לא עשה את עבודות המתיר, באמת צריך מחשבת לשמה אף לדעת הר"מ (ויל"ע בזה אם יודה עכ"פ הר"מ לתוס' דלא בעינן מחשבה לשם בעלים), וע"ע במרכה"מ הל' מעה"ק שם שנראה שנתכוין לדברי הזב"ת הנ"ל, וע"ע בקר"א ריש זבחים שנקט ג"כ דאף לר"מ בעינן לחשוב לשמה בשעת ההקטרה, וע"ע בזב"ת ריש זבחים בד"ה שלא לשמן {והנה כתבו האחרונים דבספרי ריש פר' קרח משמע בהדיא דאף בהקטרה שייכא מחשבת לשמה, ואפי' לשם בעלים, ראה בפי' בעל החס"ד לספרי שם וכן בפי' עמק הנצי"ב שם, ועיין בטה"ק בריש זבחים שהק' כן ע"ד התוס' ולא העלה תי' ברור, ועיין בשפ"א ריש זבחים דמתרץ לה, וכן יעויין עוד בשיעורי הגרמ"ד זבחים שם}.

^{טז} כ"פ הר"מ פ"ב מפסוה"מ הכ"ד ע"פ הגמ' דמנחות כו, א (ומקורו בתוספתא דקרבנות ספ"א), דס"ל דרישא דברייתא המובאת שם אתיא אפי' לרבנן, וכ"כ התוס' שם בתי' הב', וכ"פ הלקוטי הלכות במנחות שם {ובעבודת הקרבנות סי' פ"ט סק"ד כ' דההקטרה צריכה להיות ביד ימינו בדוקא (או שיאחז הכלי ביד ימינו כן נראה לומר) והיינו כתי' הראשון שבתוס' שם (וע"ש בקר"א במאי נחלקו ב' תירוצי התוס' וראה דברי החזו"א מנחות סכ"ב סק"ד) ולמעשה צ"ע}.

יג. אין חילוק בכל עבודת הקטרת האימורים בין היכא דחל י"ד בניסן להיות בחול לבין היכא דחל להיות בשבת^{סח}, אלא שאם חל להיות בחול צריך להקטיר את כל אימורי הקרבנות מבעוד יום לפי שאסור להקטירם ביו"ט^{סט}, ואם חל להיות בשבת אפשר להקטיר את האימורים אף בליל יו"ט^ט (וראה הערה), ומ"מ צריך להזדרז ולהקטירם בשבת עצמה מבעוד יום^{עא}.

יד. כמו כן כשחל ע"פ להיות בחול נוטלים בני החבורה את בשר הפסח הנאכל ביחד עם עור הפסח המופשט^{עב} ומוליכים אותו בזריזות לביתם שבירושלים בכדי להכשירו לצלייה ולצלותו, אבל כשחל ע"פ להיות בשבת וא"א לטלטל את הבשר מן הר הבית לירושלים ממתנים בני החבורה עם קרבנם עד שתחשך, ומיד בצאת השבת ממהרים לצאת לביתם^{עג}.

^{סח} כן איתא במתני' דפסחים סה, ב דהקטרת חלביו דוחה את השבת.

^{סט} דאין חלבי חול קריבין ביו"ט, פסחים נט, ב וכו"פ הר"מ ק"פ א, ח, ואם לא הקריבו את האימורים מבע"י נראה פשוט דחשוב כנאבדו האימורים כיוון שאסור להקטירם, ומותר לאכול את הבשר, שו"ר שכ"כ בתקנת עזרא מעילה ז, ב.

^ע פסחים שם ור"מ שם, דחלבי שבת קריבין ביו"ט {והנה הר"מ שם כ' דאם חל בשבת מקטירין את האימורים כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר, והק' הפוסקים דהר"מ סותר ד"ע, דבפ"ד ממעה"ק ה"ב כ' הר"מ דחכמים גזרו שאין להקטיר את האימורים אחר חצות (ודלא כדעת רש"י רפ"ק דברכות דס"ל דחכמים לא גזרו בהקטר חלבים), ותי' הלקוטי הלכות פסחים דס"ד בזב"ת בד"ה והקטירין וכן תי' רוב הפוסקים דודאי לא שניא ק"פ משאר קרבנות והר"מ סמך עמש"כ בהל' מעה"ק (וע"ש בזב"ת בתי הב' שבאמת אם לא הקטיר עד חצות מקטירין כל הלילה ועל כן כתב הר"מ דמקטירין כל הלילה, אמנם דעת השאג"א ס"ד דאם לא הקטיר עד חצות שוב אינו מקטיר ועיין בחומר בקודש פ"ד ס"ג ושם בהג' התפארת יעקב ואכ"מ), וע"ע בזבחי אפרים זבחים פז, א ובתקנת עזרא מעילה ז, ב שכ' לחדש בדעת הר"מ דק"פ שאני משאר קרבנות}.

^{עא} דחביבה מצוה בשעתה כן מבואר בגמ' פסחים סח, ב {ומלבד זאת יש לזהר שלא להשהות הקטרת האימורים דהנה הסכמת רוב רובם של הפוסקים דהקטרת אימורים מעכבת אף את אכילת הבעלים ולא רק את אכילת חלק הכהנים, ראה בתוס' ביצה כ, ב בד"ה מאי וכן בפ"י הרא"ש נדרים יא, ב בד"ה כבשר דמבואר דכל כמה דלא נקטרו האימורים אין הבעלים רשאים לאכול חלקם, וכו"כ המל"מ פ"א ממעה"ק ה"ד, ובצל"ח ביצה שם כ' מתחילה לפקפק בזה ולבסוף הסכים לזה, וע"ע בשו"מ חמישה סנה" (ועיין בספרי ריש פר' קרח דלכאורה לא משמע כן), וא"כ כל זמן שלא יקטירו הכהנים את אימורי הקרבן לא יוכלו הבעלים לאכול את הפסח, דאף בק"פ שייך דין הנ"ל כמבואר בצל"ח ביצה כ, ב וכן בחו"ד קא, ה, ובשפ"א ובאו"ש פ"א מק"פ ה"ח, אמנם דעת כ"פ דק"פ שאני משאר קרבנות ואין הקטרת אימוריו מעכבת את אכילת הבשר, ראה בשו"ת שו"מ שם דשאני ק"פ דעיקרו בא לאכילה (וכן כתב מתחילה השפ"א בחי' לפסחים נט, ב בהג"ה אלא שלבסוף הדר ביה), וכו"כ הכלי חמדה פר' כי תבוא ס"ה, וכע"ז כ' התקנת עזרא מעילה ז, ב, וע"ע בגור אריה יהודה דיני פסח ס"ג שכתב כן מטעם אחר, ומ"מ למעשה פשיטא שאין להקל בזה (וע"ש בצל"ח שכ' לחדש לדינא דלדעת הר"מ אם חל ע"פ להיות בשבת ונטמאו האימורים א"א לאכול את הבשר, דכיוון דמדאור' ראוי להקטיר האימורים ע"י ריצוי ציץ על כן אין הבשר נותר לאכילה, והו"ד במנ"ח קמא, ז ולדינא צ"ע) {.

^{עב} בגמ' פסחים סה, ב אמרינן דכ"א נותן את הבשר בתוך העור (ועושה מן העור כמין שק) ומפשילו לאחריו ומוליכו לביתו, והר"מ השמיט דברי הגמ', ועיין בזה באו"ש הל' ק"פ א, ו, ומבואר שם דהיכא דמפשיל את הבשר לאחריו צריך ליתנו בתוך דבר שאינו מק"ט דאל"כ אי"ז שימור.

^{עג} כן איתא במתני' דפסחים סד, ב, ומבואר שם דכת הראשונה ממתנה ויושבת בהר הבית וכת השניה בחיל והשלישית נשאת לעמוד בעזרה.

פרק ו - הכשרת הבשר לאכילה

א. הנה בהכשרת הבשר לאכילה ישנם ג' חלקים: א. הכשרתו מאיסור חלב. ב. הכשרתו מאיסור דם. ג. ניקור גיד הנשה כולל כל חלקי הגיד האסורים. מלבד כל הנ"ל יש להסיר את ארבעת הכרעיים של הקרבן ולרחצם היטב במים^א, וכן יעשה בכל חלקי הקרב לנקותם היטב מכל צואה ופרש^ב.

ניקור החלב

ב. הנה מרבית מלאכת ניקור החלב מן הבשר נעשית בעזרה בכדי להקטיר את החלב לגבוה (או בכדי להניח בעזרה את החלבים המסופקים), ועתה נשאר לנו לנקר ולהוציא את כל החוטים והקרומים האסורים משום חלב ואינם עולים לגבוה^ג, וכן לקלוף מן הבשר במקום שבולע מן החלב, ומלבד זאת לקנח היטב בסמרטוט וכדו' כל שמנונית חלב שנשארה בבהמה.

^א כן מבואר באבן עזרא שמות יב, ט ובמלבי"ם שם דציוותה תורה להסיר את הכרעיים בכדי לרחצם כמשפט העולה, ועיין במאירי ריש פרק כ"צ דאין בהסרת הכרעיים משום שבירת עצם לפי שיכול להפרידם ע"י חיתוך בגידין בלבד.

^ב ולעיל בסוף פ"ה נתבאר דאפשר לעשות פעולה זו בהר הבית בכדי להקל מעליו את טורח המשא, ומ"מ את גמר הניקוי יעשה בביתו בי-ס. ואחר שרחץ הקרב והכרעיים היטב במים יראה לנגבם היטב שלא ישארו רטובים מן המים לפי שאסור לצלות את הפסח כשהוא רטוב מן המים כפי שיתבאר להלן בפרק ז'.

^ג ראה בדברינו לעיל פ"ה ס"ו בהערה דחוטין וקרומות האסורים משום חלב אינם בהקטרה, וע"ש דאסורים רק מדרבנן ויש מי שאומר שאסורים מדאו' כעין איסור דחצי שיעור.

ג. חוטים האסורים משום חלב המה חוטי הכסלים^י הן אותם שבחלק הבהמה הפנימי^י בין הצלעות^י והן אותם שבחלק האחורי של הבהמה^י, וכן חוטי הטחול^י, ואם קרבנו מן העזים^י צריך לנקר החוטים שבזנב^י, ובענין חוט השדרה ראה הערה א^י.

^י בגמ' חולין צג, א אמרין דחוטי דכפלי (חוטי הכסלים) אסורים משום חלב, ואמרין עוד דחמישה חוטים יש שם בכסלים שאסורים משום חלב, שלושה בצד ימין של הבהמה שכ"א מהם מתפצל לשנים, ושנים מצד שמאל של הבהמה שכ"א מהם מתפצל לג' (ובסה"כ איכא י"ב חוטין), ומבואר שם דאם מסיר אותם מן הבהמה בעודה חמה הם נשלפים בקלות וא"צ לחטט אחריהם בכל מקום שמתפשטים בתוך הבשר, ואם מסירים אחר שנתקרה הבהמה צריך לחטט אחריהם בכל מקום שמתפשטים בבשר, ואע"ג דקיי"ל דכל חלב שהבשר חופהו מותר, אלו החוטים אסורים אפי' בחלקם הנבלע בבשר כן דעת רבים מן הפוסקים וכן דעת הב"י יו"ד סד, יג וכ"נ מסתימת דבריו בשו"ע שם, ובר"ן חולין שם כתב ד"מ שא"צ לחטט אחריהם בכל מקום שהם ע"ש כיצד מפרשים אותם הי"א לדברי הגמ', וברמ"א הביא דעת הי"א וכתב דטוב להחמיר. עוד כתב הרמ"א דאפי' אם נתקרר הבשר אם שורין אותו במים שוב נשלפים החוטין בקלות (ועיין בזה בב"י שם), ולעיל בפרק ה' כתבנו דלכתחילה ראוי להסיר חוטין הללו (וכן את חוטי הטחול) בעזרה או בהר הבית בעוד שהבהמה עומדת בחימומה, ואם לא היה פנאי לכך והוצרכו לנקר החוטין אחר שנתקרה הבהמה יעשו כעצה המובאת ברמ"א אלא שיקפידו לייבש היטב את הבשר קודם הצלייה.

^י כן מבואר בהרבה פוסקים דמקום החוטים הוא בחלק הפנים של הבהמה (דהיינו מן הצלעות לכיוון הראש), עיין ברי"ו בספר אדם נתיב ט"ו ח"ה אות י"ד שכ' דיש חוטין בין צלע לצלע בחצי הבהמה שלפנים, וע"ע בדרכ"מ סי' ס"ד אות ו', ובדרישה סק"ח מש"כ משמיה דהר"ן, ובמעדני יו"ט פ"ח מחולין ס"ח אות ח'. והנה מקום החוטין הנ"ל לכאורה הוא בסמוך לג' צלעות הגדולות הסמוכות לאחרורי הבהמה (דהיינו צלעות יא-יג דיש לבהמה י"ג צלעות גדולות) ולפי המבואר בגמ' מעיקר הדין יש לנקר ג' חוטין מצד ימין וב' מצד שמאל, אכן בכמה ספרי ניקור כתבו לנקר אף בצלע ה' (ועיין באחיעזר ח"ד סכ"ח) ואולי הוא משום איזה גזירה, וכן נהגו לנקר אף ג' חוטין מצד שמאל בכדי שלא יבואו לידי טעות בין ימין לשמאל, ופשוט דכל מה שגזרו חכמים במהלך הדורות בכדי שלא יבואו לידי טעות לא שייך לענין ק"פ.

^י בדין ניקור חלק הפנים שמן סוף הצלעות הגדולות כלפי ראש הבהמה עיין ברמ"א יו"ד סד, ז ושם בש"ך סק"י ובפ"ת סק"ג (וע"ע בתרוה"ד סי' קע"ז בריש דבריו), וכן בשו"ת בית שלמה יו"ד ח"א סי' ק"ז, והעולה דמעיקר הדין שומן ששם א"צ לנקר, ומה שנהגו להניח הקצבים צלע האחרונה עם חלק האחוריים הוא רק חומרא, וא"כ לכאורה אינו נוהג בק"פ (אלא שצריך לראות שלא נשאר שם איזה חלב בגלוי מחלבי האחוריים), כמו"כ יעויין בשו"ת משיב דבר למרן הנצי"ב ח"ב סכ"א שדחה בחריפות דברי הקונטרס לחם שערים שכתב שכל שומן הנמצא ע"ג הצלעות אשר לפני מחיצת הטרפס הרי הוא מחלב הכסלים ואינו בכלל ההיתר דחלב הדפנות הנזכר בתו"כ (ראה בתו"כ פרשת י"ד דנדבה אות ג' וכן בפר' צו פרשה י' אות ט'), וכן מוכח בדברי הארחות חיים הל' איסורי מאכלות סי' פ"ה שכתב דקרום הכסלים שע"ג הדפנות (דהיינו ע"ג הצלעות קודם מחיצת הטרפס) יש להסירו והשומן שתחתיו שומן כשר הוא.

^י כן מבואר בסדר הניקור המובא בבעל העיטור המובא ג"כ בטור יו"ד סי' ס"ה וע"ש בפרישה סקל"ו, וכן בפר"ח סד, כ, ובשו"ת משיב דבר הנ"ל ולמעשה מחמירין הן בחוטין שלצד פנים והן באותם שלצד אחר ומבואר בסדה"נ לר"צ ובדרישה הנ"ל. מלבד חוטין הנ"ל ישנם חוטי חלב העוברים בתוך בשר המותניים ראה בדברי הר"צ בענין ניקור הקושלי"ץ והלוננוי"ל וכבר נזכרו בדברי הארחות חיים הל' איסורי מאכלות סי' פ"ה וצ"ע אם אסורים מדינא. עוד כתב בסדה"נ לר"ץ שראה שאין מנקרין גידין הנכנסים לחתיכת הברעטי"ל (שהיא חלק מבשר הכסלים) וכתב דיש למחות ע"ז לפי שגידים אלו באים מחלב הכליות, ומנהג קהילות רבות היה שלא לנקרו אכן כיום נוהגין כהר"ן ויתכן שיש מקור לזה מדברי הרוקח שכ' להסיר חוטין מסמוך לביעי דדכורא.

^י כן איתא בגמ' חולין שם דחוטי הטחול אסורים משום חלב, והם חוטים שבתוך הטחול ומבואר בסדה"נ המובא בטור סי' ס"ה שהוא חוט א' המתפצל לג' חוטין וצריך לשולפם בזהירות כדי שלא יקרעו ויצטרך לחטט אחריהם (ועל כן הזהירו הפוסקים להסיר את החוטים בעוד הבהמה חמה כמש"נ), ומ"מ א"צ לחטט אחר פיצולי אותם הג' חוטין ראה מחזיק ברכה יו"ד סד, ט בשם הדבר שמואל סי' שנ"ב.

^ט דבכבשים האליה קריבה לגבוה.

אמרין בגמ' חולין צג, דחוטין שבעוקין אסורים, ופירש"י דהכוונה לחוטי הכסלים המבוארים שם בהמשך וכן פי' ברבא ראוניס, אמנם במדכי שם הביא בשם היראים דחוטין העוקין אינם חוטי הכסלים אלא הכוונה לחוטי הזנב שאסורים משום שגדלים ויונקים מחלב הכליות, וע"ע בב"י סד, דכן ס"ל לבעל סדה"נ המובא בטור בסי' ס"ה ושכן מבואר ברוקח סת"ט, וכ"פ הרמ"א שם והמחבר השמיטו {ועיין בפר"ח סד, דדעת המחבר דחוטין העוקין אסורים משום דם והוא כדברי הר"מ מאכ"א ז"יג (ולפ"ז בק"פ א"צ להסירם ולא לחותכם) וסיים הפר"ח דיש להחמיר לאוסרם משום חלב ודלא כהשו"ע, וכ"כ בשבלי הלקט דחוטין הזנב אסורים משום חלב ומי שאינו מנקרו ואוכלו עובר עליו משום חלב והזהיר ישים לבו על זאת, וע"ע בשו"ת מהר"ם מינץ סכ"ה מש"כ בזה ומבואר שם דהחוט אסור לכל אורכו וכן מורה פשוט דברי הפוסקים הנ"ל. ועע"ש במהר"ם מינץ בשאר דיני ניקור הזנב, אמנם יש בזה חילוקי מנהגים דיש שנוהגים לנקר את הזנב מן החלב רק בג' חוליות הראשונות של הזנב הסמוכות לשדרה לפי שהם נמצאות בחלל הבהמה ששם נמצא החלב}.

א" הנה חוט השדרה לא נזכר דינו בגמ' ולא נמנה בין חוטים האסורים, ובסדה"נ המובא בבעה"ט ומובא ג"כ בטור סי' ס"ה כתב בסו"ד בזה"ל "וחוט המוח שבא מהראש לשדרה מוציאין אותו והקרום שתחתיו ומנקר חלבו שיש בשדרה ניקור יפה", ובב"י שם הבין בדבריו דהחוט עצמו מותר רק הלובן שבין החוט לעצם אסור לפי שהוא מתפשט מחלב הכסלים וחלב הכליות {וצ"ע אם כוונתו לומר שיהא חלב גמור מדאו' אשר דינו בהקטרה דא"כ בכל קרבן נצטרך לפרק את חוליות השדרה ולנקר החלב שבתוכם כדי להקטירו וזו לא שמענו ולא מסתבר שיהיה צריך לעשות כן ובפרט בק"פ שצריך לצלותו כשהוא שלם (ובאמת דאפי' אי נימא דאיסורו רק מדרבנן יהיה קשה כיצד ינקרוהו בק"פ, ולדעת הר"מ נחא, דהר"מ מתיר לצלות הפסח עם חוטין וקרומות האסורים מדרבנן ולנקרם בשעת האכילה וכפי שיתבאר)}, והב"י עצמו חלק עליו וכ' שהעולם נהגו היתר בדבר ואין מי שיערער בזה, אמנם בהג' מבו"ש על השערי דורא בדיני הניקור כתב לקיים דברי סדה"נ המובא בטור וכתב דכוונתו לאסור רק חלק האחוריים מגמר הצלעות הגדולות ולמטה, ועיין בב"ח ובפרישה שם שהביאו כן משמיה דהמהרש"ל, ובסדה"נ להר"ן נקט בדעת סדה"נ הנ"ל דאף חוט השדרה עצמו אסור (בחלק האחוריים כנ"ל) לפי שיונק מחלב הכליות ומגיד הנשה, ולא עוד אלא דמה שאסרו חז"ל לחוט הזנב זהו משום שהוא בא מחוט השדרה, ואחר הר"צ נמשכו הרבה מחברים ראה דרכ"ת סד, פא, ולמעשה לענין ק"פ צ"ע בכל הנ"ל.

ד. קרומים האסורים משום חלב הם קרומים שעל ההמסס ובית הכוסות¹² וכן שעל הקיבה ועל ההדורא דכנתא¹³ (מב' צדדים), וכן קרומי הכסלים¹⁴ וקרומי הטחול¹⁵.

ה. המקומות שצריך לקלוף בהם את הבשר¹⁶ הרי הם מפורשים בספרי הניקור, וישנם כמה חתיכות בשר שנהגו לזורקם מחמת קושי הניקור¹⁷. והנה כל פרטי ההלכות הנ"ל נזכרו בפוסקים לענין ניקור בשר חולין, אכן בודאי שההנהגה

¹² כפי שנתבאר לעיל בפרק ה' ס"ו, וכן נתבאר קרום שע"ג הקיבה יעוי"ש.

¹³ כן איתא בסדה"נ המובא בטור הנ"ל ונפסק ברמ"א סד, טו, ובטעם הדבר כתב באו"ה כלל י"ט דין ח' שהוא משום שנוגע בחלב שעליו דהיינו בחלב המכסה, וכ"כ בסדה"נ לר"ץ (אלא שתמה לפ"ז למה לא נאסר אף את שאר הקרום שע"ג הדקין וסיים דרוב העולם נוהגים בו היתר והמחמיר תע"ב), ומ"מ מבואר באו"ה שאין הקרום אסור מדינא אלא ממנהגא בלבד, ועיין בדרכ"ת סד, קה דיש מי שכתב לאוסרו מדינא אלא שהשיגו עליו הפוסקים, וע"ע בשו"ת עבדה"ג המובא בפ"ד סד, וברע"א שם דמשמע דקרום ההדורא דכנתא נאסר רק משום גזירה ולא משום נגיעת חלב ע"ש, וא"כ צע"ג אם דבר זה נוהג בק"פ {ומה שכתבנו דנוהגים לנקור מב' צדדיו עיין בזה בדרכ"מ סה, יט, וכ"פ בהגהותיו לשו"ע סד, טו אלא שלשונו שם אינו ברור כ"כ עיין בזה בדברי חמודות חולין פ"ו אות כ', ובסדה"נ לר"צ כתב בדכבשים נהגו להסיר את הקרום רק מצד אחד דהיינו הצד הסמוך לחלב המכסה ע"ש}. קרום שבצד החיצון שעל הכבד הלבן (הלבלב) יש שכתבו לנקורו כמו קרום הכנתא ראה דרכ"ת סד, קד.

¹⁴ כן מבואר בגמ' חולין צג, א דקרום הכסלים אסור משום חלב, וכן נפסק בשו"ע סד, ו, וע"ש בהג"ה בס"ז. והנה לעיל בפרק ה' ס"ו הרחבנו קצת בתיאור מבנה הכסלים ושם נתבאר דישנם ג' קרומים בשכבות הכסלים, הראשון הוא הסמוך לחלב הבהמה ולא יבירה הפנימיים, ויותר בעומק הוא קרום עב ולבן הנמשך משכבת הכסלים הראשונה, ואחריו ישנו קרום דק הנמשך משכבת הכסלים השנייה, ועתה צריך לברר דין כל אחד מהקרומים הנ"ל. הנה כתב בסה"ת הל' או"ה סמ"ה (והו"ד בארחת חיים הל' מאכ"א, ובכל בו הל' חלב ובעוד פוסקים), דקרום הכסלים אסור מפני שחלב הקרב שוכב עליו, ומבואר בדבריו דקרום הכסלים הוא הקרום הסמוך לחלב הבהמה, אמנם בדברי ר' יואל המובאים באו"ז הל' טריפות סי' תי"ג וכן בראבי"ה סי' אלף קכ"ח מבואר דקרום הכסלים הוא הקרום שמתחתיו נמצא החלב הנזכר בדברי רש"י חולין צג, א בראש העמוד, וא"כ מבואר שהוא קרום פנימי יותר בעומק הכסלים (ומרהיט לישניה שם נראה שהוא הקרום העב ולבן, אמנם בסדה"נ לר"ץ מבואר דאף הקרום הדק שמתחת לקרום עב ולבן אסור וזהו כפי שיטתיה דהחלב הנ"ל הנזכר בדברי רש"י הוא תחת הקרום הדק וכפי שנתבאר לעיל בפרק ה', וע"ע בדברי רש"י חולין ח, ב בסוף העמוד, וכן יעויין בזה בתועפות ראם על היראים סמ"ז סק"ז ובכנה"ג יו"ד סי' ס"ד הג' ב"י אות מ"ד), והטעם לאסור קרומים הנ"ל הוא משום שנוגעים בחלב הכסלים, וכ"כ בתוס' הרא"ש חולין שם דקרום הכסלים אסור משום שנוגע בחלב הכסלים (אמנם אפשר דהרא"ש מיייר בקרום הסמוך לחלב הבהמה), ולכאורה בקרום הסמוך לחלב הבהמה כ"ע יודו שאסור הוא לפי שנוגע בהרבה מן החלב שבחלב הבהמה, וא"כ אף בק"פ פשוט שיש לנקור כיוון שאסור הוא מדינא דגמ', ובשאר הקרומים צ"ע למעשה לענין ק"פ.

¹⁵ דהיינו הקרומים שאינם על מקום הדד שאסורים רק מדרבנן כדאיתא בגמ' חולין צג, א ונפסק בשו"ע סד, י.

¹⁶ ויל"ע בכל מקום ומקום אם הוא מדינא מחמת בליעת חלב או מחמת שאר סברות, או שהוא מחמת איזה הרחקה שלא תימצא איזה חתיכת חלב בתוך הבשר וכדו', כמו כן ישנם כמה מחלוקות וחילוקי מנהגים בין ספרי הניקור וצריך לברר בזה היטב מה העיקר להלכה דאין להחמיר בלא צורך בבשר הפסח (והנה קרבן הפסח צריך לצלותו כשהוא שלם, ומשמע בפוסקים דמלבד כרעיו ואיבריו הפנימיים לא היה צורך להסיר שום חתיכת בשר מן גוף הבהמה בכדי לנקרה, וא"כ בודאי דכל אופן ניקור הנמצא בספרי הניקור המצריך להסיר את הבשר מן הגוף בכדי לנקור אינו מעיקר הדין אלא מנהג פרישות וחומרא שנהגו בו ישראל במשך הדורות).

¹⁷ כן נוהגים בחתיכת בשר הכסלים הסמוכה לחלב הבהמה (הנקראת 'טריפה קאלנער') לפי שהיא דקה מאוד ונכנס בה חלב בחורים ובסדקים כמש"כ בכמה ספרי ניקור, וכיוון שניקורה קשה נמנעו מלנקרה כל עיקר {ולכאורה מדינא אין מקור לאסור החתיכה ולומר שלא יועיל בה ניקור, ואדרבה משמע בגמ' חולין ח, ב בסוף העמוד דמדינא אין בשר הכסלים נאסר, אמנם מדברי רש"י שם משמע קצת שרק הבשר שנמצא מתחת לקרום העב אינו נאסר, וכבר עמד בזה בספר תורת הניקור הירושלמי ע"ש בדבריו (וע"ש דמנהג י-ם להשליך אף את המשך בשר הטריפה קאלנער שמן הטבור כלפי פנים הבהמה וקרא תיגר על הבאים לשנות מנהג המקום, וכן מוכח בדברי הר"ץ שיש להשליך הכל לטריפה) ולמעשה צ"ע כיצד יש לנהוג בזה בק"פ, ואם אין משליכין אותה כיצד יהיה סדר ניקורה}, וכן נוהגים להשליך חתיכה מן המותן הנקראת 'טריפה לעדווי"ץ', ראה דרכ"ת סה, הלז שכתב דקבלה היא איש מפי איש דאין מועיל בה הניקור, ונזכר ג"כ בפרישה סד, י-יא, והנה חתיכה זו נמשכת ג"כ מצדי הזנב ויש בזה חילוקי מנהגות עד היכן נמשך איסור אותה

בקרבן פסח אינה בהכרח כהנהגה שאנו נוהגים כיום בבשר חולין^ה, וצריך להתיישוב בכל פרט ופרט כיצד יש לנהוג בו בקרבן פסח שהוא בשר קדשים.

הכשרת הבשר מאיסור דם

- ו. יש לתחוב חתיכת עץ וכדו' בחוטם הבהמה בכדי שיוכל הדם לזוב מן מוח הבהמה לחוץ^ט בעת הצלייה וראה הערה^ז, וכן יש מחמירים בכרעי הבהמה לעשות נקב בטלפיים ולהניח הנקב כלפי מטה^{כא} בעת הצלייה כדי שיוזב הדם ולא יתקבץ במקום הטלפיים.
- ז. הלב יש לקורעו ולהוציא את דמו^{כב}. הכבד נחלקו בו הפוסקים אם צריך לעשות בו חיתוך אף כשצולהו^{כג}.

החתיכה, דבשו"ת מהר"ם מינץ סכ"ה מבואר דיש להשליך אותה החתיכה אף מכל אורך צידי הזנב, ובסד"נ להר"ץ מוכח דלא ס"ל כהמהר"ם מינץ ונפ"מ לקרבן מן העזים, ולמעשה עדיין צ"ע ההנהגה בכל חתיכה הנ"ל בק"פ, כמו"כ ישנם חתיכות בשר קטנות שנהגו להשליכם כמבואר הכל בספרי הניקור. **ודע דמלבד זאת נהגו להשליך כמה חתיכות משום מיאוס** ונראה פשוט דאין לעשות כן בבשר קדשים (וכבר אמרו בגמ' גבי בני מעיים דאוכליהון לאו בר אינש הוא ואעפ"כ נאכלים בק"פ כפי שנתבאר אצלנו להלן בפרק ט').

י" והנה בענין ניקור החלב וגיה"נ מצינו בספה"נ שהצריכו לחתוך בעצמות כדי לעקור שורשי החוטין הנשרשים בעצם, ועיין בשאלת יעב"ץ ח"א סי"א דפשיטא דאין לעשות כן בק"פ, דבקרבן פסח אסור לשבור בו עצם אפי' בכדי חגירת הציפורן (כפי שיתבאר להלן בפרק ט' ס"ט) ולא אתי חומרא דרבנן ודחיא ללאו דאורייתא ע"ש.

י" כן מבואר בשו"ע יו"ד ריש סי' ס"ח ע"פ סוגיית הגמ' חולין צג,ב (וע"ש בב"י בס"ג) דאם צולה את הראש כשהוא שלם צריך להניח את בית השחיטה כלפי מטה כדי שיוזב הדם דרך שם, ואם הראש נצלה כשחוטמו כלפי מטה צריך לנעוץ איזה דבר בחוטם כדי שיוכל הדם לזוב דרך שם במהלך הצליה, והנה כיוון שהרגילות לצלות את הפסח במאונך כשרגליו למעלה וראשו למטה כמבואר להלן בפרק ז', על כן צריך לנעוץ איזה דבר בחוטם הבהמה, וראה כס"מ הל' ק"פ י, יא.

כ כתב בכנה"ג סי' ס"ח הג' ב"י אות ב' (והו"ד בפמ"ג שפ"ד סק"ד) דלדעת רש"י צריך הקיסם להיות מונח בחוטם כל עת הצליה כדי שלא יסתם נקב החוטם, וכתב דכ"נ מדברי הר"מ, אבל לדעת הרי"ף והרא"ש כיוון שתחב את החתיכה לחוטם ופתח היטב את מעבר הדם מהגולגולת לחוטם תו אין צריך להשהות את הקיסם בחוטם בשעת הצליה, ועיין בזה ביד יהודה סק"ג שם דלרש"י והר"מ אין צורך לתחוב הקיסם בעומק אלא רק שיהיה מונח בחלל הנחיריים בעת הצליה כדי שלא יסתם הנקב מחמת הדם שיוצא לחוץ, אבל לדעת הרי"ף והרא"ש צריך לתחוב הקיסם בעומק כדי להרחיב הנקב שמן חלל הגולגולת אל חלל האף ע"ש (ואין בזה חשש שבירת עצם בפסח דהרי מצינו דאחר הצלייה מגררים את המוח ומוציאים אותו דרך האף כדי לאוכלו כמבואר במהריק"ו הל' ק"פ י, י). **ודע דבכס"מ הל' ק"פ י, יא משמע** דאפי' כשצולה באופן הנ"ל, קרומי המוח שהם מלאים דם נשארים באיסורם וכשמוציא את המוח אחר הצליה מניח את הקרומים בצד עם שאר גידין האסורים, ועיין ברשב"א בתוה"ב ב"ג ש"ג דמשמע בדבריו דאף הקרומים מותרים, וכן משמע במהריק"ו הל' ק"פ שם, וכ"כ בפרישה סה"ד, ומדברי הב"ח שם נראה דדין זה תלוי במח' הפוסקים אם חוטין וקרומות האסורים משום דם צריכים חיתוך לצלי (כמבואר להלן בסעיף ח'), אמנם מדברי הרשב"א הנ"ל אינו נראה כן, דהרשב"א הרי מצריך חיתוך לצלי ואעפ"כ מחלק בין קרום המוח לשאר חוטין, וע"ש בב"י ובדרכ"מ מש"כ בדברי הטור שם ולמעשה צ"ע בזה.

כא עיין בזה בשו"ע יו"ד סי' ס"ח סע' ז-ח ובתורת חטאת לרמ"א כלל ט"ו סי"ד ובהג' המ"י סקל"א שם.

כב מתני' דחולין קט,א ובשו"ע יו"ד סי' ע"ב, דאין הדם הכנוס בלב יוצא בצליה, ומ"מ בדיעבד אם צלאו בלא להוציא את דמו, מוציא את הדם אחר הצליה והלב עצמו לא נאסר ראה בשו"ע ס"ב שם.

כג ראה מח' המחבר והרמ"א בשו"ע עג,ג (וע"ש בכה"ח סקמ"א ד"א דאף לרמ"א דשרי לצלות לכתחילה בלא חיתוך, צריך עכ"פ להשליך את סימפונות הדם אחר הצליה, וא"כ צ"ע בק"פ דאולי חלק מסימפונות הכבד חשובים כגידין הרכין הנאכלים בפסח, וא"כ אסור לצלות הכבד באופן שיצטרך להשליכם, ומ"מ מפשטות דברי הרמ"א נראה דא"צ להשליך את הסימפונות אחר הצליה).

ח. הנה ישנם כמה חוטים וקרומים בבהמה האסורים משום דם, אלא שדעת רוב הפוסקים דלצליה אין צורך לעשות שום פעולת ניקור באותם החוטים והקרומים^{כד} לפי שכח האש שואב את הדם ומוציאו לחוץ^{כה}, וי"א שחוטים המובלעים בבשר^{כו} יש לחותכם קודם הצליה^{כז} (וראה הערה).

^{כד} עיין בטור יו"ד ריש סי' ס"ה ושם בב"י שכן דעת ר"ה פ' וכ"פ בשו"ע שם (ועיין בדרישה סח, א דאפי' לדעת השו"ע אם צולה את הראש ביחד עם עור הראש צריך לחתוך החוטין שבלחי, אמנם בש"ך סק"י שם חולק וכדבריו נקטו הפוסקים סק"ח והכרתי סק"ו).

^{כה} ובר"מ הל' מאכ"א ויג מבואר דצליית מזרקי הדם שבצואר בלא חיתוך מהניא רק כאשר בית השחיטה מונח כלפיי מטה, וכ"נ מדברי הרי"ף לסוגיא דחולין צג, ב וע"ש בשל"ט ג' דש"פ חולקים, וע"ע בחי' החת"ס פסחים ריש פ' כ"צ.

^{כו} התוס' בחולין צג, א בד"ה חתכיה נקטו דחוטים האסורים משום דם צריכים חיתוך אפי' לצלי, וכן דעת האו"ה כלל י"ט, ולזה הסכים הרשב"א בתוה"ב ב"ג ש"ג אלא דמחלק שם בין חוטים המובלעים בבשר לחוטים שעומדים מול פני האש, שבחוטים העומדים מול פני האש א"צ חיתוך לפי שבכח האש לשאוב הדם, ובשו"ע סה, א הביא דעת הרשב"א בתור י"א (וע"ש בבהגר"א), ובתורת חטאת לרמ"א כלל ל"ד, ג הביא דברי האו"ה וכתב דכן נוהגים, וקצ"ע למה לא הגיה ע"ד המחבר דיש מחמירים טפי מהרשב"א וע"ע להלן בסמוך {ובאו"ה מבואר דחוטים האסורים משום דם לכתחילה יש להסירם לגמרי ולא מספיק לעשות בהם חיתוך וכ"כ בתור"ח ס"א שם ובדרכ"מ סה, ז, אמנם דעת הב"י דהיכא דצריך לנקר חוטין הנ"ל (כגון קודם מליחה לקדירה) סגי בחיתוך בלבד בכדי שייצא הדם, וכן מנהג הניקור כיום בא"י, ולכאורה לענין ק"פ יש לסמוך להקל בחיתוך בלבד ולא להסיר את החוטין, ובפרט לדעת הר"מ המובא להלן גבי ניקור גיה"נ (ואחר הצליה לא יצטרך להשליך את חוטי הדם דבדיעבד מהני חיתוך אפי' לדעת האו"ה הנ"ל ואפי' החוטין עצמם מותרים) {

^{כז} ולהניח החיתוך כלפי מטה בשעת הצליה כן מבואר ברמ"א סה, א, והנה החוטים והקרומים האסורים משום דם מובאים בשו"ע שם, ולדעת הי"א הנ"ל כל החוטים המובלעים בבשר יש לחותכם קודם הצליה כמבואר בהערה לעיל {וקרומא דביעי אינו חשוב מובלע בבשר כמבואר בהדיא בדברי הרשב"א בתוה"ב, ובש"ך סה, י תמה ע"ד הב"י סה, ד והפרישה שם שכתבו דלמצריכים חיתוך לצלי, אף קרומא דביעי בעי חיתוך, ופשוט דהב"י והפרישה שם דיברו רק בדעת התוס' דאין מחלקין בין מובלעים בבשר לאין מובלעים כמש"נ ודו"ק. והנה בדברי הרשב"א הנ"ל מבואר עוד דכמו"כ אם נצרר הדם בבשר מחמת איזה מכה וכדו' א"צ שום חיתוך בבשר קודם הצליה, אמנם לדעת התוס' אפשר דבעי חיתוך לצלי וכן משמע באו"ה כלל א, יט, ובדעת הרמ"א נח' הפוסקים דבש"ך יו"ד סז, יא מבואר דבנצרר הדם א"צ חיתוך לצלי (וכ"כ הפר"ח סק"י וראה בשו"ת בנין עולם להגרי"א חבר יו"ד ס"ה שכן דעת הגר"א) אבל הט"ז בסק"ב משנה גי' הספרים ולפי דבריו יסבור הרמ"א דצריך חיתוך לצלי וכ"כ ביד יהודה סק"י ג' ע"ש, ולמאי דנתבאר ד"ז תלוי במה שנסתפקנו לעיל בדעת הרמ"א אם דעתו להחמיר רק בדעת הרשב"א או שיש להחמיר כדעת התוס' והאו"ה כפי שנראה מדבריו בתור"ח ודו"ק {.

ט. מעיקר הדין אין צריך לא להדיח ולא למלוח את הבשר קודם הצליה^כ, אלא שי"א דלכתחילה יש להדיח את הבשר ולמולחו מעט כאשר הבשר כבר תלוי על השפוד ולצלוחו מיד עם המלח שעליו^{כט}, ויזהר שלא להשהות את הבשר עם המלח קודם הצליה^ל, וראה הערה לא.

^כ כן דעת רזה"פ וכ"פ המחבר ביו"ד ריש סי' ע"ו.

^{כט} כן דעת כמה פוסקים דאפי' לצלי צריך להדיח את הבשר משום דם בעין שעל החתיכה מבחוץ, וכן י"א שאף לצלי בעיני מליחה מועטת שיפור על החתיכה מעט מלח ולא ישהה את החתיכה במלח אלא מיד יצלה את הבשר עם המלח שעליו, וכתב הרמ"א ע"ב, דהמנהג לחוש לכתחילה לדעת הפוסקים הנ"ל, ומ"מ גבי ק"פ ודאי שאחר ההדחה במים צריך לייבש היטב את הבשר כדי שלא לצלותו כשהוא לח מן המים וע"ע להלן בסמוך {וע"ע להלן בסוף פרק ז' שם הזכרנו דברי הרמ"א בענין ההנהגה שאחר הצליה}.
^ל שאז יבלע המלח מן הדם ויאסר כמבואר בשו"ע וברמ"א שם, וע"ש מה הדין בדיעבד אם עבר וצלה באופן זה {והנה בעיקר דין מליחה בק"פ כתבו התוס' בפסחים ע"ד, בד"ה כבולעו, דהגם דאין צריך מליחה מן הדין כיוון שצולים אותו, מ"מ אם רצו למולחו כדרך שעושים לבישול הר"ז מותר (דהיינו הדחה ושהייה במלח והדחת המלח בגמר המליחה), ובחי' הצל"ח שם כ' דלולי דברי התוס' היה מקום להסתפק בזה דלמא אסור לעשות כן, דכיוון דקיי"ל דמליח הרי הוא כרותח א"כ יפסל הפסח משום 'צלי מחמח דבר אחר', ועיין בזה בחשק שלמה פסחים מא"א (והשווה לדברי החו"ד צ"א, ט בענין מליחת האימורים), אמנם בתשובותיו כתב הצל"ח דאין בזה חשש ראה שו"ת נובי"ת או"ח סכ"ג (וע"ע בנובי"ת יו"ד סמ"ג), וכ"כ המנ"ח מצוה ז"ד. והנה כל דברי הצל"ח הנ"ל נאמרו רק בענין מליחה גמורה כעין שעושים לבישול, אבל במליחת צלי המבוארת כאן בסעיף זה נראה דאף הצל"ח יודה דלית בזה שום חשש, והרי דעת כמה ראשונים דכל צלי צריך מליחה מועטת מן הדין ולא שמענו מי שיקשה לדבריהם היאך ניתן לצלות את הפסח}.

^{לא} הנה כתבו האו"ש בסוף הל' חו"מ ובקה"י פסחים סנ"ח דלמאי דמבואר בר"מ דאין סכין את הפסח במים בעת צלייתו (מובא בדברינו להלן בפ"ז סי"ט), אסור ג"כ להדיח את הבשר במים שמא ישאר בו לחלוחית מים בעת הצליה, והנה מלבד שדבריהם מחודשים מאוד לכאורה הם נסתרים מהא דמצינו דהקרב והכרעים רוחצים אותם במים (ובאו"ש שם עמד בזה וכתב דהדחת הקרבים היתה נעשית בעזרה ואיני מבין כוונתו, ואולי נתכוין דכיוון דנעשית בעזרה בודאי יתייבשו עד הצליה, ומ"מ צ"ע היכא דחל ע"פ להיות בשבת דקיי"ל דאין הדחת הקרבים דוחה את השבת כפי שנתבאר בפרק ה', ובצאת השבת יוצאים כולם לבתיהם ובפשוטו ככה"ג הדחת הקרבים נעשית בביתם, ואולי י"ל דבהדחת הקרבים לבד אין חשש כ"כ, דמכיון שהם חלק קטן מן הבשר אפשר לייבשם היטב קודם הצליה), ועע"ש באו"ש שציין לדברי רש"י במתני' דנדה ע"ב, דמפורש בהדיא דהיה רגילות להדיח את בשר הפסח במים וכן פי' הרע"ב שם (ובאו"ש כ' דהר"מ יפרש דברי המשנה באופ"א), וכן מבואר בדברי התוס' הנזכרים בהערה לעיל דאין שום מניעה מלהדיח את בשר הפסח, וכמובן שכל זה באופן שיקפיד לייבש היטב את בשר הפסח קודם הצליה (ונראה עוד דאפי' לדברי האו"ש אפשר להדיח את בשר הפסח במי פירות וכדו' ולייבשו לאחר מכן דאפי' אם תשאר עליו לחלוחית אין בכך כלום דהרי סכין לכתחילה את הפסח במי פירות, ועיין בש"ך יו"ד ס"ט, ולשם בהג' הרע"א דמבואר דהדחה הנעשית בשביל לנקות את הדם שבעין, בודאי שרי לעשותה במי פירות וכדו', וטעם ההדחה לצלי הוא בשביל לנקות את הדם שבעין כמש"נ).

ניקור גיד הנשה

י. צריך להסיר מן הבשר מכל אחת מרגלי הבהמה את גיד הנשה הפנימי והחיצוני^ל, וכן את פיצולי הגידים הללו^ל, ובשומן הגיד נחלקו בו הפוסקים אם נאסר לאכילה אף בקרבן פסח^ל.

^ל כן איתא בגמ' חולין צא, א ובעוד מקומות דשני גידין הם, הפנימי הסמוך לעצם אסור מדאו' { ואף הוא אינו אסור מדאו' לדעת רה"פ בכל אורכו אלא רק בחלק קטן ממנו ראה פר"ח סה"ט (וכתב באו"ה כלל כה"ג דבגדי וטלה החלק האסור מדאו' הוא פחות מרוחב גודל, ועיין ברמ"א יו"ד ק, א ובפמ"ג משב"ז סק"ג), ומ"מ שאר הגיד הפנימי אסור מדרבנן }, והחיצון הסמוך לבשר אסור מדרבנן, וכן נפסק בשו"ע יו"ד סה"ח.

^ל הם הנקראים 'קנוקות', ראה סוגיית הגמ' חולין צב, ב ולמעשה הסכמת הפוסקים דצריך לנקר אף את קנוקות הגיד כדאיתא בטושו"ע יו"ד סה"ח { ושם משמע דאסורים מדרבנן כמו גיד החיצון, אמנם דעת הרבה פוסקים דאסורים רק מכח מנהג כמו שומן הגיד ראה כנה"ג יו"ד סי' ס"ה הג' ב"י אות מ', וכן בהעמק שאלה שאילתא כד, ו (ושם כ' דהבה"ג הרי"ף והר"מ השמיטו דין הקנוקות ומשמע דס"ל דלהלכה אין בהם איסור, וראה שו"ת משנה הלכות ג, סח דהעיר דנמצא מפורש בבה"ג דקנוקות אסירי, וכן במש"כ הנצי"ב בדעת הר"מ ראה דברי הרה"מ פ"ח ממאכ"א ה"א דנראה מדבריו דאף לר"מ אסירי קנוקות וכ"כ הדמש"א חולין דף צב, ב ע"ש }, ואופן ניקור ב' הגידין והקנוקות מפורש בספרי הניקור.

^ל בגמ' חולין צא, א ובפסחים פג, ב איתא משמיה דרב אשי דשומן הגיד אסור לאוכלו אף בקרבן פסח (וצריך להניחו בצד ולשורפו בט"ז בניסן), אלא דלהלכה דעת כמה פוסקים דשאר אמוראי פליגי עליה דרב אשי וס"ל דשומן הגיד נאכל בפסח כיוון שאין בו איסור אלא רק משום מנהג, דישראל קדושים נהגו בו איסור, ראה לקוטי הלכות לפסחים דף פג, ב בזב"ת ובתוה"ק אות ז' שלמד בדברי הכס"מ ק"פ י, יא שלדעת הר"מ שומן הגיד מותר באכילה בפסח ודינו כשאר הבשר, אבל הראב"ד אסרו, וכן כתבו המק"ד בקונטרס קדשים ה, ז, והדעת יו"ד בפתיחה לסי' סל"ט סק"ד, וכן משמע בפלתי קח, ב (וע"ש שכתב דמדברי התוס' פסחים עו, ב בד"ה נימא מוכח דס"ל כהראב"ד), וכן מצדד בשו"ת ביה"ל ח"ב ס"י סק"ז, וכ"כ במזבח אבנים סמ"ט סק"ג, ובשו"ת יד אליהו פסקים ספ"ה (אלא שהבין בדברי הכס"מ דשומן הגיד אסור אף להר"מ וכדלקמיה), וע"ע במהריק"ו הל' ק"פ שם, אמנם דעת רבים מן הפוסקים דשומן הגיד אסור באכילה אף לדעת הר"מ, ולא התיר הר"מ רק לצלות את הפסח ביחד עם שומן הגיד אבל אחר הצליה יש להסירו, ראה ראש יוסף לבעל הפמ"ג חולין צא, א וכתב דכן כוונת הכס"מ, וכן כתבו בשו"ת שו"מ מ"ק ח"ג סי' קע"ב ובמהדורא ד' ח"ב סר"ד, ובהעמק שאלה שאילתא כד, ו (ע"ש דנקט בדעת הר"מ דשומן הגיד אחר שנהגו בו ישראל איסור שוב אסורו חכמים מדבריהם, וכוותיה נקטו כמה פוסקים ראה ספר המפתח הל' ק"פ שם), ובשו"ת חתן סופר סי' ק"ו, וכן כתבו במלכי בקודש ובמרכה"מ הל' ק"פ שם, וכ"נ בדברי המנ"ח ח, ב, וע"ע בשבט הלוי ח"ח סי' קי"ב אות ג' דכן משמע במאירי פסחים עד, א דשומן הגיד אסור באכילה אף לדעת הר"מ, וע"ע במאירי חולין צב, ב, ולמעשה כיוון דלדעת הראב"ד הדין פשוט דשומן הגיד אסור באכילה וכמבואר בדברי רב אשי, ובדעת הר"מ נח' הפוסקים אם מודה בזה להראב"ד או שחולק עליו, לכאורה צריך להחמיר בשומן הגיד בק"פ שלא לאוכלו (ובפרט למש"נ דדעת כ"פ דיש בזה איסור גמור מדבריהם).

יא. י"א דאין מסירים את כל חלקי הגיד הנ"ל קודם הצליה^{לה}, אלא צולים את הפסח ביחד עם גיד הנשה, דמצוה לצלות את הפסח כשהוא שלם^{לי}, ובשעת האכילה מסירים את כל החלקים האסורים^{לו} (ויש מוסיפים עוד דכמו כן שאר חוטים וקרומים האסורים משום חלב ואינם חלב גמור צולים אותם ביחד עם הפסח^{לה} ומסירים אותם

^{לה} כתב הר"מ פ"י מק"פ הי"א כשאדם אוכל את הפסח חותך הבשר ואוכל וכו', וכשיגיע לגיד הנשה מוציאו ומניחו עם שאר הגידים והעצמות והקרומות שיוצאין בשעת אכילה, שאין מנקין אותו כשאר הבשר ואין מחתכין אותו אלא צולין אותו שלם ע"כ. וכתב הכס"מ בדעת הר"מ דבודאי חוטים וקרומים האסורים אפי' מדרבנן מנקרים אותם קודם הצליה (ומש"כ הר"מ 'קרומות שיוצאין בשעת אכילה' היינו בקרומים המותרים), ולא התיר הר"מ לצלות הפסח אלא בהדי גיה"נ לפי שקיי"ל אין בגידין בנוטן טעם, ולא יתנו טעם בבשר הפסח, וכן התיר הר"מ בשומן הגיד מפני שאין בו איסור מן הדין רק משום מנהג (ולעיל הזכרנו דנח' האחרונים בדעת הכס"מ אם כוונתו להתיר רק לצלות את השומן או שמתיר אף לאוכלו), והטעם שמותר לצלות הפסח ביחד עם גיה"נ ושומן הגיד הוא בכדי שלא יבוא לחתך בו אבר והפסח מצוה לצלותו כשהוא שלם, ומ"מ מחמת טעם זה אין להתיר לצלותו עם חוטין וקרומות האסורים {ובעיקר דברי הכס"מ יל"ע היאך מותר לצלות הפסח בהדי קנוקנות הגיד, הרי בקנוקנות קיי"ל דיש בהם בנוטן טעם כמו שנפסק בשו"ע יו"ד סה"ט, וכבר עמד בזה הראש יוסף חולין צא,א ות"י דהר"מ יסבור דקנוקנות ג"כ אין בהם בנו"ט (וכ' דלפ"ז מה שציין בבאר הגולה על השו"ע שם דכן ס"ל לר"מ טעות הוא), ואולי י"ל דהר"מ יסבור דהקנוקנות ג"כ אסירי רק משום מנהג ועל כן התירו לצלותם אף שיש בהם בנו"ט וצ"ע בזה }.

^{לו} ואם יצטרכו לנקר שמא יבואו לחסר בו אבר כ"כ הכס"מ שם וכן מבואר במהריק"ו בריש דבריו, ובפלתי קח,ב כ' דחיישינן שמא יבוא לידי שבירת עצם, ומבואר בדבריהם דבמה שנחסר הגיד החיצון וכן הקנוקנות והשומן אין בזה חסרון 'שלם' אע"פ שהם ראויים לאכילה מה"ת, וכתבו המעשה רקח וכן עץ החיים (אבולעפיא) הל' ק"פ שם דהתורה לא הקפידה רק על חסרון אבר שלם וכן משמע בגמ' ריש פרק כ"צ, אמנם במאירי פסחים ע"ד,א מבואר דבחסרון שומן הגיד בעצמו חסר במעלת 'שלם' כיון שהוא ראוי לאכילה מדאור' ונסתייע בזה מגמ' דפסחים פג,ב (ומבואר שם בדבריו דהיה לו גי' אחרת בגמ' וכבר העיר בזה בשבט הלוי ח"ח סי' קי"ב), וכ"נ מדברי הישועות מלכו הל' ק"פ שם, ואולי לזה נתכוין המהריק"ו בסוף דבריו וצ"ע (ובתוס' הרשב"א ריש פרק כ"צ מבואר דאם הוצרכו לקלוף מן בשר הפסח חסר במעלת 'שלם' ואולי אף לפי דבריו יש ללמוד דבהסרת חלקי הבהמה האסורים מדרבנן נחסר בכך מעלת 'שלם').

^{לו} וראה מה שכתבנו בהערה להלן פרק ט' בתחילת סעיף י"ח.

^{לה} כ"כ הרבה פוסקים בדעת הר"מ שלדבריו מותר לצלות הפסח ביחד עם שאר חוטים וקרומים האסורים משום חלב כדי לצלותו כשהוא שלם, וכתבו דהר"מ אזיל לשיטתיה דס"ל בפט"ו ממאכ"א הל' ל"ב דמי שצלה ירך ביחד עם גיה"נ אין הבשר נאסר וא"צ אפי' כדי קליפה, אלא משליך את חלקי הגיד האסורים ואוכל את הבשר, ועיין ברה"מ פ"ז ממאכ"א ה"כ דס"ל לר"מ דאין החוטים והקרומות ולא הגיד ושמונו מפעפעים ונותנים טעם במליחה או בצליה, וכתבו האחרונים דס"ל לר"מ דכיון דבדיעבד אין הבשר נאסר התירו חז"ל לצלות את הפסח **לכתחילה** ביחד עם חוטין וקרומות האסורים, ראה דברי הב"ח ביו"ד ס"ס ס"ד, ובמהריק"ו ובמלכי בקדש הל' ק"פ שם, ובחי' הגר"ד עראמה הל' מאכ"א טו,לב, וכ"כ השו"מ רביעאה ח"ב סר"ד, והמהריל"ד עה"ת פר' מקץ עה"פ וטבוח טבח ע"ש בהג"ה, וכ"כ בהעמק שאלה שאילתא כדו, דכל שאינו אוסר בדיעבד בחולין שרי בק"פ לכתחילה משום מצות שלם {וציין שם לדברי התוס' פסחים ע"ד,א בד"ה כבולעו שכתבו דלריה"ג הסובר דמצוה לצלות הפסח כשבני מעיו בתוכו, התירו חז"ל לעשות כן אע"פ שאסור לצלות הכבד מעל הבשר, דמשום מצות הפסח לא החמירו חכמים בדבר (ונראה דיש לדחות דהתם אם נחמיר עליו שלא לצלות את הכבד בתוך בקרבן איכא חסרון בודאי בשלימות המצוה לדעת ריה"ג, אבל בהסרת החוטין והקרומות איכא רק חשש שמא יבוא לחתוך בו אבר כמש"כ הכס"מ וכמה פוסקים ואפשר דמפני חשש בעלמא לא נתיר לו לעשות הפסח שלא בדרך דלכתחילה, אמנם לדעת הסוברים הנזכרים בהע' לעיל דבעצם הסרת החוטין והקרומים חסר הפסח במעלת 'שלם' שפיר איכא הוכחה מדברי התוס' }, **ויש שכתבו דאפי' במידי דמפפעע ונותן טעם ראוי להתירו בק"פ בשביל מעלת 'שלם'** כיוון שיש ס' כנגד דבר האסור, ראה בשו"ת שו"מ הנ"ל, וכן במרכה"מ הל' ק"פ שם, וע"ע בפי' זהב שבא על תוס' הרשב"א פסחים ע"ד,א שהוכיח כן מדברי התוס' הנ"ל וכן מדברי תוס' הרשב"א שם (וכבר כתבנו מה שיש לדחות בזה).

רק בשעת האכילה^{לט}), ויש חולקים וסוברים דקרבן הפסח צריך לנקרו ניקור גמור קודם צלייתו כמו בבשר חולין^מ.

^{לט} ולמעשה לכאורה א"א לסמוך להקל כדעת הפוסקים הנ"ל, חדא דדעת הכס"מ וכמה פוסקים דאף הר"מ לא התיר בשאר חוטין וקרומות וכמש"נ, ותו דאפי' לדעת הפוסקים הנ"ל דהר"מ מתיר אפי' בקרומים וחוטין שאינם חלב גמור הלא כבר נתבאר דהר"מ אזיל בזה לשיטתיה דס"ל דחוטין וקרומות אינם אוסרים את הבשר בדרך מליחה וצליה, וא"כ להלכה דקיי"ל כדעת ר"פ דחוטין וקרומות אוסרים את הבשר לכה"פ בכדי קליפה וי"א אף בכדי נטילה א"כ לכאורה אין להתיר לצלות הפסח בהדי חוטין וקרומות האסורים {עיין בזה בשו"ע יו"ד קה, ט דמחמיר בחוטין וקרומות האסורים אפי' במליחה (וע"ש בפר"ח סק"ב שהק' דהמחבר סותר ד"ע, דבסי' סד, כ נראה מדבריו דהעיקר כדעת הר"מ דבמליחה אין החוטין וקרומות אוסרים אפי' בכ"ק, ומ"מ כ' הפר"ח דהעיקר כדעת ר"פ המחמירים בזה וכ"ש בצליה דחמירא טפי ממליחה, וע"ע בפמ"ג שם בשפ"ד סקכ"ז) }.

^מ כן דעת הראב"ד אשר השיג בחריפות על דברי הר"מ שם וכתב שאם היה בא כזה פסח לפניו היה חובטו בקרקע, ועיין בפלתי קח, ב, שדייק מדברי התוס' פסחים ע"ב, בד"ה נימא דס"ל כהראב"ד דמסיר את הגיד ואת שומן הגיד קודם הצליה, ואע"ג דציותה תורה לצלות את הפסח כשהוא שלם אין להתיר בשביל כל שלא לנקרו, ועיין במהריק"ו שם שכתב דיש אומנים היודעים לנקר את הבהמה ולהשאירה שלימה {וראה בלחם שמים ליעב"ץ פסחים פ"ז מ"י שהק' על הראב"ד מגמ' דפסחים פג, ב דשורפין את הגיד החיצון בט"ז בניסן, ואם מנקרים אותו קודם הצליה למה לא ישרפוהו בי"ד בניסן (וראה מה שכתבנו בזה בהערה לפרק ט' סל"ג), וע"ע בשפ"א פסחים שם שהביא ראיה נוספת מדברי הגמ' שם לשיטת הר"מ דהיו צולים את הפסח ביחד עם גיה"נ, ועיין בחת"ס חולין צ, ב, שדחה ראיה הנ"ל }.

פרק ז - דיני צליית הפסח

א. נאמר בתורה^א (שמות יב, ט) "אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים כי אם צלי אש ראשו על כרעו ועל קרבו" הרי שהקפידה התורה שאין לאכול את הפסח כי אם על ידי צלייתו בכח האש (ולא ע"י שאר דברים המחממים וכפי שיתבאר להלן), וכן שאופן הצלייה תהיה כך שראש הקרבן יהיה בסמוך לכרעיו ולקרבו כפי שיתבאר בפרק זה.

דיני השפוד שעליו תולין את הבשר

- ב. כיצד צולין את הפסח מביאין שפוד של עץ רימון^ב ותוחבין אותו (מצידו הדק^ג) לתוך פיו של הקרבן ולבסוף מוציאים את השפוד דרך בית נקובתו של הקרבן (הוא מקום שדרכו יוצא הריעי), וצריך שייצאו ראשי השפוד מחוץ לבשר הקרבן, בכדי שלא ייצאו משם המים הבלועים בתוך העץ בעת הצלייה^ד.
- ג. אין להניח את הקרבן על שפוד של מתכת^ה, ואם עבר ועשה כן נפסל חלק מהקרבן, ואם הניח את הקרבן על שפוד של שאר עצים שאינם של רימון י"א שבדיעבד הקרבן כשר וראה הערה^ו.

^א מתני' פסחים עד, א, דשאר עצים או שהם רכים ומחלחלים המים שבתוכם ויוצאים לחוץ בעת הצלייה והוא כבישול ורחמנא קפיד אצלייה, או שהם קשים אלא שיש בהם הרבה בליטות שצריך לחתכם בסכין כדי שאפשר יהיה להכניס את השפוד לבהמה ודרך החתכים ייצאו מים, אבל עץ הרימון הוא קשה מחד גיסא וכן בליטותיו חלקות באופן שאין מעכבות את הכנסתו לבהמה ואין צריך לחתכם בסכין כן מבואר בגמ' שם (ושם איכא לישנא דהוי מביאין עץ רימון בן שנתו שאין בו בליטות כלל, והר"מ לא הזכיר דין זה ראה כס"מ ק"פ ח, י), {ובירושלמי פסחים ריש פ"ז נראה דמבאר באופן, דנקט שם דכל העצים אפי' כשהם יבשים מבחוץ הם לחין מבפנים אבל רימון כשהוא יבש מבחוץ הוא יבש גם מבפנים, ומתני' מיירי בעץ רימון יבש (וע"ש בשיירי הקרבן שהר"מ לא הזכיר פרט זה ואולי ס"ל דמילתא דפשיטא היא דבעינן שיהא יבש מבחוץ ע"ש), ולכאורה לפי הירושלמי אין לחוש לחתכים בעץ רימון כיון שהוא יבש מבפנים וצ"ע}.

^ב דכיון שצורת הנחת השיפוד בתנור היא באופן שהשיפוד עומד (ולא שוכב) כשאחורי הבהמה כלפי מעלה ופה הבהמה כלפי מטה, בעינן שחלק העב של השפוד יהיה מלמטה סמוך לפה, כדי שיוכל להחזיק את הבהמה.

^ג כן מבואר בגמ' שם דצריך להוציא ראש השפוד מחוץ לבהמה, ולפי מה שיתבאר בסמוך שדרך לתלות שאר האיברים על השפוד מתחת לפה הבהמה, והכבד למטה מכולם, צריך להקפיד שיהיה הכבד מעל מקום החיתוך (ודע דהר"מ השמיט דין זה, ועמד בזה הכס"מ הל' ק"פ יח, וכן דכיון דדרך העולם להוציא ראש השפוד מחוץ לבשר לא הוצרך הר"מ להזכיר דבר זה, ואולי י"ל דהר"מ ס"ל כהירושלמי הנ"ל דעץ הרימון כשהוא יבש מבחוץ הוא יבש מבפנים וע"כ אין לחוש בו שיוציא מים אפי' דרך מקום חתך).

^ד גמ' שם, וטעמא משום דצריך שייצלה הבשר ע"י כח האש בלבד ולא ע"י דבר אחר, ושפוד של מתכת כשהוא מתחמם מקצתו במקום אחד הוא מתחמם בכלול מחמת אותו המקצת ונמצא שהוא מחמם את הבשר שלא מכח האש (וראה ח"י החת"ס שם מש"כ לחדש בדעת רש"י דכשאין קצוות השפוד בולטים לחוץ שרי לצלות אפי' בשפוד של מתכת וזה ח"י גדול).

ד. את שאר איבריו הפנימיים של הקרבן (דהיינו הריאה^ה והלב הכבד והטחול, וכן כל אברי העיכול) וכן את הכרעיים מניחים ותוחבים בשפוד מחוץ לקרבן,^י למטה מפיו של הקרבן כדי לקיים דברי הפסוק 'ראשו על כרעיו ועל קרבו' (את הכבד יש לתלות בתחתית השפוד^י כדי שלא יזוב דמו על שאר האיברים בעת הצלייה)^ט, ומשלשלים את השפוד אל התנור כשהוא עומד זקוף באופן שאחורי הקרבן הם למעלה בראש השפוד ופי הקרבן כלפי מטה^ה, ושאר האיברים הם למטה מגוף הבהמה בתחתית השפוד^א.

^ה כ"כ הקרי"ס פ"ח מק"פ בדעת הר"מ (וע"ש שכל הך דינא דבורין עץ רימון הוא מדרבנן, דבשאר עצים הוא רק מחזי כמבושל), וכ"כ האור חדש בפסחים שם ובפי' המלאכת שלמה למתני' שם, ובספר מזבח אבנים סנ"א כ' להתיר בדיעבד בשאר עצים כשהם יבשים, אבל בעצי גפן וזית מצדד להחמיר אפי' בדיעבד ע"ש הטעם, וע"ע בהר צבי פסחים עד, א, אמנם בשו"ע או"ח תעג, ד איתא דנהגו לצלות זרוע ע"ג גחלים, ובמג"א העתיק מדברי הב"י דצולין ע"ג גחלים ולא ע"ג שפוד דהפסח לא היה נצלה אלא בשפוד של רימון ויש טורח לחזור אחריו, ובשו"ע הרב סכ"א (העתיקו המשנ"ב סקכ"ט) הוסיף דאע"ג דלכתחילה נצלה הפסח בשפוד, כיון שטורח לחזור אחר שפוד של רימון צולין אותו ע"ג גחלים שאף בכה"ג הפסח כשר, ולכאורה משמע דבשאר עצים אין לצלות אפי' בדיעבד דא"כ למה לא נהגו לעשות זכר לפסח ע"י עץ אחר ולמה לצלותו ע"ג גחלים וצ"ע.

^י כן נראה פשוט דאת כל האיברים הפנימיים היו נותנים מבחוץ ולא צולים אותם כשהם בתוך הבהמה דבכולהו שייך הטעם הנזכר להלן שלא יניחם בתוך חלל הבהמה לפי שהוא כמין בישול (ואע"ג דבמתני' הוזכר "בני מעיו" כבר כ' התוס' חולין נד, א בד"ה אילמא דריאה וכבד נמי מיקרו בני מעיים בלשון המשנה וע"ע בפר"ח יו"ד סע"ה).

^י שם במשנה נח' בזה תנאי, דריה"ג אומר דנותן את כרעיו ובני מעיו בתוכו, ור"ע פליג דס"ל דכמין בישול הוא זה אלא תולין מחוץ לבהמה וכן נפסק להלכה, ובטעם הדבר משמע מדברי ר"ע שאסור משום בישול והיינו משום צלי קדר (ובאחרונים נתקשו בזה דהלא צלי קדר נח' בו רבי וחכמים ודוחק לומר דדברי ר"ע הם רק כדעת רבי, ועיין בחת"ס שכ' דהכא אף חכמים מודים שאסור משום צלי קדר, ועיין בזה באור חדש ובצל"ח מש"כ בזה) אמנם בירושלמי משמע דטעמא דר"ע משום דאי"ז חשוב צלי מחמת כח האש לפי שהבשר מפסיק בין האש לבין בני המעיים הנתונים בתוכו עיין בזה בחת"ס הנ"ל (ויש בזה נפ"מ טובא, דלטעם הירושלמי איכא למימר דאחר שנצלו האיברים הפנימיים כשיעור הראוי לצליית הפסח יכול ליתנם בתוך הבהמה כדי שלא יתחרכו מכח האש, דאחר שנצלו כדן תו לא מפסלו מטעם צלי מחמת דבר אחר כמבואר בתוס' דף עו, א וכפי שיתבאר להלן).

^ה ולדעת השו"ע עג, ג דסבר דצריך לחתוך הכבד קודם הצלייה כמשנ"ל בפרק ו' ס"ז, צריך להניח את הכבד על השפוד באופן שמקום החיתוך יהיה כלפי מטה כדי שיוזב הדם דרך שם, ראה חולין קיא, א ושם ברש"י.

^ט כמבואר בגמ' חולין קיא, א ונפסק בשו"ע יו"ד עג, ד, והני מילי לכתחילה אבל בדיעבד אינו נאסר הבשר.

^י כן היה דרך הנחת הקרבן בתנורים שהיו מצויים בזמן חז"ל, כמבואר במתני' עד, א דתוחבו דרך פיו עד בית נקובתו ומסתמא היה תוחב צד הדק לתוך פיו ונמצא שצד העב של השפוד היה לצד הראש כדי שיחזיקו בתנור כשמניח את הבהמה ראשה לצד מטה, כ"כ התוס' שם, (ובחת"ס הביא דנח' בזה תנאי בירושלמי אם היה מניח את הבהמה בתנור כשראשה כלפי מעלה או כלפי מטה, וע"ש בחת"ס שנו"ב בזה), וכ"כ בלקוטי הלכות בסוגיין (תוה"ק אות א'), ומ"מ מבואר בדברי רש"י עה, א בד"א מנוקבת דאם רוצה יכול להניח את השפוד במאוזן (אלא שאם צולה בכה"ג שאין צואר הבהמה פונה כלפי מטה צריך לדעת הר"מ והרי"ף לעשות חיתוך במזרקי הצואר כדי שיוזב הדם שבהם לחוץ ראה דברי הר"מ הל' מאכ"א פ"ו הי"ג וברי"ף פ' גיה"נ (צג, ב), וכן צריך להקפיד שחוטם הבהמה יהיה נוטה כלפי מטה כדי שיוזב דם המוח דרך שם כפי שנתבאר בפרק ו', וכן צריך להקפיד שיהיה השפוד מונח באופן שאין חשש שינטה השפוד באמצע הצלייה ויהיה הכבד מעל הבשר, ראה פמ"ג יו"ד סע"ג א"א סקי"ג).

^א כן מבואר בדברי רש"י בסוגיין שכ' דהאיברים היו מונחים סמוך לראש הקרבן ונראים ככובע על ראש גיבור, וכ"כ המאירי וכ"כ הר"י מלוגיל לחד פירושא (וע"ש דפירש עוד שנותן בני מעיו על גופו מבחוץ) ובפסקי הרי"ד כ' דנותנם או סמוך לראשו או סמוך לבית נקובתו וכ"כ המהריק"ו ק"פ ח, ב בדעת התוס', אמנם התו"ט והראש יוסף חולין קיא, א כתבו בדעת התוס' כמש"נ בדעת רש"י (ובאמת לדעת המהריק"ו צ"ע איך היו נותנים הבני מעיים למעלה בראש השפוד הלא קי"ל דכבדא עילוי בשרא אסור לכתחילה).

ה. ישנם דעות שאת שאר אברי הקרבן היו תולים על שפוד נפרד¹ והיו מכניסים את שתי השפודים ביחד אל התנור כשהם סמוכים זה לזה².

- ו. מצוה לצלות את הפסח כשהוא שלם³ דהיינו שיהיה גוף הפסח כולו מחובר כמקשה אחת ותלוי על השפוד וכרעיו ואבריו הפנימיים תלויים על השפוד כנ"ל, ולא יחתכנו חתיכות חתיכות ויניחם כך על השפוד, ומ"מ מותר לעשות חתכים בבשר הקרבן כדי למהר את צלייתו ובלבד שתהיה החתיכה מחוברת לבהמה אפי' חיבור כל שהו⁴, ואם עבר וצלה את הבשר חתיכות חתיכות בדיעבד הקרבן כשר⁵ אלא שלא קיים מצות הצלייה כהלכתה, וי"א דהקרבן פסול⁶.
- ז. כמו כן אם עבר וצלה את הכרעיים ואת האברים הפנימיים בנפרד מגוף הקרבן בדיעבד הקרבן כשר לאכילה ויוצא בו ידי חובתו וראה הערה י"ח.

י"ב כ"נ מדברי רש"י פסחים דף נג, א וכן בביצה דף כב, ב וכבר העיר בסתירת דברי רש"י בגה"ש פסחים עד, א (וע"ש בחת"ס מש"כ ליישב בסתירת דברי רש"י ותו"ד דרש"י בביצה מיירי באיסור לצלות פסח שלם בזה"ז דנאסר אפי' תולה בני מעיו על שפוד נפרד), וכ"כ המהריק"ו ק"פ ח, י בדעת הר"מ שם.

י"ד דס"ל דראשו על כרעיו ועל קרבו אין הכוונה "על" ממש אלא בסמוך.

י"ז כן מבואר בגמ' פסחים עד, א דקרבן הפסח נקרא "מקולס" ואמרינן שם דאם נחתך ממנו אבר אינו נקרא מקולס אע"פ שצולוהו ביחד עם הקרבן בתנור אחד, וכן איתא בתוספתא פסחים ה, י דהפסח צולין אותו שלם (ומשמע בגמ' דרק חסרון אבר חשוב חסרון אבל אם נחסר מעט מן הבשר אי"ז חשוב חסרון, וכן מבואר בכס"מ הל' ק"פ י, א ובמעשה רקח שם, ראה בדברינו לעיל פרק ו' סי"א, אמנם בדברי התוס' הרשב"א ריש פ' כ"ז מבואר דאפי' חסרון של כדי קליפה חשוב חסרון, וראה עוד דברי הרבינו מנוח פ"ח מחור"מ הי"א ובדברינו לעיל פ"ו שם), ואם בטעות נחתך אבר או חתיכת בשר מגוף הקרבן תולוהו ביחד עם שאר חלקי הקרבן על השפוד.

ט"ו כן מוכח מדברי רש"י דף עה, א בד"ה חתכו, וכן פי' החסדי דוד את דברי התוספתא פסחים ה, י, ומה שכתבנו דבחיבור כל שהו סגי כן מבואר בחי' רמ"ש פסחים כאן, וכ"כ הצ"פ הל' מתנ"ע דף מו, ב דדי בחיבור כשעורה כדאיתא בירושלמי פ"ו דנזיר גבי זרוע בשלה, ע"ש.

ט"ז כ"כ התוס' ותוס' הרשב"א ריש פ' כיצד צולין, וכ"פ הלוקטי הלכות כאן, דמצות מקולס אינה לעיכובא.

י"ח כ"כ הראשונים בדעת רש"י דף עה, א גבי חתכו ונתנו ע"ג גחלים, וכ"כ המאירי (בד"ה במסכת פסח ראשון), ויש שכתבו שכן דעת הר"מ פ"י מק"פ הי"א, ראה פמ"ג או"ח סי' תע"ו משב"ז סק"א וכן בחסדי דוד פסחים ה, י, אמנם דעת הלוקטי הלכות בסוגיין (עין משפט אות ו') וכן דעת המנ"ח ז, טו דהר"מ סובר כהתוס', וגוף דברי הר"מ הנ"ל יתבאר להלן בסמוך {הנה הצ"פ הנזכר לעיל בהערה הק' קו' עצומה על שיטת רש"י, דהנה מבואר בכ"ד דהפסח שנטמאו איבריו קודם הזריקה אם נשתייר הימנו כזית מן הבשר הר"ז זורק עליו את הדם והפסח כשר, הא קמן דהפסח כשר אע"פ שאינו שלם, והצ"פ תי' שם בדוחק דאפשר דדין שלם הוא לעיכובא רק כאשר הבשר קיים והוא אינו צולוהו כשהוא שלם ואכתי צ"ע}.

י"ח כ"כ הפמ"ג שם דבכה"ג כשר אפי' לדעת הסוברים דאם נחתך ממנו אבר פסול (והטעם נ"ל דכיון דבעצם הם דבר נפרד מעיקר גוף הקרבן צלייתם ביחד אינה מעכבת), אמנם יש שכתבו דאדרבה בכה"ג חמור טפי, ובכדי לעמוד על שורש הענין נעתיק לשון הר"מ בפ"י מק"פ הי"א וז"ל "אין מחתכין אותו אלא צולין אותו שלם, ואם חתכו חתיכות חתיכות כשר והוא שלא יחסר אבר", ומשמע מרהיט דבריו דאם חיסר ממנו אבר הר"ז פסול וכ"כ הפמ"ג והחסדי דוד הנ"ל (ופירשו דמש"כ הר"מ בתחילה דאם חתכו חתיכות כשר היינו שחתך בבשר למהר צלייתו ומ"מ לא הפרידו מגוף הקרבן כמשנ"ל) אמנם רוב האחרונים פירשו דברי הר"מ באופ"א ונסכם בקצרה את תוכן דבריהם, במועדים וזמנים ח"ג סי' רלו (וכן מצאתי להגרמ"ד סאלאוויצקי שליט"א בקובץ ישורון חי"ד) כתבו דס"ל לר"מ דדין "שלם" אינו לעיכובא וע"כ אם חתכו לחתיכות כשר, אבל צליית כל חלקי הבהמה ביחד בתנור היא לעיכובא שנאמר ראשו על כרעיו ועל קרבו, שיהיו כל חלקי הבהמה סמוכים ול"ז בעת הצלייה, (ויש לזה סמך מדברי הירושלמי בריש פירקין דדין ראשו על כרעיו הוא לעיכובא ע"ש היטב), וזהו שהקפיד הר"מ שלא יחסר בו אבר, והכוונה שבעת הצלייה יהיו כל האיברים ביחד על השפוד בתוך התנור (ועע"ש בדברי הגרמ"ד פי' נוסף כעין פירוש זה, ותו"ד דכוונת הר"מ דאם יהיה אבר שלא יצלנו כלל אפי' לא לאחר צליית עיקר הפסח אזי הפסח פסול ע"ש טעמו, וכן מצאתי שפי' המרכה"מ הל' ק"פ שם), ולפ"ז אם יצלה את האיברים הפנימיים בנפרד מגוף הקרבן יפסל הפסח ודלא כהפמ"ג וזה חי' גדול, ובחזון יחזקאל על התוספתא דפסחים ה, י פי' דברי הר"מ באופ"א ותו"ד דאם אינו יכול לצלותו כשהוא שלם לפי שאין לו תנור גדול וכדו' יכול בדיעבד לחתכו חתיכות חתיכות ובלבד

דיני האש שבה צולין את הפסח

ח. נאמר בתורה (שמות יב, ח) ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש, מכאן למדו חכמים^ט שצריך לצלות את הפסח ע"י כח האש בדוקא ולא על ידי דבר אחר שנתחמם מכח האש, וכן שלא יהיה הפסח בין האש לבשר ויתבארו פרטי הדינים בזה בסעיפים הבאים.

ט. תנור שהסיקו ואח"כ גרף את הגחלים לחוץ וצלה את הפסח ע"י החום השמור בתוך התנור, הפסח פסול לפי שלא נצלה ע"י כח האש^י, וכן אם צלה את הפסח ע"י חום הבא מן הסיד הרוותח וכדו' הפסח פסול^{יא}.

י. גחלים של עץ לוחשות^{יב} (בוערות) חשובים כמו אש וצולין בהם את הפסח^{יג}, ואין צריך לצלות את הפסח ע"י שלהבת אש, וכן יכול אדם לצלות את הפסח על גבי הגחלים עצמם^{יד}, אבל גחלים עוממות שאינם בוערות אינם חשובים כאש ואין צולין בהם את הפסח^{טו}.

יא. גחלת של מתכת אינה חשובה כאש ואין צולין בה את הפסח^{טז} וראה הערה.

שלא יעשה חתיכות קטנות מאבר שלם כדי שלא יבוא לידי שבירת עצם (וזהו שכ' הר"מ והוא שלא יחסר אבר דהיינו שלא יחתוך בחיתוכו פחות מאבר שלם), וכע"ז ממש פי' בערה"ש העתיד סי' קצד סט"ו אלא שפי' שלא יחתוך פחות מאבר שלם כדי שלא תשתכח החתיכה ויבוא לידי נותר.

^ט פסחים עה, א והיינו מדכתיב תרי זימני צלי אש, וע"ש בפי' הצ"ח.

^כ גמ' שם וכ"פ הר"מ פ"ח מק"פ ה"י, וכ' בלקוטי הלכות דאפי' אם תלה את הפסח באויר התנור ולא נצלה כלל מכח הדפנות הר"ז אסור, ושם בעין משפט אות ט' כתב דמדברי רש"י במתני' עה, ב משמע דבכה"ג מותר וצ"ע (ולענ"ד לא משמע כן מדברי רש"י אלא כוונת רש"י כמש"כ בצ"פ כלאים עמ' 42 דפסולא דגרף את התנור ופסולא דנגע בדופן התנור חד הם, ובצ"פ שם תמה על דבריו דודאי יש חילוק ביניהם, דבגרף את התנור אין כאן שם פסול בקרבן כלל רק חסרון צלי אש ואפשר דאית ליה תקנתא אם יחזור ויצלהו כדין ע"ש).

^{כא} גמ' שם וכ"פ הר"מ פ"ח מק"פ ה"י.

^{כב} גחלים לוחשות הם גחלים בוערות ונקראות לוחשות לפי שבבעירתן הם נראות כמתנענעות ולוחשות זו לזו, כן פירש"י פסחים כז, א בסוף העמוד.

^{כג} פסחים עה, ב ור"מ שם.

^{כד} פסחים עה, א, וכ"פ הר"מ שם דחתכו וצלאו ע"ג גחלים הר"ז צלי אש (וע"ש בשינויי נוסחאות דיש שגרסו בדברי הר"מ דאם חתכו ותלאו ע"ג גחלים הר"ז צלי אש ומשמע שאסור להניח על הגחלים עצמם, ובטעם הדבר ראה שער הקרבן פי"ג ס"י, ומ"מ העיקר לדינא כפי גי' ספרי הר"מ דידן דשרי לצלות ע"ג הגחלים עצמם וכ"פ בלקוטי הלכות בסוגיין, אלא שיש להקפיד מאוד שלא ייהפכו הגחלים לעוממות במהלך הצליה כשיזוב עליהם שומן הפסח).

^{כה} כן מבואר בגמ' עה, ב וכ"פ הלקוטי הלכות כאן (ובר"מ פ"ח ה"י לא נזכר בהדיא שעוממות אסורות ותמה עליו שם הרע"א בגליון למה השמיטו, וראה יד דוד פסחים שם דס"ל לר"מ דלהלכה אף עוממות חשובות כאש, ומ"מ דעת האחרונים דהר"מ אינו חולק על ש"פ דאוסרין עוממות), ועל כן צריך שימת לב כשצולין את הפסח שיהיה הגחלים לוחשות כל זמן הכשר הצליה דהיינו עד שיצלה בכדי שלא יקרא נא וכפי שיתבאר להלן.

^{כו} כן נראה מפשטות הסוגיא דפסחים עה, א וכ"פ הליקוטי הלכות שם, ובדעת הר"מ ק"פ ח"י יש שכ' דלהלכה אף גחלים של מתכת חשובים כאש, כ"כ בספר לחמי תורה (קנה, א), וברע"א שם בגליון כתב כן בדרך אפשר, ובזב"ת שם מסתפק בזה, ובשפ"א פסחים שם דחה דברי הלחמי תורה (ויש בזה נפ"מ טובא לצליה ע"י חוט להט המתלהט ע"י כח החשמל שהיא דרך נוחה מאד לצליה ואין בה חשש של גחלים עוממות, ומ"מ להלכה בודאי שאין לסמוך על זה).

יב. אף כשנותן את הפסח לתוך תנור של אש צריך להקפיד שלא יסייע דבר אחר שאינו חשוב כאש בצליית הבשר^{כז}, ועל כן אין לצלות את הפסח בשפוד של ברזל כמו שנתבאר בתחילת הפרק בסעיף ג', וכן יש ליזהר טובא שלא יגע בשר הפסח בדופני התנור, שאם יגע בדופן ייצלה הבשר מכת הדופן ולא מכת האש^{כח}.

יג. אם לא נזהר כראוי ונגע הבשר בדופן התנור יקלוף את מקום הנגיעה^{כט} ויוציאו לחוץ^ל, במה דברים אמורים כשנגע הבשר בדופן קודם שנצלה כדינו ויצא מכלל בשר "נא" (ולהלך יתבאר איזה הוא שיעור הצלייה המוציאו מכלל "נא"), אבל כל שנצלה כדינו ע"י כח האש בלבד שוב אינו נפסל אם נסתיימה צלייתו שלא ע"י כח האש^{לא}.

יד. כמו כן אין לצלות את הבשר כשיש איזה הפסק בינו לבין האש כגון שנתן ע"ג הגחלים כמין טס של מתכת וכדו' בכדי למעט חום האש שלא תחרוך את הבשר, לפי שהבשר נצלה מכת חום המתכת^{לב} ולא מכת האש ממשי (ואפי' אם

^{כז} דרחמנא אמר צלי אש ולא צלי מחמת דבר אחר (פסחים עו, א) ו אם עבר ואכלו אינו לוקה דאינו מוזהר עליו בלאו כמבושל אלא באיסור עשה, ומ"מ אינו יוצא יד"ח מצות אכילת הפסח בבשר שנצלה ע"י דבר אחר.

^{כח} מתני' פסחים עה, ב.

^{כט} מתני' שם, דיש כח לדופן התנור לצלות את הבשר רק בכדי קליפה (ושיעור כדי קליפה צריך שיהיה עב במקצת בכדי שתוכל להנטל כולה ביחד ראה דברי הש"ך יו"ד צו, כא בשם הר"ן), וע"ש בתד"ה יטול שכתבו דאם במקום הנגיעה היתה רטיבות מרובה אזי נאסר הבשר בכדי נטילה שהוא כשיעור עובי אצבע כדאייתא בשו"ע יו"ד צו, א {הק' הפלתי קה"א דהנה כשנגע הבשר בדופן התנור נעשה הכדי קליפה כגופו של איסור ושוב יאסור כדי קליפה בסמוך לו בעומק הבשר, ותי' בדוחק דאה"נ דבאמת זו כוונת המשנה דבעינן ב' כדי קליפה, וכ"כ בחי' הרע"א פסחים עה, ב (וע"ע בחי' לחולין צו, ב), ועיין בשו"ת עונג יו"ט סי' פ' (בד"ה ולכאורה) שכ' דהכא מיירי שקלף את הבשר מיד כשנגע בדופן, וכ"נ מדברי המאירי בסוגיין (ומשמע מדבריהם דאם לא עשה כן נאסר הפסח כולו וזה ודאי צ"ע), ובישועות יעקב או"ח תמז, ג תי' דעל הכדי קליפה השני יבא עשה וידחה ל"ת וכ"כ כמה אחרונים, וע"ע בשו"ת שו"מ מהדורא ו' סנ"ז וכן ביד יהודה קה"כ}. ודע עוד דכל זמן שבשר הפסח רותח (ועדיין לא נצלה כדין) יתכן שאפי' אם יגע בחרס או מתכת צוננים יאסר בכ"ק, לפי שהבשר מרתיח את הכלי והכלי חוזר וצולה את הבשר, ראה שער הקרבן פ"ג סי"ב בהערה מש"כ בזה, וכן בפתח הבית ובהר המוריה פ"ח מק"פ הי"א, ועל כן ראוי ליזהר אם הוצרך להוציא את הפסח מחוץ לתנור כדי להבעיר את הגחלים וכדו' שלא להניחו בינתיים על שום דבר אלא יחזיק אדם אחר בידיו את השפוד, וכן יש להקפיד שלא לתחוב איזה מזלג וכדו' בבשר הפסח כדי לבדוק אם כבר נצלה הבשר לפי שהמזלג מתחמם והדר מחמם את הפסח והוה נצלה ע"י דבר אחר (באופן שעדיין לא נצלה הפסח כדין כנ"ל) כמבואר בתד"ה אלא פסחים עו, א בענין חיתוך הפסח ע"י סכין.

^ל ומבואר בירושלמי פסחים פ"ז ה"ב דבשר שנאסר משום צלי מחמת דבר אחר ישרף מיד וא"צ עיבור צורה, וא"כ אם עדיין לא נכנס היו"ט צריך לשרוף את הקליפה ביד ביום, אמנם בדברי רש"י חולין קטו, ב מבואר דאפי' פסח שבישלו בעי עיבור צורה וא"כ אין לשרפו עד ט"ז בניסן וראה שער הקרבן ספ"ד, וכן בצ"פ הל' כלאים עמ' 42.

^{לא} כ"כ התוס' דף עו, א בד"ה אלא, וכ"כ האחרונים בדעת רש"י והר"ח פסחים מא, א ע"ש בראש יוסף ובחשק שלמה, וכן הסכמת הפוסקים {אמנם בשו"ת שו"מ מהדורא ו' סנ"ז מפקפק בזה, וכן בספר יפה עינים פסחים שם כ' דבירושלמי ספ"ק דשבת נראה דלא כהתוס' (אכן יעויי"ש במפרשי הירושלמי דיש להם פירוש אחר בסוגיית הגמ' שם), וע"ע בצל"ח שבת קמה, ב דלדעת הכלבו דבחימום באש עצמה יש בישול אחר בישול (ומה"ט אסר להגיס בשבת בתבשיל המונח על האש אע"פ שכבר נתבשל כ"צ) הכא נמי איכא צליה אחר צליה, ושייך פסולא דצלי מחמת דבר אחר אפי' אחר שכבר נצלה הפסח כ"צ}, וראה שו"ת שבט הלוי ח"ה סנ"ח אות ה' דלדעת הסוברים דסגי לצלות הפסח כמאב"ד, אם צלאו כמאב"ד שוב אינו נפסל משום צלי מחמת ד"א ע"ש.

^{לב} מתני' פסחים עד, א.

הבשר תלוי באויר ואינו נוגע בטס המתכת הר"ז אסור^{לג}, ואם היה הטס עשוי נקבים נקבים כמעשה רשת באופן שכח האש שולט בבשר דרך הנקבים מותר לצלות כך את הבשר^{לד} ובלבד שלא יגע הבשר בכלי המתכת^{לה}.

שאר דיני הצלייה

טו. כתוב בתורה (שמות יב, ט) אל תאכלו ממנו נא וכו' כי אם צלי אש וכו', מכאן שצלי אש הוא הבשר אשר נצלה בשיעור המוציאו מכלל בשר נא^{לז}.

טז. נחלקו חכמים בדבר זה אימתי קרוי הבשר נא ואימתי נקרא הוא צלי, דיש אומרים שכל זמן שלא נצלה כל צרכו הוא קרוי נא ורק כשנצלה כל צרכו הוא נקרא צלי ויוצא בו אדם יד"ח בפסח^{לו}, ויש אומרים שכל שהתחיל להצלות מעט^{לי} עד בכדי שיגיע לחצי בישול^{לח} (וי"א שליש בישול^{לט}) הרי זה נקרא נא אבל משהגיע לחצי בישולו שהוא כבר ראוי למאכל אדם הרי זה בשר צלי ויוצא בו יד"ח בפסח^{לז}, ומ"מ לכתחילה בודאי יש לצלותו כל צרכו^{מא}.

^{לג} כ"כ בפ"ה הצל"ח שם ובמעשה רקח הל' ק"פ ח, ט, וכן מבואר בירושלמי ריש פירקין גבי צלאו בהבל קדירה (שתלאו באויר קדירה ואינו נוגע בדופנותיה, והקדירה מפסקת בינו לבין האש, ודלא כהשפ"א עה, א שנטה לומר דבכה"ג שתלאו באויר תנור כשר בכל מקרה (ויעויין היטב בתד"ה איכא בפסחים מא, א דקצת משמע בדבריהם דלא ס"ל כהירושלמי וצ"ע),

^{לד} פסחים עה, א ואע"פ שהמתכת מפסיקה במקצת בין האש לבשר לית לן בה, דכח האש שולט בבשר ע"י הנקבים כן הסכמת הפוסקים ראה דברי המאירי שם וכן במהריק"ו ק"פ ח, ט במש"כ בדעת הר"מ והראב"ד, ודלא כפי הנראה בדעת רש"י דצריך שלא יהיה הפסק כלל בין האש לבשר (וצל"ע בשיעור גודל הנקבים דודאי לא מסתבר דע"י נקב כל דהו תשלוט כח האש, וכעת לא מצאתי מי שידבר בזה).

^{לה} כ"כ רש"י דף עה, א, והמאירי שם, והראב"ד בהשגות הל' ק"פ ח, ט דודאי לא שנא דבר זה מנגע הפסח בדופן התנור או תלאו על שפוד של מתכת, ובדעת הר"מ שם כתב הכס"מ בתירוץ הראשון דרש"י אע"פ שנוגע במתכת המנוקבת ואינו דומה לנגע בדופן התנור ע"ש, אמנם הכס"מ בתי"ב חב' וכן המהריק"ו שם נקטו דהר"מ מודה לדברי ש"פ וכ"פ הלכותי הלכות כאן.

^{לי} כ"כ הזב"ת (בד"ה היכי דמי) בריש פרק כ"צ בדעת רש"י והסמ"ג ומשמע שם בתוה"ק אות ט' שכן עיקר, וע"ע בס' המפתח לר"מ הל' ק"פ ח, ו, שכמה אחרונים כתבו להוכיח דאפי' כשנצלה בשיעור מאב"ד עדיין חשוב נא (וראה במילואים לשער הקרבן סנ"ז מש"כ בזה).

^{לז} אבל אם אינו נצלה כלל אינו נקרא נא אלא נקרא חי והאוכלו חי ולא נא אינו לוקה, ומ"מ עובר באיסור תורה דכי אם צלי אש ראה דברי הר"מ פ"ח מק"פ ה"ו, וע"ע בשער הקרבן פ"ד סעיפים ג, ה.

^{לח} כ"ה שיעור מאב"ד לרוב הפוסקים ראה דברי הר"מ פ"ט מה"ש ה"ה וכן בשו"ע או"ח רנד, ב וברמ"א יו"ד עו, ב.

^{לט} כן דעת רש"י בשבת דף כ, א וכן דעת הרשב"א בתוה"ב הקצר דזהו שיעור מאב"ד, ובשו"ע יו"ד קיג, ח היקל כדיעה זו במילי דרבנן ע"ש בב"י, ולכאורה גבי קרבן פסח אין להקל בזה אפי' בדיעבד כיון שהוא נוגע באיסור תורה.

^מ כן דייקו האחרונים בדברי הר"מ פ"ח מק"פ ה"ו, ראה זב"ת שם וכן במנ"ח ריש מצוה ז', וכ"כ בדרך פקודין מצוה ו' בחלק הדיבור, ובב"ח יו"ד ס"ס ס"ט (וע"ש דכן נראה מלשון הערוך וכ' הב"ח דאף הסמ"ג מודה לזה ודלא כהזב"ת הנ"ל), ובערה"ש העתיד סי' קצב ס"י, וכלשון הר"מ כ"כ החינוך שם וכן מבואר במאירי פסחים מא, א דנא הוא הצלי שאינו ראוי למאכל אדם, ולכאורה בדיעבד יש להקל כדעת הר"מ וסייעתו ובפרט שהב"ח כתב להשוות דברי הסמ"ג עם דברי הר"מ, וכ"פ בערה"ש שם בדביעבד יש להקל כהר"מ.

^{מא} כ"כ בערה"ש הנ"ל ונראה שם שאף לדעת הר"מ יש לנהוג כן לכתחילה, וכ"כ הפלתי סט, ד דפשיטא דהפסח היה נצלה כ"צ דכי יעלה על דעתך דקדשים נאכלים כמאכל לסטים (שהוא מאב"ד), והרי צריכים להאכל בדרך גדולה כדרך שהמלכים אוכלים.

- יז. אם צלה את הבשר יותר מדאי עד שנתחרך יכול לצאת בו יד"ח בתנאי שהוא עדיין ראוי לאכילה אפילו ע"י הדחק^{מב}, ומ"מ אסור לעשות כן^{מג}, ויש להקפיד שלא יתחרך אפי' חלק מן הבשר^{מד}.
- יח. אפי' אם צלה את הבשר כדין אסור לחזור ולבשלו במים או בשאר משקים ואם עבר ובשלו, הבשר נאסר באכילה^{מה} ולוקה על אכילתו, וכן אם בישלו מתחילה כבר נאסר הבשר ושוב אין לו תקנה^{מו} אפי' אם יחזירו לתנור כדי לצלותו, וכן הדין במבשל את הפסח בקדירה ריקנית ללא משקים והפסח מתבשל ברטיבות היוצאת מגופו (ופעולה זאת נקראת צלי קדר)^{מי}.
- יט. אע"פ שאסור לבשל את הפסח אפי' בשאר משקים שאינם מים וכמו שנתבאר, מ"מ מותר לסוך אותו בשעת צלייתו^{מכ} במשקים^{מט} ובמי פירות כגון שמן וכדו', אבל אסור לסוכו במים^{נא}.

^{מב} כ"כ בשו"ת חכ"צ סי' ס"ג וכ"פ הלכותי הלכות כאן (ע"ש בזב"ת בד"ה ולא שצלאו וכן בתוה"ק) וכן מבואר במאירי דף מא,א, ובשפ"א הל' ק"פ ח,ו, נסתפק בזה דלמא אין יוצאים בזה יד"ח כיון שהוא אכילה שלא כדרך וכבר נסתפקו האחרונים אם מקיים מ"ע באכילה שלא כדרך.

^{מג} כ"כ במהריק"ו ק"פ ח,ו, דאפשר דאיסורא מיהא איכא וכ"כ המנ"ח מצוה ז' סק"ט ובראש יוסף פסחים מא,א, וע"ע בס' המפתח לר"מ שם (ומשמע מסתימת דבריהם דאפי' אם אין לו כזית אחר לצאת בו יד"ח אסור לו לאכול את הכזית החרוך), ואם נתחרך הבשר עד כדי שאינו ראוי לאכילה כלל אינו יוצא בו יד"ח ומ"מ נראה דליכא שום איסור באכילתו ע"ש בחכ"צ ובזב"ת.

^{מד} ואפילו אם ישארו מספיק כזיתים שלא נחרכו בשביל כל בני החבורה, יש להקפיד שלא ייחרך שאר הבשר לפי שיש בזה הפסד קדשים, ראה מזבח אבנים סנ"ח סק"א, וצריך לזה שימת לב מיוחדת שהרי צולין את כל הבהמה כאחת ויש חלקים שממהרים להתבשל ובקל יכולים להתחרך עד שתגמר צליית כל חלקי הבשר כל צרכם, ונסתפקתי כיצד יש לנהוג באופן שחלק מן הבשר עומד להתחרך אם לא יוציאו מן התנור ומאידך שאר הבשר עוד לא נצלה כדין כיצד יעשה שהרי אם יוציא מן הבשר חוצה יהיה חסר בדין שלם שהוא מדאורייתא, (ואם כבר נצלה כל הבשר כשיעור מאב"ד אולי יש לסמוך על דעת הר"מ וסיעתו שכבר יצא יד"ח צליית הפסח ושוב אין להקפיד להמשיך לצלותו כשהוא שלם וצ"ע למעשה).

^{מה} גמ' פסחים דף מא,א, וכ"פ הר"מ פ"ח מק"פ ה"ח (ושם בגמ' נחלקו בטעמא דמילתא אם הוא משום דבישול מבטל את הצלייה ושוב הוי כמבושל, או דגזיה"כ הוא מדכתיב בשל מבושל, ובמנ"ח ז,יט כ' לחדש דאם נימא דהאיסור הוא רק מגזיה"כ דבשל מבושל י"ל דאם עבר ואכלו דמקיים ביה מצות אכילת הפסח דסו"ס צלי אש הוא ע"ש, ועיין בשער הקרבן פי"ד סעיף ז' ואילך שהרחיב בענין זה דאיסור בישול בפסח בכמה פרטים ועניינים).

^{מו} ואפי' אם לא נתבשל מתחילה כשיעור מאב"ד כן מסיק המנ"ח מצוה ז' סוס"ק ג' ועיין בשער הקרבן הנ"ל בהע' 13.

^{מז} בגמ' שם נח' רבי ורבנן גבי צלי קדר אם דינו כמבושל, דרבי מרבה ליה מקרא דבשל מבושל וחכמים פליגי (וע"ש בתוס' דאפי' לחכמים אסור עכ"פ משום צלי מחמת דבר אחר) והר"מ שם פסק כרבי ע"ש בנו"כ בדעת הר"מ וכן בלקוטי הלכות כאן (וע"ש בכס"מ דס"ל לר"מ דלמעשה מודו רבנן לרבי דמרבינן ליה מבשל מבושל), וראה שער הקרבן הע' 15 שם שדן בצלאו כדין ואח"כ עשאו צלי קדר אם נאסר הפסח די"ל דצלי קדר אינו ממש כבישול לבטל שם צלי מן הפסח {והנה אם נאמר דצלי קדר אחר צלייה פוסל את הפסח יל"ע אם מותר אחר צליית הפסח כשמוציאין אותו מהתנור והוא מלא רוטב להניח אותו בתוך הקערה והרוטב מתקבץ בתחתית הקערה, לפי שבכה"ג הרוטב חוזר ומבשל את הפסח הצלוי בכ"ק אע"ג דתתאה גבר כדמוכח בתד"ה תנן פסחים דף עו,א (דמבואר שם בדבריהם דבכה"ג שייך פסולא דצלי מחמת דבר אחר אם ארע כן קודם שנצלה הפסח כדין) ואולי מאחר והתתאה צונן אין בו כח לבטל שם צלי מן הבשר הרוטח וצ"ע בזה, וע"ע להלן בהערה לסעיף כ"א שכתבנו דלדעת הר"מ ודאי דיש לזוהר בזה}.

^{מח} כן פירש' במתני' פסחים מ,ב דסיכה מועטת אין בה משום בישול, וכן נראה מדברי הר"מ פ"ח מק"פ ה"ח דמותר לסוכו אפי' בשעת צליתו וכ"כ המהריק"ו שם, וכ"כ במנ"ח מצוה ז' סק"ו והוסיף לבאר דמותר לסוכו אפי' בתחילת צלייתו אע"פ שעדיין לא נצלה כ"צ וכ"כ החזו"א או"ח סי' קכ"ד ריש פ' כ"צ, וכ"פ הליקוטי הלכות ריש פ' כ"צ דשרי לסוכו אפי' בעת צלייתו (ודלא כמו שפי' הר"מ בפיהמ"ש ס"פ כל שעה וכן פי' הר"י מלוניל שם דשרי לסוכו רק אחר צלייתו והזכרה דיעה זו אף בפ"י הרע"ב בתחילת

כ. הלחלוחית היוצאת מן בשר הפסח בעת הצלייה (והיא הנקראת רוטב הפסח) אף בה שייכים הפסולים הנוהגים בבשר הפסח^כ, ועל כן אם הוציא את הבשר מן התנור קודם שנצלה כדינו^כ (כדי לתקן את האש וכדו') ובינתיים נטף מן הרוטב אל תוך כלי רותח^כ, הרוטב נפסל לפי שנצלה ע"י דבר אחר, ואם החזיר את הרוטב אל הבשר להמשיך לצלותו

דבריו, וע"ע בתפא"י פ"ז אות ט"ו שר"ל דמותר לסוכו רק אחר שנצלה כ"צ ושוב כ' דיש לדחות, וכ"כ הצ"ח פסחים מא, א שמותר לסוכו רק אחר שנצלה כ"צ, וע"ש במנ"ח משה"ק על דבריו).

^{מט} ודוקא בדבר צלול מותר לסוכו, אבל אסור לתת עליו בצק או סולת דבכה"ג הוה כנצלה מחמת דבר אחר, כ"כ החזו"א או"ח סי' קכד לדרך עו, א. והנה בענין בשר שלא נמלח ורוצה לצלותו כתב הרמ"א יו"ד עח, א דשרי למשחו בשומן וכדו' דאין זה מעכב את הצלי מלפלוט דמו, וע"ש בפמ"ג במשב"ז דהרמ"א בחיבורו תורת חטאת כ' דלכתחילה אין לעשות כן ולא התיר אלא רק בדיעבד אמנם בהגה"ת השו"ע חזר בו והתיר לכתחילה, וכ"כ במ"י ע"ד התו"ח שם, אמנם דעת הבית הלל עח, א דאף בהג"ה כאן לא התיר הרמ"א לכתחילה אלא רק בדיעבד, והעיקר כדעת המקילין דכן מוכח בסוגיין וכ"כ בבהגר"א שם דכן מוכח ממתני' דפסחים דסכו בשמן {וע"ש בפמ"ג בשם המ"י דלטוח הבשר שלא נמלח בביצים לא מבושלות אפשר דאסור כיוון שנקרשות ומונעות את פליטת הדם (וביד יהודה שם אוסר בכה"ג אפי' בדיעבד), וע"ש בדרכ"ת סק"ה דלמשוח דק דק בביצים שרי ולמעשה צ"ע}.

^נ ואם סכוהו בשמן של תרומה וצלו אותו כך, אם אין כהנים באותה חבורה צריך לקלוף את השכבה החיצונית של בשר הפסח כדאיתא במתני' דף עה, ב, וע"ש במתני' בענין סיכת שמן מעשר שני השייך לא' מבני החבורה.

^{נא} כ"פ הר"מ שם, ובטעם הדבר כ' המנ"ח הנ"ל דכיון דאין דרך לסוכו במים הוי קצת דרך בישול וגזרו ביה חכמים, וראה בזב"ת בד"ה אבל סכין מנין הוציא הר"מ דין זה, ובחזון יחזקאל לתוספתא פסחים ה, ט כ' דהר"מ למד דינו מדין שפוד של שאר עצים שאינם רימון.

^{נב} כמבואר במתני' דף עה, ב.

^נ כן מבואר בתוס' עו, א בד"ה אלא, דכיון דפסולו דהרוטב הוא משום צלי מחמת דבר אחר אינו נאסר אחר שנצלה כדינו ויצא מכלל נא וכמו שנתבאר לעיל גבי הבשר שנגע בדופן התנור (ולפ"ז אם בני החבורה רוצים יכולים הם אחר שנצלה הקרבן כדינו להניח כלי מתחת לקרבן כדי לקבל לתוכו את הרוטב הנוטף מן הבהמה ולאכול, רק יזהרו שלא ליכנס לחשש צלי קדר אחר צלי כמשנ"ל).

^{יד} דאם נטף לכלי צונן מבואר בתוס' הנ"ל בסה"ד דאינו נאסר אפי' בכ"ק כיון דקיי"ל דתתאה גבר ויכול להחזיר את הרוטב אל הבשר (וע"ש בתוס' הרשב"א דאם הרוטב עדיין לא נצלה כדן והוא החזיר את הבשר לתנור לבדו עד שצלאו כ"צ שוב אין תקנה לרוטב ליתנו בחזרה על הבשר), והנה דבריהם צ"ע דבתד"ה תנן מבואר דאפי' למאי דקיי"ל תתאה גבר, בשר הפסח שנגע בכלי צונן ונתחמם הכלי מחום הבשר, חוזר הכלי ומחמם את הבשר ואוסר את הבשר בכ"ק (כיון שנצלה הבשר ע"י דבר אחר), וא"כ אף הרוטב שנטף לכלי צונן ונתחמם הכלי מחום הרוטב יאסור את הרוטב בכ"ק, ועל כרחק צ"ל דהתוס' אולי בשיטת ר"ת (בד"ה תניא) דבדבר לח אין שייך איסור כ"ק וכ"כ המהרש"א, אמנם בחזו"א או"ח סי' קכ"ד לסוגיין מבואר דדברי התוס' הם אפי' לשיטת הריב"א הסובר דשייך איסור כ"ק בדבר לח, דאע"ג דנאסר כ"ק מהרוטב מ"מ כשהרוטב חוזר לבשר מתבטל האיסור ע"ש (ונפ"מ בזה למעשה כיון דלהלכה דעת כ"פ דהעיקר כדעת הריב"א ראה שו"ע יו"ד צא, ד ושם בנו"כ). ובעיקר דברי התוס' ראה דברי הפלתי צא, ב דלהלכה לא קיי"ל כדבריהם אלא העיקר דאפי' בחרס צונן הרוטב נאסר בכ"ק וחוזר ואוסר את הבשר ע"ש שלמד כן בדעת הר"מ, אמנם בחזו"ד סק"ח דחה דברי הפלתי וקיים דברי התוס' וצ"ע למעשה.

בתנור חוזר הרוטב ואוסר את הבשר עד כדי שיעור¹¹ נטילת מקום¹², ואם נפל הרוטב מתחילה אל תוך מאכל צונן ראה הערה¹³.

כא. יש מי שאומר דכשפורש הרוטב מן הבשר אפי' אל כלי צונן בטל ממנו שם בשר צלי, ומיד הוא נפסל באכילה אע"פ שכבר נצלה ביחד עם הבשר כל צרכו¹⁴ ושוב אין לו תקנה אפי' אם מחזירו אל הבשר¹⁵.

¹¹ מתני' עה,ב ושיעור כדי נטילה הוא כרוחב גודל, וראה שער הקרבן פי"ג סי"ג דנח' הפוסקים אם הבשר אסור רק משום שנבלע בו רוטב איסור או שהבשר נאסר מצד עצמו לפי שאף הוא נצלה מכח חמימות הכלי אשר ברוטב והר"ז כנצלה מחמת דבר אחר ע"ש הנפ"מ בזה, ועיין בחזו"א או"ח סי' קכ"ד ריש פ' כ"צ, {ועיין בהג' ראמ"ה פסחים דף עו,א דכתב דאם איסורו רק משום בליעת איסור י"ל דיבא עשה דאכילת הפסח וידחה איסורא דכי אם צלי אש וכדמצינו בגמ' זבחים צו,ב, דאף דמבואר שם בדעת רבא דאין עדל"ת בקדשים, מ"מ רב אשי דמתרץ שם באופ"א אפשר דלית ליה דברי רבא ולדבריו באמת עדל"ת אף בקדשים וכן דעת הגראמ"ה הנ"ל, ועיין בזה במהר"ם שיק בחיבורו על תרי"ג מצוות ריש מצוה ט"ז, ובאמת יל"ע בדעת הפוסקים הסוברים דאיסורא דהפסח שבלע מן הרוטב הוא רק משום בליעת איסור למה באמת אין אומרים עדל"ת (ודוחק לומר דהסוגיא אזלא רק לשיטת רבא), וצ"ל כמש"כ בשעה"מ פ"ג מנדרים וכן הטו"א ר"ה כח,ב דרב אשי אינו חולק על יסוד רבא רק מוסיף תירוץ אחר ולהלכה כ"ע מודו דאין עדל"ת בקדשים, ועי"ל דס"ל להני פוסקים כמש"כ במנ"ח קלד,ב דבאופן שלכל הבעלים יש כזית בשר מלבד החלק שנבלע בו איסור בודאי לא אמרינן דיבא עשה וידחה ל"ת, דרק באופן שאם נפסול את הבשר ייחסר כזית לא' מן הבעלים שייך לומא יבא עשה דאכילת הפסח וידחה ל"ת, וא"כ איכא למימר דסוגיא דהכא דפסח שבלע מן הרוטב האסור מייירי באופן שאפי' אם נאסור בכדי נטילה עדיין ישאר כזית לכל אחד מהמנויים, ובאמת באופן שייחסר כזית לא' מן המנויים יבא עשה וידחה ל"ת לדעת הסוברים דאין הבשר אסור מצד עצמו רק מצד בליעת איסור ודו"ק}.

¹² ואפי' אם הבשר שמן ויש בו ס' כנגד הרוטב יש לאסור בכדי נטילה כ"כ הרשב"א בתה"א ב"ד ש"א ודלא כדעת הרא"ה שם (ובשו"ע קה,ה פסק כהרשב"א) וע"ע ביש"ש חולין פ"ח ס"ע שכתב טעם אחר למה לא שייך הכא ביטול בס' אפי' בבשר שמן.

¹³ בתד"ה אלא מבואר דכיון דמייירי ברוטב שעדיין לא נצלה כדן, א"כ רוטב זה אין לו תקנה דכיון דנתערב במאכל אחר, אם יחזור ויצלהו בתנור ביחד עם המאכל הר"ז ייאסר משום צלי מחמת דבר אחר, ואם יניחיהו כך אסור לאכלו כיון שעדיין לא נצלה כדינו ואסור משום לא תאכלו נא, ועל כן יש להסיר מן המאכל את כל המקום שנבלע בו הרוטב בתוספת כדי קליפה (דאע"ג שהמאכל צונן נבלע בו כ"ק מן הרוטב), ויניחיהו עד יום ט"ז בניסן וישרפוהו עם שאר הנותר (עיין היטב בחזו"א שם ודלא כהצל"ח). ודע דאע"ג דאם נצלה כבר הרוטב כדן שוב לא מפסיל ויכול לאכול המאכל ביחד עם הרוטב, מ"מ מי שאינו מבני החבורה אינו יכול לאכול את המאכל, שאף ברוטב שייך הכלל שאין הפסח נאכל אלא למנויי ע"ש בתוס' וצריך לשים לב לזה.

¹⁴ כ"כ הר"מ פ"ח מק"פ ה"ב, וכ' המהריק"ו דלפ"ד יש לאסור הרוטב אפי' בנצלה כבר כ"צ וכן אפי' אם נפל על כלי צונן אלא שתמה שדברי הר"מ נסתרים מדברי הגמ', ובביאור סברת הר"מ כ' הקר"א נדרים נב,ב, וכ"כ הרבה אחרונים דס"ל לר"מ דרוטב הפורש מן הבשר אין שם צלי עליו דדבר לח אין שייך לקרותו בשם צלי וממילא נאסר הרוטב דאסור לאכול את הפסח רק בהיותו צלי {ובצל"ח פסחים שם כ' דס"ל לר"מ דהרוטב אין לו שם "בשר" ועל כן אסור לאכלו, ומאידך א"צ לשרפו כשאר פסולי המוקדשין כיון שאינו בשר פסול (אבל לשאר האחרונים ודאי טעון שריפה כשאר פסה"מ) ודברי הצל"ח צ"ע דהיכן מצאנו איסור בפסח בדבר שאין עליו שם בשר וכה"ק בשבט הלוי ח"ה סנ"ח סק"ג ע"ש}.

¹⁵ כן מבואר בר"מ שם (ובצל"ח כ' לחדש לפי דרכו דאם חזר הרוטב אל הבשר חזר להיתרו הראשון דשוב יש עליו שם בשר ע"ש דמשנה הגירסא בספרים, ועיין בקוב"ש פסחים אות קפח). והנה לדברי הר"מ יש לזהר כשמוציאים את הבשר מן התנור והוא זב מרוטב שעליו שלא להניחו כך בקערה גדולה וכדו', דהרי הרוטב יזוב ויפרוש מן הבשר ויתקבץ בתחתית הקערה וייאסר לדעת הר"מ, ושוב יחזור ויבלע בבשר הרוטב לפי שהבשר הוא דבר גוש (ולעיל הערנו דאפשר דבכה"ג ייאסר לכ"ע משום צלי קדר שאחר הצליה אמנם לדעת הר"מ ודאי דיש איסור בזה) והעצה לזה היא לספוג מתחילה את הרוטב שע"ג הפסח קודם שנותנו לקערה (ויש לדון בזה משום הפסד קדשים), או להניחו כשהוא תלוי באויר. עוד יל"ע לדעת הר"מ באופן שיש על חתיכת הבשר רוטב מועט וכשמניחה בצלחת או בקערה נדבק מעט מן הרוטב לצלחת אם אף בכה"ג בטל ממנו שם בשר צלי ואסור לאוכלו או דבשיעור מועט ליכא קפידא, ואי נימא דליכא קפידא א"כ מה הגבול והשיעור בזה וצל"ע בכל הנ"ל.

כב. אין לצלות שני קרבנות בתנור אחד לפי שחוששים שמא יתחלפו זה בזה ויאיכל הפסח לחבורה שלא נמנתה עליו^ט, ואפי' אם חבורה אחת יש לה גדי והשניה יש לה טלה שאין בהם כ"כ חשש שמא יתחלפו אין לצלותם ביחד בתנור אחד^{סא}.

צליית הפסח כשחל ט"ו בניסן להיות בשבת

כג. צליית הפסח אינה דוחה את השבת^{סב} ועל כן כשחל ערב פסח להיות בשבת צליית הפסח נעשית רק ביו"ט (דהיינו במוצ"ש), וכשחל ערב פסח להיות בערב שבת יש להזדרז ולצלות את הפסח מבעוד יום, ומותר להכניס את הפסח לתנור סמוך לשקיעת החמה והפסח הולך ונצלה מאליו בתנור בשבת^{סג}, ובלבד שלא יעשה בשבת שום פעולה המסייעת לצליית הפסח^{סד}, וי"א דלא התירו להכניסו לתנור סמוך לחשיכה רק כשהפסח שלם^{סה}.
כד. קודם שבא להוציא את הפסח מן התנור צריך לבדוק בעוד הפסח בתנור שכבר נצלה כל צרכו^{סו}, שאם יוצאו מחוץ לתנור וימצא שלא נצלה כל צרכו לא יוכל להחזירו לתנור^{סז}.

^ט פסחים ע"ב, וכ"פ הר"מ הל' ק"פ ח, יד, ומלבד זאת לכתחילה אסור לצלות ב' פסחים בתנור אחד באופן שאחד מן הפסחים שמן משום ריח הצלי שנכנס כל אחד בחבירו (וכל בהמה אסורה לבני החבורה השניה משום איסורא דשלא למנויי), ראה שו"ע יו"ד ריש סי' ק"ח ושם בש"ך ובט"ז. ואם עבר וצלה ב' פסחים בתנור אחד, מבואר באו"ז ע"ז סי' רנ"ו דהפסח כשר דחז"ל לא גזרו בו לאוסרו אפי' בדיעבד, וכן אין לאוסרו בדיעבד מחמת ריח האיסור שנכנס בו כמבואר בשו"ע שם.
^{סא} כן מבואר שם, ופירש"י דזימנן דלאו אדעתיהו ויבואו להחליף אפי' גדי בטלה, אבל ר"ח פירש (וכן נקט המהריק"ו שם) דגזרינן גדי וטלה אטו גדי וגדי או טלה וטלה.

^{סב} מתני' פסחים סה, ב, ופירש"י לפי שאפשר לצלותו בחול, ובדף נח, א הוסיף רש"י דצלייתו היא צורך הדיוט על כן אינה דוחה את השבת.

^{סג} שבת דף כ, א ואע"ג דבכה"ג שצולה את הפסח יש בו איסור שהייה, חז"ל התירו איסור שהייה בצליית הפסח לפי שבני חבורה זריזין הן ולא יבואו לחתות בגחלים וכ"פ הר"מ פ"ג משבת הט"ו (ועיין בתוספתא דפסחים פ"ז ה"א ושם במנחת יצחק דכמו"כ התירו חז"ל הטמנה בצליית הפסח).

^{סד} וכיון שנתבאר שצליית הפסח צריכה להעשות ע"י גחלים לוחשות בדוקא, צריך לאמוד היטב שיהיה בכח הגחלים לצלות את הפסח כדינו בעודם לוחשות, ומאידך צריך לאמוד שלא ייצלה הבשר יותר מדי ויתחרך, ואם נעשו הגחלים עוממות יל"ע אם יכול להבעירם ע"י נכרי (ברמ"א או"ח רע"ב, התיר אמירה לנכרי במלאכה דאו' לצורך גדול ובמשנ"ב סק"ד שם כתב דהאחרונים החמירו בזה, אמנם לצורך מצוה דרבים התיר המשנ"ב בסק"ה שם, וא"כ היכא דאיכא בני חבורה מרובים שלא יוכלו לקיים מצות אכילת הפסח נראה דיש להתיר).

^{סה} כן מבואר בירושלמי שבת פ"א ה"א לפירוש הפני משה ולפי' מרן הגר"ק שליט"א וכן פירש המנח"י על תוספתא דפסחים ז, ב, ע"ש הטעם שגזרו חכמים בפסח המחותר (ומבואר שם דאפי' בנצלה כבר כמאב"ד מבע"י גזרו בו חכמים אע"ג דבעלמא ליכא איסור שהייה בנתבשל כמאב"ד).

^{סו} תוספתא דפסחים ז, א, ולעיל כתבנו שאין לבדוק ע"י מזלג של מתכת וכדו' שאם עדיין לא נצלה כדינו ייפסל משום צלי מחמת דבר אחר, ואם בדק ומצא שעדיין לא נצלה הפסח כ"צ, אסור להחזירו את כיסוי התנור לפי שהוא ממהר בכך את צליית הפסח.

^{סז} ואף אם כבר נצלה כמאב"ד אסור להחזירו לתנור דאף בכה"ג איכא איסור מבשל כדפסק המחבר או"ח שיח"ד, ואע"ג דרבים מתירים בזה אין לזוז מפסק המחבר ע"ש בבאה"ל בד"ה אפילו {ובכלי חמדה על המועדים סי' קלח כ' דגבי פסח י"ל דלכ"ע אסור לצלותו בשבת אפי' אחר שנצלה כמאב"ד, דלדעת הפוסקים (המובאים לעיל סעיף ט"ז) דכל זמן שלא נצלה כ"צ אכתי נא הוא ואסור לאוכלו א"כ צלייתו מכשירתו לאכילה}.

כה. אם הוציאו מן התנור ומצא שרק החלק החיצון נצלה כדין, אבל החלק הפנימי עודהו נא ואסור באכילה, הרי זה מקלף מן הבשר החיצון ואוכלו עד שמגיע אל הבשר הנא ומניחו^{סח}.

כו. אם נצלה הפסח כל צרכו והוציאו אותו מן התנור, מותר להחזירו לתנור כדי לחממו אע"פ שהתנור אינו גרוף וקטום^{סט}, והיינו דוקא כשהפסח שלם, אבל אם הפסח מחותך לחתיכות אסור להחזירו לתנור אע"פ שכבר נצלה כל צרכו^ע.

אחר הצליה

כז. בגמר הצליה מוציאים את הפסח מן התנור, ולדעת כמה פוסקים לכתחילה יש להזדרז ולהסיר את הבשר מן השפוד^{עט}, וכן לכתחילה יש להדיח את הבשר במים^{עב} (לאחר שיצטנן הבשר^{עג}).

^{סח} תוספתא דפסחים ז, א (וע"ש בחזון יחזקאל), ואין הבשר הנא אוסר את הבשר הצלוי ראה שער הקרבן פי"ג סי"ט בטעם הדבר.

^{סט} כן מבואר בירושלמי שבת פ"א ה"י.

^ע כן פי' הרידב"ז בדברי הירושלמי שבת פ"א ה"א, וכ"ה בחזון יחזקאל על התוספתא דפסחים ז, ב, אמנם ישנם פירושים נוספים בדברי הירושלמי הנ"ל ראה ח"י הצ"ח שבת קמה, ב, ובשו"ת מהר"ם שיק יו"ד ס"ז, והר"מ השמיט דברי הירושלמי ודברי התוספתא פסחים ז, ב וצ"ע בטעם השמטה זו.

^{עא} כן דעת כמה ראשונים דבשר שצלאוהו בלא מליחה גמורה (כמו שעושים לצורך בישול) השפוד בולע מן הדם הנפלט מן הבשר בשעת הצליה, ובשעה שמוציאים את הבשר עם השפוד מן התנור חוזר הבשר ובולע מן השפוד ונאסר ועל כן צריך מיד כשמוציאים את הבשר להסירו מן השפוד, ומ"מ מבואר בשו"ע יו"ד עו, ד דאפי' לדעת האוסרים אין לאסור כל זמן שזב מן הבשר ציר ורוטב (ע"ש בנו"כ ובבאה"ט וכן ביד יהודה פיה"א סק"י, ובשלחן גבוה סק"ח שם תמה ע"ד השו"ע וכ' דליתא לחילוק זה כאשר כבר הסירו את הבשר מן האש, ועיין בבד"ה לרא"ה ב"ד ש"ד דמפורש בדבריו כדברי המחבר, ופשיטא דיש להקל בזה כיוון שמעיקר הדין הכל מותר כפי שיתבאר), ובמשמרת הבית שם כ' בדעת הרמב"ן דכל זמן שלא עבר רוב חמימותו לא נאסר הבשר. והנה להלכה דעת השו"ע הנ"ל דאין לחוש לדעת הראשונים הנ"ל והן השפוד והן הבשר מותרים בכל מקרה, אמנם דעת הרמ"א שם **דלכתחילה יש לחוש לדעת המחמירים**, וא"כ לדעת הרמ"א לכתחילה יש להוציא את הבשר בעוד שהוא זב ולא להניחו בתנור עד שיתייבש (ומלבד חומרא זאת הלא יש לחוש שייחרך הבשר), כדי שיהיה שיהוי זמן להסיר את הבשר מן השפוד.

^{עב} כ"כ הרמ"א יו"ד עו, ב בסוף ההג"ה בשם כ"פ (ראה בספר האגודה פסחים סי' ס', ובאגור סי' אלף קצ"ו, ובאו"ה כלל ח' סי"ט, והנה באו"ה שם מבואר דהני מילי היכא דרוצה לבשל את הצלי אבל אם רוצה לאוכלו צלוי א"צ להדיחו, אמנם בתורת חטאת לרמ"א כלל ט' סי"ב כ' בהדיא דאפי' כשאינו רוצה לבשלו נהגו להדיחו וע"ש בהג' המ"י), וע"ש בש"ך סקט"ו.

^{עג} דאם ידיחנו בעודו רותח יש בזה חשש בישול אחר הצליה כיוון שבשר הפסח הוא דבר גוש, וכן מבואר באו"ה סוף הל' חו"מ דפשיטא ליה שאין להדיחו בעודו רותח {אלא שהוסיף לומר שאפי' אחר שיצטנן אין להדיחו כיון שכ' הר"מ דאין מטבילין את הפסח במים בשעת אכילתו, ואע"פ שאפשר לייבש היטב את הבשר קודם שיאכלנו יש לחוש שמא תשאר בו לחלוטית מים כן מבואר בדבריו (ואולי לפי דבריו ידיחו את הפסח במי פירות וכדו' ראה דברי הרמ"א יו"ד סט, ז), ועיין במה שכתבנו בהערה לעיל פרק ו' ס"ט בדברי האו"ה}.

פרק ח - מקום אכילת הפסח ודיני חבורת הפסח

- א. הפסח הינו ככל קרבנות קדשים קלים הנאכלים בכל העיר ירושלים בתוך היקף חומותיה, ומ"מ אין הפסח נאכל אלא רק בקומת הקרקע או בחצירות ובגינות^א אבל אין הפסח נאכל על גג הבנין או בשאר קומות הבנין^ב, ויש מתירין לאכול את הפסח בכל קומות הבנין וכן על הגג^ג.
- ב. מקום חלל שערי העיר ירושלים לא נתקדש^ד וממילא אין לאכול שם קדשים קלים, כמו כן עובי החומה מלמעלה וחלל החלונות שבתוך החומה לא נתקדשו אלא אם כן הם שוים בגובהם לקרקע העיר המקודשת^ה, ויש מי שאומר שעובי החומה וכן חלל החלונות נתקדשו בכל אופן^ו.
- ג. אם יצא בשר הפסח מחוץ לירושלים הרי זה נפסל ביוצא ודינו כבשר פסולי המוקדשין, ואפי' אם יצא מקצת אבר, אותו החלק שיצא נפסל והשאר כשר, וצריך לקלף בזהירות את הבשר הכשר מעל העצם עד שמגיע לפרק שבין אבר לאבר וחותר ומבדיל את העצם שעליה הבשר הפסול משאר הקרבן^ז, וראה הערה^ח.

^א כן מפורש בתוספתא פסחים ו, ט דאפשר לאכול את הפסח בחצר, וכ"ה במכילתא פר' בא עה"פ בבית אחד יאכל, וראה או"ש הל' בית הבחירה ו, ז.

^ב כן משמע בגמ' פסחים פה, ב, וכן פירשו רש"י ור"ח שם וכ"כ המאירי, וכן דעת התוס' שבועות יז, ב דגגין ועליות דירושלים לא נתקדשו, וכ"כ המל"מ שגגות יא, ד, וכ"פ הלכות פסחים שם (תוה"ק אות ח'). ועיין בתוספתא הנ"ל ושם בנו"כ דאם גג הבית שווה בגובהו לקרקע החצר אפשר לאכול על גג הבית. ובדבר קומות הבנין אשר מתחת לקרקע אשר לכאורה דינם כמחילות, הנה במנ"ח שסב, ט נסתפק במחילות דירושלים אם נתקדשו והניח בצ"ע, ובסדרי טהרות כלים דף נח, ב פשיטא ליה דנתקדשו ע"ש שהשיג על ספר דרך הקודש (קדושה שניה סי' ג') שכ' דלמ"ד גגין ועליות לא נתקדשו ה"ה דמחילות לא נתקדשו, וע"ע בשער הקרבן פי"ח סי"ד.

^ג כן דייקו האחרונים בדעת הר"מ ראה מנ"ח מצוה שסב, ה (וע"ש דכן ס"ל לתוס' מכות יב, א בתירוצם השני, ולמדו דין זה ממה דמותר לאכול מע"ש ע"ג ענפי האילן, אמנם יעויין בריטב"א מכות שם דבקדשים קלים החמירו טפי ממע"ש), וכ"נ בדעת הרשב"א בתשו' ח"א סל"ד, (אמנם בקה"י פסחים סי' ס"ב דחה הראיה מדברי הרשב"א ועע"ש בקה"י בסי' ס"א).

^ד גמ' פסחים פה, ב, וכ"פ הלכות פסחים הלכות וע"ש בזב"ח בד"ה כאן.

^ה כן מבואר בסוגיא שם וכ"פ בלכות הלכות, וכ"פ במשנ"ב סנ"ה סקנ"ג והוא מדברי הפמ"ג שם, וכן דעת הפר"ח שם, וראה מנ"ח שסב, ד בענין מקום עובי החומה אם נפרצה באיזה מקום אם אפשר לאכול שם קדשים קלים.

^ו הר"מ פ"ו מבית הבחירה ה"ט פסק דהחלונות ועובי הכתלים כלפנים ולא הזכיר שצריך שיהיו שוין לקרקע, וכבר השיג עליו הראב"ד שם, וכ' הכס"מ דצ"ל דאף הר"מ מייירי בדשוין לקרקע, אמנם הרבה אחרונים כתבו דהר"מ חולק ע"ד הראב"ד ואע"ג דבסוגיא דפסחים מבואר כהראב"ד ס"ל לר"מ דסוגיות חלוקות הן ולית הלכתא כסוגיא דידן ראה זב"ת שם בד"ה כאן (ובבהגר"א או"ח נה, ד כ' דהר"מ היה לו גי' אחרת בגמ').

^ז כל דברי סעיף זה מבוארים במתני' פסחים פה, ב ובפירש"י שם (וראה שער הקרבן סוף פי"ז דאף העצם טעונה שריפה הואיל ושימשה בשר שנפסל).

הפסח נאכל בשתי חבורות

ד. נאמר בתוה"ק (שמות יב, ז) "ולקחו מן הדם ונתנו וכו' על הבתים אשר יאכלו אותו בהם", מכאן למדו חכמים שקרבן אחד נאכל אפי' בכמה בתים ע"י שתי חבורות אנשים אשר נמנו על הקרבן מתחילה^ט, ואע"ג שבהמשך אותה הפרשה נכתב (פס' מ"ו) "בבית אחד יאכל" אין כאן סתירה, אלא הכוונה שבן אדם אחד אסור לו לאכול מן הפסח בשני מקומות שונים^י, אבל הפסח עצמו נאכל בשני מקומות.

ה. כפי שנתבאר הפסח נאכל בב' חבורות ועל כן רשאים בני החבורה להתחלק לב' קבוצות ולאכול כל קבוצה בנפרד, בין בבית אחד ובין בשני בתים, וכשאוכלים בבית אחד רשאים להפוך פניהם אלו לכאן ואלו לכאן ואין צריכים לשבת חבורה כנגד רעותה^{יא}, ויש אומרים דכשהם אוכלים בבית אחד הם חייבים להפוך פניהם ואסור להם לשבת אחד כנגד השני^{יב}, ויש שמוסיפים לפסוק שצריכים לעשות היכר מחיצה בין חבורה לחבורה^{יג}.

^ח יש אחרונים שדייקו בדברי הר"מ פ"ח מאבה"ט ה"ה דהבשר שיצא חוץ לים-גזרו בו רבנן טומאה מדבריהם שיפסול בשר קדשים בנגיעתו ואע"ג דאמרין בגמ' פסחים פה, א דלא גזרו טומאה ביוצא מפני שבני חבורה זריזין הם, הני מילי ביצא מן הבית שנאכל שם, אבל ביוצא חוץ לחומת ים-ס"ל לר"מ דגזרו טומאה), ולפ"ז ישנם אופנים שהבשר שיצא יטמא את הבשר שלא יצא ועיין בזה היטב במילואים לשער הקרבן סי' ס"ה.

^ט בגמ' פסחים פו, א נח' ר' יהודה ור"ש בפי' המקראות, ולהלכה הסכימו הפוסקים דהלכה כר' יהודה דהפסח נאכל בב' מקומות ע"י ב' חבורות נפרדות ראה לקוטי הלכות שם {ובמקצת ספרים היתה גירסא בדברי הר"מ פ"ט מק"פ ה"א דהפסח אינו נאכל אלא בחבורה אחת (וכן גרס המהריק"ו שם וע"ש בשנו"ס) ולכאורה לפ"ז נמצא דעת הר"מ לפסוק לחומרא אף כדעת ר"ש דאין הפסח נאכל בב' חבורות (וכ"כ המאירי בפסחים שם) אמנם בספרים דידן ליתא להאי גירסא, וכן היא הגי' המתוקנת כמש"כ ר"א בן הרמב"ם הו"ד בספר הליקוט פ"ט מק"פ ה"א, ואדרבה בדברי הר"מ ספ"ב מק"פ מוכח בהדיא דהפסח נאכל בב' חבורות וכמו שהוכיח המעשה רקח פ"ט שם (אכן המהריק"ו ספ"ב הרגיש בהוכחה הנ"ל וכ' לדחותה בדוחק יעוי"ש, אמנם בפרק ט' ה"ה הסכים המהריק"ו דהפסח נאכל בב' חבורות), וראה שער הקרבן ריש פי"ז}.

^י פסחים שם אליבא דר' יהודה דהלכה כמותו כמש"נ.

^{יא} כן פי' רש"י למתני' דף פו, א דב' החבורות רשאים להפוך פניהם לכאן ולכאן ואע"ג דנראים כב' חבורות לא אכפת לן כיון שהפסח נאכל לב' חבורות, וכן פירשו הר"י מלוניל והמאירי וכ"ה בפסקי הרי"ד שם.

^{יב} כ"פ הר"מ פ"ט מק"פ ה"ג דחייבים להפוך פניהם כדי שלא ייראו מעורבבין (דס"ל לר"מ דכל חבורה צריכה לעשות היכר שהיא חבורה נפרדת וכפי שיתבאר בסמוך) וכן פי' הרבינו דוד למתני' דחייבין להפוך פניהם כדי שלא יבואו להתערב זב"ז ונמצא דכל אחד יאכל בב' מקומות, ובמהריק"ו שם ציין לדברי התוס' פסחים דף קיט, ב שנראה מדבריהם דצריך לעשות איזה היכר בין חבורה לחבורה, וע"ע בחזו"א או"ח סי' קכ"ד בחי' לסוגיין סק"ד.

^{יג} הר"מ שם בריש דבריו כתב דשתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד צריכה כל חבורה מהן לעשות לה היקף שנא' לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה, מפי השמועה למדו שצריך ליתן לו חוצה למקום אכילתו, והק' הכס"מ דאם כל חבורה עושה לה היקף למה צריכה הפיכת פנים ג"כ, ותיירך דבהיקף כל דהו סגי אע"פ שעדיין רואים אלו את אלו לכן צריך ג"כ הפיכת פנים, וכ"כ הר"א בן הר"מ (הו"ד בספר הליקוט פ"ט ה"א) דהאי היקף הוא אפי' במחיצת כרים וכסתות וכדו', ובמרכה"מ הל' ק"פ ט, ה כ' דסגי לעשות היקף ע"י צביעת הקרקע בעיגול, וע"ע בקר"ס הל' ק"פ שם דנתינת מיחם באמצע מהניא בתור מחיצה, אמנם מדברי המנ"ח מ' טו, ה נראה דהיקף הנלמד מגזיה"כ דחוצה צריך שיהיה ע"י מחיצות גמורות. עוד תי' הכס"מ דאם הופכים פניהם זה גופא חשוב כהיקף, ומדברי התו"ט פסחים שם נראה שתפס תי' זה לעיקר, ובלקוטי הלכות בסוגיין (בתוה"ק אות ה') כתב בזה"ל וי"א שמחוייבים להפוך פניהם אלו אילך ואלו אילך ונכון עוד שיהיה מחיצה מפסיק ביניהם. ואם חבורה אחת אוכלת בבית אחד פשיטא דאינה צריכה היקף מחיצות דמחיצות הבית הם מחיצותיהם, אמנם אם היו אוכלים בחצר וכדו' במקום שאין בו מחיצות, לכאורה לדעת הר"מ צריכים לעשות להם היכר מחיצות, אמנם בחזו"א או"ח סי' קכ"ד דף פו, א סק"א לא כתב כן וצ"ע למעשה.

- ו. אע"פ שהפסח נאכל לשתי חבורות, אם נתמנו מתחילה על הפסח על דעת לאכול בחבורה אחת אין מקצתם רשאים להתחלק ולאכול את חלקם לבדם בחבורה נפרדת אם אין דעת כל בני החבורה מסכמת לכך^י, ואם נתרצו כולם רשאים להתחלק^{טו}, וראה הערה^{טז}.
- ז. אמנם אם אחד מבני החבורה מינה אנשים נוספים על חלקו בלא דעת שאר בני החבורה, רשאים בני החבורה לומר לו בעל כרחו טול חלקך וצא אכול עם אותם האנשים שמינית על חלקך בחבורה נפרדת, לפי שאין רצוננו לאכול עם אנשים זרים^{יז}.
- ח. אם רצה אחד מבני החבורה לקבל חלקו מן הקרבן קודם האכילה ולייחדו בעבורו אינו יכול לכפות את שאר בני החבורה בכך, אלא מניחים את הפסח על השולחן לפני כל בני החבורה וכולם נוטלים ממנו ואוכלים כאחד^{יח}, ואם נתרצו בני החבורה רשאים לחלוק את הפסח^{יט}.
- ט. אם היה אחד מבני החבורה גרגרן (ממהר לאכול הרבה) רשאים בני החבורה לתת לו חלקו המגיע מן הפסח ויסתלק מלאכול את שאר הבשר^כ, ואם הכירו בו בשעה שמינוהו עמהם שהוא גרגרן אין רשאים לחלוק לו בעל כרחו לפי שכבר קבלוהו עליהם^{כא}.
- י. צריכים בני החבורה להמתין עד שיתקבצו כל בני החבורה ויאכלו יחד את הפסח^{כב}, אמנם אם הגיעו שלשה מבני החבורה אל מקום האכילה בזמן שדרך בני אדם לאכול את הפסח ושלחו לקרוא לחבריהם ולא באו, יכולים אלו

^י בגמ' פסחים פט, ב איבעיא להו בני חבורה רשאים ליחלק או אינן רשאים ליחלק, ופשטה הגמ' דבלא סיבה אינם רשאים ליחלק, ובפסקי הרי"ד שם פ' דספק הגמ' היה אם רשאים ליחלק לב' חבורות וכ"כ המאירי שם, וא"כ מבואר דאין יכולים להתחלק לב' חבורות אלא רק מדעת כולם (ואפי' להמפרשים שפירשו הבעיא באופ"א וכדלקמן עדיין יש להוכיח דין זה מגוף הסוגיא ע"ש היטב).
^{טו} בחי' ההפלאה פסחים שם למד בדעת הר"מ ספ"ב מק"פ דיחיד אינו רשאי ליחלק מן החבורה אפי' מדעת כולם (ובצ"פ כלאים יא, א ביאר דיחיד בטל אצל בני חבורתו והוא כאוכל בב' מקומות, וע"ש דזה תלוי אם שוחטין את הפסח על היחיד), אמנם ש"פ פליגי ודחו הדקדוק מדברי הר"מ, ראה ערה"ש העתיד קפה, יט וכן במעשה רקח ספ"ב שם, וכ"נ מסתימת הפוסקים דהפסח נאכל לב' חבורות ואפי' ליחיד.

^{טז} הנה דעת הר"מ דאם התחילו לאכול שוב אין יכולים להתחלק לב' חבורות כמבואר בדבריו פ"ט ה"ה (וכן דקדק המרכה"מ מדברי הר"מ בספ"ב), דדמי לאוכל בב' מקומות, אמנם מדברי המאירי דף פט נראה דהסוגיא מיירי אפי' באופן שכבר התחילו לאכול ואעפ"כ מותרים ליחלק, וכן דעת רוב הפוסקים כמבואר להלן בסעיף י"ד דחבורה שנפרסה מחיצה בין חצי חבורה לחצי האחר רשאים להמשיך לאכול, ומ"מ צריכים להקפיד שלא לשנות את מקומם כי אסור לאכול בב' מקומות, אבל כל זמן שעדיין לא התחילו לאכול פשיטא שיכולין ליחלק, וראה חזו"א אר"ח סי' קכ"ד לדף פו, א בסד"ה ונראה.

^{יז} כל דברי סעיף זה מבוארים בסוגיא דפסחים שם, וע"ש בתוס' דאפי' אם כל אותם המתמנים בלא דעת החבורה אינם אוכלים אלא כבן אדם אחד לפי שאכילתם מועטת, אפ"ה רשאים בני החבורה להתפלג ופשוט, עוד כתבו התוס' דבכה"ג שמינה אחרים בלא ידיעת בני החבורה רשאים להתפלג אע"פ שמתחילה התנו ביניהם בהדיא שלא להתחלק.

^{יח} כן הוא פירוש הסוגיא דפסחים פט, ב הנ"ל כפי פירש"י וכ"כ המאירי וכן דעת המהריק"ו ספ"ב מק"פ.

^{יט} כ"כ המאירי והמהריק"ו שם וראה במלא הרועים פסחים שם (והמאירי למד בדעת הר"מ ספ"ב מק"פ דאפי' אם נתרצו כולם אין רשאים לחלוק הפסח וחלק עליו, אמנם מדברי המהריק"ו נראה שאף הר"מ מודה למאירי, ובצ"פ הל' כלאים דף יא, א ביאר דברי הר"מ באופ"א כן שאין הכרח שהר"מ יאסור לחלוק אף היכא דנתרצו כולם, ובפרט שלא נתפרש הטעם למה באמת יאסור לעשות כן אפי' ברצון כל בני החבורה, ועיין היטב במה שכתבנו להלן בפרק ט' ס"ל).

^כ פסחים שם.

^{כא} כ"נ מדברי הירושלמי פסחים פ"ח ה"ד וכ"כ ההפלאה שם.

^{כב} כל סעיף זה הוא מדברי הר"מ פ"ט מק"פ ה"ו שכן פ' הר"מ את דברי הגמ' פסחים פו, ב וכע"ז פ' ר"ח הו"ד בתוס' שם ודלא כהראב"ד בהשגות, ובלקוטי הלכות העתיק דברי הר"מ להלכה.

השלשה^כ להתחיל באכילה בלא להמתין לשאר, ויכולים לאכול את כל בשר הקרבן^כ (אפי' יותר מחלקם המגיע להם לפי חשבון) בלא לשלם על התוספת, ובלבד שישאירו כזית לכל אחד ואחד מן המאחרים^כ.

אין האוכל רשאי לאכול בשני מקומות

יא. כפי שנתבאר לעיל אדם אחד אסור לו לאכול את הפסח^כ בשני מקומות שונים, ולכן כל האוכל כזית^כ מן הפסח בליל ט"ו^כ בבית מסוים אסור לו להמשיך לאכול מן הפסח בבית אחר^כ, אפילו באופן שאינו מוציא את בשר הפסח חוץ למקומו (וכגון שהניח מתחילה שני כזיתים מן הפסח בשני בתים), ואם עבר ואכל הר"ז עובר באיסור עשה^ל ואינו לוקה.

^כ אבל פחות מג' אינם יכולים להתחיל לאכול אפי' בכה"ג, ר"מ שם.

^כ ע"ש בס' המפתח שכ' האחרונים שהיתר זה הוא בשביל שלא יבוא הפסח לידי נותר, ובערה"ש העתיד קצג, כ' דאם יודעים בודאי שיבואו שאר בני החבורה לאחר זמן אסור להם לאכול חלקם.

^כ דבר זה לא נזכר בר"מ אמנם במאירי פסחים שם כ' דודאי כך הוא הדין לשיטת הר"מ וכ"כ השפ"א הל' ק"פ שם.

^כ ודוקא בשר הפסח נאסר אבל שאר מאכלים מותר לאכלם בב' מקומות {עיין בתד"ה אמר רב בפסחים קיט, ב שכתבו דדעת הקונטרס דמצה הוקשה לפסח לענין דין זה, אכן להלכה קי"ל דרך האפיקומן אסור לאכלו בב' מקומות לפי שהאפיקומן הוא זכר לפסח ראה דברי הרמ"א סי' תע"ח ושם במג"א ובמשנ"ב, ואף דיש שכתבו בדעת הר"מ ספ"ח מחו"מ דבכל מצת מצוה איכא איסור לאכלה בב' מקומות ראה נהר שלום סי' תע"ט, נראה דאי"ז מדינא אלא הכל הוא מגזירת חכמים בזה"ז אטו פסח, וע"ע בדרישה סי' תע"ח מש"כ בשם דרשות מהרי"ו וצ"ע}.

^כ אבל אם אכל במקום מסוים פחות מכזית אין זה נעשה למקומו ורשאי לאכול במקום אחר כ"כ האחרונים {ראה מנ"ח מצוה ט"ו סקי"ז דדוקא באוכל שיעור אכילה שיוצא בה יד"ח אסור לו לאכול במקום אחר (ולכאורה לפ"ז אם אכל כזית ביותר מכדי אכילת פרס אינו קובע מקומו דהרי אי"ז אכילה שיוצא בה יד"ח, אמנם ראה שער הקרבן פי"ז ס"י דאם אכל כזית בלא כוונה ודאי דאסור לאכול במקום אחר ע"ש, ועע"ש במנ"ח דאם אכל כזית במקום אחד אסור לאכול במקום אחר אפי' כלשהו ופשוט), וכ"כ החזו"א או"ח סי' קכ"ד לדף פו, א דכן משמע בסוגיא, ומ"מ כ' החזו"א בדף קיט, ב שם דאם אכל כחצי זית במקום אחד וכחצי זית במקום אחר דלא יצא יד"ח אכילת הפסח (אע"פ שלא עבר איסור באכילתו במקום השני שהרי לא אכל כזית במקום הראשון) דאין הפסח נאכל בב' מקומות ע"ש, אמנם בשו"ע הרב סי' תע"ח ס"ג כ' דמי שהתחיל לאכול אפיקומן אפי' פחות מכזית ונרדם אסור לו להמשיך לאכול כשיתעורר לפי שהשינה חשובה הפסק והר"ז כאוכל את האפיקומן בשני מקומות, ולכאורה השו"ע הרב חולק על הנ"ל, ואולי יש לחלק בזה}.

^כ דאם אכל כזית ביי"ד בניסן מבעוד יום אין זה פוסלו מלאכול בלילה במקום אחר, כן מבואר בגמ' פסחים מא, ב.

^כ ויל"ע אם עבר ואכל כזית במקום השני אם שוב אסור לו לחזור למקום הראשון ולהמשיך אכילתו שם, דלכאורה מסתבר טפי דכיון דהיה אסור לו לאכול במקום הב' ממילא לא קבע מקומו שם ומותר לו לחזור לקביעות הראשונה, אמנם בירושלמי ספ"ז משמע שאסור לחזור ולאכול במקומו הראשון, וראה שער הקרבן הנ"ל.

^ל מנ"ח מצוה ט"ו סקי"ז (וע"ש אמאי לא מנו מוני המצוות איסור זה), וכ"כ החזו"א שם בסק"ב.

יב. וכן אם היו שתי חברות אוכלות בחדר אחד על שני שולחנות נפרדים אסור לבני חבורה זו לעקור ממקומם ולאכול בשולחן החבורה השניה^{לא}, ואפי' חבורה אחת האוכלת לבדה בחדר על שולחן אחד^{לב}, כתבו הפוסקים דאסור לעקור באמצע האכילה לשולחן הסמוך דאף זה נחשב כאכילה בשני מקומות^{לג}, וראה הערה^{לד}.

יג. אדם האוכל עם חבורה אחת ומשמש את בני החבורה הסמוכה, כשהוא עומד לשמש את בני החבורה הסמוכה באמצע אכילת הפסח צריך לסגור את פיו ולהפנות את פניו כלפי בני חבורתו כדי שלא יחשדוהו שאוכל עם חבורה האחרת^{לה}, וראה הערה^{לי}.

^{לא} כן מבואר במתני' דף פו, א בדין השמש המוזג מן המיחם וכן פסקו כל הפוסקים.

^{לב} ואם חבורה אחת אוכלת בשני שולחנות הסמוכים ז"ז, מפני שאינם יכולים לאכול בשולחן אחד מחמת כמות האנשים (ולא שנחלקו לב' שולחנות מפני שרצונם להתחלק לחבורות), מסתברא לענ"ד דהכל חשוב כמקום אחד ולכ"ע יהיה מותר לשנות מקומו משולחן לשולחן, וכעת לא מצאתי מי שידבר בזה וצ"ע.

^{לג} כ"כ המג"א תע"ב, וכדבריו העתיקו החק יעקב שם והא"ר סק"ד שם, וכ"כ הח"א כלל קל סי"ד והשו"ע הרב תע"ב, ובערה"ש שם, וכ"פ המשנ"ב סק"ד שם (וראה שו"ת בנין שלמה ח"ב או"ח סנ"א שאפי' אם המקום השני הוא תוך ד' אמות למקום הראשון אסר המג"א מאחר שהוא בשולחן אחר, ומאידך באותו השולחן מותר לו לעבור ממקום למקום אפי' מחוץ לד' אמות).

^{לד} הנה במג"א הביא ראייה לדבריו מגמ' דפסחים פו, א, וכן שם במחנה"ש דכן משמע מהא דהשמש קופץ את פיו כשהולך למוזג לחבורה השניה כדי שלא יחשדוהו בני חבורתו שאוכל גם עם חבורה השניה, ואע"פ שב' החבורות יושבות בחדר אחד בשני שולחנות מ"מ איכא איסור, אלמא משולחן לשולחן באותו חדר חשוב שינוי מקום, ולכאורה דברי המחנה"ש צע"ג דהתם הלא מיירי בב' חבורות האוכלים בב' שולחנות, וע"כ אם יאכל עם חבורה השניה חשוב כאוכל בב' מקומות כמו שלענין איסור הוצאת הפסח מן הבית אסור ג"כ להוציא מחבורה לחבורה (כדאיתא בגמ' פה"ב), אבל באדם יחידי שאוכל לבדו בחדר מנין לנו לומר שמשולחן לשולחן באותו החדר חשוב כשינוי מקום, ושו"ר שכבר נתקשה בזה בבגדי ישע ע"ש, ועיין בחזו"א או"ח סי' קכ"ד לדף פו, א (בד"ה מתני' מני) דלפ"ד שם שפיר יש הוכחה לדברי המג"א מן הסוגיא ומ"מ אף דבריו שם אינם מוכרחים כ"כ וצ"ע בזה. ובעיקר דינו דהמג"א יש להעיר דמדברי התוספתא פסחים ו, ט נראה בהדיא דלא כדבריו, דאמרינן שם בתוספתא אם אין שם (בבית) אלא חבורה אחת אוכל בכל הבית כולו ואינו חושש ומשמע שליכא כלל שינוי מקום בתוך כל הבית וכ"כ בחזון יחזקאל שם בביאור התוספתא, וכן מבואר ג"כ במהריק"ו ה' ק"פ ט, א ע"ש שכתב כן מנפשיה, וכ"כ החזו"א שם במהדורא הב' סק"א, וכ"כ בשו"ת בנין שלמה הנ"ל בתחילה קודם שהביא דברי המג"א, אמנם במרכה"מ פ"ט מק"פ ה"א כתב דהתוספתא איתא כר"ש הסובר דאדם א' אוכל בשני מקומות {ובירושלמי פסחים פ"ז הי"ג איתא בזה"ל יחיד מפשיט ידו בכל הבית ואין חבורה מפשטת ידה בכל הבית, ובאר שם הפני משה דיחיד האוכל את פסחו יכול לעקור ממקום למקום בבית א', אבל חבורה שקבעה אכילתה בזוית זו אינם יכולים לעקור לזוית אחרת, וכ"כ החזו"א שם במהדורא א' מדנפשיה, ואף זה דלא כהמג"א, דהמג"א מיירי אף ביחיד האוכל לבדו בבית ולמעשה צ"ע, ובגוף דברי הירושלמי ע"ש בקרבן העדה שנראה מדבריו שכשחבורה אוכלת במקום מסוים בחדר אזי כל יחיד מהם רשאי לעקור לזוית אחרת ולאכול שם בפ"ע וכ"כ בשו"ת כנף רננה או"ח סנ"ג ע"ש (ושם בסו"ד כתב דמש"כ המג"א דאסור לאכול בב' שולחנות היינו דוקא בב' שולחנות של ב' חבורות, וכ"כ בספר שבח פסח על דיני האפיקומן אות י"א, וכתב דכן משמע בפר"ח סק"א, ולענ"ד לא משמע כן בדברי המג"א וש"פ).

^{לה} מתני' פסחים פו, א וכפי פירש"י וכ"פ הלקוטי הלכות שם (תוה"ק אות ז).

^{לי} הנה העירו האחרונים דמדברי הר"מ (ק"פ ט, ד) משמע דמתני' מיירי באופן שהשמש יש לו בשר בתוך פיו כשעומד לשמש, ועל כן צריך לקפוץ את פיו ולא לבלוע את הבשר שבפיו עד שיחזור אל מקום חבורתו, (וראה חלקת יואב או"ח סל"ה שתמה היאך התיירו חז"ל להניח אוכלים בפיו שאסור לו לאכלם ע"ש מה שתי'), ולכאורה לדעת הר"מ באופן שאין בשר בפיו מותר לו לשמש לבני החבורה השניה בלא שיקפוץ את פיו ובלא החזרת פניו, ומ"מ למעשה נקטו הפוסקים דיש להחמיר כפי' רש"י. וכתב בערה"ש העתיד סי' קצג ס"י דלפ"ז אם ישבו בני החבורה השניה בחדר אחר אסור לו לשמש אותם שהרי לא מועיל שם הפיכת פניו שהרי בני חבורתו אין רואים אותו כלל.

יד. שתי חבורות שהיו אוכלות בחדר אחד גדול ויש מחיצה ביניהם, ובאמצע אכילת הפסח נפלה המחיצה אסור להם להמשיך לאכול כך^ל, ואם חזרה ונעשתה^{לח} המחיצה כבתחילה מותרים לחזור ולהמשיך את אכילת הפסח^{לט}.

טו. חבורה אחת שהיתה אוכלת את הפסח ובאמצע אכילתם נעשתה מחיצה בין חלק מאנשי החבורה לבין חבריהם מותרים להמשיך לאכול כך^מ, ויש אוסרים להמשיך ולאכול עד שיסלקו את המחיצה מביניהם^{מא}.

^{לו} כן איתא בגמ' פסחים פו,ב ולמסקנא מבואר שם דהוא ספיקא דדינא וממילא אסורים לאכול מספק לפי שהוא ספק איסור תורה. ובטעם האיסור נראה שיש בזה מחלוקת בין רבותינו הראשונים, דבפ"ר^{לז} מבואר דכיון שנסתלקה המחיצה הר"ז כאילו נתערבו ב' החבורות זב"ז וכ"נ מדברי הר"מ פ"ט מק"פ ה"ה, וביאר שם המהריק"ו דכיון שמתחילה אכלו לבדם ועתה אוכלים ביחד שתי החבורות נמצא כל אחד אוכל בשני מקומות (דמקום האכילה של האדם האוכל הוא מקום חבורתו לפי שכולם אוכלים בקביעות יחד), ולפ"ז נראה דבאופן שרק חבורה אחת התחילה באכילה, וחבורה השניה עדיין לא הגיעה לאכול את הפסח דרשאינן בני החבורה הראשונה לסיים אכילתם אע"פ שנסתלקה המחיצה {ויל"ע בטעם הר"ח והר"מ למאי דנתבאר לעיל בדעת הכס"מ דב' חבורות שהופכות את פניהם זו מזו הר"ז כמו שעשו מחיצה ביניהם, דלפ"ז אע"פ שנפלה המחיצה לכאורה יהיה להם תקנה להפוך פניהם זו מזו דהרי בכה"ג אינם נחשבים כמעורבים ואפי' מתחילה היו יכולים לאכול כך בלא מחיצה, ועיין בזה בשער הקרבן פ"ז ס"ז ולמעשה צ"ע}, אמנם בדברי רש"י וכן בפסקי הרי"ד מבואר דכיון דנסתלקה המחיצה נתחדש להם אויר חדש והר"ז כאוכלים במקום חדש ואסור לאכול בב' מקומות, ולכאורה לפ"ז יהיה אסור לאכול אף אם בני החבורה השניה עדיין לא התחילו באכילתם וראה שער הקרבן הנ"ל. והנה במנ"ח מצוה ט"ו סק"ח נסתפק בענין המחיצה הנזכרת בנידון דידן (וכן בנידון דסעיף טו) אם הכוונה למחיצה שיש לה כל דיני מחיצה דהיינו מחיצה גבוהה י' טפחים ויכולה לעמוד ברוח מצויה וכו' או דמירי אפי' במחיצה כל דהו, וכן יש להסתפק אם נפרצה המחיצה במקום אחד שאינו מבטל שם מחיצה ממנה אם מ"מ יש לאסור האכילה דסו"ס נראה אויר חדש ע"ש (וכן מסתפק בערה"ש העתיד סי' קצג,יא) ולכאורה הוא תלוי במח' הנ"ל דלדעת הר"מ דהאיסור בנפרצה המחיצה הוא משום עירוב החבורות, א"כ ודאי סגי במחיצה כל דהו, דלענין איסור עירוב החבורות אין צריך מחיצה גמורה כמבואר אצלנו לעיל בסעיף ט, אמנם לשיטת רש"י י"ל באמת דכל שבטל דין מחיצה מינה יש כאן אויר חדש ומקום חדש ואסור לאכול כך.

^{לח} בשו"ת כנף רננה ח"א או"ח סי' נ"ג כתב דאסור לחזור ולעשות את המחיצה ביו"ט משום שהיא מחיצה המתרת שאסור לעשותה בשבת וביו"ט כמבואר בשו"ע או"ח סי' שטו,א (וכ"נ מדברי המאירי בסוגיין שכ' שאם נפרצה המחיצה אסורין לאכול א"כ חזרה ונפרסה ביניהם מחיצה שלא מדעת), ולכאורה אף נידון זה תלוי בספיקו דהמנ"ח ובמח' הראשונים הנ"ל, דאי נימא דא"צ כל דיני מחיצה רק סגי בהיכר כל דהו י"ל דליכא בכה"ג איסור ביו"ט.

^{לט} כן מבואר במאירי הנזכר בהע' הקודמת וכ"כ בפסקי הרי"ד לסוגיין, וכן גרס המהריק"ו פ"ט מק"פ ה"ה בדברי הר"מ שם, ומבואר בזה דאע"פ שנחשב כמקום חדש לענין שאסור לאכול בב' מקומות מ"מ אינו נחשב שיצא הבשר חוץ ממקומו, דא"כ היה נפסל הבשר ושוב לא היה לו תקנה.

^מ כ"נ מדברי הגמ' פסחים פו,ב דלא מספק"ל התם אלא רק למ"ד דאין הפסח נאכל לב' חבורות, ומספק"ל אם בכה"ג חשוב כנאכל לב' חבורות, אבל להלכה דפסקינן כר' יהודה דהפסח עצמו נאכל לב' חבורות א"כ ודאי מותרין להמשיך לאכול דאפי' אם נחשיבם כב' חבורות ליכא איסור בכך דסו"ס כל אחד נשאר במקומו הראשון ואין כאן שינוי מקום, וכן דעת רוב הפוסקים וכ"פ בלקוטי הלכות שם שדיעה זו עיקר להלכה. ודע דלכאורה אפי' לדיעה זו אינם רשאים לאכול כל אחד כי אם במקומו הראשון, אבל אסור למי שנמצא בצד זה של המחיצה לעבור לאכול בצידה השני (אע"פ שמתחילה קודם שנפרסה המחיצה יכל כל אחד לעבור ממקום למקום בתוך בני החבורה) דעתה שנפרסה המחיצה חשובים ב' צדדיה כב' מקומות, וכמו"כ ייאסר להוציא מן הבשר מצד אחד של המחיצה לצידה השני, וכן מבואר בחסד לאברהם הל' ק"פ ט,ה יעו"ש.

^{מא} כ"ה דעת הר"מ פ"ט מק"פ ה"ה דאף למאי דפסקינן כר' יהודה איכא ספק דלמא אסורים להמשיך לאכול היכא דנפרסה מחיצה ביניהם, והאחרונים טרחו ליישב דברי הגמ' לדעת הר"מ, ובטעם האיסור לדעת הר"מ נח' האחרונים, דדעת הצ"ח בסוגיין דס"ל לר"מ דאף בנפרסה מחיצה חשוב כמקום חדש הואיל ונתמעט משטח המקום הראשון, ודעת המהריק"ו שם דטעם הר"מ דאסור לעקור מחבורה לחבורה אע"פ שאינם משנים את מקומם, דאסור חז"ל להתחיל לאכול בחבורה אחת ולסיים בחבורה אחרת אפי' בלא שינוי מקום (ולכאורה יש כמה נפ"מ למעשה בין פי' הצ"ח לפי' המהריק"ו ומ"מ כיון שלענ"ד א"צ לחוש לדעת הר"מ כיון שהוא דעת יחיד ואף הוא לא אסר אלא מחמת ספק על כן לא אריך בזה).

טז. חבורה שהיתה אוכלת את הפסח וביניהם נמצאת כלה^{מב}, מותרת הכלה להפוך את פניה לצד אחר ולאכול^{מג} אפי' אם בתחילת אכילתה ישבה כשפניה אל בני החבורה^{מד}, אבל לשאר אנשים ונשים אסור לעשות כן^{מה}.

יז. גזרו חכמים על השינה באמצע^{מי} אכילת הפסח שיהיה דינה כשינוי מקום^{מז} ועל כן אדם האוכל את הפסח ביחידות ונרדם באמצע אכילתו אסור לו להמשיך לאכול כשיתעורר דדומה לאוכל בשני מקומות^{מח}, ואם הוא אוכל בחבורה ומקצת אנשים מבני החבורה לא נרדמו נחלקו בזה הפוסקים, דיש אומרים דאף בזה אותם שנרדמו אסורים להמשיך לאכול^{מט}, ויש שמתירים אף לנרדמים².

^{מב} לא נתבאר היטב בפוסקים עד מתי האשה שנישאת נקראת כלה לענין היתר זה, ומצאתי במהר"ז בינגא למס' פסחים שכ' שכל שבעת ימי המשתה הקילו בה חכמים ובקדמון אחר מצאתי שכל ל' יום לחופה הקילו בה חז"ל.

^{מג} מתני' פסחים פו,א וכדעת רוב המפרשים דמתני' אתא לאשמועינן היתר מיוחד בכלה, אמנם רש"י פי' דמתני' קמ"ל דרשאין בני החבורה ליחלק לב' חבורות, ואין קולא מיוחדת בכלה טפי מבשאר אינשי (ונקטה המשנה כלה לפי שדרכה להפוך פניה מפני בושא אבל שאר אדם אין דרכו לעשות כן) וע"ע בתוס' דף פו,ב בד"ה הכלה בתירוצם השני.

^{מד} כ"כ תוס' הנ"ל בתי' הראשון, דגבי כלה אי"ז חשוב כאכילה בב' מקומות, וכ"כ בפסקי הרי"ד, וכ"כ מההריק"ו פ"ט ה"ה בדעת הר"מ (ואע"ג דס"ל לר"מ דחבורה שהיתה אוכלת כאחת אסור למקצתם לשים מחיצה בינם לחבריהם וכמש"נ לעיל בסעיף ט"ו, כלה שאני שאע"פ שהופכת פניה אי"ז נחשב שנחלקת מחבורתה לפי שאינה עושה כן אלא רק מפני בושתה משא"כ בשאר אדם ע"ש במהריק"ו), וכ"כ בתו"ט למתני', אמנם בתפא"י אות ע"ה כ' דודאי אסור לה להפוך פניה באמצע האכילה, ולא התירו לכלה להחזיר פניה רק כשעושה כן מתחילת האכילה ועד סופה, ולשאר אדם אסור לעשות כן שמא יחזור ויתהפך באמצע סעודתו ונמצא כאוכל בב' מקומות, וכ"נ לדקדק מדברי המאירי שלא התירו לכלה להפוך פניה אלא רק מתחילה ועד סוף, ומ"מ נראה דהעיקר להלכה כמש"כ בפנים שכן דעת ריה"פ {ובחי' רבינו דוד כ' עוד להתיר בב' חבורות האוכלות בחדר א' ואלו הופכים פניהם לכאן ואלו לכאן דמותר לכלה להפוך פניה אפי' שעתה היא כנגד חבורה הב', ולדעת ש"פ יל"ע אם התירו אף בכה"ג}.

^{מה} כן מבואר בדברי הראשונים בסוגיין והזכרנו מקצתם בהע' לעיל וע"ע במאירי בסוגיין, ובחזו"א או"ח סי' קכד לסוגיין (בד"ה הפסח נאכל) כתב דכל אדם מותר לעשות כן וכלה לאו דוקא וע"ע (אמנם באמת יל"ע למה אסרו חז"ל לעשות כן דאטו מי גרע דבר זה מחבורה שנפרסה מחיצה ביניהם באמצע האכילה דמותרין להמשיך לאכול לדעת ריה"פ כפי שנתבאר לעיל בסעיף ט"ו וכן העיר החזו"א בדבריו שם, ואולי י"ל דהפיכת פניו דמי טפי לאוכל בב' מקומות מאדם היושב במקום אחד ונפרסה מחיצה בינו לחבורתו).
^{מו} הגה לעיל בסעיף י"א הבאנו דעת האחרונים דדייק מדברי הברייתא דאין איסור אכילה בב' מקומות רק כשאכל כבר במקום הראשון כזית, וא"כ לכאורה הכא נמי בישן באמצע סעודתו שאסרוהו חז"ל משום שדומה לאוכל בב' מקומות ליכא איסור רק אם נרדם אחר שאכל כבר כזית, אמנם בשו"ע הרב סי' תעח מבואר דאסרו חז"ל אף באכל פחות מכזית (ומיירי שם באפיקומן שדינו כקרבן פסח, ויל"ע אם אף בק"פ גזרו כן שהרי ע"ז זה לא יוכל לקיים מצות אכילת הפסח לפי שעדיין לא אכל כזית, וכ"נ מדברי הפר"ח שם שבאופן שיתבטל מהמצוה לא גזרו חכמים וצ"ע לדינא).

^{מז} כן איתא במתני' פסחים קכ,א ופי' רוב המפרשים דטעם גזירת חז"ל היא משום ששינה חשובה כהפסק דדומה לאוכל בב' מקומות {ובחי' הפלאה פסחים פט,ב כ' דכמו"כ אדם שמשועבד לטרוח לשרת בני חבורה מסוימת לזמן ממושך (כצ"ל בדבריו דהרי לזמן קצר מוכח בגמ' פו,א דאי"ז הפסק) חשובה עקירתו להפסק ושוב אינו יכול לחזור ולאכול במקומו הראשון, וכעת לא מצאתי בשאר פוסקים חבר לדברי ההפלאה ובפשוטו נראה דלא גזרו חכמים אלא רק גבי שינה {, אמנם דעת הראב"ד בהשגות ע"ד הבעה"מ ס"פ ערבי פסחים וכן בהשגות על הר"מ סוף הל' חו"מ דהטעם שגזרו חכמים בשינה הוא משום היסח הדעת, וראה שער הקרבן ספי"ח בנפ"מ שבין פי' הראב"ד לבין פי' הראשון, ולהלכה קיי"ל דטעם הראשון עיקר.

^{מח} פשוט שהרי אדם הסועד לבדו דומה לנרדמו כל בני החבורה.

^{מט} כן דעת הרשב"ם קכ,ב וכן דעת הרא"ש פ"י סל"ד וכן פי' הרע"ב שם, וכן דעת הראב"ה סי' תקכ"ה הו"ד בהגה"מ סוף הל' חו"מ, וכן פסק הלבוש סי' תעח,ב וכ"פ החק יעקב שם (וכ' שם דאף מהרוקח והאגודה משמע כן, וכבר העירו האחרונים שאי"ז מוכרח).

² כ"פ הר"מ סוף הל' חו"מ וכן דעת הראב"ד שם, וכ"פ הר"י יונה הו"ד בטור סי' תעח וכ"כ הפסקי הרי"ד סוף פסחים, וכ"פ המחבר תעח,ב, וכ"נ קצת מדברי הלקוטי הלכות סוף פסחים שדיעה זו עיקר, וראה באה"ל סי' תנח בד"ה נתנמנמו. וסברת הר"מ וסייעתו היא כפי מה דמצינו בענין שינוי מקום בהל' ברכות, דהמניח חברים סועדים במקומו אין עקירתו ממקומו חשובה הפסק, ולפ"ז צריך

יח. אם לא נרדמו מקצת מבני החבורה אלא רק נתנמנמו^{נא}, מותר להם להמשיך לאכול כשיתעוררו^{נב}, ואם נתנמנמו כל בני החבורה הדין תלוי במחלוקת הנ"ל^{נב}.

איסור הוצאת הפסח מחוץ למקום אכילתו

יט. נאמר בתוה"ק (שמות יב, מו) "לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה" וכו' מכאן שהמוציא^{נא} כזית^{נב} מן הפסח אל מחוץ לחדר^{נב} שבו אוכלים את הפסח עובר בלאו^{נב}, וכמו כן הבשר שיצא לחוץ נפסל^{נב} ונאסר לאוכלו ככל בשר קדשים שיצא מחוץ למחיצתו^{נב}, ומ"מ לא גזרו בו רבנן טומאה^ס.

שיהיו אותם שנשארו ערים מבני החבורה עצמה, אבל אם אותם שנשארו ערים אינם מבני החבורה אינם מצילים על הנרדמים כן מבואר בדברי הפוסקים הנ"ל.

נא מתנמנמ קרוי מי שעדיין לא נשתקע בשינה כולי האי, ואם שואלים אותו אם הנחת כלי פלוני במקום פלוני יודע להשיב הן או לאו, משנ"ב תעח, ט.

נב מתני' שם משמיה דר' יוסי.

נב דשם במתני' א"ר יוסי נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו, ונח' הפוסקים הנ"ל אם כוונת ר' יוסי להחמיר דאפי' נרדמו מקצת בני חבורה אסורים אותם שנרדמו להמשיך לאכול ורק בנתנמנמו מקצתן מותרין, ולפ"ז אם נתנמנמו כולם, כולם אסורים באכילה, או דכוונת ר' יוסי להקל דדוקא אם נרדמו כולם אסורים לאכול, אבל אם נתנמנמו כולם הרי אלו מותרים, וכן אם נרדמו מקצתם יכולים להמשיך לאכול וכמש"נ.

נד ואפי' לא היה המוציא מבני החבורה הר"ז עובר בלאו אם הוציא אחר שנקבע מקום החבורה במקום זה, כ"כ המנ"ח טו, יז, אמנם בחדס לאברהם הל' ק"פ פ"י ה"ד (וכן איתא בספר הליקוטים לר"מ ט, ח) כ' דאין מוזהרים אלא בני החבורה וע"כ כתבה התורה איסור זה בלשון יחיד ("לא תוציא", ובספר תולדות אדם כ' דהתורה כתבה בלשון זה לומר שאם הוציא וחזר והוציא אותו כזית אינו עובר עליו פעם שניה לפי שכבר נפסל לאכילה), ומ"מ לענ"ד נ"ל דאפי' לדברי החדס לאברהם אם יוציא אדם זר הבשר יפסל.

נה כ"פ הר"מ פ"ט מק"פ ה"א דשיעורו בכזית, והוא ע"פ התוספתא דפסחים ו, ט והירושלמי ס"פ כ"צ (ובשפ"א ע"ד הר"מ שם וכן בצפנת פענח פ"ט מכלאים ה"ב דייקו בדברי רד"ה מאי איכא (פסחים פה, א) דעובר על לאו דהוצאה אפי' בפחות מכזית, וע"ע בס' המפתח לר"מ פ"ט מק"פ ה"א), וראה מנ"ח מצוה טו, א אם יש במוציא חצי שיעור איסור תורה או רק איסור דרבנן וע"ש במוציא ח"ש וחזר והוציא עוד ח"ש.

ני ואפי' מחדר לחדר אסור להוציא אם יש ביניהם חילוק מחיצות החשובות מחיצות לענין שבת כ"כ המנ"ח טו, ה.

נז פסחים פה, ב.

נה ולענין פסול הבשר אינו תלוי בשיעור כזית דאפי' אם הוציא בשר כל שהו הר"ז נפסל, כ"כ השפ"א הל' ק"פ ט, א.

נט פסחים פה, א.

ס כן מבואר בגמ' פסחים שם ובר"מ פ"ח מאבה"ט ה"ה דבני חבורה זריזין הם ולא גזרו חכמים על בשר היוצא מן הבית טומאה מדבריהם (וראה לעיל ס"ג גבי בשר היוצא חוץ לים-ס).

כ. אינו עובר בלאו זה אלא אם כן עקרו ממקומו הראשון והניחו במקום האחר^{סא}, דלפי שנאמר בלאו זה לשון הוצאה, למדו חכמים שאינו עובר בלא עקירה והנחה כמו במלאכת הוצאה בשבת,^{סב} ולענין פסול י"א דאף הבשר אינו נפסל בלא עקירה והנחה,^{סג} וי"א שכל שיצא הבשר ממחיצות מקומו הר"ז נפסל אע"פ שלא נעשתה הנחה במקום אחר.^{סד}

כא. איסור זה אינו נוהג אלא בבשר הכשר לאכילה, אבל בשר הפסול אין איסור להוציאו^{סה} (ואם נפסל רק מדרבנן או שהוא אסור באכילה מדרבנן ראה הערה)^{סו}, וכן אין איסור הוצאה נוהג בעצמות^{סז} שאין בהם מוח^{סח} או בגידין שאינם ראויים לאכילה.

^{סא} פסחים פה, ב וכו"פ הר"מ פ"ט מק"פ ה"א.

^{סב} הנה מבואר בגמ' דבלא עקירה והנחה אינו עובר על לאו זה, דהוצאה כתיבא ביה כשבת, ויל"ע בשאר פרטי מלאכת הוצאה בשבת אם שייכים אף בלאו זה או דלמא לא השוותה התורה ביניהם אלא רק לענין פעולת העקירה וההנחה ולא לענין שאר פרטי וגדרי המלאכה, ונציג מקצת מדברי הפוסקים אשר דיברו בזה (ונפ"מ רבתי יש בזה לדעת הסוברים דאין הבשר נפסל בלא מעשה הוצאה), במנ"ח מצוה ט"ו סק"ו דן אי בעינן עקירה והנחה מעל גבי מקום ד' טפחים יעוי"ש, ובהמשך דבריו שם כתב דבתוס' דף פה, ב מוכח דאם הוציא מן הבשר לחוץ וחלק מן החתיכה עדיין בפנים אי"ז הוצאה (אפי' לאותו חלק שיצא לחוץ) כמו לענין שבת, וממילא אם הוציא בשר בכלי וחלק מן הכלי עדיין מונח בפנים אי"ז הוצאה, ואע"ג דבמתני' פה, ב מבואר דאבר שיצא מקצתו לחוץ, אותו החלק שיצא לחוץ נפסל כ' המנ"ח בסק"ו דהיינו דוקא ביצא חוץ לחומת ירושלים אבל ביצא מחוץ לבית אינו נפסל כיון שאיגודו בפנים, אמנם בר"מ מבואר דאף ביצא מחוץ לבית נפסל החלק היוצא וע"כ יהא מוכח אחד מתרתי, או שהר"מ יסבור שלענין פסול הבשר א"צ הוצאה כשבת, או שנאמר שלא השוותה הוצאת הפסח להוצאת השבת לכל מילי, ולענין הפסח חשובה הוצאה אף כאשר איגודו בפנים (ועיין בחי' רמ"ש פסחים פה, ב דמצדד כן, דלענין פסח חשובה הוצאה אף כאשר איגודו בפנים ע"ש). במשמר הלוי פסחים ס"י ס"ו אות ו' נסתפק בגוונא דעקר את הבשר שלא ע"מ להוציאו ואח"כ נתחרט והוציאו אם עובר עליו, וע"ע במנ"ח סק"ט שם בענין שנים שעשאוה (היכא דזה יכול וזה יכול) אם חייבים לענין פסח, ושם בסקי"ג דן גבי זורק את הבשר או מושיט אם חייב כמו גבי שבת ע"ש, ובחלקת יואב או"ח סל"ה כ' דפשיטא שעובר בזריקה.

^{סג} כ"כ המנ"ח מצוה טו, טו ועיקר הוכחתו היא דאלת"ה אמאי חייב על הנחתו לבסוף הרי כבר נפסל באמצע ההוצאה, והמוציא בשר פסול אינו עובר עליו (והחולקים המובאים להלן דחו הוכחה זו) וכ"כ הגר"י ענגיל בשו"ת בן פורת ס"ו, וכ"כ האבי עזרי הל' ק"פ א, א, וכן דייק בהר המריה הל' ק"פ ריש פ"ט מדברי סדר הפסח הנדפס בגמ' קודם פ' תמיד נשחט, וכ"כ בערה"ש העתיד ס"י קצ"ג סי"ג, וע"ש דמ"מ אם הוציאו שנים, אחד עקר ואחד הניח נהי דאין עוברים בכך אלאו דאו' (עיין בזה לעיל בהע' לסעיף י"ט) מ"מ הבשר ודאי נפסל שהרי נעשתה בו עקירה והנחה ודו"ק.

^{סד} כ"כ הצ"ח פסחים פה, ב, והשפ"א הל' ק"פ ט, א דפסול הבשר הוא מצד עצם יציאתו חוץ למחיצה אפי' בלא הנחה, וכ"כ החזו"א או"ח ס"י קכד לדף פו, א סק"ד (וכ' טעם לזה דפסול הבשר נלמד מקרא דבבית א' יאכל ולא מקרא דלא תוציא, ובאמת כן צידד באבי עזרי הל' ק"פ א, א, בריש דבריו ולבסוף דחה סברא זו), וכ"כ החלקת יואב או"ח סל"ה והחזו"א יחזקאל פסחים פה, ב.

^{סה} כן למדו הפוסקים ממש"כ בירושלמי ס"פ כ"צ דאין מוציא אחר מוציא בפסח (דהיינו שאם הוציאו פעם א' ושוב חזר והוציאו פעם ב' אינו חייב על פעם הב') וכ"פ הר"מ פ"ט ה"א וכתב שכיון שהוציאו הראשון נפסל, ומשמע דלא שייך לאו זה בבשר פסול, ראה דברי המנ"ח טו, י (וע"ש בהערות למנ"ח במקורות נוספים לדין זה).

^{סו} כ' במנ"ח הנ"ל דדין זה תלוי בספיקו דהמל"מ פ"ז מתרומות ה"א האם איסור דרבנן חשוב כאינו ראוי מן התורה, ולפ"ז יש ליתור טובא באותם הגידים האסורים מדרבנן שנצלו ביחד עם הפסח (לדעת הר"מ כמבואר לעיל בפרק ו') ומסירים אותם בעת האכילה, שלא להוציאם לחוץ כל זמן שעדיין אפשר לאכול את הפסח (ומ"מ יכול לנקרם קודם עת האכילה בחדר אחר ולהניחם שם), והיינו באותם הגידים שהיו נאכלים אלמלא שהיו אסורים דהיינו בקונקנות הרכין, דגידים שסופן להקשות בלא"ה לאו בני אכילה נינהו כמבואר בסמוך (ולהלן פ"ט יתבאר דיש מי שאומר שאע"פ שאין יוצאים בהם יד"ח מ"מ מצוה לאכלם).

^{סז} כן איתא במכילתא הובאה במנ"ח סקי"א שם, וכ' המנ"ח דנראה שה"ה גידין שאינם ראויים לאכילה אינם בכלל איסור זה.

^{סח} כ"כ במנ"ח שם, דעצמות שיש בהם מוח פשוט שאסור להוציאם שהרי מדאו' בשר זה ראוי לאכילה (אמנם יעוי"ש בהערות למנ"ח דבתנחומא בא אות ו' ממעטינן בשר שבתוך העצם מאיסור הוצאה).

כב. כשם שאסור להוציא את הבשר מן הבית כמו כן אסור להוציא מחבורה לחבורה^ט האוכלות בחדר אחד וראה הערה^ז.

כג. מקום חלל פתח הכניסה אל החדר או אל הבית דנו בו הפוסקים האם נחשב כחלק מן החדר או שדינו כמוציא אל מחוץ לחדר^צ, ולמעשה השטח שבחלל הפתח שבין צד הדלת הפונה כלפי פנים (כשהדלת סגורה) לבין החדר עצמו יש לסמוך להקל בו לדונו כתוך החדר, וכל השטח שממש כלפי חוץ (כולל מקום עובי הדלת)^ג יש להחמיר בו שדינו כמחוץ לחדר^ד (בין כשהדלת סגורה ובין כשהיא פתוחה), ואם אין דלת בחלל הפתח ראה הערה^ה.

^ט הפוסקים למדו מדברי רש"י דף פה, ב דדוקא בב' חבורות של ב' פסחים שונים אסור להוציא מחבורה לחבורה, אבל בב' חבורות של פסח א' ליכא איסור, אמנם בתד"ה וז"ל דף פו, ב וכן בר"מ פ"ט מק"פ ה"א מבואר דהאיסור הוא אפי' בב' חבורות של פסח א', ראה זב"ת בסוגיין.

^ז כן איתא בגמ' פסחים פה, ב דלכך נאמר בפס' "חוצה" שאסור להוציא חוץ לאכילתו, ובמנ"ח טו, ד כתב לחדש דלא אסרה תורה אלא במוציא מחבורה לחבורה, אבל אם היה בחדר רק חבורה אחת וקבעו מקומם באיזה זווית ליכא איסור להוציא ממקומם אל החדר וכן אין הבשר נפסל בהוצאה זו (אע"פ שבאמת אסור להם לאכול בכל החדר כיון שאין אוכלים בב' מקומות), וכ"כ בשו"ת חזון נחום (ווידענפעלד) סי' קל"ג והוסיף דהני מילי במוציא מחבורה לחבורה בבית אחד, אבל אם הוציא לגמרי מן הבית הר"ז עובר בלאו אע"פ שאין מוציא לחבורה אחרת ופשוט, וכ"כ בפתח הבית על ה' ק"פ פ"ט אות צ"ו כדברי המנ"ח הנ"ל וע"ע בספר המפתח לר"מ פ"ט מק"פ ה"א, אמנם החזו"א או"ח סי' קכ"ד לדף פה, ב חולק וס"ל דאסור להוציא ממקום החבורה אע"פ שאינו מוציא לחבורה אחרת, וע"ע בצ"פ ה' כלאים פ"ט ה"ב מש"כ בזה (והנה האחרונים הנ"ל דייקו דבריהם ממש"כ בגמ' שאסור להוציא מחבורה לחבורה, אמנם במכילתא פר' בא אמרינן דהאיסור הוא להוציא מחוץ לחבורה יעוי"ש).

^ח במתני' דפסחים פה, ב אמרינן מן האגף ולפנים כלפנים ומן האגף ולחוץ כלחוץ, ומסקינן שם דמקום האגף עצמו בשערי ירושלים לא נתקדש בקדושת ירושלים ודינו כמחוץ לעיר, ונח' הפוסקים היאך הדין במקום האגף בשאר דוכתי ובב"י או"ח נה"ג כ' מתחילה דנראה דדינו כתוך החדר (לענין צירוף למנין) ושוב כ' דעת הר"מ פ"ט מק"פ ה"א והרי"ז דדינו כמחוץ לחדר, וכן נראה שהסכים הב"י להלכה, אמנם במג"א סק"א שם הביא דבספר תניא רבתי פסק דמקום האגף הוא כתוך החדר. כמו"כ נח' הפוסקים מה נקרא מקום האגף (וממילא מה נחשב מן האגף ולפנים שדינו כלפנים לכ"צ) דעת היד אפרים ע"ג השו"ע שם דמקום עובי הדלת בלבד הוא הנקרא אגף (מלשון הגפת הדלת) וממילא כל השטח שממש כלפי פנים החדר דינו כלפנים לכ"צ, ובמקום עובי הדלת בלבד בו נח' הפוסקים הנ"ל אי דינו כלחוץ או לפנים, אמנם דעת הפמ"ג שם דכל מקום עובי החלל הוא הנקרא אגף וא"כ כל מקום זה תלוי ועומד במח' הפוסקים.

^ט במשנ"ב נה"א פסק דכיון דלפי' היד אפרים הנ"ל שטח זה הוא בודאי כלפנים, ולדעת הפמ"ג וסייעתיה הוא תלוי בפלוגתא דרבוותא יש להקל בו לדונו כלפנים, (ובפרט שדעת כמה פוסקים דהר"מ שהחמיר לדונו כמחוץ לבית הוא רק מספק ראה שו"ת משכנ"י או"ח סע"ד), ואף דבודאי ראוי להחמיר לכתחילה באיסור תורה שלא להוציא את הבשר לשם, מ"מ בדיעבד אם עבר והוציא לשם נראה דיש להקל שאין הבשר נפסל.

^ע ראה בפמ"ג הנ"ל שהחמיר במקום עובי הדלת גם כאשר חלק מהעובי נמצא בחלל החדר עצמו ע"ש.

^{עד} מקום עובי הדלת הוא ספק של תורה ומשם ולחוץ איכא ספ"ס לחומרא (כי לדעת היד אפרים הנ"ל דינו בודאי כבחוץ כמבואר בבאה"ל שם), ויל"ע אם הוציא לשם את הבשר בלא להניחו שם ומיד החזירוהו, לדעת כ"פ אינו נפסל בכה"ג, אם אפשר לצרף דעתם לדעת הסוברים שמקום זה כלפנים ולהכשיר את הבשר [ודע דבפוסקים או"ח סנ"ה שם מבואר דעובי חלל הפתח אפי' באופן שנחשב כלחוץ מ"מ דינו כחצר קטנה שנפרצה במלואה לגדולה שהעומד בחצר הקטנה נידון כעומד בגדולה שהקטנה טפילה אל הגדולה ואין הגדולה נטפלת אל הקטנה, ולפ"ז יש להסתפק במי שהיה אוכל בחלל הפתח והוציא משם אל הבית אם עבר בלאו ואם נפסל הבשר וע"ע בזה].

^{עה} עיין בכף החיים או"ח נה"ע, שמביא דיש בזוהר מח' הפוסקים (ולכאורה כל מה שיש לדון הוא לשיטת היד אפרים הנ"ל, דלדעת הפמ"ג לכאורה ליכא שום חילוק בין היכא דיש דלת להיכא דאין דלת) ולמעשה יש להחמיר בו מספק לדונו כלחוץ.

כד. חלל החלונות שבחדר, וכן עובי החומה מלמעלה (כגון חבורה שאוכלת בחצר מוקפת חומה בלא גג ורוצים להניח הבשר על עובי החומה) דינם כלחוף^ע, ויש מי שסובר שדינם כלפנים^ע.

כה. אבר שמקצתו יצא מחוץ לבית ומקצתו נשאר בבית, אותו החלק שיצא לחוץ נפסל, וראה הערה^ע.

כו. אין איסור הוצאה נוהג אלא רק לאחר שהתחילו בני החבורה לאכול כזית^ט מן הפסח במקומם בליל ט"ו^פ, אבל קודם שהתחילו באכילה לא שייך איסור הוצאה^{פא} שהרי עדיין יכולים כולם או חלקם לעקור ממקום זה ולאכול במקום אחר.

^ע דין זה נתבאר היטב בתחילת הפרק בסעיף ב' יעוי"ש בהערות.

^ע כ"פ הר"מ פ"ט מק"פ ה"א, ובשו"ת משכנ"י או"ח סע"ד כ' דלענין דין שינוי מקום מודה הראב"ד לר"מ דעובי החלונות והחומה אין נחשבים לשינוי מקום אע"פ שאין שוין לקרקע הבית, ולא נחלק עליו רק לענין קדושת המקום אם מתקדשים בהרי הבית וכדו', ועל כן לא השיג הראב"ד ע"ד הר"מ בהל' ק"פ שם, (וע"ע בדרך אמונה ספ"ב מהל' מע"ש בבאה"ל), אמנם בדברי הגר"א או"ח סנ"ה סי"ד ובפר"ח שם מבואר דאף לענין שינוי מקום נח' הראב"ד על הר"מ, וכן יש להחמיר.

^ע כ"פ הר"מ הל' ק"פ ט, בדמפרש למתני' דף פה, ב, אף לענין בשר היוצא מחוץ לבית {וראה לעיל בסעיף ג' כיצד יש לנהוג למעשה בהפרדת הבשר הכשר מן הבשר הפסול (ואפי' לדעת הסוברים דבשר היוצא חוץ לים-מקבל טומאה הכא מודו דאין מק"ט כמ"ש לעיל סי"ט, וע"כ הטיפול בהפרדת הבשר נוחה יותר)}, אמנם במנ"ח מצוה טו סקט"ו למד בדעת רש"י דמקצת הבשר שיצא חוץ לבית אינו נפסל כלל, דכיון שמקצת הבשר בתוך הבית א"כ איגודו במקום פטור ואין כאן הנחה וכל שאין הנחה לא נפסל הבשר (וכבר נתבאר לעיל דנח' בזה הפוסקים) ולמעשה בודאי דיש להחמיר כדעת הר"מ דאותו המקצת שיצא לחוץ נפסל.

^ע כ"כ המנ"ח מצוה ט"ו סק"ז וכ"כ החזו"א או"ח סי' קכ"ד לר"פ פו, א, סק"ד, והשפ"א הל' ק"פ ט, א, וערה"ש העתיד קצג ס"ג, וכן משמע בתוספתא דפסחים ספ"ו דאיתא שם בזה"ל המוציא כזית בשר וכו' בשעת אכילה הר"ז חייב {ובמנ"ח ובחזו"א הנ"ל כ' בהדיא דעד שלא יאכלו כולם כזית ליכא איסור שהרי מי שלא התחיל יכול עדיין לעקור ממקום זה, אמנם בערה"ש ס"ה שם למד בירושלמי סוף פירקין דמשעה שמקצת בני החבורה התחילו לאכול במקום שקבעו כל בני החבורה אפשר דכבר חל איסור הוצאה, וע"כ פסק הערה"ש דאם הוציאו נפסל מספק, ולכאורה למעשה א"צ לחוש לזה ובפרט שיש פירושים אחרים בדברי הירושלמי. ויל"ע לדעת ש"פ הנ"ל אם התחילו בני החבורה באכילה מלבד כמה בודדים, ובא אחד מאלו שהתחילו באכילה והוציא כזית אם עבר באיסור לפי שהוא עצמו הרי אסור לו לאכול במק"א או דלמא אינו עובר כיון שעדיין מקצת בני החבורה ראויים לקחת בשר זה ולאכול במק"א, ואת"ל דעבר על איסור כיון שסו"ס הוא נתכוין לאכול את הבשר במקום אחר באיסור, מה הדין בנתכוין להוציא עבור חבירו שעדיין לא התחיל לאכול (ועשה כן שלא מדעת) ולכאורה בזה ודאי לא עבר איסור ולא נפסל הבשר. כמ"כ יש להסתפק באם אותו שעדיין לא התחיל באכילה נטל מן בשר הקרבן יותר מחלקו המגיע לו לפי חשבון והוציאו למקום אחר אם נפסל מקצת מן הבשר, דסו"ס חלק מן הבשר שייך לבני החבורה והם הרי כבר קבעו מקומם, ויותר מסתבר דלא נפסל הבשר כיון שכל מקצת ממנו ראוי לו לאכול במקומו ועדיין צ"ע בכל הנ"ל}. ובמנ"ח שם ציין לדברי התוס' דף פו, ב, (בד"ה ומר) דמבואר בדבריהם דב' חבורות שחילקו הבשר ביניהם והניחוהו במקום אסור להוציא חלק חבורה זו לחבורה האחרת, ומשמע דאפי' קודם שהתחילו באכילה אסור להוציא, והק' המנ"ח ע"ד התוס' דלא משמע כן בסוגיא (וכן בתוספתא הנ"ל), ולענ"ד אף בירושלמי ספ"ז במימרא דהתחילו אלו ונטמאו אלו מבואר דלא כהתוס' ע"ש ודו"ק, ובאמת דסברת התוס' צ"ע דמה בכך שחלקו הבשר סוף סוף עדיין יכול כ"א ליטול חלקו ולאכול במק"א. בשר שנשאר מחוץ למקום החבורה בעת תחילת אכילתם ראה שער הקרבן פי"ז הע' 47 דיש מי שסובר שהבשר נפסל, ולענ"ד אי"ז מחזור והעיקר כדעת המכשירים {ודע דלענ"ד היה נראה פשוט דאיסור זה נוהג כל ליל ט"ו אפי' באופן שנתוותר מן הבשר וא"א לאכול מפני שבני החבורה נחלו או נטמאו, מ"מ אסור להוציאו מן הבית כל ליל ט"ו וכן משמע בדברי הר"מ, אמנם בערה"ש סי"ב שם כ' דאחר שנפרדה החבורה שוב אין איסור הוצאה וצל"ע מנ"ל ח' זה, שוב מצאתי במנחה חדשה מצוה טו, א, דנקט בהדיא דאיסור הוצאה הוא כל הלילה, ואע"פ שמדרבנן אסור לאכול אחר חצות מ"מ אסור להוציא את הבשר ממקומו כל הלילה}.

^פ כ"כ הר"מ פ"ט מק"פ ה"א ופשוט הוא, דאם התחילו לאכול מבע"י אין בזה קביעות מקום כלל.

^{פא} ולכאורה ה"ה בב' חבורות שחילקו הבשר ביניהם ובני חבורה הראשונה התחילו כולם באכילה והחבורה השניה טרם התחילה, וארע אונס חולי או אונס טומאה לבני החבורה השניה, דיכולים בני החבורה הראשונה ליטול הבשר של בני החבורה השניה ולהביאו אצלם, וכן מפורש בירושלמי ספ"ז לפי' הפני משה ולפי' מרן הגר"ח ק"ש שם (ואם ארע בהיפך דנטמאו בני החבורה הראשונה איתא

כז. יש מי שכתב שלא נאסרה ההוצאה אלא על היחיד אבל שנים או שלושה אנשים שרצו להמשיך לאכול במקום אחר והוציא כל אחד מהם את חלקו הרי אלו פטורים מלאו דהוצאה^{פב} (וכן אין הבשר נפסל)^{פג}, וכן יש מי שכתב שלא נאסרה ההוצאה אלא באופן שדעת המוציא לאכול את הבשר מחוץ למקומו הראשון^{פד}, ולמעשה קשה לסמוך על סברות אלו אפי' בדיעבד, ומ"מ יש לצרפם בתור סניף היכא דיש שאר צדדים להקל.

בירושלמי דזכו בו בני החבורה השניה, ומ"מ אפשר דאסור להם להוציא הבשר ממקומו אלא יכולים לבוא ולאכול שם במקומם של הראשונים, דסו"ס הבשר קבע מקומו וצל"ע בזה), ואם התחילו ב' החבורות באכילה אין אלו זוכים בחלקם של אלו, ואפי' אם ארע אונס חולי או טומאה הבשר יישאר וישרף בט"ז בניסן ע"ש בירושלמי, ובע"ה עוד נדבר בסוגיית הירושלמי להלן בפרק ט'.
^{פב} כן איתא בירושלמי ס"פ כ"צ דשנים ושלשה שהוציאו פטורין מפני שבני חבורתן ראוין להמשך אצלם, אבל אין החבורה נמשכת אחר היחיד, ואע"פ שאסור להם לאכול במקום השני דאסור לאכול בב' מקומות כמש"נ מ"מ אי"ז רק איסור עשה אבל בלאו דהוצאה אין עוברים ונפ"מ ג"כ שאין הבשר נפסל (ויכולים להחזירו למקומו הראשון כן נראה אע"פ שאינו מפורש), ובחזו"א או"ח סי' קכד לרף פו,א סק"ד העתיק להלכה את דברי הירושלמי ומ"מ לא ראיתי בשאר פוסקים קדמונים ואחרונים שהביאו להלכה את דברי הירושלמי (ובמרכבת המשנה פ"ט מק"פ ה"ה אחר שהביא את דברי הירושלמי כתב דאם עקרו כל בני החבורה ממקומם למקום אחר בזה ודאי אין עוברים על לאו דהוצאה ואף זה צ"ע).

^{פג} כתב במנחת חדשה מצוה ט"ו סק"ב דלדברי הירושלמי יש רמז בקרא דכתיב לא תוציא מן הבית וכו' בלשון יחיד, לומר שרק יחיד המוציא עובר בלאו זה (אמנם לעיל נתבאר דהאחרונים פ"י את לשון הפס' באופנים אחרים).

^{פד} בירושלמי שם איכא מ"ד שאינו עובר בלאו אא"כ אוכל במקום השני, ואע"ג דלא קיי"ל כן להלכה, כתב בחלקת יואב או"ח סל"ה דע"פ אינו עובר אא"כ כוונתו להוציא ע"מ לאכול וכן משמע בספר המצוות לר"מ ל"ת קנ' ובתד"ה לא (פסחים צה,א), וע"ש בחלקת יואב שכתב ליישב בזה תמיהה רבתי בדברי הר"מ בדינא דשמש העומד למזוג, וע"ע בחזו"א הנזכר בה' הקודמת בסק"ב שם.

פרק ט - דיני אכילת הפסח

האסורים באכילת הפסח

- א. אין הפסח נאכל אלא למנוייו^א שנתמנו עליו קודם שחיטתו ונשחט הקרבן ונזרק דמו בעבורם^ב, וכל האוכל מבשר הפסח בלא שנמנה עליו, הרי זה עובר על איסור תורה^ג, וכמו כן אינו יוצא יד"ח באכילה זו.
- ב. קטנים מותרים לאכול מן הפסח, אפילו לדעת הסוברים שמן התורה אין מינוי האב מועיל לבניו^ד (וראה הערה^ה), וכמו"כ חרש ושוטה יכולים לאכול מן הפסח אע"פ שלא נתמנו עליו^ו. קטן שנעשה גדול בליל ט"ו בניסן יש להסתפק אם יכול הוא לאכול מן הפסח^ז.

^א מתני' זבחים נו, ב.

^ב כפי שנתבאר לעיל פרק ב' מסעיף י"א ואילך.

^ג כן מבואר בכ"ד, ובפשוטו עובר באיסור עשה אמנם דעת הראב"ד בהשגות פ"ט מק"פ ה"ז דעובר בלאו, וע"ש בלח"מ וכן במנ"ח מצוה י"ד סק"ד (אמנם דעת הר"ש בפירושו לתו"כ פרשת צו פרשתא ט' עה"פ כל טהור יאכל בשר, דאין איסור אכילה למי שלא נתמנה על הפסח רק דאינו יוצא יד"ח באכילה זו, והאחרונים הרבו להקשות על דבריו מכמה דוכתי ראה שער הקרבן פט"ו סי"ב בהערה).

^ד לעיל בתחילת פרק א' הבאנו דעת הר"מ דהאב הממנה את בנו מינוי מועיל מדאו', וכתבנו שם שהאחרונים נתקשו בדבריו וכתבו ליישבו בכמה אופנים. והנה הראשונים החולקים ע"ד הר"מ נתקשו באמת אמאי מותר להאכיל את הפסח לקטנים הלא מדאו' אין מינויים מינוי ונמצא האב מאכיל את הפסח שלא למנוי, ויתרצו רוב הראשונים דהאיסור שלא למנוי שייך רק במי שהוא בר מינוי, אבל כל שאינו בר מינוי אינו בכלל איסור זה {ראה דברי הר"ן והתוספות נדרים לו, א ושם ברשב"א ובמאירי, ובמנחת סולת מצוה ה' כתב דסברא זו ניתנת להאמר רק לראשונים הסוברים דאיסור שלא למנוי הוא לאו הבא מכלל עשה (דמצות תכוסו על השה), דכל מי שאינו מצווה לימנות על השה אינו מוזהר שלא לאכול ממנו, אבל לדעת הראב"ד הנ"ל דס"ל דהוא לאו גמור לא שייך למימר כן}, והתוספות בפסחים דף פח, א תי' דמשום מצות חינוך התירו להאכיל את הפסח לקטנים אע"פ שאינם מנויים, וראה מנ"ח מצוה יד, דאע"פ שכבר אכל הקטן וכעת אין באכילתו חינוך למצוה שרי ליתן לו אפי' להתוס' (וראה שלמי נדרים דף לו, א דאף התוספות מודים ליסוד הראשונים הנ"ל וכן מבואר במלא הרועים פסחים שם, וע"ע בסמוך).

^ה לעיל פרק ב' סעיף כ' הזכרנו דעת הפוסקים דעל אף דמעיקר הדין יכולים הקטנים לאכול בלא מינוי, מדרבנן מיהת צריכים להתמנות ואין אוכלים מן הפסח אלא רק אם נתמנו עליו, ועע"ש מה שכתבנו בזה ושייך ג"כ לכאן.

^ו במנ"ח ה, ד כ' דדין זה דחרש ושוטה תלוי במח' התוס' בפסחים עם הר"ן וסייעתו (הנזכרת בהע' לעיל) דלדעת התוס' דטעם ההיתר להאכיל לקטן מן הפסח הוא משום חינוך מצוה, א"כ חרש ושוטה שאין בהם דין חינוך יהיה אסור להאכילם מן הפסח, אבל לדעת הר"ן וסייעתו דכל שאינו מצווה על המינוי אינו נאסר באכילה, ממילא מותר להאכיל אף לחרש ושוטה שאינם בני מינוי, אמנם במנחת סולת מצוה ה, ג כ' דבחרש ושוטה שלא יבואו כלל לכלל מינוי מודים התוס' דלא שייך בהו איסור שלא למנוי, ולהלכה נראה דיש להקל בזה (ובפרט שיש מי שכ' שהתוס' בפסחים מודים לעיקר יסוד הר"ן אפי' בקטנים וכנזכר לעיל בהערה).

^ז במנ"ח מצוה ו' סק"ה מסתפק בזה וכ' דאפי' לשיטת הראשונים שכל שאינו בר מינוי אינו מוזהר שלא לאכול, י"ל דכיון דהשתא הוא גדול ובר מינוי הוא אסור לו לאכול מן הפסח משום שלא נתמנה מינוי המועיל מה"ת, דמה שנתמנה בעודו קטן לא מהני ליה (ואפי' לדעת הר"מ דמינוי האב על בנו קטן מועיל מה"ת ע"ש), וכ"כ בשו"ת משיב דבר ח"א סי"ח דאף לדעת הראשונים הנ"ל היה

- ג. חולה וזקן שאינם יכולים לאכול כזית בכדי אכילת פרס נחלקו רבותינו האחרונים בדינם, דיש מי שכתב שאסורים הם לאכול אפי' פחות מכזית מפסח שלא נתמנו עליו, ומפסח שנתמנו עליו אוכלים^ה, ויש מי שסובר שאינם בני מינוי ועל כן דינם כחרש ושוטה כנ"ל^ט, ויש מי שכתב לחדש שאסורים לאכול אפי' פחות מכזית מכל קרבן פסח שהוא^ז.
- ד. כבר נתבאר לעיל בסוף פרק א"א דערל שלא מל את עצמו הרי זה מעוכב מלעשות את הפסח וכן מי שיש לו בנים קטנים או עבדים שמוטל עליו למולם הרי זה מעוכב מלעשות את הפסח, ואם עבר ואכל כזית מן הפסח אזי אם הוא עצמו ערל הר"ז עובר בלאו ולוקה^כ, ואם הוא עצמו אינו ערל רק יש לו בנים קטנים או עבדים ערלים הר"ז עובר בעשה ואינו לוקה^כ.
- ה. כשם שמילת בניו הקטנים ועבדיו מעכבתו מלעשות את הפסח כמו כן היא מעכבת אותו מלאכול את הפסח^כ, ולכן אפי' אם עשה את הפסח בכשרות ואח"כ קנה ביום י"ד בניסן עבד שאינו מהול, או שהיה לו בן קטן שהיה חולה

ראוי לאסור לקטן שהגדיל לאכול את הפסח (אלא שכ' דכיון דלא מצינו כן בשום מקום, ע"כ צ"ל דקטן שעושה איזה מצוה כשהוא מחוייב בה מדרבנן הר"ז מועיל לו לצאת יד"ח אף לכשיגדיל ויתחייב מה"ת, וע"כ מינוי הקטן מועיל לו אף לכשנעשה גדול, וביסוד זה האריכו הפוסקים טובא, ראה מנ"ח מצוה י, כה, ורבים חלקו ע"ד הנצי"ב הג"ל, וא"א לסמוך ע"ז להלכה להקל באיסור תורה), וע"ע בצ"פ הל' תרומות פ"ב הי"ב, ובשפ"א פסחים צא, ב, ובמנחת סולת מצוה ו' סק"ג מש"כ בזה.

^ה כ"כ החזו"א בגליונות על חי' רח"ה פ"ב מק"פ ה"ו, וראה עוד דברי החזו"א זבחים ס"ס ד'.

^ט בחי' רח"ה שם (וכן דעת כמה אחרונים) נקט דחולה וזקן אין מינויים מינוי וא"כ לכאורה דינם כחרש ושוטה דיכולים לאכול בלא מינוי, וכן משמע מדברי החזו"א הנ"ל שציין לדברי הר"ן בנדרים ומשמע דס"ל דאי נימא דאינם בני מינוי יהיה מותר להם לאכול מכל פסח שירצו (וראה לעיל פ"ב סכ"ג שם הבאנו מח' החזו"א ורח"ה, ושם נתבאר דאם נתמנה כשהיה בריא ואח"כ חלה דעת הגר"ח דלא פקע מינויו ולזה נוטה דעת החזו"א, וא"כ בודאי דבכה"ג אוכל מפסח זה שנתמנה עליו ואינו יכול לאכול משאר פסחים). והנה ראיתי דבר חידוש בברוך טעם (לגר"ב פרנקל תאומים) דיני עדל"ת דין ג' פ"ב שכ' דמי שהוא טבו"י דמת שנתבאר לעיל בפ"א שלדעת הר"מ אינו יכול לעשות הפסח אע"פ שלערב יהיה טהור, וכן מי שנמצא בשעת הפסח מחוץ למודיעין שלא מועיל לו מינויו (ובשעת אכילה הגיע לירושלים), וכן מי שאין לו קרקע לדעת הסוברים שהוא פטור מן הפסח, דיכולים לאכול מן הפסח כיון שאינם בני מינוי ע"ש, והנה מש"כ בענין מי שאין לו קרקע וכן מי שהוא חוץ למודיעין הוא חי' גדול דהרי מצד הגברא אין שום מניעה במינוי רק שיש לו איזה עיכוב צדדי שמעכבו מלעשות הפסח (ובאמת יל"ע באופן שנתמנו על הפסח ונשחט עליהם אם יכולים לאוכלו אע"פ שלא יצאו בו יד"ח, מאחר שמינויים הוה מינוי, ובקר"א בהקדמה למס' זבחים כ' בדעת הר"מ דכל פסח שלא יצא בו יד"ח א"א לאוכלו משום דהוה כשלא למנויו), וכן במש"כ הבר"ט גבי טבו"י דמת יל"ע, דלכאורה כיון דהשתא לערב הוא טהור הר"ז חשוב כבר מינוי וכמש"כ האחרונים גבי קטן שהגדיל בליל ט"ו, ולמעשה קשה לסמוך על דבריו להקל באיסור דא' דאכילה שלא למנויו.

^י כ"כ בהפלאה פסחים צא, א, וטעמו דכיון דראויים לעשות פסח שני היאך יאכלו מב' פסחים, ודבריו צל"ע דראשית מאן יימא לן שיהיו ראויים לעשות פסח שני ותו דאפי' בודאי יהיו ראויים סו"ס השתא לאו בני מינוי הם ולמה ייאסרו בפסח זה משום שעתידים לעשות פסח שני (ואע"ג דבגמ' פט, א מבואר דמי שעשה פסח ראשון אסור לו לאכול מפסח שני משום שלא למנויו התם שאני שהרי כבר יצא יד"ח בפסח אחד ושוב א"א לו לאכול מפסח אחר, וכ"נ מדעת האחרונים שדנו גבי קטן שהגדיל בליל ט"ו, ולא כתבו שאסור לו לאכול מן הפסח כי עתיד הוא לעשות פסח שני.

^{יא} ע"ש כמה פרטי הלכות וחילוקי דינים הנוגעים לענייננו, וע"ע בזה במנ"ח מצוה י"ז ובשער הקרבן ריש פט"ו.

^{יב} שנאמר (שמות יב, מח) "וכל ערל לא יאכל בו", וכ"פ הר"מ פ"ט מק"פ ה"ח והחינוך מצוה י"ז.

^{יג} מנ"ח מצוה י"ז סקי"ח יעוי"ש.

^{יד} גמ' יבמות עא, א ונפסק בר"מ פ"ט מק"פ ה"ט.

- והבריא באופן שצריך להמתין ז' ימים מעת לעת מעת שיבריא, והגיע זמן מילתו ביום טו י"ד ניסן אחר שכבר שחט אביו את הפסח, הר"ז מעוכב מלאכול את הפסח כל זמן שלא מל את בניו ועבדיו כדין טו.
- ו. אסור להאכיל מבשר הפסח לישראל מומר לע"ז (וי"א אף למומר לחלל שבת בפרהסיא) י" ואם עבר והאכיל כזית למומר, המאכיל עובר באיסור תורה י" (ומ"מ אינו לוקה אלא רק מכת מרדות) ט, וכן המומר עצמו מוזהר שלא לאכול מן הפסח פ.
- כמו כן אסור להאכיל מבשר הפסח לגוי או לגר תושב כ"א, ואפי' גר שמל ולא טבל אסור להאכיל כ"ב.
- ז. מי שהקריב את הפסח כדינו ואחר הקרבתו מת אחד מקרוביו ביום י"ד בניסן יכול לאכול את הפסח בליל ט"ו כ"ג, ויש אוסרים כ"ד, ואם מת לו אחד מקרוביו בליל ט"ו בניסן כ"ה, ואפי' מת ב"ד בניסן אלא שנקבר ע"י גוים אחר שקיעת החמה אסור לו לאכול מן הפסח כ"ו, ומ"מ הר"ז פטור מלעשות פסח שני כ"ז.

טו דאם הגיע זמן מילתו רק בליל ט"ו בניסן אזי אנוס הוא שהרי א"א למול בלילה, ובכה"ג שאנוס הוא על מילת בניו ועבדיו אינה מעכבתו מלעשות ומלאכול את הפסח וכפי שנתבאר לעיל בסוף פרק א' יעוי"ש, וכן מבואר בקר"א יבמות שם.

טז כן מבואר בגמ' יבמות ובר"מ שם, וע"ש בכמה אופנים נוספים שמילת בניו ועבדיו מעכבת את האכילה אע"פ שעשיית הפסח נעשתה כדין.

י' ראה מה שכתבנו בזה לעיל בסוף פרק א'.

י"ח כ"כ הר"מ פ"ט מק"פ ה"ז והחינוך מצוה י"ג, וע"ש במנ"ח סק"ג שלא ידע מקורו של הר"מ מנין לו שהלאו המפורש בתורה דכל בן נכר לא יאכל בו הוא אזהרה למאכיל, וראה ספר המפתח לר"מ שם (וע"ש במנ"ח סק"ח דהמאכיל עובר אף משום לפני עור אם הוא באופן דתרי עברי דנהרא ופשוט).

ט" כ"כ הר"מ שם וכתב הכס"מ דכיון דלא כתוב בהדיא דהאיסור הוא על המאכיל מה"ט אינו לוקה, ובחינוך שם כ' דאינו לוקה לפי שהוא לאו שאין בו מעשה והאחרונים נתקשו בדבריו, ואין צורך להאריך בזה מאחר שאינו נוגע לעיקר מטרת חיבורנו.

כ' ראה מנ"ח סק"א שם שדעת הסמ"ג דעיקר האזהרה היא על המומר ולפ"ז ודאי דלוקה ג"כ, ובדעת הר"מ כ' המנ"ח סק"ג דודאי דאף המומר מוזהר ומ"מ אינו לוקה ע"ש.

כ"א שנא' (שמות יב, מה) תושב ושכיר לא יאכל בו, ונתבאר בגמ' יבמות ע"א, ונפסק בר"מ פ"ט מק"פ ה"ז.

כ"ב כן איתא בגמ' שם לדעת ר"ע, וכ"פ המאירי שם והחינוך מצוה י"ד וראה שער הקרבן פט"ו ס"י.

כ"ג כן מבואר בגמ' זבחים ק, ב ע"ש ברש"י ובתד"ה אכילת.

כ"ד כן איתא בירושלמי פסחים פ"ח ה"ח לפי' קרבן העדה וכן פי' מרן הגר"ח ק"ש שם, וכ"כ איזה אחרונים בדעת הר"מ דמפרש הסוגיא דזבחים ק, ב דלא כפי' רש"י והתוס', עיין בזה בשער הקרבן פ"א סכ"ו.

כ"ה פשוט, דבכה"ג הוי אונן מדאו' ואסור באכילת קדשים מדאו'.

כ"ו כן מבואר בסוגיא דזבחים שם וכ"פ בזב"ת בד"ה רבא דלא התירו חז"ל אנינות דיום קבורה (אע"פ שהיא רק מדרבנן) עבור אכילת הפסח, ועע"ש בזב"ת כמה פרטים נוספים השייכים לענינו וכן ראה שער הקרבן פ"א סכ"ח.

כ"ז כיון שהקריב את הפסח כדינו, ומצות אכילת הפסח מצוה נפרדת היא, וכן מי שנטמא אחר עשיית הפסח או שארע לו שאר אונס שאינו יכול לאכול מן הפסח הר"ז יצא יד"ח עשיית הפסח ופטור מלעשות פסח שני ופשוט.

איסור שבירת עצם

- ח. אסור מן התורה^{כח} לשבור עצם בקרבן פסח^{כט} שנעשו עבודותיו כדין^ל (ואפי' אם נפסל או נטמא אחר שהושלמו עבודות המתיר שבו ונזרק דמו כדין, אסור לשבור בו עצם^{לא}), ואיסור זה הוא בין ביום י"ד בניסן אפי' קודם צלייתו^{לב} ובין בליל ט"ו, ואפי' אחר כמה ימים^{לג} (וראה הערה). אפילו עצם שכבר נשברה אסור לשוב ולשבורה במקום אחר^{לד}.
- ט. אפילו לפגום את העצם בכדי שתחגור בה הציפורן אסור^{לה}, ויש מי שמתיר בזה^{לו}.

^{כח} שנאמר (שמות יב, מו) ועצם לא תשברו בו וכן בפסח שני איכא לאו דשבירת העצם והוא לאו בפני עצמו, וראה מנ"ח טז, יא דאם התרו בו בפסח ראשון בלשון הפס' הנאמר גבי פסח שני דאין זו התראה ואינו לוקה.

^{כט} ומ"מ אין הקרבן נפסל אם שברו בו עצם, תוספתא פ"ו ה"ז ופשוט.

^ל אבל פסח שנפסל קודם שהושלמו עבודותיו בכשרות (והוא נקרא פסח שלא היה לו שעת הכושר) כגון שנתפגל או שחישב בו שלא לשמה וכדו' אינו מוזהר בו על שבירת העצם כמבואר בגמ' פסחים פד, א וכ"פ הר"מ פ"י מק"פ ה"ו, וראה מנ"ח מצוה ט"ז סק"ב דנראה דאפי' איסור דרבנן אין בו וראה שער הקרבן פט"ז ס"ח.

^{לא} בגמ' פסחים שם נח' בזה תנאי ופסק הר"מ שם כמ"ד דכל שהיה לו שעת הכושר אסור לשבור בו עצם ועיין בזב"ת לסוגין בד"ה היתה לו שעת הכושר (ועיין במנ"ח טז, י גבי שובר את העצם קודם זריקת הדם ועיין בזה בשער הקרבן פט"ז ס"ח בהערה).

^{לב} כן מבואר בגמ' פסחים פד, ב דחייב אפי' בשובר מבע"י וכן חייב אפי' בפסח נא וכ"פ הר"מ בפרק הנזכר.

^{לג} כ"פ הר"מ פ"י מק"פ ה"א, וצ"ל דמייירי שעדיין הבשר על העצם דאל"כ הרי ליכא איסור שבירה, ולהלן יתבאר דיש מחמירים אף כשהוסר הבשר מן העצם כל שהיה עליה מתחילה.

^{לד} כן איתא בירושלמי פסחים פ"ז ה"א וכ"פ הר"מ פ"י מק"פ ה"ד (ודורשי רשומות הביאו לזה רמז מן הפס' "לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה ועצם לא תשברו בו" דגבי איסור הוצאה נא' האהרה בלשון יחיד לפי שאין מוציא אחר מוציא, שמיד כשהוציא מן הבשר חוצה נפסל הבשר ואם חזר והוציאו שוב אינו עובר עליו, שאין איסור הוצאה בבשר פסול כמש"נ לעיל בפרק ח', אבל האזהרה דשבירת עצם נא' בלשון רבים לומר שהשובר אחר השובר ג"כ עובר בלאו).

^{לה} כן איתא בגמ' חולין יז, ב בשם ריש לקיש {ובענין חגירת הצפורן נח' המפרשים אם הכוונה שיהא הנקב גדול בכדי שיעור שכשמעביר את צפורן ידו על העצם תתעכב הצפורן בתוך הנקב, או דסגי במה שהצפורן מרגישה בנקב שהוא שיעור קטן יותר מכדי שתתעכב הצפורן (עיין בזה בפמ"ג יו"ד סי"ח משב"ז סק"ב ואכמ"ל)}, וכ"פ המנ"ח ריש מצוה ט"ז, ובשאלת יעב"ץ ח"א סי"א ע"ש, ובירושלמי פסחים פ"ז ה"א איכא מאן דמחמיר טפי ע"ש בסוגיא ובנו"כ. ועל כן כשחותך ומפריד את הבשר מן העצם צריך ליזהר טובא כי בקל יכול לפגום את העצם ע"י הסכין בכדי חגירת הצפורן ובפרט בעצמות הרכות יותר, וצריך להפקיד מלאכה זו בידי אדם המוכשר לכך.

^{לו} כן הביא המאירי חולין שם די"ח על מימרא דר"ל ולא פי' מי הם החולקים, וציין עוד המאירי דהר"מ השמיט הלכה זו ומשמע ג"כ דס"ל לר"מ דלהלכה לא קיי"ל כר"ל, ומ"מ צ"ע מכח מה ראה לדחות מימרא מפורשת בלא שום חולק (ועיין בזה במהר"ם שיק על תרי"ג מצוות מ' ט"ז סק"ב, וכן בספר הליכות אליהו בהל' ק"פ וכן בקונטרסי שיעורים מס' נדרים סי' כד, שמתרצים כ"א לפי דרכו, וע"ע ברש"ש חולין שם), ובדעת הר"מ צ"ע מהו שיעור השבירה, ודוחק לומר דדוקא בשבירה גמורה שחוצה את העצם לשנים עובר בלאו, דהרי בכ"ד בענין דיני טריפות וכדו' מבואר דשבר בעצם הוא אפי' היכא דלא נשברה העצם לשנים (אמנם מדברי הרש"ש הנ"ל נראה באמת דלר"מ אינו עובר אא"כ מפריד העצם לשנים).

י. מן התורה אין איסור שבירת עצם אלא בעצם^{לו} שיש עליה כזית בשר^{לח} בין שיהיה הבשר מבחוץ על גבי העצם בין שיהיה מבפנים בתוך העצם^{לט} (דהיינו עצם שיש בה מוח), וכל שיש בעצם כזית בשר במקום אחד אסור לשוברה אפילו במקום הפנוי מן הבשר^מ (וראה בהערה אם יש היתר גמור בעצם שאין עליה כזית בשר או שיש בזה איסור רק שאין לוקים עליו)^{מא}.

יא. עצם שהיה עליה כזית בשר ועכשיו אין עליה לפי שקילף את הבשר מעל גבי העצם (ואין בה מוח מבפנים), י"א דאיסור שבירת העצם אינו פוקע ועדיין אסור לשוברה מן התורה^{מב}, ויש חולקים^{מג}.

יב. מותר מן התורה לשרוף את העצם^{מד} לפי ששריפה אינה כשבירה, ומ"מ אסרו חז"ל להניח גחלת על העצם וכדו' שמא תשבר העצם מחמת כח האש^{מה} (וראה הערה).

^{לו} ועל כן אין איסור שבירה בקרניים ובטלפיים כמבואר בתוספתא דפסחים ו,ז ע"ש במפרשי התוספתא.

^{לח} לפי שנא' (שמות יב,מו) בבית אחד יאכל וכו' ועצם לא תשברו בו, אלמא לא אסרה תורה שבירת העצם אלא בעצם שיש בה שיעור אכילה כן איתא בגמ' פסחים פד,ב וכ"פ הר"מ פ"י מק"פ ה"ג, וע"ש בתד"ה איתמר שכתבו דלרבנן דרבי יש איסור אף בעצם שאין עליה בשר ומ"מ נראה מדבריהם שם דס"ל דהלכה כרבי, והר"מ דפסק כרבנן צ"ל דס"ל דאף לרבנן בעינן שיהא בשר כשיעור אכילה על העצם וכ"כ ג"כ ביראים סי' רצ"ט, וכ"כ הליקוטי הלכות בסוגיין (ונסתפקתי ביש על העצם חצי זית במקום אחד ועוד חצי זית במקום אחר ואינם מחוברים אם לוקה על שבירת העצם, או דצריך שיהיה כזית במקום אחד, ומסוגיית הגמ' משמע קצת דבעינן כזית במקום אחד).

^{לט} ברייתא בפסחים פה,א וכן פסקו הפוסקים.

^מ בגמ' פד,ב נחלקו בזה אמוראי דיש מי שאומר שאין חייב על השבירה רק במקום שיש כזית בשר, ומ"מ דעת הפוסקים להחמיר בזה כ"פ הר"מ שם, וכ"פ הליקוטי הלכות וראה זב"ת בד"ה אבר שאין עליו.

^{מא} במל"מ פ"י מק"פ ה"ב כתב דעצם שאין עליה כזית בשר אפי' איסור דרבנן ליכא וכתב דכן מוכח בגמ', וכ"כ המנ"ח מצוה ט"ז סק"ד והוסיף להוכיח כן מסוגיית הגמ', וכן דעת המרכה"מ פ"ט מפסה"מ ה"ט, אמנם מלשון הר"מ יש לדייק קצת דאיסורא מיהת איכא וכבר העיר בזה המל"מ הנ"ל, וראה ספר הליקוטים לר"מ בשם הר"ג ב"ר יקר שנקט כן לדינא ודחה ראיות המל"מ והמנ"ח הנ"ל, וכן נקטו ג"כ באבן האזל ה' פסה"מ פ"ט ה"ט, ובקונטרס מנחת עני (המודפס בסוף המנ"ח ח"ב), וכ"כ המהר"ם שיק בחיבורו על תרי"ג מצוות מצוה ט"ז סק"ג שלדעת ר' יוחנן אם יש חצי זית בשר על העצם איכא איסור תורה בשבירת העצם מדין חצי שיעור ועל כן אסרו חז"ל לשבור את העצם אפי' אם אין בשר כלל על העצם ע"ש היטב בדבריו, וע"ע בירושלמי פ"ז ה"י וסוף ה"א דמבואר ג"כ דיש איסור בעצם שאין עליה בשר לדעת ר' יוחנן (אמנם שם מיירי בהיה בשר מתחילה ואח"כ גרר את הבשר ואולי בכה"ג חמיר טפי וראה הערה הבאה), וע"ע בפ"י הרא"ש עה"ת עה"פ ועצם לא תשברו בו וצ"ע.

^{מב} כ"כ המרכה"מ פ"י מק"פ ה"ב בדעת הר"מ דלאמי דקיי"ל דעובר על שבירת עצם אף בפסח שהיה כשר ונפסל הכא נמי עובר בעצם שהיה עליה כזית בשר ועכשיו אין עליה, דאיסור שהיה אינו פוקע, וכ"כ באו"ש שם (ובזה דחו ראיות המתירין מן סוגיית הגמ', דהגמ' אזלא למ"ד פסח כשר שנפסל אין עוברים בו על שבירת עצם ע"ש בדבריהם), וראה מש"כ בהע' דלעיל בשם הירושלמי.

^{מג} כן מוכח מפשטות דברי הגמ' וכ"כ המנ"ח והמל"מ הנ"ל {וכן הדין לדעת ר"י וריב"א המובאים בתוס' דף פד,ב שפסקו כרבי (כמבואר בספר הליקוטים לר"מ פ"י מק"פ ה"ב)}, ולדבריהם אפי' איסור דרבנן ליכא כמש"נ, אמנם לעיל נתבאר דיש אוסרים מדרבנן לשבור עצם שאין עליה בשר.

^{מד} ברייתא בפסחים פד,ב וכ"פ הר"מ פ"ו מק"פ ה"ה (ובירושלמי פ"ז ה"י איכא מ"ד דשורף הרי הוא כשבור ומ"מ לית הלכתא כוותיה).

^{מה} כן איתא בגמ' שם לדעת אביי, ואע"ג דהוא אינו מכוין לשבירה ולכאורה היה לנו להתיר השריפה דאפי' אם ישבר הוי דשא"מ ומותר, כ' הרע"א בתשו' תנינא סי' קל"ג דחז"ל גזרו שמא ישרוף באופן שהוא פס"ר שישבר. והנה בגמ' שם מבואר בדעת רבא דהא דאסור להניח גחלת על העצם הוא משום דחיישינן שמא תשרוף הגחלת מקצת מן המוח שבתוך העצם ונמצא מפסיד בשר קדשים בידים, ויל"ע אם רבא חולק על סברת אביי או רק מוסיף טעם אחר, דאי נימא דרבא חולק (ומסתמא הלכה כמותו) א"כ יש לנו להתיר להניח גחלת על עצם שאין בה מוח, ומצאתי בספר הליכות אליהו ה' ק"פ שנקט דרבא פליג ע"ד אביי, וכ"כ הקה"י פסחים סי' ס' וכ' שם דהלכה כרבא, אמנם מדברי המאירי בסוגיין וכן מדברי היראים סי' רצ"ט (גבי לאו דשבירת העצם) נראה דס"ל דדברי אביי

יג. לא הזהירה התורה על השבירה אלא רק בעצמות, אבל הסחוסים וגידי הבהמה אפי' הקשים מותר^מ לחתכם^מ, וי"א דכמו כן עצמות הרכות הנאכלות ע"י בישול מרובה אפילו בעצמות שור הגדול (שעצמותיו חזקות וכבר נתקשו כל צרכם) מותר לאכלם בקרבן פסח ואין בהם איסור שבירת עצם^מ. עצם האליה בכבשים^מ אין בה איסור שבירת עצם^י לפי שהיא מן אימורי הבהמה והבשר שעליה אינו נאכל, ויש מי שמחמיר בזה^{נא}.

יד. אסור לשבור את העצם או להניח גחלת על גבי העצם אפילו בכדי לאכול את המוח שבתוך העצם^{יב} (וראה הערה^{יב}), מוח הבהמה הנתון בתוך הגולגולת ניתן לאוכלו ע"י שיפוררו ויציאו אותו דרך אף הבהמה או דרך אוזן הבהמה^{יד}.

קיימים להלכה (ואע"ג דלהלן יתבאר דמצוה לשרוף מן העצמות בהדי הנותר ביום ט"ז בניסן צ"ל דבמקום מצוה לא גזרו חכמים, או דלמא י"ל דבשריפה גדולה אין חשש שבירה).

^{מו} דין הסחוסים מבואר במתני' פד, א ודין הגידין בברייתא בעמוד ב' שם, ובפשוטו אפי' איסור דרבנן ליכא בגידין וראה שער הקרבן פט"ז ס"ה.

^{מז} ועל כן מותר להפריד העצמות ע"י שיחתוך בזהירות בין העצמות בגידי התפיסה המחברים את העצמות אחת לחבירתה (וגידים אלו נקראים ראשי כנפים אליבא דהר"מ בפיהמ"ש פסחים ז,יא), וכן ראוי לעשות לפי שע"י הפרדת העצמות יהיה נוח לקלוף את הבשר מע"ג העצם בלא לפגום את העצם.

^{מח} כ"פ הר"מ פ"י מק"פ ה"ט והוא כפי פירושו למתני' דף פד, א, אמנם רש"י והראב"ד פירשו למתני' באופ"א, ובזב"ת לסוגיין נסתפק אם מודו לדינא לדברי הר"מ בזה, או דלמא אפי' עצם הנאכלת בשור הגדול אסור לשוברה דסו"ס שם עצם עליה (ומבואר בדברי הר"מ דהשובר עצמות בדרך אכילה חייב ועיין בזה בשפ"א פסחים פה,א), ומלשון התוספתא פסחים פ"ו ה"ז משמע כדעת הר"מ דאיתא שם בזה"ל, העצמות והגידין הרכים הרי הם כבשר לכל דבר, ראה מרכה"מ ע"ד הר"מ שם.

^{מט} אבל עצם הזנב בעז אסורה כשבירה (אם יש עליה כזית בשר) לפי שהבשר שעליה נאכל ופשוט.

^נ כ"פ הר"מ פ"י ה"ז ע"פ דברי הגמ' פסחים פד, ב.

^{נא} כן דעת הראב"ד בהשגות שם דלרבנן דרבי יש להחמיר בעצם האליה, ובלקוטי הלכות בסוגיין הביא דעתו בתור יש אומרים (וראה בספר יד אליהו כללים אות ע' סוס"ק ו' שהביא ראייה לדברי הר"מ מגמ' דחולין יא,א).

^{יב} כן איתא בגמ' פסחים פה,א דאסור לשבור עצם אפי' בכדי לאכול את המוח שבתוכה ולא אמרינן דיבוא עשה דאכילת הפסח וידחה ל"ת דשבירת העצם (וטעם הדבר מבואר בגמ' זבחים צז,ב דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, וי"א שהטעם משום דקיום המצוה הוא אינו בעידנא דעקירת הלאו ראה קר"א שם וכן בנוב"ת אה"ע סי' קמ"א), ואפי' באופן שאין מספיק כזיתים לבני החבורה בלא מוח העצם, לא אמרינן נדחה איסור שבירת העצם עבור קיום מצות אכילת הפסח, כן מבואר במנ"ח מצוה קלד, ב ובחי' הכת"ס חולין צ,ב, אמנם בפ"י הרא"ש עה"ת פר' בא עה"פ ועצם לא תשכרו בו מבואר דבכה"ג נדחה איסור שבירת העצם ומ"מ סיים הרא"ש דבלשון הגמ' לא משמע כן. כמו כן אסור להניח גחלת ע"ג העצם כדי לאכול את המוח שבתוכה אע"ג דשריפה אינה כשבירה כמש"נ, ויש בזה ב' טעמים, דעת אב"י דחיישינן שמא מכח האש תשבר העצם במקום אחר ודעת רבא דאסור לעשות כן משום הפסד קדשים בידים שלא יוכל לצמצם והגחלת תשרוף מעט מבשר מוח העצם כן מבואר בגמ' פד, ב, והנה מפשטות דברי הגמ' שם נראה דהן לאב"י והן לרבא מדאו' שפיר מצינן להניח גחלת ע"ג העצם רק חז"ל גזרו מחמת טעמים הנ"ל, ולפ"ז היה מקום לדון דבכה"ג שאין מספיק כזיתים נתיר להניח גחלת ע"ג העצם כדי לקיים מצות אכילת הפסח, אמנם בתד"ה כשהוא בדף פה,א מבואר דס"ל דלרבא אסור מה"ת להניח גחלת משום הפסד קדשים (כ"כ האחרונים בדבריהם ראה דבר אברהם ח"ב ס"ד סק"י וע"ע שם במתיבתא) וא"כ פשיטא דאין להתיר להניח גחלת בשו"א (אמנם יש שכ' דכל דברי התוס' הם רק להו"א דעדל"ת, אבל להלכה דאסור לשבור עצם ובשר המוח הולך לאיבוד בודאי אין בו איסור תורה של הפסד קדשים ראה דבר שמואל פסחים שם וראה שער הקרבן במילואים סי' ס' וצ"ע למעשה), וראה מה שכתבנו לעיל פרק ב' סי"ד בענין מי שנמנה על הבשר שבתוך העצם.

^{יג} ואם עבר ושבר את העצם ואכל כזית ממוח העצם מבואר בתוספתא פסחים פ"ו ה"ח דיוצא בו יד"ח אכילת הפסח אע"פ שעבר על איסור שבירת העצם (וראה חסדי דוד שם) ולפ"ז נראה פשוט דאם נשברה העצם מאיזה סיבה דיש חיוב על בני החבורה לאכול המוח שבתוכה כמו שאר בשר הקרבן ודלא כמש"כ בספר נזר הקודש עמ"ס חולין יא,א.

^{יד} כן איתא בגמ' פסחים פד, ב ובר"מ פ"י מק"פ ה"י, וכ' שם המהריק"ו דניתן להוציא המוח דרך האף, ובירושלמי פ"ז ה"י אמרינן דיכול להוציאו דרך האוזן בלא שבירת עצם, וע"ע ביד יהודה סח, ג (ועיין לעיל פ"ו ס"ו מה שכתבנו בענין קרום המוח).

דיני אכילת הפסח

טו. מצות אכילת הפסח הינה מצוה נפרדת ממצות הקרבת הפסח^{טו}, והמבטלה במזיד אינו חייב כרת אלא דינו כשאר מבטל מצות עשה^{טז}.

טז. חייב כל אחד ואחד ממקריבי הקרבן לאכול כזית^{טז} מבשר הפסח בליל ט"ו בניסן, לכתחילה צריך ללעוס^{טז} ולבלוע את כל הכזית בבית אחת^{טז} ובדיעבד מספיק לאוכלו בתוך כדי אכילת פרס^{טז}. אכילת הפסח צריכה להיות בהסיבה^{טז} ויש מי שמסתפק בזה^{טז}.

יז. כן מבואר בספר המצוות לר"מ עשין נה-נו, ובחינוך מצוות ה-ו וע"ש במנ"ח ריש מצוה ה', ובכח"ג עשין עז-עח, ובסמ"ג עשין רכג, רכה. וע"ע בספר מנחה חדשה בריש מצוה ו'.

יח. דלא נאמר עונש הכרת רק על מצות ההקרבה, אמנם הגר"פ פערלא עשין מ"ז כתב בדעת הרס"ג ובדעת רש"י דהקרבת הפסח ואכילת הפסח מצוה אחת היא, וכל שלא נאכל הקרבן לא יצאו יד"ח ההקרבה וחייבים כרת, וע"ש דמ"מ אי"ז לעיכובא שיאכל כאו"א כזית אלא סגי במה ששאר בני החבורה אוכלים מן הקרבן.

יט. כן מוכח בכ"ד ששיעור המצוה הוא בכזית כבשאר מצוות וראה מנ"ח בריש מצוה ו' {וע"ש שציין לדברי המל"מ שנסתפק אם יוצא יד"ח באכילה שלא כדרך הנאתו, ובדבר זה נח' הפוסקים דבשעה"מ פ"ח ממאכ"א ה"ו כ' להוכיח דיוצא יד"ח באכילת הפסח באכילה שלא כדרך, אמנם דעת הכת"ס בתשו' חאו"ח סצ"ו דבפסח וקדשים שצריכים להאכל בדרך גדולה פשיטא שאינו יוצא יד"ח באכילה שלכד"ה, וכ"כ במנחת סולת מצוה ו' (אמנם אי"ז מוסכם שיש דין 'למשחה' באכילת הפסח, ראה מה שכתבנו להלן בהערה בתחילת סי"ח), וע"ע בכת"ס חיו"ד סי"ח שסותר ד"ע וצ"ע, וע"ע בדברינו להלן אשר הבאנו מדברי הפוסקים דבכדי לא לעבור על נותר רשאי אדם לאכול אכילה שלכד"א אם כבר אכל עכ"פ כזית כדרכו}. והנה דעת השאג"א סצ"ו דאע"ג דיוצא יד"ח בכזית מ"מ איכא מצות עשה באכילת כל בשר הפסח ע"ש, אמנם המנ"ח מ' קלד, בהכח"ס חולין צ, ב, פליגי ע"ד השאג"א וס"ל דאחר שאכל כ"א כזית ליכא שום מצוה אלא שצריך לאכול כל בשר הפסח כדי שלא יבוא לידי נותר ע"ש בדבריהם (וידועים דברי הבית הלוי ח"א ס"ב סק"ז דבכל הקרבנות איכא מצוה שיהיה הקרבן נאכל, ולכאורה ענין זה שייך אף בק"פ מלבד החיוב דכזית שיש על כאו"א, ועיין במק"ד בקונטרס שבסוף הספר ס"ה סק"ז מש"כ בדעת הר"מ ואכמ"ל). עוד דנו האחרונים במצות אכילת הפסח אם מקיימה ע"י הנאת גורונו בכזית כמו דמצנינו לענין איסורין דעובר אדם על איסור דאו' כשנהנה גורונו בכזית אע"פ שלא נהנו מעיו בכזית, ודעת רוב הפוסקים דשווה דין מצות הפסח לאכילת איסורין לענין זה, שכן כתב בשו"ת חת"ס או"ח סי' קכז והוכיח כן מדברי הפמ"א ח"ב סכ"ז, וכ"כ הכת"ס או"ח סצ"ו והמנ"ח ריש מצוה ו' וכן דעת האמר"ב דיני פסח סכ"ג, והערה"ש יו"ד פה"ב, וכ"כ בחסד לאברהם הל' ק"פ ט, ד, אמנם המח"ש תעה"ד כ' בדעת המג"א שם דבאכילת מצוה בעינן הנאת מצוה וכ"כ שהסכים בשו"ת מהרש"ם ח"א ס"א בד"ה ומה שהעיר, ונפ"מ בזה כשאוכל כזית מצומצם ונשאר איזה חתיכה על החיך דיוצא בזה יד"ח כיון דיש בזה הנאת גרון כמבואר בס"פ גיה"נ {אבל אם נשארה חתיכה בין השיניים אינה מצטרפת לכזית וע"כ צריך מאוד לזהר בזה ובלא"ה ראוי שלא לאכול כזית מצומצם דלמא יבא לטעות בחשבונו (ומלבד זאת נראה דיש להקפיד שלא ישאר מן הבשר בין השיניים כדי שלא יבוא לידי נותר וכעת לא מצאתי מי שעורר בזה), ודע דמה דמהני הנאת החיך זהו דוקא כשבולע כדרכו את רוב השיעור רק שנשארה איזה חתיכה על החיך, אבל אם הכניס האוכל אל החיך והוציאו פשיטא דלא מקיים בזה מצוה, ראה מנ"ח ש"ח סצ"א אות י"ז וכן כתב הגרצ"פ בספר שעשועי צבי ע"ש היטב}, עוד יש נפ"מ במח' הנ"ל היכא דאכל חצי זית מן הבשר והקיא (ועדיין לא נמאס מאכילת אדם) וחזר ואכלו דמקיים ביה מצות אכילה, דיש לו הנאת גרון בכזית כן מבואר באחרונים הנ"ל. ובכת"ס שם העלה עוד דמי שיש לו רק חצי זית מבשר הפסח הר"ז מחוייב לאכול ולהקיא ולחזור ולאכול כדי לקיים מצות אכילה בכזית, אמנם במנ"ח הנ"ל דן במי שיש לו פחות מכזית אם חייב לאכול דלמא אין שום קיום מצוה בפחות מכשיעור או דלמא חייב לאכול דאיכא מצוה כל דהו אף בח"ש וציין שם לדברי המל"מ והמהריט"א, ולא הזכיר כלל שיהיה חייב לאכול ולהקיא (ובעיקר ספיקו דהמנ"ח ע"ע בשע"ת או"ח ס"ס תע"ה דהביא בזה מח' הפוסקים לענין אכילת מצה, ואפשר דגבי קרבן פסח כ"ע יודו דצריך לאכול את החצי זית מחמת מצות הקרבן שיאכל), וע"ע בספר תולדות שמואל מצוה ו' סי' ב' דאם נפסד הבשר בצליה ואין מספיק כזיתים לכל בני החבורה דמטילים גורל מי יקבל כזית.

יח. ואע"ג דהבולע מצה יצא וכן הבולע פסח יצא כמש"כ המנ"ח בריש מצוה ו', לכתחילה בודאי יש ללעוס כמו באכילת מצה, ראה מג"א תעה"א {ומה שכתבנו דהבולע את הפסח יצא הני מילי שבלעו כמות שהו אבל אם כרכו באיזה דבר ובלעו לא יצא יד"ח

יז. הפסח צריך שיהיה נאכל על השובע שלא יהיה אוכלו כשהוא רעב וכפי שיתבאר להלן, ומ"מ צריך שיהיה מתאוה עדיין לאכול, דאם הוא כבר שבע באופן שאין לו תאוה לאכול אין זה מצוה מן המובחר אפי' אם יש לו עדיין הנאה באכילת הבשר^{סז}, ואם הוא שבע באופן שאין לו שום הנאה באכילת הבשר והוא מואס באכילתו אינו יוצא יד"ח^{סח} וצריך ליזהר בזה מאוד.

כמבואר גבי מצה דאם כרכה בסיב ובלעה לא יצא יד"ח, ובמשנ"ב תעה, לג פסק כדברי הפר"ח שם דאם כרכה בדבר מאכל ובלעה יצא יד"ח דכיון ששניהם מיני מאכל דרך אכילה בכך, אמנם כבר ציינו הפוסקים דבלח"מ פ"ו מחו"מ ה"ב לא משמע כהפר"ח, דבלח"מ מבואר דבכל אופן שכרכה אפי' בדבר מאכל שאינו שייך למצוה אינו יוצא יד"ח וכן משמע בחי' רבינו דוד פסחים קטו, א בד"ה ואפילו, וראה כה"ח תעה, גג (וע"ע בשו"ת התעוררות תשובה ח"א סי' רסז, ובשו"ת היכלי שן ח"א סל"ד שדעתם דהבולע פסח לא יצא יד"ח דאי"ז אכילה בדרך גדולה וצ"ע).

יט כ"כ התורה ד"ס קלט והוכיח כן מדברי המרדכי והביאווהו להלכה המג"א תעה, ד והט"ז סק"א שם וכ"פ המשנ"ב סקמ"א דלכתחילה יש לבלוע כזית בב"א {ומה שפסק המשנ"ב בסק"ט וכן בסק"ב דלכתחילה צריך רק להכניס הכל לפיו אבל לא לבלוע בב"א היינו דוקא גבי הב' כזיתים דהמוציא והמצת מצוה וכן גבי הב' כזיתים של מצות הכורך, דבזה"ז א"צ להחמיר לבלועם בב"א ע"ש ודוק {, ועיין במגן האלף תעה, א שכ' דהמרדכי לא כ"כ אלא רק לדעת הלל אבל לחכמים א"צ לבלוע כל הכזית בב"א ע"ש.
ס כמו שאר מצוות התלויות באכילה.

סא כ"כ הב"ח או"ח סי' תעה אות ז', וכ"כ המהר"ל בגבורות ה' פס"ג וכן מבואר בשבלי הלקט סי' רי"ח, וכן מבואר בשו"ת בנין ציון (לבעל הערל"ג) סי' ל'.

סב ראה פמ"ג א"א תעז, א וכתב דהר"מ לא הזכיר בדבריו שצריך לאכול את הפסח בהסיבה.

סג כן איתא בתוס' פסחים קז, ב (בד"ה דלמא) בשם ר"ת, וכן העתיקו הפוסקים ראה מג"א סי' תע"ו סק"ב ושם במחה"ש ובפמ"ג ובח"י (ע"ש בח"י מש"כ בשם הרוקח), וכ"פ המשנ"ב סק"ו שם, וע"ע בזה בתוס' ב"ק קי, א בד"ה אכילה ובתו"י יבמות מ, א בד"ה אכילה, ובאו"ז הל' שבת סי' נ"ב.

סד ומ"מ היכא דאכל כזית לתיאבון והשתא הוא כבר קץ במזונו צריך לאכול את שאר הבשר כדי שלא יבוא לידי נותר דלענין זה חשובה אכילתו אכילה (ואינו נחשב כמזיק את האוכל בידים) כן מבואר בפ"י הרא"ש לנזיר כג, א ובשטמ"ק שם וכן בתו"י יבמות מ, א, וכ"כ השפ"א בנזיר שם והחסד לאברהם הל' ק"פ פ"ד ה"ז והוסיפו דכמו"כ מותר לאכול את שאר הבשר שלא כדרך אכילתו כדי שלא יבוא לידי נותר, וכן דעת הצ"פ בכללי התורה והמצוות כלל א' אות ע"ט, ובמנחה חרשה מצוה ח' כ' דדין זה תלוי במח' השאג"א והמנ"ח אשר הזכרנו בהע' לעיל, דלדעת השאג"א דיש מצוה באכילת כל הפסח, אסור לאכול שום חלק מהפסח באכילה גסה, אבל לדעת המנ"ח דאחר שאכל כזית ליכא מצוה רק כדי שלא יבוא לידי נותר, שרי לאוכלו באכילה גסה (ולכאורה אף להשאג"א בגוונא שאם לא יאכלנו אכילה גסה בודאי יהא נותר לפי שאין לו אוכלין אחרים, נראה דאף השאג"א יודה דשרי לאוכלו אכילה גסה ויל"ע עוד בזה), וכל הנ"ל הוא דלא כמש"כ בשו"ת בית יצחק חו"מ דרוש א' סק"ו שאסור לאכול פסח וקדשים שלכ"א וכן באכילה גסה לפי שהוא כמפסיד קדשים בידים.

יח. כזית זה שאמרנו שחייב כל או"א לאכול, יכול לאכול הן מן בשר הבהמה^{ס"ה}, והן מן שומן הבהמה^{ס"ו} וכן מאברי הבהמה הפנימיים^{ס"ז} ומבני המעיים^{ס"ח}, וכן ממוח הבהמה הנתון בתוך הגולגולת^{ס"ט}, וכן בחלק מעור הבהמה שדינו כבשר^ע, וכן מקרומים המותרים^{ע"א}, ומגידי הבהמה הרכים^{ע"ב} שאין סופם להתקשות^{ע"ג} כשתגדל הבהמה, וכן מסחוסים

^{ס"ה} כולל בשר השפתיים (ראה חולין קכח, ב, וראה שבת קכט, ב), וחשוב להדגיש דאף חלקי הבשר שרגילים לזרוקם בבהמת חולין משום מיאוס (הנוכחים ברמ"א יו"ד סה, ד) נאכלים בבהמת קדשים כמש"כ לעיל בפרק ו', וכל הבשר נאכל מלבד החלקים הצריכים ניקור משום איסור חלב וגיד הנשה {ובפרק ו' סי"א נתבאר דלדעת הר"מ אין מנקרין את הבשר לגמרי קודם הצליה אלא משאירים חלק ממלאכת הניקור לאחר צליית הבשר וקודם האכילה (וע"ש איזה חלקים הצריכים ניקור נצלים ביחד עם הבשר), וכשמנקר את חלקי הגיד האסורים מדרבנן יש להניחם בצד כדי לשרפם ביום ט"ז בניסן כפי שיתבאר, ואם מנקרם אחר שכבר התחילו בני החבורה באכילת הפסח יש לזהר שלא להוציאם מחוץ למקום האכילה כפי שנתבאר לעיל בספ"ח}.

^{ס"ו} הן שומן המעורב בבשר והן שומן העומד בפ"ע כגון שומן הלב וכדו', שומן גיד הנשה נח' בו הפוסקים אם נאכל הוא בקרבן פסח כפי שנתבאר לעיל בפרק ו' יעוי"ש.

^{ס"ז} כגון הושט, הלב (אע"פ שאכילתו קשה לשיכחה, ראה ספר תולדות שמואל מצוה ו' ס"ב אות ח' וע"ש שאף ערלת הלב נאכלת), והריאה, הכבד והטחול, וכן ביצי הזכר, וראה לעיל פרק ו' כל הפרטים השייכים לאיברים הנ"ל (בענין אכילת הכבד ראה שו"ת דובב משרים ח"א סי' קצו אות א' דהכבד חשיב כבשר ויוצא בו יד"ח בפסח ואינו חשוב כדם).

^{ס"ח} כ"נ פשוט מסתימת הפוסקים וכ"כ בשו"ת כוכב מיעקב סכ"ז, ובשו"ת חזון נחום סצ"ט, דאע"ג דאמרין בגמ' דאוכליהן לאו בר אינש מ"מ יוצאים בהם יד"ח בפסח ורצה להוכיח מכאן דאין דין למשחה בקדשים הנאכלים לבעלים (כשיטת התוס' זבחים עה, ב), ועיין בכלי חמדה פר' בהעלותך ס"ד שכתב לדחות הראיה, דשפיר י"ל דמתקיים דין למשחה אף בבני מעיים (וע"ש דאפי' לסוברים דאין דין למשחה בקדשים הנאכלים לבעלים, גבי ק"פ כ"ע מודו דנאכל בדרך גדולה), וכ"כ בשו"ת הרי בשמים ח"ה ס"א, וע"ע בזבחי אפרים זבחים כח, א דאף אם לא בעינן דרך גדולה צריך עכ"פ שיהיה נאכל שלא ע"י הדחק, אמנם בצ"פ הל' ערכין פ"ג הי"ג (וכן הל' תרומות נו, א) פשיטא ליה דאין יוצאים יד"ח בבני מעיים כיון דאוכליהן לאו בר אינש (ומ"מ צריך לאוכלם כבשאר קדשים) ועיקר ראייתו מגמ' דפסחים קז, ב דמשמע דהבני מעיים נאכלים אפי' מבע"י והיינו משום שדינם כשאר קדשים ולא כדין הפסח, אמנם יעוי"ש בפ' הרשב"ם דמפרש דמיירי בבני מעיים של בהמות הנשחטות לסעודת יו"ט.

^{ס"ט} כמבואר לעיל בסעיף י"ד יעוי"ש, ועיין בקר"א נדרים נב, ב דנסתפק בהמחה את המוח שבראש וגמעו דרך שתיה אם יוצא בו יד"ח, ובשו"ת בית יצחק חח"מ דרוש כט סק"ה פשיטא ליה דאינו יוצא יד"ח בכה"ג בקרבן פסח.

^ע דהיינו עור שתחת הזנב כמבואר בגמ' זבחים כח, א שהוא נאכל בקדשים, עור הזובן (הוא העור העוטף את גיד הזכרות) כתב התוס' הרא"ש חולין נו, א דדינו כעור בית הבושט דנקיבה וגבי עור בית הבושט נח' הר"מ ורש"י דלדעת הר"מ דינו כבשר ולדעת רש"י אין דינו כבשר ראה זב' זבחים דף כח, א, וע"ש בזב' שנתקשה בדברי הר"מ פ"ד מפסה"מ ה"ז שנראה מדבריו שם דעור בית הבושט אינו ראוי לאכילה גבי קדשים, ובאמת בח"נ וביד דוד ובזבחי אפרים זבחים שם נקטו דלענין קדשים עור בית הבושט אינו חשיב כבשר לפי שאינו למשחה, ולמעשה פשיטא שאין להקל בזה לצאת יד"ח בעור הזובן, ומ"מ לענין איסור נותר אפשר דיש להחמיר להצריך לאכול את עור הזובן דאפשר דמה שהשמיטו הר"מ פ"ד מפסה"מ שם הוא רק לענין דין פיגול משום דלמחשבת פיגול בעינן דבר שהוא חשוב, אבל מ"מ מצוה יש לאוכלו וכמש"כ הזב' זבחים דף ל"ה (בד"ה השוחט) גבי גידי בשר הרכין. ע"ע בתוס' חולין עז, א (בד"ה עור) שהק' אמאי א"צ לאכול את עור הפסח דהלא העור נאכל אפי' בשור הגדול ע"י שליפה, ותירצו דבעינן שייאכל ע"י שליפה שלא ע"י הדחק ועיין בתפארת יעקב שם מה שתמה בעיקר קושייתם.

^{ע"א} כ"נ פשוט, דלא גריעי הקרומים מגידים הרכים, וראה פיהמ"ש לר"מ חולין רפ"ט שאף הקרומים נקראים גידין (ועיין בכס"מ הל' ק"פ י, יא דמבואר בדבריו דיש קרומים המותרים שנזרקים ואינם נאכלים וצ"ע בזה).

^{ע"ב} כן איתא בברייתא פסחים פד, א דגידין הרכין נידונין כבשר וכ"ה בתוספתא פ"ו ה"ז (וראה צל"ח פסחים שם שרצה לפרש בדוחק דהכוונה דהרי הם כבשר לענין שאין בהם שבירת עצם, אמנם העיקר כמו שנקטו רוב האחרונים דמיירי לענין אכילה) וכן מדויק בר"מ פ"י מק"פ ה"י שכ' דגידין הרכין שסופן להקשות אין נמנין עליהם ומשמע דגידין הרכין שאין סופן להקשות נמנין עליהם וכן הסכמת האחרונים ראה דברי הצל"ח הנ"ל וכן דברי הקר"א נדרים נב, ב, וכ"כ המקור מים חיים יו"ד פז, ז, ובחזו"א זבחים סי"א סק"ו ובליקוטי הלכות בסוגיין {ובירושלמי פסחים פ"ז ה"א נראה דלדעת ר"ל אין יוצאין יד"ח אפי' בגידין הרכין שאין סופן להקשות, מדכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה בשר ולא גידין (ובתוס' חולין עז, א כתבו דהירושלמי ממעט רק גידין שסופן להקשות וכבר

הבהמה^{עד} (כל שנאכלים אפי' בשור הגדול ע"י בישול מרובה וראה הערה^ע), נוזלים הנפרשים מן הבשר בעת הצלייה א"א לצאת בהם יד"ח כשאוכלם בפני עצמם^ע.

העירו האחרונים על דבריהם, ומ"מ כ' בקר"א הנ"ל דלית הלכתא כהירושלמי (ועיין בכתבי הגר"ח לסוגיין שכתב כע"ז בדעת הר"מ (וכע"ז כ' הצ"פ הל' ערכין ג, יג ובהל' מתנ"ע עמ' 73) דגידין הרכין כיון שסופן להקשות אין עליהם שם בשר, אלא רק שם אוכל עליהם כיוון שעתה רכים הם ולעולם אינם כבשר, ועל כן אין נמנין עליהם כי אין יוצאין יד"ח אלא בבשר, ומ"מ איכא חיוב לאוכלם ואסור להותיר מהם כיון דיש עליהם שם אוכל, וע"ש בכתבי הגר"ח דלרש"י והראב"ד ליתא לחי' הנ"ל, וע"ע במהר"ם שיק על תרי"ג מצוות מצוה ח' סק"ד שכ' דגידין הן כעין חצי שיעור דבשר באיכות וחייבים לאוכלם בפסח אבל אין יוצאים בהם יד"ח, ואע"ג דמדוייק בר"מ דנמנין עליהם הכוונה דצריך לדאוג למספיק אוכלין שיאכלו אף את הגידין הרכין שלא יבואו לידי נותר, ובאמת דדבריו מחדשים וש"פ לא נקטי כן וכמ"ש^נ). והנה במנ"ח מצוה ח' סק"ב הק' ע"ד הר"מ דהלא קיי"ל דאין בגידין בנותן טעם ואינם בכלל בשר לענין איסור נבילה וכדו' כמבואר בר"מ פ"ד ממאכ"א הי"ח ושם בפ"ח ה"ה, ולא נזכר בר"מ דיש חילוק בין גידין הרכין לגידין הקשין, והביא המנ"ח דבשעה"מ פ"ח ממאכ"א ה"ו נקט דשאני מצות אכילה מאיסור אכילה, דבמצות אכילה יוצאים יד"ח אף שלכד"א, ולכן יוצאים בגידין אע"פ שאין בהם טעם והוי שלכד"א (ועיין בראש יוסף חולין פט, ב דכ' דאפי' אם יש בגידין בנו"ט אפשר שהיו שלכד"א), אבל איסור אין עוברים בשלכד"א, אמנם כבר הבאנו לעיל בהערה לסעיף ט"ז דיסוד זה אינו מוסכם אכולי עלמא ד"א דאין מקיימים מ"ע באכילה שלא כדרכה, ובפשטות יש ליישב קו' המנ"ח דגידין הרכין יש בהם טעם לכ"ע כמ"ש הראש יוסף הנ"ל, והו"ו כקוננות הגיד דמבואר בשו"ע י"ד סה"ט דיש בהם טעם, ומה שהר"מ לא חילק בכ"מ בין גידין הרכין לקשין הוא משום דמילתא דפשיטא היא שגידין הרכין הו"ו כבשר וכן מבואר בצל"ח בסוגיין וכ"כ הכס"מ פ"ח מהל' שחיטה הי"ב (וע"ע במנחת סולת מצוה ח' סק"ב שכ' בישוב קו' המנ"ח דהא דנמנין על הגידין היינו רק כשהם מחוברים לבשר, דמצטרפין להשלים שיעור כזית כשהם טפלים לבשר, וע"ע במקור מים חיים הנ"ל).

^ע כן מבואר בגמ' פד, א דגידין שסופן להקשות אע"פ שעתה הם רכים אין נמנין עליהם וכ"פ הר"מ הל' ק"פ י.י. ובענין אותם הגידין שסופן להקשות נח' רבותינו הראשונים, דדעת רש"י בסוגיין דאלו רק גידיו הצואר שסופן להקשות ביותר, אמנם דעת התוס' בסוגיין וכן בחולין דף ע"ב, דאף גידיו השדרה וכן גידין שברגל חשיבי כגידין הקשין אע"פ שאין סופן להקשות טובא, ובזב"ת בסוגיין כ' שכן מוכח בדעת הר"מ וכן עיקר להלכה, ובענין שאר גידין שבגוף צריך לברר המציאות האם מתקשים הם כגידיו השדרה או שנשארים רכים יותר {והנה בכס"מ הל' שחיטה ח"ב כ' בתי' הב' דכל הגידין סופן להקשות וכ"כ הרמ"א יו"ד נה"ט והפר"ח שם ואחריהם נמשכו כמה אחרונים, ובצל"ח לסוגיין וכן בפר"ת יו"ד שם נתקשו מאוד בדברי הכס"מ דבהדיא מבואר בסוגיין דאיכא גידין שאין סופן להקשות (ואולי כוונת הכס"מ לגידין שאינם עוברים בתוך הבשר שכולם סופן להקשות, אבל גידין המובלעים בבשר רכין נינהו ואין סופן להקשות, וראה דברי רד"ה גידיו בשר בחולין צ, ב), ובדע"ת יו"ד שם כתב דכוונת הכס"מ דכל הגידין שברגל סופן להקשות ואין נידונים כבשר, וכן רמז לזה הצל"ח שם בחי', ובזב"ת בסוגיין בד"ה כל הנאכל מבואר דגידין המקשרים את הפרקים זה לזה חשובים כאין סופן להקשות ונידונים כבשר (ודבריו שם מיוסדים ע"ד הר"מ בפיהמ"ש בפירושו שם לראשי כנפים, שהם גידין המקשרים את הפרקים זל"ז ע"ש, וק"ל דהרי הר"מ כתב שם בפירושו דהם גידין קשים, אלא שדברי הר"מ גופא צ"ע כי בגמ' מבואר בפירושו דראשי כנפים עדיפי מגידין שסופן להקשות, וצריך אני לרב) }.

^{עד} כן איתא במתני' פד, א כל הנאכל בשור הגדול יאכל בגדי הרך, לאתווי ראשי כנפים והסחוסין (ופי' התוס' בחולין עז, א דבענין שיחא נאכל בשור הגדול בשליקה שלא ע"י הדחק), ופירש"י דראשי כנפים הם הסחוסין שבראש עצם הכתף, והסחוסין הם שאר הסחוסין כגון תנוך האוזן וסחוסו החזה (שבראש הצלעות כ"ג מדברי המאירי), והסחוסין שבצלעות הקטנות שבסוף השדרה. והנה מצינו בראשונים ג' פירושים בהאי מתני', דדעת רש"י דכל הנאכל בשור וכו' יוצאים בו יד"ח בק"פ, ודעת הראב"ד בהשגות פ"י מק"פ ה"י דכל הנאכל וכו' חייבים לאוכלו בפסח ואסור להותיר ממנו (והוא כעין פי' רש"י אמנם להלן יתבאר החילוק ביניהם וע"ע בכס"מ שם דמבואר בדבריו דהם ב' פירושים) וכ"נ בדעת התוס' בחולין עז, א בד"ה עור, והר"מ שם מפרש דברי המשנה לענין איסור שבירת עצם דכל הנאכל וכו' אין בו איסור שבירת עצם ומותר לאוכלו, ולכאורה לפירושו אין הכרח דאף יוצאים יד"ח בסחוסין, אמנם בליקוטי הלכות בסוגיין נקט בפשטות דלדינא מודה הר"מ לדברי רש"י, וכ"נ בדברי החזו"א זבחים ס"א סק"ו, וכ"כ במרכה"מ הל' ק"פ שם (וע"ש דלשיטת הר"מ יוצאים יד"ח אף בעצמות הרכות הנאכלות בשור ע"י שליקה דאין בהם משום שבירת עצם כמבואר בדברינו לעיל בסעיף י"ג, אמנם יעוי"ש בסע' י"ג דאפשר דש"פ פליגי עליה), וכן מבואר במאירי בסוגיין דמפרש המשנה כפי פי' הר"מ ונקט בהדיא דנמנין על ראשי כנפים והסחוסין, אמנם דעת הצל"ח בסוגיין (וראה עוד בנובי"ת יו"ד סכ"ז), וכן

דעת האג"ט מלאכת קוצר סנ"ט סק"ה לדעת הר"מ ראשי כנפים והסחוסין לא מיקרי בשר ואין יוצאים בהם יד"ח בפסח, ולכאורה הגם שלדינא נראה דהעיקר כדעת רזה"פ הנ"ל דיוצאים בהם יד"ח, ראוי לחוש לדעת הצ"ח והאג"ט היכא דבקהל יכול לצאת בדבר שנחשב כבשר לכ"ע (וע"ע בהערה בסמוך).

ע"ה הנה איתא במתני' בתרומות פ"א מ"ה עצמות של קדשים בזמן שהוא מכנסן אסורין ואם השליכן מותרין, ושם בירושלמי אמרינן דמתני' מיירי בראשי כנפים והסחוסין שהם ראויים לאכילה ועל כן אם מכנסן לאכילה עדיין הם בקדושתן ואם השליכן פקעה קדושה מהם, והובאו דברי הירושלמי הנ"ל בפ"ה הר"ש ובפ"ה הרא"ש והרע"ב שם, ומבואר בירושלמי דשרי להשליך ראשי כנפים והסחוסין ואין חיוב לאוכלם וא"כ מפורש בירושלמי דלא כפ"ה הראב"ד הנזכר בהע' הקודמת דכ' דיש חיוב לאוכלם {כה"ק בספר קדמון הנק' הון עשיר למתני' דתרומות שם (וכ' דלפירש"י הנ"ל אינו קשה דאע"ג דשרי להשליכן מ"מ אם חפץ לאוכלם יכול לצאת בהם יד"ח הפסח, ועיין בכע"ז בשבט הלוי ח"ח סי' קי"ב, ומ"מ סברא מחודשת היא שאפשר יהיה לצאת יד"ח בדבר שאין חיוב לאוכלו, ובעזרת כהנים המובא בסמוך נקט בהיפך דאפי' לדעת הראב"ד דחייב לאכול ראשי כנפים והסחוסין אין יוצא בהם יד"ח דאע"ג דראויים לאכילה אין עליהם שם בשר, והוא כסברת הגר"ח הנזכרת בדברינו לעיל), וכן הקשו מדברי הירושלמי על דברי הראשונים בסוגיין במגילת ספר לאוין סי' שנ"ז ובעזרת כהנים בפ"ה לתו"כ פר' צו פ"ב ס"ט ובספר תורת זרעים על מס' תרומות שם, וכתבו דמוכח מכאן כדעת הר"מ הנ"ל דמפרש למתני' דפסחים לענין שבירת עצם ולא לענין חיוב אכילה כי באמת ליכא חיוב אכילה, אמנם בהע' לעיל הבאנו דעת רבותינו האחרונים דאף לדעת הר"מ יש חיוב לאכול ראשי כנפים וסחוסין ויוצא בהם יד"ח ועל כרחק דיש איזה חילוק בין דברי הירושלמי הנ"ל לסוגין (ואולי יש ליישב בהירושלמי מיירי בראשי כנפים וסחוסין דשור שקשים הם ואינם נכשרים לאכילה אלא ע"י בישול מרובה וס"ל לירושלמי דאין לחייבו לבשלם בישול מרובה כדי לאוכלם אלא ראשי להשליכם, אבל בפסחים מיירי בטלה וגדי דראויין הסחוסין להאכל אפי' ע"י צליה וע"כ יש חיוב לאוכלם ואינו ראשי להשליכם), {שוב מצאתי שעמד בזה בספר תקנת עזרא בסוף פ"ב מהל' מעילה, ותמה עוד דהר"מ בחיבורו השמיט דין עצמות הקדשים הנזכר במתני' הנ"ל, וכתב דנראה דמתני' דתרומות לאו דברי הכל היא ואינה רק לשיטת ר' יוסי דמתני' דטהרות א,ב, דלית הלכתא כוותיה ועל כן השמיט הר"מ להאי מתני', ולמעשה צ"ע אם יש להקל להשליך את הסחוסים שאינו חפץ לאוכלם, כיוון דד"ז נוגע באיסור תורה דבל תותירו. ע"ה לעיל בסוף פרק ז' הבאנו דברי הר"מ דרוטב הפורש מן הפסח אסור באכילה והזכרנו שם דדבריו מחודשים ורבים חולקים עליו, אמנם אפילו להחולקים ע"ד הר"מ כתבו האחרונים דאין יוצא יד"ח כשאוכל את הרוטב לבדו, דאין יוצא יד"ח המצוה אלא בדרך אכילה ולא בדרך שתיה ראה דברי הקוב"ש פסחים אות קפ"ח וש"ת בית יצחק חחו"מ דרוש כ"ט סק"ה ובשבט הלוי ח"ה סכ"ח סק"ה, וע"ע בקר"א נדרים נב,ב שנו"ג בזה ומסיק דאין יוצא בזה יד"ח, ומ"מ דעת השבט הלוי שם דאסור להותירו ועל כן יש חיוב לאוכלו אע"פ שאין יוצא בו יד"ח (וכן דעת מרן הגר"ח ק"ש שליט"א הו"ד במשמר הלוי זבחים סי' ס"ג, וראייתו ממה דשייך איסור אכילת נא ברוטב הפסח, ויתכן שדעתו שם דאף יוצאים בו יד"ח ומ"מ בודאי אין להקל בזה כנגד כל הפוסקים הנ"ל, ועע"ש במשמר הלוי שהאריך בזה). **ואם הקפה את הרוטב ואכלו כן כשהוא קפוי כ' הקוב"ש שם דיוצא יד"ח לדעת החולקים על הר"מ הנ"ל כיוון דדרך אכילה הוא (ראה תד"ה ורוטבן חולין קיב,ב, ולמעשה עדיין יל"ע בזה). ומשמע מדברי הפוסקים הנ"ל דכשהרוטב ע"ג הבשר ולא פירש ממנו הריהו מצטרף לשיעור כזית לצאת בו יד"ח** {ועיין במשנ"ב סר"י סק"א ושם בשעה"צ סק"ח במח' הח"א והמג"א, ולדברי המג"א דמשקה הבא לצורך אוכל הריהו כאוכל פשיטא דהכא נמי גבי ק"פ מצטרף לכזית, ואפי' לדברי הח"א י"ל דהכא שהרוטב מעולם לא פירש מהבשר הר"ז מצטרף אליו (ראה דברי הרש"ש יבמות קיד,ב), וע"ע בשו"ת אג"מ או"ח ח"א סע"ה מש"כ במח' המג"א והח"א ונראה דאפי' לפי סברתו שם דמשקה הבא לאוכל אינו כאוכל ועדיין שם משקה עליו רק מאחר שאוכלו בדרך אכילה ולא בדרך שתיה שיעורו ככזית ומצטרף לאוכל להשלים השיעור, נראה דאף בק"פ יצטרף הרוטב לכשיעור בעודו על הבשר}.

יט. אין לאכול את הפסח ביחד עם מאכל חולין^{טז} באופן שנותן את שניהם יחד לתוך פיו, ואם עבר ואכל באופן זה ראה בהערה אם יוצא יד"ח^{טז}, ומכל מקום מותר לאכול את הפסח עם תבלין מועט^{טז}, וכן מותר לטבול את הפסח בעת אכילתו ברוטב העשוי ממיני משקין^{טז} אבל לא במים^{פא}.

^{טז} גמ' פסחים קטו,א דדבר הרשות מבטל את דבר המצוה, והני מילי כשלועסן יחד אבל אם בולע את שניהם בב"א אין דבר הרשות מבטל את דבר המצוה ראה תד"ה ידי מצה שם בע"ב, וכן העתיקו השו"ע הרב תעה,כו והמשנ"ב סקל"א שם, אמנם בחי' רבינו דוד פסחים קטו,א מבואר דאפי' כשבולע דבר מצוה עם דבר הרשות אינו יוצא יד"ח ע"ש, וע"ע במנ"ח מצוה ו' סק"ב דאף לדברי התוס' אם דבר הרשות הוא ממין דבר המצוה (כגון שבלע בשר חולין ביחד עם בשר הפסח) אינו יוצא יד"ח אפי' אם בלע את שניהם. ^{טז} הנה הסכימו הפוסקים דאם אכל כזית מן הפסח עם דבר הרשות שהוא מינו כגון בשר חולין דאינו יוצא יד"ח אפי' בדיעבד דבמין במינו ליכא אפי' טעם הפסח ויש לחוש שמא כשלעסן בתוך פיו יש במקום אחד רוב מדבר הרשות ומבטל את בשר הפסח הבלול בתוכו ונמצא שחסר משיעור כזית מבשר הפסח, אבל במין שאינו מינו כתבו התוס' זבחים עה,א (בד"ה אלא) בתירוצם הראשון דיוצא יד"ח כיון דטעם הפסח לא מתבטל, אא"כ דבר הרשות הוא דבר חריף מאוד או מר מאוד כגון מרור שאז אפי' שהוא אינו ממין הפסח אינו יוצא יד"ח (וע"ש בקר"א דאע"ג דבדבר שאינו חריף יוצא יד"ח לדעת התוס' במין בשא"מ, הני מילי בדיעבד אבל לכתחילה אין לו לאכול כך, דלכתחילה אין לו לצאת יד"ח ע"י טעם הפסח בלבד, וע"ע במנ"ח מצוה ו' סק"ב דבקדשים לכ"ע טעם כעיקר מדאו' ויוצא בדיעבד במין בשא"מ), והתוס' שם בתירוצם הב' כתבו לחלק בין היכא דאוכל כזית מצומצם עם דבר הרשות שבזה אינו יוצא יד"ח לבין היכא דאוכל הרבה יותר מכזית עם דבר הרשות, ובמנ"ח הנ"ל הבין שאין זה תירוץ בפ"ע אלא המשך לתירוצם הראשון וכוונתם שאפי' כשאוכל את דבר המצוה עם דבר חריף (או כשאוכל מין במינו) אם אוכל מדבר המצוה הרבה יותר מכזית יוצא יד"ח, אמנם במנחת סולת מצוה ו' סק"ג האריך להוכיח שזהו תי' בפ"ע (וכן מורה לשון התוס' במנחות כג,ב בד"ה אלא) ולפ"ז מבואר בתוס' דאפי' במין בשאינו מינו אם אוכל רק כזית מצומצם מן דבר המצוה אינו יוצא יד"ח דחיישנין שמא בלעיסתו רבה במקום אחד דבר הרשות על דבר המצוה ונחסר משיעור המצוה, וכן יעויין בתוס' במנחות שם דכתבו בריש דבריהם דהסוגיא דמנחות פליגא אסוגיא דזבחים, וביאר המקור חיים סי' תנ"ג סק"א דסוגיא דמנחות ס"ל דאין יוצאים יד"ח המצוה ע"י טעם כעיקר ולפיכך אפי' במין בשא"מ אינו יוצא יד"ח ואפי' בדיעבד כל שלא אכל שיעור הרבה מדבר המצוה, ועיין בחזו"א או"ח סי' קכ"ד לדרך קטו,א (וע"ע בדברי התוס' הנ"ל בשעה"מ הל' חו"מ ו,ה ובמנחת סולת הנ"ל), וע"ע במהר"ם חלאוה פסחים קטו,א בשם הרמב"ן דס"ל ג"כ דשייך ביטול אפי' במין בשא"מ ע"ש הטעם, ונראה דלדינא בודאי יש להחמיר בזה אפי' בדיעבד שאם אכל את הפסח ביחד עם דבר הרשות שאינו מינו דלא יצא יד"ח אם לא אכל הרבה מן בשר הפסח (ובאופן זה שאכל הרבה יוצא יד"ח אפי' במב"מ כמש"כ המנ"ח). וע"ע בשער הקרבן במילואים סי' ס"ח אם יש להקפיד בזה בכל בשר הקרבן שלא לאוכלו עם דבר הרשות אף אחר שיצא יד"ח כדין בכזית.

^{טז} כ"כ התוס' (בד"ה אתי) פסחים קטו,א לענין מצה וכ' המנ"ח הנ"ל דה"ה לענין פסח, וע"ש במנ"ח דאפי' תבלין חריף אינו מבטל את הפסח אם נתן ממנו מעט דמעט וצ"ע למעשה מה נחשב דבר מועט ומה נחשב כדבר מרובה.

^פ מפורש במתני' פסחים מ,ב {ויל"ע בזה לדברי התוס' פסחים קיד,א (בד"ה אע"פ) דהא דשרי לטבול המרור בחרוסת ולא מתבטל המרור בחרוסת היינו משום שזהו תיקון אכילתו של המרור לאוכלו בחרוסת משום חריפותו, וא"כ היאך שרי לטבול הפסח במי פירות (ובר"ן שם תי' דבטיבול בעלמא לא שייך למימר דאתי דבר רשות ומבטל דבר המצוה וע"ש בהג' מהר"ב רנשבורג ע"ד התוס'), ונראה דבטיבול במשקה מועט לא שייך ביטול בגוף דבר המצוה כי המשקה נבלל בשווה וליכא ביטול ברוכ, וקושיית התוס' גבי מרור היא רק משום ביטול הטעם דהמרור, דאם אכל מרור ולא הרגיש טעמו לא יצא יד"ח, ובפסח ע"י טיבול מועט פשיטא דלא מתבטל טעם הבשר (וע"ע במג"א תסא,ז דהפסח נפיש טעמיה טפי ממצה) {.

^{פא} כן דייקו האחרונים בדברי הר"מ פ"ח מק"פ ה"ח וכ"פ הלקוטי הלכות ריש פ' כ"צ ע"ש בזב"ת ובתוה"ק אות ה', וכ"כ המאירי פסחים שם.

כ. זמן אכילת הפסח הוא בליל ט"ו בניסן מצאת הכוכבים^{כב} ועד חצות^{כג} הלילה^{כד}, ואם נתאחר ולא אכל כזית מן הפסח עד שהגיעה שעת חצות שוב אינו אוכל^{כה}.

כא. דיני מקום אכילת הפסח וכן איסור אכילתו לאדם אחד בב' מקומות ובב' חברות נתבארו לעיל בפרק ח'.

^{כב} דכתיב (שמות יב, ח) ואכלו את הבשר בלילה הזה, ואם אכל כזית צלי מבעוד יום הר"ז עובר בלאו הבא מכלל עשה כמבואר בפסחים מא, ב, ואפי' אם קבל ע"ע תוספת יו"ט מבע"י אינו יוצא יד"ח אם אכלו בזמן התוספת דהתורה הקפידה שיאכל דוקא בלילה כ"כ התוס' פסחים צט, ב בד"ה עד שתחשך וכ"פ הרא"ש פ"י ס"ב (אמנם בתוס' ר' יהודה ברכות כז, א מבואר לחד תירוצא דיוצא יד"ח בזמן תוספת יו"ט ומ"מ פשיטא דלמעשה יש להחמיר בזה).

^{כג} במס' זבחים בס"פ איזהו מקומן וכן בסוף מס' פסחים נח' בזה תנאי דלדעת ראב"ע זמנו מה"ת עד חצות הלילה ור"ע סבר דמדאור' זמנו כל הלילה עד עמוד השחר, ומ"מ דעת רזה"פ דאף לר"ע גזרו חכמים דלא יאכלנו אלא עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה ראה דברי הר"מ ספ"ח מק"פ, וכן בלקוטי הלכות ובזב"ת ס"פ איזהו מקומן.

^{כד} בענין חישוב זמן חצות הלילה ישנם כמה דעות, ראה שו"ת מנח"ש למרן הגרשז"א ח"א סצ"א אות ט"ו דהמקובל כפי הלוח הנהוג כיום לחשוב חצות הלילה כשיעור חצי הזמן שמשקיעת החמה עד נץ החמה, וכתב המנח"ש דלכאורה הסברא נותנת דצריך לחשוב חצי הזמן משקיעה"ח ועד עלה"ש, דהלא לאחר עלה"ש הוא כיום לכל דבר, ולפ"ז יהיה זמן חצות הלילה מוקדם מן הנהוג, וע"ע בזה באשל אברהם (בוטשאטש) סי' תעז שהביא את ב' הדעות הנ"ל והוסיף עוד דזמן חצות היום הוא ניכר לכל שחמה באמצע הרקיע והצל אינו נוטה לכאן או לכאן וחצות הלילה הוא לעולם י"ב שעות מחצות היום, וע"ע בספר דברי יוסף (שווארץ) ח"א דף נט, ב בשם הגר"נ אדלר זצוק"ל שחצות הלילה הוא בחצי הזמן דמצאת ג' כוכבים בינונים עד עלה"ש, וע"ע בתשו' והנהגות ח"א סש"ז.

^{כה} הנה דעת הרבה ראשונים דהלכה כראב"ע כמובא בלקוטי הלכות ס"פ איזהו מקומן ולראב"ע פשיטא דאין שום קיום מצוה אחר חצות ולא עוד אלא שעובר באיסור דאור' (וע"ש בזב"ת שכ' דמ"מ ליכא איסור כרת דאכילת נותר אחר חצות, דלא נעשה נותר בחצות הלילה אלא רק בבוקר ט"ו בניסן ומ"מ עובר בעשה, ודע עוד דבאו"ש פ"ו מחו"מ ה"א איכא חי' גדול, דאף לראב"ע מה"ת יכול לאכול את הקרבן לאחר חצות בתור אכילת קדשים בעלמא אלא שאינו מקיים בזה מצות אכילת הפסח, ומ"מ חז"ל תיקנו שאינו נאכל אחר חצות וזה חי' גדול), ואפי' לדעת ר"ע דמה"ת זמנו כל הלילה כתב הזב"ת שם דאחר שתיקנו חז"ל לאוכלו עד חצות, שוב אינו אוכל אחר חצות אע"פ שיפסיד מצוותו בכך, וכ"כ המנ"ח במצוה ו' וכן דעת הרבה אחרונים ראה ספר המפתח לר"מ ספ"ח מק"פ.

סדר אכילת הפסח

כב. נא' בתוה"ק (שמות יב, ח) "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלהו", ונח' חז"ל בפירוש הפסוק דיש מי שאומר שצריך לאכול את בשר הפסח ביחד¹⁹ עם כזית²⁰ מצה²¹ וכזית מרור בבת אחת²², ויש מי שאומר²³ שאוכלם כל אחד לבדו²⁴, ועל כן מספק יטול בתחילה²⁵ כזית מצה²⁶ ויברך על אכילת מצה ויאכלנה

¹⁹ כ"ה דעת הלל הזקן כדאיתא בגמ' פסחים קטו, א, ונח' רבותינו בדעת הלל אם ס"ל דדין זה הוא לעיכובא או שהוא רק למצוה לכתחילה (וד"ז תלוי בגי' הגמ' שם) דלדעת רוב הראשונים ד"ז לעיכובא הוא אליבא דהלל, ולדעת הרשב"ם והתוס' והר"ז אינו לעיכובא (ועיין בחזו"א או"ח סי' קכ"ד לדף קט"ו שכ' בדעת התוס' דנהי דיצא יד"ח הפסח מ"מ לא קיים אליבא דהלל מצות על מצות ומרורים כל זמן שלא אכלם בכריכה, ובשו"ת עונג יו"ט או"ח סמ"ב לא כתב כן). **והנה הר"מ פ"ח מק"פ ה"ב פסק דמי שאין לו מצה ומרור אוכל את הפסח לבדו ויוצא יד"ח** ומקורו מן המכילתא כמו שציין הכס"מ שם, ובקהלת יעקב (לבעל המשכנ"י) פסחים קטו, א, ציין לדברי הירושלמי פסחים פ"ט ה"ג דמשמע שם דמצה ומרור מעכבין את הפסח ואינו יוצא יד"ח הפסח בלא מצה ומרור, וכ' הקהלת יעקב דד"ז תלוי בפלוגתא דהלל וחכמים, דלהלל דדריש ממצות ומרורים דנאכלים כולם בכריכה אחת ס"ל ג"כ דמעכבים זא"ז, אבל לחכמים כשם שאינם נאכלים בכריכה אחת כמו"כ אין מעכבים זא"ז ופסק הר"מ כחכמים, אבל הירושלמי הג"ל אתי כהלל כ"כ הקהלת יעקב (וע"ע בתוס' בזבחים נו, ב בד"ה הפסח דנקטו כהר"מ דמצה ומרור אין מעכבין את הפסח, ובשפ"א פסחים דצ"ה ציין דהאבן עזרא פליג וס"ל דמעכבין), וכעין דברי הקהלת יעקב כן מבואר במעין החכמה במצות הפסח רק שדעתו שם דס"ל לר"מ דלהלל אין הכריכה לעיכובא (וכדעת הרשב"ם והתוס' הג"ל) ועל כן אין המצה והמרור מעכבין את הפסח ודברי הר"מ הם אפי' להלל, וכ"נ בדברי המנ"ח מצוה ו, ב, **אמנם דעת כמה אחרונים דדברי הר"מ הג"ל הלקוחים מן התוספתא אינם תלויים כלל בפלוגתא דהלל וחכמים**, ראה דברי הזבחי אפרים בזבחים עט, א, דכ"ע מודו דכשאין לו מצה ומרור אינם מעכבים עליו מלאכול את הפסח ולצאת בו יד"ח, ורק כשיש לו מצה ומרור ס"ל להלל דאינו יוצא יד"ח אא"כ אוכלם בכריכה אחת (ולדעת התוס' והרשב"ם ס"ל להלל שהכריכה היא רק למצוה ולא לעיכובא כנ"ל), וכן מבואר בערה"ש העתיד קצב, ב, ע"ש {והנה ראיתי דבר חידוש בכמה אחרונים שכתבו דאפי' אם נאמר דדין על מצות ומרורים הוא לעיכובא להלל מ"מ בדיעבד מהני אם אוכל כל הג' מינים בתוך כדי אכילת פרס, ראה בשפ"א זבחים עט, א, ובברוך טעם ש"א פ"א ובשו"ת בית יצחק יו"ד סי' קכב, ז, ומ"מ בדברי הראשונים לא משמע כן}, ודע דהר"מ בפ"ח מחו"מ ה"ו כ' שכורך רק את המצה והמרור ולא הזכיר שכורך את הפסח עמהם, וכ' הח"י תעה, יד דכן ס"ל לר"מ בדעת הלל דאין כורכין רק את המצה והמרור, אמנם יש שכ' דהר"מ פסק כהירושלמי חלה א, א, ולא פסק כהלל ע"ש בספר המפתח, ומ"מ דעת רוח"פ דלהלל כורך כל ג' המינים ביחד.

²⁰ כן איתא במרדכי לגי' הספרים דידן (ראה פמ"ג משב"ז תעה, ז) בסדר של פסח לדף קטו, א, שלוקח כזית מכל אחד וכן הסכמת הפוסקים, ומדברי הרא"ש פסחים פ"י סכ"ה נראה שא"צ מדאו' כזית במרור לפי שלא כתוב בו לשון אכילה, ורק משום הברכה שמברכים עליו על אכילת מרור צריך שיעור כזית (ראה תרוה"ד בפסקים סרמ"ה בביאור דעת הרא"ש) והאחרונים כ' דלפ"ד הרא"ש הכא נמי במצה הנאכלת עם הפסח א"צ שיעור כזית (ואע"ג דהמצה היא מצוה בפ"ע מ"מ יכול לאכול כזית מצה בפ"ע ובאכילת הכורך לקחת פחות מכזית) ראה אבנ"ז או"ח סי' שפג, ז, וכ"כ הישועות יעקב תעה, ו, ובכתבי הגר"ח סוף פסחים ובחזון יחזקאל פסחים מ, א, אכן ש"פ פליגי ע"ד הרא"ש וס"ל דאף במרור בעינן כזית מדאו' ראה יראים סצ"ד, ובהגה"מ חו"מ פ"ח ה"ב ובשאג"א סי' ק'. ועיין במילואים לשער הקרבן סע"א דיש להקפיד שלא לקחת מצה עבור הכורך בשיעור ב' זיתים שהרי המותר על הכזית אין בו מצוה והריהו כדבר הרשות, ויכול לבטל את המרור או את הפסח יעווי"ש, וע"ע במגן האלף תעה, א.

²¹ בספר מקור ברוך סי"ט כתב לחדש בשם הגר"י מפוניבז' דמצה הנאכלת עם הפסח אין בה הרבה מפרטי הדינים שנזכרו במצת מצוה, ועל כן אם אכל כבר כזית מצה כדין יכול לקחת עבור הכורך מצה עשירה ע"ש היטב, וראה שער הקרבן פ"ח סי"ט.

²² וצריך לכתחילה לבלוע כל הג' זיתים ביחד, כמבואר במרדכי הנזכר לעיל (ע"ש שכשהאוכל מרוסק מחזיק בית הבליעה אף ג' זיתים), וכן במג"א תעה, ד, (ומה שהיקל המשנ"ב סקנ"ב שלא לבלועם בב"א זהו רק במצות כורך בזה"ז דוק ותשכח), ובדיעבד מהני לאוכלם בכדי אכילת פרס אמנם צריך להקפיד שבכל אכילה ואכילה יאכל מג' המינים כאחד, ולא יאכל כל מין לבדו.

²³ כ"ה דעת חכמים דפליגי על הלל כדאיתא בגמ' פסחים שם, ואף בדעת חכמים נח' רבותינו הראשונים, דדעת רוח"פ דאף לחכמים מותר לאכול את כל המינים בכריכה אחת ואין מבטלין זא"ז ומ"מ אין חובה בכך (ובפשטות נראה דאפי' לכתחילה יכול לאכול בכריכה אחת לדעת הני פוסקים, אמנם דעת התוס' דרק בדיעבד מהני לחכמים), ולדעת הרשב"ם ובעה"מ וכן לפי' הר"י מלוניל

בהסיבה, ואח"כ יטול כזית מרור^צ ויטבלנו בחרוסת^צ ויברך על אכילת מרור ויאכלנו בלא הסיבה, ואח"כ יטול כזית מבשר הפסח, ויברך בא"י אמ"ה אקב"ו על אכילת הפסח^צ (וי"א דסיום הברכה הוא לאכול הפסח^צ, וכן במצה ובמרור מסיימים לאכול מצה ולאכול מרור^צ) ויאכלנו בהסיבה^צ, ואח"כ יטול את שלושתם את הפסח המצה

(ע"ש שיש ג' שיטות בהלכה זו) וכן כתב המאירי בפירושו הראשון אם אכל בכריכה אחת לא יצא יד"ח לדעת חכמים, דמצוות מבטלות זא"ז.

^{צא} כ' הב"י סי' תע"ז בדעת הרא"ש פ"י סל"ד דאף לרבנן מצוה לאכלם בסמוך זה לזה (ועיין בשער הקרבן פ"ח סי"ז בהערה שיש חולקים בזה על דברי הרא"ש, וכ"נ בדעת הר"מ פ"ח מחו"מ ה"ו-ז' דמבואר שם דמפסיק באכילת החגיגה בין המצה והמרור לפסח ועמד בזה המעשה רקח שם), ולא נתפרש שיעור הסמיכות בדברי הפוסקים, ובברוך טעם ש"א פ"א וכן בשו"ת בית יצחק י"ד קכב, ז כתבו דפשוט שא"צ להקפיד לאכול כולם בתוך כדא"פ וא"כ צ"ע השיעור בזה, ומ"מ נראה דאף אם לא אכלן בסמיכות זל"ז אינו מעכב לדעת חכמים וכן מורה לשון הרא"ש.

^{צב} דהנה בגמ' פסחים שם מבואר דלהלכה איכא ספק אם הלכה כהלל או כחכמים, וא"כ כיון שנתבאר שלרוב הפוסקים הכריכה להלל היא לעיכובא, ולחלק מן הפוסקים אין יוצא לחכמים בכריכה או שעכ"פ לכתחילה אין לאוכלם בכריכה ביחד, על כן אין עצה מלבד הסדר המבואר בסעיף זה, וכ"כ בדרך פקודין מצוה ו' בחלק המעשה ע"ש, {ונראה דיש להקדים לעשות כדעת חכמים החולקים על הלל כדי לברך כמטבע הברכה הראוי לפי שיטתם, דלפי הלל שאוכלם בכריכה אחת מברך ברכה אחת, אשר קדשנו במצותיו וציונו על אכילת פסח מצה ומרור (ע"פ המבואר בר"מ פ"ח מחו"מ ה', וראה שער הקרבן פ"ח סכ"ז), ראה בפר"ח ריש סי' תעה שכתב כעין זה דהיכא דאיכא פסידא דברכה עבדינן כחכמים}. ולפ"ז לכתחילה יש לבני החבורה להימנות על הקרבן באופן שיהיה לכ"א מבני החבורה לפחות ב' כזיתים מן בשר הפסח (ולהלן בסעיף כ"ג נזכיר סיבה נוספת לכך שלכתחילה אין כזית אחד מספיק), ובאופן שאין לכ"א מבני החבורה כי אם כזית אחד יל"ע כיצד ינהגו, דמחד גיסא דעת רוח"פ דלהלל אין יוצא יד"ח אלא בכריכה ולחכמים יוצא אף בכריכה וא"כ לכאורה עדיף לאכול את הכזית בכריכה, ומאידך כ' הפר"ח הנ"ל דכשא"א לעשות כתרומתו יש לנהוג כדעת חכמים (וכ"כ בהגש"פ לריטב"א דהעיקר כחכמים, אמנם הפמ"ג משב"ז תעה, ז בסו"ד כ' דהעיקר כהלל), והרי לכמה דעות אין יוצא יד"ח לחכמים בכריכה וצ"ע למעשה.

^{צג} ואפי' מי שאין לו פסח או מרור חייב מדאורי' לאכול כזית מצה ואפי' להלל שכריכה מעכבת מ"מ חייב לאכול כזית מצה כמבואר בגמ' פסחים קכ, א וכ"פ הר"מ פ"ו מחו"מ ה"א.

^{צד} בזמן שיש פסח חיוב המרור הוא מה"ת (ולא כבזמן הזה שחיובו רק מדרבנן) ובגמ' פסחים שם מבואר דבזמן שיש פסח חיוב המרור הוא מה"ת אפי' למי שאינו יכול לאכול מן הפסח כגון ערל וכדו', אמנם י"ח בזה, וראה שער הקרבן פ"ח סכ"ב.

^{צה} ויש שכתבו דיטבול את המרור בחרוסת אחר הברכה קודם האכילה ראה מג"א תעג, יט ואכמ"ל.

^{צו} כ"כ הרא"ש פ"ק דפסחים סי' לדעת ר"ת דכל מצוות הנעשות מיד ואין בהן שיהוי מברך בלשון על, וכן איתא ברש"י פסחים קכא, א (וכ' שם שנוסח הברכה על אכילת פסחים) וכ"פ הר"מ פ"ה מחו"מ ה"ז {ובר"מ ה"ב שם כ' הטעם לפי שבברכה זו מוציא את עצמו ואת האחרים השומעין אותו, וכן העתיקו הב"י והלבוש בסי' תעה, אמנם בלח"מ שם הק' דאדרבה בר"מ הל' ברכות פ"א הי"ד מבואר בדבר שהוא חובה מברך בלמ"ד אע"פ שמוציא א"ע ואת אחרים, ולכאורה צ"ל כמש"כ במגדל עוז הל' ברכות שם דשאני פסח שהיא חובה שמצוה לעשותה ברכים וע"כ תיקנו לברך בלשון על, ועיין בהעמ"ש שאילתא עו, ו שכתב על זה דטעם יפה הוא (ואפי' אם כיום נשתנה המנהג וכ"א מברך לעצמו ואין בעה"ב מוציא את כולם בברכה לכאורה תקנה לא זזה ממקומה), וע"ע בזה בספר חומות ירושלים סי' פ"ד, ועוד יש טעמים נוספים שהזכירו הפוסקים לכך שמברכים בלשון על, ראה דברי הרדב"ז בתשו' ח"ח סי' נח (ע"ש שהביא ראייה מגמ' דפסחים קיד, ב), וכן דברי החק יעקב סי' תלב סק"ב וכן בשו"ת אבנ"ז או"ח סי' שפא, ובחס"ד סוף פסחים תי' דאכילת הפסח היא גמר מצוה לפי שמצות הפסח התחילה בשחיטה ובכה"ג מברכים בלשון על' (והמצוה והמרור שייכים במצות הפסח ע"ש) וראה נחל איתן סי' ה' ס"ג סק"א אות ו' שנקט שהעיקר כטעם זה הנזכר בחס"ד, {וכבר כ' הב"י סי' תעה (לענין אכילת מצה) שהעולם נהגו לברך בלשון על' וכ"ה המנהג אף כיום ולכאורה ה"ה לברכת הפסח, ומ"מ אם בירך לאכול הפסח ודאי מהני בדיעבד ראה ח"י ופמ"ג ריש סי' תלב ושם במשנ"ב.

^{צי} כן איתא בתוספתא דפסחים פ"ה ה"ח והוזכרה בדברי הרשב"ם דף קכא, א וכן בר"ן פ"ק דפסחים.

^{צכ} כ"כ הרא"ש הנ"ל לדעת הריב"א, וכ"כ הדרכ"מ סי' תעה אות ב' בשם הר"ן וכן דעת הרבה פוסקים, אמנם כבר נהגו לברך בלשון על כנ"ל.

והמרור כזית מכ"א (ויטבל את המרור בחרוסת ויש חולקים^פ), ויאכלם בבת אחת בהסיכה^ק ולא יפסיק בדיבור שאינו מענין האכילה משעה שבירך על כזית המצה הראשון עד אכילת הכורך^ק.
כג. הפסח צריך לאוכלו על השובע^ק, ועל כן יש לאכול קרבן חגיגה^ק קודם אכילת הפסח באופן שסוף אכילתו תהיה בבשר הפסח^ק (כ"ה דעת רוב הפוסקים וראה הערה שיש בזה דעות נוספות)^ק, דיני קרבן החגיגה יתבארו להלן בפרק י'.

^{צט} כמש"נ לעיל בסעיף ט"ז ע"ש.

^פ ראה שו"ע תעה, א.

^{קא} בטור בסי' תעה איתא דה"ר יחיאל מסתפק בזה אמנם הסכמת הפוסקים דבעי הסיכה אף בכורך ע"ש בטור ובב"י ובב"ח וכ"פ בשו"ע שם.

^{קב} כ"כ הטור בסי' תעה, וע"ש בב"ח דכן היו עושין בזמן שביהמ"ק היה קיים, ובטעם הדבר דלא חשיב הפסק במה שאוכל כ"א לבדו מתחילה ראה לח"מ פ"ח מחו"מ ה"ו, וכן בפר"ח תעה, א (וע"ש דכיון דאף להלל יוצא יד"ח אכילת מצה כשאוכל מצה לבדה, עיקר הקפידא שלא יסיח בדברים היא מעת שמברך על המרור) וכן במאמ"ר סק"י שם, והיכא דעבר וסח קודם שאכלם בכריכה א' אינו חוזר ומברך דלמא הלכה כחכמים וכבר יצא יד"ח וכ"כ המאמ"ר.

^{קג} כן איתא בגמ' פסחים ע, א ומקורו בתופסתא פסחים ה, ג, ובטעם האי הלכתא נא' כמה טעמים, רש"י בפסחים שם כ' כדי שיהיו נהנין באכילתו (שכשאדם רעב אין הוא נהנה כ"כ), וברשב"ם פסחים קיט, ב (בד"ה וגזליא) הוסיף שזהו דין בכל הקרבנות שצריך לאכלם בדרך גדולה (והק' האחרונים דא"כ איך מתקיים דין זה בחגיגה, דהרי אף החגיגה בשר קדשים היא ואכמ"ל), אמנם בירושלמי פסחים פ"ו ה"ד מבואר לכאורה שהוא דין בק"פ בלבד, שכ' הירושלמי דהפסח נאכל על השובע לפי שאם יאכלוהו כשהם רעבים עלולים לבא לידי שבירת עצם, והו"ד הירושלמי בתוס' פסחים שם וע"ע במרדכי בבאור דברי הירושלמי, וכן במכילתא פר' בא מבואר שהוא דין מיוחד בפסח דיליף לה מקרא דעל מצות ומרורים יאכלוהו, וע"ע בתוס' דף קכא, (בסד"ה מפטירין) שכ' טעם נוסף דבעינן שיאכל הפסח בסוף אכילתו כדי שישאר טעם פסח בפיו, והנה הר"מ בפ"ח מק"פ ה"ג כ' בזה"ל "מצוה מן המובחר לאכול בשר הפסח אכילת שובע לפיכך אם הקריב שלמי חגיגה ביד אוכל מהן תחילה ואח"כ אוכל בשר הפסח כדי לשבוע ממנו", ובמהריק"ו שם דייק מלשון הר"מ שא"צ שיהיה כבר שבע קודם אכילת הפסח רק שיאכל מן הפסח אכילה מרובה כדי שישבע ממנה ושלא יאכל דבר אחריו משום חביבות ע"ש, וכ"כ הגרי"פ פערלא ח"א עשין מז דלר"מ לכתחילה צריך לאכול מן הפסח עצמו כשיעור שביעה דהיינו כביצה ובדיעבד יוצא בכזית וע"ש בס' המפתח.

^{קד} ולהלן יתבאר אם הוא חיוב גמור מדבריהם או רק מצוה מן המובחר.

^{קה} כ"ה פשוט לשון הגמ' והתוספתא, דחגיגה הבאה עם הפסח נאכלת **תחילה**, וכן מוכח באו"ז הל' ק"ש סכ"ה שלא היו אוכלים מן הפסח כלל קודם החגיגה, וכ"כ בפסקי הרי"ד פסחים קיט, ב (וע"ש שעיקר הטעם כדי שישאר טעם פסח בפיו), וכ"כ המרדכי בסדר של פסח דמה"ט אומרים ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים לפי שהחגיגה נאכלת קודם הפסח וכ"פ הטור ס"ס תע"ג וכ"פ המהרי"ו כמובא בט"ז שם, וכן מוכח לכאורה מדברי הפוסקים שכ' דלהלל היה כורך רק בסוף הסעודה דמוכח דלא היה אוכל כלל מן הפסח בתחילת הסעודה דא"כ היה לכאורה כורך בתחילה.

^{קי} מצאנו חבל ראשונים שכתבו להוכיח ממאי דמבואר במתני' דפסחים קכא, א דאם בריך על הפסח לא פטר את ברכת החגיגה, דאוכל מן הפסח אף לפני החגיגה, כ"כ הכל בו ס"נ והארחות חיים בסדר ליל הפסח והאבודרהם בדיני הפסח, וכתבו דאוכלים מתחילה כזית מן הפסח ואח"כ את בשר החגיגה ולבסוף את שאר הפסח לפי שהפסח נאכל על השובע (ובכל בו כ') דהטעם שנאכל על השובע הוא שלא ישבור בו עצם כדאיתא בירושלמי, וק' דא"כ איך אוכל בתחילה קודם החגיגה ואולי י"ל דכשאוכל כזית אין חשש כ"כ של שבירת עצם כי יש הרבה כזיתים שאינם דבוקים ממש לעצמות) ומ"מ לא נתבאר בדבריהם טעם הדבר למה מקדימין לאכול כזית מן הפסח קודם החגיגה ואולי טעמם דיש להסמיך את קיום מצות הפסח לאמירת ההגדה שנאמרת על הפסח המצה והמרור, וכן משמע בדברי המהר"ם חלאוה פסחים קיט, ב (וע"ש שכ' דבתחילה אוכלים כל הפסח רק משיירם כזית לכל אחד לסוף הסעודה שיהא נאכל על השובע), ובשבט הלוי ח"ט סי' קכא כ' בטעמם שלפי שעיקר מצות הלילה היא בק"פ ולא בחגיגה יש להתחיל בה וע"ש עוד. **והר"מ בפ"ח מחו"מ ה"ו יש לו דרך אחרת בזה** (וכדבריו כ') המאירי פסחים קיד, א וכן קכא, א) דבתחילה מברך על המצה והמרור ואח"כ אוכל מבשר החגיגה ואח"כ מבשר הפסח ושוב נמשך בסעודה ואוכל כל מה שרוצה ואוכל באחרונה כזית מבשר הפסח, ובביאור דבריו ע"ש בשבט הלוי שם שבאכילת הפסח הראשונה מתקיים דין "נאכל על השובע" וע"כ מקדים לו אכילת החגיגה (ולא

כד. לאור מה שנתבאר בשני הסעיפים הקודמים סדר הפסח בזמן הבית יהיה נוהג באופן זה: אחר הקידוש עושים כעין הסדר הנהוג כיום^ק, ומניחים על השולחן אף את קרבן הפסח^ק (וי"א אף את בשר החגיגה^ק), ואחר אמירת ההגדה^ק ושתיית הכוס השני נוטלים ידיים^ק, ומברכים ברכת המוציא על מצה שאין ראוי לצאת בה יד^ק כגון שלא נעשית

כמש"כ כמה אחרונים בדעת הר"מ דמקדים בשר החגיגה מחמת דין תדיר ושאינו תדיר) דדין על השובע אינו בדוקא בסוף אכילתו, ומה שאוכל כזית אחר כל אכילתו הוא בכדי שישאר טעם הפסח בפיו ע"ש (וראית הראשונים הנ"ל ממתני' קכא, א קשיא אף לדברי הר"מ, אמנם כבר נא' בפוסקים כמה וכמה דרכים בדחיית ראייה הנ"ל ואכמ"ל).

^ק ויש בזה כמה שינויים מסדרנו הנהוג כיום ויעויין בזה בהרחבה בנוסח ההגדה לע"ל המובא בסוף החיבור.

^ק מתני' דפסחים קיד, א ור"מ פ"ח מחו"מ ה"א, ודע דבפמ"ג משב"ז תסט, א כתב בפשטות דכשם שמצוה לצלות את הפסח כשהוא שלם כמו"כ מצוה להביאו לשולחן כשהוא שלם וכן דייקו כמה אחרונים מדברי הר"מ הנ"ל בהל' חו"מ ש"כ דמביאין גופו של כבש הפסח ובשר החגיגה, ולמה שינה הר"מ בין הפסח לחגיגה ולא כתב דמביאין גוף החגיגה, אלא ודאי כוונתו כנ"ל (אמנם יעויין"ש בספר הליקוטנים דכוונת הר"מ דאין מביאין כל החגיגה לפי שכל אוכלין העולים על השולחן עם הפסח מתבערים עימו כמו שיבואר להלן, וע"כ לא הביאו כל בשר החגיגה רק הנצרך להם לסעודתם), וע"ע בחי' חת"ס ריש פ' כ"צ שר"ל כן אלא שהעיר על זה דהלא קיי"ל דהפסח עצמו נאכל לב' חבורות שחולקים בשרו קודם האכילה ולא מצאנו בשום מקום שאין לאכול לכתחילה בב' חבורות.

^ק כ"כ הר"מ הנ"ל אע"פ שלא נזכר כן במתני' הנ"ל (וראה חי' מהר"ם חלאוה עמ"ס פסחים דף קיט, ב דמתני' מיירי באופן שלא הקריבו קרבן חגיגה ע"ש) ובהעמק שאלה שאלתא קנד הביא ראייה לדברי הר"מ, אמנם הרשב"ץ במאמר חמץ כ' שלא היו מניחין את בשר החגיגה על השולחן בעת אמירת ההגדה, וכ"נ מדברי תלמיד הרשב"א פסחים קיד, א ש"כ' שהיו מניחין בשר הפסח על השולחן כדי שיגביהנו בעת שאומר פסח זה שאנו אוכלים, ולכאורה לפ"ז אין טעם להביא את בשר החגיגה.

^ק ודע דבמרדכי בסוף מס' פסחים (הן בסדר הפסח בקצרה והן בסדר פסח הב') איתא חי' גדול, דבזמן שביהמ"ק היה קיים היו נוטלים ידיהם בתחילה ואוכלים מצה שאין ראוי לצאת בה יד"ח ושאר מאכלים ובגמר סעודתם היו אומרים את ההגדה ואח"כ אוכלים המצה המרור והפסח, ולכאורה הטעם הוא בכדי לסמוך סדר ההגדה לאכילת המצה והפסח שנאכלים בסוף, אמנם ש"פ לא הזכירו דבר זה ויש שחלקו ע"ז בהדיא, וע"ע בסדר היום (בריש סדר ההגדה) דחו"ל תיקנו לומר ההגדה קודם האכילה שמא יאכל וישתה ותחטפנו שינה, ומסתמא כוונתו אף לזמן הבית, וכן עולה מפשט הסוגיות בפ' ערבי פסחים דאף בזמן הבית היו אומרים את ההגדה קודם האכילה.

^ק כ"כ הר"מ פ"ח מחו"מ ה"ו, והק' עליו המקדש דוד טהרות סמ"ה שהרי השתא עומד לאכול בשר קדשים, ולאכילת קדשים לא סגי בנטילת ידיו בכלי אלא צריך לטבול שתי ידיו במקוה כשר שיש בו מ' סאה ראה מתני' דחגיגה יח, ב ובר"מ רפ"א ממקואות, וכ' המק"ד דהיה אפ"ל דס"ל לר"מ דדוקא בידים הטמאות בודאי הצריכו חז"ל טבילה לקדשים אבל בסתם ידיים סגי בנטילה אף לקדשים {כדאיתא בירושלמי חגיגה פ"ב ה"ב לחד מ"ד, ובמאירי חגיגה שם כ' שכן עיקר, וכ"נ מפסקי התוספות עמ"ס חגיגה סכ"ב, וע"ע במצפ"א שבת טו, א וכ"כ בספר פתחא זוטא חגיגה שם} אלא דהר"מ בפיהמ"ש בהקדמה למס' ידיים נקט בהדיא דאפי' סתם ידיים בעו טבילה לקדשים, והניח המק"ד דברי הר"מ בצ"ע (אמנם ביד החזקה לא כ' הר"מ בפירוש בשום מקום שסתם ידיים בעו טבילה לקודש, אכן בכס"מ פ"ח מאבה"ט ה"ז נקט כן בפשטות). ומצאתי בס"ד ב' דרכים בישוב קו' המק"ד, חדא די"ל דלכאורה כ"א היה טובל ידיו עוד קודם תחילת הסדר כדי שח"ו לא יטמא את הבשר אם יגע בו בידיו (ראה ברש"ש חגיגה שם דאף לנגיעה בקדשים בעינן טבילה בדוקא ולא סגי בנטילה), ועל כן א"צ לחזור ולטבול ידיו שנית, דאע"ג דקיי"ל דאמירת ההגדה הוי הפסק וע"כ צריך לשוב וליטול ידיו אע"פ שנטל ידיו בעת טיבול הכרפס היינו משום דחיישינן שמא נגע במקום המטונף, אבל לא חיישינן שמא נגע בדבר המטמא את הידים, ובכה"ג אין כאן דין "סתם ידיים" להצריכו טבילה שנית להקדש כיון דליכא חשש שמא נטמאו ידיו (כ"ה דעת רזה"פ דלא גזרו טבילה לקדשים מחמת נגיעה בטינוף עיין בזה בספר טעם ודעת על הל' אבה"ט פ"ח ס"ק ק"ה, וע"ע בבאה"ל סי' קסד ס"ב), וכע"ז כ' בהג' נתיבי דעת על המק"ד שם, וע"ע בזה בספר שמועת חיים על פרק ע"פ ס' ק"ג אות ד', ובספר טעם ודעת הנ"ל פ"ב סי"ג בביאורי הלכה, {ולפ"ז מי שלא טבל ידיו בתחילת הסדר ודאי צריך השתא לטבול ידיו במקוה כשר ולברך על טבילת ידיים (ראה ב"י או"ח ס"ס קנ"ט ושם בפוסקים) וראה עצי אלמוגים סי' קנט סקל"א דלכאורה יש לברך קודם מעשה הטבילה, ולא כמו בנטילה שנוהגים לברך אחר הנטילה, וצריך ליהזר שלא לגעת בבשר הקודש כ"ז שלא טבל ידיו}, עוד מצאתי תי' נוסף במשמר הלוי עמ"ס חגיגה שם די"ל דנהי דסתם ידיים בעו טבילה לקודש מ"מ אם נוטל ידיו עבור אכילת לחם כבר יצאו ידיו מכלל סתם ידיים ושוב א"צ טבילה (ורק אם אינו אוכל לחם אלא בשר קודש בלבד לא סגי ליה בנטילה ע"ש).

לשם מצוה או מצה עשירה^{ק"י} (לנוהגים לאכול מצה עשירה בפסח^{ק"ד}), ואח"כ נוטלים את בשר החגיגה ומברכים^{קטו} עליו^{קטז} ואוכלים מבשר החגיגה ומשאר תבשילין^{ק"י} כדי שייאכל הפסח על השובע, ומ"מ יקפידו שלא לאכול יתר על המידה בכדי שיהיו עדיין תאבים לאכול מן הפסח^{ק"ח}, ובגמר הסעודה אוכלים המצה המרור והפסח כפי הסדר הנזכר

ק"כ המרדכי פסחים דף קט, ב והתור"פ שם, וכ"כ בספר המנהיג הל' פסח ספ"ו, וכ"כ בדעת הרא"ש פ"י סל"ה ע"ש בקר"ג אות נ' {ומשמע מדברי הפוסקים הנ"ל דאף לרבנן דהלל יש לנהוג כן לקיים המצוה דאכילת מצה באחרונה בסמוך לאכילת הפסח, ומתחילה לאכול מצה שלא יוצא בה יד"ח, ולכאורה סברתם כמש"כ הב"י סי' תעז בדעת הרא"ש סל"ד דאף לרבנן דאין נאכלים בכריכה מצוה לאכול המצה המרור והפסח בסמיכות זל"ז}, וכמו כן כתב הר"ן בחי' דף קט, ב דלהלל דמצוה לכרכן יש להקפיד שלא לצאת יד"ח מצה בתחילת הסעודה (דנהי דאף להלל יוצא יד"ח המצה בלא כריכה מ"מ ראוי לצאת יד"ח המצה ע"י כריכה כצ"ל בדעת הר"ן) וכיון דאנן בעינן למיעבד אף כהלל כמש"נ ראוי להקפיד בכך, וכ"כ בהג"א פ"י סל"ה, וכן דעת התוס' קכ, א (בד"ה באחרונה) לחד תירוצא דלהלל לכתחילה יש לאכול מתחילה מיני מצה שאין יוצא בהם יד"ח {וכתי' זה דהתוס' כן איתא בפסקי תוספות אות שלב, וכן עיין היטב בשו"ע תעה ס"ב ושם בנו"כ וכן בערה"ש תעז, ב, ואפי' לפי פירושם השני דלכתחילה יכול לאכול מתחילה מצה הראויה למצוה ולברך עליה על אכילת מצה ולכוין שלא לצאת בה יד"ח רק במצה שאוכל לבסוף (כ"ה כוונת התוס' כמו שמבואר במקור הדין במי שאין לו ירק לאכילת הכרפס מלבד מרור ראה משנ"ב תעה סק"ו) מ"מ צריך שלא יפסיק בדיבור שאינו מענין ההגדה וסיפור יצי"מ מעת הברכה עד אכילת המצה לבסוף עם הפסח כמש"כ המשנ"ב הנ"ל, ובודאי שהיא הנהגה שא"א לעמוד בה לרוב אינשי, אמנם בדיעבד מי שלא מוצא מצה שאין ראוי לצאת בה יד"ח יעשה כנ"ל שכן פסקו הטושו"ע תעה, ב כדעת התוס' וע"ש במשנ"ב סק"ח}. והנה כיון שנתבאר דלהלל יש להקפיד שלא לצאת יד"ח המצה קודם הכריכה, ואנחנו הרי מקדימים לאכול מצה ומרור ופסח לבדם קודם הכריכה כמש"נ לעיל, נראה דיש לכוין בכזית מצה הראשון שאוכלו לבדו שאם הלכה כהלל אזי הוא אינו מתכוין לצאת בו יד"ח המצוה רק ייצא יד"ח בכריכה ודוק היטב בכל זה. **ודע דכל האמור כאן** הוא לדעת הפוסקים הסוברים שאין אוכלים מן הפסח אלא רק בסוף הסעודה, אמנם לדעת הפוסקים הסוברים דהפסח נאכל אף בתחילת הסעודה נראה דמיד בתחילת הסעודה היו אוכלים מצה ומרור ופסח (כ"א לבדו ואח"כ בכריכה) וכעין שאנו נוהגים כיום.

ק"י ראה הבריייתא בגמ' דפסחים קט, ב (בסוף העמוד) ובמימרא דרב הונא דף מ, א.

ק"י ראה דברי הרמ"א או"ח תסב, ד.

קטו כן איתא במתני' סוף פסחים, ועיין במק"ד בקונטרס קדשים בסופו דלדעת הר"מ דס"ל דליכא מצות אכילת קדשים בחלק הנאכל לבעלים, כשאוכלים הבעלים בשר קדשים אין מברכים עליו, ורק בחגיגת י"ד שבאה עבור מצות הפסח שיהא נאכל על השובע, תיקנו חז"ל ברכה על החגיגה (ולפ"ז נראה דלדעת הר"מ מי שאינו נמנה על הפסח מאיזה סיבה כגון שהיה חולה ביום י"ד בניסן והשתא הבריא, דאם אוכל מבשר החגיגה א"צ לברך, אמנם המק"ד שם הוכיח שהעיקר כדעת ש"פ דמברכים על כל הזבחים ע"ש, וע"ע בזה באהל משה לגרמ"א בסוף פסחים מש"כ בזה משמיה דהירושלמי).

קטז הנה ברש"י ובפסקי הרא"ד פסחים שם נקטו דמברך על החגיגה 'על אכילת שלמים' (ובתפא"י שם נקט 'על אכילת חגיגה') אמנם מדברי רש"י בברכות מח, ב נראה דמברך לאכול את הזבח, וכ"ה בתוספתא דפסחים י, ח המובאת ברשב"ם פסחים שם, ובענין נוסח הברכה אם מברך בלמ"ד או בלשון 'על' ראה מש"נ לעיל בסעיף כב בהערה בענין נוסח ברכת הפסח, ונלענ"ד דלרוב הטעמים הנזכרים בפוסקים הכא נמי בקרבן חגיגה יש לברך בלשון 'על'. ברכת הפסח אינה פוטרת את ברכת הזבח וברכת הזבח אינה פוטרת את ברכת הפסח כ"פ הר"מ פ"ח מחו"מ ה"ז וכדעת ר"ע כדאיתא בסוף מס' פסחים, וע"ש בלקוטי הלכות מה שיש להקשות בזה, וראה שער הקרבן פ"ח סכ"ח.

ק"י ודע דחז"ל גזרו על בשר חולין שיהא פוסל את הקודש כדאיתא בר"מ פ"א מאבה"ט ה"ה (ובפשוטו זהו אפי' בבשר הנעשה על טהרת הקודש ראה ספר טעם ודעת שם), ואם אוכל בשר חולין צריך ליהזר טובא שלא יפסול את הפסח (ואולי מפני כן לא מצינו בשום מקום שהיו אוכלים קודם הפסח בשר חולין אלא רק בשר חגיגה, ועיין ברשב"ם פסחים קז, ב בד"ה השמש דמבואר דהיה גילולות לשחוט בהמות לצורך סעודת יו"ט, ואולי כוונתו שהיו שוחטים שלמים כמש"כ בדף קכ, א דמקריבין נדרים ונדבות בע"פ לאוכלן בלילי הפסח).

ק"י כמש"נ לעיל בסעיף י"ז.

בסעיף כ"ב, ואם נשאר עוד מבשר הפסח צריכים בני החבורה לאכול^{קט} כולו עד חצות כדי שלא יבוא לידי נותר כפי שיתבאר עוד להלן.

כה. אחר סיום אכילת הפסח אסור לאכול שום דבר מאכל ואפי' מיני מתיקה^{קכ}, וכמו כן יש להחמיר לכתחילה שלא לשנות שום משקה שמעביר את טעם הפסח מפיו^{קכא}, ואם עבר ואכל אחר הפסח יאכל שוב כזית מבשר הפסח^{קכב} (וי"א דאף כזית מצה)^{קכג}, ומ"מ אין זה לעיכובא^{קכד} דכבר יצא יד"ח במה שאכל בראשונה, וראה הערה קכה.

^{קט} ונראה פשוט בעיני דאף לסוברים דאף במצה בעינן שישאר טעם מצה בפיו (אפי' בזמן שמקריבין את הפסח ראה להלן בסעיף כ"ה), מ"מ אם ממשיך לאכול אחר הכורך מבשר הפסח א"צ לאכול הכזית האחרון ביחד עם מצה בכדי שישאר אף טעם המצה בפיו, דאכילת הפסח לא מגרעת לענין זה, והגע עצמך אטו לרבנן דהלל שאוכל מצה ופסח לבדם צריך אח"כ לחזור ולאכול פסח ומצה בכריכה א' כדי שישאר טעם מצה בפיו, זו לא שמענו, ודלא כמש"כ בספר פתח הבית בסוף מס' פסחים בחי' לשו"ע סי' תפ"ב (וראה דרישה סי' תע"ז).

^{קכ} כמבואר בסוגית הגמ' פסחים קיט, ב, ובטעם הדבר נאמרו הרבה טעמים בפוסקים, דדעת ר"ה פ' שהוא בכדי שישאר טעם הפסח בפיו (וכ' החזו"א או"ח ס"ס קכ"ד שהוא משום כבוד המצה) כ"כ התוס' דף קכ, א והפסקי הרי"ד והמאירי לחד פירושא, וכ"נ דעת הרשב"ם, והאחרונים למדו כן אף בדעת הר"מ בפ"ח מחו"מ ראה בשעה"צ ריש סי' תעח, ומבואר במשנ"ב שם שטעם זה עיקר וכן מבואר בלבוש שם, עוד כ' הפוסקים דגזרו חכמים שלא לאכול אחר הפסח כדי שלא יבואו לאוכלו בב' מקומות כ"כ הר"ן והרבינו דוד בפסחים שם, והרמב"ן במלחמות כ' דחכמים גזרו כן כדי שייאכל הפסח על השובע (שכיון שיודעים שאחר הפסח אין לאכול ממילא יאכלוהו על השובע), וכ"כ התוס' והמאירי לחד פירושא, וכ"כ הר"ן בדעת הרשב"ם, ויש שכ' דהטעם בגזירת חז"ל הוא בכדי שישאר הטעם בפיו ויספר ביצי"מ כל הלילה (כל בו סי' נ' והארחות חיים) או כדי שלא ישכח לגמור את הסדר (מאירי) או שלא ישכח לקרות את ההלל (בעה"מ), ועיין בקרי"ס פ"ח מחו"מ אם הוא דין דאו' או דרבנן ותלוי בטעמים הנ"ל (ובספר נזר הקודש מנחות קה, ב אות ז' כ' דאם יש לו בשר קדשים שעדיין לא אכלו יכול לאוכלו אחר הפסח בכדי שלא לעבור על איסור נותר, בפרט למה שצידד הקרי"ס שזהו רק דין דרבנן ועיין בספר טל תורה בסוף פסחים).

^{קכא} כ"פ המשנ"ב תפ"א, ע"ש כמה פרטים בזה (ובמקום צו"ג התיר לשנות משקין שאין משכרין ומקורו בשו"ע הרב שם, ויל"ע אם בזמן שהבית נוהג יש להחמיר טפי מבזה"ז שלדעת כ"פ הוא רק זכר לזמן הבית).

^{קכב} כ"כ הא"ר תעז, ג והפמ"ג א"א סי' תעח סק"א ודלא כהחק יעקב סק"א שם שמיקל בזה, ובמשנ"ב תעח, א פסק כהא"ר והפמ"ג (ובא"ר שם כ' דאם ברך ברהמ"ז לא ישוב לאכול אפיקומן ונראה דזהו רק בזה"ז, דאם יצטרך לשוב לאכול כזית מצה ולברך יהא מוסיף על הכוסות, אבל בזמן הבית לכאורה אפי' אם ברך ברהמ"ז יאכל שוב כזית מבשר הפסח).

^{קכג} עיין במהר"ל גבורות ה' פס"ג דיש ראשונים שמבואר בדבריהם דבמצה בזמן הבית אין להקפיד בה אם ישאר טעם המצה בפיו, והמהר"ל עצמו חולק ע"ש (וד"ז תלוי בטעמים הנ"ל בהא דאין מפטירין וכו' ואין להאריך, וראה מה שכתבנו בהערה בסוף סעיף כ"ד דנראה פשוט שאם אוכל כמה זית פסח אחר הכורך דא"צ לאכול מצה עם הכזית האחרון ע"ש).

^{קכד} כ"כ הבי"י סי' תע"ז והא"ר שם בשם האבודרהם.

^{קכה} הנה למאי דחידש האבנ"ז או"ח סי' שפ"א ואחריו נמשכו הרבה פוסקים, דאין חיוב שישאר טעם הפסח והמצה בפיו רק כל זמן חיוב המצה, היה מקום לדון דמיד אחר חצות יהיה מותר לאכול כל מה שירצה דאפי' לר"ע דמדאו' זמן המ' היא כל הלילה הלא לדעת ר"ה פ' חכמים גזרו דאפי' בדיעבד אין הפסח נאכל אחר חצות, וכעת לא מצאתי מי שידבר בזה ופשוט דלדינא אין להקל בזה ואסור לאכול כל הלילה.

כו. הפסח טעון אמירת הלל באכילתו^{קכז}, ועל כן אחר ברהמ"ז וכוס שלישית גומרים את ההלל כדרך שאנו עושים כיום^{קכז} (וראה הערה), ולכתחילה יש לסיים את ההלל קודם חצות^{קכח}, ויכול לומר את ההלל בכל מקום שירצה^{קכט} וא"צ לאמרו בדוקא במקום שאכל בו.

כז. הפסח טעון לינה דהיינו שצריכים בעלי הקרבן להשאר בתוך חומות העיר ירושלים^{קל} בכל אותו הלילה שמביאים את הקרבן^{קלא}.

^{קכז} מתני' פסחים צה, א ובר"מ פ"ח מק"פ ה"ו, וכתב המהר"ל בגבורות ה' פס"ב דמה שאנו מחלקים את ההלל חציו קודם הסעודה וחציו לאחר הסעודה זהו בכדי שיהיה ניכר שההלל נאמר על הפסח.

^{קכח} כ"כ הר"מ פ"ח מחו"מ ה"י, אמנם בפסקי הרי"ד פסחים קיז, ב' כ' לחדש דבזמן שיש פסח גומרים את ההלל קודם ברהמ"ז כיון שצריך לאמרו על אכילת הפסח, וכתב שהסדר הנשנה במתני' הוא רק בזה"ז שאין פסח (וקצת משמע כן בערה"ש העתיד סי' קצב, יח ע"ש).

^{קכט} כ"פ הרמ"א תעז, א והוא ע"פ דברי הר"ן סוף מס' פסחים וכן בספ"ב ממגילה, וכתב הצ"ח ברכות ט, א (וכן יעויין בזה בכף החיים תעז, יד) דהטעם הוא משום שהפסח טעון הלל באכילתו, ולראב"ע שזמן אכילת הפסח הוא רק עד חצות אף זמן אמירת ההלל הוא רק עד חצות (אמנם בבהגר"א שם כ' דהטעם שיש לקרות ההלל קודם חצות הוא משום שתיית הכוס שאחר ההלל, דלכתחילה יש לשתות ד' כוסות קודם חצות), ומה שכתבנו שהוא רק לכתחילה הוא ע"פ דברי המשנ"ב תעז, ז, אכן בצעירותו כ' מרן הח"ח בספר מחנה ישראל פל"ו ס"ג שאם נתאחר באמירת ההלל אחר חצות יאמרו בלא ברכה לבסוף, והעיקר לדינא כמש"כ הח"ח בחיבור המשנ"ב { אמנם אכתי יל"ע דלמא רק בזה"ז שאין אכילת פסח כתבו הפוסקים שאין להקפיד בזה אלא רק לכתחילה אבל לע"ל שיהיה אכילת פסח אולי באמת יהיה דין זה אף לעיכובא לפי שהפסח טעון הלל באכילתו (וראה שו"ת בנין שלמה ח"א סכ"ט דהתוס' ספ"ב דמגילה דפליגי ע"ד הר"ן וס"ל דא"צ לגמור את ההלל קודם חצות הוא משום שבזה"ז ליכא אכילת פסח, והאפיקומן הוא רק זכר לפסח) }.

^{קכט} כ"פ הר"מ פ"ח מק"פ ה"י וכ"פ הרמ"א בסי' ת"פ ודלא כהראב"ד בהשגות שם דפליג, והאחרונים הק' ע"ד הראב"ד דמפורש בגמ' פסחים פו, א דאפשר לאכול בבית ולקרוא את ההלל על הגג, וכ' האחרונים דס"ל לראב"ד דהבית והגג חשובים כחד מקום לענין אמירת ההלל משא"כ מקום אחר לגמרי דאין לקרוא שם את ההלל, ועיין בחסדי דוד פסחים פ"י ה"ה דמדברי התוספתא שם מוכח כדעת הר"מ דקורא את ההלל בכ"מ שירצה.

^{קל} וראה ספר שער העזרה סי' קע"ג אם מותר ללון מחוץ לחומות בתוך עיבורה של עיר.

^{קלא} פסחים צה, ב וע"ש בזב"ת בד"ה ועוד שם דאע"פ שהר"מ השמיט דין זה בודאי מודה הוא לדינא דבעי לינה, וע"ע בר"מ פ"ג מבכורים הי"ד ובדרך אמונה שם, ואם עבר ולא לן אינו מעכב את כפרת הקרבן כ"כ בדרך אמונה בסי"ב שם בבאה"ל ופשוט.

דיני האיסור להותיר מן הבשר

כח. צריך לסיים את אכילת כל חלקי הפסח הנאכלים קל"ב עד חצות קל"ג, ואסור להשאיר אפי' משהו מן הבשר קל"ד, ואם עבר והותיר אפי' כזית אינו לוקה קל"ה וצריך לשרפו ביום ט"ז בניסן כפי שיתבאר, ואסור להותיר מן הבשר אפילו על דעת לשורפו קל"ו.

כט. כל בני החבורה אחראים קל"ז על הבשר הנאכל בחבורתם קל"ח שלא יבוא לידי נותר קל"ט, ומ"מ הפוסקים נוטים להתיר למי שסיים אכילתו לצאת למקום אחר קמ"ב, באופן שנשארים במקום האכילה אנשים גדולים בני דעת שבכוחם לאכול את הבשר הנשאר קמ"א.

קל"ב כמבואר באריכות לעיל בסעיף יח ושם בהערות, וע"ע היטב בסעיף י"ז בהערות די"א דבכדי שלא לעבור על נותר שרי לאכול אפי' שלכד"א או באכילה גסה.

קל"ג דאחר חצות אסור לאכול מן הפסח כמבואר לעיל בסעיף כ'.

קל"ד ראה מנ"ח ריש מצוה ח' די"א שמדאורי' שיעורו בכל שהו (וכ"כ המהר"ם שיק על תרי"ג מצוות שם), והמנ"ח פליג ודעתו דמה"ת שיעורו בכזית וכן דעת הרבה פוסקים (ראה ס' המפתח פ"י מק"פ הי"א) ומ"מ איסורא מיהת איכא אפי' בכל שהו ע"ש אם זהו מה"ת משום חצי שיעור או מדרכנן. **ודע דבתוס' זבחים פו, א** (בר"ה ופליגא) כתבו דעצמות שיש עליהם מעט בשר ודרך להשליכם בלא לגמור את הבשר, אף בקדשים אם השליכם קודם שנעשו נותר (מק"ד לא, א ע"ש) בטל שם אוכל מינייהו ואינו עובר עליהם בנותר, ע"ש בתוס' דמפרשי כן למתני' דתרומות פ"א, והובאו דבריהם במהריק"ו ובכס"מ פ"י ממעה"ק ה"י (ועיין בחינוך מ' קמו דיש לדייק מדבריו דחולק ע"ד התוס' וצ"ע).

קל"ה חדא דהוא לאו שאין בו מעשה ותו דהוא לאו הניתק לעשה וע"ע במנ"ח שם במה שנו"ג בזה.

קל"ו אע"ג דבתוס' פסחים כט, ב (בסד"ה רב אשי) מבואר דהמשהה חמץ ע"ד לבערו אינו עובר בלאו דבל יראה כיון שהוא לאו הניתק לעשה, וכתבו כ"פ (ראה גינת ורדים לפמ"ג ס"ס כ"ג, וכן במנ"ח ח, י) שלדברי התוס' כ"ה הדין בכל לאו הנל"ע דמותר לעבור עליו ע"ד לקיים העשה, ולפ"ז יהיה מותר להותיר מן הבשר ע"ד לשרפו ביום ט"ז בניסן, מ"מ רבים חולקים בזה עיין בשאג"א ספ"א (וע"ש דאפי' לסברת התוס' י"ל דנהי דלאו דלא תותירו ליכא, מ"מ הר"ז מבטל מ"ע דאכילת בשר הקרבן, וזהו לשיטתו דס"ל דאיכא מ"ע בכל בשר הפסח, אבל כבר נת"ל די"ח הסוברים דאחר שאכל כ"א כזית ליכא מ"ע לאכול את שאר הבשר רק לאו דלא תותירו), וכן דעת הר"מ פ"י מק"פ הי"א שכ' דצריך להשתדל שלא ישאר מבשר הפסח (וע"ש במקו"צ שהר"מ נוקט לשון השתדלות אף בדבר שהוא חיוב מעיקר הדין), ויש שכתבו דאף להתוס' הנ"ל יש לחלק בין לאו דבל יראה ללאו דלא תותירו, דהעשה דשריפה אינו תיקון גמור ללאו ובודאי דאסור להותיר ע"ד לשרוף (ראה אבי עזרי' פ"ח מפסה"מ ה"ט ובמנחת סולת מצוה ח' סק"ג) וע"ע בחזו"א אור"ח סי' ריח, מש"כ בדברי התוס' לחלק בין לאו דבל יראה לבין גזול ע"מ להשיב ואף לפ"ד יודו התוס' דאסור להותיר ע"ד לשרוף (ובסי' רכד לדף כט, ב' כ' החזו"א דהתוס' לא כתבו סברתם אלא רק לדעת ריה"ג אבל להלכה לא קי"ל כן, וכ"כ התפא"י לפסחים פ"ג בועז אות א').

קל"ז כ"כ במנ"ח מצוה ח' סק"ג וכ"כ ש"פ, ואפי' ליכא בבשר הנותר שיעור כזית כנגד כ"א מבני החבורה, כולם עוברים בלאו ומצווים בעשה דבאש תשרופו ועיין בזה בספר תולדות שמואל מצוה ח' סי' ב' אות ב'.

קל"ח לאפוקי ב' חבורות שאוכלות פסח א' בב' מקומות שאין חבורה אחת אחראית על בשר חבירתה שהרי אינם רשאים לאכול זה משל זה כמבואר לעיל ספ"ח ופשוט.

קל"ט ואפי' אחר שכבר אכל כפי חלקו המגיעו באופן יחסי (דהיינו אם היו עשרה בני חבורה ואכל זה כבר עשירית מהבשר) עדיין לא פקעה אחריותו משאר הבשר, כן מבואר בדברי הפוסקים, אמנם מדברי החסד לאברהם הל' ק"פ פ"ד ה"ג נראה דחולק על זה ע"ש היטב בדבריו.

קמ" כ"כ הכס"מ פ"ט מק"פ ה"ו בשם המהריק"ו, ובמנ"ח שם דייק דהכס"מ כתב כן רק בדרך אפשר ולא ברירא ליה כ"כ, ובחסד לאברהם הל' ק"פ פ"ד ה"ג פשיטא ליה דרשאי לעשות כן לכתחילה ע"ש שדימה דבר זה לחמישה בנ"א שקבלו לשמור על פקדון והלך א' מהם והשאיר את הפקדון ביד הנשארים.

קמ"א כ"כ המנ"ח שם בדעת הכס"מ ופשוט.

ל. יש מי שכתב^{קמב} שבני חבורה שחילקו את הבשר למנות וקבל כל אחד מנתו והניחה לפניו, ואחר שהתחילו כולם לאכול נטמא אחד מהם או שנחלה^{קמג} או ששבע באופן שאינו יכול לאכול יותר, אין בני החבורה רשאים לאכול מחלקו של זה וממילא יבוא הבשר לידי נותר וישרף בט"ז בניסן.

דיני הנותר

לא. הנותר אסור באכילה ואיסורו בכרת^{קמד}, ומלבד זאת גזרו חכמים^{קמה} שיהא הנותר מטמא את הידים^{קמו} וכן שיטמא קדשים ותרומה^{קמז}, ושיעורו כדי לטמא הוא בכביצה^{קמח}, וכמו כן העצמות שיש בתוכם מוח עצמות^{קמט} (בשיעור

^{קמב} כ"כ כמה אחרונים בדעת הר"מ פ"ד מק"פ ה"ג {ראה חסדי דוד על התוספתא דפסחים ז,ז, וכן בשיירי מנחה שם (אשר חיבר בנו של המהרש"ם), ובשו"ת הרד"ד ח"ב סט"ו, וכ"נ בדברי המהריק"ו שם}, דכיון שחילקו את הבשר הוברר חלקו של כ"א מהם ואסור לו לאכול מחלקו של חברו משום איסור שלא למנויו, ובאור"ש פ"א מק"פ ה"ו כ' דהיכא דנטמאו מקצת בני החבורה נפסל הבשר שלפניהם לפי שאין אדם משמר מה שביד חברו ונפסל הבשר משום היסח הדעת שפוסל בקדשים ע"ש, והנה מקורו דהר"מ מהירושלמי ס"פ כ"צ אלא שהעירו האחרונים דאפשר דהירושלמי שם מייירי בב' חבורות שחילקו הפסח ביניהם שבכה"ג אם נטמאו בני החבורה האחת אין חבורה השניה זוכה בשל חברתה לפי שא"א להוציא את הבשר ממקומו וכו' אין בני החבורה השניה יכולים לאוכלו במקום בני החבורה הראשונה, אבל בבני חבורה אחת שנטמאו מקצתם אפשר שזוהים חבריהם בבשר הנשאר וכ"כ באמת כמה ממפרשי הירושלמי ע"ש (ולדבריהם נראה פשוט דכיון שרשאים לאכול מחלק חבריהם ממילא הם אף חייבים לאכול כדי שלא יבוא הבשר לידי נותר, וכ"כ בספר תולדות שמואל מצוה ח' סי' ב' אות ב', אמנם בחדש לאברהם על הל' ק"פ שם נראה דאע"פ שרשאים לאכול אין מוזהרים על זה בלא תותירו וסברתו שם צ"ע), ומאחר ונראה דפשוט דיש לחוש לדברי הר"מ נ"ל דראוי שלא לחלק הבשר בין בני החבורה אלא כ"א יקח מעט מן הבשר שבמרכז השולחן כפי צרכו כדי שאפי' אם יארע לו איזה אונס לא יבא הבשר לידי נותר (ועיין לעיל בפרק ח' ס"ח).

^{קמג} היינו לדעת רזה"פ הנזכרים בהערה לעיל, דלדעת האור"ש דפסול הבשר הוא משום היסח הדעת, אי"ז שייך אלא רק כשנטמא א' מהם אבל לא בנחלה וכדו' ופשוט.

^{קמד} לדעת ר"ע שמדאו' כל הלילה הוא זמן אכילתו אינו נעשה נותר רק בבוקר, אבל לראב"ע לכאורה מיד בחצות הו"ל נותר והאוכלו חייב כרת, אמנם בזב"ת סוף פ' איזהו מקומן (וכן דעת כ"פ) דאף לראב"ע אינו חייב כרת רק בבוקר ע"ש, וע"ע במנ"ח מצוה ח' כמה פרטים בענין איסור נותר.

^{קמה} כן מבואר בגמ' פסחים קכא, דגזרו חכמים שיטמא את הידים משום עצלי כהונה כדי שלא יתעצלו באכילתו, וכ"פ הר"מ פ"ח מאבה"ט ה"ג וע"ש בספר טעם ודעת בפרטי הלכה זו.

^{קמו} בגמ' פסחים קכב, מבואר דלראב"ע הפסח מטמא את הידים החל מחצות (אפי' לסוברים בדעת ראב"ע דהאוכלו אחר חצות קודם הבוקר אינו חייב כרת דאכתי אין לו שם נותר, וצ"ל דחז"ל גזרו בו טומאה כיון דמה"ת א"א לאכלו אחר חצות) ולר"ע אינו מטמא אלא רק מהבוקר, ויל"ע לדינא איך לנהוג בזה מאחר שנח' הפוסקים אם הלכה כראב"ע או כר"ע {ודע דהפמ"ג משב"ז תעז,א מחדש דלענין טומאת העצמות שטומאתן היא רק משום שמשמשות לנותר, דאין טומאת שימוש נותר לראב"ע מחצות אלא רק מהבוקר, ואע"ג ד"ח בזה (ראה מלואים לשעה"ק סע"ו) נראה דיש להקל בעצמות שהיה עליהם בשר בחצות ובבוקר אין עליהם בשר, שלא יטמאו העצמות בכה"ג, דבלא"ה דעת הרבה פוסקים דהעיקר כדעת ר"ע}.

^{קמז} כן מבואר בגמ' פסחים פה,א ובירושלמי פסחים פ"ז הי"ב, ודעת הר"מ שם שעשאוהו לנותר כראשון לטומאה וע"ש בהשגות ובחזו"א ידיים ז,יד ואכמ"ל.

^{קמח} בגמ' פסחים קכא,א נח' אמוראי אם שיעור הטומאה הוא בכזית או בכביצה, ובר"מ שם פסק דשיעורו בכביצה וכ' הכס"מ דהר"מ פסק לקולא כיון שהיא טומאה מדרבנן, וכ"פ הלכותי הלכות ס"פ כ"צ, ובמאירי פסחים שם כ' דשיעורו בכביצה ויש פוסקין דשיעורו בכזית (אולי כוונתו לירושלמי סוף פסחים שם נראה דס"ל דשיעורו בכזית).

^{קמט} דאע"ג דא"א לאוכלו בפסח משום שבירת עצם הו"ל נותר וגזרו בו חכמים משום לא פלוג וראה צל"ח פסחים פג,א.

כביצה^{קנ} שנעשה נותר או שיש על גבם^{קנא} בשר בשיעור הנ"ל שהותירוהו בני החבורה דינם כבשר הנותר^{קנב} (ואם הוסר הבשר מהעצם ראה הערה)^{קנג}.

^{קנ} וכתב בספר מזבח אבנים סמ"ד אות ח' וכן מבואר במרכה"מ פסוה"מ יט, ט דצריך שיהיה כביצה מן הבשר, אבל העצם אינה משלימה לשיעור כביצה, אבל בתפארת יעקב חולין קכה, א כ' לחדש דאם יש כזית בשר נותר, העצם משלימה לכביצה וע"ע בספר טעם ודעת אבה"ט ח, ד בבאה"ל.

^{קנא} כ"כ המנ"ח מצוה ט"ז סוס"ק ד' ע"ש, וע"ע פי' ר"ח פסחים פג, א.

^{קנב} פסחים פג, א ובר"מ אבה"ט ה"ד שם.

^{קנג} בתוס' חולין קכה, א (בד"ה אי הכי) מבואר דחידוש הסוגיא דפסחים פג, א הוא שגזרו טומאה בעצם אף אחר שהוסר מעליה הבשר (באופן שקודם שהוסר הבשר היה עליו שם נותר, דאם הוסר מהעצם קודם שחל עליו שם נותר פשיטא דלא גזרו טומאה בעצם) דמה שהעצם מטמאה כשהבשר עודו עליה כבר נתבאר במתני' חולין שם, ובדברי הר"מ לא נזכר בפירוש שהעצם מטמאת אף אחר שהוסר ממנה הבשר, ומ"מ דייק הצ"ח בפסחים שם דהר"מ מודה לדינא לדברי התוס', אמנם כמה אחרונים כתבו דהר"מ חולק ע"ד התוס', ראה מרכה"מ הל' ק"פ י, ב ובמנ"ח מצוה קמו, ג ובקונטרס מנחת עני (הנדפס בסוף ספר מנ"ח ח"ב), וע"ע במהריק"ו הל' פסה"מ יט, ד, ובמל"מ ק"פ י, ב, וע"ע בהערה להלן לסוף סעיף ל"ג.

שריפת הנותר

לב. מצות עשה קני' מה'ת לשרוף את הנותר קני' ביום קני' ט"ז בניסן (אם אינו חל בשבת קני'), ויכולים לשורפו בחצירות ובגנות קני' העיר ירושלים ואין צורך לשורפו בהר הבית קני', וכן יכולים לשורפו באש בכל ענין אפי' ע"י תולדות האשקס, ויש מחמירים לשרפו ע"י עצים בדוקא וראה הערה קסא.

קני' עיין מנ"ח מ' קמג, ג ד"א דנשים פטורות ממצוה זו והוא מ"ע שהזמן גרמא וי"ח ע"ש, ודעת הצ"ח פסחים פד, א דנשים נתרבו לכל דיני הפסח ובכלל זה למצות שריפת הנותר.

קני' וכתבו הפוסקים דמה'ת מצותו דוקא בכזית ראה מנ"ח קמג, ד, ובשו"ת מהרי"א יו"ד סי' שנ"ב, ובשו"ת שו"מ מ"ק ח"ג סי' קעד, ובאמר"ב דיני פסח ס"ב, ובברוך טעם שער התערובת דין ב' פ"ט (וכ"כ התוס' רי"ד שבת צא, א והמאירי ברכות מט, ב בענין שריפת פסה"מ דשיעורן בכזית, ואולי יש לחלק בין שאר פסה"מ לנותר לדעת הפוסקים דאסור להותיר אפי' כ"ש) וראה חזו"א קדשים קמא סל"ז סק"ב, ומ"מ עיין במנ"ח שם שדעתו דעכ"פ איכא מצות שריפה אפי' בכ"ש או מדרבנן או מדאורי' כעין חצי שיעור בקיום מצוה (ולעיל בסעיף כ"ח הבאנו דעת כ"פ דאסור להותיר מה'ת אפי' כל שהו ולכאורה לדבריהם הכא נמי מצות שריפת נותר היא מדאורי' אפי' בכל שהו).

קני' דשריפת נותר היא דוקא ביום ולא בלילה (משא"כ בשאר פסה"מ ראה מנ"ח קמג, ב ובש"פ) וצריך שישורף הכל מבע"י, ואסור לזרוקו לאש מבעוד יום והוא הולך ונשרף רק בלילה ראה מנ"ח סק"ז שם, ועיין בשער הקרבן פי"ט סי"א בהערה אם יש להקפיד לשרוף את הנותר ביום ט"ז בניסן או דאפשר להמתין אף ליום י"ז בניסן או לשאר ימים.

קני' דשריפת נותר אינה דוחה לא שבת ולא יו"ט כמבואר בהרבה מקומות (ולמנהגנו כיום אין ט"ז בניסן חל בשבת). קני' כן איתא במתני' פסחים פא, ב (ושם איתא דאם נטמא רוב בשר הפסח קנסוהו חז"ל לשרפו בהר הבית כדי לביישו, ומסתמא ה"ה אם נותר רובו וראה שער הקרבן פי"ט סי"ט), והעירו האחרונים דהנה בגמ' פסחים כד, א וכן בדף מט, א מבואר דשריפת הקדשים צריך להיות במקום אכילתם וא"כ היאך מותר לשרוף הנותר בגנות העיר י"ם לשיטת הפוסקים דגגות י"ם לא נתקדשו ואינם ראויים לאכילת קק"ל (ראה מלאכת שלמה פסחים פ"ז מ"ח ובאו"ש פ"ו מבית הבחירה ה"ז, וראה קה"י פסחים ס"י ס"א מש"כ בתי' קושיא הנ"ל).

קני' ומ"מ אנשים שהם צרי עין על ממונם או אכסנאי שאין לו עצים משל עצמו רשאים לשרוף את הנותר בהר הבית (הנה לשון המשנה הנ"ל דשורפין אותו לפני הבירה ופי' רש"י דכל המקדש כולו קרוי בירה, אמנם בגמ' זבחים קד, ד נח' בזה ר' יוחנן ור"ל ועיין בזה באבהא"ז פ"ה מבית הבחירה הי"א) בעצים השייכים להקדש, ומ"מ אינם רשאים לקחת עצי הקדש כדי לשרוף את הנותר מחוץ להר הבית כמבואר בגמ' פסחים פב, א.

קס כ"כ המנ"ח מצוה קמג, ח ע"פ דברי הר"מ פ"ז ממעה"ק ה"ה דפרים הנשרפים אין לשורפם בתולדות האור משום דכתיב במצות שריפתם "עצים", אלמא דכל היכא דלא כתיב "עצים" שרי לשרוף בתולדות האור (וע"ש במנ"ח דאין סתירה לזה מדברי הר"מ הל' ק"פ ד, ג, ועע"ש דמ"מ אין לשרוף את הנותר בדבר שאינו מתולדות האש כגון אבר מעיקרו), אמנם האחרונים הק' ע"ד הר"מ שדבריו נסתרים מדברי התו"כ וכן מסוגיית הגמ' דפסחים עה, א וע"ש בלח"מ ובמהריק"ו, ומ"מ אכתי אין הכרח לדמות שריפת נותר לשריפת פרים הנשרפים ואדרבה מסוגיית הגמ' דפסחים הנ"ל יותר נראה לדמות שריפת נותר לשריפת בת כהן דנעשית אפי' ע"י תולדות האור וכן מבואר בשו"ת מנח"י ח"ב סנ"ג סק"ג ע"ש שפסק כהמנ"ח.

קסא כ"כ הרש"ש שבת סו, א ע"פ דברי התו"כ (וס"ל לרש"ש דיש ללמוד שריפת נותר משריפת פרים הנשרפים וראה בהערה לעיל) והעתיקו דבריו להלכה במנחת פתים או"ח סי' תמה, ובשו"ת דובב מישרים ח"א סכ"ה, וכ"כ בספר מועדים וזמנים ח"א סמ"ט וז"ל סי' קצ"ו, והנה הרש"ש שם החמיר אף בקש וגבבא דאין להם דין עץ לענין זה, ועיין במנח"י הנזכר בהע' הנ"ל שנו"נ בדבריו, ואפשר דאפי' לדעת המחמירים הנ"ל יש להקל עכ"פ בקש וגבבא לדונם כשריפה בעצים.

לג. כל חלק בבהמה אשר יש חיוב לאוכלו^{קסב}, אם הותירוהו ולא אכלוהו צריך לשורפו, וכמו"כ יש לשרוף את כל חלקי הבהמה אשר אי אפשר לאכלם מחמת איסור שבירת עצם^{קסג} או מחמת שאסורים באכילה באיסור^{קסד} דרבנן^{קסה} (אבל האסורים באכילה באיסור תורה א"צ לשורפם^{קסו}), וכן בשר שנפסל יש לשורפו כדין נותר^{קסז}, ומלבד הנ"ל הצריכו חז"ל לשרוף כל עצם אשר היה עליה או בתוכה בשר "נותר"^{קסח}, ויש שכתבו להחמיר לשרוף את כל עצמות הפסח^{קסט}.

^{קסב} וכבר נת"ל בסעיף י"ח באריכות כל חלקי הבהמה אשר יש חיוב לאכלם. ודע דהחזו"א זבחים ס"א סק"ו כ' לחדש דגידין שסופן להקשות אע"ג שאין חיוב לאוכלם יש מצוה לשורפם מדרבנן, אמנם בספר פתח הבית הל' ק"פ פ"י הי"א הוכיח מדברי הר"מ שם דא"צ לשורפם וכ"פ הלכות לר"ף פג, בתוה"ק אות ז' ע"ש.

^{קסג} כן מבואר בגמ' פסחים פג, דהמוח שבעצמות אע"פ שא"א לאכלו משום איסור שבירת עצם חל עליה שם נותר וצריך לשורפו בט"ז בניסן, ולכאורה בפשטות דינו ממש כנותר ולא כשאר פסה"מ (ונפ"מ שצריך לשורפו ביום כמשנ"ל), אמנם בשבט הלוי ח"ח סי' קיא אות ז' לא כתב כן ע"ש בדבריו.

^{קסד} כן מבואר בגמ' פסחים פג, דגיד הנשה החיצון האסור מדרבנן חייב בשריפה דכיון דהוא ראוי לאכילה מדאורייתא חל עליו שם נותר כדפירש"י שם וכ"פ הליקוטי הלכות הנ"ל (והוא הדין לגיד הפנימי שרובו אסור רק מדרבנן ורק החלק ששוכב על כף הירך נאסר מה"ת כדאיתא בגמ' חולין צו, א, ואע"ג די"א שכל גיד הפנימי אסור מה"ת לכאורה יש להחמיר בזה), ודע דעדיין יש מקום עיון בזה למאי דקיי"ל דגידין שסופן להקשות אינם נאכלים ואינם נשרפים, א"כ דלמא אף גיד החיצון הרי הוא בכלל גידים הנ"ל, וסוגיא דפסחים איתא רק למ"ד יש בגידין בנו"ט כמש"כ כמה אחרונים, שו"ר שכ"כ במלכי בקודש פ"י מק"פ הי"א ולמעשה צ"ע.

^{קסה} ראה לעיל בפרק ו' שנתבאר בארוכה כל החלקים האסורים מדרבנן (ולדעת הר"מ דחוטין וקרומות האסורים משום חלב יש בהם איסור צורה כעין חצי שיעור, כתב בראש יוסף חולין צא, א דא"צ לשורפם, ומ"מ יש להחמיר בזה כיון דלהרבה פוסקים הם אסורים רק מדרבנן), ודע דבשו"ת עונג יו"ט בסוף הספר בחי' מאחי המחבר סק"ב איתא חי' גדול, דכל החלקים האסורים מדרבנן חשובים כפסולין בגופן ויכול לשורפם מיד בי"ד בניסן (אם הוציאם מהבהמה מבע"י) וא"צ להמתין לט"ז בניסן, וכן מבואר בלחם שמים ליעב"ץ פסחים פ"ז מ"י, אמנם בספר דבר שמואל פסחים פג, הוכיח מן הירושלמי דאיסור אכילה דרבנן אינו חשוב כפסולו בגופו ועל כרחו צריך להמתין לט"ז בניסן, וכן נוטה דעת התפארת יעקב חולין צא, א ע"ש.

^{קסו} כן מבואר בגמ' פסחים פג, דגיד הנשה הפנימי האסור מה"ת א"צ שריפה וראה בהערה לעיל.

^{קסז} כן הסכימו האחרונים דאף בבשר פסול חל שם נותר ונשרף כדין נותר (ונפ"מ שנסרף בדוקא ביום כמש"כ המנ"ח מ' קמג, ב ושאר אחרונים, דשאר פסה"מ נשרפים אף בלילה) ראה שו"ת אחיעזר ח"ב סכ"ו סק"ד ואילך באריכות ודלא כדעת המנ"ח מצוה קמ"ב סק"ג שנחלק שם עם הצ"ח {וראה בחזו"א או"ח סי' קכד לר"ף ע"ה דאפי' לסוברים דלא חל שם נותר אפסולים, בשר נא חל עליו שם נותר, דבשר נא אינו פסול רק חסר לו דבר המכשירו, וכ"כ המנ"ח מצוה ז' סק"א (והוא כעין סברת הקה"י כריתות ס"ז ע"ש)} ועל כן אם ארע איזה פסול בבשר כגון שנגע בתנור בעת הצליה והוצרך לקולפו וכדו', יישרף בהדי הנותר ביום ט"ז בניסן {ואם ארע כן בי"ד בניסן ראה מנ"ח מצוה ז' סק"ב די"א דחשוב כפסולו בגופו ויכול לשורפו מיד (ולדעת הצ"ח בפסחים כח, א היכא דנפסל פסול הגוף ביום י"ד חייב לשורפו מבע"י כדי לא לעבור עליו באיסור נותר, דס"ל דעוברים באיסור נותר אף על קדשים פסולים וכבר נתבאר ד"ז לעיל פרק ד' סכ"ט) אבל לדעת רש"י פסח מבושל או צלי מחמת ד"א לא חשוב כפסולו בגופו וצריך להמתין עד ט"ז בניסן וכבר דברנו בזה לעיל פרק ז' בסעיף י"ג}.

^{קסח} כן מבואר בגמ' פסחים פג, דחז"ל גזרו על העצמות שימשו נותר שיהא דינם כנותר הן לענין טומאה והן לענין חיוב שריפה, ומפשטות הסוגיא נראה דכל היכא שהעצמות שימשו נותר אפי' לרגע אחד כבר נעשו העצמות כנותר וחיבות בשריפה אע"פ שהוסר הבשר מעליהם, ולעיל בסעיף ל"א הזכרנו דדעת כ"פ דהר"מ חולק על זה, וס"ל דאחר שהוסר הבשר אין דין העצמות כהנותר, ומ"מ בדברי הליקוטי הלכות בסוגיין בתוה"ק אות ו' מבואר דס"ל דהעצמות חייבות בשריפה אף אחר שהוסר הבשר מהם, וע"ע בהערות לסעיף ל"א שבארנו ממתי מתחיל זמן שימוש נותר האם מחצות הלילה או מהבוקר. והנה לעיל בסעיף ל"א נתבאר דלענין טומאה לא גזרו חז"ל טומאה על העצמות אא"כ משמשות לכביצה מבשר נותר, אמנם לענין חיוב שריפה נראה מסתימת הפוסקים דא"צ שיעור כביצה אלא סגי כשימשו לשיעור כזית נותר דכן הוא השיעור לענין חיוב שריפת נותר כמו שנתבאר לעיל {ואע"ג דנתבאר דאפי' פחות מכזית נותר יש לשורפו עכ"פ מדרבנן נראה דמשום הא לא גזרו חז"ל חיוב שריפה בעצמות, ובפרט לדעת התוס' זבחים פו, א

המובאת לעיל דעצם שיש עליה מעט בשר אפשר לזרוקה ובטל שם אוכל ממנה, וא"כ לסברת התוס' בכה"ג שנשאר מעט בשר ע"ג העצם אפי' אותו מעט הבשר א"צ שריפה אם אינו מחשב עליו לאוכלו וכ"ש שהעצם א"צ שריפה (ויל"ע לדעת התוס' בעצם שיש בה מוח פחות מכזית אם דינה כעצם שיש עליה מעט בשר, ובמרכה"מ פ"ט מפסה"מ ה"ט פשיטא ליה דעצם שיש בה פחות מכזית מוח, אותו המוח טעון שריפה ולא אמרינן דבטל ממנו שם אוכל, ולדינא בד"כ ליכא נפ"מ כיון שיש לחוש שיש בעצם כזית מוח וצריך שריפה מן הדין וא"א לשבור את העצם כדי לבדוק אם יש בה כזית מוח, וא"כ למעשה נראה דכל עצם שרגילות שיש בה מוח ואפשר שיש בה כזית מוח צריכה שריפה לכ"ע, והיכא דבדודאי אין בה כזית אולי יש להחמיר לשורפה כדעת המרכה"מ הנ"ל משום מעט הבשר שיש בתוכה). ודע דהך דינא דשימוש נותר הוא לאו דוקא בעצמות אלא אפי' בגידין הקשין איתא להאי דינא אם שימשו כזית שומן הרגיל להיות סביבותיהם, כן מבואר בחי' הרע"א חולין צא,א.

ק"כ כמה פוסקים בדעת הר"מ פ"י מק"פ ה"ב, ראה מהריק"ו שם וכן בהל' פסה"מ יט,ט שכ' לחד תירוצא דחז"ל גזור שריפה בכל העצמות משום לא פלוג, ויש שבארו בטעם הר"מ דס"ל דמדרבנן אסור לשבור כל עצם אפי' שלא היה עליה בשר מעולם ועל כן הצריכו לשרוף את כל העצמות כדי שלא יבואו בהם לידי תקלה, ויש שכתבו דס"ל לר"מ דכל עצם שהיה עליה כזית בשר אסור לשוברה אף אחר שנאכל הבשר, ובעצמות אלו החמיר הר"מ לשורפם מפני התקלה אע"פ שאין עליהם נותר, ודעת ב' כתות הפוסקים הנ"ל נתבארה לעיל בסעיפים י"א-י"ב ע"ש, וכן מורה לשון הר"מ הנ"ל דשריפת העצמות היא מפני חשש תקלה (ולפ"ז עצם שאין עליה בשר א"צ לשרפה ביום בדוקא דהרי אין שריפתה משום שריפת נותר), וכ"כ האחרונים בדעת החינוך מצוה קמו שנראה מדבריו שם שחז"ל הצריכו לשרוף את כל העצמות או עכ"פ כל העצמות שהיה עליהם בשר ע"ש בטעמו, אמנם דעת הכס"מ הל' פסוה"מ יט,ט ודעת המל"מ ק"פ יב, שהר"מ לא חולק לדינא ע"ד הפוסקים דכן מוכח בסוגיא דאין כל העצמות טעונות שריפה {ודע דנתקשו הפוסקים אמאי לא יצטרכו העצמות שריפה משום טעם הבשר הבלוע בהם, דאותו טעם הבשר נעשה נותר, ובאו"ז הל' ע"ז סי' רצו הוכיח מכאן דעצמות אינן בולעות טעם, והו"ד בב"י או"ח תנא,ח, אמנם הרמ"א שם פסק דכלי עצם בולעים וצריכים הגעלה, ולדידה צריך לתרץ באופ"א ועיין בזה בשו"ת שו"מ מ"ק ח"ג סי' קעב, ובשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קיב אות ה' ובשו"ת אבנ"ז או"ח סי' שסה אות ד', ובמלואים לשער הקרבן סע"ו}.

לד. בשר החגיגה וכל התבשילים שהיו ביחד עם הפסח על השולחן בעת האכילה דינם כבשר הפסח^{קע} וכל הנשאר מהם מתבער עם הפסח^{קעא}.
 לה. כלי מתכות^{קעב} שנשתמשו בהם עבור הכנת^{קעג} ואכילת הפסח בעודו רותח^{קעד} טעונים מריקה ושטיפה^{קעה}, וכלי חרס צריכים שבירה וראה הערה^{קעו}.

^{קע} כ"פ הר"מ פ"י מק"פ הי"ד ע"פ דברי הירושלמי פסחים פ"ו ה"ד (והוא ע"פ פ"י קרבן העדה שם, דהפני משה שם פ"י בכוונת הירושלמי דצריך להוריד את התבשילים מן השולחן בגמר אכילת הפסח כדי שלא יבוא לאכול מהם אחר הפסח, וראה בשיירי מנחה על התוספתא דפסחים פ"ה ה"ג דמדברי התוספתא מוכח כפי" קרבן העדה), ובטעם הדבר כ' בקרבן העדה וכן במהריק"ו שם שחוששין שנדבק מן שמנונית הפסח במאכלים שע"ג השולחן, וכ"נ מדברי הירושלמי שם שלמד מדין זה שמי שאכל מאכלי גבינה אינו יכול לאכול את הלחם שהיה ע"ג השולחן ביחד עם מאכלי בשר (אמנם בערה"ש העתיד סי' קצד, כ למד בדעת הר"מ שהוא משום חשש תערובת וחילוף והגזירה שייכת רק בתבשילי בשר ע"ש, וכ"נ בדברי המאירי פסחים ע"א וכן בחגיגה ז,ב).
^{קעא} כן איתא בירושלמי ובר"מ, ולא נתבאר אם דינם להתבער בשריפה בדוקא, או דרק אסרום חז"ל באכילה, שוב מצאתי בהעמק דבר לנצי"ב ויקרא ח, לב שכתב שדינם בשריפה וכתב שדין זה נלמד מפס' הנ"ל ע"ש.

^{קעב} ובכלי עץ כ' הכס"מ פ"ח ממעה"ק הט"ו דאין בהם דין מריקה ושטיפה דלא נתחדש דין מו"ש בתורה רק בכלי מתכות, וכן לא נתחדש דין שבירה אלא רק בכלי חרס (ואם רוצה להשתמש בכלי עץ פעם נוספת צריך רק הגעלה, והשפוד של עץ שצולין בו את הפסח לא מהני ליה הגעלה ומאידך א"א ללבנו באור לפי שישוף ועיין באו"ה כלל לו, יא וכן בשערי דורא סי"ח דכיוון שאין לו תקנה צריך לשרוף את השפוד מפני חשש תקלה), וכ"נ מדברי הקרי"ס ומדברי המהריק"ו שם, וכן מדברי הבינת אדם הל' בב"ח סמ"ה סקס"ב, אמנם הפלתי צד, ב פשיטא ליה דדין מו"ש לא נאמר בכלי מתכות בלבד (וע"ש ביד יהודה סק"ה שתמה עליו), וכן מבואר בש"ך יו"ד סח, לג דיש דין מו"ש בכלי עץ, וכ"כ ביד דוד זבחים צד, א והוסיף דכלי זכוכית טעונים שבירה ככלי חרס וצ"ע בזה למעשה (ובפרט יל"ע בכלי זכוכית לדעת הסוברים דלא בלעי צ"ע אם שייך בהם דין שבירה ואולי יש לדמותם לבישול בלא בליעה דמספק"ל לגמ' מה דינו וכפי שיתבאר). ובכלי אבנים מפורש בר"מ שם דא"צ מו"ש, וכ' המהריק"ו דכלים העשויים מאבני שיש דינם ככלי אבנים, וכ"כ בהעמק שאלה שאילתא קלו ודלא כמ"ש"כ בספר המכריע ע"ש (ומש"כ הר"מ שם דאפי' הגעלה א"צ אלא סגי להו בהדחה הרבה חולקים ומצריכים הגעלה ע"ש בהעמק שאלה וראה בספר הדרת קודש על הל' מעה"ק שם).

^{קעג} בענין התנור שצולים בו את הפסח, הנה כבר נתבאר דאסור שיגע בשר הפסח בדפנות התנור עד אחר שיעלה כ"צ, וא"כ באופן שצלו את הפסח ולא נגע הבשר בדפנות יל"ע בדינו אם התנור צריך מריקה ושטיפה בתנור מתכת או אם צריך שבירה בתנור מחרס, דהנה בגמ' זבחים צה, ב מספק"ל בתלאו באויר תנור (בתנור מחרס) אם התנור צריך שבירה דלמא התורה הקפידה על בישול בכלי אע"פ שלא נבלע טעם הבשר בכלי ולדעת רוח"פ לא נפשטה האי בעיא ובספיקא קאי, וא"כ לכאורה תנור חרס יצטרך שבירה, ואע"ג דדעת הר"מ פ"ח ממעה"ק הי"ד דאין דין שבירה בכלי חרס רק כשבישלו בהם חטאת אבל בשאר הקרבנות סגי להו במו"ש, מ"מ דעת הרבה פוסקים דאף בקק"ל יש דין שבירה בכלי חרס וא"כ לכאורה אף תנור חרס של פסח יצטרך שבירה (אמנם יעויין בפלתי קג,ו שכ' לחדש דבתנורי הפסח כ"ע מודו דא"צ שבירה ע"ש טעמו וע"ע מש"כ בזה בשער הקרבן סוף פ"ג), ובענין תנורי מתכת דעת הרבה פוסקים דבעיא הנ"ל תתלאו באויר תנור לא שייכא בכלי מתכות, דדין מו"ש תלוי בבליעה ובלא בליעה ודאי ליכא מו"ש, ראה קר"א זבחים צה, ב וכן צו, ב, וכן דעת החזו"א קדשים קמא ריש סל"ז, ובמרומי שדה זבחים צו, ב, וכן מדויק מדברי הר"מ פ"ח ממעה"ק הי"ד (וע"ש בלח"מ שתמה עליו, ויש שכ' דהר"מ אזיל בזה לשיטתיה דס"ל דשבירת כ"ח הוא רק בחטאת ראה ח"י הרע"א צה, ב), מאידך דעת מרן הח"ח בליקוטי הלכות לסוגיא הנ"ל דהבעיא היא אף לענין כלי מתכות ולענין מו"ש וכן דעת כ"פ, ולמעשה צ"ע מאחר דאף לדעת הח"ח הוא רק ספק, וא"כ אולי יש להקל בזה וכעת צ"ע (ובגוונא דנבלע טעם בתנור ע"י זיעה פשיטא דצריך מו"ש ואכמ"ל).

^{קעד} וכיון דבשר הפסח הוא דבר גוש, ממילא אף בכלי שני יש להצריך מריקה ושטיפה, דגוש בכלי שני לא גרע מעירוי מכלי ראשון, ובעירוי מכ"ר מפורש במתני' זבחים צה, ב דבעי מו"ש וכ"פ הר"מ פ"ח ממעה"ק הי"א, ועיין בפלתי קה,ו דפשיטא ליה דדבר גוש מצריך מו"ש אפי' בכלי שני.

^{קעה} ויש בזה כמה פרטי דינים ראה דברי הר"מ הי"ב שם ובספר הדרת קודש על הל' מעה"ק שם {בתוספתא דקרבנות י,ו מבואר דמו"ש דקק"ל נעשית בכל י-ם וא"צ לעשותה בעזרה, אמנם בחזו"א קדשים קמא לז,יב מגיה בדברי התוספתא ודעתו שם דמו"ש

נעשית בעזרה וע"ע בדבריו בסקי"א שם, וכן דעת התפא"י זבחים פ"א בועז אות א', אמנם דעת ר"פ אינה כן ראה הדרת קודש פ"ח ממעה"ק סקס"ב.

ק"י הנה בדבר החיוב דמו"ש ושבירת כלי חרס דעת ר"פ דחיובו הוא לאחר הזמן שנעשה טעם הבשר הבלוע לנותר וכ"פ מרן הח"ח בסוגיא דזבחים שם בתוה"ק אות ה', וציין שם לדעת הר"מ פ"ח הי"ד דחיובו מיד בגמ' הסעודה וע"ע בתוס' זבחים צו, א בד"ה וממתין, ובר"ן סוף מס' ע"ז כ' דהגדר במצות מו"ש הוא מדין ביעור נותר (ובחת"ס בתשו' חיו"ד סי' קי"ד כ' דאף התוס' מודו ליסוד זה, ועיין בחו"ד צג, ב שתפס יסוד זה לעיקר ומפני כך כ' דאפי' אם אינו רוצה שוב לבשל באותו הכלי חייב לעשות מו"ש ע"ש, ועיין בקר"א זבחים צו, א), ובמק"ד סל"א סק"ג נסתפק לפ"ז אם צריך לעשות מו"ש דוקא ביום כמו ששריפת נותר הוא דוקא ביום, ובחלקת יואב יו"ד סי"ב פשיטא ליה דלהך טעמא צריך לעשות המו"ש ביום ולא בלילה, וכן כתב בספר מראה כהן (לתלמיד הכו"פ) זבחים צו, ב דכשם שמצוה לשרוף הנותר תיכף ולא להמתין (כן סברי כמה פוסקים אמנם אי"ז מוסכם) כמו"כ יש לעשות מו"ש בלא שהיה מיד בתחילת חיובו, אמנם דעת החזו"א קדשים קמא סל"ו סק"ג דאפי' לדעת הסוברים דחיוב מו"ש הוא כעין ביעור נותר מ"מ אין בו גדר ופרטי מצות ביעור נותר עי"ש {ולאנ"ל אולי יש להחמיר שלא לעשות מו"ש ביו"ט (אע"פ שכ' המג"א תקט, יא דהיכא דא"א להגעיל כלי מבע"י שרי להגעיל ביו"ט) אפי' אם צריך להשתמש בכלים דהרי אין מבערים נותר ביו"ט, ואפי' שלא ע"י הבערה כמש"כ רש"י ביצה כז, ב דרחמנא אחשבה למלאכה, וכ"ש שאין שוברין כלי חרס ביו"ט (ועיין בחת"ס חגיגה יז, ב דבכה"ג הוה מתקן כיון שמצותו בכך) }.

פרק י - קרבן חגיגה

- א. ביחד עם הפסח^א מקריבים ביום י"ד בניסן קרבן חגיגה^ב כדי שיהא הפסח נאכל על השובע^ג.
- ב. קרבן החגיגה דינו כקרבן שלמים^ד לכל דבר וענין, ועל כן אפשר להביאו בין מן הבקר ובין מן הצאן, הן זכרים הן נקבות, הן גדולים הן קטנים, וטעון סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק^ה ככל חוקת מצות השלמים, ונאכל לשני ימים ולילה אחד (מלבד הבשר העולה על השולחן ביחד עם הפסח שגזרו חז"ל שנאכל עד חצות כמו הפסח כמו שנתבאר בסוף פרק ט').

^א דהיינו פסח ראשון, דבפסח שני אין מביאין קרבן חגיגה וכמו שיתבאר.

^ב ומבואר בדעת הר"מ פ"י מק"פ הי"ג שקרבן חגיגת י"ד הוא מדאורי, רק דהתורה לא קבעתו בתור חובה, אלא בתור רשות למצוה מן המובחר (וראה מנ"ח מצוה ה, יט דמי שמביא חגיגה מקיים מצות הבאת חגיגה וע"ש דמספק"ל אי נשים שייכי במצוה זו כיון שהיא מ"ע שהזמן גרמא, ומשמע שם דלדעת התוס' דחייב החגיגה הוא מדרבנן אף נשים בכלל, וע"ע במנ"ח תפוח וצ"ע), ובמהריק"ו שם ציין לדעת התוס' דחייבא דחגיגת י"ד הוא מדרבנן ומשמע שם בדבריו דרבנן קבעוהו כחובה, אבל לדעת הר"מ אפי' מדרבנן ליכא חובה, אמנם בחזו"א או"ח קכט,י מסתפק בזה וכ' דאפשר דאף לדעת הר"מ חכמים קבעוהו כחובה ע"ש {ובגמ' פסחים ע,א מובאת דעת בן תימא דחגיגת י"ד היא חובה גמורה ודינה כפסח עצמו, וע"ש בתוס' דאיכא תנא נוסף דס"ל דהיא חובה גמורה מדאורי ודינה כשלמים ולא כפסח, אמנם להלכה העיקר כמשנ"ל}.

^ג כן מבואר בתוס' שם דמה"ט תיקנו רבנן הבאת החגיגה, ובמאירי שם מבואר דאף למ"ד דהיא מצוה דאורי אינה מצוה מצד עצמה אלא בכדי שיהא הפסח נאכל אכילת שובע, וכן מבואר בתוס' הרשב"א שם (ולכאורה לפ"ז יל"ע במש"כ המנ"ח המובא לעיל בהערה דנשים אינם שייכות במצות החגיגה, דהרי כל עיקר החגיגה היא עבור אכילת הפסח, ובאכילת הפסח נצטוו הנשים כמו האנשים), אמנם בחינוך מצוה כ' כתב דקרבן חגיגת י"ד הוא בשביל להרבות השמחה, וע"ע בטו"א חגיגה ז,ב.

^ד כן מבואר בר"מ פ"י מק"פ הי"ב, ועיין בחזו"א הנ"ל דלמ"ד דחגיגת י"ד היא מה"ת, אע"פ שדינה כשלמים מ"מ הוא קרבן שיש לו שם בפ"ע והיא מצוה נפרדת ממצות השלמים, וכ"כ בשעורי הגרמ"ד זבחים ט,א בשם מרן הגרי"ז זיע"א ע"ש, ובזה יש ליישב קושיית המק"ד בקונטרס קדשים ס"ה סק"ד ע"ד רש"י מגמ' דפסחים עג,ב, ע"ש בהג' שמועת חיים {והנה לעיל הזכרנו דעת בן תימא, ולדבריו חגיגת י"ד באה רק מן הצאן ומן הזכרים בני שנתן כדין הפסח, ואע"פ שמקצת הפוסקים כתבו דהעיקר לדינא כדעת בן תימא (ראה תוס' פסחים קיד,ב בד"ה שני) מ"מ דעת רזה"פ דהעיקר להלכה כדעת רבנן וכסתמא דמתני' סט,ב}.

^ה ראה פסחים צו,ב ושם ברד"ה לכל מצות.

- ג. כמו כן החגיגה נאכלת בין מבושלת בין צלויה ואין צורך לאוכלה ע"י צליה בדוקא¹ (וראה בהערה דיש חולקים), ונאכלת החגיגה אפי' למי שלא נתמנה עליה קודם שחיטתה², ואין בה איסור שבירת עצם³.
- ד. אין החגיגה קריבה כאשר יום י"ד בניסן חל בשבת לפי שאינה דוחה את השבת⁴, וכן אינה קריבה בזמן שהפסח קרב בטומאה⁵ לפי שאינה דוחה את הטומאה⁶.

¹ כ' מבואר בגמ' פסחים ע, א דרך לבן תימא נאכלת החגיגה צלי, ומש"כ במתני' קטז, א דשואלין מה נשתנה הלילה זה דכולו צלי זהו רק לבן תימא, אמנם הר"מ פ"ח מחור"מ ה"ב העתיק כדברי המשנה שם, ותמה עליו הלח"מ דהרי לא קיי"ל כבן תימא, ולרבנן אין כל הבשר נאכל צלי, וברבינו מנוח שם כ' דס"ל לר"מ דלענין זה שהחגיגה נאכלת צלי הלכה כבן תימא וסברא זו צע"ג, ובצל"ח ע, ב וכן במרכה"מ הל' חור"מ שם כתבו דס"ל לר"מ דאף לרבנן דבן תימא נאכלת החגיגה צלי ע"ש בטעמם, אמנם בחזו"א או"ח סי' קכד לדף ע, א, וכן האבי עזרי פ"ב מהל' חגיגה ה"י כתבו דס"ל לר"מ דאף לרבנן שייך לומר הלילה הזה כולו צלי אע"פ שהחגיגה אינה נאכלת צלי בדוקא, כיון דהפסח נאכל כולו צלי.

² כ"נ מדברי הגמ' פסחים ע, א דרך לבן תימא אינה נאכלת אלא למנויים וכ"כ במאירי שם שהחגיגה אינה בדין שחיטה למנויים (ולהלך פט, ב כ' המאירי שאף החגיגה אינה נאכלת אלא למנויים ונראה דס"ל דברייא דהתם אתיא כבן תימא, וע"ע בדברי רש"י שם), וכן מוכח ממה דבעינן ליתן חזה ושוק לכהן ודוחק לומר דצריך הכהן להתמנות על החגיגה קודם שחיטה, וכ"כ המק"ד בקונטרס קדשים ס"ה סק"ד {ובשיעורי הגרמ"ד זכאים ט, א כ' דמרן הגר"ז הוכיח מברייא דפסחים פט, ב דאף לרבנן איכא דין מינוי בחגיגה, אמנם לבסוף הניח הדבר בצ"ע מכח הוכחה הנ"ל דנתינת חזה ושוק ע"ש {ובעיקר דברי הברייא המובאת בפסחים פט, ב דממנה אדם את חבירו על פסחו ועל חגיגתו, נלענ"ד דבאמת בכדי לקיים מצות התורה או חיוב הנ"ל בחגיגת י"ד צריך שיהיה לאדם חלק בקרבן החגיגה שיהיה הקרבן קרב בעבורו, ועל כן היו מתמנים על החגיגה, ומ"מ אף מי שלא נתמנה רשאי לאכול מן הבשר כי אין בו איסור אכילה שלא למנויי כדמוכח מחזה ושוק, כן היה נלענ"ד, וראה מה שכתבנו בהערה בסוף הפרק משמיה דמרן האבי עזרי ועדיין הדבר צל"ע}.

³ פסחים שם ופשוט.

⁴ מתני' דפסחים ט, ב, {ועיין ברא"ש פ"י סכ"ה דמביא חי' גדול בשם הר"י מאורלינ"ש והר"י מקורבי"ל דכשחל י"ד בניסן להיות בשבת מקריבים את החגיגה ביום ו' ביי"ג בניסן ואעפ"כ היא נאכלת בליל הסדר במוצ"ש דמנינן לאכילתה ב' לילות ויום אחד במקום ב' ימים ולילה אחד, ומתחיל המנין בליל שבת ומסתיים במוצ"ש, והרא"ש שם דחה דבריהם וכן הסכמת הפוסקים}.

⁵ מתני' שם {ובספר חי' מהרי"ץ עמ"ס פסחים ט, ב אות י"ח כ' להוכיח מדברי רש"י ע, ב {בד"ה שבא בטומאה, וכדברי רש"י כ"כ בפ' הריב"ן שם} דכאשר רוב הציבור טמאים אזי אפי' אם הכהנים טהורים אין המיעוט טהורים מביאים חגיגת י"ד, אמנם ראיתי להגרמ"מ שולזינגר במכתבו למהרי"ץ שמצדד לומר שאם באמת רוצים המיעוט טהורים לעשות פסחיהם בטהרה דיכולים להביא חגיגה עם הפסח וצ"ע בזה. ולכאורה טעמו דמהרי"ץ מפני שבפסח הבא בטומאה יכולים (וי"א דאפי' חייבים ראה בדברינו להלן פ"ב סוף סעיף ד' בהערה) המיעוט טהורים לעשות את הפסח בטומאה ע"כ גזרו שלא יביאו חגיגה כלל, כמו"כ נראה לדברי הירושלמי דחגיגה באה כדי שיאכל הפסח על השובע ולא יבואו בו לידי שבירת עצם, נראה פשוט דבפסח הבא בטומאה דלא נאסר בו שבירת עצם, אין צורך להקריב בו קרבן חגיגה אף לטהורים, שו"ר שכעי"ז כ' המק"ד בקר' קדשים ס"ה סק"ד (אמנם יעויין בשפ"א הל' ק"פ פ"י ה"א דפשיטא ליה דפסח הבא בטומאה היכא דרוב ציבור טמאים, והמיעוט עשאוהו בטהרה דיש בו משום שבירת עצם ע"ש), ומ"מ לאו כ"ע סברי דטעם הירושלמי עיקר}.

⁶ ואם היו הכהנים טהורים וישראל טמאים בטומאת מת ביום הז' לטומאתם שיכולים לאכול קדשים לערב, כ' הצ"ח בפסחים שם דיכולים להקריב קרבן חגיגה דהרי טמא משלח קרבנו ביד אחרים, ובמנ"ח מצוה ה'יט הק' עליו דהרי חגיגה בעיא סמיכה וטמא אינו יכול לסמוך ע"ש, ובמצוה תפ"ו הק' המנ"ח דהר"מ פסק דטמא מת אינו משלח קרבנותיו ועיין במק"ד הנ"ל {והנה משמע מדברי הצ"ח דחולק על מה שכתבנו לעיל בשם חי' מהרי"ץ, דס"ל דשייך להקריב חגיגה אף בפסח הבא בטומאה, ויש לדחות דלמא ס"ל לצ"ח דכשהיו רוב ישראל טמאי מת ביום הז' אין זה ממש פסח הבא בטומאה וכמו שנסתפק בזה המנ"ח בסוף מ' ש"פ {ובמק"ד הנ"ל נראה דס"ל דדינו כפסח הבא בטומאה}.

- ה. כמו כן אמרו חז"ל^{יב} דאין החגיגה באה אלא בזמן שהפסח בא במועט דהיינו שיש מעט מבשר הפסח לכל אחד מבני החבורה^{יג}, ולכן צריכים להביא עמו חגיגה, ויש מפרשים שאין זו כוונת חז"ל, אלא כוונתם היא שאין החגיגה באה אלא רק כשיש מעט קרבנות פסחים שאז יש פנאי להקריב אף חגיגה^{יד}.
- ו. זמן הקרבת החגיגה י"א שהוא כל יום י"ד בניסן בין תמיד של שחר לתמיד של בין הערביים^{טו}, וי"א שהקרבתה אחר חצות היום קודם התמיד של בין הערביים^{טז}, וראה הערה יז.
- ז. כבר בארנו לעיל^{יח} דאדם שהפריש מעות עבור פסחו יכול לקנות בהם חלק בקרבן חגיגת י"ד, וכמו כן רשאי אדם לקנות חגיגת י"ד ע"י מעות מעשר שני שבירד^{יט}.

^{יב} במתני' הנ"ל.

^{יג} לפי שבני החבורה מרובים, כן פירש רש"י במתני' שם וכן פי' ר"ח בדף ע"א, וכן פירשו הר"י מלוניל ופסקי הרי"ד והריב"ן בפירושם למתני' שם וכ"ה באו"ז פסחים ס"י רל"ו, אמנם הר"מ בפיהמ"ש וכן בפ"י מק"פ הי"ב פירש שאם היו הפסחים מועטים אזי מקריבין עמהם חגיגה ודלא כמו שפירשו הפוסקים הנ"ל דמועט קאי אבני חבורה שהיו בני החבורה מועטים ויש הרבה בשר לכ"א, ומ"מ מדברי המאירי נראה דאף לפי' הר"מ הכוונה היא כנ"ל, דאם היו מעט פסחים מסתמא נתמנו על כל פסח הרבה אנשים, ויש לכ"א מעט בשר וע"כ מקריבין עמהם חגיגה. ובאופן שנתמנו מעט אנשים על הפסח מבואר ברש"י דכיון שיש לכ"א הרבה בשר כדי לשבוע ממנו א"צ להביא קרבן חגיגה, אמנם בפסקי הרי"ד מבואר דכנה"ג אין להביא חגיגה כדי שלא יבואו לידי איסור נותר.

^{יד} כן פי' המהריק"ו בדעת הר"מ שם (ויש שכתבו להוכיח מכאן דס"ל לר"מ דאין מקריבין חגיגת י"ד כל יום י"ד בניסן, דאם אפשר להקריב כל היום מה בכך שיש הרבה פסחים מ"מ אפשר להקריב בחצי היום הראשון וע"ע בסמוך).

^{טו} כ"כ הצ"ח פסחים נט"א, והוסיף דלסוברים דחגיגת י"ד הוא רק מדרבנן פשיטא שזמנה כל היום כשאר קרבנות, וע"ש שהק' ע"ד האומרים שזמנה אחר חצות קודם תמיד של בין הערבים, דא"כ כשחל י"ד בניסן ביום ו' דמקריבין את התמיד של בין הערביים בו' ומחצה מתי יקריבו את החגיגה ע"ש.

^{טז} כ"כ המל"מ פ"ו מכלי המקדש ה"י לדעת הסוברים שחגיגת י"ד מדאו' ועיקר ראייתו מדכתיב ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבוקר, ופירשו הר"מ הל' ק"פ י, יג והחינוך מ' תפ"ו דהפס' מיירי בחגיגת י"ד וא"כ מפורש בקרא דזביחת החגיגה היא בערב דהיינו אחר חצות ע"ש שהאריך ונו"ג בדבר זה והביא מדברי הפוסקים סברות לכאן ולכאן (ובעיקר הוכחת המל"מ ראה ספרי דבי רב פר' ראה פיסקא קל"א שכ' לדחות דיש לפרש הפס' אשר תזבח לערב, שאתה זובח ע"מ לאוכלו בערב), ולמעשה פסק מרן הח"ח בסוגיין (תוה"ק אות מ') בהאי לישנא "זמן הבאת חגיגת י"ד י"א דיכול להביאה אפי' בבוקר וי"א דוקא אחר חצות היום ולכ"ע קודם שמקריבין התמיד של בין הערבים", וע"ע בזה בשער הקרבן פ"כ ס"י.

^{יז} עיין במל"מ שם די"א דזמן הקרבת החגיגה הוא אחר תמיד של בין הערביים כזמן הקרבת הפסח, ובמל"מ דחה פירוש זה, וכן מרן הח"ח לא הזכיר דעה זו (ועיין בגור אריה יהודה דיני פסח ו', יב דלסוברים דשחיטת חגיגה היא אחר התמיד יש לשחוט את החגיגה לאחר שחיטת הפסח ע"ש הטעם, וכן יעויין במקדש דוד קו' קדשים ה, ד בד"ה ובעיקר).

^{יח} פ"ב ס"ח.

^{יט} גמ' חגיגה דף ז, ו' וכ"פ בלקוטי הלכות שם (תוה"ק אות נ'), והוסיף שם דכמו"כ יוצא יד"ח חגיגת י"ד ע"י קרבן שלמים שכבר הפרישו לנדר ונדבה (ולא הפרישו מתחילה עבור חגיגת י"ד) וכ"כ החזו"א או"ח ס"י קכ"ט סק"ה ע"ש (וראה פי' הרשב"ם למתני' דפסחים קכ"א, א), ומדברי האבי עזרי פ"ב מחגיגה ה"י בד"ה ועוד נראה, מבואר דמקיים מצות חגיגת י"ד בכל מאי דמקיים מצות אכילת שלמי שמחה ואפי' בבכור ובמעשר בהמה ובבשר חטאת ואשם וכדו' (ומוכח בדבריו דמקיים מצות אכילת חגיגת י"ד אף היכא דאין הקרבן שלו, ודלא כמו שכתבנו לעיל בהערה), אמנם החזו"א במכתב המודפס בסוף ספר האבי עזרי חולק ע"ש היטב.

פרק יא - דיני פסח שני

החייבים בפסח שני

א. כל אדם מישראל שהיה מנוע^א מלעשות את הפסח במועדו מחמת איזה אונס המעכבו, וכן מי שפטרותו התורה מלעשות הפסח כגון מי שהיה בדרך רחוקה וכדו'^ב (ומי שלא היה בר חיוב בפסח ראשון כגון גר שנתגייר או קטן שהגדיל^ג בין פסח ראשון לשני נחלקו בו הפוסקים^ד) וכן מי שנמנע מלעשות הפסח בשגגה או במזיד כולם חייבים לעשות פסח שני^ה.

ב. נשים^ו בפסח שני רשות^ז, ועל כן אין שוחטין עליהם קרבן כשהן חבורת נשים בפני עצמן אבל מצטרפות הם לחבורת אנשים^ח, וי"א ששוחטין עליהם אפי' בפני עצמן^ט, אבל אם חל פסח שני להיות בשבת לכ"ע אין שוחטין עליהן בפני עצמן^י, ואם רוצות לעשות הפסח צריכות להצטרף לחבורת אנשים^{יא}.

^א אדם שיש לו ספק אם יצא יד"ח בפסח הראשון, ראה מה שכתבנו בהערה לעיל בפרק ד' סכ"ז אם יש לו תקנה בפסח שני.

^ב כפי המבואר לעיל בפרק א' בהרחבה.

^ג וראה בספר קהלת יעקב תוספת דרבנן אות שב דקטן שלא הגדיל אין בו אפי' חיוב חינוך מדרבנן בפסח שני.

^ד בגמ' פסחים צג,א יש בזה מח' תנאים, דרבי סבר דפ"ש הוא רגל בפ"ע ואפי' מי שלא היה בר חיובא בפסח ראשון חייב בפ"ש, ור' נתן סבר דפ"ש הוא תשלומין דראשון וכל מי שלא היה מחוייב בפסח ראשון אינו מחוייב בפ"ש. והנה דעת הר"מ פ"ה מק"פ ה"ב דהלכה כרבי וע"כ פסק בהלכה ז' שם דגר שנתגייר וקטן שהגדיל חייבים בפ"ש (והנה מילי היכא דלא שחטו על הקטן את הפסח ביד בניסן אבל אם אביו שחט עליו את הפסח הראשון דעת הר"מ דיצא הקטן יד"ח ופטור מלעשות פ"ש כמבואר אצלנו לעיל בריש פ"א), אמנם דעת הראב"ד בהשגות שם דלית הלכתא כוותיה דרבי במה דסבירא ליה דפסח שני הוא רגל בפ"ע, כיוון שרבים חולקים עליו, ולפי"ז נראה דלדעת הראב"ד גר שנתגייר וקטן שהגדיל פטורים מפסח שני, ולכאורה העצה לצאת מכלל ספק היא שיצטרפו לחבורת אחרים (ויכוונו לשחוט רק עבור המנויים הודאים, דלכתחילה אסור לשחוט למנויים ושלא למנויים כמש"נ כבר בחיבור זה) ויוכלו ג"כ לאכול מבשר הפסח דאפי' אם פטורים הם ואין מינויים מינוי רשאים לאכול, דמי שאינו בתורת מינוי אין בו איסור שלא למנויי כמש"נ.

^ה כן איתא בברייתא המובאת בפסחים שם, וכ"פ הר"מ פ"ה מק"פ ה"א-ב'.

^ו עבדים כנענים דינם כנשים ראה מנ"ח שפ"ה.

^ז בגמ' פסחים צא,ב נח' בזה תנאי, ופסק הר"מ פ"ה מק"פ ה"ח כמ"ד דנשים בשני רשות, וכן הסכמת הפוסקים ראה לקוטי הלכות שם. ובהך מילתא דנשים בשני רשות נח' המפרשים בדברי התוס' נדרים לו,א מבואר דהכוונה דהותר לנשים לאכול מן הפסח אע"פ שאינם מנויות עליו לפי שלא נאסר הפסח למי שאינו בר מינוי, ולפי"ז לכאורה אינם מקיימות את מצות הפסח רק דמותר להם לאכול ממנו, אמנם מדברי הר"מ דנשים עושות חבורה בפ"ע, וכן מדברי הפוסקים דאשה שהזידה בראשון ועשתה בשני נפטרת מכרת כפי שיתבאר להלן, מוכח דאשה שעושה פסח שני הר"ז מקיימת את מצות הפסח ובהכרח שמינוייה מינוי, דהתורה נתנה לה אפשרות להתמנות על הפסח אם תרצה. ויש בזה כמה נפ"מ למעשה ראה שער הקרבן פכ"ב ס"ד בהערה, וכן נפ"מ לכאורה לענין ברכה על אכילת הפסח, דלדעת התוס' דאינה מקיימת את מצות הפסח איך תברך על אכילת הפסח.

^ח כ"ה דעת ר' יהודה בפסחים שם דאשה בשני עושין אותה טפילה לאחרים.

ג. נחלקו הפוסקים האם המחוייב בפסח שני ולא עשאו במזיד האם הוא חייב כרת², וי"א דאפי' לדעת המחייבים כרת על פסח שני היינו דווקא במי ששגג או נאנס ולא עשה פסח ראשון, אבל מי שהיה פטור³ מפסח ראשון משום שהיה טמא⁴ שאינו יכול לעשות הפסח⁵ או שהיה בדרך רחוקה אינו חייב כרת על פסח שני (אע"פ שמצווה לעשותו).

^ט כ"פ הר"מ בפ"ב מק"פ ה"ד וכן משמע בדבריו בפ"ה ה"ח, והאחרונים נתקשו בדבריו דסתרי לדברי הגמ', דבגמ' מבואר דלמ"ד נשים בשני רשות אין שוחטין עליהן בפני עצמן, ועיין בלקוטי הלכות שם שכ' דס"ל לר"מ דזהו רק לכתחילה אבל בדיעבד אם לא מצאו עם מי להתחבר יכולים לשחוט עליהם בפ"ע ועצ"ש בזב"ת (אמנם לדעת הרבה אחרונים הר"מ מתיר אפי' לכתחילה לשחוט עליהן בפ"ע).

^י ועיין להלן בהערות לסעיף ד' די"א דאשה שהזידה בראשון הרי היא חייבת בשני ושוחטין עליה בפ"ע אפי' בשבת.

^{יא} כ"פ הר"מ פ"ה מק"פ ה"ח דכיוון דהם רק רשות אין השבת נדחית בעבורן, ומ"מ יכולות להצטרף לחבורת אנשים אפי' כשחל פ"ש בשבת ע"ש בזב"ת בד"ה ולכאורה.

^{יב} הנה כבר נתבאר לעיל דנחלקו רבי ור' נתן בגמ' דפסחים צג, א אם פ"ש הוא רגל בפ"ע ויש בו חיוב כרת בפ"ע, או שהוא רק תשלומין דראשון ואין בו חיוב כרת מצד עצמו, ולהלכה נח' הר"מ והראב"ד, דהר"מ פ"ה מק"פ ה"ב פוסק כרבי דמחייב כרת על פסח שני, ודעת הראב"ד דאין הלכה כרבי בהך מילתא כיוון שרבים חולקים עליו.

^{יג} כ"פ הר"מ שם דאפי' לרבי דמחייב כרת הני מילי במי שהיה מחוייב בפסח ראשון אלא שלא קיים חיובו בין באונס בין ברצון, אבל מי שהיה פטור בפסח ראשון אין בו חיוב כרת בפ"ע, והפוסקים האריכו בזה והביאו כמה ראיות לדברי הר"מ ואכמ"ל, ומ"מ יל"ע בדעת הר"מ אם זהו גזה"כ מיוחדת בטמא ובנמצא בדרך רחוקה או שהוא דין בכל הפטורים מן הפסח, ולמעשה נח' בזה האחרונים דדעת השער"י ש"א פ"ב והאבי עזרי פ"ה מק"פ ה"ג דאליבא דהר"מ אף גר שנתגייר וקטן שהגדיל בין פסח ראשון לשני פטורים מן הכרת לפי שהיו פטורים בפסח ראשון (וכ"כ בחדו"א לברכה ק"פ ה"ב, ע"ש שהביא ראיה לזה), אמנם דעת המנ"ח שפ"ו דהללו חייבים בכרת ולא דמו למי שהיה טמא ובדרך רחוקה.

^{יד} בשער"י ש"א פ"ב כ' דווקא ט"מ בטומאה שהנזיר מגלח עליה חשוב כפטור בעצם מן הפסח אבל שאר טמאים חשובים רק כאנוסים שאין יכולים לאכול את הקרבן לערב ועל כן אין נפטרים מן הכרת ע"ש (וראה עוד דברי הצ"פ תניינא עמ' 96) אמנם בספר נחלת יעקב לרבינו הנהגת פסחים דף צ"ב מבואר דכל הטמאים שאינם יכולים ליטור ולעשות הפסח הרי הם פטורים מכרת וכ"כ בנזר הקודש עמ"ס זבחים כב, אות ח', וכן נראה דעת מרן הגר"ח בחי' לר"מ פ"ו מק"פ ה"א. וע"ש בדברי הגר"ח דס"ל דט"מ בז' שלו שאינו עושה פסח לדעת הר"מ אפי' אחר טבילה, דינו כשאר אנוסים ואינו פטור בעצם מן הפסח, כי מה שאינו עושה הפסח אי"ז מחמת דיני קרבן הפסח עצמו רק הוא מחמת דין כללי שיש בכל הקרבנות דט"מ אינו משלח קרבנותיו ע"ש היטב (וע"ע בשער הקרבן פכ"ב ס"ג בהערה בדברי מי שנטמא ביד בניסן אחר חצות האם דינו כפטור או כאנוס).

^{טו} דטמא שיכל לטהר א"ע ולעשות הפסח חייב לעשות כן ואם לא נטהר הר"ז מזיד וחייב כרת על הראשון כמש"נ לעיל בפרק א' וכ"כ במנ"ח שפ"ט, וע"ש דאפי' טמא שמצד דין טומאתו יכול ליטור ולעשות הפסח אלא שאין לו מקוה לטבול דינו רק כאנוס ולא כטמא דפטור, ושייך ביה חיוב כרת בפסח שני, וכ"כ באבי עזרי פ"ו מק"פ ה"א, ובאבן ישראל להגרי"י פישר על הל' ק"פ שם וע"ע באו"ש פ"ה מק"פ ה"ב (וע"ע במה שכתבנו בענין טמא שאינו יכול לטבול להלן בפ"ב ס"ז בהערה).

ד. מי שהזיד בפסח ראשון וביטלו בכוונה כ"ע מודו דחייב כרת, אלא שי"א שאם עשה פסח שני נפטר מחיוב הכרת שכבר חל עליו^{טז}, אבל אם נמנע מלעשות פסח שני אפי' באונס לא נפטר מחיוב הכרת שיש עליו^{יז}.

מתי עושים פסח שני ומתי אין עושים

ה. נאמר בתורה^ק (במדבר ט,י בענין פסח שני) "איש איש כי יהיה טמא לנפש וכו' ועשה פסח לה" מכאן למדו חז"ל דרך מיעוט ציבור^{יח} רשאים לעשות פסח שני אבל רוב ציבור אינו עושה פסח שני^{יט}.

^{טז} הר"מ בספר המצוות עשין נ"ז כ' דלרבי דפ"ש הוא רגל בפ"ע אינו מתקן בעשייתו את מה שחיסר בפסח ראשון ולא נפטר מחיוב כרת אם הזיד בראשון, וכ"כ הצ"ח בדעת רש"י פסחים צג,א, אמנם ביד החזקה פ"ה מק"פ ה"ב הדר ביה הר"מ ופסק דאפי' לרבי אם הקריב בשני נפטר מחיובו (והיינו דאע"ג שמיד כשביטל את הפסח הראשון נתחייב בכרת, עשיית הפסח השני עוקרת חיוב הכרת כ"כ הזב"ת בסוגיין), ראה מהריק"ו שם ובצל"ח בסוגיין, ודעת הרש"ש דאף רש"י מודה לזה ודלא כהצל"ח ועיין בזה בהר המריה פ"ה מק"פ אות ו', אמנם במרכה"מ ק"פ ה,ד כ' דלאו כל מזיד יכול לעקור חיובו ע"ש. וכתבו האחרונים (ראה מנ"ח שפ,ה ובאו"ש פ"ה מק"פ ה"ז) דאפי' נשים שהם רשות בפ"ש, אם הזידו בראשון ועשו את השני נפטרו מן הכרת, אמנם בחי' הגרי"פ פערלא ח"ג עונש ב' וכן בישועות מלכו או"ח סמ"ב ובשו"ת יוסף אומץ ס"ו כתבו דאשה שהזידה בראשון חייבת לעשות פ"ש כדי להפטר מן הכרת ואי"ז אצלה רשות בעלמא, וע"כ באמת בכה"ג שוחטין על הנשים לבדן אפי' בשבת, ע"ש היטב שדקדקו כן בדברי הר"מ פ"ה מק"פ ה"ח, ובשו"ת בית יצחק חו"מ דרוש כה סק"ט כתב כן מתחילה ושוב כ' דיש לדחות דסברא זו מדברי הגמ' ע"ש.

^{יז} כן מבואר בגמ' פסחים צג,ב דהן לרבי והן לר' נתן חייב כרת, ולא מפטר מכרת רק לדעת ר' חנניא בן עקביא ולית הלכתא כוותיה דהוי יחיד במקום רבים.

^{יח} בשפ"א פסחים צה,א ושם בזהב שבא (על תוס' הרשב"א) כתבו לחדש דאם נשאר רק אדם יחיד שלא עשה פסח ראשון אינו יכול לעשות פ"ש, דאע"ג דפ"ש נעשה במיעוט ציבור צריך לכה"פ ב' אנשים שיעשו פ"ש, ומסתימת ש"פ אין נראה כן.

^{יט} גמ' פסחים סו,ב וכן ע"ט,ב וכ"פ הר"מ פ"ז מק"פ ה"ג, ואפי' מחצה מן הציבור אין עושין את השני, דקיי"ל כדעת רב דמחצה חשובים כציבור כמש"נ גבי פסח הבא בטומאה יעוי"ש { בתוספתא דפסחים פ"ח ה"ב ובירושלמי פ"ט ה"א מובאת בזה מח' ת"ק ור' יהודה דלדעת ר' יהודה רוב ציבור עושין פ"ש, ובספר אור פני יהושע ליקוטי מאמרים אות ט' הביא דברי המהרי"ד מבעלזא שעמד בהא דבסדר ההגדה מובא בכורך פס' השייך לפסח שני, ופירש המהרי"ד דבזה אנו מבקשים מהשי"ת שיבנה הבית ונוכל לעשות פ"ש, וכשנאמרו דברים הללו לפני בעל השו"מ הק' דאפי' אם יבנה הבית בין פסח ראשון לשני אכתי לא נוכל לעשות פ"ש כיוון דרוב ציבור אין עושין פ"ש, והשיב המהרי"ד דדעת ר' יהודה דעושין פ"ש, אמנם להלכה העיקר כדעת הבבלי שסתם כמ"ד דציבור אין עושין פ"ש, וע"ע בזה בשו"ת ראשית בכורים סי' ד' בהג"ה, ולהלן עוד נדבר בזה בעז"ה }.

ו. אפילו מיעוט הציבור אינו עושה פסח שני אלא רק כאשר נתקיימו שני תנאים, והם שיעשו רוב הציבור את הפסח הראשון וכן שיעשוהו בטהרה, אבל אם עשה רוב הציבור את הפסח הראשון בטומאה^כ ונשארו זבים וכדו' שאינם עושים בטומאה, אין מיעוט הזבים עושה פסח שני אפי' אם נטהרו^{כא}. כמו כן באופן שרק מיעוט הציבור עשו פסח ראשון בטהרה אין עושים פסח שני^{כב} אפי' אם נטהרו רק מקצת^{כג} מן הטמאים והם עתה מיעוט ציבור. ויש חולקים וסוברים דבאופן זה עושים מיעוט הציבור פסח שני^{כד}, אבל אם לא עשו הציבור את הפסח הראשון כלל שלא היו אפי' מיעוט טהורים (והיו רובם זבים וכדו') ומיעוטם טמאי מתים שבאופן זה אין עושים פסח ראשון בטומאה) אין עושים את השני לכ"ע^{כה}.

^כ ודעת המאירי פסחים עט, א דפסח הבא בטומאת בשר בלבד יש לו תשלומין.

^{כא} בגמ' פסחים פ, א נח' אמוראי אם פסח הבא בטומאה יש לו תשלומין ופסק הר"מ פ"ז מק"פ ה"ה כמ"ד דאין לו תשלומין (וראה צ"ח פסחים שם וכן בספר המפתח לר"מ שם דהאחרונים נתקשו למה פסק הר"מ כהך מ"ד, וע"ע בפי' ר"ח דס"ל דמ"ד דאין לו תשלומין ס"ל כר' נתן דפסח שני הוא תשלומין דראשון ואינו רגל בפ"ע, והר"מ חולק ע"ד ר"ח, דהרי הר"מ פוסק כרבי דפ"ש הוא רגל בפ"ע ואעפ"כ פסק כמ"ד דפסח הבא בטומאה אין לו תשלומין, ועל כרחך ס"ל לר"מ דדין זה אינו תלוי במח' רבי ור' נתן) וכ"פ הלכותי הלכות בסוגיין (תוה"ק אות מ'), ועל כן אם עשו הציבור פסח ראשון בטומאה אזי זבים ודומיהם אין להם תקנה, דזבים אין עושין פסח בטומאה, ואפי' אם נטהרו אח"כ אין עושין פסח שני לפי שהציבור עשה את הראשון בטומאה (ובפתח הבית פסחים שם אות ס"ד כ' לחדש דאם היו מיעוט טהורים שעשו את הפסח בטהרה אזי אע"פ שרוב הציבור היו טמאי מת ועשוהו בטומאה, דיכולים הזבים לעשות פ"ש, דאי"ז נחשב תשלומין לפסח הבא בטומאה, ולענ"ד דבריו צ"ע מכמה אנפי, שו"ר דבשפ"א פ, ב כתב דהיכא דטהורים עושים לעצמם וטמאים לעצמם כגון שהיו מחצה על מחצה לכ"ע יש לו תשלומין ומשמע דכשרובם עושים בטומאה ומיעוט עשו בטהרה ודאי אין לו תשלומין). ודע דבהג' הב"ח וכן ברש"ש פסחים שם כתבו דבר חידוש דהא דאמרין דאין תשלומים לפסח הבא בטומאה היינו דוקא למי שנדחה מפסח ראשון מפני טומאתו, אבל מי שהיה בפסח ראשון בדרך רחוקה יכול לעשות פ"ש אע"פ שהראשון בא בטומאה, וכע"ז כ' הפנים מאירות זבחים יז, הו"ד ברע"א (ע"ג הר"מ פ"ז מק"פ ה"ה) דמי שהיה מחוייב בפסח ראשון אלא ששגג או הזיד ולא עשה את הפסח, דיכול לעשות פ"ש אע"פ שהראשון בא בטומאה, ולפ"ד מי שהיה בדרך רחוקה א"י לעשות פ"ש שהיה פטור מן הראשון (ויל"ע במי שהיה אנוס אבל לא היה בו שום דבר הפוטרו בעצם מלעשות הפסח) וצ"ע בכל הנ"ל אם הוא מוסכם להלכה.

^{כב} כן מבואר בר"מ פ"ז מק"פ ה"ד וכן בהלכה ו' וכ"פ הלכותי הלכות בסוגיין (תוה"ק אות ל, ואות נ) ובגליון הרע"א לר"מ שם וכן במנ"ח מצוה שפ"ב הק' דמדברי הגמ' לא משמע כן ובפי' הגרי"פ לרס"ג עשין נ"ז כ' דמדברי הגמ' פסחים סט, ב מוכח כהר"מ (דאמרין התם דפ"ש חשוב כמילתא דאיתיה בציבור אע"פ שאין עושין אותו אלא רק יחידים, מאחר שכבר עשו הציבור את הראשון, אלמא דלא עבדינן פ"ש רק היכא דעשו רוב ציבור את הראשון).

^{כג} דאם נטהרו כולם הרי הם רוב הציבור ובלא"ה אין עושים פ"ש.

^{כד} כן דייקו האחרונים בדברי רש"י פסחים פ, ב וכ"נ מפשטות הסוגיא ועיין בחזו"א או"ח סי' קכד לפסחים דף פ'.

^{כה} כן דעת רב בגמ' פסחים פ, א דכל היכא דלא עבדי ציבור בראשון לא עביד יחיד בשני, ואפי' אם אותם רוב הזבים עדיין לא נטהרו והטמאי מתים נטהרו ורוצים עתה לעשות את הפסח השני בטהרה אינם עושים אע"פ שהם מיעוט הציבור כיוון שפסח הראשון לא נעשה כלל (ראה צ"ח פסחים פ, ב). ודע דיש אחרונים שכתבו דהא דאמרין דאין ציבור עושה פ"ש וכן דאין עושין פ"ש אא"כ עשו רוב הציבור את הראשון היינו דוקא לענין טמאי מתים, אבל בזבים וכדו' לא נאמרו הני כללי גבייהו ואפי' אם היו בראשון רוב הציבור זבים ונטהרו עושים פסח שני ראה מעשה רקח פ"ז מק"פ ה"ד, וכן במלכי בקדש שם נוטה לומר כן וע"ע במלאכת שלמה למתני' דפסחים פ"ט מ"ד ובשו"ת יוסף אומץ ס"ו, אמנם ד"ז הוא חי' גדול ואע"ג דדייקו כן מדברי הגמ' והר"מ (דאיתא בגמ' רובן זבים ומיעוטן ט"מ אותן הטמאי מתים אין עושים לא בראשון ולא בשני, ומשמע דהזבין עושין מיהת בשני) יש לדחות דיוק זה כמש"כ בערה"ש העתיד סי' קצא סט"ו ובמלא הרועים פסחים פ, ב ע"ש, והעיקר דהני כללי שייכי אף בזבים וכ"כ המאירי פ, א ובחי' הר"י מלוניל צה, ב ובמנ"ח שפ"ב.

- ז. לאור האמור לעיל אם היו בפסח ראשון רוב הציבור זבים ומיעוטם טמאי מתים אין עושים כלל לא את הראשון ולא את השני^כ, ואם היו רובם זבים ומיעוטם טהורים, הטהורים עושים את הראשון והזבים אין עושים לא את הראשון ולא את השני^כ, וכן אם היו רובם טמאי מתים ומיעוטם זבים הטהורים עושים את הראשון והזבים אין עושים את הפסח כללי^כ, ואם היו הציבור שליש טהורים ושלש זבים ושלש טמאי מתים, הטהורים עושים את הראשון בטהרה^כ והשאר אינם עושים פסח שני^ל, ואם נטהרו רק חלקם המועט ורוצים לעשות פסח שני, דין זה תלוי במחלוקת המובאת בסעיף ו'.
- ח. כבר נתבאר דנשים חייבות לעשות פסח ראשון ואילו פסח שני הוא רשות אצלן, ועל כן אם בפסח ראשון היו רוב ציבור האנשים טמאים (או עכ"פ מחצה טמאים), וע"י שנצטרפו הנשים הטהורות למנין האנשים הטהורים היו רוב הציבור טהורים, עושים פסח ראשון בטהרה, ואין הטמאים עושים פסח שני^{לא}, דלענין פסח שני הנשים כמי שאינם דמי, ונמצא דהטמאים הם רוב הציבור^{לב}.

^כ את הראשון אין עושין כיוון דט"מ הו"מ מיעוטא ובכח"ג אין דין פסח הבא בטומאה, ואת השני אין עושין כיוון שלא עשו הציבור את הראשון.

^כ דציבור אין עושים פ"ש, ואם רק חלק קטן מן הזבים נטהרו ובאים לעשות פ"ש הדבר תלוי במח' הר"מ ורש"י הנ"ל, מאחר שרק מיעוט ציבור עשה פסח ראשון.

^כ דאין תשלומין לפסח הבא בטומאה.

^כ דמצרפין הטהורים עם הזבים והו"מ ט"מ מיעוטא ואין עושין בטומאה כדאיתא בגמ' פסחים פ"ב וכמש"נ גבי פסח הבא בטומאה.

^ל דהו"מ רוב ציבור, פסחים פ"ב, (ובמאירי שם כ' דזבים עושים את השני אבל ט"מ אין עושים את השני דאם יעשו אותו אף ה"מ א"כ יהיו רוב הציבור, ודבריו צע"ג דמאי עדיפי הזבים מהטמאי מת), ואם נטהרו מיעוטם תלוי במח' הר"מ ורש"י כנ"ל (ומשמע מדברי האחרונים דלדעת רש"י אם נטהרו כל ה"מ ולא הזבים, עושים ה"מ פ"ש, ואע"פ שביחס לטהורים שעשו את הראשון הטמאי מת אינם מיעוט ציבור, מ"מ מאחר שביחס לכלל הטהורים והזבים הם מיעוט על כן יכולים לעשות פ"ש).

^{לא} כן מבואר בגמ' פסחים ע"ב, לדעת רב דהלכתא כוותיה וכ"פ הר"מ פ"ז מק"פ ה"ג {ובזב"ת שם נסתפק דדלמא הנ"מ כשלא עשו הנשים את הראשון, אבל כשעשו את הראשון ויצאו בו יד"ח א"א לומר שלענין פ"ש הם כמי שאינם, ובכח"ג הו"מ הטמאים מיעוט ועושים את השני, ולענ"ד מלבד שהוא דוחק צע"ג לומר כן דאי מיירי הגמ' כשלא עשו הנשים פסח ראשון א"כ אפי' אם נאמר דנשים בשני חובה אין הטמאים עושים פ"ש לדעת הר"מ, דהרי לא עשו את הראשון רק מיעוט הציבור כיוון שהנשים לא עשאוהו, אלא ודאי מיירי כפשוטו דהנשים עשו את הראשון ואפ"ה אין נמנות לענין השני, דלענין פ"ש נמנה רק מי ששייך בחיובא דפ"ש (ולכאורה יש להוכיח מכאן דנשים פטורות מפ"ש אפי' אם הזידו ולא עשו את הראשון, דאי נימא דכשהזידו בראשון חייבות בשני כמש"כ כמה אחרונים א"כ למה אינם נמנות לענין פ"ש, הרי כל מה שפטורות עתה מלעשות את השני זהו משום שעשו את הראשון ולא ביטלוהו במזיד) }.

^{לב} ונלענ"ד דאם רק מקצת מן הטמאים נטהרו (באופן שהם מיעוט ביחס לאנשים הטהורים שעשו את הראשון) דבכח"ג עושים את השני לכ"ע אפי' לדעת הר"מ הנ"ל, דסו"ס רוב ציבור עשה את הראשון, דלענין זה נראה פשוט דיש למנות את הנשים כיוון שהם מחוייבות בראשון, וכן השתא הבאים לעשות פ"ש מיעוט הם כנלענ"ד.

ט. אם היו מיעוט טמאים שלא עשו את הפסח, ועכשיו נתווספו אליהם קטנים שנתגדלו או גרים שנתגיירו בין פסח ראשון לשני, או מי שהיה בדרך רחוקה וכדו' בפסח ראשון והשתא באים כולם לעשות פסח שני ונעשו רוב ציבור, אינם יכולים לעשות פסח שנילי וראה הערה לז'.

ל' כן מבואר בצ"ח פסחים פ"א וברע"א שם בגה"ש דמי שהיה בדרך רחוקה מצטרף לחשבון רוב ציבור לענין פ"ש (ע"ש בגה"ש דמכח זה נתקשה בדברי ריב"א המובאים בתוס' שם, ובישוב קו' הרע"א ראה אור חדש פסחים שם, אמנם הרש"ש שם כתב דמי שנדחה מן הפסח מפני שהיה בדרך רחוקה אינו מצטרף לחשבון העושים פסח שני, דאין עולין לחשבון רק הנדחין מפני טומאתם, וע"ע בזה באור חדש הנ"ל) וכ"כ בהר המריה פ"ה מק"פ אות יד, ובחי' מהרא"ל צינץ פסחים זב, ובאבי עזרי פ"ז מק"פ ה"ד אות ב' לענין קטן שהגדיל וגר שנתגייר דמצטרפין לחשבון, דעיקר החשבון הוא בשעת עשיית פ"ש, ודלא כדעת המנ"ח המובאת בסמוך.

י" במנ"ח מצוה שפ"ג כתב לחדש דהשעה הקובעת לענין חשבון רוב ומיעוט היא שעת עשיית פסח ראשון וכפי חשבון האנשים העומדים חוץ לעזרה, ואם בפסח ראשון היו הטמאים הנדחים מיעוט ציבור הרי אלו עושים פ"ש אע"פ שנתרבו אח"כ ע"י גרים וכדו', וכן בהיפך היכא דהיו הנדחים רוב בשעה ראשונה לא מהני מה שנתמעטו לאחר מכן יעוי"ש. ובאבי עזרי הנ"ל הק' על דבריו טובא והביא ראייה ברורה לכך דהחשבון נעשה בשעת עשיית פ"ש (ועיין בשפ"א ע"ב, שכתב לחדש דשני הזמנים קובעים, דבעינן שיהיו הנדחים לפ"ש מיעוט הן בשעת פסח ראשון והן בשני, אלא שצינץ בדבריו התוס' שם מבואר דלא כדבריו, וכן יש לדחות דבריו ע"פ ראיית האבי עזרי הנ"ל).

ובמנ"ח שם העלה דלפי דבריו אם יבנה המקדש בין פסח ראשון לשני עושים את השני דכיוון דלא היה מקדש בפסח ראשון הווי כל ישראל כנמצאים בדרך רחוקה דלא שייך גבם דיני רוב ומיעוט ויכולים לעשות פ"ש אע"ג דהווי רוב ציבור (וראה בהערה דלעיל דכע"ז כ' הרש"ש, וע"ע במנ"ח מצוה ה' סק"ג דסותר ד"ע), והאחרונים נתקשו בדבריו דסו"ס כיוון שלא עשו ישראל את הראשון איך יעשו את השני והרי מפורש בגמ' פ"א דבכה"ג אין עושים את השני לכ"ע וכמש"נ (ואולי יסבור המנ"ח דהאי כללא לא נא' למי שהיה בדרך רחוקה כמו שמצינו לכ"פ דסברי דלא נא' כללא דאין תשלומין לפסח הבא בטומאה למי שהיה בדרך רחוקה, ובשו"ת יוסף אומץ ס"ו כתב דאם לא עשו את הראשון מפני אונס יכולים לעשות את השני ואף זה דוחק, וע"ש באריכות דבריו שהעלה דהעיקר כדעת המנ"ח דאם נבנה הבית בין ראשון לשני עושים את השני), ובעיקר דברי המנ"ח ציינו האחרונים לתוספתא דפסחים ח, ב (ע"ש בגי' הגר"א) המובאת בירושלמי פסחים ט, א דמבואר שם דאם נבנה הבית בין פסח ראשון לשני אין עושים את השני למ"ד דציבור אינו עושה את השני (ראה דבריו לעיל בהערה לסעיף ה') ראה שו"ת ראשית בכורים ס"ד בהג"ה וכן בקהלת יעקב (לבעל המשכנ"י) פסחים דף צ"ג.

דיני פסח שני

י. דיני פסח שני שוים ברובם לדיני פסח הראשון אולם ישנם מעט דינים שבהם נשתנה פסח שני^ל מפסח ראשון ונחלקם לשני סעיפים, הסעיף הראשון יכלול השינויים שבסדר ההקרבה והסעיף השני יכלול השינויים שבסדר האכילה.

יא. פסח שני אינו טעון ביקור ממום ד' ימים קודם ההקרבה^ל, כמו כן י"א דבפסח שני לא פטרה התורה את הנמצאים בדרך רחוקה^ל, זמן שחיטת הפסח ביום י"ד באייר^ל אחר חצות, ונסתפקו רבותינו אם נשחט אחר התמיד כמו פסח ראשון או שמא נשחט אף קודם התמיד^ל וראה הערה, פסח שני מותר לשוחטו על החמץ^ב (דהיינו כשיש חמץ ברשות השוחט או אחד מבני החבורה), וי"א דאינו נשחט בג' כתות^א, פסח שני דוחה את השבת^ב ואינו דוחה את הטומאה^ג, אין מקריבין חגיגה עם הפסח השני^ד.

^ל נא' בתוה"ק (במדבר ט, יב) בפרשה דפסח שני "ככל חקת הפסח יעשו אותו" ודרשין בגמ' פסחים צה, א דהכתוב מדבר במצות שבגופו של פסח הן מצוות עשה והן מצוות ל"ת, אבל מצוות ודינים שאינם בגופו של פסח לא נתרבו בפ"ש יעוי"ש בסוגיית הגמ'.

^ל בגמ' צו, א ממעטין ליה מקרא בהדיא (וע"ש במאירי שכ' דפ"ש הרי הוא כראשון לענין ביקור וצ"ע, וכמו"כ ילה"ק ע"ד החת"ס בתשו' יו"ד סי' רל"ג שכתב בתו"ד ד' אייר הוא יום ביקור פ"ש, וראה ספר אור פני יהושע ליקוטי מאמרים אות ט').

^ל כן משמע במל"מ ריש הל' פסח, וכ"כ בפתח הבית פ"ה מק"פ אות נ"ב ובקהלת יעקב (לבעל המשכנ"י) פסחים ג, ב אלא שדעת הקהלת יעקב דמי שדר בחו"ל פטור הן מפסח ראשון והן מן השני (ועיין בזה לעיל פ"א), אמנם במנ"ח מצוה ה' סק"ג ובישועות מלכו הל' ק"פ א, ב מבואר דאיכא פטור דרך רחוקה אף בפ"ש (ומ"מ צריך להשתדל לעלות לים-לעשות פ"ש וכמש"נ לעיל בפרק א', וכתב המנחת עני ערך גרים דאפי' לדעת הצ"ח דס"ל דהנמצא בריחוק מקום מים-אין לו שום חובת השתדלות לעלות בכדי לעשות הפסח, פסח שני שאני, דודאי צריך הוא לעלות לים-ואסור לו להכניס א"ע למצב של פטור).

^ל בענין איסור מלאכה ביום י"ד באייר ראה שער הקרבן פכ"ג סכ"ח.

^ט התוס' ביומא כט, ב בסד"ה אלא מספק"ל אם שחיטת פסח שני אחר התמיד כמו בפסח ראשון דלא מצינו בשום מקום שיש הבדל ביניהם בדין זה, או דלמא שחיטתו אף לפני התמיד כיוון דלא כתיב גביה בערב ובין הערביים ע"ש, ובמנחות דף מט, ב בד"ה תלמוד לומר כתבו התוס' בפשטות דשחיטתו אחר התמיד כמו בפסח ראשון, וכן נקט הצ"ח פסחים נח, א (וע"ש דאף בפ"ש היו מקדימין לשחוט את התמיד בשבע ומחצה כמו בפסח ראשון ואת הפסח בשמונה ומחצה, אמנם במזבח אבנים סי' ס"ג נקט דכיון דקרבנות הפ"ש מועטין לא היה צורך להקדים את שחיטת התמיד והיו שוחטין אותו בשמונה ומחצה כמו בכל השנה ואת הפסח שני בתשע ומחצה), ובחי' החת"ס פסחים פט, א כ' בדעת הר"מ דשחיטת פ"ש היא קודם התמיד ע"ש. ובמנ"ח מצוה שפ, א העיר בהא דמספק"ל לתוס' דלמא זמנו אף קודם התמיד, דא"כ לכתחילה אין לשחוט כלל אחר התמיד דאין לנו לדחות עשה דהשלמה בכדי (ומ"מ אם לא שחטו קודם התמיד ישחטו אחר התמיד דאף פ"ש חשוב כעשה שיש בו כרת ודוחה לעשה דהשלמה, ומ"מ פ"ש של נשים ועבדים שהם רשות אין לשחוט אחר התמיד ע"ש בדבריו).

^ב כן מבואר בגמ' צה, א דאיסורי חמץ הם אינם מצוות שבגוף הפסח ולא נצטוו עליהם בפ"ש כמש"נ (ועל כן אין צריך לבער החמץ מן הבית ואינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא).

^א כן איתא בתוספתא דפסחים פ"ח ה"ג והובא בתוס' פסחים שם בד"ה מה (ובטעם הדבר כ' בשו"ת בנין ציון ס"ל דכיוון דדין זה אינו לעיכובא בפסח ראשון על כן לא נצטוו עליו בפ"ש, ויל"ע ביסוד דבריו מכמה דוכתי וראה שער הקרבן פכ"ג ס"ה), וע"ש ברש"ש דודאי פ"ש נשחט אפי' בפחות מעשרה אלא דמספק"ל אם בכה"ג אמרינן הלל בשעת עשיית הפסח, ועיין בזה באבנ"ז או"ח סי' תקלח. אמנם הר"מ השמיט דברי התוספתא וכ' הזב"ת בטעם השמטה זו דס"ל לר"מ דדברי התוספתא הם רק לדעת הסוברים דפ"ש הוא תשלומין דראשון אבל לדעת רבי דפ"ש הוא רגל בפ"ע ודאי דנשחט ג"כ בג' כתות וע"כ השמיט הר"מ דברי התוספתא.

^ב פסחים צה, ב ויומא נא, א, ובר"מ פ"ה מק"פ ה"א משמע שזהו רק למ"ד דפ"ש הוא רגל בפ"ע אמנם בתוס' יומא שם מבואר דכ"ע מודו להך דינא.

^ג בגמ' שם נח' בזה ת"ק ור' יהודה ופסק הר"מ פ"י מק"פ ה"ט כ' בדעת ת"ק דפ"ש אינו דוחה את הטומאה (והנה מדברי התוס' ביומא שם נראה דהטעם בזה הוא משום דבפסח שני ליכא רוב ציבור ואין הטומאה נדחית אלא רק כשרוב ציבור טמאים, ולפ"ז יל"ע לדעת

יב. פסח שני נאכל למנוייו בליל ט"ו באייר^{מה} על מצות ומרורים כמו פסח ראשון^{מב}, ונסתפקו הפוסקים גבי מצה הנאכלת עם הפסח האם שייכים בה כל פרטי הדינים שנאמרו גבי מצה הנאכלת בפסח ראשון^{מב}, ומותר לאכול חמץ בליל פסח שני^{מח} ויש מי שאומר דמ"מ אסור לאכול חמץ ביחד עם הפסח^{מט}, הפסח השני אינו טעון אמירת הלל באכילתו, וכמו"כ אין בו סיפור יציאת מצרים ולא הסיבה וד' כוסות^{נא}, י"א דפסח שני מותר להוציאו חוץ למקום חבורתו^{נד}, בענין דין לינה בפסח שני ראה הערה^{נז}.

הסוברים דציבור שהיו בפסח ראשון בדרך רחוקה עושין את השני אע"פ שהם רוב ציבור, דאם יהיו טמאי מת דיעשו פ"ש בטומאה, ועיין בזה בשו"ת יוסף אומץ ס"ו).

מ"ד תוספתא פסחים פ"ח ה"ג וכ"פ הר"מ הנ"ל (ומ"מ אף פ"ש נאכל על השובע ראה כלי חמדה פר' בהעלותך ס"ד ובאבי עזרי הל' ק"פ שם ובשו"ת בכורי שלמה או"ח סנ"א – נ"ב, וראה שער הקרבן פכ"ג סכ"א, וע"ש דלכאורה אין מפטירין אפיקומן אף אחר פסח שני, וכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי"א).

מ"ה בשפ"א פסחים פט, א כתב לחדש ע"פ הגמ' שם דפ"ש אין איסור לאכול ממנו מבע"י, אלא שצריך לשייר כזית כדי לאוכלו בלילה ולצאת בו יד"ח, והנה דבריו מחודשים מאוד, ואין לזה הכרח מגמ' הנ"ל דכבר יישובה האחרונים בכמה אנפי ואכ"מ.

מ"ו גמ' פסחים פט, א (ועל כן מי שיצא יד"ח בפסח ראשון אסור לו לאכול מן הפסח השני לפי שאינו מנוי עליו, ודברי בעל ההתעוררות תשובה הנ"ל בזה תמוהים), ונאכל על מצות ומרורים כמפורש בקרא במדבר ט, יא (ואין במצה ובמרור מצוה כלל בלא הפסח ראה מנ"ח ריש מצוה שפ"א).

מ"ז בצל"ח ברכות לז, ב נסתפק דלמא מצה דפ"ש אינה צריכה להיות לחם עוני וכן אינה צריכה שימור לשם מצת מצוה וכן שאר פרטים שנאמרו גבי מצת מצוה, וסיים דלא מלאו לבו לחדש חילוק זה בין פסח ראשון לשני (ובזכר יצחק ס"פ סק"ב כתב דאפי' בפסח ראשון אפשר דהמצה הנאכלת עם הפסח אינה צריכה כל התנאים שנשנו גבי מצת מצוה אם יוצא יד"ח במצה אחרת), ובמנ"ח שפ"א, כתב בפשטות דדיני המצה בפ"ש שוין לפסח ראשון. בענין מצות חרוסת בפ"ש ראה שו"ת בנין ציון ס"ל.

מ"ח בספר בני דוד סוף הל' ק"פ צידד לומר דאסור לאכול חמץ בפ"ש, ובספר אמר יוסף שם דחה דבריו וכן הסכמת הפוסקים.

מ"ט כן דייק במנ"ח שפ"א, ג בדברי רש"י עה"ת ע"ש וראה חזון יחזקאל על תוספתא דפסחים פ"ח סה"ג ובשו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי"א, אמנם באבי עזרי פ"י מק"פ הט"ו דחה דיוק המנ"ח והעלה שאי"ז כוונת רש"י וראה שער הקרבן פכ"ג סכ"ו.

י מתני' פסחים צה, א וכ"פ הר"מ ק"פ י, טו.

נ"א הצל"ח ברכות לז, ב פשיטא ליה דליכא סיפור יצי"מ בפ"ש, וכ"כ בשו"ת בנין ציון (לבעל הערל"ג) סי' ל', והוסיף דכמו"כ ליכא הסיבה וד' כוסות (ומשמע דס"ל דפסח ראשון נאכל בהסיבה וראה מה שכתבנו בזה בפרק ט'), ועיין בשפ"א פסחים צה, א דלדברי המהר"ל בגבורות ה' פ"ב י"ל דהעושה פ"ש חייב לספר ביצי"מ.

י"ב בגמ' צה, א מבואר דאיסור הוצאה נוהג בפ"ש, אמנם הר"מ סוף הל' פסח פסק דמוציאין אותו חוץ לחבורתו וע"ש בכס"מ בביאור דברי הר"מ, והנה הר"מ שם בהמשך דבריו כתב דאף פ"ש נאכל בבית אחד ותמהו האחרונים על סתירת דבריו וכתבו ליישב דאע"ג דליכא בפ"ש איסור הוצאה, מ"מ צריך לאוכלו במקום אחד ואסור לאדם אחד לאוכלו בב' מקומות, ראה מהריק"ו שם וכן בצל"ח פסחים שם ובמנ"ח סוף מצוה ט"ו, ובזב"ת בסוגיין כ' ליישב דלא הותרה הוצאה בפ"ש רק אל מחוץ למקום החבורה אבל לא הותרה הוצאה אל מחוץ לבית ע"ש הטעם (ובערה"ש העתיד קצד, כד כתב דודאי אף בפ"ש איכא איסור הוצאה וכל החילוק בין פסח ראשון לשני הוא לענין פסול הבשר, דבפ"ש אין הבשר נפסל בהוצאתו, וכע"ז כ' בהר המריה הל' ק"פ שם, וע"ע במרכה"מ פ"ט מק"פ ה"ה שיש לו דרך מחודשת בביאור דברי הר"מ).

י"ג בגמ' פסחים צה, ב וכן בתוספתא פ"ח ה"ד נח' תנאי אם העושים פ"ש טעונים לינה ב"י-ם, ובתוס' שם פירשו דטעם הפוטר מלינה הוא משום דס"ל דפ"ש הוא תשלומין דראשון, וכ' בזב"ת שם דלפ"ז יש לפסוק דפ"ש טעון לינה דהרי קי"ל דפ"ש הוא רגל בפ"ע (ויל"ע בזה דלעיל נתבאר דהראב"ד חולק כיוון דרכים ס"ל דפ"ש הוא תשלומין דראשון, וע"ע בזב"ת שם דמדברי רש"י נראה דטעם הפוטר הוא מגזה"כ), עוד כ' בזב"ת דמסתימת הר"מ נראה דטעון לינה דאל"כ היה לו למנות דין זה בין הדינים שנשתנה בהם פ"ש מפסח ראשון.

פרק יב - פסח הבא בטומאה

- א. נאמר בתורה^א (במדבר ט, י) "איש איש כי יהיה טמא לנפש וכו' ועשה פסח לה'", מכאן אמרו חכמים^ב איש יחיד (או אנשים אחדים) הוא אשר נדחה מפני טומאתו לפסח שני^ג, אבל ציבור הטמאים לנפש (דהיינו טומאת מת) אין נדחים לפסח שני אלא עושים פסח ראשון בטומאה^ד.
- ב. פסח הבא בטומאה, אף נאכל בטומאה לפי שעיקר קרבן הפסח בא עבור האכילה^ה.
- ג. הפסח נעשה בטומאה בין כאשר רוב הקהל טמאים בטומאת מת, ובין כאשר הכהנים טמאים ואפילו באופן שכלי השרת טמאים^ו כאשר יתבאר להלן בס"ד.

^א פסחים טו, ב- סו, א ע"ש, ובתד"ה מה בדף סו, א כ' דאיכא דיליף לה מבמועדו ולכאורה אף לדבריהם איצטריך להך ילפוטא דאיש נדחה, ללמד שאין נדחית מפני הפסח שום טומאה אלא רק טומאת המת, ובר"מ פ"ז מק"פ ה"א הביא ילפוטא אחרת שאינה נזכרת בגמ' וע"ש בס' המפתח אמאי לא יליף הר"מ ממקרא דאיש או ממקרא דבמועדו, וראה ערה"ש העתיד קצא, ג דכל ג' המקראות הנ"ל צריכי זה לזה, אמנם בצל"ח פסחים צ, ב פליג ע"ש שהעלה דיש נפ"מ מהיכן ילפינן דטומאה נדחית, לענין טומאת שרץ.

^ב בטורי אבן חגיגה ט, א הקשה אמאי באמת אין הפסח דוחה את הטומאה אפי' ביחיד הלא קיי"ל דכל קרבן שזמנו קבוע (אפי' קרבן יחיד) דוחה את השבת ואת הטומאה, ותי' בכמה אנפי חדא די"ל דכיון דיש לו תשלומין בפסח שני חשיב כאין זמנו קבוע (ותלוי במח' רש"י והתוס' פסחים עו, ב) ותו י"ל דהכא נתחדש דאפי' טומאת הבעלים נדחית, וע"כ אינה נדחית ביחיד, או די"ל דהכא נתחדש דפסח הבא בטומאה נאכל ע"ש, וכן יעויין בקה"י יומא ס"ב וע"ע במלואים לשער הקרבן סנ"א שהאריך בזה (והביא שם חידוש המאירי שאם עשו רוב ציבור בטהרה ולבסוף נטמאו הכהנים, דעושין בטומאה עבור שאר היחידים שנשאר ע"ש שנו"ג בזה).

^ג וחייבים לעשות בטומאה ואם לא עשו בטומאה חייבים כרת כ"כ במשך חכמה במדבר ט, יג ופשוט (ועיין בשו"ת זרע אברהם ס"ג סק"ו), ומ"מ כ' המשך חכמה דאם אדם ט"מ אינו נמצא בסמוך לעזרה אין עליו חיוב להגיע לעזרה כדי לדעת אם עושים את הפסח בטומאה.

^ד מתני' פסחים עו, ב.

^ה מתני' וברייתא פסחים עט, א.

טומאת הקהל

ד. אם היו רוב הקהל' (דהיינו גדולים מעל גיל י"ג, כולל נשים ועבדים כנענים) טמאים בטומאת מת"א הרי אלו עושים את הפסח בטומאה"ב, וכמו כן אם היו מחצה טמאים בטומאת מת ומחצה טהורים, הטמאים עושים

^י ואפי' אם היו הנטמאים עודפים על הטהורים באדם אחד עושים בטומאה כ"פ הר"מ פ"ז מק"פ ה"ב וכדעת ת"ק בגמ' פסחים ע"ט, ע"ש.

^י ודוקא רוב הקהל אבל אם רוב שבט מישאל נטמא אין עושין בטומאה, דלענין פסח בטומאה אין שבט א' קרוי קהל כן מבואר בדעת הר"מ שהשמיט דעת התנאים המובאים בגמ' פ"א דשבט א' איקרי קהל, כ"כ המג"א סי' רי"ח, ג"ע"ש, וכן בליקוטי הלכות השמיט דעה הנ"ל ולא הביאה להלכה, וכ"פ המאירי שם, וכ' דאפי' היו רוב הקהל הטמאים ממיעוט שבטים, עושים את הפסח בטומאה דהכל נגרר אחר מנין בני"א ולא אחר מנין השבטים וע"ע בשער הקרבן פ"ב ס"ט, ובספר המפתח לר"מ ק"פ ז, א.

^ח דקטנים אינם מן המנין כ"כ המנ"ח מצוה שפ"ב (ואפי' לדעת הר"מ דקטן שאביו שחט עליו את הפסח יצא יד"ח ע"ש), וכ"כ המהרי"ט בחי' לקיד' לז, ב בד"ה אף כל וכן הסכמת הפוסקים.

^ט כן מבואר בגמ' פסחים ע"ט, בדל"מ דנשים חייבות לעשות הפסח הרי אלו מצטרפות למנין טהורים וטמאים (וראה שער הקרבן פ"ב ס"י בהערה וצ"ע), וכיון דקיי"ל דנשים בפסח ראשון חובה הרי אלו מצטרפות למנין.

^י כ"ג פשוט כיון דהעבדים מחוייבים בפסח כנשים (ועיי' בשער הקרבן שם דיש מי שמסתפק בזה מאחר שעבדים אינם בכלל קהל ישראל).

^א ואם היו אנשים הטמאים למת ועתה ב"ד בניסן הוא יום השביעי לטומאתם שלדעת רוב הפוסקים אפשר לשחוט עליהם את הפסח אפי' כשהוא בא בטהרה (אחרי שהזו עליהם וטבלו וכמש"ל לעיל בפרק א') ממילא אינם מצטרפים לחשבון הטמאים אם כבר הזו עליהם וטבלו, וקודם שהזו עליהם דינם ממש כטמאים בטומאת שרץ אשר נתבאר דינם להלן בסעיף ז', אבל לדעת הר"מ דט"מ שנטמא בטומאה שהנזיר מגלח עליה אינו ראוי לעשות הפסח אפי' אחר הזאה וטבילה ממילא הוא מצטרף לחשבון הטמאים, ולמעשה א"א להקל בזה לעשות הפסח בטומאה, אמנם אם באו למנין קודם שיטבלו לכאורה יש למנותם במנין הטמאים כיוון שלרוב הדיעות טומאתם נדחת בציבור {ובמנ"ח מצוה שפ"ד מצד דאפי' לדעת הר"מ אם היו רוב ציבור ט"מ בז' שלהם (אחר הזאה וטבילה) אע"פ ששוחטין עליהם את הפסח בעודם טמאים מ"מ לענין כל שאר דיניו הרי הוא כפסח הבא בטהרה כיון שידוע בשעת שחיטה שראויים הם לאכלו בערב בטהרה ע"ש בדבריו, ולמעשה אין בזה נפ"מ דבלא"ה רוב הפוסקים חולקים ע"ד הר"מ ולדבריהם הוי פסח הבא בטהרה ופשיטא דאסור לאוכלו בטומאה}. **וטמאי מת שהם ראשון לטומאה** דהיינו שנגעו בטמא מת כתב בשו"ת מנחת ברוך סי' ק"ז ענף ב' שדינם ממש כטמאי שרץ אשר נתבאר דינם להלן בסעיף ז', וע"ע בחזו"א זבחים ד, א (ולהלן בסעיף ז' כתבנו דיש להחמיר שאינם מצטרפים לחשבון רוב טמאים, ומה"ט נראה ג"כ להחמיר אף בטמא מת שנטמא בטומאה שאין הנזיר מגלח עליה והוא ביום הז' לטומאתו, דאין לצרפו לחשבון רוב טמאים אפי' קודם שיזה ויטבול, דהרי טמא זה אינו חמור מטמא שרץ כנ"ל, וע"ע בתד"ה אבל זבחים כב, ב), וכמו"כ נראה פשוט שהטמאים בטו"מ מדרבנן אינם מצטרפים לחשבון רוב טמאים אפי' להסוברים דאינם ראויים לעשות פסח הבא בטהרה (ראה פ"א ס"י) כיון שמדאורי' הם כטהורים, וראה ברורה לזה מגמ' דפסחים ז, ב ושם ברד"ה והאמר רב, שו"ר שכן הוכיחו במנחה חדשה מצוה ה' סק"ז ובמנחת סולת מצוה ה' סק"ה ע"ש בדבריו, וע"ע בזה במנ"ח מצוה ה' סק"כ {ונראה שם מדבריו דהיכא דע"י צירוף הטמאים מדרבנן יוצר רוב טמאים או מחצה טמאים, התירו להם חז"ל לעשות הפסח ביחד עם הטהורים ולענ"ד סברא זו צ"ע, וטפי מסתבר שבאופן הנ"ל יידחו כל הטמאים הן מדאורי' והן מדרבנן מלעשות פסח ראשון (ולפ"ז ידחו אף מפסח שני לפי שאין רוב ציבור נדחין לפ"ש)}.

^ב ואפי' הכהנים יכולים לעבוד בטומאת מת אע"פ שהכהנים עצמם רובם טהורים ויכולים להשלים המלאכה בטהרה, ראה דברי הגמ' פסחים ע"ט, א ובר"מ פ"ד מביאת מקדש הי"ב ובחזו"א זבחים ס"ד סק"ט דכיון שהציבור טמאים ועתידים לאכול קדשים בטומאת הגוף רשאים הכהנים לעשות את כל עבודת הקרבן בטומאת הגוף דט"מ לפי שאין קרבן ציבור חלוק {ומש"כ מרן החזו"א דשרי לכהנים לעבוד בטומאה כיון שישאל עתידים לאכול בטומאת הגוף נראה פשוט דאפי' באופן שיכולים הציבור לאכול בטהרה כגון שהיו רוב ציבור ט"מ בז' שלהם קודם טבילה, ושחטו עליהם כך בטומאתם, דרשאים הכהנים לעבוד בטומאה, דנהי דיכולים הציבור לטבול ולהיות טהורים לערב ולאכול בטהרה מ"מ נראה פשוט שאין מחוייבים בכך, דלא מצינו שום מקור לכך שיהיה כזה חיוב בפסח הבא בטומאה, וא"כ עתידים הבעלים לאוכלו בטומאה ויכולים הכהנים לעבוד בטומאה (ועיי' בהע' דלעיל דבמנ"ח כ' דלדעת הר"מ דציבור שהיו טבוי' דט"מ שעושים בטומאה ולערב עתידים להיות טהורים בלא שום מעשה, דאם נטמא א' מהם אחר העשיה

בטומאתם^ז, אלא שבאופן זה הטהורים עושים את הפסח בטהרה ואסור להם לעשותו בטומאה^ח, אבל באופן שרוב הקהל טמאים בטומאת מת אזי אף הטהורים עושים בטומאת מת^ט.

ה. אם רוב הציבור נטמאו ע"י שארע להם ספק טומאת המת ברשות היחיד הרי אלו עושים את הפסח בטומאתם^ט, ואף הטמאים שנטמאו בודאי יכולים לעשות את הפסח^י. ובענין ציבור שאחד מהם נטמא בודאי ואין ידוע מי הוא ראה הערה ט.

אין יכול לאכול בטומאה בערב ע"ש, ומדקדוק דבריו מוכח דציבור ט"מ בז' שלהם קודם טבילה שעשו הפסח בטומאה יכולים לאכול את הפסח לערב בטומאה ואינם חייבים לטבול וכמ"ש(נ), אמנם ביד דוד פסחים צג, א' כ' לחדש דבכה"ג חייבים הציבור לטבול אחר עשיית הפסח ולאכול את הפסח בטהרה, ולכאורה לפ"ד אסור לכהנים לעבוד בטומאה, ומ"מ דבריו צע"ג לענ"ד, ובעיקר דברי מרן החזו"א דכשהיו רוב הקהל טמאים אין מקפידין על עבודת הקרבן בטהרה, ראה קרי"ס פ"ד מביא"מ שמבואר מדבריו דלמצה מן המוכתר מהדרין לעבוד בטהרה, ובאבהא"ז בהשמטה לפ"ד מביא"מ הי"ב כ' כהחזו"א, וכמו"כ יכולים ישראלים הטמאים להכנס לעזרה לצורך סיוע בהכנת הפסח (כגון הפשט העור וכדו') ע"ש בר"מ וברדב"ז, וראה בספר הליקוטם לר"מ פ"ז מק"פ די"א דיכולים בעלי הקרבן ליכנס לעזרה לעמוד על קרבנם אע"פ שהם טמאים וע"ע להלן בסעיף י"ט.

י. בגמ' ע"ט, א' נח' בזה אמוראי ופסק הר"מ פ"ז מק"פ ה"ב כדברי רב דהטמאים עושים לעצמם והטהורים עושים לעצמם. י' ועיין בכס"מ ספ"י ממעה"ק שלמד בדעת הר"מ שם שאין הטמאים יכולים להמנות עם הטהורים על קרבן אחד, ובקר"א זבחים צט, א' תמה על דבריו, דנהי דאין הטהור יכול לאכול עם הטמא מ"מ למה לא יוכלו להמנות על קרבן א' ולחלוק הבשר ביניהם, וע"ע בספר הליקוטם לר"מ פ"ז מק"פ ה"ב (בשם בעל היבין לאשרו) דפשיטא ליה כדברי הכס"מ ע"ש מילתא בטעמא, ועע"ש דמספק"ל בענין דין הפסח דנשחט בג' כתות האם טמאים וטהורים מצטרפים לכת אחת.

טו. בנוב"ת או"ח סי' פ"ו הקשה דיש בזה סתירה בדברי רש"י דבמקום א' נראה מדברי רש"י דרשות הוא ביד הטהורים לעשות את הקרבן בטומאה ובמק"א נראה מדבריו דחובה עליהם לעשותו בטומאה כדי שלא להיחלק מרוב הציבור הטמאים, ובספר בכור שור וכן ביד דוד בסוגיא דפסחים פ"א כתבו לבאר סתירת דברי רש"י, ולדבריהם העיקר לדינא דחובה על הטהורים לעשות בטומאה, אמנם בספר פתח הבית פסחים שם ביאר דברי רש"י באופ"א ולפ"ד ליכא חובה לעשותו בטומאה אלא הוא רשות בלבד, וכ"כ בקרני ראם פסחים שם, וכ"נ מדברי החזו"א זבחים ד, ט' ע"ש, ועיין בפסקי הרי"ד פסחים שם דמשמע טפי כדעת הבכור שור והיד דוד וצ"ע למעשה.

טז. בירושלמי פסחים ספ"ח נח' אמוראי, דר' יוחנן סבר דס"ט ברה"י דינו כספק טומאה ועל כן הציבור שנטמאו בספק עושים את הפסח ממ"נ, דאפי' אם נטמאו הרי טומאה נדחית בציבור, אבל הטמאים הודאין אינם עושים, דדלמא אין הציבור נטמא ואי"ז פסח הבא בטומאה, ור' אושעיא חולק דס"ל דס"ט ברה"י דינו כודאי טומאה ואף הטמאין הודאין עושין את הפסח, ומ"מ מסיים הירושלמי דלא אמר ר' אושעיא דס"ט ברה"י הוה כודאי טומאה אלא לחומרא אבל לקולא לא אמר, ופירש המהרי"ט אלגאזי בכורות פ"ה ס"ב אות י"א דאע"ג דהטמאין הודאין עושין מ"מ הציבור שנטמא בספק טומאה אין מתערב עמהם וצריכים לעשות את הפסח בכלים טהורים ע"ש (ועע"ש שכ' בדעת הר"מ דס"ט ברה"י הוה כודאי מדאו' רק היכא דאיכא רגלים לדבר שנטמא וכבר דברנו בזה לעיל פ"א ס"ט ע"ש).

י' ראה מה שכתבנו להלן בהערה בסוף סעיף י"ד.

י"ח כ"פ הר"מ פ"ז מק"פ ה"ז ע"פ הירושלמי הנ"ל אלא שהר"מ לא הזכיר מה דמסיים הירושלמי דאף ר' אושעיא לא אמר אלא לחומרא ותמיהו האחרונים על השמטת דברי הר"מ (ראה מהריט"א שם, וכן בשיירי קרבן על הירושלמי פ"ז ה"ו, ובשפ"א הל' ק"פ שם) ובחסד לאברהם הל' ק"פ שם מיישב דברי הר"מ וראה בהערה להלן בסמוך.

י"ט בתוספתא דפסחים ז, א' איתא דציבור שנטמא א' מהם ואין ידוע איזה הוא עושין אותו בטומאה, והובאה תוספתא זו בירושלמי פסחים פ"ז ה"ו אלא שנח' בה אמוראי, דר' זעירא סבר דעושין בטומאה ומשמע מדבריו דדינו לגמרי כפסח הבא בטומאה ור' אושעיא נקט דעושין בספיקן, ונח' האחרונים בדעת ר' אושעיא דבשיירי הקרבן הנ"ל נקט דכוונת ר' אושעיא דשווה דינו לדין ציבור שנטמא בס"ט ברה"י דאין המסופקים מתערבים עם הטמאים הודאין, ובמהריט"א הנ"ל (סקי"ב) פליג וס"ל דבציבור שא' מהם נטמא מודה ר' אושעיא לר' יוחנן דדינא רק כספק טמאים, והטמאין הודאין אין עושין את הפסח (וכן נקט בספר אבי הנחל דרוש ט"ו) ומבואר שם בדבריו דכן העיקר להלכה וע"ש שהק' ע"ד ר' זעירא דלמה לא נימא בכ"א שבא להקריב דכל דפריש מרובא פריש והר"ז פסח הבא בטהרה. ובחסד לאברהם הל' ק"פ ז, ל' למד בדברי הירושלמי שם שמכריע להלכה כר' זעירא (אמנם נז"כ הירושלמי שם לא

ו. הטמאים בטומאה היוצאת מגופם כגון^{כא} זבים^{כב} נדה^{כג} ויולדת אין טומאתם נדחית בעבור עשיית הפסח אפי' אם רוב הציבור היו זבים^{כד}, ועל כן אינם מצטרפים לטמאי מתים לחשבון רוב הקהל כדי לעשות את הפסח בטומאה, ואדרבה מצטרפים הם למנין הטהורים^{כה} כפי שיתבאר להלן.

פירשו (כן) וכ' דלפ"ז אף בנטמאו הציבור בס"ט ברה"י לית הלכתא כר' אושעיא אלא העיקר כר' זעירא דדינו ממש כפסח הבא בטומאה לכל ענייניו ומיישב בזה דברי הר"מ הנזכרים בהע' לעיל (ועע"ש מש"כ בקו' המהריט"א אמאי לא נימא כל דפריש וכו').
 כ וכן בעל קרי חשוב כטומאה יוצאה מגופו כדאיתא בכ"ד, ועיין בדרך אמונה פ"ז מתרומות ה"ח סקנ"ה דפולטת שכ"ז ג"כ דינה כבעל קרי וע"ע בשער הקרבן פ"ב סכ"ה (וטבו"י דבעל קרי שוחטין עליו את הפסח דהרי לאורתא יהיה טהור ולא גרע מטבו"י דשרץ ופשוט).

כא איתא בירושלמי פסחים פ"ז ה"ז דהטמא ע"י מגע זב הרי הוא כזב לענין דיני פסח הבא בטומאה, אמנם הר"מ וש"פ השמיטוהו וכ' האחרונים דלא קיי"ל כהירושלמי ראה ספר המפתח לר"מ הל' ק"פ פ"ז ה"ח. **ובענין טבו"י דזב** (טבו"י דזב היינו זב ביום השביעי לספירתו אחר שטבל, ודע ד"א דזב שראה ב' ראיות ודאי דלא אמרינן ביה טבו"י דזב כזב דמי) **או מחו"כ דזב** (הזב החל מליל ח' לטהרתו הוא נקרא מחו"כ דזב, שביום הח' הוא יום הבאת קרבנותיו היכא דראה ג' ראיות) **האם דינם כזב או כשאר טמאי מגע לענין פסח הבא בטומאה** ראה סוגיית הגמ' בכריתות י, א ובתד"ה קסבר זבחים יז, ב בשם הר"ר חיים, והר"מ השמיט דין זה ולא הזכירו ותמהו האחרונים על השמטת דברי הר"מ, ובחי' מרן רי"ז הלוי על קדה"ח דף ד, ב פשיטא ליה דלאו כזב דמי וכן מבואר במפרש על הר"מ הל' קדה"ח ד, ו {והנה בענין מחו"כ דזב ודאי דשוחטין עליו הפסח אפי' אי נימא דדינו כזב, דאפי' בפסח הבא בטהרה שוחטין עליו כמש"נ לעיל בפרק א' (ואע"ג דשם הבאנו דעת כמה אחרונים דלמ"ד דדינו כזב אין שוחטין עליו פסח הבא בטהרה מ"מ כבר כתבנו שם דהעיקר כהחולקים), ועיין בח"נ זבחים יז, ב דמ"מ איכא נפ"מ גבי פסח הבא בטומאה כשהיו רוב ציבור טמאי מת דאי נימא דאין דינו כזב אזי שוחטין עליו את הפסח אפי' אם לא מסר קרבנות כפרתו לבי"ד (משא"כ בפסח הבא בטהרה דאין שוחטין עליו אם לא מסר קרבנותיו כמשנ"ל), דלא חיישינן שמא לא יקריב קרבנותיו וישאר מחו"כ לערב, דאם אין דינו כזב הרי יכול לאכול את הפסח לערב ע"ש, וכן נפ"מ לזב שראה ג"פ ויום השביעי שלו חל ב"ד בניסן, דאם מחו"כ דזב לאו כזב דמי לכאורה שרי לשחוט עליו את הפסח, אחר שטבל (כשם ששוחטין בפסח הבא בטהרה על זב בעל ב' ראיות ביום ז' שלו אחר טבילה), ואע"פ שלערב יהיה עדיין מחו"כ, מ"מ אם מחו"כ דזב אינו כזב הרי הוא יכול לאכול את הפסח היכא שהוא בא בטומאה ודוק}.

כב ומצורע בימי ספירו אם דינו כטומאה היוצאת מגופו ראה שער הקרבן פ"ב סכ"ה.

כג ואפי' אם היתה הנדה ביום הז' לטומאתה אין לה תקנה אפי' בפסח הבא בטומאה דהרי אינה טובלת מבע"י וא"א לשחוט עליה את הפסח אפי' כשהוא בא בטומאה. **ובענין בועל נדה** אם חשובה טומאתו כטומאה היוצאה מגופו יש בזה מבוכה בפוסקים ראה בדרך אמונה פ"ז מתרומות ה"ח בבאה"ל בד"ה שטומאה וכן בשער הקרבן שם, וע"ע בחזו"א זבחים ד, ה. **ובענין טומאת עבודה זרה** איתא בירושלמי פסחים פ"ט ה"א דעשאוה טומאת זבים ומצורעים, אמנם כ' הפוסקים דלא קיי"ל כהירושלמי אלא דינה כשאר טמאי מגע ראה שו"ת בית יצחק יו"ד ח"א סמ"ז וכן בערה"ש סי' קצא סי"ג, וכן במג"ח מצוה ד' ס"ק כ"ה, ובמנחת סולת סק"ט שם כ' דטומאת ע"ז עשאוה כטומאת מת ע"ש.

כד כן מפורש בגמ' פסחים סז, א וכן בדף פ, א, וכ"פ הר"מ פ"ז מק"פ, והנה בגמ' זבחים לב, ב סבר עולא דציבור שהיו ט"מ ונעשו זבים אמרינן הואיל ואשתרי ועושין את הפסח בטומאה ועיין בהשגות הראב"ד פ"ג מביא"מ הי"ח שפסק כעולא, וכן בשו"ת שמחת יו"ט סצ"ב פסק כעולא, אמנם הר"מ השמיט דין זה, וכ' האחרונים דס"ל דלית הלכתא כעולא (ראה ספר המפתח לר"מ פ"ז מק"פ ה"ה וכן בחסד לאברהם ק"פ ז, א, וע"ע בזב"ת זבחים שם וכן בשער הקרבן פ"ב ס"ז) ולמעשה נראה דא"א להקל בזה.

כה דהיינו שאם אין כל כך טמאי מת כנגד הטהורים והזבים אין עושים בטומאה אע"פ שיש יותר טמאי מת מטהורים וע"ע להלן.

ז. הטמאים בשאר טומאות מגע כגון טמאי שרץ ונבילה נחלקו בהם הפוסקים האם טומאתם נדחית עבור עשיית הפסח^כ כמו טומאת מת או אינה נדחית^כ, ולמעשה יש להחמיר בזה ועל כן אם היו רוב ציבור^כ טמאי שרץ^כ אינם

^כ הנה מפשטות סוגיית הגמ' בזבחים כב, בשמעתתא דזקני דרום וכן בגמ' פסחים סט, ב ודרך פ, א מבואר דלמ"ד בפסח הבא בטהרה דאין שוחטין וזורקין על טמא שרץ כל זמן שלא טבל, ציבור הטמאים בטומאת שרץ אינם נדחים ועושים את הפסח בטומאה ואינם צריכים לטבול, וא"כ כיון דהסכימו הפוסקים דהעיקר כדעת רב (פסחים צ, ב) דאין שו"ז על טמא שרץ ממילא להלכה יש לפסוק דטומאת שרץ נדחית בציבור, וכן דעת רש"י יומא ז, א, (וכן מבואר בדברי רש"י סנהדרין יב, א דכשרוב ציבור טמאים בטומאת ע"ז נדחית הטומאה, כ"כ המנ"ח מצוה ד' סקכ"ה ע"ש), וכ"כ התוס' זבחים יז, ב בסד"ה קסבר, וראה חזו"א זבחים ד, ו.

^כ כ"פ הר"מ פ"ד מביא"מ הי"ב, וכן דעת הסמ"ג עשין רכ"ד וכ"כ הר"י מלוניל פסחים עט, א, והאחרונים נתקשו טובא בדעת הר"מ מאחר והר"מ עצמו פסק ברפ"ו מק"פ דאין שו"ז על ט"ש (ובזב"ח פסחים סז, א בד"ה אבל כ' דכמו"כ ילה"ק ע"ד הסמ"ג), ונשנו בזה ב' דרכים עיקריות בישוב דעת הר"מ, א. כתב החק נתן זבחים כב, ב, וכ"כ הצ"ח פסחים צ, ב בתירוץ השני, וכן איתא בשעה"מ פ"ו מק"פ ה"ב בסוף דבריו וכ"כ בשו"ת מנחת ברוך סכ"א וע"ע בקר"א זבחים כג, ב, דמה שפסק הר"מ דאין שו"ז על ט"ש הוא רק מדרבנן דחיישינן שמא יפשע ולא יטבול קודם הערב, אבל מדאורי' באמת שו"ז על ט"ש, וכיון דמדאורי' יחיד הטמא בשרץ ראוי הוא להקריב עליו ואינו נדחה לכן אין הטומאה נדחית כשהיו רבים ט"ש {ובזב"ח הנ"ל וכן בחזו"א הנ"ל דחו תירוץ זה, דבגמ' משמע דלמ"ד אין שו"ז וכו' הוא דין דאורי', ומ"ד שו"ז על ט"ש משמע דלא גזר מדרבנן (אמנם בשעה"מ הנ"ל וכן בצל"ח כ' לחדש דהר"מ פסק כעולא דשו"ז וכו' ומדרבנן מודה עולא לרב) וכ' החזו"א דטעמו הר"מ לא נתגלה לן עדיין}. ב. הצ"ח שם בריש דבריו, וכן הקר"א בזבחים כב, ב והערל"ג בכריתות י, א, והטהרת הקודש בסוגיא דזבחים שם (ועיין בשעה"מ הנ"ל בשם בעל הקרבן חגיגה שנראה ג"כ שנתכוין לזה) תירצו דהר"מ אזיל לשיטתיה דטמא מת אין שוחטין עליו אפי' ביום הז' שלו אחר שקיבל הזאה וטבל אע"פ שיהיה טהור לערב והשתא לפ"ז נמצא דמה שנדחית טומאת מת בציבור זהו רק לצורך, דאם לא תידחה הטומאה לא יוכלו לעשות הפסח אפי' אם רוב ציבור הם טבולי יום דט"מ (משא"כ לש"פ דשו"ז על טבוי" דט"מ ואפי' הכי רוב ציבור שהיו ט"מ בז' שלהם קודם טבילה עושים בטומאה אע"פ שיכולים לטבול ולעשות בטהרה ולדבריהם מוכח דנדחית הטומאה אפי' שלא לצורך), וא"כ תו ליכא למילף טומאת שרץ מטומאת מת, דהרי אם היו רוב ציבור טמאי שרץ קודם טבילה אין צורך לדחות את הטומאה שהרי יכולים לטבול ואח"כ ישחטו הפסח (דעל טבוי" דשרץ ודאי שו"ז את הפסח כמש"נ), ולהנ"ל נמצא דמה שפסק הר"מ דט"ש אינה נדחית בציבור זהו לשיטתיה במה שפסק להחמיר בטבוי" דט"מ, וא"כ כיון שנתבאר לעיל בפ"א דרוב פוסקים חולקים על הר"מ בענין טבוי" דמת אפשר דאף בענין ט"ש אין לפסוק כמותו {אמנם עדיין יש לחוש לתי' הא' דהאחרונים הנ"ל דלתירוצן זה אינו תלוי דינא דטומאת שרץ בטבוי" דט"מ (ובאמת דכן מוכח בסמ"ג הנ"ל, דהסמ"ג שם חולק על הר"מ בענין טבוי" דמת ואפ"ה נוקט דטומאת שרץ אינה נדחית בציבור)}.

^כ ואם היו רוב ציבור ט"ש ואין להם מקוה לטבול בו או שאין מספיק פנאי לכל העם לטבול וליטוהר איתא בירושלמי פסחים פ"ז ה"ו דאפי' למ"ד דציבור ט"ש אין עושין בטומאה ככה"ג עושין בטומאה, וכ' היר דוד זבחים כב, ב דלפ"ז אף לר"מ משכח"ל אופן שנדחית ט"ש בציבור, וכן מוכח מדברי המפרש בהל' קידוש החודש פ"ד ה"ו המובאים להלן {ובאמת יל"ע בזה להסוברים בדעת הר"מ דמדאורי' שו"ז על ט"ש א"כ מה בכך דאין להם מים לטבול סו"ס מדאורי' ראויים הם לעשיית הפסח כמות שהם ואין יותר להם לעשות הפסח בטומאה, ולכאורה י"ל דכיון דסו"ס א"א יהיה להם לאכול את הפסח דהרי אין יכולים ליטוהר לערב ומי שאינו יכול לאכול לערב אינו יוצא יד"ח בהקרבת הפסח לכן נחשבת טומאתם כטומאה המעכבת את עשיית הפסח וכמי שמעוכבים לעשות הפסח מפני טומאתם ועל כן נדחית טומאתם ויכולים אף לאכול את הפסח בטומאה, וצ"ע בסברא זו (ועיין במנ"ח שפ, ט דפשיטא ליה דטמא שאינו יכול לטבול חשוב רק כאנוס ולא כפטור מחמת טומאתו ע"ש הנפ"מ, ואולי יש לדמות הנידונים זה לזה, ועיין בפרק י"א ס"ג שכמה אחרונים כתבו כדברי המנ"ח, וע"ע בקו' קדה"ח למרן רי"ז הלוי דף ד, ב דדחה סברא הנ"ל ולהלן נזכיר דבריו), וכן יל"ע בזה ממאי דפסק הר"מ דכהנים ט"ש אין עובדים בפסח הבא בטומאה דשווה דין הכהנים המכפרים לישראל המתכפרים, ואי איתא דאף בישראל המתכפרים נדחית ט"ש כשא"א ליטוהר הימנה, א"כ אף ככהנים תידחה ט"ש מאחר שלעולם אין הכהנים יכולים ליטוהר הימנה, דאפי' אם יטבלו סו"ס טבוי" אסור בעבודה וצ"ע בזה}. והנה כ' הר"מ פ"ד מקדה"ח ה"ו דאין מעברין את השנה מפני הטומאה דאפי' אם רוב ישראל טמאים הרי יכולים לעשות הפסח בטומאה, וכתב שם המפרש דנמצא כתוב בשם הרמב"ם דאם היו הציבור מחוסרי כפרה ואין מספיק קרבנות שיוכלו להביא כפרתם קודם הפסח דאין מעברין את השנה בעבור זה שהרי יכולים לעשות הפסח בטומאה, והק' בשעה"מ ספ"ד מביא"מ ובמנ"ח מצוה ד' סקכ"ה דהרי אין הטומאה נדחית בציבור אלא רק

עושים את הפסח בטומאה, וכן טמאי שרץ וכדו' אינם מצטרפים לשאר טמאי מת לחשבון רוב הקהל כדי לעשות את הפסח בטומאה^ל, ומ"מ אם היו רוב הציבור טמאי מת ונעשה הפסח בטומאה, יכולים הטמאי מגע שנטמאו אחר עשיית הפסח לאכול את הפסח בטומאתם^{לא}, וי"א דבאופן שהיו רוב הציבור טמאי מת הותר לשחוט את הפסח אף על שאר טמאי מגע אע"פ שלא טבלו, וראה הערה^{לב}.

ט"מ, ובפשוטו נראה שהקשו כן אף אי נימא דמחו"כ דוב לאו כזב דמי אלא כשאר טמאי מגע, וא"כ יהיה מבואר בדבריהם דשאר טומאת מגע שאינה ט"מ אינה נדחית בציבור אע"פ שאין הציבור יכולים ליטתר הימנה מחמת אונס ודלא כהירושלמי הנ"ל. וכן יעויין בקו' קדה"ח למרן רי"ז הלוי דף ד, ב, שהוסיף להק' ע"ד המפרש דהרי שו"ז על מחו"כ אף בפסח הבא בטהרה אע"פ שעדיין לא הקריב כפרתו (ובלבד שימסרנה לבי"ד), וא"כ ציבור מחו"כ שאינם יכולים להביא כפרתם אינם צריכים לדחיית הטומאה עבור עצם עשיית הפסח רק עבור אכילת הפסח כדי שיוכלו לאכול בטומאתם, ובכה"ג פשיטא ליה למרן הגרי"ז דאין הטומאה נדחית ואין יכולים לעשות הפסח, ועל כן כתב דהמפרש מיירי בטמאי מתים שנעשו מחוסרי כפרה ע"ש היטב בדבריו, ולפ"ד הגרי"ז נמצא דאף מדברי המפרש ליכא ראייה דשייך דחיית הטומאה בשאר טמאי מגע, ונמצא דלמעשה צ"ע אם יש לפסוק כדברי הירושלמי הנ"ל {ונפ"מ בזה אף לענין צירוף טמאי מגע שאינם יכולים ליטתר לשאר טמאי מתים לחשבון רוב ציבור טמאים, ובמחו"כ שאין יכולים ליטתר אפי' אם דינם כטמאי מגע, מלבד דיש להסתפק אם ההלכה כדברי הירושלמי, יש להסתפק אם שייך לצרפם לחשבון רוב הציבור מחמת טענת מרן רי"ז הלוי הנ"ל, וטבולי יום דוב ודומיו, שאינם יכולים ליטתר לערב לפי שעדיין לא הביאו כפרתם, יש לדמותם לכאורה למחו"כ שאין להם קרבן (אי נימא דטבו"י דוב לאו כזב דמי) ודוק היטב בכל זה}.

כ"ט ואם היו טמאי מתים שהם עצמם טמאים אף בטומאת שרץ (בין היכא דנטמאו קודם כל כשרץ בין שנטמאו בתחילה בט"מ) כ' הרדב"ז פ"ד מביא"מ הי"ב דאינם דוחים את הטומאה כל זמן שלא נטהרו מט"ש {ואע"ג דאמרין בגמ' זבחים דל"ב דט"מ ונעשו זבים הואיל ואשתרי אשתרי וא"כ ככה"ג נחיר אף ט"ש, צ"ל דס"ל לרדב"ז דהר"מ דהשמיט דין זה ס"ל דלהלכה לא קי"ל הכי וכמשנ"ל, ועיין בספר שמחת עולם הל' ביא"מ שם. וכמו כן לא שייך למימר דט"מ ואח"כ נטמא בשרץ שבע לה טומאה ולא חלה טומאת שרץ, דאדרבה כיון דיש בזה נפ"מ לענין דחיית טומאה בציבור אמרינן דלא שבע לה טומאה וראה שער הקרבן פ"ב סט"ז בהערה {, אמנם בחזו"א זבחים ס"ד סק"א כתב לחלק דאם נטמא מתחילה בטומאת שרץ או בטומאת מגע מת {שאף היא אינה דוחה את הטומאה כמשנ"ל} ואח"כ נטמא בטומאת מת דאינו דוחה את הטומאה וצריך ליטתר מט"ש, אבל אם נטמא מתחילה בט"מ ואח"כ בט"ש הרי הוא בהיתרו ע"ש {ולא משמע שם שהוא מדין הואיל ואשתרי ואולי ס"ל לחזו"א דכיון דט"ש אינה נדחית רק מפני שיכול ליטתר א"כ ככה"ג שאף אם יטתר מט"ש יצטרך לעשות בטומאה, אין הט"ש מעכבת עליו מלעשות בטומאה כיון שנטמא מתחילה במת, אבל אם נטמא מתחילה בשרץ שכבר הוצרך ליטתר עבור הפסח שוב אינו משתנה הדין וצ"ע בזה}.

ל' ומ"מ יעויין באבהא"ז פ"ד מביא"מ הי"ב אות ח' דאם היו מחצה טהורים ומחצה טמאים וא' מהטהורים נטמא בט"ש דעושים הכל בטומאה כשאר פסח הבא בטומאה ע"ש בטעם הדבר, ועיין בזה במילואים לשער הקרבן סמ"ח.

לא' כן מבואר בר"מ פ"ז מק"פ ה"ח, וכן מוכח במתני' דפסחים צה"ב, וכן בגמ' בכורות לג"א, ובלח"מ ריש פ"ז נתקשה בדעת הר"מ מאי שנא אכילת הפסח מעשיית הפסח, דמאחר ופסק הר"מ דטומאת שרץ אינה נדחית עבור עשיית הפסח אמאי יכולים ט"ש לאכול את הפסח בטומאה, והאחרונים (ראה צ"ח פסחים צ"ב, וכן בערל"נ כריתות י, א וע"ש דמקור הר"מ הוא מסוגיית הגמ' בכריתות שם, ובקר"א זבחים כב, וכן בחדש לאברהם הל' ק"פ ז, א וכע"ז במנחת ברוך סכ"א ענף ג') תירצו דשאני אכילת הפסח דא"א להם ליטתר דאפי' אם יטבלו סו"ס טבו"י אסור באכילת קדשים, וע"כ נדחית טומאתם עבור אכילת הפסח כמו טומאת מת (ויל"ע לפ"ז במי שנטמא בשרץ אחר עשיית הפסח קודם הערב דיכול עדיין לטבול ולאכול בטהרה לערב האם מחוייב לעשות כן וכעת צ"ע), ועיין בחזו"א זבחים ס"ד סק"ו דלא ניח"ל בהאי סברא.

לב' כ"כ כמה אחרונים ראה ערה"ש העתיד סי' קצא סי"ב, ובטהרת הקודש זבחים כב, ב (בד"ה קסברי זקני דרום) ובחי' רמ"ש פסחים סט, ב {ונראה דסברתם היא דדהא דקיי"ל שאין שו"ז על ט"ש בפסח הבא בטהרה היינו משום דכמות שהוא כעת הוא גברא דלא חזי לאכילה, אבל משום עצם עשיית הפסח בטומאת שרץ בזה ליכא שום עיכוב, וא"כ היכא דאיכא כבר רוב טמאי מת ויעשו את הפסח בטומאה, וטמא שרץ חזי לאכילה בפסח הבא בטומאה כמשנ"ל, על כן שרי לשחוט עליו את הפסח אפי' קודם שיטבול דהרי השתא הוא גברא דחזי לאכילה בפסח זה {ועיין בחי' רח"פ פ"ו מק"פ ה"א וכן באפיקי ים ח"א ס"א דמבואר בדבריהם דלמ"ד אין שו"ז על ט"ש זהו משום שנתחדש בק"פ שעצם הטומאה מעכבתו מלהקריב ק"פ ולא משום שהוא גברא דלא חזי לאכילה {, וכ"כ באבהא"ז פ"ד מביא"מ הי"ב אות ב-ג ע"ש בטעמו, וע"ע בחזו"א בגליונות לשו"ת מנחת ברוך סי' כ"א שכ' דלסוברים בדעת הר"מ

ח. כיצד מונים את הקהל לדעת האם יש רוב טמאים או רוב טהורים, מתחילה בעוד שהקהל מתאסף מחוץ לעזרה (קודם שתכנס כת הראשונה לעשות הפסח) היו מונים את כל המתאספים שם^ל ואם רובם היו טמאי מת עושים את הפסח בטומאה^ל (ואין מונים את שאר הבעלים שנמנו על הקרבן ולא באו לעזרה אע"פ שנמצאים בירושלים וראה הערה^ל).

דמדאו' שו"ז על ט"ש אלא דחז"ל גזרו שמא יפשע ולא יטבול ולא יוכל לאכול לערב, פשיטא דהיכא דרוב ציבור ט"מ ועושין בטומאה, דשו"ז על ט"ש קודם שטבול וא"צ לטבול כלל דהרי הוא ראוי לאכול לערב אפי' בלא טבילה כנ"ל, אמנם במנחת ברוך שם מוכח דלא סבר כן (ואולי ס"ל דאחר שגזרו חז"ל על ט"ש כבר דחאוהו מעשיית הפסח כל זמן שלא טבל וצ"ע בזה). **ודע דמבואר באחרונים הנ"ל דאע"פ ששו"ז על ט"ש בפסח הבא בטומאה עכ"פ לא הותרה טומאתם לגמרי ואסור להם ליכנס לעזרה אפי' בכדי לסייע בהכנת הפסח וכן הדין בשאר טמאי מגע (ואפי' מגע טמא מת כמשנ"ל כמה פעמים) ע"ש בדבריהם.**

^ל כ"פ הר"מ פ"ז מק"פ ה"ו (ומש"כ הכס"מ שם דמקורו בגמ' דפסחים צד, ב כ' האחרונים דטעות הוא, דודאי דדברי הגמ' שם הם דלא כהלכתא, אלא מקור דברי הר"מ הם מדברי הירושלמי פסחים פ"ז ה"ו, כ"כ המהריק"ו שם והצל"ח בפסחים שם), וכ"ה בפסקי הלכות המודפסות בגמ' פסחים צט, א וכ"פ הלקוטי הלכות פסחים עט, א בתוה"ק אות ז', וכ' מרן הח"ח דמשערין בכל האנשים שרוצים להכנס לעזרה אודות קרבן פסחיהם, וצל"ע דהרי אף זבים נכללים במנין כפי שיתבאר, וזבים ממ"נ אין יכולים ליכנס לעזרה בין יהיה פסח הבא בטהרה בין יהיה פסח הבא בטומאה, והרי אינם יוצאים יד"ח כלל בפסח ראשון ומה שייך לומר שבאו אודות פסחיהם, וכע"ז הק' החזו"א או"ח סי' קכד בר"פ מי שהיה ע"ד הר"מ גופא וצלע"ג.

^ל כתב הצ"ח בפסחים שם דאם בתחילת זמן השחיטה היו רוב הציבור טמאים ואח"כ באו טהורים (שהיו בתחילת זמן השחיטה מן המודיעין ולפנים שלא היו בדרך רחוקה) ונתרבו טהורים על הטמאים דאעפ"כ עושים את הפסח בטומאה שהכל הולך אחר זמן השחיטה, ובהג' בר"ט על הצ"ח ציין לדברי הירושלמי פסחים פ"ט ה"א דלכאורה מבואר שם דלא כהצל"ח, דהנה בירושלמי שם מסתפק באופן שהיו רוב טהורים והתחילו לשחוט את הפסח בטהרה, ובין שחיטה לזריקה מתו חלק מן הטהורים והשתא איכא רוב טמאים האם יכולים לעשות בטומאה או דלמא הולכים אחר השחיטה ועושים בטהרה וידחו הטמאים לפ"ש, וכן מסתפק הירושלמי בהיפך היכא דמתחילה היו רוב טמאים ובין שחיטה לזריקה מתו מן הטמאים והשתא איכא רוב טהורים אם יכולים לסיים עשיית הפסח בטומאה ולזרוק את הדם בטומאה, והעולה מדברי הירושלמי דלעולם מספק"ל אי אזלינן בתר שעת שחיטה או בתר שעת זריקה ודלא כהצל"ח {אמנם בעיקר דברי הירושלמי צ"ע מאי מספק"ל הלא קי"ל דציבור ששחטו בטהרה ונטמא הציבור בין שחיטה לזריקה, דזורקין עליהם את הדם בטומאתם ודין הקרבן כדין פסח הבא בטומאה (ראה להלן סעיף י'), וא"כ חזינן דאע"פ שבשעת שחיטה היה דינו כפסח הבא בטהרה עדיין אפשר שבשעת זריקה ייהפך להיות פסח הבא בטומאה, ולכאורה צריך לחלק דודאי היכא דרוב ציבור הטהורים נטמא בין שחיטה לזריקה שפיר יכולים לעשותו פסח הבא בטומאה, אבל היכא דמתחילה היה רוב טהורים ומיעוט הטמאים כבר נדחו מעשיית הפסח, והשתא נטמאו או מתו מקצת מן הטהורים בין שחיטה לזריקה, דכיון דרוב הטהורים יכולים לסיים עשייתו בטהרה אין נהפך דינו לפסח הבא בטומאה}, ולכאורה יש ליישב דברי הצל"ח עם דברי הירושלמי, דכוונת הצל"ח דהעולים במנין הם רק הנמצאים בתחילת השחיטה אבל הבאים אח"כ אינם עולים בכלל המנין ואינם משנים את הדין לכאן ולכאן, אבל אם בתוך אלו שנמנו מתחילה חל איזה שינוי במהלך עשיית הפסח כגון שמתו מקצתם או נטמאו, בזה אפשר שישתנה דין הפסח כמו דמספק"ל לירושלמי ועדיין צ"ע בזה.

^ל בחזו"א זבחים ס"ד סקט"ו תמה מאוד ע"ד הר"מ דאטו אותם המנויים שלא באו לעזרה לאו בכלל הקהל נינהו, והוסיף להקשות שם מכמה סוגיות ולבסוף מסיק דאפשר דט"ס הוא בר"מ והעיקר דהיו משערים החשבון בכל מנויי הקרבן (ולא נתפרש בדבריו איך וכיצד היו משערים), והנה מדברי מרן החזו"א משמע שהבין בדעת הר"מ שאותם אלו שאינם באים לעזרה אינם שייכים בדין לחשבון הקהל, דעיקר החשבון נעשה ע"פ דין רק בבאים לעמוד על קרבנם (ובאמת שכן איתא בספר הליקוט' על הר"מ שם לא' מן האחרונים שכ"כ בדעת הר"מ, וע"ע במלכי בקדש ספ"ז מק"פ), אמנם בצל"ח הנ"ל מבואר דמעיקר הדין ודאי דכל המנויים הנמצאים בירושלים או מן המודיעין ולפנים הרי הם בכלל הקהל אלא שכיון ואינם לפנינו מי יודע מספרם, ומבואר דמה שמונים רק את העומדים לפנינו אי"ז משום שרק הם דינם להימנות, אלא משום שא"א לנו לעמוד על מנין הקהל הנמצאים מן המודיעין ולפנים, וצ"ל דנמסר הדבר להכרעת חז"ל כיצד לחשוב מנין הקהל (וכן מבואר בלחם הפנים לירושלמי הוריות א, ב, ובזה מיושבת קו' החזו"א מגמ' דפסחים פ, א דמשלחין א' מהם לדרך רחוקה, והק' החזו"א ל"ל כולי האי ישלחו אותו לביתו בים, וצ"ל דכיון שהוא כאן בפנינו הרי הוא בכלל החשבון אע"פ שבדעתו לשוב לביתו בים ולא ליכנס לעזרה ודו"ק), וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' קנז

ט. אף הטמאים בטומאה היוצאת מגופם (כגון זבים וכדו') נכללים במנין הקהל^ל, ועל כן אם היו שליש הקהל טהורים ושליש זבים ושליש טמאי מת, נמצא שטמאי המת הם מיעוט הקהל^ל ונדרחים מלעשות הפסח^ל, והטהורים עושים את הפסח אע"פ שהם מיעוט הקהל^ל (וכן אם היו רוב הציבור זבים ומיעוט טמאי מתים, אין הטמאי מתים עושים את הפסח^ב).

י. אם היו רוב הציבור טהורים ושחטו את הפסח בטהרה, וקודם זריקת הדם נטמא רוב הציבור בטומאת מת יכולים לזרוק את הדם (ע"י כהנים טהורים וכלים טהורים^א) על הבעלים והבעלים יוצאים יד"ח^ב, ומ"מ גזרו חכמים שאין אוכלים את הבשר בטומאה^ג, ואם נטמא רוב הציבור אחר זריקת הדם, אסורים מן התורה לאכול את הבשר בלילה

מש"כ לחדש בזה ותו"ד דאיכא ב' מיני חשבונות ברוב הקהל ע"ש, שו"ר דבערה"ש קצא, יז אחר שכ' ככל דברינו בדעת הר"מ סיים דכל זה דוחק והעיקר נראה שהיו ב"ד שולחים שלוחים כמה ימים מראש למנות כל הנמצאים בים-ם (ולענ"ד דבריו צ"ע דאף לשיטתו היה צריך למנות כל הנמצאים בדרך העתידים להגיע בזמן לעשות הפסח, וכן יעויין בגמ' פסחים ע"ב, ושם ברש"י דמבואר דביום י"ג בניסן עדיין לא ידעו אם עתידין לעשות הפסח בטומאה או בטהרה).

^ל כן מבואר בגמ' פסחים פ"א (אבל הירושלמי פ"ז ה"ו חולק וכדלקמן) וכן הסכמת הפוסקים. ובחזו"א זבחים ס"ד סקט"ו מסתפק באנוסים (כגון חולה וזקן) ובמזידין אם עולים למנין ודעתו נוטה יותר שאין עולים למנין ע"ש הטעם לחלק בין זבים לאנוסים, אמנם בהג' חוסן יוסף להגר"י ענגיל (על חי' המהרי"ט למס' קיד') אות קמה כ' בפשטות דמזידין נכללים בחשבון הקהל ע"ש (ויתר דבריו שם צלע"ג), ובספר משיב נפש עמ"ס פסחים שם מבואר דמי שיש לו פטור מעשית הפסח (כגון מי שאין לו קרקע לדעת התוס') אינו נמנה בכלל הקהל, וכן נקט החזו"א אר"ח סי' קכ"ד לדף פ"א דמי שנמצא בדרך רחוקה כמאן דליתא דמי (אפי' לשיטתו דאין מונין את הנמצאים סמוך לעזרה בלבד כמובא בסעיף הקודם), וע"ע בזה בשער הקרבן פ"ב סי"א בהערה.

^ל כן איתא בגמ' פסחים פ"ב דמצטרפין הזבים עם הטהורים דתרווייהו אינם עושים את הפסח בטומאה, והו"ו ט"מ מיעוטא, ועיין בחזו"א שם דכמו כן אם היו שליש זבים ופחות משליש טהורים ויותר משליש ט"מ, דהו"ו ט"מ מיעוטא ואין עושין את הפסח בטומאה ע"ש, ודע דהירושלמי פ"ז ה"ו פליג ע"ד הבליל דלחוד מ"ד מצטרפין זבים לט"מ והו"ו ט"מ רובא ועושין את הפסח בטומאה (היינו הט"מ והטהורים אבל הזבים נדחים), ואיכא מ"ד דזבים אינם מצטרפים לחשבון כלל וכמי שאינם דמי, ובתוס' פסחים שם נקטו דאף לגמ' דידן אין דין זה מוסכם, דלדעת שמואל כל זמן שאין הטהורים יותר מן הטמאים לא נדרחים הטמאים לפ"ש, והר"מ פ"ז מק"פ ה"ו פסק כסתמא דגמ' דידן.

^ל ואף פסח שני אינם עושים (אם נטהרו הזבים לפ"ש, ולרמב"ם בכל מקרה אין עושין) כפי שנתבאר בפרק י"א.

^ט כן מוכח בכל הסוגיא, וע"ע בתוס' יומא נא, א (בד"ה דוחה) דאפי' כשרובן זבים ומיעוטן טהורים, טהורים עושים את הפסח אפי' אם חל י"ד בניסן להיות בשבת, ועיין בזה בשו"ת אבנ"ז אר"ח סי' תקלח מש"כ בזה {והנה בתוס' קיד' לזב, (בד"ה הואיל) משמע דכשרובם ערלים אין המיעוט עושה פסח וכן נקטו כמה אחרונים בדבריהם, ובחי' מהרי"ט שם כתב בדעת התוס' דרק כאשר רוב הציבור מנוע מלעשות הפסח מחמת מילת בניו ועבדיו הר"ז מעכב על המיעוט מלעשות בטהרה ע"ש טעמו, ועיין באבנ"ז הנ"ל שהרבה לתמוה ע"ד המהרי"ט, ובהג' חוסן יוסף ע"ד המהרי"ט אות קמה כ' דכמו"כ היכא דהיו רוב הציבור מזידים אין המיעוט עושה לבדו, ומ"מ עיקר דברי המהרי"ט המה חי' גדול }.

^ב גמ' פסחים פ"א, וכו"פ הר"מ פ"ז מק"פ ה"ד (וראה בשער הקרבן פכ"ב ס"ח בהערה די"א דבאופן זה אפי' אם יהיו כל הכהנים טמאים אין עושים בטומאה, אע"ג שכאשר הכהנים טמאים נדחית הטומאה אפי' כשאין רוב הציבור טמאים).

^א כן איתא בגמ' פסחים ע"ב, אמנם הר"מ הל' ק"פ ז, ט השמיט פרט זה ומ"מ כתבו רוב הפוסקים דמורה הר"מ דכן היא ההלכה (וראה חזון יחזקאל פסחים שם).

^ב כן מבואר בגמ' שם דאף בכה"ג איכא היתר דפסח הבא בטומאה (וע"ע בזה בירושלמי פסחים פ"ז ה"ה), ועיין בחדש לאברהם פ"ז מק"פ ה"ח דאפי' אם מקצת הציבור שחטו וזרקו את הדם בטהרה ואח"כ נטמא שאר רוב הציבור שעדיין לא זרקו את הדם, דזורקין עליהם את הדם ויוצאים יד"ח, והו"ו פסח הבא בטומאה אפי' כלפי אותם יחידים שכבר נזקק עליהם הדם בטהרה (ומעיקר הדין יכולים אותם היחידים לאכול את הבשר בטומאה), וע"ע מה שכתבנו בענין זה בהערה לעיל בסעיף ח'.

^ג שם בגמרא, והטעם שמא לשנה הבאה יטמאו רוב הציבור אחר זריקה ויבואו לאכול את הבשר בטומאה, ולא יידעו שיש חילוק בין היכא דנטמאו קודם זריקה לבין היכא דנטמאו אחר זריקה (ולכאורה יש להוכיח מכאן דכל דראוי לאכילה מדאו' יוצא יד"ח בעשיית הפסח ואינו חייב בפ"ש אע"פ שאינו ראוי לאכילה מדרבנן, וראה ספר המפתח ספ"ז מק"פ ואכמ"ל). והאחרונים כתבו בדעת הר"מ

בטומאת הגוף^מ, והאוכלו בטומאת הגוף חייב כרת, וכן ציבור שנודע לו אחר הזריקה שהיו טמאים בטומאת התהום בעת עשיית הפסח, אינם יכולים לאכול את הפסח בלילה^מ.

טומאת הכהנים

יא. אם היו רבים מן הכהנים טמאים (בטומאה הנדחית בציבור כפי שיתבאר להלן) באופן שאין אפשרות ביד הכהנים הטהורים להספיק את מלאכת עשיית קרבנות הפסח לבדם^מ, אזי נדחית טומאת הכהנים בעבור עשיית הפסח והרי הפסח קרב בטומאה^מ ודינו כפסח הבא בטומאת רוב ישראל^מ, וי"א דכאשר רוב הכהנים הנמצאים סמוך לירושלים^מ (היכולים להגיע ולעבוד במקדש) נמצאו טמאים, עושים את הפסח בטומאה אפי' שיש ביד מיעוט הטהורים לסיים המלאכה לבדם^י.

פ"ז מק"פ ה"ח דהני מילי היכא דנטמאו רובם, אבל היכא דנטמאו כולם קודם זריקה אוכלים את הבשר בטומאה בלילה דככה"ג לא גזרו חכמים, ראה שירי קרבן לירושלמי פ"ז ה"ה וכן בחסד לאברהם שם, ושם בספר המפתח (ובזה מיושבת קו' הכס"מ ע"ד הר"מ).
^מ שם בגמ' וכ"פ הר"מ ק"פ ז, ח דאחר שעשו את הפסח בטהרה לא נדחית הטומאה עבור מצות האכילה בלבד.

^מ כ"כ החזו"א אה"ע קל"ט, והקר"א נזיר סג, א והאו"ש פ"ו מק"פ הי"ב ע"פ סוגיית הירושלמי פסחים פ"ז ה"ז (ע"ש בדבריהם דמשנים קצת גי' הספרים), והטעם משום דטוה"ת דינה כנטמאו בשעת ידיעת הטומאה, וציבור שנטמא אחר עשיית הפסח אינו אוכל את הפסח בטומאה כמש"נ, ואע"פ שציבור זה אינו זקוק להיתר דטומאת התהום דבלא"ה הרי יוצא יד"ח לפי שטומאה נדחית בציבור מ"מ לא מקלינן גביהו לדנו כפסח הבא בטומאה, אמנם בספר פנים מאירות (קאטקין) על הירושלמי שם כתב דלמסקנת הירושלמי דיינינן ליה כשאר פסח הבא בטומאה ושפיר יכולים לאוכלו בטומאה.

^מ כ"כ בערה"ש סי' קצא ס"י וכן דעת רוב הפוסקים כפי שיתבאר להלן בסמוך.

^מ ופי' הריב"ן פסחים ע"ט, א דאפי' אם נטמאו הכהנים אחר תחילת השחיטה (כשעדיין רוב ישראל לא עשו הפסח) משלימים את העבודה בטומאה אע"פ שכבר עשו מקצת מן הקרבנות בטהרה.

^מ ראה פסקי הרי"ד פסחים ע"ט, א וכן בחזו"א זבחים ד, ט, והנה בתוס' פסחים ע"ט, א (בד"ה או) מבואר דמה שהותרה אכילת הבשר בטומאה זהו רק משום שהאימורים נטמאים ומתוך שהותרה טומאת האימורים הותרה נמי טומאת הבשר, וע"ש ברע"א בגה"ש שתמה על דבריהם דמה הוצרכו לזה, תיפול דבלא"ה כשהכהנים טמאים והותרה הכניסה לעזרה בטוה"ג שהיא בכרת הותרו נמי שאר טומאות דאין ק"צ חלוק והניח בצע"ג, וכן תמה הצ"ח בסוגיין ע"ד התוס' (ועיין בצמח דוד להגר"ד רפאפורט פסחים שם מש"כ לתרץ בדעת התוס'), ובחזו"א או"ח סי' קכ"ד לסוגיין דחק בכוננת התוס' שכוונתם דעיקר המתיר הוא מה שהותרה עבודת האימורים בטוה"ג, ובזבחים ד, יא ציין החזו"א לסוגיית הירושלמי פסחים פ"ז ה"ה דנח' שם אמוראי אם בפסח הנעשה ע"י עבודת הכהנים בטוה"ג מותר ג"כ לאכול את הבשר בטוה"ג, וכ' דהתוס' סברי כמ"ד דאין העבודה בטומאה מתירה לאכול בטומאה ולכן הוצרכו לסברא מחודשת דכיון שהותרה טומאה באימורין הותרה טומאה אף בבשר ע"ש (וע"ע בצל"ח בסוגיין בד"ה ובוה בענין אם היו הכהנים טמאים בטוה"ג שאין חייבים עליה כרת דביאת מקדש בטומאה), וע"ע היטב להלן בהערות לסעיף י"ד.

^מ ראה פי' הרדב"ז הל' ביא"מ פ"ד הי"ד (ובזה מיושבת הערת הרש"ש תמורה יד, א).

^י הר"מ פ"ד מביא"מ הי"ד פסק לענין הקרבת קרבן ציבור דאם היו כל כהני המשמר (שהעבודה בשבוע זה מוטלת עליהם) טמאים מחפשים כהנים טהורים ממשמר אחר, ואם אחר החיפוש נמצא שרוב מכלל הכהנים שבי-ם טמאים מקריבים בטומאה, וע"ש בפי' הרדב"ז דאפי' אם אותם מקצת הטהורים יכולים לעשות את העבודה לבדם אפ"ה יכולים לעשות בטומאה כיוון דרובו ככולו (וע"ע בגדר הדבר בקה"י יומא ס"ב), ופסק הלכות פסחים ע"ט, א (בזב"ת בד"ה הרי) דהכא נמי גבי קרבן פסח אם היו רוב הכהנים או רוב הכלי שרת טמאים עושים בטומאה {ולענין ק"פ מונים מתחילה את כלל הכהנים, דברגלים אין דין משמרות וקרבנות הרגל שייכים לכל המשמרות בשווה, והסכימו הפוסקים דלהקרבת הפסח יש דין קרבנות הרגל, ראה רש"ש תמורה יד, א ובחשק שלמה מנחות סב, א וכן נוטה לומר המנ"ח תקט, ד אע"פ שאינו מכריע כן בודאי (ומה שכ' הזב"ת דאף בטומאת כלי שרת אזלינן בתר רוב לא ידעתי מה רוב שייך כאן, ומש"כ הקה"י הנ"ל בענין רוב כהנים לא שייך גבי כלי שרת וצל"ע)}, אמנם האחרונים נתקשו בדעת הר"מ במה שתלה הדבר ברוב כהנים טמאים דלכאורה גבי כהנים אינו תלוי כלל ברוב ומיעוט אלא באם ניתן להשלים את העבודה

יב. לא הותרה טומאת הכהנים אלא רק כאשר נטמאו בטומאת מת^{נא}, אבל טומאה היוצאת מגופם (כגון טומאת זב וכדו')^{נב} אינה נדחית^{נב}, ובשאר טומאות מגע כגון טומאת שרץ ונבילה וכדו' נחלקו בהם הפוסקים כמבואר בהערה י".

בטהרה או לא, ראה גבורת ארי יומא ו,ב וברש"ש תמורה יד,א ובשפ"א הל' ק"פ פ"ז ה"א, וכן דעת הערה"ש כמובא לעיל בהערה, וכן בחזו"א זבחים ד,יג נתקשה בדברי הר"מ וכ' בדוחק דאולי אף הר"מ לא נתכוין לתלות הדבר ברוב ע"ש, ובאבהא"ז בהשמטה לפ"ד מביא"מ הי"ד כ' דגבי ק"פ מודה הר"מ דאינו תלוי ברוב ומיעוט, דגבי ק"פ שיד כל המשמרות שוות בהקרבה הר"ז דומה לדין משמר של אותו השבוע שמודה הר"מ שאם מיעוט אנשי משמר טהורים אין עושים את הקרבן ציבור בטומאה כמבואר בדבריו ע"ש, וכן דעת האו"ש בהשמטות לביא"מ ד,יד דקרבן פסח שאני אלא שכ' לחלק באופ"א, ואחר שנתבאר דהרבה פוסקים חולקים ע"ד הר"מ ויש שכ' דגבי ק"פ אף הר"מ מודה דאין הדבר תלוי ברוב ומיעוט ממילא נראה דלמעשה היכא דיש יכולת ביד הטהורים להשלים המלאכה חייבים לעשות בטהרה אע"פ שרוב כהנים טמאים (ונראה שאפי' יכולים להשלים המלאכה רק במאמץ מרובה, ג"כ חייבים לעשות בטהרה, ואם יש ספק אם יכולים לעשות בטהרה יל"ע אם שרי לעשות בטומאה, ויל"ע עוד כשבאים לבדוק אם יש פנאי לעשות בטהרה ע"י מיעוט הכהנים הטהורים, האם מחייבים את הציבור להתמנות הרבה אנשים על פסח אחד כדי שלא יהיו הרבה קרבנות ויוכלו להשלים את העבודה בטהרה).

נא ר"מ פ"ד מביא"מ הי"ב {ועיין בתד"ה אבל בזבחים כב, דמבואר בדבריהם דטומאת מת שכיוצא בה בבעלים אינה נדחית בציבור הוא הדין דאינה נדחית כשנטמאו בה הכהנים, ולכן אם היו הכהנים ט"מ ביום הז' שלהם למ"ד שו"ז על טמא שרץ (דט"מ בז' שלו שווה לט"ש לדעת התוס' לפי שיכול ליטטר לערב) אינם עושים בטומאה, ולפ"ז אולי יש להחמיר בזה כיון דלדעת כמה פוסקים קיי"ל דמדאו' שו"ז על ט"ש כמשנ"ל (אע"פ שהתוס' עצמם לא ס"ל כן), אמנם בקר"א שם נתקשה בדברי התוס' וכ' דאין סברא כלל לומר דכהן ט"מ ביום הז' שלו יהיה חמור טפי משאר ימי טומאתו וכל טומאת מת הותרה גבי כהנים, וכן דייקו האחרונים בדעת הר"מ שסתם ולא חילק גבי טומאת מת, ראה חזו"א זבחים ד,ו וכן במנחת ברוך סכ"א ענף ב'. וכמו"כ נפ"מ בזה לכהן שהוא טמא בטומאת מגע ט"מ שהוא ראשון לטומאה דבכה"ג בציבור אינה נדחית הטומאה, עיין בזה בחזו"א סק"א שם, ובמנחת ברוך סי' ק"ז ענף ב' כ' דטומאת מגע מת נדחית אצל הכהנים (ולכאורה כן משמע בהלכה המובאת להלן בסעיף י"ד וצל"ע בזה) {.

נב ולעיל בסעיף ו' בררנו בארוכה מה נחשב לטומאה היוצאת מגופו ומה נחשב כטומאת מגע ע"ש.

נב ר"מ שם וכן הסכמת כל הפוסקים (ופשוט דאם היו רוב כהנים זבים ומיעוטן ט"מ דעושיין את הפסח בטומאה ולא דמי להך מילתא לטומאת בעלים וז"ב).

יד דעת הר"מ שם דלא הותרה גבי כהנים רק ט"מ אבל ט"ש וכדו' לא הותרה, ואע"פ שכהנים הטמאים בט"ש אין להם אפשרות ליטטר, שהרי אפי' אם יטבלו סו"ס יהיו טבו"י שאסורים ליכנס לעזרה ולעבוד, וא"כ לכאורה היה לנו ללמוד בק"ו מטומאת מת שאף ט"ש נדחית, צ"ל דס"ל לר"מ דלהך מילתא קיי"ל כזקני דרום (בזבחים כב,ב) דילפינן דין כהנים המכפרים מן הבעלים המתכפרים, וכשם שבטומאת בעלים אין ט"ש נדחית בציבור (כן פסק הר"מ כמשנ"ל) כמו"כ אינה נדחית ט"ש בטומאת כהנים, וראה קר"א בסוגיא דזבחים שם. אמנם בפוסקים נזכרו כמה טעמים לחלוק על פסק הנ"ל, חדא דדעת כמה ראשונים דלהלכה אף גבי בעלים נדחית ט"ש היכא דהיה רוב ציבור טמא בט"ש כמשנ"ל, ושנית דעת ר"ת בתד"ה אי (בזבחים שם) דאף לזקני דרום נדחית ט"ש גבי כהנים אע"פ שאינה נדחית בציבור ע"ש שיש לו פשט אחר בכל הסוגיא, וכמו"כ יעויין בתד"ה אי נימא (שם כג,ב) דלאו כ"ע מודו לסברת זקני דרום דמתכפרים כמתכפרים ע"ש, ולמעשה צ"ע {ולדעת הר"מ דט"ש לא הותרה מבואר שם בדבריו דאפי' היכא דהיו הכהנים טמאים בט"מ ועושיין פסח הבא בטומאה אסור לכהנים ט"ש להכנס לעזרה ולעבוד (אע"פ שגבי טומאת בעלים דעת כ"פ דבכה"ג שו"ז על ט"ש, והחילוק ברור. כהן שנטמא במת ואח"כ בזיבה או בשרץ (וכן בהיפך) ראה מה שכתבנו לעיל גבי טומאת בעלים בכה"ג, ותלמדנו משם) {.

טומאת כלי השרת

יג. כמו כן נדחת הטומאה^{יג} באופן שהיו כלי השרת הנצרכים לעבודת הפסח, כגון סכיני השחיטה^{יד} או מזרקי הדם^{טו}, טמאים וא"א להשלים את העבודה ע"י כלים טהורים^{טז}, ויש בזה כמה פרטים כפי שיתבאר.

^{יג} פסחים ע"ט, א (ומכאן הק' האחרונים ע"ד הרא"ם בפירושו על הסמ"ג הל' חנוכה שכ' דא"א להדליק את המנורה בשמן טמא משום שהשמן הוא רק מכשירי ההדלקה וטומאת המכשירין אינה נדחית בציבור, ראה שו"ת חכ"צ ספ"ז ובמור וקציעה סי' תרע, וע"ע במלואים לשער הקרבן סמ"ו).

^{יד} במאירי פסחים שם הוכיח מסוגיין דסכין השחיטה צריכה להיות כלי שרת דאל"כ יביאו סכיני חולין וישחטו בהם (וק"ל דסו"ס יביאו סכיני חולין ויקדישום ואולי אין הבעלים חייבים להקדיש הסכינים בשביל לעשות הפסח בטהרה), ויל"ע לדעת הר"מ דלכתחילה בעינן לשחוט בכלי שרת ובדיעבד כשירה השחיטה אף בסכין חולין, באופן שא"א לשחוט בכלי שרת בטהרה האם נדחית הטומאה עבור קיום המצוה לכתחילה.

^{טו} אע"פ שלא מוזכר בהדיא בגמ' מ"מ פשוט דה"ה למזרקי הדם (הכלים שמקבלים בהם את הדם ובהם מוליכים את הדם למזבח ושופכים אותו ע"ג המזבח) וכ"כ בפסקי הרי"ד בסוגיין ובחזו"א זבחים ס"ד סק"ט.

^{טז} כבר הובא לעיל דבזב"ת לסוגיין נקט דאם היו רוב הכלי שרת טמאין אזי נדחית הטומאה, וכבר כתבנו לעיל בסעיף י"א דלדעת רה"פ אין הולכים בזה בחר רוב או מיעוט אלא כל היכא שאפשר להשלים המלאכה ע"י כלים טהורים אין הטומאה נדחית.

יד. אם היו הסכינים או מזרקי הדם טמאים בטומאת מת, שבאופן זה מטמאים הכלים את הנוגעים בהם^ט, נדחת הן טומאת הכלים עצמם^פ והן טומאת הגוף של הנוגעים בהם^ק, ודין הפסח כדין פסח הבא בטומאה לכל דבר וענין ומותר אף לטמאים לאכול מבשר הפסח^כ (וראה הערה דיש בזה חילוק אם נטמאו הסכינים במת עצמו או שנטמאו רק בטמא מת^ג).

^ט כן הוא הדין בכלי מתכות (ולדעת הר"מ פ"ה מטו"מ ה"ג אף בשאר כלים וכן דעת הרבה ראשונים ראה בהגר"א יו"ד ריש סי' שס"ט) דכלי מתכת הנוגע בטמא מת נעשה אב הטומאה כמו הטמא מת, וממילא מטמא הכלי את האדם, דאב הטומאה מטמא אדם וכלים (ויל"ע באופן שהיו הכלים ביום ה' לטומאתם שאפשר להטבילם ויהיה עליהם רק טומאת טבוי"י שאינה מטמאת אדם וכלים האם מצווים להטבילם).

^פ דהמכניס כלים שהם אב הטומאה לעזרה עובר באיסור דא' (ואינו חייב כרת) ראה דברי הר"מ פ"ג מביא"מ הי"ז, ודעת הראב"ד בהשגות שם דיש איסור דא' אף בכלי שהוא ראשון לטומאה (ודעת רש"י עירובין קד, ב דכלי טמא איכא חיוב כרת ולכאורה בסוגיין מוכח בהדיא דאינו כן, וראה שער הקרבן במילואים סמ"ט).

^ק הנוגע בכלים שנטמאו בטמא מת נעשה ראשון לטומאה ואינו אסור בביאת מקדש אלא רק מדרבנן (דכל טומאת מת שאין הנזיר מגלח עליה אין חייבין עליה בביאת מקדש) ראה דברי הר"מ פ"ג מביא"מ הט"ו ובמנ"ח שסב"י, וכן בס"י שסג"ז, ודעת הגרי"ז עה"ת פר' מטות דיש עכ"פ איסור תורה, אבל הנוגע בכלים שנטמאו במת עצמו דעת הר"מ בהלכה י"ג שם דחייב כרת על ביא"מ אע"ג שהיא טומאה שאין הנזיר מגלח עליה (ודעת ר"ת בתוס' נזיר נד, ב בד"ה ת"ש דבכה"ג הוי טומאה שהנזיר מגלח עליה וממילא חייבין עליה על ביא"מ, אמנם רבים מן הראשונים חולקים עליו ע"ש בתוס'), והראב"ד שם חולק דאף בכה"ג אין חייבין על ביא"מ ע"ש וע"ע בסמוך. ומלבד זאת טמא שעבד עבודה הכשירה בכהנים בלבד בטומאת הגוף עובר בלאו וחייב מיתה ביד"ש ואינו חייב כרת (ובענין עצם אזהרת הכהנים שלא ליטמא למת עיין ברמ"א יו"ד סי' שס"ט דנח' הפוסקים אם הכהנים מוזהרים שלא ליטמא בכלי שנגע במת ונוהגים להקל בזה שכן דעת רוב הפוסקים שאין הכהנים מוזהרים בזה).

^כ פסחים ע"א, וכו"פ הר"מ הל' ק"פ פ"ז ה"א, ומבואר בגמ' דכיון דהסכין מטמאת לאדם הנוגע בה ועל כרחך דנעשה הפסח בטומאת הגוף שיש בה כרת, על כן מותר אף למיעוט טמאים מן הקהל לעשות הפסח ולאכול בטומאת הגוף שהיא בכרת, ונח' רבותינו הראשונים בביאור דברי הגמ', בדברי התוס' שם מבואר דכוונת הגמ' דמכיון שנעשה הפסח בטומאת הגוף של הנוגעים בכלי שרת שיש בה כרת דביאת מקדש בטומאה, לכן הותרה אף טומאת הגוף דמיעוט הטמאים שיוכלו לאכול קדשים, וכן מבואר בדברי הר"ש אהלות פ"א מ"ג (וע"ש בר"ש שהק' דהרי הנוגע בסכין שנטמאה במת אין חייב כרת על ביא"מ שהרי אין הנזיר מגלח על האי טומאה, והיינו כדעת הראב"ד המובא לעיל בהערה ודלא כהר"מ, ותי' הר"ש דסוגיין אתיא כדברי ר' מאיר דס"ל דחייבין עליה על ביא"מ, ונמצא לפ"ד הר"ש דסוגיין לא קיימא להלכה, דלהלכה דאין חייבין בכה"ג על ביא"מ יהא אסור לאכול מהאי פסח בטוה"ג שהיא בכרת וע"ע להלן בסמוך), אמנם בפ"י הריב"ן וכן במאירי ובפסקי הרי"ד בפסחים שם נקטו דכוונת הגמ' דמכיון שהנטמאים מן הסכין סופם לאכול מן הפסח בטוה"ג לכן הותרה אף לשאר טמאים {וקשה לפירושם למה פשוט לגמ' דמותר לשוחט לאכול מן הפסח בטוה"ג טפי מלשאר טמאים, ותו קשה למה באמת לא פירשו כפשוטו דהותר לשוחטים טוה"ג דביא"מ וצ"ע (ואין לומר דס"ל כקו' הר"ש דהכא ליכא כרת דביא"מ כמש"נ, דא"כ יקשה אף לפירושם, דהרי טומאה שאין חייבין עליה על ביא"מ אין חייבין עליה ג"כ על אכילת קדשים כמבואר בר"מ פ"ח מפסוה"מ הי"ג וכן מוכח בכ"ד ולא מצאנו מי שיחלוק על זה) }.

^כ הנה כבר נתבאר לעיל דדעת הר"ש דסוגיין לא קיימא להלכה, דלהלכה אין כרת על ביא"מ היכא דנטמא האדם בסכין שנטמאה במת, אמנם דעת הר"מ דאם נטמאה הסכין במת עצמו (ולא רק בטמא מת) אזי אדם הנוגע בסכין חייב כרת על ביא"מ, וכתבו האחרונים דלפ"ז יש ליישב קו' הר"ש דהגמ' מיירי באופן שהכלי שרת נטמאו במת עצמו ועל כן הותר אף לאכול את הפסח בטוה"ג (אבל אם הסכינים נטמאו רק בטמא מת באמת יהיה דין הפסח כדין סכינים הטמאים בטמא שרץ המבואר בסעיף הבא) כ"כ הרש"ש בפסחים שם, והחזו"א אהלות כו, והקר"א נזיר נו, ב, וכתבו האחרונים הנ"ל דמסוגיא דידן איכא ראיא גדולה לדעת הר"מ, דתירוצ' הר"ש דהסוגיא אינה להלכה דחוק טובא (ועיין ברש"ש שם במה שתמה ע"ד הראב"ד). והנה לכאורה איכא נפ"מ בכל הנ"ל אף לענין כהנים הטמאים, שאם היו הכהנים טמאים בטומאה שאין חייבין עליה כרת על ביא"מ דבכה"ג אסור לאכול את בשר הפסח בטוה"ג (וכבר העיר בזה הצ"ח בסוגיין וכו' דלפ"ד התוס' בסוגיין יש להתיר לאכול את הבשר בטוה"ג אף בכה"ג ע"ש היטב ויל"ע בזה), אמנם מה שיש לצדד בזה הוא דסו"ס כהן העובד בטוה"ג חייב מיתה ביד"ש אפי' בטומאה שאין חייב עליה על ביא"מ (ראה ערל"ג סנהדרין פג, א וברש"ש שבועות יז, א) וא"כ י"ל דכיון דהותר בהאי פסח איסור שיש בו מיתה ביד"ש נתיר אף איסור כרת דאכילת

טו. אם היו הסכינים טמאים^{טו} בטומאת שרץ^{טז} וכדו' (שבאופן זה אין הסכין מטמאת את האדם אלא רק את בשר הבהמה^{טז}) אסור לטמאים לאכול מבשר הפסח^{טז}, ומותר רק לטהורים לאכול את בשר הפסח אע"פ שהוא טמא. אם היו מזרקי הדם בלבד טמאים בטומאת שרץ וכדו', אסור אף לטהורים לאכול מבשר הפסח שארעה לו טומאה^{טז}.

קדשים בטוה"ג (וקצת משמע במהרש"א בסוגיין דס"ל כן, דהנה התוס' בסוגיין הקשו דמה בכך דהסכין טמאה הרי אפשר לשחוט בסכין ארוכה באופן שיעמוד השוחט מחוץ לעזרה, ומדברי המהרש"א שם נראה דאם היה איסור עבודה בטומאה בשחיטה לא היו התוס' מקשים לקוייתם, ומשמע דאיסור עבודה בטוה"ג שווה לדינא לביאת מקדש בטוה"ג ודו"ק), וכן יש בזה נפ"מ היכא דמזרקי הדם טמאים בטומאה שאין חייבין עליה בביא"מ והכהנים העובדים נטמאים בנגיעתם במזרק, וצריך לידחות איסור עבודה בטומאה, דבכה"ג נתיר לאכול את הבשר בטומאת הגוף ולדינא צ"ע {וכן יל"ע כשהיו רוב ציבור טמאים בטומאה שאין חייבין עליה בביא"מ וממילא אין חייבין ג"כ על אכילת קדשים בטוה"ג כמבואר בר"מ בפ"ח מפסח"מ הי"ג, אם מותר אף לטמא בטומאה שחייבין עליה לעשות הפסח ולאכול מן הבשר (ולעיל בסעיף ה') נתבאר דאם רוב הציבור נטמא בס"ט ברה"י דמותר אף לטמאים ודאים לעשות הפסח, והנה בשו"ת בית יצחק יו"ד קל"ג, כתב בדעת הר"מ דס"ט ברה"י אין חייבין עליה כרת בביא"מ, ולדבריו צ"ע איך מותר לשאר טמאין ודאין לעשות הפסח}.

טז. לעיל בסעיף י"ד הובאה מח' הר"מ והראב"ד גבי מכניס כלים טמאים לעזרה, דלדעת הר"מ ליכא איסור תורה אלא רק בכלי שהוא אב הטומאה, ולדעת הראב"ד איכא איסור תורה אף בכלי שהוא ראשון לטומאה, ופשוט דאף לדעת הראב"ד אין צורך להטביל את הסכינים כדי שיהיו רק טבוי' (ומה"ט באמת לא הוזכר ד"ז בשום מקום), דכבר כתבו האחרונים דיש איסור תורה אף בכלי טבוי' וא"כ לא ירויח כלום ע"י הטבילה (ראה מנ"ח שסג, ד ובחזו"א אהלות כב), ובלא"ה יש סברות נוספות שלא להצריך טבילה ראה שער הקרבן פ"ב סי"ח בהערה, וע"ע במק"ד טהרות סל"ט סק"א במשה"ק מסוגיין על שיטת רש"י והר"מ דטבוי' פוסל רק מדרבנן. פסחים ע"א, וכו"פ הר"מ ספ"ז מק"פ, ואע"ג דס"ל לר"מ דרק טומאת מת הותרה בציבור אבל טומאת שרץ לא הותרה, כ' האחרונים דהני מילי בטומאת גברי אבל טומאת כלים שאני והותר בה אף ט"ש וכדו' כ"כ המהריק"ו שם, וכן דעת החדס לאברהם שם, וכ"כ המנחת ברוך ס"ס ק"ו דבטומאת בשר הקודש ליכא נפ"מ במה נטמא, וכ"כ החזו"א זבחים ד, יד, וע"ע בצל"ח פסחים שם מש"כ בזה {ובפר"ח או"ח סי' תרע כ' דשמן שננטא בשאר טומאות שאינן טומאת מת א"א להדליק בו את המנורה אפי' כשאין שמן אחר, דלא הותר בציבור רק טומאת מת, ואחריו נמשכו כמה אחרונים (ראה ב"מ וערה"ש שם) והפוסקים כתבו דלהנ"ל איכא לתמוה ע"ד הפר"ח, דלענין דבר הקרב לגבוה ליכא חילוק בין ט"מ לשאר טומאות ראה בחי' חת"ס לשבת כא, ב וכן בחשק שלמה שם, וכן בהעמק שאלה שאילתא כו"ז, ובמנחת ברוך הנ"ל, ובדבריהם מבואר עוד דכמו"כ אפי' אם נטמא הבשר (או השמן דהמנורה) ע"י מגע זב וכדו' דנדחית הטומאה בציבור, דסו"ס טומאת מגע היא ואינה חמורה כטומאה היוצאת מגופם ופשוט}.

טז. דבכה"ג הסכין היא רק ראשון לטומאה וראשון לטומאה אינו מטמא אדם וכלים רק אוכלין (ועיין בצל"ח לסוגיין שהק' דלדעת הר"מ לכאורה אין הבשר נטמא מדאורי', דמדאורי' אין הבשר נכשר לקבל טומאה ע"י משקי בי מטבחיא ע"ש בדבריו).

טז. בגמ' פסחים שם נח' בזה רב חסדא ורבא, דרב חסדא אמר דכל היכא דלא נעשה מתחילה בטומאה שיש בה איסור כרת אין מתירין לאכול את בשר הפסח לטמאים לפי שהאוכל קדשים בטומאת הגוף יש בו איסור כרת, ורבא פליג ע"ש טעמא דרבא, ופסק הר"מ ספ"ז מק"פ כרב חסדא {ועיין בפתח הבית פסחים פ"א אות ס"ט ש' דאף לרב חסדא דטמאים אינם אוכלים בפסח זה וממילא א"א לשחוט עליהם את הפסח דהרי אינם ראויים לאכילה מ"מ אפשר לשחוט את הפסח על טמאים שיכולים לאכול לערב בטהרה כגון ט"מ ב' שלו ע"ש}.

טז. בירושלמי פסחים פ"ז ה"ה מספק"ל בפסח שבא בטומאת הדם (דהיינו שהיו המזרקים טמאים בטומאת שרץ כ"כ החזו"א זבחים ד, יא) אם דינו כפסח הבא בטהרה מאחר שאף ביחיד שננטא דם פסחו בדיעבד מרצה הציץ והפסח כשר וכל היכא שכשר אף ביחיד פשיטא שאין לו דין פסח הבא בטומאה אף כשארע כן לכל הציבור, או דלמא כיון שביחיד לכתחילה אין זורקין את הדם וכאן בציבור זורקין אף לכתחילה לכן הוי כפסח הבא בטומאה, וע"ש בפני משה דמפרש דהדר נפשטה הבעיא שם דדינו כפסח הבא בטהרה, וע"ע בחזו"א שם דלשיטת הבבלי אף ביחיד זורקין לכתחילה את הדם וא"כ ליכא ספק כלל שדינו כפסח הבא בטהרה (ולדעת הר"מ דלהלכה אין דם קדשים מקבל טומאה, ועצם הכנסת המזרק לעזרה אינה אסורה מה"ת לדעת הר"מ כמשנ"ל, פשוט דאסור בכה"ג לאכול מבשר הפסח שננטא).

ריצוי ציץ

טז. נחלקו הפוסקים אם עבור דחיית טומאת הציבור או הכהנים וכן עבור דחיית טומאת הבשר אם צריך ריצוי ציץ^{טז}, שיהיה הציץ על מצחו^{טז} של הכהן הגדול בעת עשיית^{טז} הפסח (ודעת הרבה פוסקים דמספיק שיהיה הציץ קיים אע"פ שהכהן הגדול אינו לובשו)^{טז}, ולמעשה צ"ע אם אפשר לעשות את הפסח בטומאה בלא ציץ^{טז}.

^{טז} הנה דעת התוס' יומא ז,ב (בד"ה מכלל) וכן במנחות טו,א (בד"ה והוא מאי) וכן דעת רש"י ביומא ז,א (בד"ה בין בציבור) דבטומאת גברי דלא שייך בה ריצוי ציץ, נדחית הטומאה בציבור אף בלא ריצוי ציץ, וכ"כ בתשב"ץ ח"ג סל"ז אות ה', אמנם דעת הר"מ בפ"ד מביא"מ ה"ז דבקרובן ציבור מרצה הציץ אף על טומאת גברי ראה לח"מ פ"א מפסוה"מ הל"ד ובשעה"מ הל' ביא"מ שם, ובמק"ד סכ"ו סק"ב, ובמרומי שדה פסחים עז,א, ובשו"ת מנחת ברוך סי' ק"ח, ומשמע דבלא ריצוי ציץ אין עושים הפסח בטומאת גברי, אמנם במהריק"ו הל' ביא"מ שם וכן בחי' חת"ס יומא ז,ב ובשו"ת עין יצחק או"ח סט"ו ענף ו', וביריעות שלמה הל' ביא"מ שם (וראה עוד קה"י יומא ס"ב) נקטו דאף לר"מ עבדינן בטומאה בלא ציץ אלא שע"י ציץ איכא ריצוי טפי ע"ש בדבריהם (וראה באבהא"ז בהשמטות הל' ביא"מ ד,ח דפשיטא ליה דלא ניתן דבר זה ליאמר בדעת הר"מ). וכן בענין טומאת בשר הפסח נח' הפוסקים, דבשו"ת עין יצחק הנ"ל נקט בפשטות דלא שייך בזה כלל ריצוי ציץ דכלל הוא דאין הציץ מרצה על דברים הנאכלים בכדי שייאכלו, ועל כרחך דגז"ח הוא גבי פסח דטומאת הבשר נדחית היא בציבור אף בלא ריצוי ציץ וע"ש שכתב דאף הר"מ מודה לזה, אמנם בשו"ת עמודי אור ס"ב (והביאו הקה"י ח"א סכ"ד) נקט דאף לענין אכילת בשר הפסח שנטמא בעינן ריצוי ציץ, וכ"כ בהג' הרא"ש רבינובין על ספר עין יצחק הנ"ל (אות יט) ע"ש שכ' דבזה אף רש"י מודה דבעינן ריצוי ציץ. והיכא דנטמא הדם וכגון שהיו הכהנים טמאים או הכלי שרת טמאים כ"ע מודו דאיכא ריצוי ציץ, אמנם דעת התוס' יומא שם דבציבור בדיעבד נדחית הטומאה אפי' בלא ציץ, ובגבורת ארי יומא ז,א בד"ה אמר) נתקשה בדבריהם והעלה דטומאת הדם בלא ציץ אינה נדחית אפי' בציבור (וראה מק"ד סכ"ו סק"א ביישוב שיטת התוס').

^{טז} כ"פ הר"מ פ"ד מביא"מ ה"ח, וכתבו האחרונים (שו"ת ביה"ל ח"א ס"ג, דבר אברהם ח"ב סכ"ב, יריעות שלמה הל' ביא"מ שם, שאילת הכהנים תורה ערכין ג,ב וע"ש שכ' דכן מוכח בירושלמי חגיגה פ"ב ה"ד, וע"ע בספר המפתח לר"מ שם) דלמ"ד דאין הציץ מרצה אלא כשמונח על מצחו של כה"ג, צריך ג"כ הכה"ג להיות לבוש בכל שמונת בגדיו ובלא זה אין הציץ מרצה ע"ש. הנה דעת רש"י בפסחים עז,א (בד"ה בין שישנו) דצריך שיהיה הציץ מרצה בשעה שארעה טומאה בקרבן, ותמה עליו היד רמה סנהדרין יב,ב דאיזה ריצוי יש בשעת קבלת הטומאה, אלא ודאי העיקר שיהיה הציץ קיים בשעת הקרבה, וכ"כ הגבורת ארי יומא ז,ב, והרדב"ז הל' ביא"מ שם (ובכתבי הגרי"ז נזיר נד,א איתא דאף לרש"י בעינן ריצוי ציץ בשעת ההקרבה אלא שמוסיף שבעינן ריצוי ציץ אף בשעת קבלת הטומאה ע"ש, וע"ע בשער הקרבן פ"ב ס"ל בהערה, דבטומאת גברי מסתברא דאפי' לסוברים דבעינן ריצוי ציץ מ"מ כ"ע יודו דא"צ ריצוי בשעת קבלת הטומאה).

^{טז} בגמ' פסחים עז,א מבואר דלמ"ד טומאה דחוייה היא בציבור, הציץ מרצה אע"פ שאינו על מצחו של כה"ג, ומכאן הק' הפוסקים ע"ד הר"מ שפסק דבעינן שיהא הציץ על מצחו של כה"ג אע"פ שפסק שטומאה דחוייה היא בציבור, ובשג"א סל"ח כ' דהעיקר להלכה דהציץ מרצה אע"פ שאינו על מצחו של כה"ג כל זמן שהציץ קיים ואינו שבור, ובדעת הר"מ נא' הרבה תירוצים, ובמרכה"מ ובאו"ש הל' ביא"מ פ"ד ה"ח כתבו דמש"כ הר"מ דבעינן שיהא הציץ על מצחו זהו רק בקרבן יחיד, אבל בקרבן ציבור הציץ מרצה אע"פ שאינו על מצחו של כה"ג, והגמ' דפסחים הנ"ל מייירי בק"צ, ונמצא לפ"ז דבקרבן פסח שדינו כקרבן ציבור אפשר דאף הר"מ מודה דהציץ מרצה אע"פ שאינו על מצחו של כה"ג.

^{טז} ואולי יש להקל בטומאת גברי כיון שדעת הרבה אחרונים דאף להר"מ בדיעבד נדחית הטומאה אף בלא ציץ כמשנ"ל בהערה, וכן בטומאת בשר יש שנקטו דאף להר"מ א"צ ריצוי ציץ, וע"ע בדברינו לעיל בענין טומאת הדם, וע"ע בשו"ת חתן סופר חאו"ח בשער הקרבנות בענין הקרבת קרבנות בזה"ז שכ' דודאי לא שייך להקריב בזה"ז אפי' קרבן ציבור הדוחה את הטומאה, כיון דבעינן ציץ לריצוי ובעינן נמי שיהא הכה"ג מלובש בח' בגדים עבור ריצוי הציץ ואנו אין באפשרותנו כעת לעשות כל בגדי הכה"ג כתיקנם כמבואר שם בדבריו, וע"ש שתמה ע"ד זקינו החת"ס בתשו' חיו"ד סי' רלו שכ' דאין כה"ג ובגדיו מעכבים את ההקרבה בטומאה בזה"ז {וליישב דברי החת"ס נ"ל דאזיל לשיטתיה כמשנ"ל דאף להר"מ אין הציץ מעכב בדיעבד, ומלבד זאת י"ל דלמעשה אפשר דיש להקל גבי ק"פ שירצה הציץ אע"פ שאינו על מצחו של כה"ג (כמשנ"ל בהערה, ויש להוסיף לזה דעת הרדב"ז ביא"מ ד,ח דהיכא

דיני אכילת פסח הבא בטומאה

יז. פסח הבא בטומאה נאכל^{עז} לטמאים בטומאת מת וכן לטמאים בשאר טומאת מגע^{עח} כגון טמאי מת או שרץ^{עו} וכדו', אבל אינו נאכל לטמאים בטומאה היוצאת מגופם^{עז} כגון זבים וכדו', ומ"מ אם עברו ואכלו מבשר^{עח} הפסח הבא בטומאה הרי אלו פטורים מכרת^{עט}.

יח. פסח הבא בטומאה אין בו איסור שבירת עצם^פ, ויש מי שכתב דיש בו איסור שבירת עצם מדרבנן^{פא}.

דא"א להניח הציץ על מצחו של כה"ג מודה הר"מ דמרצה הציץ אע"פ שמונח בקרן זוית), וא"כ באפשרותו לעשות הציץ בלבד כדי שירצה אע"פ שאין לנו שאר בגדי כה"ג}.

ע"ד מתני' פסחים עו,ב, ואע"ג דשאר קרבנות ציבור הבאין בטומאה אינם נאכלים בטומאה, פסח שאני לפי שלא בא מתחילתו אלא לאכילה כדאיתא שם במתני', וכמו"כ מקטירין את אמורי הפסח בטומאה ראה שער הקרבן פי"ב ס"כ.

ע"ד ומסתמת כל הפוסקים נראה דנאכל כדרכו בלא שום הגבלה, אמנם בשפ"א פסחים שם כ' לחדש דלא הותר לאכול בפסח הבא בטומאה אלא רק כשיעור כזית כדי לצאת בו יד"ח אבל טפי מכזית אסור (וע"ש שלא ברירא ליה כ"כ), וע"ע בחי' הר צבי פסחים שם.

ע"ד כן מבואר בר"מ פ"ז מק"פ ה"ח, ואע"ג דס"ל דטומאת שרץ לא הותרה בציבור הני מילי בעשיית הפסח, אבל באכילת הפסח (באופן שיצא יד"ח בקרבן זה) נדחות כל טומאות המגע וכפי שנתבאר היטב לעיל בסעיף ז'.

ע"ד מתני' פסחים צה,ב, ובר"מ שם, ולעיל בסעיף ו' בררנו איזה טומאות נכללות בכלל טומאות היוצאת מגופו.

ע"ד ואפי' אם אכלו טמאים מן האמורין פטורים מכרת דטומאת הגוף, פסחים צו,א, (ואפי' זבים ומצורעים ראה צל"ח שם, וכן בהר המריה הל' ק"פ פ"ז ה"ח וע"ע במאירי פסחים צה,ב).

ע"ד מתני' ור"מ שם, דכל בשר הנאכל אף לטמאים אין חייבין עליו משום אוכל קדשים בטומאת הגוף, אפי' טמא שלא הותרה לו האכילה, ונח' הפוסקים אם חייבים עכ"פ במלקות ואכמ"ל.

פ' פסחים פד,א ובר"מ פ"י מק"פ ה"א (ושם בגמ' אמרינן דפסח הבא בטומאה חשיב כפסח פסול ועל כן אין בו איסור שבירת עצם כמו בק"פ שנפסל, אמנם הר"מ שם לא הזכיר דברי הגמ' והביא שם דרשא הנזכרת במכילתא דרשב"י דשם ממעטינן בפירוש פסח הבא בטומאה מאיסור שבירת עצם) וראה מק"ד בקר' קדשים ס"ה סק"ד דאפי' היכא דהיו רוב ציבור טמאים ואח"כ טבלו ולערב הם טהורים (ואף בשר הפסח לא נטמא) אין בו איסור שבירת עצם כיון שהיתה עשייתו בטומאה, וכן אם היו הבעלים טהורים והכהנים טמאים ולא טימאו את הבשר אע"כ אין בו איסור שבירת עצם ראה דבריו בסי' כו סק"ב, ובשפ"א הל' ק"פ פ"י ה"א כ' לחדש דאם היו רוב ציבור טמאים ומיעוט טהורים ואותם המיעוט טהורים עשאוהו בטהרה (ע"י כהנים טהורים, ולעיל בפירקין כתבנו די"א דבפסח הבא בטומאה חייבים אף הטהורים לעשותו בטומאה ע"ש) דיש בו בפסח שלהם איסור שבירת עצם וצ"ע בזה. ולמש"נ דפסח הבא בטומאה אין בו איסור שבירת עצם כתב האו"ש פ"י מק"פ ה"א וכ"כ בגור אריה יהודה דיני פסח ס"ח דמצוה לשבור העצמות כדי לאכול את המוח שלא יהא נותר, ובספר מנחה חדשה מ' ט"ז סק"ה נסתפק בזה דדלמא לא התירה התורה לאכול בפסח הבא בטומאה רק דברים הנאכלים בפסח הבא בטהרה ע"ש.

פ"א במנ"ח מצוה ט"ז סק"ב נסתפק בזה ולבסוף העלה דאפי' איסור דרבנן ליכא וכן מבואר בדעת האחרונים הנזכרים בהערה לעיל במה שהצרכו לאכול את בשר מוח העצם, אמנם בשפ"א פסחים פד,א וכן בהל' ק"פ י,א נקט דאיכא איסור דרבנן ע"ש הטעם.

כניסת הטמאים לעזרה

יט. בפסח הבא בטומאת הגוף^{פב} הותרה^{פג} נמי כניסת טמאי מת (וי"א אף טמאי שרץ^{פד} וכדו') לעזרה^{פה} בעת עשיית הפסח, ואפי' אם נכנסו הטמאים להיכל פטורים מכרת^{פי}, אבל שאר טמאים אסורים ליכנס לעזרה ואם עברו ונכנסו חייבים כרת^{פז}

^{פב} ובפסח הבא בטומאת בשר לא הותרה כניסת טמאים לעזרה שהיא באיסור כרת, כמבואר בגמ' פסחים עט, א וכמשנ"ל.

^{פג} במק"ד ק' קדשים ס"ה סק"ה מבואר דגבי פסח איכא היתר מיוחד ליכנס לעזרה אפי' בלא שום עזרה וסיוע להקרבת הקרבן, דכיון דיש בפסח דין שחיטה בג' כתות צריך שיהיו ישראל נוכחים בעזרה אפי' בלא שום התעסקות בקרבן (וע"ש דמה"ט באמת פטורים אם נכנסו להיכל אע"פ שאין בכניסה להיכל שום צורך עבור הקרבת הקרבן), ולפי דבריו נמצא דטמא מת שלא מתקיים בו דין ג' כתות כגון שהוא חולה או זקן שאין לו חלק בהקרבת הקרבן אסור לו ליכנס לעזרה כשאינו מסייע בפועל להקרבת הקרבנות (וכן מי שיצא יד"ח בהקרבת כת הא', דנח' הראשונים אם עולה לחשבון כת הב' כמבואר לעיל בפרק ד', לכאורה יהיה אסור לו ליכנס לעזרה בעת עשיית כת הב' אם אינו מסייע לעבודה וצ"ע בכל הנ"ל, וראה שער הקרבן במילואים סנ"ב).

^{פד} כ"ה לדעת החולקים על הר"מ הסוברים דטומאת שרץ וכדו' נדחית בציבור כמבואר בדברינו ריש פירקין (ולדעת הר"מ אפי' כשרוב ציבור ט"מ אסור לט"ש להיכנס לעזרה כפי שנתבאר בהערות לסעיף ז').

^{פה} וראה ספר שער העזרה סי' קכג דאע"פ שהותרה כניסה לעזרה בטומאה הן לבעלים והן לכהנים, צריכים לטבול קודם כניסתם לעזרה, כשם שכל טהור טובל קודם כניסתו לעזרה ע"ש.

^{פי} בגמ' פסחים צה, ב איכא בזה תרי לישני וכ' בלקוטי הלכות שם דהלכה כלישנא בתרא דפטורים מכרת (ועיין בכס"מ פ"ד מביא"מ הי"ג), ובתוס' שם נקטו דמ"מ עוברים בעשה, ובדברי הר"מ פ"ד ביא"מ הי"ג דייקו הנו"כ דאפי' עשה ליכא.

^{פז} במשנה שם נח' בזה תנאי דאיכא מאן דפטר מכרת (וראה ירושלמי פסחים פ"ט ה"ד דאפשר דפטר אף בנכנסו ביום י"ד קודם חצות או בט"ו בלילה) ופסק הר"מ פ"ד מביא"מ הי"ב כת"ק דמחייב כרת.

